

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

**Theodor
Reik**

1. Kitap

Aşk ve Şehvet Üzerine

Romantik ve Cinsel Duyguların Psikanalizi

say

AŞK VE ŞEHVET ÜZERİNE

Romantik ve Cinsel Duyguların Psikanalizi

Theodor Reik (1888–1969):

Avusturya kökenli Amerikalı psikolog ve yazar Theodor Reik, Freud'un ilk ve en parlak öğrencilerindendi. Reik, pek çokları tarafından bu büyük psikanalistin mirasçısı sayılır. 1912'de Viyana Üniversitesi'nde psikoloji doktorasını tamamlayan Reik'in, Flaubert'in *Ermiş Antonius ve Şeytan* adlı eseri üzerine tezi, yazılan ilk psikanalitik tezdır. Doktorasını tamamladıktan sonra Reik, Freud'la birlikte psikanaliz üzerine çalışmalar yaptı. Reik 1938'de Nazizm'den kaçarak Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etti ve 1944'de Amerikan vatandaşı oldu. Tıp doktoru olmadığı için ABD'de çoğunluğu tıp kökenli olan psikanalistler tarafından dışlanan Reik, psikologlar için ilk psikanalitik eğitim merkezlerinden biri olan ve halen bu alanda eğitim veren en büyük kurumlardan biri kabul edilen *National Psychological Association for Psychoanalysis*'i kurdu.

Reik en çok, psikoterapik dinleme, mazoşizm, kriminoloji, edebiyat ve din alanlarındaki çalışmalarıyla tanınır.

Fransız psikanalitik kuramcı Jacques Lacan, Reik'in teorilerinden çok etkilenmiştir. ABD'de yakın dönemde psikanalizdeki gelişmelerde, özellikle *öznelararasılık* ve *karşı aktarım* konularında Reik'in teorileri etkili olmuştur. Reik'in mirası, ABD'de tıptan bağımsız psikanaliz çalışmalarının gelişmesinde de son derece önemlidir. Bugün psikologlar ve sosyal hizmet uzmanları gibi tıp kökenli olmayan psikanalistlerin kabul görmesinde Reik'in payı büyüktür.

Başlıca eserleri: *The Compulsion to Confess* (1925), *The Unknown Murderer* (1932), *Masochism in Modern Man* (1941), *A Psychologist Looks At Love* (1944), *Listening with the Third Ear* (1948), *Fragments of a Great Confession* (1949), *The Secret Self* (1952), *Myth and Guilt* (1957).

Theodor Reik'in

Say Yayınları'ndan çıkan diğer yapıtları:

Aşk ve Şehvet Üzerine (2. kitap), *Cinslerin Duygusal Farklılıkları*

THEODOR
REIK

AŞK ve ŞEHVET ÜZERİNE

Romantik ve Cinsel Duyguların Psikanalizi

İngilizce aslından çeviren:
Ali Kılıçlıoğlu

SAY

İstanbul

Say Yayınları

Psikoloji Dizisi - 1

Aşk ve Şehvet Üzerine /

Romantik ve Cinsel Duyguların Psikanalizi (1. Kitap) / Theodor Reik

ISBN 975-468-630-0

Özgün adı: *Of Love and Lust*

Yayın yönetmeni: Murat Batmankaya

Editör: Aslı Kurtsoy Hısım

İngilizce aslından çeviren: Ali Kılıçlıoğlu

Baskı: Engin Ofset, İstanbul

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sit. A Blok

1NA33 Topkapı-İstanbul

Tel.: (0212) 612 05 53

1. baskı: Say Yayınları, İstanbul 2006

10 09 08 07 06

5 4 3 2 1

© Say Yayınları

Ankara Cad. 54/12 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul

Telefon: 0 212 - 512 21 58 • Faks: 0 212 - 512 50 80

e-posta: sayyayinlari@ttnet.net.tr

Genel Dağıtım: **Say Dağıtım Ltd. Şti.**

Ankara Cad. 54/4 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul

Telefon: 0 212 - 528 17 54 • Faks: 0 212 - 512 50 80

e-posta: dagitim@saykitap.com

online satış: www.saykitap.com

İÇİNDEKİLER

İlk Baskıya Önsöz	7
Yazarın Notu: Tema ve Çeşitlemeler	9
I. Bölüm Bir Psikolog Aşka Bakıyor	13
I- Aşk ya da Her Ne İse O	15
II- Aşkın Kökeni ve Doğası	45
III- Genişleyen Çevre	113
II. Bölüm Çağdaş İnsanda Mazoşizm	219
Giriş	221
I- Olgular	227
II- Dinamikler	283
III- Cinsler	359
IV- Yenilgi Yoluyla Zafer	393

İLK BASKIYA ÖNSÖZ

Of Love and Lust (Aşk ve Şehvet Üzerine), Theodor Reik'm çalışmasını bir araya getiren dizisinin ikincisidir; *The Search Within* (İçteki Arayış), *The Inner Experiences of a Psychoanalyst* (Bir Psikanalistin İçsel Deneyimleri) bunlardan ilkiydi. *İçteki Arayış* onun kişisel yaşamının, eğitiminin, mesleğinin ve felsefesinin gelişiminin bir senteziydi. Reik, *Aşk ve Şehvet Üzerine*'de kadınların ve erkeklerin aşk ve cinsel yaşamını ele alıyor. Bu, yalnızca aşka ve cinselliğe yönelik tutum farklılıkları üzerine bir irdeleme değil, aynı zamanda, günümüz kültürünün farklı yönlerini ele alan bir çalışmadır. "Yalnızca yürekli olan aşka doğru ilerleyebilir," der Reik. Bu kitap 1943 yılından bu yana Reik'ın yazılarını içermektedir; bu malzemenin ancak üçte biri daha önce kitap halinde yayımlanmıştı; çoğu geçen yıl içinde yazıldı ve son hali ilk kez burada ortaya çıktı.

1938 yılında Birleşik Devletler'e göçmen olarak gelmesinden sonra Dr. Reik'la yakın ilişkilerimiz oldu. Dr. Reik benden bu kitapların editörlüğünü yapmamı istedi ve onları kısaca açıklamamı rica etti.

Bu kitabın birinci bölümü, onun en başarılı kitaplarından biri olan ve son birkaç yıldır baskısı yapılmayan, *A Psychologist Looks at Love*'dan (Bir Psikolog Aşka Bakıyor) alınmıştır. Bu kitap, Reik'ın, ustası Freud'dan, Freud'un, psikoloji ve psikanalizdeki birçok çağdaşının kuramlarından ayrılışını anlatır. Reik, "seks doyum ister; aşksa mutluluk," der.

İkinci bölüm Reik'ın psikoloji literatürüne büyük katkısı olan *Masochism in Modern Man*'den (Çağdaş İnsanda Mazoşizm) alınmıştır. Kitabın yarısından azını kullanarak, bu kitabın konusuyla doğrudan ilişkili olan bölümleri ve Reik'ın yeni katkılarının özünü muhafaza etmeye çalıştım. Freud'un kuramlarıyla birçok kıyaslaması; mazoşizmin toplumsal, dinsel ve kültürel yönleriyle ilgili bölümleri kapsama alınmamıştır. Ama mazoşizm ve dinamikleri ve onların kadınlık-

la ilişkileri buradadır. Reik'in kuramının toparlayıcı özeti Yenilgi Yoluyla Zafer bölümündedir.

Üçüncü Bölüm, "Bekârlar", *Neden Bekârsınız?* sempozyumu için yazılmıştır, iki denemeden oluşur ve editörlüğünü Hilda Holland yapmıştır. Reik, her zaman olduğu gibi, erkeğin evlilikten kaçması, kadınların ve erkeklerin evlilik bağına kabul etmekteki psikolojik korkuları ve evliliğe direnmeleri konusunda açık bir dille konuşmaktadır.

Dördüncü Bölüm, "Cinslerin Duygusal Farklılıkları", Reik'in yeni ve daha önce yayımlanmamış yazılarıdır. Kırk dokuz kadar alt bölüm vardır; bunlardan bazıları uzun, bazıları kısa, etkili, neredeyse anekdot türünde denemelerdir. Reik sorar: "Dünyanın öteki yarısının nasıl hissettiğini neden bilmemeliyiz?" Ve ekler, "Uygarlığımızda erkekler yeterince erkek olamamaktan; kadınlarsa, yalnızca kadın olarak algılanmaktan korkar." Reik kadınların ve erkeklerin mutluluk aradıkları gizli yolları araştırmaya çalışır. Yazıları kolay anlaşılır, canlandırıcı, çoğu zaman şaşırtıcı niteliktedir; çok dikkatle gözlemlenmiş vakalardan örneklerle doludur. Reik, cinsel eylemin ruhsal mekanizmalarıyla ilgili açık yürekli yorumlar yapar; kadınlar ve erkeklerin çeşitli durumlardaki, beğenilerindeki ve gerçek niteliklerindeki farklılıklar gibi pek çok konuya değinir. Reik çoğu zaman derin, çoğu zaman da yerici ve nüktelidir. Suçluluk Duyguları, İktidarsızlık, Kıskançlık, Giysilerin Cinselleşmesi, Erkek ve Para, Akıl, Çocuklar konusunda denemeleri vardır. O bunların hepsini sevecenlik ve anlayışla yazar, öteki söz sahipleriyle uyum içinde olmakta ya da olmamakta duraksamaz. Reik'ı en hoşgörölü, ama her zaman olduğu gibi ödün vermeyen haliyle okuyacaksınız.

JOHN FARRAR

YAZARIN NOTU: TEMA ve ÇEŞİTLEMELER

Mefisto, Faust'un bilgin giysileri içinde, öğrenciye tüm kuramların gri; yaşamın altın ağacının ise yeşil olduğunu söyler. Kuramla deneyim arasındaki bu renk zıtlığında şeytanca bir gerçeklik gizlidir - baştan çıkarıcı bir yarı gerçeklik. Yalnızca deneyimin toprağından yetişmeyen kuram gridir; yalnızca spekülasyondan doğan kuram bir sera bitkisidir. Kuram, bu topraktan yetişmediğı takdirde yaşamını sürdüremez. Psikanalitik kuramın kökleri klinik uygulamada yatar ve gerçekçi rengini korur. Freud'un psikanalitik kuramları, uzun yıllar boyunca analitik deneyim yoluyla elde edilmiş içgörülerini birleştiren bireşimsel (sentetik) zekânın üstün başarısının ürünüdür. Ayrıca bunların en iyi bölümleri sanat eseri niteliğindedir. Ama içlerinde hiçbir şey yapay değildir. Freud, deneyimin sağlam zemininden ayrıldığını hissettiğı birkaç olayda, kısa bir süre sonra hatasını anlamış ve bunu düzeltmiştir. Spekülasyon yapma ve kuram tasarlama eğilimini denetim altına almayı öğrenmiştir. Günlük analitik uygulamalarında geliştirdiğı kuramlarını tekrar tekrar sınamıştır.

Onun, öğrencileri olan bizleri kuramsal bilgimize güvenmememiz, önyargılı fikirleri izlemememiz, deneyimimizin malzemesine, yeni izlenimler ve içgörülere açık bir zihinle yaklaşmamız konusunda bizi uyarması unutulamaz. "Her şeyi, sizinle konuşmaya başlayınca dek sürekli araştırmalısınız," diye yinelerdi. Uzun süre boyunca, kendi kendini eleştirerek yapılan gözlem onun için -ve izleyicileri olan bizler için- araştırmanın en önemli önermesiydi. Bu durumda Freud, analitik kuramların geçerliğine karşı olan argümanları dikkate almayabilirdi, çünkü onların binlerce bireysel deneyimin sağlam zemininde nasıl oluştuklarını biliyordu. Viyana Psikanaliz Derneğı'nin bir toplantısı sırasında, psikolojinin öteki dalları gibi psikanalizin de bilimsel niteliğinin

doğruluğunun deneyle saptanamayacağı kuşkusunu dile getiren bir bildiriyle ilgili söylediklerini hâlâ anımsarım: "Eğer bilimin niteliği böyle bir kanıta bağımlıysa, astronomi bilim adını almayı hak etmezdi. Bize gezegenlerle deneyler yapmanın biraz güç olduğu söylendi."

Aşağıda belirtilen katkılar Freud'un araştırmalarının devamı niteliğindedir ve onun soruşturma yöntemlerini izler; ben onları Freud'dan, onun örneğinden ve sözcüklerinden öğrendim. Mazoşizm hakkında bu kitapta yer alan kuramların oluşturulmasında onun çalışma tarzı benim için özellikle önemliydi. Yeni deneyimlerin süzgecinden sabırla geçen, uzun yıllar boyunca analitik uygulamada gözlemlenen malzeme, üzerinde o kuramın oluşturulduğu temeldi.

Aşağıda üç bölüm halinde yayımlanan seçmeler birbirinden bağımsızdır, değişik zamanlarda düşünülmüş ve yazılmışlardır. Ama onlar gözle görünmez bir iplikle birbirine bağlıdırlar. Kadınların ve erkeklerin gizli mutluluk arama yollarını derinlemesine incelemeye çalışırlar.

Amerikan konuşma dilinde "Bir Numara" deyimini "Ben" demektir. Yüzeysel olarak bakıldığında, mutluluğun peşinde koşma, "Bir Numaranın" hedeflerine ulaşmayı içerir – içgüdüsel itkilerimizin doyuma ulaşması, güç elde etme, cinsel doyum, zenginlik ve bunun gibi şeyler. Oysa, mutluluğun bu yol üzerinde bulunmadığını hepimiz biliriz. Mutluluk olarak adlandırdığımızın kalıcı bir şey olmadığını, saatlerle hatta dakikalarla sınırlı olduğunu hepimiz biliriz. Kısa bir sürede silinip giden bu duruma en iyi ulaşma yolu bir koşula bağlıdır: kendi kendini unutmaya- "Bir Numara"nın bu sayısal değeri yitirmekle kalmayıp, artık hesaba katılmadığı zorunlu bir dönüşüm. İnsanoğlunun elde edilebileceği küçük mutluluk, ancak kendisini düşünmekten vazgeçebilmesiyle mümkündür. Bu, aşkta, heyecanda, sarhoşlukta, derin uyku da olur. Bu durumlarda benlik neredeyse yoktur, kaybolmuştur ya da başka bir şey içinde erimiştir.

Mutluluğa erişmek için tutkuyla aranan yol sevgidir – ya da daha doğrusu, romantik aşk. (Bu kitapta, aşkın psikolojisi tartışmasında bu önemli sıfatı yeterince kullanmadığım için üzgünüm.) Romantik aşkta öz varlık kesinlikle kayıptır. Benlik neredeyse yoktur. O, sevilen nesnenin içinde erimiştir. Ne var ki, bu tümüyle duygusal teslim olmanın kökleri, kaçındığımız bilinçdışı eğilimlerin karanlık toprağı altında yatar. Romantik aşkın psikolojik analizi, Freud’un şu söylemini onaylar: idealleştirdiğimiz şeylerin nefret ettiğimiz eğilimlerle yakından ilişkisi vardır. Burada aşka benzeyen, bireye kendi kendisini unutturan başka bir hissin, coşkunun -kendini bir fikre verme, kendinden -ya da benlikten- vazgeçme duygusunun- gizemini incelemedim.

Duyuların aşırı doyuma ulaştığı anlarda benlik kaybolur ya da en azından kaybolmuş gibi olur; örneğin, cinsel doyumun doruğunda. Çiftleşme mevsiminde dağ horozu avcığı görmez. Aşkın değil, cinsel dürtünün ölüm korkusundan daha güçlü olduğu ortaya çıkar. En garip ve ilginç cinsel sapkınlık olan utanç duyma ve acı çekmekten derin bir zevk alma, yalnızca çelişkili doğasından ötürü bile psikologların ilgisine değer bir araştırma konusudur. Bu, çalışmamın daha başlangıcında bilimsel anlamda ilgimi uyandırdı; bu sapkınlıkla ilgili yeni bir kuram yayımlamadan önce birçok cinsel ve toplumsal mazoşizm vakasını dikkatle inceledim. *Masochism in Modern Man*’in (Çağdaş İnsanda Mazoşizm) 1941 yılında yayımlanmasından bu yana birçok psikiyatr ve psikolog bu kitaba değindi, kitabın uzun bir analitik deneyim üzerine kurulu temel sonuçları değiştirildi ve ona eklemeler yapıldı. Sert eleştirilerin ardından kuramımın özünün geçerli kabul edilmesi beni mutlu ediyor.

Romantik aşk ve mazoşizm temasından ayrılarak yan bir yol izlememden, dıştan gelen bir öneri sorumludur. Hilda Holland beni, “*Neden Bekârsınız?*”^{*} adlı bir sempozyuma iki

* Farrar, Straus & Co., 1949

makaleyle katkıda bulunmaya davet etti; sempozyum yazılarını derleyen Hilda Holland'dı. Bu hayati sorunu incelerken erkeklerin ve kadınların neden evlenmediklerini saptamaya çalıştım; erkeklerle kadınların evlilik ve aile yaşamından kaçınmalarına neden olan çeşitli faktörleri ele aldım.

Bu özel konu birçok yıl düşüncelerimi meşgul eden daha genel bir araştırma temasının habercisi oldu: Kadınların ve erkeklerin duygusal farklılığı. Tüm dünya, cinslerin duygusal tutumlarındaki temel farklılıkları bilmesine ve bunları kabul etmesine karşın, ancak birkaç gözlemci bu farklı tutumlardan sorumlu olan daha az gözle görünür ve belirgin olmayan nedenlere ilgilerini yoğunlaştırmıştı. Bilinen yollardan kaçınarak, az bilinen ve geniş bir görüntüye hâkim olan noktaları bulmaya çalıştım. Burada sunulan gözlem ve deneyimlerin kadınlarla erkekler arasındaki büyük ayrılığın tanınmasına ve biraz daha anlaşılır kılınmasına katkıda bulunacağını umuyorum.

Dünya küçüktür derler. Öteki yarının nasıl yaşadığı konusunda en azından bir fikrimiz olmalıdır.

Theodor Reik
New York, Nisan 1957

I. BÖLÜM

Bir Psikolog Aşka Bakıyor

I

Aşk ya da Her Ne İse O

1927 yılında, aklıma aşkın kökeni ve doğasıyla ilgili yeni ve şaşırtıcı bir fikir geldi: Hem tehlikeli hem de cüretkâr bir fikir. Hatta bazı çıkarımlar, nitelikleri ve sonuçları bakımından heyecan vericiydi. Ben ihtiyatlı ve kaygılı bir kişiyimdir; doğama çok ters olan bu çıkarımlar beni telaşlandırdı. Bunları izlerken karşılaşacağım güçlükleri anladım ve onların üstesinden gelemeyeceğimi hissettim. Konuyla ilgili bazı notlar aldıktan sonra cesaretim kırıldı ve onları sonuç alamadığım entelektüel girişimlerimi sakladığım dosyalardan birine kaldırdım. (Yarım kalan çalışmalarımı sakladığım, göz alıcı dosyalardan bende çok vardır.)

Kaza eseri olmayan garip rastlantılar vardır. Bildiriye devam etmem ve bitirmem için iki kez uyarılmıştım. Altı yıl sonra, 1933 yılının bir yaz günü, öğleden sonra, Viyana'daki Augarten'e gittim. Bu sessiz parkı severim, çünkü çocukken orada oynardım. Atkestanesi ağaçlarının altında gölge alan bir sıraya oturdum ve okumaya çalıştım. (Parkı bir daha görmeyeceğime dair bir önsezim olmuştu sanırım. Naziler Avusturya'yı tehdit ediyorlardı ve ben daha o zamandan Hollanda'ya gitmeyi planlıyordum.) Ama dalgındım ve filozof yazarın ne söylediğine yoğunlaşamıyordum.

O sırada iki yaşlı bey sırama yaklaştı. Bunlardan birinin eski Avusturya imparatoru Franz Joseph tarzında beyaz favorileri vardı ve bana biraz, ergenlik çağında ölen babamı anımsatmıştı. Ötekinin yüzü tıraşlıydı ve biraz daha genç görünüyordu, ama o da yetmiş yaşını oldukça aşmıştı. Her ikisinin de alımları entelektüel çalışma ve hüznün izleri taşıyordu. Kendilerini ifade ediş tarzları, bu beylerin yüksek orta sınıftan kültürlü kişiler olduklarını gösteriyordu. İmparator gibi favorileri olan bey torununun bir kızla olan ilişkisindeki sorunlardan söz ediyordu. Delikanlının hem kendi, hem de kızın ebeveynleriyle ciddi bir çatışma içinde olduğu anlaşılı-

yordu. İyi tıraşlı bey bundan etkilenmemiş görünüyordu. “İşte,” dedi, “her zamanki sperm çılgınlığı.” Favorili arkadaş, sanki bu açıklamayı zihninde tartıyormuş gibi, hemen bir yanıt vermedi. Sonra, biraz kabullenmiş bir ses tonuyla, “Hayır, bu değil ya da aslında yalnızca bu değil... Bu, aşk ya da her ne ise o,” dedi.

Birkaç dakika sonra sıradan kalktım ve parkın çıkışına doğru giden yolda yürüdüm. “Aşk ya da her ne ise o” sözcükleri zihnimde yankılandı. Bu cümleyi düşündüm. Birden, altı yıl önce başladığım bildiri aklıma geldi. Eve gelir gelmez müsveddeyi aradım, ama onu bulamadım. O zaman yeniden başlamaya karar verdim ve bu uzun arada aklıma gelen düşünceleri şekillendirmeye çalışarak birkaç sayfa yazdım. Ama başlangıçta tahmin etmiş olduğum engellerin üstesinden gelmeye henüz hazır değildim ve kendime kızarak bu yeni müsveddeyi de bir dosyaya tıktım; ve bundan sonraki birkaç yılın karışıklığı ve sıkıntısı içinde bildiriye devam etmemi isteyen ses suskunlaştı.

New York’a gelişimden uzunca bir süre sonra bir gece Metropolitan Operası’nda Mozart’ın *Figaro’nun Düğünü* operasını dinlemeye gittim. O melodilerin büyüüne kendimi teslim ettiğim sırada yaşamımın ve Avrupa’daki korkunç savaşın tüm sorunları yok oldu. Operanın sözlerini güçlkle algılıyordum. Sahneye konan tüm beklenmedik olaylar, neşeli entrikalar, tasasız gaflar, karışıklıklar ve büyük acılar, yalnızca müziğin şakımasının ve hıçkırmasının dışıyüzüydü. Cherubino büyük aryasına başladı:

*Sen ki gönlün
Tüm değişimlerini bilirsin
Söyle bana, şimdi içimde tutuşan
Aşk mıdır?*

Eve dönerken kış gecesinde arıyı mırıldandığımı fark ettim ve birden, daha önce anlamı olmayan sözcükler sanki bir

anlam kazandılar. Cherubino'nun sorusu artık yalnızca belli bir etki yaratmak için sorulan bir soru değildi, gerçek bir soruya dönüşmüştü. "Sen ki gönlün tüm değişimlerini bilirsin..." Sözcükler ve melodi artık kulağıma neşeli değil, rahatsızlık verici, düşündürücü geliyordu: Şimdi, siz bilgili psikologlar ve analistler, bu, aşk mıdır? Aşk nedir? Gerçekten biliyor musunuz?

Boşu boşuna bu sorulardan kurtulmaya, melodiyi kafamdan atmaya çalıştım. Çalışma odama döndüğümde yatmadan önce bir mektubu yanıtlamaya karar verdim, ama onu masamın üstünde bulamadım. Sabırsızlıkla mektubu çekmelerimin içinde aramaya başladım ve aceleyle birkaç dosyayı yere düşürdüm. Sayfaları topladım ve düşünmeden onları okudum. Az önce yerden aldığım bir sayfada şunu gördüm: "Aşk ya da her ne ise o." Bu, yedi yıl önce yazdığım ve kaybettiğimi sandığım müsveddeydi. Bazen kaza eseri olmayan garip rastlantılar meydana gelir.

Bulmaya çalıştığım mektubu tümüyle unutarak bu ilk müsveddeyi okumaya koyuldum. Doğal olarak müsveddenin düzeltilmesi, birçok bölümün değiştirilmesi ve ona eklemeler yapılması gerekiyordu... Gün ışıyana dek yazdım. Cherubino'nun aryası artık yakamı bırakmıştı. Meydan okuyuşunu kabul etmiştim. Şimdi melodiyi ne zaman duysam, onun tatlı zorlamasını yeniden hissederim. O akşamın üstünden dört yıldan uzun bir süre geçti. Şimdi kitap burada, bitmekten ziyade sonlandırıldı.

Bir keresinde bir diplomattan, politik bir bildirinin üç gereksinimi karşılaması gerektiğini duymuştum: Politik bildiri hoşça gitmeli, gerekli ve doğru olmalıdır. Eğer bu üç gereksinimi karşılamıyorsa en azından ikisini karşılamalıdır. Acil bir durumda üç özelliğin birinden vazgeçilebilir ama hiçbir durumda, iki özellikten birden vazgeçilmez, demişti diplomat. Psikolojik bir kuramın da benzer nitelikleri olmalıdır: Bu kuram yeni, kanıtlanabilir ve doğru olmalıdır. Bildiğim kadarıyla burada sunulan tez yenidir. Ona benzeyen başka

bir kurama rastlamadım. Onun kanıtlanabilir olduğuna da inanıyorum. Materyale önyargısız bir zihinle yaklaşan ve onu çağdaş araştırma yöntemlerine uygulayan herhangi bir psikoloji gözlemcisi kuramı inceleyebilecek ve kanıtlayacaktır. Üçüncü niteliğin var olup olmadığı konusunda yargıda bulunmak benim üstüme düşmez. Diplomat gibi, ben de en azından iki zorunlu nitelik bu kavrama mal edilirse tatmin olacağım. Garip bir fikir ilerideki sayfalarda konuk edilmeyi istemektedir.

2

Aşağıda belirtilen kuram psikanaliz uygulamalarında ve yaşamda yapılan çok sayıda gözlemin ve deneyimin sonucudur; bu kuram uzun yıllar elden bırakılmamış ve tekrar tekrar doğrulanmıştır. Yeni başlangıç başka araştırmacıların kuramlarından bağımsızdır. Bu başlangıç spekülasyonlardan alınmamış, denizin derinliklerinden, karanlık ve sessiz sular-
dan çekilip çıkarılmıştır. Bu kitap bilgili bir adamın değil, gerçeği arayan bir adamın kitabıdır. Tüm sorunu çözmüş olduğumu ileri sürmüyorum, ama kuramımın bundan öncekilerden daha tatmin edici olduğuna inanıyorum. Tüm yanıtları bilmiyorum, hatta tüm soruları da bilmiyorum. Bazı karanlık noktalar, belirsizlikler olduğu gibi duruyor. Bazı halkalar eksik. Benden daha akıllı ya da şanslı olan başka araştırmacılar bu halkaları bulabilir umuduyla onlara dikkati çektim. Plan buradadır. Kuşkusuz değiştirilecektir. Burada en eski sorulardan birine verilen yeni bir yanıt bulacaksınız. Eğer bu, doğru bir sonuç verirse, bunun konuya kayıtsız bir katkı olduğu düşünülemez ve bu sorunun çekirdeğine ulaşan bir kavram durumuna gelir.

Platon'un *Semprozyum*'unda konuklar Eros'un doğası için araştırılmasının gerekli olduğunda anlaşılır. Eğer ebeveyn-

lerinin kimlikleri saptanabilirse karakterinin tanımlanabileceğini ileri sürerler. Bunu modernize edecek olursak, aşkın kökeniyle ilgili her şeyi biliyorsak, onun temelini de biliriz, demektir. Aşk nereden doğar? Şairlerin yüce düşlerini ve filozofların metafizik düşüncelerini bir kenara ayırırız ve bilimden yardım isteriz. Çağdaş psikoloji, özellikle psikanaliz, aşkı cinsel dürtünün zayıflamış ve hedef-engelli hali olarak görür. Bu görüşün doğru olmadığını, aşkın kökeninin ve yapısının bu yolla açıklanamayacağını kanıtlamaya çalışacağım. Aşkın cinsellikten türediğini reddettikten sonra, görevimiz daha iyi bir tez sunmaktır; bu tez, psikanalizin savunduğu yetersiz görüşün yerini alacaktır. Ama aşk cinsellikten kaynaklanmıyorsa bir gizemin ağırlığı altında kalmaz mı? Aşkın yaratılışından cinselliği çıkardığınız zaman, ayakları yere basmaz olur. Doğal olarak, aşkta tanımlanamaz ve soyut bir güç gören şairlerin düşsel fikirlerini ya da aşkı uhrevi, aşkın bir şey olarak tasavvur eden filozofların spekülasyonlarını kabul edemeyiz. Bu durum, bizi muğlak genellemelere sığınmaya teşvik eder. Ama genellemeler yanıt değildir. Aşk, Montaigne'in baş rahibi ziyaret ettiğini söylediği meleklerden biri gibi konuşmaz mı? Nazik başpiskopos konuklarının oturmasını istedi: '*Oturunuz evlatlarım.*' Kanat çırpın melekler yanıtladılar: '*Monsenyör, biz dünyevi değiliz ki.*' Korkmayın! İçiniz rahat olsun, aşk bu kadar uhrevi ve meleklerle özgü bir şey değildir. O, bu dünya dandır ve yeterince '*dünyevidir.*'"

Başka yanlış anlamalardan kaçınmak amacıyla, tartışmaya başlamadan önce şu iki düşünceyi belirtmeliyim. İlki şudur: Aşkın, yalnızca bir kişinin bir başkası için hissedebileceği bir duygu olduğunu varsayıyorum. "Domuz pirzolasını seviyorum," dediğimde, "Jane'i seviyorum," dediğim zaman kastettiğim duyguyu kastetmem. Bu hem sizin için, hem de benim için açıktır. Eğer, "Dondurmaya aşığım," dersem, sözcüğün anlamını haksız yere büyüttüm olurum. Burada, dondurmayı severim, ondan hoşlanırım demek istiyorum. Bu-

nun gibi bir ifade bilgiçlik taslama, ayrıntı düşkünlüğü izlenimi verir. Ama sözlü ifadede yaşanan karışıklık geniş kapsamlı sonuçlara yol açabilir.

Sözcüğün başka yanlış kullanımları da vardır; bunlar kendi başlarına önemsizdirler, ama yanlış anlamalara neden olabilirler. Doğrusunu söylemek gerekirse, “Güzelliğe aşığım,” ya da “Erdeme aşığım,” dediğimiz zaman da sözcüğün anlamını büyütürüz. Güzelliğe ya da erdeme platonik bir fikir, görüntüsü olmayan bir vizyon olarak soyut haliyle âşık değilim. Bunlara kadınlarda ve erkeklerde göründükleri kadarıyla aşığım ve bu da erdemli ya da güzel insanlara aşığım demektir. Doğal olarak, “iyiye, güzele, soyluya aşığım,” gibi ifadelerin kullanılmasına bir itiraz yoktur - her zaman bilinçli olmamasına karşın, aklımdan geçen güzellik gibi düşünceler, benim güzel, iyi ve soylu fikirli insanlarla deneyimlerimin sonucudur. İnsanlık aşkı, kalabalıklara duyulan sevgi ya da eğer isterseniz, tüm insanlara duyulan sevgi demektir. Hatta kişinin ülkesine ve ulusuna duyduğu aşk da birçok bilinçli ve bilinçdışı deneyimlerden ve anılardan doğan bir soyutlamadır. Uncle Sam, John Bull, Marianne ulusların kişileştirilmiş halleridir, ama onlar aslında bildiğimiz kadarıyla Amerikalıların, İngilizlerin, Fransızların temsilcileridir. Fikir soyut olmasına karşın, bilinçsiz olarak belirli bir kişiyi akla getiririz.

Günümüzde de buna benzer soyut bir fikrin gelişmesini yaşıyoruz. Anneler Günü’nü kutluyoruz, annelerimize kutlama mesajları ve armağanlar gönderiyoruz. Ama kişinin kendi annesiyle olan ilişkisi fikrin arkasında yeterince bellidir.

Doğru kabul edilebilecek ikinci varsayım, aşkın, ancak bireysel gelişimin belirli bir evresine ulaşıldığı zaman mümkün olmasıdır. Aşk doğuştan ve birincil değildir. Aşk, sonradan, bireysel yaşamda kazanılan bir deneyimdir. Aşkın açlık ya da seks gibi bir içgüdü olduğunu söyleyemezsiniz. O,

sonraki ruhsal gelişmenin meyvesidir. Aşk kesinlikle kültürün bir ürünüdür. Bir grubun üyeleri arasında belirli bir farklılaşma aşamasına ulaşılmadan aşk mümkün değildir. Belirleyici faktör, kişinin sosyal grubun içinden birey olarak ortaya çıkmasıdır; yani, insanların yalnızca toplumsal bilince sahip oldukları zaman değil, grup içindeki farklılıkların da bilincinde oldukları zaman. İnsanların yalnızca kişiler arasındaki farklılıkları görmeleri değil, bu farklılıkları değerlendirmeleri de gereklidir. Etnologlar pek çok yarı uygar insanın bu gibi kişisel başkalıkları çok şiddetli bir biçimde algıladıklarına, ama onlara herhangi bir değer yüklemediklerine bizi inandırmaya çalışmaktadırlar.

Kişisel farklılıkları ayırımsamak yeterli değildir. Gerekli olan, değerlerin ayırımıdır. Bir kişi bir başkasına rastladığı zaman onu değişik yaratılıştan ve farklı bir birey olarak görmediği sürece psikolojik yönden aşk olanaksızdır. Bilinçli duruma gelmesi gerekirse de, farklılık hissedilmelidir. Eğer nesne tümüyle benim gibiyse, onu sevmenin gereği nerededir? Karşımızdaki sevdığımız şeyin kendimiz olduğu kuramı dışında, öteki tıpkı benim gibiyse, onu sevme olasılığı nerede kalır? Böyle bir ayırımın karşımızdaki kişinin öteki cinsten olmasıyla bir ilişkisi olmadığını vurgulamak gerekli midir? Aşık olduğunda, bir erkek sevdiği kıızı dişi türünün özel bir örneği olarak görmez. O kııda, cinsinin başkalarıyla kıyaslanamaz, eşsiz bir temsilcisini görür.

Kuramımı, psikolojik araştırmanın serinkanlı ve tarafsız yapısıyla, klinik bir tanımlama şeklinde sunmak istiyorum. Bu tutkuyu incelerken, tutkuya yer yoktur. Aşkın öncüllerini, yaratılışını ve gelişimini bir botanikçinin, bir bitkinin üstünde yetiştiği toprağı, tomurcuklanmasını, çiçek açmasını ve solmasını tanımlaması gibi açıklamak istiyorum. Bu türlü bir ele alışın her zaman mümkün olamayacağını elbette biliyorum, ama ulaşmaya çalıştığım hedef budur.

3

Sevgi en çok kullanılan sözcüklerden biridir. Bu sözcük insanın neredeyse tüm eylem alanlarında kullanılır. Sevgi, yalnızca cinsler arası bir duyguyu ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda bir ailenin üyeleri arasındaki duyguyu da ifade eder. Bu sözcük komşumuza, dostumuza, hatta düşmanımıza, tüm insanlığa, evimize, toplumsal ya da ırksal bir gruba, güzel ve iyi olan her şeye ve Tanrıya karşı duygumuzu belirtir. Pek çok görevi başarabilmesi inanılmazdır. Fransız komedilerindeki "Aşk" ile Kutsal Kitap'taki "Sevgi" besbelli ki aynı şey değildir.

Sevginin anlam çeşitliliği, uyumu ve hızlı değişim yeteneği şaşırtıcıdır. Bir delikanlının bir kıza tutulmasını anlatmak için kullanıldığı gibi, insanlığın en soylu ve tinsel hedeflerini tanımlamak için de kullanılır. Sözcükten psikolojide ve felsefede, dinde, ahlakta ve eğitimde, toplumsal alanların her türünde yararlanılmıştır. İnsanların bir arada yaşadığı yerlerde ondan vazgeçilemez. Ama zaman onu yorar ve sevgi, bu yıpranmanın tüm belirtilerini gösterir.

Hakkında en çok yazılan ve konuşulan konu anlaşılmazlığını korumaktadır. Bu konu bu gezegende her yerde her saat yaşanır ama yine de bilinmez. Herkesin onu yaşamış olması anlaşılmasını kolaylaştırmaz. Her gün olan şeyler genellikle bilinmezliğini korur, oysa ender olaylar ve olağanüstü deneyimler kendilerini daha çabuk açığa vururlar. Bu kitaba başlarken benim savım şudur: Aşk bilinmeyen ruhsal bir güçtür, kökeni henüz keşfedilmemiştir ve niteliği henüz anlaşılmamıştır. Bir keresinde Oliver Wendell Holmes'un söylediği gibi, eğer bilim cahilliğin topografyasıysa, o zaman aşk haritanın üstünde çok büyük beyaz bir lekedir.

Bilimin bize istenilen bilgi ve içgörüyü verdiğine kuşku yoktur, ama psikoloji bu konuda son derece suskun görünmektedir. Bunun nedeni nedir? Psikologlar gerekli bilgiyi vermek istemiyor ya da veremiyorlar mıdır? Psikologlar bu-

nun ne tür bir duygu olduğunu, doğasının ne olduğunu ve gücünü neyin saptadığını söyleyemezler mi? Acaba konu çok mu muğlak, anlaşılması ve açıklanması çok mu güç? Aşk kolay anlaşılmaz olabilir, ama soyut olanın aranması ve araştırılması, yeni psikolojinin temel görevlerinden biridir. Gerçeklerin ve rakamların bulunmadığı yerde psikolojinin yüzleşmek zorunda olduğu en önemli sorunlar yatar.

Psikoloji alanı terk edip bu işi Hazreti İsa'ya, Aziz Paul'a, Platon'a, Schopenhauer'e, Shakespeare'e ve Goethe'ye, filozoflara, şairlere ve peygamberlere geri mi vermelidir? Yoksa psikologlar bu konuyu dikkate değer bulmuyorlar mı? Bu olanaksızdır. Bu sorunu çözmediğimiz sürece insanın gizli dürtülerini anlayamayacağımızı kesinlikle biliyoruz. Aşkı bir yanılsama olarak kabul etsek bile, yanılsamaları incelemek, onları, kökenlerini, dinamiklerini öğrenmek görevimiz değil midir? Bugünlerde psikologlar cinselliği açık açık tartışıyorlar, ama aşk konusunda bir suskunluk anlaşması var. Psikologlar konuya değinmek istemiyorlar, ondan ne zaman söz edilse sıkıntılıymış gibi görünüyorlar. Yine de, psikologların arasında bu konuda bir suskunluk anlaşması olduğuna inanmıyorum. Eğer onlar bizleri aşkın yaratılışı ve doğası konusunda karanlıkta bırakıyorlarsa, bu onların kendilerinin karanlıkta kalmalarından ötürü olmalıdır.

Aşk denilen bu şey nedir? Bizet'nin Carmen'i onun "bir çingene çocuğu" olduğunu söyler. *"Aşk Bohem'in çocuğudur, o hiçbir zaman kural tanımamıştır."* Eğer aşkta mantık ya da anlam yoksa, aşk bilimsel araştırmanın konusu olamaz. Ama bu gerçekten böyle midir? Bu çılgınlığın içinde bile bir yöntem olmalıdır. Bir masa yerçekimi yasasından kaçıp kurtularak tavana doğru uçamayacağı gibi, aşk da psikolojinin yasalarından kaçamaz. Görünüşte gizemli bir doğaya sahip pek çok olgu, gizli yasaları keşfedildiğinde anlaşılır duruma gelmiştir. Akıl hastalarının en garip fikirlerini, histerik ve saplantılı düşünceleri ve eylemleri, çok eskiden yok olmuş dinlerin gizemlerini, ilkel Avustralya kavimlerinin alışkanlıkla-

rını ve geleneklerini anladık. Ama sizin, benim ve tüm insanlığın bildiği bir deneyimin kökenini psikoloji keşfedemiyor. Aşk bilimin sorunlu çocuğu ve psikolojinin kapıları ardında bir yabancı olarak mı kalmalıdır?

Bu gizli alana giren son ciddi kitabın Stendhal'ın *Aşk Üzerine* adlı kitabı olduğunu ileri sürüyorum. Kitap bundan yüz otuz beş yıl önce yazılmıştı -konunun psikolojik önemini dikkate aldığınızda bu uzun bir zamandır. O zamandan beri, çıkılan çok sayıda keşif yolculuğu arasında aşkın doğasını ve kökenini gerçek anlamda açıklayan bir şey olmamıştır.

Peki ya Freud? Psikanaliz aşkı etraflıca ve derinlemesine ele almamış mıdır? Hayır, almamıştır. Psikanaliz seksi incelemiştir ve bu oldukça farklı bir şeydir. Freud'un bilgimize büyük katkısı, ruhsal süreçleri belirleyen yasaların, bilinçdışı düşünceler ve dürtülerin dinamiklerinin ve insan zihninin derinliğinde ne olup bittiğini anlamamıza yardımcı olan psikolojik yöntemin bulunmasıdır.

4

Freud'un görüşlerini irdelemeden önce, aşkla ilgili olarak analitik çevrelerde oldukça sık rastlanan bir yanlışlığı düzeltmeliyim. Psikanalizin kırk yıllık geçmişinde, Freud'un konu hakkındaki fikrinin aynı kalmamış olduğu anımsanmalıdır. Freud'un görüşlerinde ilginç bir değişme meydana gelmiştir. Başlangıçta bu değişim basit ve tutarlıydı. Hiçbir zaman açıkça formüle edilmemesine karşın, bu görüş aşkın sekse çok benzediğini varsayıyordu. Freud, cinsel nesneyi kastederek aşk nesnesinden söz emiş; aşk seçimi derken de cinsel partnerin seçimini kastetmiştir. Freud tıp eğitimi almıştır ve libido deyimini ilk anlamıyla, cinsel dürtü enerjisi anlamında kullanmıştır. Bu dürtünün hem sevgiyi hem de cinsel çekimi içerdiğini varsaymıştır. Freud'un bu iki terimi ne zaman

ve hangi etkiler altında genişlettiğini söyleyemem. Daha sonra sözcüklerin yeni kullanımını sık sık açıklamış ve savunmuştur; bunu en açık biçimiyle *Grup Psikolojisi ve Egonun Analizi* çalışmasında yapar. Freud, libidonun, bizim aşk olarak özetlediğimiz tüm eğilimlerin enerjisi için kullanılan nisel bir ifade olduğunu söyler. Dolayısıyla, aşk denilen şeyin özü cinsler arasındaki aşktır. Freud bu aşkı, ebeveynler, çocuklar, dostlar için duyulan sevgiden ayırmaz.

Bunun gerekçesi de şudur: Tüm bu eğilimler, amacı (cinsler arasında) cinsel birleşme olan aynı içgüdülerin ifadesidir. Bunlar yalnızca cinsel amaçlarından saptırılmış ya da oraya ulaştıklarında bastırılmışlardır; ama kimliklerini kolayca tanınır kılmak için başlangıçtaki özlerini yeterince korumuşlardır. Psikanaliz, yeni bir şey yaratmamış olmasına rağmen, genişletilmiş aşk kavramıyla bir öfke fırtınası yaratmıştır. Freud, Platon'un Eros'u libidonun tam tamına aynıdır der; Havari Paul'un Korintlilere ünlü mektubunda övdüğü aşkın gücü de öyledir. Psikanalizdeki bu aşk eğilimlerine kökenlerinden ötürü cinsel içgüdüler denir. Freud anlamlı bir biçimde ekler:* "Kültürlü kişilerin çoğu bu terminolojiyi bir hakaret olarak kabul etti, buna öfkeyle 'topyekûn cinsiyetçilik'** adını vererek öç aldılar ve suçu psikanalize yüklediler. Seksi insan doğasının utanç verici ve aşağılayıcı bir yanı olarak gören bir kişi, daha saygıdeğer terimler olan erosu ve erotiği kullanmakta her zaman özgürdür. İşin başında bunu ben de yapabilir ve itirazların çoğundan kurtulabilirdim. Ama ödün vermekten hoşlanmıyorum, bana yüreksizlikmiş gibi geliyor. Böyle bir yolun nereye varacağını bilemezsiniz. Başlangıçta yalnızca sözcüklerde ödün verirsiniz, ama sonunda konudan ödünler vermiş olursunuz."

Freud, aynı çalışmanın başka bir bölümünde, sevgi dediğimiz sevecen duyguların cinsel amaçlarından saptırıldığını, buna rağmen bu amaçlardan bazılarını koruduklarını tekrar-

* *Civilization and Its Discontents* (Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları)

** Her türlü insan davranışının cinsellikle açıklanabileceği görüşü. (Ed. n.)

lar. Sevgi dolu bir kişi, bir dost, bir hayran bile, Havari Paul'un terimi kullandığı anlamda, sevilen nesnenin fiziksel yakınlığını ve görünüşünü ister. Genel olarak sevgi dediğimiz, bu hedef-engelli eğilimlerle cinsel eğilimlerin bir sentezi; doğrudan ve dolaylı cinsel eğilimlerin birlikte varoluşudur. Hedef-engelli sevgi, Freud'un vurgulamaktan hiçbir zaman yorulmadığı gibi, başlangıçtaki tümüyle cinsel olan aşkı ve bu, insanların bilinçdışı yaşamlarında hâlâ aynıdır*. Bu aşk eğilimleri cinsel eğilimlere tümüyle zıt olsalar bile, kökenlerine indiğinizde cinselliği bulursunuz.

Freud daha sonra büyük Eros hipotezini oluşturmuştur; aslında anlamı Platon'un fikriyle aynıdır, ama ondan farklı olarak, biyoloji terimleriyle ifade edilmiştir: Eros yaşamı yaratan büyük güçtür, ayrılmış olanı bir arada tutar ve yıkım güçlerine karşı onun yenilenmesini güvence altına alır. Freud bu kavramı geliştirdiği sıralarda, ona, seks alanının ötesindeki aşkla ilgili görüşünü soran bir Fransız dergisine yanıt olarak şunları yazdı: "Bugüne dek aşkın özü hakkında geniş çapta bir beyanda bulunma cesaretini bulamadım, sanıyorum ki bilğimiz bunun için yeterli değildir."** Freud hiçbir zaman kendinde bu cesareti bulamamıştır ve yaşamının sonunda itiraf eder: "Aşk hakkında gerçekten çok az şey biliyoruz."

Freud seks sözcüğünün anlamını genişlettiğini yadsımadı, tam aksine bunu vurguladı. Buna, içgüdüler kuramının temelini oluşturmaktaki ilk büyük adım gözüyle baktı. *Wild Psychoanalysis* (Vahşi Psikanaliz) konulu bir bildiride, Freud nevrotik bir dul kadını tedavi eden bir hekime, tedavi olarak ona bir sevgili bulmasını önermesinden ötürü çıkışır. Freud bu meslekaşını psikanalizin öğretilerini yanlış anlamasından ve seksin olağan anlamında seks anlamına geldiğini dü-

* *Introductory Lectures of Psychoanalysis* (Psikanalizin Giriş Dersleri)'nde birçok bölümü karşılaştırınız; *Contributions to the Psychology of Love-Life and so on* (Aşk yaşamı Psikolojisine Katkılar vesaire).

** Reik'in *From Thirty Years with Freud* (Freud'la Otuz Yılda) adlı kitabında yayımlanmıştır, Rinehart, 1940.

şünmesinden ötürü eleştirmişti. Freud bunun ilgili olarak şöyle der: "Seks düşüncesi, psikanalizde çok farklı anlamlar içerir. Her iki yandan herkesçe kullanılan anlamın ötesine geçer. Bu genişletme genetik olarak savunulabilir. 'Seks yaşamına' ilkel cinsel itkilerden kaynaklanan tüm eylemleri ve sevecen duyguları, başlangıçtaki cinsel amacı engellenmiş içgüdüleri ya da bu amacın yerini alan, artık cinsel olmayan başka amaçları da dahil ederiz. Dolayısıyla, psikoseksüellikten konuşmayı yeğler ve seks yaşamının ruhsal faktörünün ihmal edilmemesi ya da yanlış anlaşılması gerektiğini vurgularız. Almanca'daki 'liebe' (aşk) sözcüğünü aynı genişletilmiş anlamda kullanırız."*

Hekim haklı olarak azarlanmıştır, ama Freud suçsuz mudur? Yanlışlıktan ya da yanlış yargılamadan o da sorumlu değil midir? Genç hekim hatalıydı; ama bu, seks sözcüğünün Freud'a başka, sokaktaki adama ya da sıradan bir hekime başka bir anlam ifade etmesinden ötürüdür. Bunu kanıtlayamam, ama Freud'un seks sözcüğünü yapmacıksız bir biçimde ve önceden düşünmeden kullandığına inanıyorum. Doğal olarak, ilkel olan cinsel bir dürtünün aşkın kökeni olduğu görüşü vardı, ama bu, psikolojik bir içgörü olmasından çok biyolojik bir önyargıydı.

Freud seks sözcüğünün anlamını şefkati, dostluğu, aşkı içine alacak şekilde genişlettiğini tekrar tekrar vurgular. Sözcüğü bu şekilde kullanmakta haklı mıdır? Bana göre sözcüğün bu şekilde kullanılması ne uygundur ne de bu savunulabilir. Seks sözcüğü her zaman, organizmadaki belirli bir gerilimin boşaltılması gibi biyolojik bir gereksinimden kaynaklanan dürtüler ve eylemler anlamına gelmiştir; bu, insanlarda ve hayvanlarda ortak bulunan bir içgüdüdür. Libido sözcüğü Freud'dan uzun süre önce kullanılmıştı, ama bu yalnızca içgüdüsel gereksinimin enerjisini ifade etmek içindi. Fre-

* *Beyond the Pleasure Principle* (Zevk İlkesinin Ötesinde).

ud. her iki sözcüğün anlamını gererek uzattığından, bunlar aşırı şekilde genişlediler.

Acaba insanların seks sözcüğünün dostluk, aşk, sevecenlik anlamını reddetmeleri aslında genel bir ikiyüzlülükten mi, yoksa seks ve aşkın farklı olduğunu hissetmelerinden mi ötürüdür? Aslında bu iki gereksinim kuramını reddetmelerine yol açan, aşırı erdemlilik taslamaları mıdır? Yoksa bu, böyle temel bir kimliğin yanlış olduğunun varsayılmasıyla ilgili muğlak, ama derin bir duygu mudur? İnsanların bir yerde düşüncenin gerçeklere uymadığını hissettikleri anlamını çıkarıyorum. Bir küreğe kürek demekten kaçınmıyorum, ama bir tırmığa kürek demeye razı değilim, hatta aynı ahırda yan yana dursalar bile. Freud aynen bunu yapar. Bu, Alice'in aynanın ardında karşılaştığı tuhaf insanlardan birine benziyor. "Ben bir sözcüğü kullandığım zaman," der Humpy Dumpty, biraz da küçümseyici bir tavırla, "o sözcük ben ne demek istiyorsam o anlama gelir, ne bir eksik ne bir fazla!" Ama Alice biraz kuşkucudur. Şöyle yanıtlar: "Ama sözcüklere bu kadar farklı anlamlar yüklemeye hakkınız var mı?" Kesinlikle! Buradaki sorun işte budur.

Freud, seks sözcüğünü Platon'un Eros sözcüğünü kullandığı anlamda kullandığını söylemiştir. Eğer seks bu anlamda kullanılmışsa, Freud'un daha sonra yaptığı gibi, Eros fikrini yaratmak ve bunu seksten ayırmak gerekmezdi. Freud, ölümünden (1938 yılı yazı) yaklaşık bir yıl kadar önce kaleme aldığı bir bildiride şöyle der: "Eros ve onun bir parçası olan libido hakkında en iyi bildiğimiz şeyler, seks fonksiyonunun incelenmesiyle elde edilmiştir; bu şimdiki görüşe uymakla birlikte Eros teorisine uymamaktadır."* Dolayısıyla Eros, Freud'un sonraki görüşünde bile, seksle aynı değildir. Freud, hiçbir zaman tam olarak kabul etmese de, yaşamının son döneminde, aşkın kendi başına ruhsal bir güç olduğunu anlamıştır.

---

* "Abriss der Psychoanalyse" *Schriften aus dem Nachlass*, Londra, 1941.

Freud seks sözcüğünü Platon'un kullandığı anlamda kullanmış olsa bile, bu nedenle haklı görülebilir mi? Platon bir filozoftu. Freud bir bilim insanıydı. İki bin üç yüz yıl önce yaşamış olan Platon'a hoşgörü gösterebiliriz, ama bunu günümüzün bir psikologuna yapmak istemeyiz. Bunlardan biri evrenin gizlerini geniş, metafizik bir spekülasyonla çözmek istemiş, diğeri ise belirli psikolojik sorunları bilimsel bir biçimde çözmek istemiştir. Eski bir Yunan filozofunun madde-nin niteliği hakkında tahminler yürütmesi, çağdaş bir kimyagerin aynı maddeyle ilgili araştırma yapmasından çok farklıdır. Platon'un görkemli ve güzel tahminlerinde Eros yerli yerindedir; ama bu, insan zihninin en derin bölgelerinde ne olup bittiği hakkında bilimsel bir resim çizmeye çalışan ruhsal süreçlerin çağdaş analizinde seks dürtüsüyle özdeşleştiği zaman aynı yere sahip olamaz. Platon'un düşündüğü ve söylediği, çağdaş bir psikologun söylediği ve düşündüğünden anlam yönünden farklıdır. Bunlardan biri öngörülerde bulunur ve imgeler çizer. Diğeri eleştirel ve ayrıntılı olarak bakar ve ruhsal gerçekleri tanımlar.

Köken ve doğa yönünden seks ve aşkın farklı olduğuna inanıyorum; bunu, çok zor olan bu tür psikolojik açıklamaların kanıtlanabildikleri ölçüde, bu kitapta kanıtlamaya çalışacağım.

Freud'un genişletilmiş anlamıyla seks diye adlandırdığı, çok farklı niteliklerde ve değerlerde madenlerin bir alaşımıdır. Burada kesin olmasa da bir açıklama yapmama izin verin: Seks, biyolojik cinsel gereksinimin, bazı ego itkilerinin ve henüz bilinmeyen bir madde olan aşkın bir karışımıdır. Hazırladığım başka bir kitapta seks itkisinin doğasını ve aşkın onun dünyasına nasıl girdiğini; seksin, ego itkilerinin ve en genç gereksinim olan aşkın buluşarak eriyip karışabilmeleri için hangi psikolojik ve toplumsal koşulların gerçekleştirilmesi gerektiğini göstermeye çalıştım. Burada kendimi bir bölge içinde sınırlayacağım, ama önce sınır çizgileri belirlenmelidir.

Eski ve çağdaş psikologların aşkın şöyle ya da böyle seksin farklı bir şekli -kılık değiştirmiş seks- olduğu görüşü doğru değil midir? Genç bir çiftin her tutkusu, her çılgınca âşık olma olayı bu gerçeğe tanıklık etmez mi? Hayır. En inandırıcı vakalar aşk ve seksin çoğunlukla birleştiğini ve aynı nesneye yöneldiğini kanıtlar. Düşüncelerimizde aşkla seksi bağdaştırmaya alışığızdır, ama bu onların kimliğini gözler önüne sermez. Bu yalnızca bir arada bulunduklarını, birlikte var olduklarını ve çoğu zaman rastlaştıklarını kanıtlar; ama rastlantı kimlik kanıtı değildir. İki duygu o kadar yakından bir-biri içine karışmış olabilir ki, bunlar bir duygu olarak hissedilebilirler, ama bu onları tek yapmaz ya da belirli özelliklerinin kaybolmasına neden olmaz.

Viski genellikle sodayla birlikte içilir, ama ikisinin karışımı ne viskiyi sodaya, ne de sodayı viskiye dönüştürür. Bazı insanlar viski yoksa sodayı akıllarından geçirmezler, ama onlar bile her ikisinin de bağımsız varlığı, farklı kişilikleri ve tatları olduğunu yadsımazlar. Soda olmadan viskiden keyif alınabilir ve soda, oldukça çok sayıda sıvıyla karıştırılabilir. Her ikisinin de her tür karışımı mümkündür. Aşk ve sekste de durum aynıdır. Bunların karışımında her ikisi de farklı oranlarda yer alabilir. (Ne yazık ki, bize hiçbir zaman hangisinden “ne kadar” istediğimiz sorulmaz.) Viski ve sodayı birbirine karıştırmanız olası değildir, tabii fazla kaçırdığınız durumlar dışında. Benzer biçimde, çılgınca âşık olma durumunda, aşk ve seksi birbirine karıştırmak olasıdır. Beni hayrete düşüren, aklı başında bir bilimsel araştırma ortamında böyle bir hataya düşebilmektir.

Psikanalistlerin aşk olmadan seks -seks için seks- olabileceği konusunda kuşku duymadıkları anlaşılmaktadır. Onların şiddetle yadsıdıkları, seks olmadan aşkın olabilmesidir. Bu kişilerin görüşleri hiçbir zaman çürütülmedi. Bu, bir suçlunun suçsuz olduğu kanıtlanana kadar suçlu olduğunu varsaymakla aynıdır. Gündelik yaşamın gösterdiği gibi, kuşkusuz aşk ve seks arasında bir iletişim, bağlayıcı bir ilişki var-

dır. Aralarındaki boşluk üzerinde bir kemer ya da köprü uzanmaktadır ama, ben birbirinden ayrılması gereken iki ayrı alan olduğuna inanıyorum.

5

Freud'un seksin aşkı, sevecenliği, hayırseverliği ve anlayışı içerdiği varsayımına dönelim. Yüzeysel olarak aynı türdenmiş gibi görünen aşk ve seks, inceden inceye bir analiz sonucunda derin farklılıklar gösterir. Bu durum, yeni bir inceleme aslında hiç de öyle olmadığını gösterene kadar kimyagerlerin uzun süre belirli bir maddenin her parçasının aynı özelliği taşıdığını düşünmesiyle kıyaslanabilir. Maddenin, iki ayrı maddenin, birbirine hiç benzemeyen bileşenlerin bir karışımı olduğu ortaya çıkmıştır.

Çok basit bir örnek seçiyorum: Bildiğimiz sofraya tuzu. Bu örnek hiç de yersiz değildir.

Çağlar boyunca tuzun değerli ve kutsal bir madde olduğu kabul edilmemiş midir? Tuz dostluk, bağlılık ve şefkat simgesiydi. Araplar, sevgi dolu ve vefalı bir dostluktan söz ederken şöyle der: "Aramızda tuz var." İncil'deki "tuz anlaşmasının" kutsallık ve derin bir anlamla dolu olduğu kabul edilmiştir. Neredeyse iki bin yıl, tuzun tutarlı ve bağdaşık bir madde olduğu düşünülmüştür. Kimyasal olarak, şimdi onun bir sodyum ve klor bileşiği olduğunu biliyoruz. Bugün herhangi bir lise öğrencisi bu iki elementin birbirinden farklı olduğunu bilir ve tuzun bu ikisinin bir kaynaşması olduğunu gösterebilir. Ayrıca o, bu iki maddenin tecrit edilebileceğini ve çeşitli amaçlar için ayrı ayrı kullanılabileceğini de bilir.

Gerçekler nedir? Önce onları bulmalıyız. Daha sonra onları bir araya getirebiliriz. Kimyagerin tuzun bileşimindeki sodyum elementini klordan ayırdığı gibi, seks ve aşk arasında ayırım yapmak istiyoruz. Farklılıklara açık ve net bir du-

rum kazandırmak için, en iyisi, aşk ve seksi birbiriyle kaynaşmış görünmedikleri uç tezahürlerinde karşılaştırmalıyız.

Seks bir içgüdüdür, biyolojik bir gereksinimdir, organizmanın içinden kaynaklanır, bedene bağlıdır. Açlık ve susuzluk gibi en büyük itkilerden biridir, organizmanın içindeki kimyasal değişiklikler tarafından koşullanmıştır. Libidoyu yalnızca kimyasal terimlerle düşüneceğimiz zaman çok uzakta değildir. Seks dürtüsü içteki salgılara bağlıdır. Cinsel organlarla ve cinsel yönden duyarlı diğer bölgelerle sınırlanabilir. Amacı fiziksel gerilimin yok edilmesidir. Başlangıçta bir nesnesi yoktur. Daha sonra, cinsel nesne yalnızca, gerilimi hafifleten bir çare durumuna gelir.

Bu niteliklerden hiçbirisi aşkta yoktur. Sıradan erkek ve kadının aşkın kalpte yaşadığı fikrini kabul etmezsek, onun nerede olduğunu bulamayız. Aşk kesinlikle biyolojik bir gereksinim değildir, çünkü onu hissetmeyen milyonlarca insan, hiç bilinmediği birçok yüzyıl ve kültür şekli vardır. Ona neden olan iç salgıların ya da bezlerin adlarını söyleyemeyiz. Başlangıçta seksin bir nesnesi yoktur. Aşkınsa kesinlikle vardır. Aşk, bir “ben” ve bir “sen” arasındaki çok belirli, duygusal bir ilişkidir.

Seksin amacı nedir? Bunu daha önce belirttik: *Fiziksel gerilimin yok edilmesi ve boşalma*. Aşk diye adlandırdığımız arzunun amacı nedir? *Ruhsal gerilimin yok edilmesi ve rahatlama*. Boşalma ve rahatlama arasındaki bu zıtlıkta en tartışılmaz farklılıklardan biri yatar. Seks doyum ister, aşksa mutluluk.

Seks insanlar ve hayvanlar için ortak bir doğa olayıdır. Aşk kültürel gelişmenin sonucudur ve tüm insanlarda görülmez. Seks dürtüsünün dönemsel artma ve azalma dalgalanmalarına tabi olduğunu biliyoruz. Bu, doğal olarak, hayvanlar arasında oldukça belirgindir, ama kalıntıları insanlarda da kolayca görülür. Aşkla ilgili olarak bu konuda hiçbir şey bilinmez. Seks, nesnesi konusunda rastlantısal olabilir. Aşk olamaz. Aşk her zaman kişisel bir ilişkidir. Seks için bu mutlaka böyle olmayabilir.

Seksin nesnesi, doyuma ulaşıldıktan ve gerilim azaldıktan hemen sonra hiçbir nedene dayanmaksızın sıkıcı hatta tiksindirici bulunabilir. Aşkın nesnesi için durum böyle değildir. En aşırı ve duygudan yoksun vakalarda, cinsel partner, cinsel bölgelerin bir tür uzantısı, yalnızca cinsel bir nesne olarak görülebilir. Aşkın nesnesi her zaman bir kişi ve kişilik olarak görülmüştür. Cinsel nesnenin kişiyi heyecanlandıran ya da tahrik eden bazı fiziksel özellikleri olmalıdır. Eğer bunlar yoksa kişi kayıtsız kalır. Aşkın nesnesi için durum böyle değildir. Onun çok değer verilen bazı ruhsal özellikleri olmalıdır; yalnızca cinsel nesne olan birinden bunlar istenmez. Nesnemiz hem sevilse hem de ona cinsel arzu duyulsa bile, çoğu zaman cinsel çekicilikle kişiliğin çekiciliği arasında bir ayırım yapabiliriz ve onların farklı şeyler olduklarını biliriz. Seks dürtüsü şehvet peşinde dolaşır; aşksa sevinç ve mutluluk arar.

Yine aşırı tipler dikkate alınırsa, seks tümüyle bencildir, nesneyi yalnızca doyum sağlama amacıyla kullanır. Aşk bencil değildir diyemeyiz ama sevilen kişinin mutluluğundan mutluluk duymaktan başka aşkın bencilce amaçlarından söz etmek çok güçtür. Hiçbir durumda aşk salt bencil olmaz ya da seks kadar bencil olmaz. O zaman, aşk olmazdı. O her zaman ötekinin refahını ya da mutluluğunu düşünür; ötekinin yokluğunda üzüntü çeker, nesneyle birlikte olmak ister, onusuz kendisini yalnız hisseder, onun başının belada olmasından ya da tehlikede olmasından korkar. Yalnızca sekste buna benzer şeyler yoktur. Kişi cinsel arzu duymuyorsa seks nesnesi istenilmez ve onun yokluğu üzüntü vermez. Aynı şey doyuma ulaşıldıktan sonra da geçerlidir. Erkeklerin doyurucu bir cinsel ilişkiden sonra tek istediklerinin yalnız kalmak olduğunu duydum- yalnız kalmak burada, cinsel nesne onları terk etmeli anlamına gelmektedir. Bir erkek, "Kadınlar yıldızlar gibi olmalıdır -gece geç saatte ortaya çıkmalı, sabah erken saatte gözden kaybolmalıdırlar," demiş. Aşkın nesnesine karşı böyle bir istek düşünülemez.

Seks (her zaman en kaba tipler dikkate alınarak) ayırım yapmaz. O "bir kadın" ister. İsteklerinde alçakgönüllüdür. Ama aşk her zaman bir seçim yapar. Son derece ayrımcıdır. O, "bu kadında" ısrar eder, başka birinde değil. Kişisel olmayan aşk diye bir şey yoktur. Cinsel olarak arzulanan kişi ve tapınırcasına sevilen kişi, seks nesnesi ve aşk nesnesi iki ayrı kişi olabilir. Cinsel gereksinimlerin baskısı altında seks nesnesi kişinin tüm isteklerinin merkezi durumuna gelebilir. Seks nesnesi zaman zaman putlaştırılabilir, ama idealleştirilemez. Bunu ancak aşk yapabilir. Geçenlerde, Avustralyalı kızların denizaşırı ülkelerde görev yapan Amerikan askerlerine hayranlık duyduğu söylentisine canı sıkılan Amerikalı bir kız, erkek arkadaşına şöyle yazmış: "Onlarda, bizde olmayan ne var?" Erkek arkadaşı şöyle yanıtlamış: "Bir tek şey dışında hiçbir şey. Onlar buradalar." Bu yanıt aşktan kesinlikle bekleyemezsiniz, ama bunu seksten bekleyebilirsiniz. Yokluk kalbi daha düşkün kılar. Cinsel partnerin yokluğunda benzer bir etki -en azından normal durumlarda- yoktur. Seks doyum verir. Aşk huzur verir.

Seksin hedefi aşkın hedefine benzemez. Son zamanlarda bir erkek hasta, partneriyle ilgili olarak, "sevdiğim kişi o değil, ama bana cinsel doyum veriyor," dedi. Seks başka bir bedene duyulan tutkulu ilgidir; aşksa başka bir kişiliğe ya da onun yaşamına duyulan tutkulu ilgidir. Seks, nesnesi yaralanırsa acı duymaz ya da mutlu olduğunda sevinmez. Sekste başka bir insana sahip olmak mümkündür, ama aşkta değildir. Aşkta başka bir insana sahip olamazsınız, ona ancak ait olabilirsiniz. Bir kişiyi sekse zorlayabilirsiniz, ama aşka zorlayamazsınız.

Seks partnerlerinden, "tekmiş gibi çarpan iki kalp" şeklinde söz edebilir misiniz? Daha çok bedenin başka bölümleriyle ilgilenmez misiniz? Komik olmadan, hedef-engelli seks hiçbir zaman bitmez, diyebilir misiniz? Seks çekiminin sonsuza dek devam edeceğine yemin edebilir misiniz? Jüpiter âşıkların yeminine gülüp geçer, ama bunun gibi seks esinli

yeminlere tüm tanrılar ve ölümlüler gülerdi. Mozart'ın operasında Cherubino, "Söyleyin bana, şimdi içimde yanan seks midir?" diye sorsa bize gülünç gelmez miydi? Genç bir adamın bu soruyu zihninde kuşku kalmayacak şekilde, kolaylıkla yanıtlamasına yardımcı olacak bazı belirtiler olacağını düşünebilirsiniz. Olabilecek tek kuşku -ve o kuşku vardır- genç adamın hissettiklerinin yalnızca cinsel arzu mu, yoksa aşk mı olduğu kuşkusudur.

Seks zaman ögesine, dürtünün gel-git ritmine bağlıdır. Orgazmdan sonra cinsel arzu hızla ya da yavaş yavaş yok olur. Aşkta bununla kıyaslanabilecek bir şey yoktur. Sekste çeşitlilik gereksinimi vardır, ama aşkta yoktur. Seks nesnesi kolayca değiştirilebilir, ama aşk nesnesi değiştirilemez. Çok sayıda seks nesnesi olması mümkündür, ama sevilen tektir. "Evet, dünya insanlarla doludur, ama sen teksin."

Zamanla olan ilişkisi seksin doğasını bir itki olarak belirler, çünkü biz onun içinde açlık ve susuzluk gibi doku gereksinimlerinin dönemsel niteliğini algılarız. Burada, içsel uyarıcıların aktivitesinin sonuçlarını görürüz; bunlar bedenin içindeki kimyasal değişiklikler tarafından harekete geçirilmiştir. Açlık, mide duvarları kaslarının kasılmasıyla ilişkilidir. Susuzluk, ağızdaki mukozanın kuruluşundan kaynaklanır; seks, organik basınçtan ötürüdür. Aşk için uyarıcılar nerededir? Organizmanın içindeki gereksinimler, onu acı verici ve hoş olmayan uyarıcıları yok etmeye zorlayan fiziksel gerilim nerededir? Açlıkla benzeşimi nerededir? Aç olduğunuz zaman yiyeceğin görünüşü ve kokusu güçlü bir arzu uyandırır. Karın doyduktan sonra iştahınız bir süreliğine kaçır. Birkaç dakika önce tadını çıkardığınız yemek artık size bir şey ifade etmez. Bu yönden, seks açlıkla kesin bir biçimde kıyaslanabilir. Doyuma ulaştıktan sonra arzudan eser kalmaz. Zamanın içinde belirlenmiş bir gerilim, bir spazm, bir boşalma ve ani bir düşüş vardır. Zaman aşkta aynı rolü oynamaz. Âşıklar ancak ayrılma saati geldiğinde onun farkına varırlar. "Aşk tarlakuşu değil bülbüldür."

Aşk ve seks birbirinden o kadar farklıdır ki, onlar farklı araştırma alanlarına aittir; seks biyokimya ve fizyoloji alanına, aşk duyguların psikolojisi alanına girer. Seks bir dürtüdür, aşk bir arzudur.

Ama aşk bir tutku değil midir? Evet, doğal olarak öyledir, ama tutku yalnızca seksten mi kaynaklanır? Bizim gibi ölümlülerde seks dürtüsü gibi coşkun ve güçlü başka tutkular yok mudur? Bunların cinsel arzularla kaynaşması mümkün değil midir? Platon'dan Schopenhauer'a kadar tüm filozofların, Spencer'dan Havelock Ellis'e ve Freud'a kadar tüm psikologların aşkın kökeninde ve doğasında cinsellik olduğunu ileri sürmüş olmaları, bunun doğru olduğu anlamına gelmez. Tüm görüşlerinin bir dizi gerçekle yüzleşmesi, yanlış mı doğru mu olduklarının anlaşılması için sınavdan geçmeleri gerekmektedir.

Aşkın hedef-engelli seks olduğunu söylemek, sorunu kavramaktan çok sorundan bir kaçıştır. Aşk, seksin, özünde bilinçdışı bir biçimde cinsel, aynı organik itkiden türemiş sili bir karbon kopyası değildir. Aşk, bir kişiye cinsel arzu duyulmadan önce de var olabilir. Aşk, seksi eskitebilir ve ondan çok yaşayabilir. Cinsel arzuları yok olmuş ve birbirlerini hâlâ gönülden seven yaşlı çiftler vardır. Belirli bir partnere karşı duyulan cinsel arzu tükendiği halde aşkın hâlâ sürdüğü durumlar bilinmektedir. Cinsel arzunun çok canlı olarak sürdüğü, oysa aşkın çoktan öldüğü durumlar da vardır. Eğer aşk yalnızca hedef-engelli seks olsaydı, bu tür engelleri olmayan ve cinsel doyuma ulaşmayı seks âlemlerine dek varıran kadın ve erkekler tarafından yaşanması düşünülemezdi. Seks dürtüsünün tamamen yok olması da mümkün değildir. Tam ve doyurucu bir seks yaşamı arzusuna ek olarak, şiddetli bir aşk arzusuna ne gerek vardır? Eğer aşk yalnızca bir tür gelişimi engellenmiş seksse, o zaman aşk isteği cinsel arzunun tükenmesiyle ya da her tür normal ve sapkın güdünün doyuma ulaştırılmasıyla bir arada nasıl var olabilir? Cinsel doyumun doruğu kendinden geçmedir; aşkın doruğusa sonsuz mutluluk durumudur.

Aşk ve seksin çoğu zaman birleştiği mantıksal yanılgısına düşmeyelim. Üst üste geldikleri ve kaynaştıkları yerde, cinsel dürtü ve sevecenliğin birbiri içinde eridiği yerde bile dikkatli bir gözlem, niteliklerinin fark edilir ve ayırt edilir olduklarını ortaya çıkaracaktır. Seksi aşksız, aşkı da seksiz düşünemez miyiz? Her sevgide bir seks ögesi bulunduğu doğru olsaydı bile, bu öge önemsiz denecek kadar küçüktür.

Seks açlığı çeken bir kişiyle, aşk açlığı çeken bir kişi arasında temel farklar vardır. Aşk, seksin enerjisi tükenmiş, kan kaybına uğramış hali değildir; tümüyle farklı bir şeydir.

Seksin Freud için öğrencilerinin çoğunun düşündüğünden farklı bir anlamı olduğunu biliyorum, bu öğrenciler için seks seksten başka bir anlam ifade etmiyordu; ama sözcük, Freud'un, anlamını değiştirme isteğinden daha güçlü çıkmıştır. Çıkan karışıklığın sonucu tam bir felaket olmuştur.

Aşk, duygularının arkasına saklanmış olan, yüceltilmiş ya da engellenmiş cinsel itki değildir. Kedi torbadan çıktığında başka bir hayvan olarak görülecektir.

6

Yaşlı bir Avusturyalı şair sorar: "Söyle bana, sevgi nereden geliyor?" Ve şöyle yanıtlar: "O gelmez; o zaten buradadır." Bu, kulağa şiirsel gelebilir, ama ciddi biçimde değerlendirildiğinde, bir anlamı olmadığı görülür. Psikologlar böyle bir yanıtla yetinemezler; onlar sevginin nasıl ortaya çıktığını öğrenmek zorundadırlar. Freud soruyu şu şekilde yanıtlar: "Başlangıçta yalnızca bir sevgi nesnesi vardır: kişinin kendisi. Başkalarına duyulan sevgi sonraki bir gelişmedir, kendi kendini sevme, sevginin deposu olarak kalır; bankamızdaki mevcut fonlardan bir miktar para çektiğimiz gibi, bu depodan bir miktar başkalarına da veririz. Sonuç, ego sevgisi ve nesne sevgisi arasındaki zıtlıktır. Birinden ne kadar çok harcanırsa, ötekenden o kadar az kalır."

Freud, kendi kendine yeten bu birincil öz-sevgiyi narsizm olarak adlandırır. Terim, Yunan mitolojisindeki Narkissos mitinden alınmıştır. Irmak tanrısının yakışıklı oğlu Narkissos, suda aksini görür ve kendisine âşık olur. Mitin en garip versiyonu, delikanlının âşık olduğu kişinin kendisi olduğunu bilmediği anlatımdır.

Terimi ilk kullanan Alman psikiyatr P. Naecke'dir; Naecke bu terimi, 1898 yılında kendi bedenine cinsel bir nesne gibi davranan bir kişi için kullanmıştır. Bu cinsel sapkınlıkta kişi kendisine bakmaktan cinsel bir zevk alır, kendisini okşar, sever vesaire.

Freud, bu cüretkâr terime yeni bir anlam verdi, ama ne yazık ki bu yeni anlam da sözcüğe uymadı. Naecke ve Havelock Ellis onu az önce açıkladığım cinsel sapkınlığa uyguladılar. Freud'a göre terimin anlamı ne bu sapkın tutum, ne de kişinin kendi bedenine yönelik cinsel etkinliktir. Freud'un bunun için zaten bir terimi vardı: otoerotizm. Narsizm Freud tarafından sevginin gelişiminin ortak bir evresini, özsevginin birincil ve normal bir halini tanımlamakta kullanılmıştır. Freud, hepimiz narsist olarak dünyaya geliriz ve bebekler "kesinlikle narsistiktir," der.

Freud'da bile başlangıçta sözcüğün anlamı, çocukluk dönemindeki geçiş evresiyle, yetişkinlerdeki normal tutum arasında sürekli olarak gidip gelir. Freud'un öğrencileri ve destekçileri narsistik duyarlılıktan, narsistik kırılganlıktan, incinmiş ya da yaralanmış narsizmden söz ederler, oysa Narkissos, kendine öylesine hayrandır ki küçümsemelere aldırmaz. Başkalarının kendileri hakkında ne düşündüğüne aldırmayacak kadar kendilerine hayran kişilerden söz ederken narsizm kavramını kullanırlar. Ama aynı zamanda, çevresinin onayına ve övgüsüne her şeyden çok gereksinim duyan kişilere de narsistik derler. Sanki kendi kendisiyle çelişen terimler toplamaya çıkmışlardır. Narsistik sözcüğü önce şu anlama, sonra bu anlama, sonra bir üçüncü anlama gelir, en sonunda hiçbir anlam ifade etmez.

Sırası gelmişken, Narkissos mitinin birçok anlatımı vardır. En eskisine göre, suya bakan delikanlı kendisine âşık olur, ama gördüğünün kendisi olduğunu bilmez. Başka bir anlatımda, Narkissos'un kendisine benzeyen ikiz bir kız kardeşi vardır ve onu çok sever. Kız kardeşi ölünce, bir çeşmede kendine bakarak teselli bulur. Üçüncü bir anlatımda, delikanlı birçok erkek hayranını reddeder. Tanrı Eros bu çirkin tutumdan o denli kırılmıştır ki, genci kendi kişiliği içinde hem seven, hem de sevilen yapar. Böylelikle Narkissos, öteki gençlerde esinlendirdiği karşılık görmeme duygusuna mahkûm olmuştur.

Normal, birincil ve gerçek öz-sevgiyi anıştıran mitin bu üç anlatımında ne olduğunu merak ediyorsunuz. Delikanlı'nın kendisine hayran tutumu dış dünyadaki deneyimlerinden bağımsız mıdır? Acaba bu, kendi içinden fışkıran ilkel bir özelliğe mi sahiptir? En eski anlatımında, Narkissos âşık olduğu kişinin kendisi olduğunu bilmez. O, suda yakışıklı bir delikanlı görür. Bu, birincil bir öz-sevgi midir? Narkissos suda kendisini değil, kendisinin bir hayalini, bir idealini görür ve gördüğü bir yabancıdır. Irmak tanrısının oğlunun, su da kendi aksini görmesi tümüyle önemsiz midir? Mitlerin başka analitik yorumlamalarında bu gibi küçük ayrıntıların pek çok anlamı olduğu düşünülür. Burada neden düşünülüyor? Başka bir anlatımda, delikanlının kız kardeşine tapması ve kendisine yalnızca ona benzediği için hayran olması, konuyla ilgisiz midir? Üçüncü öyküde, önce başka delikanlıların ona hayran olmasının ve onu sevmesinin bir önemi yok mudur? Öyle görünüyor ki, Narkissos birincil olarak narsistik değildir. Kendisine âşık olması ilkel bir gereksinimin ifadesi değil, başkalarının sevgi ve hayranlığının bir sonucu ve devamıdır. Onun öz-sevgisi, babasının ya da öteki delikanlıların ona duyduğu aşkın yalnızca bir yansımasıdır. Bu durumda, *aslında eşcinsel* bir mit ortaya çıkar, bu, eski Yunandaki tercihlere oldukça uygun düşer. Bu biraz da melankolik öykü, öz-sevgiden çok, aşırı sevilmenin ve hayran

olunmanın sonuçlarını belirtiyor görünmektedir. Narkissos'un başlangıçta, kendisine âşık ya da birincil olarak "narsistik" olmadığını görmek gariptir. Bu mit neden, herkesin gelişiminde görülen genel, ilkel bir sevgi evresine adını verir hale gelmiştir?

Ama gelin, biz mitolojik figürlerden insan ruhunun gerçeklerine dönelim. Erken çocukluk döneminde, bebeğin yalnızca kendisini sevdiği ilkel bir evre olduğu doğru mudur? O zaman narsizm sözcüğü yanlış bir adlandırma olur, ama gerçekleri kapsayan bir yanlış adlandırma. Freud gerçek narsizmin doğrudan incelenmesinin ve gözlemlenmesinin mümkün olmadığını kabul eder. Dolayısıyla, tezi sonraki gözlemlere dayalı yeni bir kurgulamadır. Bu gözlemler, önyargılı bir fikre, bebeğin ilkel ve özgün bir öz-sevgi evresinden geçtiği fikrine göre yorumlanmıştır. Bebek kendisini sevmeyi, çünkü başlangıçta ayrı bir birey değildir. O, egosu olmayan bir egoisttir. O, benliği olmayan bir bencildir. Psikolojik olarak çocuk kendisinin farkında değildir. Çok geçmeden kendisini keşfedecektir. Benliğin olmadığı yerde öz-sevgi olamaz. Bebeğin dünyaya geldikten sonra "tamamen narsistik" olduğunu, yalnızca kendisini sevdiğini söylemek, onun tüm dünyayı sevdiğini söylemek kadar anlamsız olur. Eğer bir bebek mucize eseri konuşup düşünebilse ve bedensel olarak bebek kalsaydı, kendisiyle ilgili olarak hiçbir zaman "bir numara" ifadesini kullanamazdı. Bu, iki ya da üç gibi başka numaralar da olduğu anlamına gelirdi. Bir bebek pek çok şey olabilir, ama kesinlikle "gerçekten narsistik" değildir. Burada çocuklar için değil, onlar hakkında bir peri masalı vardır.

Çocuklarda öz-sevgi tezahürü olarak yorumlanabilecek hangi olaylar gözlemlenebilir? Küçük çocuğun gösterdiği kendi kendine yetme ve özgüven mi? Ama aynı tutuma bir kedi ya da köpek yavrusunda da rastlarız ama onlar benliği ayırmamazlar. Bazen insan kendisine soruyor: Acaba bu terim gözlemlenen nesnenin ruhsal tutumunu yorumlamak yerine, gözlemcinin izlenimini mi betimliyor?

Elbette, çocuğun daha sonraki yaşamında bu şekilde yorumlanabilecek yeterince olay vardır, ama eğer kişi yalnızca yüzeysellikle tatmin oluyorsa. Belirli yaşlarda kendisine hayran ve âşık görünen ve bedenine sanki bir aşk nesnesiymiş gibi davranan pek çok çocuk vardır. Bu tutum genel bir evre olmaktan çok uzaktır. Bu ara sıra ve bazı deneyimler sonucu olan bir tutumdur. Bu olayların ne varlığını ne de anlamını yadsıyoruz. Biz, psikanalizin onları temel ve gerçek özsevgi ifadeleri olarak değerlendirmesini kabul etmiyoruz. Bu gibi görünüşte öz-sevgi örneklerinin sonraki ve ikincil bir oluşum olduğunu; kökeni ve doğası yönünden tümüyle öteki kişilerle, özellikle ebeveynlerle ve bakıcılarla olan deneyimlere bağlı olduğunu ileri sürüyorum.

Küçük çocuk annesinin sevgisinin ve şefkatinin nesnesidir. Daha sonra o kendisini annesinin onu sevdiği gibi sevecektir. O, kendisini sevmek konusunda annesinin yerini tutacaktır. Sözde narsizmin özü, kişinin kendisini bir başkasının sevgi dolu gözleriyle görmesinde yatar. Bu olgu, öz-sevginin dışavurumu değil, benliğin sevilme arzusudur. Bu “öz-sevgi” yalnızca, annenin, babanın ya da bakıcının sevgisinin ve hayranlığının benliğe yansımasıdır. Bir başka seven kişinin ikamesi olması dışında kendi kendinizi sevemezsiniz; sevenin sevgisini anımsar ve arzularsınız. Aslında bir başkasının kişiye duyduğu sevgi olan bu “özsevgi”, kendi kendine acıma gibi sonraki ve ikincil bir oluşumdur; kendi kendine acıma da bilinçdışı olarak kişinin annesinin ya da bir başka değerli insanın acımasını gerektirir.

Kendisini seven çocuk annesinin ya da babasının rolünü devralır. Çocuk kendisini onların beğendiği ve okşadığı gibi beğenir ve okşar. Bu nedenle, özsevginin vazgeçilmez öncülü anne sevgisinin bellekteki kalıntısıdır. Bilinçli anıların olması gerekli değildir, ama önceki, tekrarlanmış deneyimlerin izlenimleri üzerinden sürekli olarak geçer. Özsevginin kökeninin anne sevgisinde yattığı ve anne sevgisine olan bağımlılığı o kadar açıktır ki, narsizm kavramını konuya doğru

bir bakış sağlamayan çok yetersiz bir eskiz olarak bir kenara bırakabiliriz.

Çocuğun özsevgisinin oluşumu neredeyse gözlemlenebilir. Annesinin, "Benim küçük kızım bugün ne kadar da güzel giyinmiş," dediği küçük kıza ya da çalışkanlığından ötürü babasından aferin almış bir erkek çocuğuna bakınız. Küçük kız büyüdüğü zaman, yeni bir giysi giydiğinde aynada kendisine hayranlıkla bakacaktır. Küçük erkek çocuğu da daha sonra kendi kendine, "ne büyük bir çocuğum ben," diyecektir. Üstelik, özsevgimiz başkalarının tepkilerine bağlı kalacak ve her zaman bu hayranlığın ve takdir görmenin bilinçdışı beklentisi olacaktır. O, çoğu zaman yitirilmiş olan sevginin ikamesi, ona duyulan arzunun ifadesi olacaktır. Bu, sevilmiş olma deneyiminin üzerine kuruludur ve seven kişi olmadığı zaman, acil bir durumda bu deneyimi fantezide bekler. O zaman ego bu kaybın yerini alır ve bir aktörün bir oyun içinde iki karakteri oynaması gibi hem kaybeden hem de kaybedilen kişi olur.

Gerçek, temel özsevgi diye bir şey yoktur, çünkü bu duygunun kendisi bir ikamedir. O şeyin kendisi değil, aynadaki görüntüsüdür; yansıtılmış bir olgudur. Gerçekte olmasa bile en azından imgelemde iki kişi vardır: Sevilen ben ve kendisine hayranlık duyan kişi tarafından yeri alınan seven bir kadın ya da erkek. Ben kendimi seviyorum ya da ben beni seviyor formülünde 'ben' bir başkasının, bilinmeyen, bazen de bilinen bir kişinin yerini almıştır. Genç bir kızın analizi sırasında, âşık olduğu adamla yaptığı bir konuşma sırasında hissettiği duyguları anlatmaya çalışırken, beklenmedik biçimde yoğun bir direnmeyle karşılaştım. Bir şey söyledikten sonra adam onun yüzüne bakmış. Genç kız o anda ne hissettiğini anlatmakta büyük güçlük çekti. Sonunda, "kendimi tatlı hissettirdim," dedi. Aslında kastettiği, o anda, adamın onun tatlı olduğunu düşündüğünün farkına varması ve bu duyguyu sevmesiydi. Bu, gerçek ve temel bir özsevgi göstergesi midir? Kesinlikle hayır. Kız, o anda adamın onunla ilgili belirli bir

izleniminin bilincine vardı. Adamın ona nasıl baktığını fark etti ve sonra kendisine onun gözleriyle baktı. Bir prova durumunda, eğer kız yalnız başına olsaydı ve sahneyi gözlerinin önünde canlandırsaydı duygu tonu yine aynı olurdu. Adam bedenlen orada bulunmayabilirdi, ama psikolojik olarak orada olurdu. Kendisini seven ya da kendisine hayranlık duyan hiç kimse yalnız değildir. Başka bir kişi gözle görülür olmayabilir, ama o bu hayalin nesnesidir. Dolayısıyla, özsevginin arkasında, kişinin sevildiğinin ya da sevileceğinin bilinçdışı bilgisi vardır.

Birçok durumda bu mutlu fantezi telafi ya da dengeleme özelliğine sahiptir. Özsevginin başka bir şeyin yerini tutabilen doğası, bir meydan okumaya dönüşebilir, yani: Eğer beni sevmezsen, ben kendimi severim. Psikanalistler yara almış bir narsizmden söz ederler, ama narsizm ancak bir ikame olarak gelişebilir. Birincil narsizm yoktur. Onu özgün, gerçek bir evre olarak ele alan analistler, yaranın üstündeki bantla sağlıklı cildi birbirine karıştırıyorlar, çünkü ikisinin de rengi birbirine benzer.

Duruma son bir bakış, özsevginin aşk âlemine ait olmayan ruhsal bir oluşum olduğunun anlaşılmasıyla sonuçlanacaktır. Bu şekilde tanımlanmış olaylar sevilmenin sorun alanına aittir. Onlar bilinçdışı sevilme fantezilerine ve canlı sevilme beklentilerine indirgenebilirler. İki sürecin psikolojik olarak çok farklı olduğunu vurgulamaya gerek yoktur.

Sorunu çözmek için yapılan analitik girişimlerden yalnızca birinden söz edeceğim, çünkü bu girişim farklı bir akıl yürütme yolu izliyor. Dr. T. D. Suttie (The Origins of Love and Hate [Aşk ve Nefretin Kökenleri], Londra, 1935) bebeklerin dünyaya kendisiyle birlikte sevmeye istemi ve gücünü de getirdiğini ve başlangıçtan itibaren içgüdüsel bir eş gereksinimi gösterdiğini ileri sürer. Dr. Suttie'nin daha önce hiçbirimizin gözlemlemediği bir şeyi gördüğünü kabul ediyorum. Tek sorun, Dr. Suttie dikkatimizi konuya çektikten sonra da bunu göremememizdir. Bebeklerde bunun gibi bir birincil bir eş

gereksinimi aradık ve bulamadık. Bebeklerde doğuştan böyle bir sevginin bulunması hiç de olası değildir, bu sevgi varsa bile, bunu psikologlara göstermek istememektedirler.

Bu yolun sonuna geldiğimde, Freud'un dehasını selamlama gereği duyuyorum. Seksle ilgili bazı kuramlarına ödün vermeksizin karşı çıkışım, çalışmalarına olan hayranlığımı ve kişiliğine duyduğum sevgiyi asla azaltmadı. Onun bütünlüğü bir kurama değil, psikolojik içgörülerinin kıyaslanamaz derinliğine dayalıdır. İnsanlar onu yanlış şey için överler ve suçlarlar. İnsanın duygularını araştıran ve en karanlık köşelerine ışık tutan bir psikolog olarak eşsizdir. Hiç kimse onun yerini dolduramaz.

Otuz yılı aşkın bir süredir psikanalizi destekliyorum ve Freud'un çalışmasını sürdürmek için elimden geleni yapıyorum. Bir başkasının fikirleri için ölebilirsiniz, ama yalnızca kendi fikirleriniz için yaşarsınız. Biraz geç de olsa, doğrudan bir sürekliliğin mümkün olmadığını anladım. Freud'un yarattığı şey tüm zamanlara aittir, ama zamanımız yeni yaratım ister. Değişimin yasası böyledir. Schubert'in senfonileri, Beethoven'in bir gelişmenin sonunu gösteren senfonik çalışmasının devamı değildir, o yeni bir şeydir ve yeni bir içeriği vardır.

Freud'dan sonra yeni ve temel psikolojik bir içgörünün mümkün olmadığını ve onun son sözü söylediğini iddia eden psikanalistler vardır. İşte onlara bir yanıt niteliğinde küçük bir öykü: Johannes Brahms ve Gustav Mahler, Salzburg yakınlarındaki Ischl'de birlikte yürüyüşe çıkarlar. Yaşlı usta, artık büyük kompozitörlerin kalmadığını ve yaratıcı müziğin sonunun geldiğini ileri sürer. İkili, Ischl ırmağının köprüsüne gelirler. Mahler aşağıdaki akıntıyı işaret eder ve: "Bakın, işte son dalga geliyor!" der.

II

Aşkın Kökeni ve Doğası

Önce, üzerinde değerli aşk bitkisinin yetiştiği toprağın doğasını açıklamak istiyorum. Bu koşulları -ruhsal yönden hazırlıklı olma- bu konuyla daha önce uğraşmış olan yazarlardan daha güçlü bir biçimde vurgulayacağım, çünkü bu konuya çok önem veriyorum. Psikologlar, aynen âşıklar gibi, aşkın insanların üzerine kaçınılmaz ve kişisel olmayan bir biçimde tepeden inme geldiğine inanırlar. Âşıklara bu deneyim tüm sorunların çözümümüştü gibi gelir. Onların söylemeyi unuttukları, daha önce de sorunların var olduğudur.

İyi bir biyografi yazarının söze, konu ettiği kişinin dünyaya gelişiyile başlamayıp, bize önce onun atalarının kimler olduğu ve ailesinin köklerinin nereye dayandığı hakkında bilgi vermesi gibi, bu analize aşkın niteliğinin incelenmesiyle değil, aşkın belirmesinden önce ne olup bittiğinin araştırılmasıyla başlayacağım. Bu nedenle, yanıtlanması gereken ilk soru şudur: Kim âşık olur? İkinci soru da şudur: Neden âşık olur? İlk soruyu yanıtlamak kolay görünüyor: Herkes. Bu yanıt ilk soruyu soru olmaktan çıkarır. İkinci soru da aynı kolaylıkla yanıtlanabilir görünüyor. Çünkü seviyecek bir insan vardır. Bunun genel bir fırsatçılık meselesi olduğu görülmektedir: Delikanlı kızla tanışır.

Ama merakımız o kadar kolayca giderilemez. Bu delikanlının nasıl biri olduğunu öğrenmek isteriz. Kızla tanışmadan önceki ruhsal durumunu belirlemek isteriz. Bir kadın ve erkeğin, ne kadar farklı olursa olsun, her çocuğun kızamığa yakalanmasının kaçınılmaz olduğu gibi, belirli bir tarihte âşık olacağını söyleyemeyiz. Bu çok kişisel bir deneyim olmalıdır, bireyin içindeki değişik faktörlerce saptanmalıdır ve onun duygusal geçmişinin bir sonucu olmalıdır. Bir kişinin nasıl, ne zaman ve hangi koşullar altında sevdiği, onun nasıl bir insan olduğuna, içinde bulunduğu ruhsal duruma, içinde çatışan eğilimlerin gücüne ya da zayıflığına bağlıdır. Aşk öyküsü diye bir şey yoktur. Aşk, bir öykünün içindeki öyküdür.

Ama ilk bakışta aşka ne demeli? “Âşık olmak” deyimi tutkunun birden ortaya çıkmasını ve şiddetini ima etmiyor mu? Aşkın insana bir tokat gibi çarptığını düşünür, âşık olmayı tuzağa düşmeye benzetiriz. İkinci kıyaslama gibi ilk kıyaslama da yanlıştır. İlk bakışta aşka bile inen bir tokat yoktur; *yıldırım aşkı* diye bir şey yoktur. Her şey hazırlanmıştır. Kimse birdenbire âşık olmaz. Kadın ya da erkek, aşkın içine atlar. Bir kızın, arkadaşına, “Eğer istersem ona âşık olabilirim,” dediğini duyarsınız. Bu ne biçim birden sevdalanmaktır? Aslında, en fazla söyleyebileceğimiz insanın kendisine âşık olmak için izin verdiğidir. Burada, çeşitli aşk türlerinden söz ediyorum: Birine geçici olarak tutulmaktan kalıcı sevgiye, kısa süreli bir eğilimden Romeo’nun Juliet’e olan tutkusuna. Aslında, insanların aşk sanki kapalı bir salon sporuymuş ya da beden eğitimi idmanıymış gibi birdenbire âşık oldukları ya da aşklarının tükendiği durumları bile dikkate alıyorum.

Yaşamın normal ritmi, genellikle, kişinin kendisinden duyduğu hafif bir memnuniyetle, kişisel eksikliklerin bilinmesinden kaynaklanan hafif bir huzursuzluk arasında gidip gelir. Biz de tanıdığımız diğer insanlar gibi yakışıklı, genç, güçlü ve akıllı olmak isteriz. Onlar kadar başarılı olmayı, benzer avantajlarımızın, mevkilerimizin olmasını isteriz, benzer ya da daha büyük başarılar arzularız. Kendi kendinden mutlu olmak bir istisnadır ve bu çoğu zaman kendimiz ve doğal olarak başkaları için yarattığımız bir sis perdesidir. Bunun içinde bir yerlerde kendimize karşı kalıcı bir huzursuzluk ve biraz da kendini beğenmeme duygusu vardır. Bu hoşnutsuzluk duygusunun artmasının kişiyi özellikle “âşık olmaya” yatkın kılacağını iddia ediyorum. Durumun ağırlaşmasının derecesini ölçemeyiz. Bu, bireysel durumlara göre değişir. Bu gibi değişiklikler birden olmaz, çoğu zaman öylesine yavaştır ki, kişinin arkadaşları hatta kendisi bile değişimi fark etmez.

Böylelikle erkek daha derin bir çukura düşmemek için “âşık olur”. Âşık olan kişide her şey yolunda gitmektedir,

ama âşık olmak üzere olan kişide her şey yolunda değildir. Faust'un, aşkı, gençlik ve mutluluk sözü veren Gretchen'le tanışmadan önce, dünyanın gizlerini çözme çabalarının boşluğunu anlamasından ötürü umutsuzluk içinde olması bir rastlantı değildir.

Bu ruh halleri alacakaranlıktan karanlığa, her şeyden kaçma (çoğu zaman kendinden de) isteğinden, yaşamdan gerçek bir iğrenmeye kadar hoşnutsuzluğun tüm boyutlarına uzanabilir. Bazen bu yalnızca kişinin çevresini değiştirmek istemesidir, çünkü Schubert'in şarkısının söylediği gibi, mutluluk sizin olmadığınız yerdedir. En göze batmayan vakalarda bile egonun üzerine bir gölge düşmüştür. Bu vakalarda da ruhsal bir uyumsuzluk vardır, ama tedirginlik kişinin kendisinden bile daha iyi gizlenmiştir. Bir hastam, âşık olmadan çok kısa bir süre önce, "Joe olmaktan hoşlanmıyorum," demişti. Durumu belirleyen içsel bir huzursuzluk, kendinden hoşnut olmama, kişisel bir yetersizlik duygusu vardır.

Şimdi soracaksınız: Aşk, kendinden hoşnut olmama durumundan kaynaklanıyorsa, bu durumda olduğunu bildiğimiz bunca insan neden âşık olmuyor? Benim yanıtlım, aşkın bu rahatsızlığı durduracak ya da engelleyecek yollardan yalnızca biri olduğudur. Tatminsizlik içindeki kişi "nefrete de kapılabilir." Bu, kendilerinden daha hoşnut olan başkalarına karşı düşmanca duygular beslemek demektir. Kişi, kendine karşı hoşnutsuzluğunu başkalarından hoşlanmamaya dönüştürebilir. Başka olasılıklar daha da umutlandırıcıdır. Kişi, ruhsal sıkıntısını yok eden ya da hafifleten ve ona özgüven ve özsaygı veren bir şey başarabilir. O zaman, o da kendinden beklentilerini azaltabilir. Aslında, egonun içindeki hoşnutsuzluğun ağırlaşması bu isteklerden ötürüdür. Bu son çareye neden daha sık başvurulmadığını merak edebilirsiniz. Erkeklerin ve kadınların başka çözümleri yeğledikleri anlaşıyor. Onların kendilerinden beklentilerini azaltmayı engelleyen şeyin gurur olduğunu tahmin edebiliriz.

Kişinin kendi içindeki uyumsuzlukları yok edici ya da hafifletici tüm bu yöntemler, belirli bir hastalığı iyileştirmek için uygulanan değişik tedavi edici önlemlerle kıyaslanabilir. Kıyaslamayı biraz daha ileriye götürebiliriz. Aşk, egonun acı çektiği bilinçdışı rahatsızlıktan kurtulmanın tüm özelliklerine sahiptir. Ya da daha iyisi, aşk bir iyileşme girişimidir. Hedeflenen sonuç iyileşmedir, ama buna her zaman ulaşamaz. Mutlu bir aşk, girişilmiş olan tedavinin başarılı olduğunu gösterir. Tehdit edici olan ve önlemi başarısızlıkla damgalayan tehlike içsel huzursuzluğun artmasıdır.

Dolayısıyla, bizi aşka doğru iten içsel hoşnutsuzluktan kaçma çabasıdır. Bu; başlangıçtaki kusursuz olma çabasının yerini alır ve hırsla ilişkilidir. Âşık olmak bu esinlenmeyi gerçekleştirir ve bu bir başarı olarak hissedilir. Bu size çok romantik gelmeyebilir, ama tutkunun niteliğini serinkanlılıkla inceleyeceğimize söz vermiştik. Gerçekler hakkındaki duyguları değil, duygular hakkındaki gerçekleri istiyoruz.

2

Bir kişinin âşık olmaktan önceki ruhsal durumunu genel olarak açıklamaya çalıştım. Bu kişide bir hoşnutsuzluğun, eksikliğin, bir tür özlemin ya da yalnızlığın, bir yokluk duygusunun olduğunu gördük. Çoğu durumda bu kaygı bilinçdışıdır, ama bazılarında hafif bir tedirginlik, durağan bir hoşnutsuzluk veya nedenini bilmeden üzgün olmak şeklinde, bir ayrımsamanın eşiğine ulaşır. Bu rahatsızlığın köklerini bulmak için birkaç santim daha derine inmeniz gerekir. Anlayabildiğim kadarıyla bunun geldiği tek bir kaynak, tüm değişik vakaları kapsayan tek bir neden vardır: Kendimizden istediklerimizi karşılamadaki başarısızlık. Kendimize ya da başkalarına hangi nedenleri gösterirsek gösterelim, duruma zemin hazırlayan, bu kişisel yetersizlik ya da verimsizlik duygusudur.

Eğer kendimize karşı dürüstsek, kendimizden, fiziksel ve zihinsel yeteneklerimizden, başarılarımızdan ve yaşamdaki yerimizden nadiren hoşnut olduğumuzu kabul etmeliyiz. Zihinlerimizde, aslında olduğumuz kişinin yanı sıra, olmayı istediğimiz kişinin de bir resmi vardır. Daha yakından baktığımız zaman, bu resme ne kadar uymadığımızı acımasız bir açıklıkla görürüz. Bu resme ego ideali deriz. Bu terim, belki de, Freud'un kullandığı süper ego teriminden daha uygundur. Her iki sözcüğün de, aynı değilse bile, en azından benzer çağrışımları olmasına karşın, ego ideali süper egodan daha az soyut bir tanımlamadır. Ayrıca, ego ideali teriminin ötekisi gibi yanlış kullanılamayacağı görüşündeyim.

Kendimizi idealleştirdiğimiz bu resmi çeşitli zamanlarda farklı olarak ele alırız. Bazen ona karşı baş bile kaldırırız; ama çoğu zaman, özellikle gençliğimizde ona hayran hayran, sevgiyle bakarak saatler harcarız ve onu en değerli gizli hazinemiz olarak saklarız. Öte yandan, görüntünün kendisi bize soğuk ve çoğunlukla kınayan gözlerle bakıyor gibidir. Onun bize karşı tutumunda ancak nadiren hoşnutluk ve kabullenme görürüz. Onda kendimizdeki bir benzerliği bulmaya çalışırız, ama neredeyse her zaman düş kırıklığına uğrırız. Bazen bu görüntüye benzediğimize kendimizi inandırmaya çalışırız, ama aynı zamanda kişiliğimizin yarattığımız figüre uymadığını biliriz. Bu kurgusal benlik, olduğumuz erkek ya da kadın değil, olmak istediğimiz kadın ya da erkektir.

Hepimiz böyle bir resim çizmişizdir. Bunun kendimizin bir resmi olması istenmiştir, ama gerçekçi bir biçimde yapılmamıştır. Aynaya bakarak resmin üstünde çalışırken, gördüklerimizden çok, kendimizde görmek istediklerimizi çizeriz. Aslında, gördüğümüz gerçekleri beğenmeyiz ve gördüklerimizden daha güzel bir resim yaparız. Resim kendi imalatımızdır ve yalnızca kendi kullanıma içindir. Onu arkadaşlarımıza göstermekten hoşlanmayız; onu gizli tutarız; ondan utanırız, çünkü o gerçek görüntümüze çok az benzer.

Aslında ego imajı çocukluk dönemimizin sonlarının ruhsal bir edinimi, istediğimiz gibi olmadığımızın farkına varmamızın bir sonucudur. Elbette, kendimize karşı olan bu tutum, başkalarının bize karşı gösterdiği tutumla koşullanmıştır. Kısa bir süre içinde yetişkinlerin bize baktığı eleştirel gözle kendimize bakmayı öğreniriz. Çocuklar yeterince erken bir dönemde, yaptıklarıyla yapmaları gerekenler arasındaki zıtlığı hissederler. Çocuk uyum sağlamak, annesinin taleplerini gerçekleştirmek ister, ama bu istek, güçlü içgüdüleri ve kendi istekleriyle umutsuzcasına kavgalıdır.

Doğal olarak, daha sonra, ego idealimizi gözden kaybettiğimiz, hatta ona başkaldırdığımız ve onu fırlatıp dışarı atmak istediğimiz zamanlar vardır. Ama nadiren başarılı oluruz. O bizi yaşamımızın büyük bir bölümünde izler ve hedeflerini gerçekleştirmemiz için bize çıkarır - bu hedeflerini ancak yaşlılık yaklaştıkça azalır. Sonunda, isteklerinin belki de çok yüksek olduğunu, tüm borçları ödemek için yeterince zaman kalmadığını anlarız ve boynumuzu eğerez. Her bireyin kişiliği gerçek nitelikleri, ego ideali ve ikisinin arasındaki uçuruma karşı olan tutumuyla belirlenmiştir. İnsanların farklı ego ideallerinin hepsini bir araya toplayabilseydiniz, insanlığın ne olmak istediğini öğrenirdiniz. Tam bir insan "ideolojisine" sahip olurdunuz. İnsan ırkının, hem çok yakında, hem de çok uzakta olan ego ideale ulaşma çabasını geniş bir açıdan görebilseydiniz, ölümlülerin sonu gelmez tanınma ve doyum elde etme çabalarını, zaferlerini ve yenilgilerini inceleyebilirdiniz.

Hiçbir fantezi yalnızca hayal ürünü değildir; hiçbir hayal gücü görüntülerini yoktan var etmez. Hayal ürünü bir çocuğun gerçek anne babası vardır. Sfenks gibi hayalî varlık dışı ya da erkek bir aslanın gövdesiyle bir erkeğin başından oluşur. Yunan ve Hint mitolojisinin en düşsel resimleri gerçek yaşamın değişik parçalarının alaşımlarıdır. Bu imaj benliğinin, ego idealinin gerçeklikte de örnekleri vardır. Ebeveynlerimiz ve öğretmenlerimiz, daha sonra hayran olduğumuz örnek

kadın ve erkekler vardır. Ama onlardan da önemlisi, ego idealinin şekillendiği o en belirleyici yıllarda, bize gösterilen örneklerdir: başka çocuklarda, kardeşlerde, oyun arkadaşlarında, yabancılarda, kitap ve film kahramanlarında görülen erdemlilik örnekleri. Onlara hasetle, hayranlık ve imrenişle bakarız, çünkü o yüksek ölçütlere hiçbir zaman ulaşamayız. Onlarla yüz yüze kaldığımız zaman eksikliklerimizi derinden hissederiz. Daha sonra başka figürler onların yerini alır ve başarıların, elde etmek istediğimiz, sahip olmak istediğimiz erdemlerin örnekleri olurlar.

Gerçeklikten alınan bu örneklerle ben ego idealleri derim, çünkü genç kişiliğin yaratılışı üzerinde onların büyük bir etkisi vardır. Bunun gibi güçlü etkilere karşı koyamayacak kadar zayıf olan egonun üzerinde onların bilinçsiz olarak bıraktıkları izler ve izlenimler, içimizde oluşturduğumuz ego idealinin statüsünün kurulması için malzeme sağlarlar. Tüm bu resimler, saygı duyduğumuz bu çok büyük figür içinde ölümsüzleştirilir. Sonraki gelişmelere karşın, bazı ego modelleri bilinçsiz olarak, olduğu gibi saklanırlar: bu, ekskavatörlerin, üzerine çağdaş evlerin yapılmış olduğu zemini kazarak eski binaları ortaya çıkarmasına benzer. Onların gerçekten silinemez bir özelliği vardır. Çocukluk dönemimizin sonlarında ve ilk gençlikte, hayran olduğumuz ve esinlendiğimiz şeyler, tüm yaşamımız boyunca önemini korur.

Bu ego modellerinin merkezi olan figürler canlıdır, oysa ego modelinin kendisi hem gerçek, hem hayal, gerçeklik ve hayal gücünün garip bir ürünüdür. Onda, yaşayan insanların nitelikleri çok abartılı görünür; kişinin olumsuz yanı çıkartılır ya da ihmal edilir ve başarılar abartılır. Bu, daha sonra bir aşk nesnesine yüklediğimiz idealleştirmenin başlangıcı gibidir. Gerçekle hayal arası formlar olan bu ego modelleri, yaşayan örneklerle özgü gerçekler ve potansiyellerin birleştirildiği öykü ve tiyatro kahramanlarıyla kıyaslanabilir. Ergenlik çağındaki kız çok güzel, kibar ve nazik olacağını; erkek çocuğu da seçtiği modeller gibi güçlü, cesur bir kahra-

man olacağını hayal eder. Bu hayallerdeki figürler kesinlikle gerçek kişilerle aynı değildir, ama hayal kuran kişi kız ya da erkek olsun her kimse, bunlar da onunla aynı değildir. Bunlar, kişinin arzu ettiği egolardır.

Psikanalistlerce genel olarak kabul edilen narsizm kuramı, herkesin aslen kendisine âşık olduğunu savunur. Bu nedenle, bir ego modelinin yaratılması psikolojik bir olanaksızlık olurdu. Bu, kişiyi olduğu gibi değil, olmak istediği gibi yansıtır. Bu fantezi taşkın bir özsevgiden değil, kendinden hoşnutsuzluktan kaynaklanır ve hayal gücü aracılığıyla bu hoş olmayan duyguyu hafifletmek girişimidir.

Ego modeli hayal kuranın bir uzantısıdır. Ego modeli onun istediği şekildir, ego idealinin belirtisidir. Her iki temsil arasındaki sınırlar başlangıçta keskin değildir. Bir erkek çocuğun ego modeli bir beysbol şampiyonu; kızınki bir film yıldızı olabilir. Erkek çocuğu beysbol meraklısı olur; kız bir film aktrisine tutulur. Bu, film yıldızı yerine onun öğretmeni ya da yaşça ondan büyük bir kız olabilir. Gençlik aşkından önceki çocuksu aşkın kökleri işte buradadır. Malzemesi yaşayan kişilerden şekillenmiş ego modelinin devamı ego ideali-dir; ego ideali gerçeklik âleminin ötesine taşmış ve az ya da çok gerçek yaşamdan sapmıştır. Sonra, birinden ötekine çok sayıda geçişler olur.

Erken çocukluk döneminde ego modelinin yaratılışıyla ilgili tipik bir olay: Bir adam, analiz sırasında, altı yaşından sonra, askeri hazırlık okuluna giden ve ondan yaşça biraz daha büyük bir kuzenini kendisine örnek aldığını anımsadı. Annesi ve teyzesi, orada bulunmayan, soyluluk ve iyi davranış örneği olarak gördükleri kuzeni Louis'i övermiş. Louis, ebeveynlerine ve büyüklerine karşı her zaman itaatkâr ve onların takdirini tam olarak kazanmış sessiz bir genç olarak anlatılmıştı. Bu parıltılı anlatımları dinleyen küçük çocuk, çok beğenilen kuzeniyle ilgili hayaller kurmaya başladı. Louis'den küçük olan çocuk utangaç ve hassastı, oysa ego mo-

deli güçlü ve dengeliydi. Louis göklere çıkarılırken, o çoğunlukla azar işitiyordu.

Louis'in yüceltilmesi, onu okulda ve okul dışındaki yüksek nitelikleri ve başarılarıyla ulaşılmaz bir varlık gibi gösteriyordu. Hayaller garip bir yöne doğru gelişti. Küçük çocuk sürekli olarak Louis'in ne yaptığını, günün her saati hangi eylemleri gerçekleştirdiğini düşünmeye başladı. Tanımadığı dostunun yaptıklarına tanık olmak isteyen küçük çocuk, William olarak adlandırdığı başka bir erkek çocuk hayal etmeye başladı. William'ı Louis'in arkadaşı yaptı; William Louis'den yaşça küçüktü, onunla kıyaslanamazdı, ama onunla arkadaşlık edebilirdi. William'm benzer bir askeri okula devam ettiğini, bazen Louis'i görmeye gittiğini, görev sırasında, derslerinde ve oyunlarında onunla birlikte olduğunu hayal ediyordu. Zamanla William Louis'le yarışmaya başladı, ama bunu alçakgönüllülükle yapıyor ve sonunda her zaman yeniliyordu. Bu özel hayal aradan geçen yıllarda çok az değişmiş. Daha sonra William'ın Louis'i ziyaretleri daha uzun sürmüş, William daha iyi bir donanım ve önem kazanmış. Başka bir deyişle, William Louis'e yakınlaşmış ve yavaş yavaş onunla başa baş gitmeye başlamış.

Bu anlatımdan, ego modelinin bir ego ideale nasıl dönüştüğünü, hayranlık duyan çocuğun önündeki bir örneğin nasıl uzaktan tapılan bir aşk nesnesi durumuna geldiğini görürsünüz. Etten kemikten bir çocuk olan Louis, neredeyse bir süper çocuk durumuna gelir. Hayal görenin yüceltilmiş ikizi olan William figürünün yaratılması, tapılan nesnenin yakınında olma isteğini gösterir. Çekingen çocuk, bu üstün varlığı ziyaret edebileceğini henüz hayal edemez; o, hayalinde bile bunu deneyemeyecek kadar utangaçtır. Hayal gücü, kendisi için daha iyi bir ikame, adeta gelişmiş bir ego yaratır. Bu yeniden şekillendirilmiş biçimiyle kendisini saygıdeğer Louis'in arkadaşı olarak görmeye cesaret eder. William daha önemli bir duruma gelir, hatta hayal görenin kahramanının yanında ona bir yer verilir. Louis'e duyulan aşkın doruğu aşığı bellidir.

Burada, yaşayan bir nesneye duyulan hayranlığın ego modeli rolüne geçişini izledik. Louis uzun süre bir aşk nesnesi olarak kalmış, bir yıldıza tapar gibi ona uzaktan tapılmış ve tıpkı bir yıldız gibi ulaşılmaz olmuş. Yaşama geri dönüş trendi William figürünün yaratılmasıyla belirlenmiştir; William, sıradan bir çocuğa kusursuz Louis'den çok daha yakındır. Bu değiştirilmiş aradaki kişilik de ideale adanmanın arkasındaki bazı gizli eğilimleri açığa vurur: Rekabetçi bir hırs ve öykünmeye doğru bir kayış. "İkiz" William, hayalin son evrelerinde giderek Louis'in rakibi durumuna gelir. Buradaki gelişme tersinden çizilirse, bazı önemli boşluklar doldurulabilir. Louis idealleştirilmeden önce, başlangıçtaki hayranlık duygusu içinde biraz kin, biraz imrenme ya da kıskançlık duygusu olması gerekir.

Birkaç yıl sonra, hayal kuran, kuzeniyle gerçekten tanışmış. İki çocuk birlikte oynamışlar ve yaşça ondan büyük olmakla kalmayıp ondan daha akıllı da olan Louis, kendisine hayranlık duyanı alt etmek için bu fırsatı kaçırmamış. Aralarındaki ilişkide bir soğukluk olmuş, itişmeler başlamış. Sevgi azalmış. Hatta Louis bir düşmanlık nesnesi durumuna gelmiş. Bu gibi olaylar psikolojik açıdan birçok yönde öğreticidir. Bize yalnızca ego modeli ve ego idealinin yaratılışıyla ilgili değil, aşkın yaratılışı konusunda da bir içgörü kazandırır.

Ego idealinin yaratılışını neden bu kadar ayrıntılı olarak irdeliyorum? Çünkü bu hayalden çıkan iki ayrı yol doğrudan sorunumuzun kalbine gider. Bunlardan ilki, daha önce söylediğim gibi, uyumsuzluğun ya da hoşnutsuzluğun nedenini verir ve bilinçsizce aşkın önünden koşar. Tüm durumlarda bu hoşnutsuzluk kendini sevmemenin doğasında vardır. Bunun, ego idealimizden çok uzak olduğumuzun, arzularımızı gerçekleştirmenin çok gerisinde kaldığımızın farkına varmamızdan kaynaklandığını artık söyleyebiliriz.

Bu düş kırıklığından kaynaklanan ruh hali -eğer çok umutsuz bir durumda değilse- kişiyi her şeyden çok âşık ol-

maya hazırlar. Aşk başka bir arzunun, kişinin kendini gerçekleştirme yönündeki çabalarının, ego idealine ulaşma yönündeki faydasız dürtünün ikamesidir. Bu itkinin gerçekleştirilmemesi aşkı mümkün kılar, ama aynı zamanda aşkı zorunlu da yapar, çünkü egonun içindeki gerilim artar. Ego idealinin gerçekleştirilmesi kişiyi kendi durumundan memnun ve kendi kendine yeterli kılar ve içsel sıkıntıyı yok eder. İçimizdeki bu ısrarcı sesi sonsuza dek susturabilseydik, belki de aşksız, ama mutlu bir yaşam sürdürürdük. Ama kültürlü insanlar için bu neredeyse olanaksızdır. Dolayısıyla aşk, aslında ikinci en iyi seçenek, ego ideali durumu elde edememeyi dengeleyici bir yoldur. Ne var ki bu, narsizm kuramının ileri sürdüğü gibi, özsevgi değildir. Hatta bu durum kendinden nefret etmeye daha yakındır. Kişinin kendi içinde hiçbir zaman ulaşamayacağı ego idealine olan sevgisidir.

İkinci yol, ego idealinden sevilen kişiye geçişe gider. Aşk nesnesi, nöbeti devralan bir muhafız gibi, fantezi sahnesinde belirlediği zaman ego ideali ortadan kaybolur. Artık bildiğimiz gibi, bu hayalî ego tümüyle hayal ürünü değildir. Örneğin parçaları, ego modeline dönüşen insanlardan alınmıştır. Bazı psikolojik koşullar altında gelişme tersine çevrilebilir. Hayalî ego, bu ikinci benlik, yeniden canlanabilir. O zaman, aşk nesnesi ruhumuzda ego idealinin doldurduğu yeri alır. Başka bir deyişle, sevmek demek ego idealini dış bir nesneyle, bir zamanlar kendimiz için istediğimiz tüm nitelikleri kendisinde toplamış bir insanla değiş tokuş etmek demektir. Bunun yapıldığı bilinçdışı süreç bir yansıtma niteliğindedir. Bir ekrana ya da yansıtıcı bir yüzeye bir resim yansır gibi, ideal imajınızı başka bir kişiye yansıtabilirsiniz. Süreç, kişinin omuzlarındaki yükün aktarılması yoluyla, hissedilen ruhsal basıncı hafifletir. Değişik türdeki birçok vakada gözlemleyebileceğimiz gibi, yansıtma genel olarak ruhsal bir sıkıntının hafifletilmesi demektir. Çöldeki keşiş kendisine işkence eden şiddetli cinsel arzulardan ötürü artık kendisini sorumlu hissetmez. Bu, şehvet uyandırıcı vizyonlarla gelen bir dış güç-

tür, şeytandır, kötülüktür. Bu, artık onun içindeki bir çatışma değildir. Savaştığı şeytandır. Yansıtmanın yararlı etkisi işte budur.

Ama insanların içsel taleplerini yatıştırmaya nadiren istekli olmaları, başarıda ısrar etmeleri şaşırtıcıdır. Öyle görünüyor ki, çocukluktan kalma başarı taleplerini gerçekleştirme gereksinimi duyarız.

Geçen gün New York'ta, Central Park'da bir erkek çocuğu bir kayaya tırmanırken gördüm. Ulaşmış olduğu küçük yükseltiden zafer içinde seslendi: "Anne, bak neredeyim!" Yarım saat sonra aynı yol üzerinde küçük bir kızın annesine başındaki çiçeklerle ne kadar güzel görüldüğünü gösterdiğini gördüm. Yol boyunca yürürken, aklıma bu iki çocuğun davranışının tüm insanlığın gerçek bir yansıması olduğu geldi. Sürgün nereye doğru eğilirse ağaç da oraya doğru bükülür. Büyüdüğümüz zaman küçük çocuğun davrandığı gibi davranırız. İçimizdeki tanınma arzusu hiçbir zaman ölmez. Hayallerimizde hepimiz takdir edilmek ve hayran olunmak isteriz; bu hayallerde ego idealimizi gizlice cilalar ve parlatırız. Arkadaş çevremizi etkilemeyi istememiz, yerlisi olduğumuz kentin bizimle gururlandığını düşlememiz veya gelecek kuşaklar tarafından övülmeyi arzulamamız arasında çok fark yoktur. Hepimiz, elbette yetişkin terimleriyle, "Bakın, ben neredeyim!" diye düşünmez miyiz?

Hangi alanda olursa olsun, başarımızın belki de çoğundan sorumlu olan, bu gereksinimin ta kendisidir. Bir şeyi başarınca, hatta bir şeyi iyi yapınca içsel gerilim bir süre için hafifler, ama bu uzun sürmez. "Yedikçe iştahımız açılır," hep daha çoğunu başarmak isteriz. İçsel iddiaları gerçekleştirmekteki başarısızlık gerilimi artırır, içimizdeki kolay kolay kaybolmayan uyumsuzluğu ağırlaştırır. Biri işinde başarıya ulaşmak için çabalamaya eğilimliyken, bir başkasının neden bu başarıyı aşkta aramaya yatkın olduğunu bilmiyoruz; aşk da ruhsal bir başarıdır. Olasıdır ki, mutluluğu her iki yönde de kovalıyoruz.

Bu nedenle ilk aşk nesnesi, hayallerimizde canlandırdığımız hayalî benlik olan yüceltilmiş egodur. İkincisi, arzulanan bu imajın gerçek bir kişide somutlaşmasıdır. Yaşayan figürler tarafından uyarılan ego ideali dış etkilerce oluşturulmuştur. Eğer şimdi ego ideali dış dünya da, aşk nesnesinde aranıyor ve bulunuyorsa, bu, dolambaçlı yoldan eski şekle bir geri dönüştür. Yeni ideal, kelimenin tam anlamıyla, eski idealin değişik bir biçimde yenilenmesidir.

Bu noktada kendimizi yeni bir güçlkle karşı karşıya buluruz. Eğer geçici olarak bu kavramı kabul edersek, o zaman aşkın en güçlü biçimi olan cinsler arasındaki aşk için yer kalmaz. Sevgilinize, *iyi yanım* dersiniz, doğrudur, ama -toplum ve uygarlık için en önemli tür olan- bu aşkta da hissedilen duygu, ideal egoyu gerçekleştirme arzusunun yerini alıyor olabilir mi? Bu aşk da mı ikinci en iyi seçenektir? Evet, burada kabaca tanımlanan kavram bence bu durum için de geçerlidir. Bu kavram, doğal olarak, güçlü seks faktörü tarafından biraz değiştirilmiş ve karmaşık bir hale getirilmiştir.

Burada başka bir soru sorulmalıdır: Gizlenmiş ego idealimizin gerçekleştirilmemesi nedeniyle oluşan bu içsel huzursuzluğa yakalanıldığında neden en doğal olan yolu seçmeyiz? Kendimize karşı neden daha alçakgönüllü ya da daha hoşgörülü olmayız? Bu soruya yanıtı ileride sunacağım.

Sevilen kişinin ideal ego için bir ikame olduğu gerçeğinin altını çizdim. Birbirine âşık olan insanlar ego ideallerini değiş tokuş ederler. Birbirini sevmek demek, ötekinde kendi idealini sevmektir. Eğer bu hayal orada olmasaydı yeryüzünde aşk olmazdı. Âşık oluruz, çünkü daha iyi yanımızın imajına ve benliğimizin en iyi yanına ulaşamayız. Bu anlayıştan, aşkın ancak belirli bir kültür düzeyinde ya da kişilik gelişiminin belli bir evresine ulaşıldıktan sonra mümkün olduğu açıktır. Ego idealinin yaratılması insanlığın ilerlediğini gösterir. İnsanlar kendilerinden tam anlamıyla memnun oldukları zaman aşk olanaksızdır.

Ego idealinin bir kişiye aktarımı aşkın karakteristik özelliğidir. Gelişme, kusursuz olmak için bir çabalamayla başlar, ama bu bir sonuca ulaşamaz. Bu gelişme, kendi içimizde ulaşamadığımız kusursuzluğu bu ikinci benlikte bulmakla sona erer. Nesne artık tüm değerlerin sahibi olmuştur. İmaj, sevilen kişide beden kazanır. Bundan önce bir idealin hizmetinde kölelik ederken, şimdi gerçek bir kişinin tutsağıyızdır.

Bir kişiyi ulaşamaz ego idealinin yerine koyduğumuz zaman başka bir değişiklik de olmaz mı? Bu ideal bir hayaldi, aşk nesnesi ise gerçek, var olan bir kişidir. Ama öyle midir? Hayır. Aşk nesnesi de büyük ölçüde bir hayal, üstüne, gerçekleştirmeyi arzuladığımız kendimizle ilgili tüm yanılsamaları astığımız bir askıdır. Yaşayan kişi, hayalî figürü yarattığımız malzemedir, tıpkı bir heykeltıraşın taştan heykel yapması gibi.

Bu sözcükleri yazdığım sırada yan odadaki bir kişi radyoyu açtı. Hiç de kötü olmayan bir tenorun sesinden yeni bir şarkıyı dinliyorum: "Seni neden böylesine sevdiğimi hiçbir zaman bilemeyeceğim." Eğer şarkıcı geçici bir yanıtla yetinirse, ona bir yanıt verebiliriz. Onu böylesine seviyor, çünkü kadın onun gizli ego idealini gerçekleştiriyor.

3

Aşkın kökeniyle ilgili olarak bazı garip şeyler keşfettik: Başlangıçta kendisinden hoşnutsuzluk ya da tatminsizlik duyma durumu; bundan kaynaklanan içsel gerilim; bunu yok etme ya da hafifletme girişimleri. Âşık olmadan önce kişi imrenilecek ruhsal bir durumda değildir, tam aksine duygusal bir sıkıntı içindedir. Erkek, ruhunu kurtarması için onu bir kıza kaptırmıştır. Acı çekenin bazen başarılarla ya da kendisi ve başkaları için önemli bir şey gerçekleştirerek içsel uyumsuzluğun üstesinden gelmeye çalıştığını gördük. İçsel

talepleri tatmin etmenin başka bir yolu da, aşk aracılığıyla egoyu genişletmek ve zenginleştirmektir. Eğer her iki yol da engellenmişse, kişinin ruh sağlığını yitireceği bellidir, çünkü sağlıklı kalmak için çalışabilmeniz ve sevebilmeniz gerekir.

Aşkın, egonun bolluğundan ve zenginliğinden kaynaklanmadığını, içsel sıkıntı ve yoksulluktan bir kurtuluş yolu olduğunu görmek garipti. İlk aşkımızın bir başkasına ya da kendimize değil, hayalî bir ideal egoya, gerçekte olmayı istediğimiz kişiye yöneltildiğini anlamak bizi şaşırtmıştı. Karanlıkta el yordamıyla daha derine indikçe, insan kalbinin gizli yerlerine sokuldukça keşfedeceğimiz daha garip bulgular vardır.

Sonunda, kişinin gelecekteki aşk nesnesiyle karşılaştığı noktaya geldik. Bir kişiye âşık olmak için ona hayran olmamız gerekir. Nesnede neye hayran olduğumuzu her zaman bilmemiz gerekmez; hayran olduğumuzu bilmemiz bile gerekmez; bağlandığımızı ya da büyülendiğimizi hissetmemiz yeterlidir. Ancak öyle görünüyor ki, başlangıç aşamasında aşk için hayranlık zorunlu bir duygudur. Doğal olarak, hayranlığın aşka yol açtığını ileri sürmüyorum, ama başlangıçta bu kesinlikle gerekli olan bir koşuldur. Bu çok açık değil midir ki? Kuşkusuz. Eğer bu kadar açıksa ondan neden söz edilmiştir? Çünkü apaçık olan şeyler nadiren dikkatle incelenir. Meydan, kendilerini saklamak isteyen şeyler için mükemmel bir gizlenme yeridir. Ne biçim bir hayranlıktır bu zaten? Kesinlikle serinkanlı, tutkusuz, kişisel olmayan bir beğeni değildir. O oldukça farklı bir niteliktedir; kişinin kendi kişiliğinin özüne daha yakındır. O, insanın içinde bir noktaya dokunur, bir şeyi harekete geçirir, insanı huzursuz eder ve arzulu kılar. Bazı karanlık istekleri uyandırır, gizemli taleplerde bulunur. Onun içinde meydan okuma niteliğinde bir şey vardır.

Bu, kişiyi nesneye kıyasla, küçülten, önemsiz ve değersiz kılan bir hayranlık türüdür. Aynı zamanda, nesne gibi olma ya da onu elde etme isteklerini harekete geçirir; ya benzer ni-

teliklerle bezenilecek ya da onun gibi bir kişilik elde edilecektir. Bu, büyük bir saygı duyma ya da hürmet etme değildir, diğer takdir etme türlerine benzemez. Kışkırtıcı, hatta endişe verici bir doğası vardır. Yalnızca heyecanlandırıcı değil, esinlendiricidir; esinlendirici olmakla kalmaz aynı zamanda rahatsız edicidir. Başka bir deyişle, bu şekilde ancak onun gibi olmayı ya da bizim olmasını istediğimiz bir kişiye hayranlık duyarız. Bunlar bu hayranlığın rastlantısal, ikincil özellikleri değil, onun temel nitelikleridir.

Bu tanımlama kastettiğimiz türdeki hayranlığın olumlu yanını ifade ediyor. Olumsuz yan nedir? Hayran olduğumuz kişi olmak istediğimiz veya onun niteliklerine ya da kişisel üstünlüklerine sahip olmak istediğimiz zaman, nesneyle kıyasladığımızda kendimizi aşağı gördüğümüz zaman bu, gözle görülür hale gelir. Bunun içinde tamahkâr bir nitelik vardır. Hayranlığın içinde açgözlü, paylaşımcı olmayan, aynı zamanda ters, kafa tutucu, hatta dış bileyci bir şey vardır. Bu ipin ucunu bilinçdışı süreçler âlemine kadar izlediğimizde, orada, imrenme ya da kıskançlık olarak adlandırılan bir duygu buluruz. *Başka bir deyişle, aşk nesnesine karşı duyulan bu hayranlığın tersi ya da yanlış olan yanı imrenmedir.*

Her türlü olası yanlış anlamalardan ve yorumlamalardan kaçınmak amacıyla, yeni kuramımın birinci önemli bölümü olan bu konuyu ayrıntılı olarak tartışmak istiyorum. İmrenme hayranlıkla mutlaka ilişkili midir? Kesinlikle hayır. Yalnızca, kişide nesne gibi olma ya da onu elde etme isteği uyandıran bu özel şekliyle ilişkilidir. Ama yalnızca bu tür bir hayranlık sonradan aşkın gelişmesine yol açar. Bu ne demek oluyor ve neden böyle olması gerektir? Kişinin kendisinden hoşnut olmadığını, eksikliklerini derinden hissettiğini, olmak istediğini olamadığını ya da başarmak istediğini başaramadığını söylememiş miydik? O, bu durumdayken, olmayı ve başarmayı istediklerinin tipik bir örneği olan bir kişilikle karşılaşır. Onda pek çok şey vardır; çoğu zaman her şeye sahipmiş gibi görünür. Bu hayranlığın içinde bir parça kin, is-

temsiz bir karşı çıkış bulunmaz mı? Bu hayranlık, imrenmeden tümüyle arınmış olabilir mi? Bilinç dışı olarak başka türlü hissetseydi o, insan olmazdı. İnsan türleri içinde ilginç bir istisna olarak, doğal tarih müzesinde sergilenirdi. Derinliklerinde doğamız böyledir.

Hayranlığın imrenmeyle gözle görülmez, ayrılmaz bir bağı olan tek türü budur. Öteki türler en azından göreceli olarak bu güçlü gizil öğeden arınmıştır. Başka bir kişideki şu niteliğe ya da bu tanrı vergisi özelliğe saygı duymanın ya da büyük takdir göstermenin imrenmeyle bir arada bulunması gerekmez. Hayranlık bu nitelikten kısmen yoksundur. O kişi olmak için tutkulu bir istek olmadan, bir kişideki şu ya da bu erdeme hayranlık duymak mümkündür. Örneğin, mutlaka bir tenis şampiyonu olmayı istemeden bir tenis şampiyonunun becerisine hayranlık duyabilirim. Diğer taraftan, bir tenis şampiyonu olmayı istemeden iyi bir tenis oyuncusu olmayı arzu edebilirim. Ona hayranlık duyabilirim, ama hayranlığım belirli bir alanla kısıtlanmıştır. Tenis şampiyonu olmayı istemiyorum ve bir kişilik olarak ona imrenmiyorum ya da onu kıskanmıyorum. Ateşli bir hayranlığın bile sonucunun bilinçdışı imrenme olması gerekmez. Beethoven'ın senfonilerine hayranlık duyabilir ve hayallerimde onun gibi bir sanatçı olmayı, Beşinci ve Yedinci senfonileri bestelemiş olmayı tutkuyla isteyebilirim. Ama Beethoven olmayı, onun şiddetli hırçınlığına ve huysuzluğuna sahip olmayı istemeyebilirim. Yaşamımı onun acıklı yazgısıyla değiş tokuş etmeyi istemem. Yalnızca onun tanrısal dehasına sahip olmayı isterim, kişiliğine değil. Bu durumda, hayranlığım, eğer uyanırsa bile imrenmem ya da kıskançlığım gibi, sınırlanmıştır.

Aşkın psikolojik önermelerinden biri olan hayranlığın ya da imrenmenin, ki bu aşkın gelişmesinin bilinçdışı, *almazsa olmaz koşuludur*, iki önemli niteliği vardır. Bu, tüm kişiliğe, nesenin doğuştan gelen tüm özelliklerine yöneltmiştir ve ya o kişi gibi olma ya da o kişi olma isteğiyle sonuçlanır. Bana göre, yalnızca bu kısıtsız, içten hayranlık, bana göre üzerinde

sevmenin bilinçdışı temelini durduğu özel imrenmeyi yaratır. Bu tür bir hayranlık kişinin olumsuz yanını, insana özgü zaaflarını ve hatalarını görmez. Bu önemsiz nitelikler bizi rahatsız etmez, çünkü nesnenin üstünlüğüyle büyülenmişizdir. Ergenlik çağındaki erkekler ve kızlar, böyle bir büyülenmeyi çoğu zaman kahramanlarının olağanüstü bir başarısı ya da üstün bir özelliği için hissetme eğilimindedirler. Onlar iyi yüreklilikle baktıkları için, nesnenin kişiliğinin olumsuz yanını görmezler. Tanımladığım imrenme türüyle olgun bir kişiyi esinlendirmek için bundan daha fazlası gerekir.

Elbette, bu tür bilinçdışı bir imrenmenin bile daha çok gelişmesi ya da sevmekle sonuçlanması gerekmez. Bu belirli gelişmeyi saptamak için gerekli olan diğer psikolojik koşulları birazdan tartışacağım. İmrenme yalnızca aşka dönüşmekle kalmayabilir, nefret etmekle ve şiddetli düşmanlıkla da sonuçlanabilir. Bu, bilinçli imrenme ve kıskançlık durumuna da gelebilir; bunlar gibi hissedilip denetim altına alınabilir. Özellikle, eğer kişi kendisinin başka niteliklerinde ya da başarılarında avuntu bulursa, zamanla bunun azalabilmesi ve yok olması mümkündür. Böylelikle, bir teselli mekanizması, bu hoş olmayan çaresizce yenilgiye uğrama duygusunun üstesinden gelmeye yardımcı olabilir. Kişi, bu ruhsal dinamikleri, kadınların daha içten oldukları anlarda, arkadaşlarının ya da rakiplerinin üstün nitelikleri hakkında yaptıkları yorumları dinleyerek öğrenir. Onların sözleri bilinçsizce bu mekanizmayla bağdaşır. “Evet, doğrudur, gözleri güzel, ama vücudu benimki kadar güzel değil.” Bu yolla, kadınların sonsuza dek soracağı, “Onda bende olmayan ne var?” sorusu, başka bir kadının üstünlüğünün kabul edilmesi gereken acil bir durumda yanıtlanmıştır. Ego -yalnızca kadınları değil- bu türden bir teselli yoluyla, bilinçli duyguların eşiğini aşma tehdidi içeren imrenme duygularının üstesinden gelebilir. Bu imrenmeyi alt etmenin başka bir yolu da, burada ele aldığımız, aşktır.

Ama imrenme kötü, aşksa çok tatlı bir duygu değil midir? Kesinlikle öyledir. Ama imrenmenin aşkın bilinçli bir ögesi olduğunu ileri sürmedim; onun yalnızca aşkın oluşumundan önce gelmesi zorunlu olan en önemli faktörlerden biri olduğunu ileri sürdüm. Bir gül, kötü kokulu hayvan dışkısıyla gübrelenmiş bir topraktan çıkar. Bu nedenden ötürü gülün güzel kokusu azalır mı? Gerçekten de birçokları için bu çok şaşırtıcı ve hayret vericidir; seveceğiniz bir nesneye ilk duygusal yaklaşımımızın bir tür imrenme ya da kıskançlık olması inanılmaz gelir. Ama bu duygunun tümüyle bilinçdışı olduğunu unutmayalım. Aşkın bir kez ortaya çıktığında bu geçici imrenme duygularını yok ettiğini de unutmayalım. Evet, o duyguların olmayışı aşkın en önemli niteliğidir. Tamah eğilimi artık yoktur. Aşkta seninki ve benimki arasında ayrımın yeri yoktur. İmrenme aşkın ruhuna tümüyle yabancı ve ondan çok uzak bir duygudur. Ama bu zaten sevmenin başarısıdır ve henüz oraya gelmedik. Burada, bu amaca giden ruhsal gelişmenin altında yatan bilinçdışı güdülerini ele alıyoruz.

Yalnız, öykünme sözcüğünü kullanmak yerine, neden imrenme sözcüğü seçilsin? Eğer bu yalnızca bir sözcük seçimi konusu olsaydı, imrenme yerine öykünme sözcüğüne karşı çıkmazdım. Ama bu, o kadar basit değildir. Öykünmenin anlamı imrenmeden farklıdır. Öykünme, kişinin kendini öteki kişiden aşağı bulduğu anlamına gelmediği gibi, ötekinin, kişinin özlemini çektiği ya da gıpta ettiği bir şeye sahip olduğu anlamına da gelmez. Bu, o kişinin insanı rahatsız edecek bir üstünlüğü olduğu anlamına gelmez. Öykünmenin imrenmeden çok daha dostça olduğu doğrudur, ama bu dostça niteliğin burada yerinde olduğu doğru değildir. İlk ruhsal gerilimin bir tür öykünme olarak başladığını kabul edebilirsek bile, eğer çok üstün olduğu gözüyle bakılan kişiyle rekabet etme olasılığı yoksa, bunun çarçabuk imrenmeye dönüştüğünü eklememiz gerekir. Aşk nesnesi bilinçsiz olarak rekabeti hem davet eder hem de onu önler.

Gelecekteki aşkla henüz sözü edilmemiş nesne arasında bir tezat vardır; bu tezat çok rahatsızlık verici ve kışkırtıcı bir niteliktedir. Hayran olan kişi kendinden hoşnutsuz, kendisiyle uyumsuzluk içinde, bölünmüş ve duygusal olarak karışıkken, aşk nesnesi serinkanlı, kendine hâkim ve kendi kendine yeter görünür. Merkez çekim gücü kendisinde olan böyle bir kişinin çekiciliği, özgüveni zayıflamış olan diğeri tarafından güçlü bir biçimde hissedilir. Kendi kendine yeterlilik izleniminin, imrenmeyi belirleyen faktörler arasında önemi azımsanamaz. Nesnenin duruşunun, kendisini taşımadaki rahatlığının, görünüşteki serinkanlılığının sinir bozucu bir etkisi vardır. Bunlar kişinin kendi davranışına bir antitez olarak görünürler. Bir kadının kayıtsızlığı ve mesafeliliği, kendine hâkimiyeti, kendi kendine yetişi, dinginliği ve güveni erkeklerin üzerinde meydan okuma etkisi yaratır. Kadının varoluşundaki ve kayıtsızlığındaki bir şey, içimizdeki uyumsuzluğu bize daha çok hissettirir. Onun kaygısızlığı ve kaygılandırılmaz oluşu bizi sanki heyecanlandırır ve şaşırtır, biraz da küstürür, hatta neredeyse kızdırır ve bu, aşkın hazırlığı için kusursuz bir karışımdır. Çekimle kaçış arasında, elde etmekle ondan kurtulma arasında, kişinin kendi eksikliği ve huzursuzluğu artar. Meydan okuma bilinçsiz olarak çalışır. Onda anlaşılmaz gibi görünen bir şey vardır ve bu, onunla ilgili daha çok şey öğrenmek isteği uyandırır. O, çok serinkanlı ve ilgisiz, çok bağımsız ve bizde bıraktığı izlenimin farkında değilmiş gibi görünür. Kadının mesafeli oluşu hem dayanamayacak kadar sinir bozucu, hem de baştan çıkarıcı bir durum alır. Sinir bozucudur, çünkü o, bizim duyduğumuz özlemde mustarip değil gibi görünür. Biz de aynı dinginliği ve huzuru isteriz. Bu huzur ve dinginliğe ve ona sahip olanlara gıpta ederiz. İmrenmemizde, kişiyi sımsıkı tutma arzusu, bir açgözlülük ve bir doymazlık vardır. Bu eğilimler aşkın hazırlanmasında bilinçdışı olarak görev yaparlar, tıpkı katalizör görevi gören enzimler gibi, onlar olmadan yaşam da olmaz. Âşık olmak için onların varlığı zorunlu bir koşuldur.

Savın bağlayıcı mantık çizgilerini şimdi daha açık görebiliyoruz; kendimizle ilgili gizli tatminsizliğimiz, bizim yoksun olduğumuz niteliklere sahip, kendi kendine yeten ve tatmin olmuş görünen bir kimseyle karşılaştığımız zaman bu bizi özellikle duyarlı yapar ve ona haset etmemize ya da kıskançlık hissetmemize neden olur. Bu nesne ego ideali için bir ikame değildir, ama daha sonra aşk imrenmenin ve gönülsüz hayranlığın yerini alırsa, o bir ikame durumuna gelebilir. İmrenilen nesneyle olan ilişkimiz, gençliğimizde ego modelleri olarak gördüğümüz kişilerle olan ilişkilerimizle kıyaslanabilir. Eğer bu ego modelleri nefretimizin nesneleri durumuna gelmemişlerse, bazen onların gerçekten aşk nesnelerine dönüştüklerini anımsarız. Burada, gelecekteki aşk nesnesine ruhsal yaklaşımımızın, çocukken ego modellerimize karşı hissettiğimiz duygulara bir dönüş, bir gerileme anlamına geldiğini anlarız. O zaman bile bu duyguların tabiatı görüldüğü kadar basit değildi. O zaman bile imrenme sevgimizden önce gelirdi. Şimdi burada önceden hazırlanmış bir yolda yürüdüğümüzü anlıyoruz. O zamanki tatminsizliğimizin bile kendimizi başkalarıyla kıyaslamakla başlamış olduğunu unutmuyoruz. Neden yeterince güzel, akıllı, dengeli ve popüler değiliz? Ya da, bunu bir istek şekline sokarsak, keşke yeterince yetenekli, yakışıklı, cesur ve ayrıcalıklı olsaydık.

İmrenme ve kıskançlığın güçlü duygular olmasına şaşırıyoruz. Bizi hayrete düşüren, bunların aşkın gizli öncülleri olarak görünmesidir. İmrenmenin ve bir çeşit hayranlığın aynı ruhsal olgunun iki yüzü olmasına şaşırırız; imrenme ters yüzüdür. Şaşırırız, çünkü varlığının ve bu ilişkideki etkisinin farkında değilizdir. Ama imrenme aşkın zorunlu hazırlayıcı öğelerinden biriye başkalarına imrenemeyen kişilerin seve-meyecekleri sonucunu çıkarmak doğru olmaz mıydı? Kesinlikle. Bu garip durumları daha sonra tartışacağız.

Böylelikle, içimizdeki bilinçdışı tatminsizliğe aşkın başka bir önermesini eklemiş olduk; bu, şimdi, gelecekteki aşk nesnesiyle karşılaşıldığında ortaya çıkıyor: Baskı altındaki im-

renmenin varlığı ve etkisi. Başka sözcüklerle daha iyi ifade edecek olursak, nesne için ilk hayranlık bu nesne olma ya da bu nesneye sahip olma; onunla yer değiştirme isteğini içer-
miştir. Bu istekten sorumlu olan yalnızca kişinin mükemmel nitelikleri değildir -onların gerçekten orada olması ya da yalnızca hayal gücümüzde olması önemsizdir- aynı zamanda bu niteliklerden yoksun olmamız ve bu başarıları kaçırmamızın bilinci de bundan sorumludur. Kişinin kimliğini öteki-
ninkiyle değiştirme isteğinde, loş bir ışıktaki ve tanınması güç de olsa, daha sonra aşk imrenmenin yerini aldığı anda gerçek-
leştirilecek olan temel bir özellik ortaya çıkar: Sevilen kişiyle bir olma, onunla birleşme, eriyip tek bir varlık olma arzusu.

Bu yeni aşk anlayışının sonuçları geniş bir alana yayılır. Karımı seviyorum dediğim zaman, onda imrendiğim ya da kıskandığım niteliklerin bir karışımı olması gerekir: Güzelli-
ği, kararlı tutumu, toplum içindeki zarıflığı, cazibesi, arka-
daşça tavırları; bunların hepsi ne yazık ki bende olmayan ni-
teliklerdir. Öte yandan, karımın beni sevmesi, bende onun bir zamanlar imrendiği yeteneklerin ve niteliklerin var oldu-
ğu anlamına gelir, her ne kadar, bu gibi imrenilebilir nitelik-
lerin bende olması bana garip ve şaşırtıcı gelse de. Eğer bu anlayış doğruysa, bilinçdışı imrenme herhangi bir aşktan ke-
sinlikle önce gelir. Çirkinin güzele imrenmesini anlamak ko-
laydır. Anlaşılması daha zordur ama, güzelin de çirkine im-
rendiğinin doğru olması gerekir.

Şimdi aşk, ilk evrelerinde, yalnızca küçük bir parçası su yüzünde olan, daha büyük ve dengeleyici kısmı gözle görül-
meyen bir buzdağıyla gittikçe daha çok kıyaslanabilir görün-
mektedir.

Bilinçdışı imrenme duygularından, kıskançlığın bastırıl-
mış eğilimlerinden aşka ve şefkate uzun bir yol vardır. Her şey bir sisin içindedir ve nereye gideceğimizi bilmiyoruzdur. Aşkın gelişebilmesi için gizli imrenme duygularının olması gerektiğinin keşfi o kadar şaşırtıcıdır ki, soluğumuzu yeni-
den kazanmak için bir mola hakkımızdır.

4

Az önce tartıştığımız, dikkatli gözlemlerle yeniden incelenmiş ve doğruluğu kanıtlanmış bulgulardan dolayı şaşır-mış bir durumda, boş yere, psikologlar ve psikanalistler tara-fından ifade edilmiş benzer görüşler aradım. İtiraf etmeliyim ki arayışım biraz kısıtlıydı; tezimin bu bölümünü öngören psikoloji yazarlarının varlığından kuşku duymuyorum, ama onların ne kitaplarını ne de yazılarını bulabildim.

Benzer fikirler olmasa da, en azından kavramımıza de-ği-nen özdeyiş türünden bir cümle ya da birkaç şiir dizesi bul-mak için bilimsel psikoloji ve psikiyatri alanını terk etmek gerektiği anlaşıyor. Benzer fikirleri büyük dini ya da felsefi kişiliklerin konuşmalarında ya da yazılarında bulursunuz; bu fikirler, açıklama şeklinden çok dolaylı sözler halinde bu-lunur. Onların burada tanımlanan anlama mı geldiğine, yok-sa psikolojik bilgidен çok yazarların bilinçdışı içgörülerini mi açığa vurduğuna karar veremeyiz. Örneğin, Havari Pa-ul'un Korintlilere yazdığı cümlenin tezimize uyduğunu var-sayabilir miyiz? "Sevgide imrenme yoktur," der Paul, "ken-dinde olanı aramaz." Bu, aşkın hazırlık evrelerinden çok aş-kı ilgilendirir; ama bizimkinin yönünde bir düşünce silsilesi-ni de gösterir. Psikolojik bir gerçek olarak aşkın ayırt edici özelliği, başlangıçtaki imrenme eğilimlerinin tümüyle üstesinden gelinmesidir. Gerçek aşkıta, Paul burada haklıdır; im-renme ancak yokluğuyla dikkati çeker. Onun bir zamanki varlığından gözle görünür hiçbir iz kalmamıştır. İncil'de Ko-rintlilere yazılan mektuptaki pasaj benim tezimin özüne de-ğınmez, ama bunu dikkate alabilir ve sevinçle karşılayabili-riz. Bu pasaj dolaylı ve olumsuz bir biçimde onaylayarak te-ze katkıda bulunur.

Her zaman psikolojik araştırmanın önünden giden şairle-rin, ruhsal manzaranın karanlığını bir an için aydınlatan ve aynı şekilde gözden kaybolan anlık parıltılarla bu kavrama daha çok yaklaştıklarına inanıyorum. Elbette bunlar genel,

bilimsel olarak kullanılabilir bir şekilde değildir. Değerlidirler, çünkü birkaç saniyelik süreleri içinde insan doğasının bilinçdışı derinliklerinde olanları açığa vururlar. Çekimdeki ve sevgideki bilinçdışı imrenme ögesi *Othello*'yu yazan şair için bir bilinmez değildi. Mağribi, Desdemona'ya serüvenlerinin ve deneyimlerinin öyküsünü anlatarak onun aşkını nasıl kazandığını açıklar:

Öyküyü duymamış olmayı isterdi; oysa
Göklerden dilediği böyle bir erkek olarak yaratılmış ol-
maktı.

İşte Goethe'nin *Wilhelm Meister*'inden şaşırtıcı bir cümle: "Başka bir kişinin üstün niteliklerine karşı onu sevmekten başka alınabilecek hiçbir güvenlik önlemi yoktur." "Güvenlik önlemi" garip bir ifade değil midir? Üstünlüğünü kabul ettiğimiz bir kişilikle karşılaştığımız zaman neden bir sığmağa gereksinimiz olsun? Burada Goethe'nin ima ettiği açıktır: Böyle bir kişiye karşı haset ve kıskançlık dolu duyguların dayanılmaz arzusuna yenik düşmek istemiyorsak, en iyisi onu sevmemizdir. Burada sevgi, üstünlüğün bizde uyandırdığı, aksi takdirde kaçınılmaz olan imrenme tehlikesinden telkin yoluyla kaçış olarak nitelendirilmiştir. Goethe'nin soylu doğası, kendisinde imrenme ve kıskançlık gibi duyguları hoş karşılamıyordu. Bu nedenle, onun "güvenlik önlemi." Cümle, psikolojik bir içgörü örneği belirtmeden yalnızca ima eder, ama bize takdir ettiğimiz bir öğüt verir.

Böyle olmakla birlikte, en azından, aşk kavramının bu temel bölümünün yaratılışında öncül olarak kabul edilmesi gereken büyük bir filozof vardır. Onunla tanışmak için neredeyse iki bin dört yüz yıl geriye gitmemiz gerekir: Platon.

Sempozyum'da, şair Agathon, her şeyin en adili ve iyisi olarak adlandırdığı Aşk tanrısını az önce yaptığı konuşmada ölçüsüz bir biçimde övmüştür. Sokrates, yarı alaycı, Agathon'un harika bir konuşma yaptığını, ama kendisinin bir öv-

gücü olmadığını, yalnızca doğruyu söyleyebileceğini söyler. Konuşmasına başlamadan önce Agathon'a bazı sorular sormak istiyordur. Bunu izleyen bir tür zihin jimnastiği, eski Atina'da bir soru-yanıt sınavıdır. İki adam ağız dalaşı yapmıyor, tartışıyor. Yaşlı filozof ve bilgici, "kişinin kendisinde olmayana ve yoksun olduğuna" âşık olduğunu kabul ettirebilmek için Agathon'u Aşk'ı yüceltmekten vazgeçirmeye çalışır. Agathon bunu kabul eder. "Öyleyse, Aşk güzelliği ister ve kendinde güzelliği yoktur öyle mi?" diye sorar Sokrates. "Kesinlikle," diye yanıtlar şair. "Peki, güzelliği isteyen ve sahip olmayan şeye güzel der misin?" "Kesinlikle hayır," diye yanıtlar kuşkulanmayan oyun yazarı. Ama o artık kapana sıkışmıştır. "Öyleyse, Aşk'ın hâlâ güzel olduğunu söyleyebilir misin?" diye sorar Sokrates. Bu noktaya sürüklenen şair, az önce anlattığını anlamadığını itiraf etmek zorunda kalır. Ayrıca, Aşk'ın iyiyi istediğini ve aşkın kendisinin iyi olmadığını da kabul etmek zorunda kalacaktır. Sokrates bu itiraflardan başka bir şey istemiyordur. Sokrates'in demek istediği yeterince basittir: Ben birini, güzel ve iyi olduğum için sevmiyorum, ben değil de o kişi bu niteliklere sahip olduğu için onu seviyorum. Aksi takdirde, onun kadar güzel ve iyi olduğumu düşünseydim, onu sevmezdim.

Bunu yalnızca bir kez söylemekle tatmin olmamış gibi, Sokrates aynı konuyu öğretmeni olan bilge rahibe Diotima'yla çok uzun zaman önce yaptığı büyük söyleşi sırasında da dile getirir. Sokrates o sırada Aşk'ı neredeyse Agathon'un az önce kullandığı sözcüklerle övmüştür: Kudretli ve adil bir tanrı. Diotima, Eros'un ya da Aşk'ın ne adil ne de bir tanrı olduğunu Sokrates'e kanıtlamıştır. Diotima'nın kıyaslamasını öğrencisinin yazılı anlatımında izleriz: Sokrates tanrıların mutlu ve adil olduklarını kabul etmeyecek miydi? Hiçbir tanrının mutlu ve adil olmadığını söylemeye cesaret edecek miydi? "Kesinlikle hayır," diye yanıtladım. "Ve mutlu diyerek iyi ve güzel şeylere sahip olanları mı kastediyorsun?" "Kesinlikle evet." "Ama Aşk'ın, iyi ve güzel şeylerden yok-

sun olmasından ötürü bunları arzuladığını kabul ettin." "Evet, kabul ettim." "Eğer Aşk iyi ve güzel şeylerden yok-sunsa, o zaman nasıl bir tanrı olabilir?" "Görünüşe göre hiç-bir şekilde olamaz." "Gördün mü," der rahibe, "Aşk'ı bir tan-rı olarak kabul etmeyen bir insansın sen."

Sokrates bunun üzerine en önemli soruyu sorar, temel so-runu değinir. Aşk'ın kökeni nedir? Nasıl var olmuştur? Aşk'ın bir tanrı değil büyük bir iblis olduğu kendisine söy-lendikten sonra, Sokrates şunu öğrenmek ister: "Öyleyse an-nesi babası kimdi?"

"Bu biraz uzun bir öykü," diye yanıtlar rahibe ve ne de ol-sa bir kadın olduğundan ilave eder, "ama yine de sana anla-tacağım." Bu bir peri masalı değil, Olympos'taki tanrıların öyküsüdür. Bizim çağdaş kulaklarımıza bu, mantık dışı gelir. Ama sargı bezlerini, mitolojik kamuflajı çıkardığınız zaman, aşkın kökeniyle ilgili, o dönemden beri filozoflar ve psiko-loglar tarafından derinliğine erişilememiş bir kuram bulur-sunuz.

Mit, bize, Afrodit'in doğum gününde tanrıların büyük bir şölen yaptığını söyler. Kurnazlık tanrıçasının (Metis) oğlu Bereket tanrısı (Yunanca, Poros) konuklar arasındadır. Şölen yemeği yedikleri sırada, bu gibi zamanlarda dilenme alış-kanlığında olan Yoksulluk tanrıçası (Penia) gelir ve kapının yakınında durur. Bereket tanrısı nektarla çakır keyif olmuş-tur, bu nedenle Zeus'un bahçesine çıkmış ve orada ağır bir uykuya dalmıştır. İmkânsızlık içindeki Yoksulluk, ondan bir çocuk sahibi olmayı tasarlar. Onun yanına yatar ve Aşk'a ha-mile kalır. Diotima bundan sonra Aşk'ın niteliği ve yazgısı konusunu genişletir; bunlar onun soyundan ötürüdür. "Be-reket ve Yoksulluk'un oğlu olarak Aşk garip bir durumun içindedir. Bir kere o sürekli olarak yoksuldur ve birçoklarının sandığı gibi sevecen ya da güzel değildir. Sert hatlıdır, kir pas içindedir, ne pabuçları ne de içinde oturacağı bir evi vardır. Gökyüzünün altında çıplak zemin üstünde yatar ve kapı eşiklerinde ya da sokaklarda dinlenir. Annesi gibi o da her

zaman yokluk içindedir. Ama babasından da aldıkları vardır. İyiye ve güzele karşı sürekli olarak kumpas kurar. Yürekli, girişkendir, güçlüdür, erkeklerin avcısıdır, her zaman bir dolap çevirmeye hazırdır, bilgeliğin peşinden gitmeye meraklıdır, her zaman bir filozoftur. Bir sihirbaz, büyücü, sofist olarak çok kötüdür. Ne ölümlü ne de ölümsüz olduğundan, boluk içindeyken bir an için canlı ve gösterişli, başka bir an ölüdür, ama babasının doğası nedeniyle yeniden canlanır.”

Diotima'nın anlatımında Aşk tuhaf ya da gülünç bir yaratık görünümündedir; Gilbert ve Sullivan'ın operetindeki Lolanthe'ın oğlu çoban Strephon gibi bir şeydir- yarı peri, yarı sıradan bir ölümlü. Ama ana fikir, aslında aşkın doğasının bir andan ötekine değişmesidir.

Kuşkusuz, Diotima burada güçlü ve betimleyici anlatımıyla, umutsuz, umut dolu ve tatmin olmuş âşığın ruh halindeki değişimleri, özellikleri tanımlıyordu. Diotima tatminsizliği mutlulukla, yoksulluğu zenginlikle karşılaştırıyordu; bunlar bu durumları belirler.

Yoksulluk'un içinde bulunduğu sıkıntıyla dilendiği, yoksul olanın Bereket'ten bir şey istediği gibi, âşık da nesnesini arar. Aralarındaki duygusal ilişki başlangıçta, açlıktan ölmekte olan bir insanın bolluk içindeki bir kişiyle olan ilişkisi gibidir. Ya da, bugünün diline çevirecek olursak: yoksullarla varsılların ilişkisi gibi.

5

Bildiğim kadarıyla, Platon'dan bu yana hiçbir filozof ya da psikanalist aşkın Janus* başlı olduğunu söylememiştir; Janus'un bir yüzünde tutkulu bir hayranlığın, öteki yüzünde

* Roma Mitolojisinde Kapılar tanrısı. Biri öne diğeri arkaya bakan iki yüzü vardı. (Ed. n.)

kıskanç bir canavarın hatları vardır. Kendi deneyimlerimize bağlı kalmalı ve bunların doğruluklarını kadınların ve erkeklerin bilinçdışı süreçleri tarafından bize sağlanan canlı malzemeyle onaylamalıyız.

Bu alanlara daha derinlemesine girmeden imrenmenin özel niteliklerini incelememiz gerekir. Bu duygu psikologlar tarafından uzun zaman ihmal edilmiş ve ona insan doğasında layık olduğu önem verilmemiştir. Bu, çocukluk dönemindeki en güçlü tutkulardan biridir. Yaşamda daha sonra özgürce yüzeye çıkmıyorsa, bu onun yok olduğu anlamına gelmez, tümüyle gizlendiği anlamına gelir.

Aklı başında, psikolojik bir gerçek olarak, hiç kimse imrenmenin kişiliğinin bir özelliği olduğunu kabul etmek istemez. Düşmanca, saldırgan, huysuz ve sapkın duygularınızın olduğunu, şu ya da bu tutku tarafından güdüldüğünüzü, birini imrendiğinizden daha rahat açığa vurursunuz. Ondan, toplumsal olarak daha zararlı sayılabilecek başka herhangi bir "kusurdan" daha çok utanırsınız. Hepimizde olan bu insani zaafı açığa vurmaktan çekinmemizin bir ya da daha çok nedeni olmalıdır. Bu nedenlerden en azından birini hemen tahmin edebilirsiniz. Başka duyguları ve tutkuları itiraf ettiğimiz zaman, bu ille de bizim kendimize hiç güvenmediğimizi, küçüklüğümüzü ve önemsizliğimizi, başka insanlar karşısındaki aşağılık duygumuzu açığa vurmaz. Başka şeyleri utana sıkıla da olsa kabul ve itiraf ederiz, ama onlardan utanç duyulması gerekmez. Onları itiraf etmekle, kendimizi başkalarından aşağı gördüğümüzü kabullenmeyiz. Ama her kim imrenmeyle yanıp tutuştuğunu söylerse, o aynı zamanda güç ve cesareten yoksun olduğunu, kendisine saygı duymadığını, başkalarına kıyasla kendisini yetersiz hissettiğini ya da en azından böyle görüldüğünü söylüyor demektir. Zalimce ve kötü düşünceleri kim itiraf ederse etsin, belirli bir dereceye kadar özsaygısını koruyabilir, hatta bu dürtüleri lanetlese bile. Ama imrendiğini itiraf eden kişi kendine karşı hiçbir saygısı olmadığını kabul eder (ya da kabul eder görü-

nür). Öldürmek istemiş olduğunuzu itiraf ettiğiniz zaman, zayıf bir noktayı itiraf ediyorsunuzdur. Ne kadar haset olduğunuzu açığa vurduğunuz zaman, anlaşılan kendi gözünüzde başarısız bir kişi olduğunuzu itiraf ediyorsunuzdur. İtiraf-lardan biri utanç verir, ötekisi sizi küçüleştirir.

Baskı altında tutulan ve varlığının bilincinde olmadığımız imrenmede başka nitelikler de vardır. İmrenme keskin gö-rüşlüdür, aşk gibi kör değildir. Nesnenin elde ettiği hiçbir avantaj, hiçbir başarı onun gözünden kaçmaz. En küçük bir başarı, bir yetenek, önemsiz bir iyileştirme bile fark edilir ve her biri hayal gücünde büyütülür. Şimdi, önceki söylemimi-zi tersine çevirmek durumundayız: imrenmenin öteki yüzü belirli bir tür hayranlıktır. Daha önce tartışılan coşkun hay-ranlık türü de bunun aynısıdır: O her şeyi gözlemler, nesne-nin en küçük yeteneğini, önemsiz özelliklerini, sınırlı başarı-larını abartır.

İmrenen kişi, öteki kişiye büyük hayranlık duyduğunu güçlü bir biçimde onaylar. Her kim imrenilen nesneye lanet okursa, kötü sözleriyle birlikte onu över. İşte başka bir nite-lik daha: Bu tür şiddetli bir imrenme uzun süre durağan ka-lamaz. Bilinçli imrenme için yalnızca iki gelişme mümkün-dür. O, ya sonradan bir kayıtsızlık nesnesi durumuna gelen kişiden çekilmiştir ya da nefret ve düşmanlıkla sonuçlana-caktır. İmrenme baskı altında tutulduğu zaman yalnızca ikin-ci durum mümkündür, çünkü bilinçdışı yaşamımız kayıtsız-lık sınıflandırmasını bilmez. Düşüncelerimizde imrenmeyi nefret etmekle bağdaştırırız. Dostça imrenme yoktur.

Öyleyse, aşkın öncüsünün bilinçdışı bir nefret ve düş-manlık olması mümkün müdür? Evet, mümkündür. İmreni-len bir nesnenin yokluğunu çeken tatminsiz bir egonun ve nesneye sahip olmak isteyen düşmanlığın, bu imrenmeden doğduğunu göz önüne alana dek bu size çelişkili gelebilir. Gereksinim açgözlülük yaratır. Bu, aşktan önce -bilinçsiz bir biçimde- gelen ve onun içinde ölen bir tür açgözlülük, ta-mahkârlık, doymazlık ya da paylaşmama eğilimidir. Bu has-talığa neden olan bakterinin yapısı budur; bunlar ancak bir

psikologun mikroskobu altında görülebilen mikroorganizmalardır. Bunlar daha önce gözle görülemiyorlardı, inceleme amacıyla onları burada büyütme zorunda kaldım. Bilinçdışı düşmanlık, bu gözle görülmez basiller tarafından üretilmiş bir semptomdur; açıkça görünenler gibi bu basiller de durmaksızın hareket eder ve çalışırlar.

Tanımlanan imrenme türü -bu duygusal paylaşılmazlık-enfeksiyona neden olan mikroorganizma gibi kendisini burada gösterir; bilinçdışı düşmanlık ilk semptomdur. Saldırganlık ya da nefret duyguları basillerin öldürücü olduklarını ve girdikleri duygusal sistemin içinde işe koyulduklarını gösterir. Aynen bulaşıcı bir hastalığın gelişmesi gibi, davetsiz misafirle organizma arasındaki savaşın sonucunun ne olacağı birçok etkene bağlıdır. Bu gelişmeyi, çalışmakta olan bakterilerin duygusal olarak üstesinden geldiği ve sindirildiği özel bir vakada izleriz. Böylelikle aşkı bir hastalık gibi değil, iyileşme sürecinin harika bir sonucu olarak görürüz.

Karşılaştırma daha uzağa gider. Hastalık bulaşan kişi çoğunlukla bakterilerin bedenine girdiğinin farkında değildir, onların ilk etkilerini bilmez. Difteri hastalığında birkaç gün süren kuluçka döneminin uyku hastalığı ve cüzam hastalığında aylar, hatta yıllarca sürdüğünü, değişik hastalıklarda kuluçka süresinin farklılaştığını biliyoruz. Hastalıkların bu genel farklılıklarının yanı sıra, kişilerin fiziksel, hatta bazen duygusal durumlarındaki farklılıklar da hastalığın saptanmasında önemli bir rol oynar. Bir çocuk sekiz gün sonra kızamığa yakalanırken, oyun arkadaşı on beş gün sonra yakalanabilir.

Eğer aşk bu şekilde, imrenmenin ve kıskançlığın neden olduğu bulaşıcı bir hastalıktan kurtulmaya benzetilirse, ondan önce bir kuluçka dönemi olduğunu varsaymamız gerekir. İlk bakışta aşk bu varsayımla çelişiyor gibidir, ama belki de bu, bulaşıcı hastalığın burada hızla yayılmasından ötürüdür. Bunun gibi kişiler hastalığa yakalanırlar. Etkiye maruz kalmakla ilk semptomlar arasındaki kuluçka süresinin çok kısa olduğu görülmektedir. Bu tür duygusal süreçlerin hızı

hakkında daha çok bilgimiz olmadığı sürece, bunun bir vakada neden uzun bir zaman aldığını ve bir başkasında neden bu kadar çabuk ortaya çıktığını söyleyemeyiz. Bireyin âşık olmadan önceki ruhsal durumu önemli faktörlerden biridir. Bu kadarı kesindir.

Nefreti ya da düşmanlığı bulaşıcı bir hastalığın ilk semptomlarıyla kıyasladık. Bazen bu gibi semptomlar (yorgun olmak, kötü bir ruh hali içinde olmak, ateşi olmak gibi) oldukça bellidir, ama kuluçka döneminde her zaman tanınmayabilirler. Vakaların çoğunda ilk semptomlar pek gözlemlenemezler. Genellikle önemsiz olarak nitelendirilirler ve atlanırlar. Hatta çoğu zaman göze çarpmazlar. Nesneye karşı düşmanlık bu fark edilemez ilk semptomlarla karşılaştırılabilir, çünkü bu duygu genelde bilinçdışıdır. Ama tıpkı bulaşıcı hastalıklarda olduğu gibi, ilk semptomları yüzeye çıkan ve gözden kaçırılmayacak birçok aşk vakası da vardır. Bazıları bu gibi yakınma ve düşmanlık işaretlerinin aşkın olağan bir habercisi olmadığını, özellikle tutkulu bir kişiliğin göstergesi olduğunu ileri sürebilirler. Ama çoğu zaman birçok kişide fark edilmeyen bu duygu, saldırgan kişiliklerde belirgindir. Çoğu ulusun aşk masalları ve özdeyişlerinin, düşmanca ve saldırganca duyguların genellikle aşkın gelişini haber verdiğini onaylaması da bu varsayımın lehinedir.

Ortaya çıkan düşmanlık her türlü aşktan önce gelir, ama elbette, aşk her zaman onu izlemez. Duygusal gerilim, onsuz aşkın gelişemeyeceği zorunlu bir koşul olarak, çoğu psikolog için bilinmezdir, ama şairler için değil. Bunun yüzyıllar önce keşfedildiğini kanıtlayabilirim, ama bu, çağdaş psikoloji tarafından yeniden keşfedilmemiştir.*

* Burada iki tipik olay vardır: La Rochefoucauld, *Maximes* (Özdeyişler) (1665) adlı eserinde de görüldüğü gibi, bu ruhsal durumu çağdaş psikolojiden daha iyi anlamıştır. "Eğer aşk etkilerine bakılarak değerlendirilirse, dostluktan çok nefrete benzer." S. T. Coleridge'in yüz yıl önce yazılmış *Table-Talks* (Sofra Sohbetleri) adlı eserinde şu derin anlamlı tümce vardır: "Dostlukta anlayış aşkta ise bir tür antipati ya da karşıt tutku vardır. Her biri ötekisi olmaya çabalar."

Bin dokuz yüzlerin başlarında, öykünün erkek ya da çoğu zaman kadın kahramanının aynı kişiden önce nefret ettiği, sonra da ona âşık olduğu çok sayıda popüler öykü yayımlanmıştır. Bu, duygusal süreci abartan, basitleştiren ve ucuzlatan bir kalıptır. Onun karmaşıklığını ve çok yanlılığını dikkate almaz. Bu öyküler, bilinçdışı imrenme ve rekabetin, düşmanlığın tohumları olduğunu; bunun, erkek ya da kadın kahraman karşısındaki gönülsüz kişiye sahip ya da egemen olmayı başaramadığı zaman belirlediği gerçeğini açığa vurmaktan çok gizlerler. Böyle olmakla birlikte, bu öyküler yazarlarının antipati, hatta nefretin aşka, hafif bir hoşlanma ya da sempatiden daha yakın olduğunu belli belirsiz hissettiklerini gösterdikleri için dikkate değerdir. Çoğu zaman bu mütevazı aşk öykülerinde, 'nesnenin meydan okuması' olarak nitelendirdiğim duygunun bir tanımlamasını bile bulursunuz. Bu öyküler ne kadar düzmece ve duygusal gelseler, ne kadar melodramatik bir biçimde sunulmuş olsalar da, aşkın her zaman dostça ilişkilerle başlamadığını; çoğunlukla belirgin bir antipati olarak başladığını ve çoğu zaman bir yarışma, iradelerin çatışması şeklini aldığını sergileyen sahneler içerirler.

Bu gizli nefret, aşk zamana egemen olunca yok olur mu? Hayır, nefret, toprak altına girip gözden kaybolan ve başka, uzak bir yerde yeniden beliren bazı ırmaklar gibidir. Âşıkların atışmalarında ara niteliğinde olan aslında aşktır, düşmanlık oyununun esas eylemi olarak kalır. Âşıkların atışmalarında aşkın niteliği aslında bir oyunda iki perde arası olmaktır, düşmanlık oyununun esas eylemi olarak kalır. Aşk tümüyle yok olduğu zaman, çoğunlukla yeniden nefret dönüşmez mi? Eğer dünya da nefrete dönüşmüş aşk gibi başka bir öfke yoksa, bu yalnızca sevgi tarafından yok edilmiş başlangıçtaki duygunun sağlamlaşmış gücüdür.

Elbette, aşk imrenme ve düşmanlıktan doğmak zorunda değildir. Bastırılmış olan bu duygular için başka eylem alanları da vardır, bunlar derin sevginin bilinçdışı ikramiyeleri-

dir. Başka bir deyişle, eğer nefret edemezseniz, sevemezsiniz. Isıramazsanız, öpemezsiniz. Lanetleyemezseniz, kutsayamazsınız. İyi nefret edemeyen, iyi bir âşık olamaz.

Bu güçler arasındaki denge çok hassastır; birinden diğeri-ne geçiş kolaydır. Aşk düşmanlığı yalnızca yüzeyde dışlar, gerçekte onu içine alır. Aşkın tersi düşmanlık değil kayıtsızlıktır ve ondan aşka geçiş kin gütme ve gücenmeden geçişten daha güçtür. Bir kişiden nefret ettiğinizi düşündüğünüz zaman âşık olma tehlikesi geçmiş değildir. Bir kadında fettanlık ya da şirretlik gördüğünüz zaman ya da düşüncelerinizde bir erkeği sahtekâr ya da domuzun teki olarak adlandırdığınızda bile tehlike orada olabilir. Bir erkeği ya da kadını, kalıcı olarak, başkalarının gördüğü gibi gördüğünüz zaman tehlike geçmiştir. Doğrudur, erkek şeytan gibi çekici kalabilir, ama sıradan bir kişi olarak kalmaz. Bir keresinde bir kadının, "Ondan nefret etmediğim zaman, onu çok seviyorum," dediğini duydum.

Eski ve yanlış aşk anlayışımız bize mutsuzluk getirir ve genç olduğumuz sürece bize çok acı çektirir. O dönemde, bazı sevdiğimiz kişilere karşı içimizde uyanan gücenme ve nefret duygularına tahammülümüz çok azdır. Birkaç dakika için bile olsa, böyle bir duygunun güçlü sevgimizin yanında var olma hakkı olmadığını düşünürüz. Böylesine istenmeyen bir misafirin belirmesinin, sevgimizi ciddi bir tehlikeye sokmasından korkarız. Ama bazen bir kişiye karşı öfke ya da düşmanlık duymak, artık onu sevmediğiniz anlamına gelmez.

Bu hatalı izlenim, sevgi hakkındaki yanlış düşüncemizden ve gizli kibrimizden, kendimizi pek çok zaafı olan insanlardan üstün görüşümüzden, kaynaklanır. Kendimizi, sevginin yanı sıra, düşmanlık ya da gücenme duygusu besleyemez erdemlilik örnekleri olarak görmeye hakkımız yoktur. Yalnızca başkalarının insana özgü zaaflarını değil, kendi zaaflarımızı da göz önünde bulundurmalıyız. Hiçbirimizden İsa Peygamber ya da Meryem Ana olmamız beklenmemiştir. Kişinin kendi düşmanlıklarına ve kırgınlıklarına karşı bu

denli hoşgörüsüz olması, gizli bir kibri açığa vurur. İnsan melek değildir, hele barış meleği hiç değildir. Düşmanlık aşkın uykudaki, ama etkin partneri olarak kalır. Sorunun tam can alıcı noktasına geldiğiniz zaman, âşık olduğunuz kişileri beğenmenin biraz güç olduğunu anlarsınız.

6

Devam etmeden önce, birkaç uyarıda bulunmak yerinde olur. Tezimizin dönüm noktasına yaklaşırken, bu uyarılar yerinde görünse de, tezin önceki bölümleri için de geçerlidir. Ne zaman bilinçdışı süreçlerden söz etsek, bilinçli düşünmemizin ve hislerimizin özellikleriyle tuhaflıklarını bu çok değişik alana aktarma tehlikesini göze alırız. Bu yeraltı âleminde olup bitenleri tanımlarken, bilinçli yaşamımızdan alınmış deyimleri ve sözcükleri kullanmadan yapamayız, çünkü elimizde başka sözcük yoktur. Böyle olmakla birlikte, çabalarımızdan yakasını kurtaran bir şeyi kavramak, tatmin edici olmayan bir girişim olarak kalır. Yabancı dilden bir çevirinin, sözcüklerin asıl anlamını tam verememesi gibi, sözcüklere verdiğimiz anlamlar yalnızca yaklaşık olarak doğrudur.

Çeviriyi bu denli yetersiz yapan bilinçli ve bilinçdışı süreçler arasındaki derin farklılık her zaman dikkate alınmalıdır. Başlangıçta aşk nesnesine karşı bir kin ve düşmanlık vardır dediğim zaman, aslında şunu eklemeliydim: Eğer baskı altında tutulan dürtüler alanında olup bitenleri bilinçli duygular diline çevirebilseydik, bu sözcükler sürecin anlamına en çok yaklaşanlar olurdu. Çevirinin bu “yaklaşık” olma niteliği, yanlış ya da anlamsız çevirileri haklı göstermez. Deyimlerde, bilinçdışı konusunda tam anlamıyla usta olmak diye bir şey yoktur, bu tarih öncesi lehçeleri çok iyi bildikleri konusunda övünenler, “değişik dillerde saçma sapan konuşabilen” kişilere benzerler.

Tanımlamanın ister istemez "yaklaşık" olma niteliğinin itiraf edilmesi tüm kusurlarımızın üstünü örtmez. Belirli bir düşüncenin ya da dürtünün varlığının ve aktivitesinin, aynı zamanda bilinçdışı süreçteki karşıtının varlığını ve aktivitesini içerdiğini her zaman eklememiz gerekir. Bu ilkel düşünce düzeyinde karşıtlar birbirlerini dışlamazlar. "Onsuz" dediğinizde, sözcük aynı zamanda hem "onunla" hem de "onsuz" anlamına gelebilir ya da "senden nefret ediyorum" dediğinizde bu, "seni seviyorum" anlamını da taşıyabilir. Aşkın ön evrelerindeki, az önce tartıştığımız bilinçdışı düşmanlık aynı zamanda çekimin ve aşkın başlangıcıdır. Bilinçdışı süreçlerin unutmamamız gereken başka özellikleri de vardır; örneğin: bir fikirden öbürüne yapılan geçişlerdeki kolaylık, uzak görünen başka bir alana bütün bir düşünceler zincirinin aktarılması. Bir kişiye benzeme isteğinden o kişiye sahip olmaya, onun niteliklerine ve başarılarına sahip olmayı istemeye kolayca geçişi düşününüz.

Bu nedenle, bilinçdışı ya da daha doğrusu baskı altında tutulan düşünceleri ya da dürtüleri günlük yaşamımızın diline çevirdiğimiz zaman, onların şiddetini abartırız, çünkü onlar ancak bu şekilde gözle görünür kılınabilir. Burada, onların duygusal verimliliklerini abartırız demek istemiyorum, ama onları daha genişletir, büyütürüz. Tıpkı sevginin başlangıç evrelerindeki imrenme ve kıskançlık duygularıyla kıyasladığımız sağlık için tehlike teşkil eden basillerin çıplak gözle görülememesi ve ancak bir mikroskop altında gözlemlenebilmeleri gibi. Aştan önce bilinçdışı olarak neler olup bittiğini tanımlarken, bu gelişmelere buna benzer bir büyüteç kullanarak genişletilmiş bir ölçekle bakmamız gerekir, aksi taktirde fark edilmezler. Analizin güçlü büyütecini çektiğimiz zaman bilinçdışı imrenme, kıskançlık ve tek başına sahip olma duyguları önemsiz görünürler; ama basiller olayından çok iyi bildiğimiz gibi, aslında yeterince önemli ve etkindirler.

Kişinin içindeki gerilime, nesnesine karşı bilinçsizce duyduğu düşmanlık dalgalarına ne olur? Doğal olarak, duygusal

baskıdan kurtulmak için neredeyse içgüdüsel bir tepki vardır. Ego, bizi rahatsız eden, sıkan, sorun çıkaran ve sinirlendiren, hoş karşılanan-hoş karşılanmayan bir davetsiz misafir olan, sevilen-nefret edilen kişinin imajını kovmaya çalışır. Ego bu imaja saldırır, her düşünceye egemen olma, her duyguyu yönlendirme ve tüm iç dünyayı değiştirme tehdidinde bulunan bu yeni gaspçıyı kovmak ister. Eğer bu fikir ya da ideal dışarı itilmezse, onun bizi ve sahip olduğumuz her şeyi ele geçireceğini belli belirsiz görürüz. O, totaliter bir biçimde ruhumuzu yönetecektir.

Mesafeli duruşuyla çekiciliği artan sevilen kişiyi yok etmek için bir girişimde bulunulmuştur. Nesneyle mücadele, karanlıkta bir iblisle boğuşmaya benzer. Derinliklerde, yaralı bir gururun tüm silahları kullanılarak, büyük güç ve cesaretle düzenli bir saldırı gerçekleşir. Egonun duygusal bağımsızlığı tehdit edilmiştir ve davetsiz misafiri dışarı atmak için ego özgürlüğünü büyük bir enerjiyle savunmaya hazırdır. Saldırı, nesnenin üstünlüğünü elinden almak, imajına leke düşürmek, imajının tüm çirkin yanlarını ön plana çıkarmak ve onu yıkmak için yapılmıştır. Çoğu durumda kişi, içinde bütün şiddetiyle hüküm süren savaştan habersizdir.

Davetsiz misafir kolayca dışarı atılamaz. İmaj, içimizde kazandığı toprağı inatla savunur. Bizde hayranlık uyandıran ve gıpta ettiğimiz üstün nitelikleri ve tanrı vergisi özellikleri sarsılmadan durur. Ruhsal savaşın amacı içimizdeki nesnenin yok edilmesi ya da yıkımıdır. Bu nesne ya dışarı atılmalı ya da içe katılmalıdır; aksi takdirde, ruhumuza artık sahip çıkamayacağımızdan korkarız. İçimizdeki nesneye karşı bu öfkeli saldırı, ani bir başkaldırı ya da uzun süreli şiddetli bir mücadele niteliğinde olabilir. Saldırı, nesneyi tümüyle değersiz görme ya da nesnenin değerinden uzun müddet kuşku duyma şeklini alabilir.

Eğer gaspçı imaj egonun içindeki durumunu pekiştirmemişse saldırı başarılı olabilir. Saldırı imajı ezip geçer ve aşk gelişmez. Ego, sanki bilinmez bir tehditten kurtulmuşçasına

bir süre için biraz rahatlama duyar. Sonra eski tatminsizlik geri döner, kişinin içindeki rahatsızlık yeniden belirir. Ego ölüm kalım mücadelesinde bağımsızlığını kurtarmıştır, ama birey şimdi kendisini yeniden yalnız ve terk edilmiş hisseder. Ruhsal durum, küçük bir kızın, karın üstünde tek başına zıplayan serçeyi gördüğü zaman hayal ettiğine benzer. Küçük kız seslenir: “Anne, şu küçük kuşa bak. Kafesi yok!”

Peki ama öteki durumlarda, sürecin kayıtsızlık ve beğenmemeyle sonuçlanmayıp, aşka ve şefkate dönüştüğü çoğu durumda ne olur? Bunu açıklamak çok basittir. Saldırı başarısızlığa uğramış, başkaldırı bastırılmış ve saldırganın güçleri oldukça zayıf düşmüştür. İstilacı büyük kayıplar vererek geri püskürtülmüştür. Bu, yeraltı olaylarının dönüm noktasıdır. Geri itilen saldırı, egoyu önceki durumunda bırakmaz. Saldırı, egonun hücum gücünü tüketmiştir. Ama kısa, şiddetli ya da uzun, acımasız mücadele egonun kendisini savunma yeteneğini de zayıflatmıştır. İşte tam bu sırada karşı saldırı başlar.

Bu, ruhun tarihinde kritik bir andır ve birey ve bireyin duygusal gelişimi için bir dönüm noktasıdır. Büyük karşı dalga hızla yol alır. Egonun gerileyen güçleri kovalanır ve bu geri itiş tarafından kesin bir yenilgiye uğratılır. Rakamlara dayandırılmadan konuşulursa: hedeflerine ulaşmak için düşmanca ve saldırganca eğilimlerin başarısızlığını, nesneye karşı bir tepki, aşırı bir şefkat ve özlem tepkisi izler. Sarkaç artık karşı yöndedir. Davetsiz misafire karşı başkaldırı, bireyi tutsak eden, görünmez zincirlerden kurtuluş girişimi başarısızlığa uğramış, aşk kazanmıştır. Eskisinden daha göz alıcı olan nesnenin imajı artık duygusal yaşamı yönetmektedir. Daha önce kişinin gönlünün ve zihninin gerisindeki karanlık ve sevimli resim artık tam olarak aydınlanmıştır. Bu bir saplantı durumuna gelir ve âşkın düşünceleri yalnızca nesne yanında olduğu zaman değil, olmadığı zaman da –hatta yanında olmadığı zaman daha da fazla– onunla meşguldür. Artık hiçbir şey âşığı durduramaz; korku kalmamıştır, duraksa-

ma yoktur. Erkeğin bilinçli iradesinden daha güçlü bir kudret onu ileri doğru gitmeye zorlar ve sevilenin yakınlığını arar. Kadının ürkekliği erkeği cesaretlendirir ve suskunluğu erkeği fethetmekten alıkoymaz. Gizli kaynaklardan fıskırmış olan isyan dalgası, karşı konulamaz bir dip akıntısı içinde yok olmuştur. Bilinçdışı düşmanlığın yükselişine karşı oluşan tepki zafer kazanır. Direniş tamamen ortadan kalır. Bir arınmanın tüm işaretlerini veren bir tersine dönüş, kataliz niteliğinde bir ayaklanma meydana gelir. Bu denli güçlü bir tepkiden doğan sevgi, yenilgiden sonra artacaktır.

Aşkın bastırılmış imrenme ve düşmanlık eylemlerine bir karşı tepkiden doğduğu fikri psikolojinin tüm geçerli kavramlarına o kadar uzaktır ki, bunu psikoloji dilinin kesin terimleriyle formüle etmek güçtür. Bizi duraksatan kuşku ya da cesaret yoksunluğu değil, bundan önce formüle edilmiş olan kavramın niteliğidir. Varmış olduğumuz ve bana göre kaçınılmaz iki sonuç şudur:

Aşk cinsel dürtüden kaynaklanmaz ve ego itkileri alanına aittir.

Aşk, kendi temel doğası içinde imrenmeye, paylaşmamaya ve düşmanlığa bir tepki oluşumudur.

Bu nitelendirme her çeşit sevgiyi kapsar: çılgınca âşık olmayı ve tutkuyu, kişinin karısına duyduğu şefkati, dostluğu, kişinin komşusuna duyduğu sevgiyi. Tüm bunlar imrenmeyi, hükmetmeyi, düşmanlık ve kıskançlığı alt etmenin üstüne kurulmuştur. Bu bilinçdışı duygulara karşı kazanılan zafere, onlara karşı tepkinin şiddetine ya da karşıt duyguları yenmekteki kararlılığa vurgu yapılması gerektiği görüşündeyiz.

Geriye baktığımızda, bunu bu kadar uzun zamandır nasıl görememiş olduğumuza hayret ediyoruz. Aşk başka ne olabilir ki? Yalnızca aşkın niteliğini, onun en belirgin özelliklerini düşününüz. Tüm imrenme, düşmanlık ve yıkımcılık alanına ait karşıt özelliklerin ifadeleridir. Gerçek aşk imrenme nedir bilmez. O, nesnenin mutluluğundan, başarılarından ve iyi niteliklerinden sevinç duyar. Aşk saldırgan değildir, şef-

katin en yüce halidir. Tepkinin nitelikleri o denli belirgin ve öyle ön plandadır ki, bunun nasıl olup da başka türlü olabileceğini aklımızdan bile geçiremeyiz. Kazanılan zafer öyle büyüktür ki sanki hiç savaş olmamış gibidir. Aşk rejimi öylesine çekişmesiz ve tartışmasızdır ki, hiç kimse bunun bir düşmandan sökülerek alındığını düşünmez.

Psikolojide ve psikopatolojide birçok benzer tepki oluşumu biliyoruz. Çoğunlukla yoğun bir duygu, dengeli bir durumla yer değiştirmez, daha güçlü karşıt bir duyguya dönüşür. Öyle görünüyor ki, eylem sırasında toplanan yeni destekler gelen tepkiyi güçlendirmekte ve karşı darbe ilkinden daha şiddetli bir duruma gelmektedir. Böylelikle, bilinçdışı zalimce bir doyum içgüdüsü çoğu zaman acıma ve merhamete dönüşür. Bir depresyon manik bir ruh haliyle atlatılır. Normal psikoloji alanındaki aşk bu türden manik bir tutumun tüm işaretlerini gösterir. Bu, insan duygularındaki bildiğimiz en önemli tepki oluşumudur.

Bu nedenle, "seni seviyorum" "senden nefret etmiyorum" anlamına değil, "tüm düşmanca ve zorbaca duygularımı tersine çevirdim ve onları sana karşı şefkate dönüştürdüm" anlamına gelir. Araplar ve Filistinli Yahudiler birbirlerini "Barış" ya da "Barış içinde yaşa" anlamına gelen "Şalom" sözcüğüyle selamlarlar. Bu bir dostluk ve iyi niyet ifadesidir, ama başlangıçta, bunu söyleyenin saldırganca ya da düşmanca niyetleri olmadığını güvencesiydi.

Bu bilinçdışı sürecin, bir zamanlar, toplumda sevginin doğduğu ve geliştiği tarih öncesi dönemlerde bilinçli zihinde meydana gelmiş olması, olanaksız değildir. İnsan duygularına şimdi olanlar, belki de bir zamanlar birbirini izleyen bir olaylar dizisi, iradelerin çatışması, sonrasında sevginin geldiği bir yarışmaydı. Böyle bir gelişmeden arta kalan izler vardır. Eski destanlarda, iki şövalye arasındaki ömür boyu süren derin dostluklar, amansız bir dövüşün ardından başlar. Şimdi bile, ergenlik çağında erkekler arasında başlayan bazı dostluklar bize bu türden gelişmelerin uzantısı gibi gelir. Ba-

zen cinsler arasındaki aşktan önce de, iradeler çatışmaz mı? Isolde, Tristan'ı öldürmek istememiş midir? Karanlık karşı dalganın etkisinde kalan Isolde'nin kılıcını çektiği ve yere atmak zorunda kaldığı sahne, bizde hepimizin içinde yer alan ama bilinç yüzeyine çıkmayan çatışmaların bir resmi olduğu izlenimini bırakır. Bu çatışmalar sevgiye ve şefkate boyun eğmeden önce, sevilen ve aynı zamanda nefret edilen nesneye karşı saldırganca ve ölümcül istekler ve içgüdüler vardır. Yeraltı âleminin en gizli yerine gelmiş bulunuyoruz. Mahzenin içinde herkesten saklanan bir sır var. Bu, can yoldaşının cesedidir. Romantik aşkın yarattığı eşsiz mucize, yalnızca bu cesedi yaşama geri döndürmesi değil, ona bundan önce sahip olmadığı bambaşka ve parlak bir yaşam vermesidir.

7

Âşık olmanın nasıl bir duygu olduğunu tanımlamak bizim görevimiz olamaz. Bu konuyu âşıklara ve şairlere bırakmamız gerekir. Aşkın insanda yol açtığı mucizevi değişikliği tarif edemeyiz, yalnızca bunun nedenini anlamaya çalışır ve onu psikolojik terimlere dökeriz. Merakımız, orada ne olduğunu ve daha önce karşılaştığımız ruhsal duyguların başına ne geldiğini bilmek ister. Yeni durum egoyu nasıl değiştirmiştir? Kişinin başlangıçta kendisinden duyduğu tatminsizliğe, rahatsızlığa ya da uyumsuzluğa ne olmuştur? İdeal egonun hayaleti şimdi nerededir? Tüm o imrenme ve kıskançlığa, egonun içindeki o güçlü itkilere ne olmuştur? Yeni yönetim altında paylaşmama ve düşmanlık hâlâ var mıdır? Aşk hepsini fethetmiş midir, yoksa hâlâ bir yeraltı hareketi kalmış mıdır? Büyük bir tepkinin tüm bu duyguları silip süpürdüğünü, bir selin onları su altında bıraktığını biliyoruz. Gözden kaybolmuşlardır. Ama bu, onların artık orada olmadıkları anlamına mı gelir, yoksa yalnızca ortaya çıkmadıklarını mı gösterir?

Bilinçli duygular âleminin uzandığı yere kadar güçlü tepki tam olmuştur, ama eski içgüdülerden bazıları yok edilemeyecek bir biçimde bilinçdışında kalmıştır. Destanda, Uçan Hollandalı, bir kadın tarafından sevilirse kurtulacaktır. Mutluluk mucizesi her şeyin üstünü örter. Âşık olduğunun farkına varmak, karanlık bir labirentte bir köşeyi dönüp çıkışı karşında bulmaya benzer. Bundan doğan duygunun, duygusal yaşamda çok az benzeri vardır. Dinde, kurtuluşun kesinliği bununla kıyaslanabilir. Bu duygu, gerçekten inanan kişiye buna benzer bir iç huzuru, kesinlik ve özgüven verir. Tanrı gibi, sevilen kişi de devasa boyutlara yükselir, ego ise küçülür ve kaybolur. Ya da ego, bu daha büyük egonun içinde erir, onun içinde ve onunla birlikte büyür. Eski inançsızlıktan, eski bozgunculuktan kalıntılar çok azdır. Bunlar, ara sıra ortaya çıkan, kişinin nesneye layık olmadığı korkularıyla sınırlanmıştır. Bu duygular, başlangıçtaki kayıtsızlığın belli belirsiz yankıları gibidir. Bu yüreksizlik, nesneden aşağı bir konumda olmanın değil, alçakgönüllüğün göstergesidir. “Eğer ben sen olsaydım, sen de ben, seni nasıl sevebilirdim? Söyle.” Hayalî olarak âşık burada sevgilisiyle yer değiştirir ve sevgilisinin onda neyi sevdiğini ya da neyin sevillebilir olduğunu göremez. Eğer durum tersine dönmüş olsaydı, o kendisi gibi bir kişiyi sevemezdi. Bunun dışında, âşık kendisine güvenir ve cesaret doludur. Salt nesnenin aşkına, olduğundan daha zeki, daha soylu, daha yetenekli olmak ister. Âşık, sevmeye layık olduğundan ötürü değil, layık olmadığı halde sevildiğini hisseder. Aşk nesnesini memnun etmek için büyümek ve daha iyi bir insan olmak ister.

Aşağılık duygusundan bir kalıntı olabilir, ama bu yalnızca sevilenle ilişkilidir. Portia şöyle der:

Lord Bassanio, işte beni durduğum yerde,
 Olduğum gibi görüyorsunuz.
 Yalnızca kendim için olsa,
 Aşırıya kaçmazdım dileklerimde,

Çok daha üstün olsaydım demezdim.

Ama sizin için,

Keşke üç kere yirmi defa kendim olsaydım diyorum;

Bin kere daha güzel, on bin kere daha zengin.

Sizin gözünüzde yükselebilmek için,

Erdemde, güzellikte, varlıkta, dostlarda,

Bilinen sayıları aşabilseydim keşke.

Oysa sahip olduğum her şeyle, sonuçta bir hiçim.

Eğitimsiz, görgüsüz, deneyimsiz bir kız işte.*

Âşık bu sırada kendinden emin olsa da, orıda yeni bir alçakgönüllülük duygusu vardır. Bazen bir kadın, aşk nesnesi için daha güzel, çok daha büyüleyici olmayı bile düşler. Ara sıra, daha iyi ve daha çekici bir egonun hayal edildiği o eski fanteziler yenilenir: âşığın büyülenmiş gözlerle bakacağı, kişinin nasıl görünmek istediğini yansıtan görüntüler. Her ne kadar ağırlık merkezi sevilen insanda olsa da, bu alçakgönüllülük yeni oluşan özgüven duygusunu dışlamaz. Tanrının buyruklarına itaat etmek O'nun merhametine ve lütuflarına ebediyen nail olmayı ne kadar dışlarsa, alçakgönüllülük de özgüveni o kadar dışlar. Seven insanda yeni bir özgürlük vardır. Bir keresinde bir hanımefendi, "Şarap bana söylemem gereken şeyleri söyletmiyor. Tam tersine, söylemem gereken, ama bir türlü cesaret edemediğim şeyleri söyletiyor," demişti. Tüm öteki alacakları bir yana iten ve tüm borçları silen yeni cesaretin özü işte budur. Aşkın her durumunda egonun içinde böyle güçlendirici bir değişiklik olur. Bu, kişiyi değiştiren, bezlerle ilgili bir etmen değil, bezlerin farklı çalışmasına neden olan duygusal bir değişikliktir.

Mucizenin yalnızca imgelemde meydana geldiği doğru değildir. Bir kadının âşık olmadan önceki ve sonraki haline bakınız. O farklı bir insandır, hiçbir güzellik salonu bu etkiyi yaratamaz. Ya da âşık olmamış, birine delicesine tutulmuş

---

* W. Shakespeare, *Venedik Taciri*, III. Perde II. Sahne, Remzi K., Nisan 2006, Çev.: Bülent Bozkurt. (Ed. n.)

bir adama bakınız. Duruşu dikleşir, genç görünür, kendisine daha çok güvenir. Onda mutluluğun coşkulu canlılığı vardır. Âşık olduğu zaman kişi kendisini dünyanın tepesinde gibi hisseder, sanki başına hiçbir kötülük gelmeyecektir. İnsanın içinde sanki gizli bir ışık yanar, bu yalnızca tutkunun ateşi değildir. Âşık, amansız yazgısının sapanları ve okları karşısında kendisini dokunulmaz hisseder. Yerinde duramaz, bu dolu dolu yaşadığının kanıtıdır. Hayat dolu olmakla kalmaz, kendisini yeniden doğmuş gibi hisseder; yeni yaşamı öylesine sevinç ve güç doludur ki, yürümez, adeta havalara uçar. Kişi, aşktan önceki tatminsizlik ve uyumsuzluk halinde, onu avutabilecek ve güvenini artıracak bir yaşam felsefesi arar. Ama artık buna gereksinimi yoktur. Genç Romeo, “kötü talihin avuntusu felsefedir,” diyerek onu teselli eden Keşiş’e bağıırır: “Yere batsın felsefe! Felsefe bir Juliet yaratamadıkça.”*

Aşkta hiçbir şey yeni doğmuş değildir. Aşk kişinin yaratılıştan gelen doğasını değiştirmez, ama gizli yeteneklerini geliştirebilir ve kişinin iyi yanlarını ortaya çıkarır. Dante, Beatrice’le ilk karşılaştığında “*Incipit Vita Nuova*” (Yeni Yaşam Başlıyor) derken psikolojik yönden haklıydı. Onun için bu, duygusal açıdan bir yeniden doğuştu, onda yeniden bir canlanma yaratmıştı.

Ama bu nasıl olabilir? Tüm gelişim için psikolojik bir hazırlık olan tatminsizlik çoğu zaman kişinin varlığını değiştirmeyi, kişiliğinden kurtulmayı ve bir başkasına dönüşmeyi istemesine yol açmıştır. Aşk bu arzuyu gerçekleştirmiştir ve bu, yalnızca değişiklikler yoluyla olmamıştır. Aşk, benliğin ağır yükünü ondan almıştır. Onu benliğinden ayırmış, benliği beraberinde taşıma yükünden onu kurtarmıştır. Bu büyümlü dönüşüm yoluyla kurtarılma gerçekleşmiştir. Âşığın duygusal durumu, Tanrı’da huzuru bulmuş, çatışmalarını ve yazgısını Tanrı’ya emanet etmiş kişinin derin içsel tatminine benzer. Aziz Augustine, Tanrı’nın merhametinin etkisini an-

* W. Shakespeare, *Romeo ve Juliet*, III. Perde III. Sahne, Remzi K., Şubat 2006, Çev.: Özdemir Nutku. (Ed. n.)

latmak için şöyle diyor, “Sana güvenene dek yüreğimiz huzur bulmaz,” der. Âşık da sevilenle böyle konuşabilir. İçindeki duygu patlamasının büyük bölümü, çocukluk döneminde beri yüklendiği çatışmadan kendisini kurtarabilmesinden ötürüdür.

Tanrı, bir kabilenin, bir ulusun ve insanlığın büyük bir bölümünün en yüksek ve evrensel ego idealidir. Benzer biçimde, sevilen kişi tek bir insanın ego idealinin somutlaşmış halidir. Ego ideali bu hayaletin yerini almıştır. bu kadar uzun zamandır Varlığının farkında olmadığımız zaman bile -özellikle varlığının farkında olmadığımız zaman- bizi rahat bırakmayan çatışma, şimdilik yok olmuştur. Sınırlayıcı bir koşul olmadan kişinin kendisini tümüyle dine ve Tanrı’nın ellerine vermesinde olduğu gibi, insanın kendini unutmada da sonsuz bir mutluluk vardır. İçsel gerilimin sona ermesinden yeni bir duygusal yaşam akımı doğar. Romantik aşk, bizi rahatlatan ve bize güven veren bir inançtır, göklerden bahsedilmiş bir mucize gibi, ortaya çıkmasıyla bizi etkisi altına alan bir vahiydir. Kişi, inançlı biri gibi kendisini seçilmiş hisseder, sanki bir şey üzüntülerini ve dertlerini alıp götürmüştür. Ona nasıl olduğu sorulduğu zaman “harika” ya da “çok iyi” diye yanıtlama gereğini bile duymaz, “beni ilgilendirmiyor” der; çünkü onun Ben’i, egosu, başka bir yerededir, erimiş ve başka bir kişiyle birleşmiştir. Bu, ötekiyle özdeşleşmek değildir; bu daha çok, egonun en başa bela bölümünün yok olması ve hayatının merkezi durumuna gelen sevilenin onun yerini almasıdır. Sevilen kadın en üst seviyedeki egodur, insanı yeni bir kişisel değer duygusuyla doldurur, insanın kişiliğini genişletir ve ona özgüven verir. Kendisini bir hiç olarak gören kişi “seni seviyorum” diyemez. Kendinizi sunmadan önce kendinizi yeniden kazanmanız gerekir. Bu anlamda sevmek, kişinin olmak istediği hale gelmesi demektir.

Kendimizdeki her derin değişiklik bizim için dış dünyayı da değiştirir. Bizimle birlikte dış dünya da değişir. Bir dini kabul ettiğinizde her şey anlam kazanır, Tanrı’nın yarattığı

her şeyde bir güzellik ve zarafet görülür. Aynı şekilde, âşık olduğunuz zaman, herkesi ve her şeyi yeni bir gözle görürsünüz, herkes, her şey yeni bir saygınlık kazanır. Herkes dost görünür, her şeyin gizli bir anlamı varmış gibi gelir. Artık içinizde onlara karşı bir kayıtsızlık yoktur. Aşkta mutluluğun özünün başa dert, hatta bazen kavgacı ego idealinden kurtulmak, eşte somutlaşan ideali yeniden bulmak ve benliğin zorbalığını askıya almakla koşullandığını açıklamıştım. Bu, bir yükten kurtulma anlamında bir kayıp, neredeyse vazgeçilmiş olan umutların gerçekleşmesini görme anlamında bir kazançtır. İkinci ego, bir ikame ya da kişinin gerçek benliğinin bir devamı değil, onun bir uzantısı, genişlemesi ve zenginleşmesidir. Âşık olduğunuzda ego ideali kaybolur. Ego ideali, aşkın gerçekleşmesiyle yok olur. Tüm ışınlar sevilen kişinin üzerine odaklanır. Ego kabuğunu kırmıştır. Hâlâ eski durumu anımsatan, yaşayan bir insanın değil bir imgenin egemen olduğu belli belirsiz yankılar vardır. Âşık bazen bunun bir rüya olduğunu, gerçek olamayacağını sanır. Bu bir rüya değildir; doğru, bu bir rüya *idi*. Rüya figürlerini sonradan yaşayan kişilerle kıyaslayamazsınız, ama bazen yaşayan kişiler, görmüş olduğunuz bir rüyayı size anımsatırlar. Buradaki durum buna benzer, çünkü nesne ortaya çıkmadan önce fantezi vardır. Başka nesnelerle kıyaslama da yoktur, çünkü böyle bir kıyaslama için bir ölçüt yoktur. Aşka bazen neden “*ikili bencillik*” denildiğini anlamıyorum. Aşk daha çok “*ikili bir idealizm*”, iki kişinin ideallerinin gerçekleşmesidir.

İki kişideki bu teklik duygusu, duygusal birlik, bunun bir uyuşmazlık durumundan ortaya çıktığını dikkate aldığımız zaman, garip bir olgudur. İkiye bölünmüş bir ev, bir başka evle birleşerek bir birim haline gelmiştir. Başlangıçta egonun sınırları konusunda bir ısrar, kendini teslim etmek istememe, bireyselliği ve kıymetli tekilliği yitirmekten ölesiye korkma söz konusuydu. Şimdi ise, bu teslim olmanın kurtuluş sözü verdiği, kişiliğini kendine saklamanınsa ruhsal bir tehlike anlamına geldiği sanılır. Bu, Aziz Luka’nın paradoksuna

benzer: “Her kim yaşamını kurtarırsa onu yitirecektir; ama her kim benim uğruma yaşamını yitirirse, o kişi onu kurtaracaktır.” Tutkuyla âşık kişiler, hakları ve iktidarları konusunda ısrar etmezler. İki kişi değil, tek bir kişi olduklarını söylerler. İki kişiliğin bu kaynaşması, bireyler arasındaki sınır çizgisinin bu yok oluşu binlerce şair tarafından yüceltilmiştir. İşte, Uzakdoğu’dan güzel bir örnek. Büyük Çinli ressam Chao Mang-Fu’nun eşi Kuan Tao-Sheng, kocasının sevgisini ondan esirgeyip bir metrese verdiği hissine kapılır ve şu şiiri yazar:

Bir topak çamur al,
İslat, biçim ver,
Kendinin bir heykelini yap
Bir de benimkini
Sonra onları çal yere, paramparça et,
Biraz su ilave et,
Ve onları ezip yoğurarak, yap
Kendinin bir heykelini
Bir de benimkini.
O zaman bende senden
Sende benden parçalar olacak
Artık hiçbir şey bizi birbirimizden ayıramayacak.

Bu şiir imgeler ya da heykellerin, iki kişinin birleşimine dönüşmesini ne güzel anlatır! Chao Mang-Fu bu şiirden o kadar etkilenmiştir ki, sevgisini yeniden karısına yöneltmiştir.

Bu birleşmenin, ötekine sahip olmanın en sevecen şekli olduğunu unutmuyoruz; bu, kendini teslim etmekle birlikte yapılsa da. Bu dolaşık yolla birey başlangıçtaki, ötekine sahip olma ya da öteki olma arzusunu gerçekleştirmiştir. Kişi böylelikle diğer hedefine de ulaşmıştır: Kendi bireyselliğinin hapsinden kurtulup, tutkusu sürdüğü sürece tek başına hücre hapsinden azledilmek. Ben ve Sen’in kaynaştığı “barışçıl

bir anlayışla” ego kendini gerçekleştirmiş ve tamamlamıştır. Burada, iki bireyden tek bir birey yapan mucize, en yüksek düzeydeki sahiplenme duygusudur. Marie de France bunu hissetmişti: *“Ne siz olmadan ben, ne ben olmadan siz.”*

Aşktaki bu bölünmezlik duygusu sıradan sözcüklerin bile anlamını değiştirme kudretine sahiptir. “Sen” ve “Ben” birbirinin yerine geçebilir ve “biz” tekil bir zamir durumuna gelebilir. Kişinin kendi adına karşı tutumunda garip bir değişiklik olur; bu, kişinin başkalaşımı sonucudur. Ad, bilinçsiz olarak, bizim temel bir parçamız kabul edilir; adımıza çok değer veririz. Yanlış söylenmesine ve yazılmasına karşı duyarlıyızdır ve sanki adımız bireyselliğimizin bir parçasını içinde barındırıyormuş gibi, onun başka bir adla karıştırılmasından hoşlanmayız. Sanki ayrı bir kişilik olduğumuzu göstermenin artık bir değeri kalmamış gibi, tutkulu aşkın bu ad ayrıcalığından vazgeçmeye razı olduğunu hayretle görürüz. “Artık Isolde yok, Tristan yok ve artık hiçbir ad bizi ayıramaz.” Bu söylem, âşıkların adları tarafından simgelenen ayrılık duvarını yıkma eğilimini gösterir. Bireyselliğin simgesel sınırı olan adın kaldırılması arzusunun Shakespeare’in oyununda yeniden ortaya çıkması rastlantısal değildir. Juliet konuşur:

Benim düşmanım olan adıdır yalnızca
Sen sensin, Montague olmasan da.
N’olur, başka bir ad bul kendine!

Romeo’nun adı Romeo olmasaydı, kendisi olacaktı.

Kusursuzluğundan hiçbir şey kaybolmazdı.
Romeo, bırak, at bu adı! Senin parçan olmayan
Bu ada karşılık al bütün varlığımı

Romeo hemen hazırdır. Yeniden adlandırılmak ister, bundan böyle o artık Romeo olmayacaktır.

Ey güzel ermiş,
Nefret ediyorum adımdan ben de
Sana düşmandır diye.
Ben yazmış olsaydım, şimdi yırtar atardım onu.*

Nefretin tutkuya nasıl dönüştüğünü gösteren bu iki aşk trajedisinde, sanki ayrılığın simgesiymiş gibi, kişinin adını yok etme isteği ortaya çıkar. Ama aynı zamanda, ötekinin adı kıymetli ve çekici bir sestir ve düşüncelerde binlerce kez tekrarlanacaktır. Bir tanrıya adıyla yakarıldığı gibi, ona seslenilecek, onun adı çağrılacaktır. Öteki tarafından telaffuz edilen bu ad, “çan sesleri gibi tatlı bir sestir.” Bu nedenle ad, âşıkları birbirine yaklaştıran bir köprüdür. Ama o, aynı zamanda onları ayıran uçurumdur da. Ad, yalnızca ötekini göstermez, aynı zamanda tüm birleşme, bir olma çabalarına karşın, öteki olarak kaldığının sembolüdür. Âşıkların, bireyselliğin engellerini aşmak karşısındaki güçsüzlüklerinden ötürü çektikleri acıyı ve imkânsızlığı simgeleştirir. Bir olmayı çok isterler, ama iki kişi olarak kalırlar. En samimi birleşmede bile ayırırlar. Ayrılık düşüncesi onları ürpertir; ama birlikte midirler, aşk bir olma mucizesini gerçekleştirmiş midir?

Tutku yoluyla yalnızca âşıklar değil, her şey yeniden şekillenir. Kadın ya da erkek büyülendiği için her şey büyüleyici olur. Seven yalnızca erkek değildir, tüm dünya bir âşığı sever. Erkeğin duyarlılığı keskinleşmiştir, sanki şimdiye dek hiç görmediği, duymadığı bir dünyanın kapıları açılmıştır. Hiçbir şey anlamsız ya da bayat değildir. Her şey onun için yenidir ve doğa tutkusunun eşsiz damgasını taşır. Çok uzun süre kendisini dünya da bir yabancı gibi hissetmiştir, ama şimdi yeniden evine dönmüş gibidir. Dünyayı yeniden keşfeder. Sesler ve görüntüler yeni bir anlam kazanır ya da uzun zaman önce yitirdikleri anlamlarını geri kazanırlar. Sanki herkes onu dostça selamlıyor ve tanıyor gibidir. O sevdiği

---

* W. Shakespeare, *Romeo ve Juliet*, II. Perde II. Sahne, Remzi K., Şubat 2006, Çev.: Özdemir Nutku. (Ed. n.)

için her şey sevillebilir görünür. Dünya sırlarını ona açar. Kendini dünyalı hisseder ve yaşayan her şeye karşı coşkun bir sevgi duyar. Burada yine, en büyüktен en küçüğe, Tanrı'nın yarattığı her şeydeki güzelliğe ve derin anlama hayran olan inananın saygı ve sevgi dolu tutumuyla benzeşme vardır. Assisi'li Aziz Francis'in, her şeyi, bitleri bile dahil ettiği geniş kapsamlı sevgi anlayışıyla Romeo'nun dünya görüşünü kıyaslamak mümkündür. Tanrı'nın yarattığı her şeyi, biri için kutsadığı gibi, Juliet'in varlığı da her şeyi değiştirir "ve her kedi, köpek ve küçük fare, her değersiz şey burada cennette yaşar ve Juliet'i hayranlıkla seyredebilir." Ruhların ve duyuların bu sarhoşluğu içinde, insanlarla ve nesnelerle sanki ilk kez karşılaşılıyor gibi hissedilir. Her şey âşıktaki yeni yaşama benzer bir yaşamla etkilenir ve tüm nesneler soylulaşır.

Zaman ve mekân, anlamlarını yalnızca ve yalnızca aşk nesnesinden ödünç almışlar gibi, yeni bir anlam kazanır. Zaman ve mekân fikrimiz sanki yeni ego tutumuyla değişir. Zaman duyusu nesnenin varlığının ya da yokluğunun denetimi altındadır.

Ego idealinin sevilen kişinin benliğinde gerçekleştiğini daha önce söylemiştik. Bunu kendi başına başarma itkisi ölmez, yalnızca körelmiştir. Kişinin kendisinden duyduğu tatminsizlik, hoşnutsuzluk ve utangaçlık yok olmuştur. Âşıktaki yeni bir saygınlık belirmiştir. Sahiplenme ve tamahtan vazgeçilmiştir, ama bu duyguların bir bölümü dolaylı bir yoldan hedefine ulaşmıştır. Aşk, şefkat ve hükmetmenin, teslim olmakla teslim almanın bir karşımıdır.

İmrenme ve kıskançlığa ne olur? Duygusal tepki-hareketi sel haline geldiğinde, yükselen, her yanı saran bir şefkat dalgası halinde bu dürtüleri alıp götürmüştür. Zıt eğilimler gibi, yokluklarıyla da var ve belirgin oldukları zamanki kadar dikkat çekerler. Sahiplenme duyusunun kalıntısı, bazen nesnenin beraberliğini başkalarıyla paylaşmayı istememekte kendisini gösterir. Derin ve katı imrenmenin dürtüsü yerini verme arzusuna ve eşin, ikinci ve daha iyi benliğin yetenek-

lerinin ve başarılarının tadını çıkarmaya bırakmıştır. Kendi kendinizi imrenemezsiniz. Daha önce ötekinin ayrıcalıklarını kıskanırken, şimdi o zevk aldığı zaman siz de zevk alıyor, eğlendiğinde siz de eğleniyorsunuz. Daha önce nesne sizi tahrik ediyordu, şimdi ise sizi neşelendiriyor. Başlangıçta suskundunuz, şimdi konuşkansınız. Şimdi onun yalnızca varlığıyla değil, iyi olmasıyla da ilgilisiniz. Onun üstün niteliklerini kıskanacağınız yerde, şimdi sanki sizinmiş gibi bu niteliklerden gurur duyuyorsunuz. Onlar sanki sizin niteliklerinizmiş gibi hissediyorsunuz.

Aşkın kusursuzluğunun “son derece özverili” oluşunda yattığını sık sık duyarsınız. Bu, tartışmaya çok açık bir konudur. Ama bu konu diyalektik bir tarzda değil, psikolojik araştırma yoluyla tartışılmalıdır. Aşkın mihenk taşı, düşmanlık ya da zulmün değil, imrenme ve açgözlülüğün mutlak yokluğudur. Size yakın bir kişinin acı çekmesinden üzüntü duyduğunuzda, bu belirleyici bir kıtas değildir. Merhamette de acı ve üzüntü vardır, ama merhamet aşk değildir. İlgimiz olmayan insanlar için de bu duyguları hissedebiliriz. Bana göre, öteki insanı kendimizin tamamlayıcı bir parçası olarak hissettiğimiz sürece, aşk en yüksek, en tutkulu düzeyinde tümüyle bencildir. Sevdiğim bir insanın zevk almasından zevk aldığım zaman, hissettiğim özgeci bir duygu değildir. Sevdiğim bir kişiye zevk verdiğimi düşünürsem, bu benim duyduğum zevkin aynısıdır. Eşime zevk vermekten alıkonulursam, sanki bu zevk benden esirgenmiş gibi hissederim. Zevkin tadını vekaleten çıkardığımız doğru değildir. Onun tadını kendimiz çıkarırız, ama benlik değişmiştir, öteki kişiyi içine almıştır.

İlkel arzumuz ötekinde olanı alıp götürmekken, tutkulu aşkta duyulan arzu, vermektir. Bu doyumsuz susuzluk, vermenin almaktan daha kutsal olması mucizesiyle sonuçlanır. Onun doyumsuz susuzluğu, vermenin almaktan daha kutsal olduğu mucizede sonuçlanır. Ötekinin mutluluğu peşinde koşmak sizin mutluluğunuz olmuştur. Bundan daha fazlasını kim isteyebilir? Juliet’in, ödülüyle ilgili hisleri şöyledir:

***

Denizler gibi derin sana olan sevgim.

Sana ne kadar verirsem, o kadar çoğalıyor bende kalan,
Sonsuz çünkü ikisi de.*

Her kim nefret ediyorsa öfkeli, çünkü istediği şeyleri ötekenden alıp gidemez, ötekini onlardan yoksun bırakamaz. Seven kişi verebileceği zaman müteşekkirdir. Burada tam da derin aşk kriterine geldik. Önemli olan, sevdiğim bir şeyi bir başkasına verip vermemem değil, bir başkasının o şeye sahip olmasından benim ona sahip olmamdan daha çok zevk almamdır. Bunun tersi de bir kanıttır. Sevdiğim kişi olmadan bir şeyden daha az zevk alıyorsam, bunun nedeni benim ve onun o şeye aynı anda sahip olmamamızdır. Sevdiğim kadının orada bulunup aynı müziğin, aynı oyunun tadını çıkaramamasından duyduğum üzüntüden ötürü aldığım zevk azalmıştır. Bu zevki sevdiğim kişiyle paylaşmak isterim, çünkü bu, her birimizin o zevkte payı olduğunu ya da ondan pay alacağını varsaymaktır, demek yanlış olur. Bu, zevki ayırmak ve paylaşmak olurdu. Aldığım zevki öteki kişiyle paylaşmıyorum; o kişinin aldığı zevke sahibim ve o zevki kendiminmiş gibi hissediyorum.

Aşkın psikolojisi garip bir olayı bile mümkün kılar; normalde kayıtsız olduğum bir şeyden, sevdiğim kişi keyif aldığı için ben de keyif alırım. Bu tür durumların farkı açıkça hissedilebilir. Çocuklarınızla birlikte, çocukça ya da aptalca bir kukla gösterisine gidersiniz, ama bunun farkına varmazsınız. Çocuklarınız zevk aldığı için siz de ondan zevk alırsınız. Onların güldüklerini duyarsınız ve içiniz açılır. (İki tür ölümsüz müzik vardır: Büyük ustaların besteleri ve küçük çocukların kısıtlanmamış kahkahaları.) İstemeye istemeye bir çocuk matinesine giderseniz bu fırsattan yararlanıp orada olanları bu durumla kıyaslayınız. Çocukların içten kahkahaları-

* W. Shakespeare, *Romeo ve Juliet*, II. Perde II. Sahne, Remzi K., Şubat 2006, Çev.: Özdemir Nutku. (Ed. n.)

nın size de bulaşması ve onlarla birlikte gösterinin tadını çıkarmanız mümkündür, ama burada açık bir özdeşim olayı vardır. Çocukların duygularını paylaşırsınız, ama onların duygularına sahip değilsinizdir. Gösterinin tadını çıkarırken bile kendinizi onlardan üstün hissedersiniz; bu duygu aşka tümüyle yabancıdır. Birinde onların neşesine katılırsınız, diğerinde, birlikte gösterinin zevkine varırsınız. Bu “birlikte” sevginin özel niteliğini belirtir. Birlikte, İngilizce sözcüklerin en büyüğü olanlarından biridir.

Duygu tanımındaki farkı açıklayan başka bir olay daha: Bir ev sahibesi, konuklarının, onlar için hazırladığı yemeğin mükemmel olduğunu düşünmelerinin tadını çıkarır. Onlarla birlikte yemeğin tadına varır. Aşkta, sevdiğinizin yediği muhteşem bir yemeğin tadına kendiniz hayal gücünüzde varırsınız. Bu, paylaşılmış değil, tümüyle bencil bir zevktir. Onun yediği yemek sizi tatmin etmez, ama aldığı zevk sizi mutlu eder. Aşkın özgeci olduğunu ileri sürenler, ne yazık ki yanılıyor. Aşk, soluk alıp vermek kadar bencildir, ama bu benlik değişmiş, bir başka varlıkla birleşmiştir.

Öyle görünüyor ki, aşkla ya da derin sevgiyle kesinlikle uyuşmayan duygu, bilinçli imrenmedir; bu, kanımca, onların niteliği ve kökeni yönünden çok önemli bir gerçektir. Burada, başlangıçta reddedilen eğilimler tersine dönmüş, karşı hareket ya da tepki doruğa ulaşmıştır. Âşık, verebildiği için minnettardır. Sunduklarını aldığı için sevdiği kadına teşekkür eder. Vermek, hem almak hem de harcamak demektir. Bu nedenle, özveri fikri, yüksek aşkın ruhuna yabancıdır. Özveride bulunmak, bir şeyi, çok değer vermenize karşın, bir başka kişiye vermektir. En temiz aşk, bir şeye ancak sevilen nesne ona sahip olabildiği müddetçe değer verir. Bundan ötürü, aşka en yüksek ölçütleri uyguladığımız zaman, özverili ya da kendisini arka planda tutan âşık figürü başlı başına bir çelişkidir. Özveri gibi gelen bir eylemde gerçek aşk söz konusu değildir. Âşık, nesnenin eylemini bir özveri ve erdem olarak algılayacağını düşünüyorsa, altına değersiz bir maden karış-

miş demektir. Ama tıpkı, altın yüzük, bilezik benzeri nesnelerde olduğu gibi, belki de gündelik yaşamda böyle bir karışım kaçınılmazdır.

Düşmanlık şefkatin içinde erimiştir, ama bir bölümü olduğu gibi kalmıştır. Âşıkların kavgaları, yumuşak başlılığa sekte vuran şiddet gibi karışık oluşumlar bu alana girer. Aşkın ne kadar derin olduğunu düşmanlığın olmaması değil, kişinin sevgisinde imrenmenin olmaması gösterir.

İlk aşkıta görülen gurur ve alçakgönüllülüğün bir karışımıdır. Olağanüstü utangaç genç ve güzel bir kız bir keresinde bana aşkın yaşamına nasıl girdiğini anlatmaya çalışmıştı. İki genç arasında çok şey konuşulmamış, ama sonra sarhoş olmuş gibi sokaklarda el ele dolaşmışlar. Genç kız yüreğinin genişlediğini hissetmiş ve huzurluymuş. Her şey çözüme ulaşmış gibiymiş, genç kız zihnini meşgul eden soruların yanıtını bulmuş. Anlamsız gelen şeyler ve olaylar anlam kazanmış. İlişkilerinde ortak açık bir dünya varmış. Genç kız ne hissettiğini söyleyemiyormuş, ama genç adam onun zihinden geçenleri okur gibi düşündüklerini dile getiriyormuş. “Ona iyi geceler öpücüğü vermenin doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu artık düşünmüyordum. Bunun önemi yoktu, artık hiçbir şeyin önemi yoktu.” Ona önce kendisinin yazacağına söz vermiş, çünkü genç adamın kampa gitmesi gerekiyormuş. Ama yazamamış. Yatağa girip ışığı kapattıktan sonra ne hissettiğini karanlıkta ona söyleyebiliyormuş: “Birçok yönden değişeceğim, ama seni her zaman seveceğim.”

Birkaç gün sonra artık buna dayanamamış. “Ah, anneciğim!” diye bağırmış ve genç yaşamına ne olduğunu ona anlatmış. Ardından, genç adamı gerçekten sevip sevmediği konusunda sık sık duyduğu kuşkuları anlatmış, onun birçok zayıf yönü olduğunu bildiğini, artık emin olmadığını söylemiş. Anne sessizce dinlemiş ve, “Bu kuşkular geçer. Yalnızca kendine inan,” demiş. Aslında çok zeki olmayan bu kadına, psikologlarımızın bilmediği sırrı, âşık olmak için özgüveninizin olması gerektiğini ve kişinin kendi sevgisinden kuşku-

lanmasının çoğunlukla kendine güvensizlik anlamına geldiğini kim söylemişti?

8

Bir tatlının iyi olup olmadığı, yerken değil yedikten birkaç saat sonra anlaşılır, denir. Bunun aşk mı, yoksa geçici bir heves mi olduğunu zaman gösterecektir; ama zaman, gerçek aşkın ne olduğunu da gösterecektir. Hem her şeyin değiştiği ve değişmeyen bir yaşamın mümkün olmadığı bir dünya da aşk neden değişmesin? Aşk âleminde kalıcılık fikri, karakterinin aynı kalması fikri de mantıklı değildir. İnsan mutluluğunun ana kaynaklarından biri olarak bu duyguyu değerlendirirken, gözlemci onun gücünü ve sınırlamalarını dikkate almalıdır. Böyle olmakla birlikte, gözlemci aşkın değerini onun süresine bağlı kılmamalıdır. Aşkın ne kadar uzun sürdüğü bir ölçüt değildir. Ona kalıcılık niteliği yükleyen filozoflar, Avam Kamarası'nda sonu gelmeyen bir nutuk atan İşçi Partisi liderinin düştüğü hataya düşer. Meclis başkanı Lord Snell sonradan, "Ölümsüzleşecek söylevlerin sonsuza dek sürmesi gerekmez," demiştir. Bazen, âşıkların çoğu zaman tutkularının yoğunluğu tarafından bilinçsizce verilen, yetersiz, kısa zaman aralığını telafi etmek zorunda kaldıkları izlenimine kapılabilirsiniz. Romeo ve Juliet'in aşkı ancak birkaç gün, Tristan ve Isolde'ninki yalnızca birkaç hafta sürmüştür. Onlarınkinin yalnızca geçici bir tutku olduğunu, gerçek aşk olmadığını söylemeye kim cesâret edebilir?

Öteki psikologların çalışmalarından farklı olarak araştırmama, aşkın niteliğinden değil, ondan önce neyin geldiğini araştırarak başladım. Aşkın nereden geldiğini açıklayarak onun niteliğini saydamlaştırmayı umdum. Aşkın önceki evrelerini tanımlarken, tohumlarının ekildiği toprağı, yukarı doğru çıkan köklerin sessiz yaşamını, karşı koyan kara top-

rağı yarma mücadelesini ve sonra aşkın nasıl tomurcuklandığını, tomurcuklarının nasıl açıldığını ve nasıl çiçek verdiğini gösterdim. Aşkın çiçek açışı, soluşuyla karşılaştırılmalıdır. Aşkın solması, onun doğası hakkında bize, ilk evrelerini incelerken öğrendiklerimiz kadar çok şey söyler. Aşka ters düşen şey, aşkın çürümesine neden olur ve kökenine ışık tutar. Sararıp solması, kuruyup büzülmesi, bitişi, tersinden, onun nasıl başladığını, varolduğunu ve tomurcuklandığını gösterir. Neyin aşktan önce ve sonra geldiği onun tomurcuklanmasından daha öğreticidir. Aşkın sonu başlangıcındadır.

Bu anlayışta aşk büyük bir duygusal tepki olarak görünür. Sevgi, şiddetli bir içsel mücadeleden sonra amacına ulaşır; sevgi bu mücadeleden güçlü bir hasma karşı zaferle çıkar. Bir ara, kimin dost, kimin düşman olduğuna karar vermenin güç olduğu gerçek bir kargaşa söz konusuydu. Rakip yenilgiye uğratılmıştı, ama o hiçbir zaman gerçekten boyun eğmemişti. Aşkın durağan bir durum olmadığını söylemeye bile gerek yoktur, ama onun inatçı bir direnişe karşı mücadele verip üstünlük kazandığını ve eski düşmanının ani saldırılarına karşı savunulması gerektiğini anlamak önemlidir. Aşk öldüğünde içten gelen bu saldırıların artan gücüne boyun eğer. Âşık geldiği yoldan geri döner. Son, uzun ve iç karartıcı bir bozulma ve çürüme süreci olabilir; ani bir çöküş olarak da gelebilir. Göreli olarak acısız olabileceği gibi işkence ve ıstırap anlamına da gelebilir. Bu bazen de, aşkın zafiriyle sonuçlanmış ilk kavga kadar büyük bir mücadeledir; bu mücadelede insanın tüm varlığı karmaşanın, çırpınmanın, gürültü ve patırtının içine itilmiştir. Bitiş süreci acımasızca gerçekleşmişse nesneye karşı zalimcedir; merhametle planlanmışsa bazen daha da zalimleşir. Eski bakteriler öldürücü bir hal almış, aşkın malzemesi üzerinde çalışmaktadırlar; onu parçalar ve yok ederler.

Bu, tersine bir gelişmenin resmidir ve şu şekilde formüle ettiğim psikolojik bir yasayı onaylar: Tüm duygusal oluşumlar, gelişmelerinin yolu üzerinden kaynaklarına geri dönme

eğilimi gösterirler. Gözlemci, geriye doğru hareketin ters yöndeki hareketle aynı evrelerden geçtiğini açıkça görebilir. Bazen sanki bir ya da iki aşama atlanır gibi görünse de, bu yanlış izlenim inanılmaz bir hızda gerçekleşen tüm sürecin bilinçdışı niteliğinden kaynaklanır.

Çoğu insan, âşığın, nesnesiyle ilgili olarak bir düş kırıklığı ya da hayalden uyanma hissi yaşadığını ve birden, sevdiği kişiyle iyi uyuşamadıklarını anladığını düşünme eğilimindedir. Âşık, sözün gelişi, hızla zenginleşmiş ve sonra birden fakirleşmiştir. Ama değişen duygulardan nesnenin sorumlu olduğu doğru bile olsa, bunlar tek etmen olamazlar. Bu, durumu aşırı derecede basitleştirir. Çoğu durumda aşk nesnesi çok değişmemiştir. Ama ona bakan gözler yeni ve hoş olmayan özellikler görmektedir ya da sevimli ve büyüleyici olan eski güzellikleri görmemektedir. Bazı durumlarda, eskiden çok çekici gelen aynı özelliklerin şimdi nefret uyandırdıkları, hatta tiksindirici bulundukları kanıtlanabilir. Nesnenin gerçekten değişmiş olması gerekmez. İmajı değişmiştir. Büyüyü bozan nedir?

Bir zamanlar bu imaj o kadar güçlüydü ki, kişinin kusurlarının farkında değildik ya da onları umursamıyorduk. Ayrıca, o kadar çok üstün niteliği vardı ki, onlar hafif kusurların ve yetersizliklerin yanında çok ağır basıyorlardı. Âşık önceleri eleştirici değildi. Kusurların bilincinde olsa bile nesneyi değiştirmek istemiyordu, çünkü yeni çiçeklenen aşk, sevilen kişide hiçbir şeyi değiştirmek istemez. Seven kişi, küçük eksiklikleri görmezden gelir ya da önemsiz sayar. Zihninde ideal bir imaj olan âşık, aşkını bir dizi özelliklerle süsler ve değişmiş bir imajla karşılaşır. Gelişme, neredeyse fark edilmeden ağır ağır ilerler ya da atlayışlar ve sıçrayışlarla gerçekleşir. Artık her küçük şeyin üstünde durur, önemsiz hataları mesele haline getirir, öfkelenir. Neticede tanrı değil bir insan olan nesne onu hayal kırıklığına mı uğratmıştır? Kesinlikle, ama hepsi bu değildir. O, gerçekliğe dönmüştür. Peki ama imaja, ideal ve daha iyi benliğe ne olur? Birbirinden ayırt

edilmesi gereken iki olasılık vardır. İlki, imaj ve sevilen kişinin gerçek kişiliği arasındaki ayrılmadır. İkincisi, bu imajın başka bir imajla yer değiştirmesidir.

Aşkın ilk evrelerinde, gerçek nesne fikrinin, sevilen kişi ortaya çıkmadan önce var olan imajla savaşıması gerekmişti. Bunun sonucunda, gerçek kişinin görünüşü, hayal gücü tarafından değiştirilmiş, önceden var olan imaja uyacak biçimde yeniden şekillendirilmişti; ikisi birbiriyle çakışana dek. Şimdi ise, bunun tam tersi bir süreç meydana gelir. Gerçek nesne kavramı, kadının ya da erkeğin aslında kim olduğunun anlaşılması, ağır ağır ya da hızla imajdan kendisini ayırmaya başlar. Eski idealleştirmenin yanında durur; kısa süre sonra acı verici biçimde onunla karşılaştırılacaktır. Şimdi gördüğünüz kadın, bundan önceki imajıyla artık aynı değildir. Bu, ille de onun gerçekten değiştiği anlamına gelmez. Bu imaj kaldığı sürece aşk inanılmaz bir kararlılıkla kalır. Aşk içsel yerinden kolaylıkla vazgeçmez. Yerini inatla, yeni duygulara ve çoğu zaman da mantığa karşı savunur. Âşık artık orada olmayan bir insanı düşünmekte; olmayan bir insanla konuşmaktadır. Ama gerçek kişi kavramının, idealleştirilmiş imajından ayrılması tamamlandığında aşk da yok olur.

İkinci vaka, duygusal etkileri yönünden benzer olmasına karşın, oldukça farklıdır. Bu, âşkın egosundaki bir değişiklik ile yakından ilişkilidir. Bir sevginin birden ya da ağır ağır sona ermesi her zaman bir görevin başarısızlığını gösterir. Ego, fethetmek ya da ideal benliğinin isteklerini gerçekleştirmek için dışa açılmıştır ve tüm çabaları bu amaca yöneltilmiştir. O, bunu sevdiği kişide bulmuştur. Kadın ya da erkek şimdilik ideali kişileştirir. Bu ideal ya da daha doğrusu onun görüntüsü, kırılğan bir şeydir. Psikanalistler idealin ulaşılamaz olduğunu, çünkü onun ölümlü bir insanın başarabileceği olabilirliklerin çok ötesine gittiğini vurgulamayı severler. Bu, hiç kimsenin ulaşamayacağı kadar yüksek midir? Evet, öyledir; o artık insana özgü değil, insanüstüdür. Analizin görmeyi başaramadığı, ego idealinin başka bir yanındır; içsel

bir güçlük onun tam olarak anlaşılmasını olanaksız kılar. Kıs-
men ya da bütünüyle, kaçınılmaz bir düş kırıklığı getiren,
nesneye aktarılmış olan bu niteliktir. İdeal, çelişkili özellikler-
in dengesiz bir karışımıdır. Aşkın solmasında, gün ışığına
çıkan bu içsel çelişkidir.

İdeal nesnenizin ya da sevgilinizin veya karınızın imajı-
nın iffetli ve alçakgönüllü olduğunu varsayalım. O gerçekten
iffetli ve alçakgönüllü olabilir. Ama Sezar'ın karısı kadar ma-
sum olsa bile, sizin eleştirinizden kaçamayacaktır. Neden
mi? Çünkü aynı anda, bilinçsizce, her türlü uygunsuz cinsel
davranışları bilen bir koket, bir metres istediniz ve arzuladı-
nız. Aynı zamanda, bir fahişenin serbestliğini, hoppalığını,
hatta utanmazlığını istediniz, ne var ki bunu bilmiyordunuz.
Bu çelişkili özellikleri aynı kişide birleştirmek mümkün ola-
bilir, ama bu, çok nadiren, arzulanan oranlardadır. Hayal gü-
cünüzün sahnesinde sırasını alan bu karşıt, çelişkili özellik-
lerle, bilinen, ama bilinçdışı koşullarla yaşarsınız. Öyle görü-
nüyor ki, kişi ne zaman idealin bir yanını tatmin etmeye yak-
laşsa, ilkinden farklı ve çoğunlukla onun tersi bir başka arzu
belirir. Bir kız yürekli bir askeri, bir kahramanı, bir tür şöval-
yeyi düşler. Bu imajın karşılığını ya da tipik örneğini gerçek
dünyasında bulur, ama aynı zamanda onun, nazik, düşünce-
li bir entelektüel olmasını ister. Başka bir kız büyüleyici bir
kadın avcısına âşık olur, adam çekicidir ve toplum içinde ta-
nınır, ama adamın yalnızca onun güzelliğiyle ilgilenen sadık
bir koca olmadığını çok geçmeden ya da çok geç anlar. Hayır,
ideale ulaşamaz, çünkü talep edilen niteliklerden bazıları
hiçbir insanın karşılayamayacağı kadar abartılıdır. Ulaşıla-
maz, çünkü ideal, birbiriyle çelişen ve çoğunlukla birbirini
dışlayan pek çok mükemmel niteliği barındırır. Durum, ide-
alin ancak bir bölümünün bizce bilinir olması gerçeğiyle da-
ha da güçleşir; tabiri caizse, imajın ancak bir bölümü görüle-
bilir, geri kalanı karanlıktadır. Bu imajda, seçilebilir duruma
geldiklerinde çoğunlukla beğenmeyeceğimiz bilinçdışı özel-
likler vardır.

Aşktan kopmak, gerçekten yalnızca sevilen kişinin insanı düş kırıklığına uğratmasının bir sonucu mudur? Bu, çoğunlukla bir imajdan bu kişiye aktarımın sonu, imajın geri çekilmesidir. Kendi yarattığımız bir imajın çözülme süreci, çoğunlukla bu kişinin değişmiş olduğu savının arkasına gizlenir. Başka bir olasılık daha vardır: Başka bir imaj birincinin yerini almıştır ve biz, nesnedeki değil, kendimizdeki değişikliğin farkında değilizdir. Elbette, gerçek kişilerin, tatmin etmeyici nesneler olduğu pek çok vaka da vardır. Kişinin değiştiği ya da dönüştüğü vakalar da vardır, ama aşkın kayboluşunun yalnızca seçilmiş nesnedeki bu değişiklikler nedeniyle mi gerçekleştiği sorusu yanıtızsız kalmaktadır. Belki de çoğu kez sorumlu olan seçen kişideki değişikliklerdir.

Bazen âşıklar kendilerine hatanın gerçekten kendilerinde mi olduğunu sorarlar, cevap her zaman "hayır"dır, suç öteki kişidedir. Bazen bu soruyu kendinize sormamanız daha iyidir, çünkü o zaman kendiniz hakkında yalanlar işitmezsiniz. O zaman, aşkın sonunun doğa yasalarının kesin sonuçları gibi geldiğini, ilkbahardan sonra yazın ve sonbaharın gelmesi, suların kabarmasını suların alçalmasının izlemesi gibi kaçınılmaz olduğunu varsaymakta haklı mı oluruz? Yoksa bu yasaı araştırmamak ve şairin dediklerine kulak vermek daha iyi olmaz mı?

Burada aramızda şu konuşulsun;
 Bir aşk yeşerirken
 Bir başkası solar.
 Bu yıl geçen yılı bilmez;
 Yarının söyleyecek sözü yoktur
 Düne.

Ama biyolojik düşünceler alanına ait böyle bir görüş, tümüyle psikolojik olan bir soruyu da beraberinde getirir. Doğadaki süreçlere benzer böyle bir ritmin olduğunu kabul etsek bile -ki etmiyoruz- onun varlığı, garip psikolojik tezahür-

lerini açıklama zorunluluğundan bizi kurtarmazdı. Aşkın çürümesine neden olan şeyin nesnedeki hatırı sayılır değişiklik olmama olasılığı vardır, ama özünde bir değişiklik olmamalıdır. Bu, aşktan kopmak diye adlandırdığımız duygusal gelişme için vazgeçilmez bir önermedir. (Bu deyim de en az âşık olmak kadar uygunsuz değil midir? Hiç kimse aşktan kopmaz. İnsan ya tırmanarak ya da atlayarak kaçır demek daha doğru olur.) Bu nedenle dikkatimizi bir kez daha egoya çevirmek zorundayız.

Aşk, ideal egomuzun taleplerini yerine getirmek için yer değiştirmiş bir girişimdi. Bu itki, başlangıçtaki kusursuz olma çabasının yerini almıştı. Romantik aşkın başarısızlığı, solması, büyük ölçüde, bu talepleri başka bir kişinin yardımıyla yerine getirememedeki düş kırıklığımızdan ötürüdür. Eğer şimdilik, sevilen nesnenin biz gerçekten düş kırıklığına uğrattığını dikkate almazsak, âşıktaki duygusal duruma geri döneriz. Aşkı mümkün kılanın ondaki bir değişiklik olduğunu anımsıyoruz; bu değişiklik onun nesnesinin karakterinden neredeyse bağımsızdır. İnsanın kendinden büyük gölgesini yakalamadaki başarısızlığıyla, kişinin kendisi tarafından üretilmiş ideal taleplerin yerine getirilmemiş olmasından ötürü egoda bir tatminsizlik vardı. Sevilen kişi bu ideal egonun yerini almıştı. Artık nesne, egonun kendisinin tatmin edemediği tüm beklentileri, umutları ve talepleri karşılamak zorundadır. Ama bu nesne kendi başına bir kişiliktir ve yalnızca âşğın hüsnü kuruntularını giderici bir gereç değildir. Burada, sevilen kişinin kendi umutları, içsel talepleri ve kusurları olduğu noktasını bir kenara koyuyoruz. Âşğın ego idealinin yerine koymak için bu nesneye, ölümüne gereksinimi vardı. Tüm düşünceleri ve dürtüleri bu özel kıızı elde etmeye yönelmişti. Şimdi neden tüm arzusu bu kızdan kurtulmaya yoğunlaşmıştır?

Kızla birlikte yaşamak zordur. Ama onun kendisiyle yaşaması da zor değil miydi? Kızla sıkıntılı günleri olmuştu. Pe ki kendisiyle sıkıntısız günleri olmuş muydu? Kızın tüm ku-

surları ve zaaflarıyla başa çıkmak için bulunmaz bir sabra gereksinimi vardır. Peki, kendi kusurları ve zaaflarına karşı o kadar hoşgörölü müydü? Burada, yüksek ve çelişkili ego taleplerinin psikolojik kara yazgısı ortaya çıkar. Bunlar yer değiştirmiş ve sevilen kişiye aktarılmışlardır; ve bu aktarımı tatminsizlik izleyecektir. Bir süre için aşk sanki bir kurtuluş gibi görünmüştü. Aşk egoyu askıya alma sözü vermiş ve sözünü tutmuştu. Duygusal çatışma durmuş, kendinden duyduğu tatminsizliği yok olmuştu. Ama şimdi tatminsizlik geri dönüyor. O, yalnızca, kişinin kendi kusurlarıyla birlikte nesneye yöneltilmişti. Eskiden kendinizden hoşnutsuzdunuz, şimdi de sevgilinizden hoşnut değilsiniz; kendi kendinizle geçinemezken şimdi onunla geçinemiyorsunuz. Kendiniz için talepleriniz ne kadar yüksek olursa, nesnenin onları karşılaması o kadar güçleşir. Aşktan başka bir çıkış bulunamayan, tüm umutların bu tek kağıda bağlandığı vakalarda, sıkıntıda olan bir ruhu kurtarma sözü veren sevgi ölüme mahkûm edilmiştir. Eğer ideal talepleriniz çok yüksekse ve bunlar aşk nesnenizin üstünde yoğunlaşmışsa, bunların sürekli olarak karşılığını bulamazsınız. Böyle yüksek özlemleri olan, tüm umutlarını ve duygusal enerjilerini aşka bağlayan pek çok mutsuz, kendi hayal gücünün ağına yakalanmıştır. Bu rüyalar küçülmeye ve yok olmaya mahkûmdur. Hiçbir nesne onları gerçekleştiremeyeceği gibi, doğaları gereği bunlar dıştan bir nesne tarafından gerçekleştirilemezler.

Duygusal bir sorunun çözümü ancak kişinin kendisinde bulunabilir. Hiç kimse sonsuza dek, ideal olarak bir kişi üzerinde yoğunlaşamaz. Bu, durmadan kaçan bir hayaleti boş yere kovalamak olur. Yol ister istemez aşkı terk etmeye ve boyun eğmeye gider.

Midas'ın aşk dokunuşu her şeyi altına döndürdü. Aşkın azalması altını yeniden toprağa çevirir. Nesnenin eleştirilmesi, büyük ölçüde, öteki kişiye yönlendirilmiş özeleştirmedir, kendi kendini yargılama ve vekaleten kendi kendini suçlamadır. Kişinin kendisinden istemleri ve karşılanmamış talep-

leri ne kadar yüksekse, bu yargı da o kadar sert ve acımasız olacaktır. Bu şaşırtıcı gelebilir, ama her gün yaptığımız psikanalitik çalışmalar bunu doğruluyor.

Dolayısıyla, aşktan kopmak aslında bir rüyadan, "daha iyi bir benlik" hayalinden uyanmak demektir. Aşk nesnesi artık bir ideali temsil etmez. Bu, aşk nesnesinin, yerini almış olduğu ego idealinin yerini artık dolduramadığını gösterir. Nesnenin sizdeki imajıyla gerçek kişiliği arasındaki zıtlık, yalnızca ego idealiyle sizin asıl benliğiniz arasındaki uçurumu yansıtır. Aslında hoşlanmadığınız, nefret ettiğiniz kendiniz, âşık olduğunuz zaman kurtulmak istediğiniz parçanızdır. Joseph de Maistre'in, bir savaş yalnızca kişi onun kaybedildiğine inandığı için kaybedilir, sözü, aşk olgusuna ve onun sonuçlarına da uygulanabilir. Ancak, savaşların aynı zamanda bu yolla kazanıldığını da eklemelisiniz. (Anatole France, Mareşal Joffre'un Birinci Dünya Savaşı'nda Marne Savaşı'nı kazandığını gazetelerden öğrendiğini ileri sürmüştür.) Aşkta, yenilgi gibi zaferin de, sorumlusu bizleriz.

Kişinin sevgisini bir nesneden bir başkasına yönelttiği vakalarda da ego idealinin değişmesi önemli bir rol oynar. Şimdi bu öteki kişi, bilinçdışı ego idealini sanki bir öncekinden daha iyi canlandırıyor gibidir. Düş kırıklığının ardından kişi aşkın sahte bir mutluluk olduğunu anlar. Eğer bilinen eski yolu izlemiş ve kurtuluşu aşkta aramışsa, belki de şimdi düş kırıklığı içinde ne kadar büyük bir aptal olduğunu düşünmektedir. Aşkın görkeminden yoksun kalan ego eski durduğu yerde ya da onun yakınlarındadır. Kendisini yine değersiz hissetmektedir. Bir kez daha uyumsuzluğun ve buhranın ağına düşmüştür. Yeniden dünyanın yoksulları arasına katılmıştır.

Doğa her yerde boşluktan çok korkar, buna duygusal alan da dahildir. Eksiklikten kurtulma burada da arzulanmıştır. Kişinin aşkta kazandığı her şey ya da hemen hemen her şey yitirilmiştir. Bir olma hissi umulmadık bir biçimde kaybolmuştur. Şimdi yeniden iki ayrı insan vardır. Her biri yeniden, ötekinin dışlandığı özel bir dünya da yaşamaya başlar. Öte-

ki, sıradan bir erkeğe ya da kadına dönüşmüştür; daha fazla bir şey ifade etmediği gibi bazen daha da az şey ifade eder. Onlar şimdi, deneyimleri paylaşmak gerekmeyen ayrı yaşamlar sürmektedirler. Yaşam yeniden kasvetli, zor ve neşesiz olmuştur. Aşk döneminde bile birden ortaya çıkan belirsiz korku ve acı anları vardı. Âşıklar, onları bölen bireyselliğin engellerini, farklı doğalarının yarattığı, gözle görülmez sınırı aşmak konusundaki güçsüzlüklerini hissediyorlardı. İstek ve ilerleme, tutku ve güç kalmamıştı. Eskiden, insanın yalnızlıktan kaçışı olmadığından kuşkulandıkları anlar olmuştu. Ama şimdi bundan emindirler. Ben ben'im, sen de sen'sin ve bölünmüş olarak kalacağız. Sonunda nesne hakkında bir şey bilmediğiniz ve hiç ilgi duymadığınız bir yaratığa dönüşür. Onunla aranızda bir duvar vardır. Bir ada olan benliğin anakarayla kalıcı bir bağı yoktur.

9

Aşkın azalması başlangıçtaki evrelerin tekrarlanmasıyla başlar, yalnızca sıralaması tersinedir. Nesneye karşı yine kızgınlık ve kin, yine tarifsiz bir nefrete dönüşebilecek bir gazez vardır. Kaybolmakta olan aşk, kayıtsızlıktan çok nefrete yakındır ve aşkın bilinçdışı başlangıcı olan nefret, aşkın bitişinde de belirir. Nesneye duyulan duygusal bağımlılığa karşı başkaldırı yenilenir. Aşkın içinde bile gizemli düşmanlık akımları vardı, ama onlar güneşi birkaç dakikalığına karartan bulutlar gibi hızla geçiyordu. Ama şimdi tüm ufuk, sanki fırtına öncesi gibi yeniden kararmış görünmektedir. Yine kişi, nesneyi aşağılama ve küçümseme girişimleri gözlemleyebilir, ama bu girişim şimdi başarılı olmuştur. İçinizden nesnenin sözlerini ve eylemlerini tekrarlar, gururunuzun incindiğini hissedersiniz; aşkınız tarafından ortadan kaldırılan sert eleştiriler yeniden belirir. Eskiden sizi büyüleyen şeyler

sizi sabırsızlandırır, ufak tefek alışkanlıklar sizi kızdırır. Acı vermek istersiniz, hatta bazen bir zamanlar âşık olduğunuz yüze vurmak istersiniz. Bunlar gerçeklerdir ve bu duygusal durumu gizlemeye ya da yumuşatmaya çalışmanın anlamı yoktur. Nesneye karşı zalimce ve kötü niyetli düşünceler, öç alma isteği ve şiddetli bir hor görme arzusu ortaya çıkar.

Sanki uzun zamandan beri bekliyorlarmış da yüzeye çıkmaları bu kadar uzun bir zaman almış gibi, bilinçli ya da bilinçdışı intikam fantezilerinin bu aşamada sıklıkla ve inatla meydana gelmesi ilginçtir. Sanki kişi acımasızca, “sana acı çekirtme sırası şimdi bende” der gibidir. Aşk, başlangıçta olduğu gibi yine bir tür eziyete dönüşmüştür, ama artık hoşagiden bir eziyet değildir. Tartışmalar ya da âşıkların kavgaları artık gelip geçici değildir. Zincirde bir halkadır. Yalnızca can acıtmakla kalmaz, duyguların canlı canlı derisinin yüzülmesi gibidir. Âşık olduktan, aşktan koptuktan ve bu kadar yıllık evlilik yaşamından sonra, bunların yanında Dante’nin çizdiği işkence çeken lanetliler portresi hiç kalır. Cehenneme kolaylıkla dayanabileceğinize inanırsınız. Konuşmalarda ve sessizlikte yeniden bir gerilim oluşmuştur. Eskiden âşıklar birbirlerine sıkı sıkıya sarılmış durumdaydılar. Şimdi ise birbirlerine zincirlenmiş durumdadırlar. Konuşmalarında demirin şakırtısını duyarsınız ve zincirin önce bir yana sonra öteki yana çekildiğini fark edersiniz.

Aşkın kökeni kavramı için başka kanıt gerekiyorsa, eski duyguların geri döndüğü ve önceki eğilimlerin yeniden belirdiği bu son evrelerde bulunabilir. Ama yalnızca aşkın gelişmesi ve çürümesiyle koşullanmayan önemli bir fark vardır. Aşkın ilk kıpırdanışlarında, kişi boşuna ondan kaçmaya çabalarsa, imrenme, gerilim ve kin bilinçdışıydı. Şimdi, aşk solarken, aynı dürtüler yine vardır ve çoğu vakada bilinç düzeyine ulaşırlar. Onları hisseder, tanırırsınız. Eskiden bunlarla yüzleşmek istemiyordunuz, şimdi bile onların tam etkilerini ve önemini anlamak istemiyorsunuz. Ama onları uzun süre yadsıyamazsınız. Bir kadına, başka bir kadını tanıyıp tanı-

madığı sorulduğu zaman, “Evet, başımı başka yöne çevirdiğimden ötürü tanırım,” yanıtını verir. Sizin de başlangıçta bu duyguların farkına varmanız, aynı yolla oldu: başınızı başka yöne çevirmekle.

Aşkın malzemesi, kimyasal analizde bazı ayıraçlara tabi tutulmuş bir bileşim gibi, kendisini değişik bileşenlerine ayırır; karşıt duygular bilinçli bir biçimde başlangıçtaki duygularla karşılaştırılmaya başlanır. Aşkta her an yeni, hoş nitelikler bulurdunuz ve her yeni buluşla ilginiz artardı. Şimdi her an yeni kusurlar ve kabahatler buluyorsunuz ve hoşnutsuzluğunuz artıyor. Önceden bir birlik, tek parça olmaya yönelik bir çabalama vardı; şimdi ötekini parçalara ayırmak istiyorsunuz. Aşkta muazzam sabır, bitiminde görülen asabiyetle çelişir. Yaşam çok renkliydi, şimdi yeniden yavanlaştı. Kendinizi önemli hissediyordunuz, şimdi kendinizi önemsiz buluyorsunuz. Kişisel güvensizliğiniz geri geldi. Başlangıçtaki başarınız ne kadar büyükse, yenilginiz o kadar şaşırtıcı olacaktır. Büyük düşüş, aşkın, egonun kazandığı sahte bir başarı anlamına geldiğini gösterir; ego şimdi sönmüştür. Aşkın kesin olarak bitişi egoyu umutsuzluk ve mutsuzluk içinde bırakır.

Aşkın azalması sırasında, başlangıçtaki gibi, artan bir gerilim vardır. Gerilim bittiğinde aşk da ölmüştür. Son yaşayacağınız duygu imrenmedir. Âşık, sevgisi için bir bedel ödeyeceğini, nesnenin zorla bir tür haraç alacak gibi görüldüğünü anlar. Sonra da ilişkinin içine bir tür açgözlülük girer. Adam eski aşkına, onun için harcadığı zaman, dikkat ve hatta paradan ötürü içerler. Adam eski aşkının zevklerini kendi zevkleriyle kıyaslar, o eğlendiği zaman öfkelenir, herkes onu beğendiği zaman canı sıkılır ve kendisi çalışmak zorundayken onun boş zamanı olmasına kızar. İmrenme kayıtsızlıktan önceki son evredir. Bu son evreleri başlangıçtakilerle kıyaslayacak olursanız, birbirlerine uyduklarını, ama her şeyin tersine döndüğünü görürsünüz. Dipte olan şimdi üsttedir. Ama aşkın sonu onun başlangıcında yatar.

Bu nedenle, öyle görünüyor ki, kişinin kendinden duyduğu tatminsizlikten, nesneyle ilgili hayretinden, hayranlık, imrenme, düşmanlık duygularından başlayan kaçınılmaz ritmik bir hareket vardır; bunların hepsi güçlü bir tepki-oluşumuna, aşka, yol açar ve bunu, aynı yol üzerinde ters yönde giden karşı hareket izler. Kendimizi bu döngüye bırakmaktan alıkoyamayız. Bu döngüye başkaldırarak sevmeyi reddedenler bu yolla kötülükten uzak durduklarını sanırlar; ama zavallılar, yağmurdan kaçarken doluya tutulurlar. Bütün her şey düşünüldüğünde, sevip de kaybetmek, hiç sevmemiş olmaktan daha iyidir.

10

Burada açıklanan gelişmeler, onları okuduğunuz sırada genç mi yoksa yaşlı mı olduğunuza bağlı olarak farklı biçimlerde hissedilir ve algılanır. Gençlik aşk konusunda ne kadar kırılgan, ne kadar hassas ve savunmasızdır! Aşk bittiğinde gençlerin dünyaları yıkılır. Daha yaşlıca bir adam, aşkın nasıl başlayıp nasıl biteceğini çoğu zaman tahmin edebilir. O, şarabın ne kadar tatlı olduğunu derinden hissederken, kadehin dibinde onu bekleyen acılığı önceden bilir. Gençken derin, aşkın bir mutluluk hissetmiş olabilir. Daha yaşlıca bir adam olarak aşktaki yanıp tutuşturucu mutluluğu artık yaşayamaz, ama istek ve özlem kalır.

Aradaki fark aşkın temel niteliğinde değil, altta yatan duyguların oranlarındadır. Yaşlılarda olduğu gibi gençlerde de hayranlık ve imrenme, düşmanlık ve paylaşılmazlık vardır, ama şiddetleri ve buna uygun olarak tepkilerin gücü farklıdır. Yaşlı insanlar aşкта, çoğunlukla ötekinin açıkça görünen kusurlarına ve eksiklerine bile şefkatle bakılan ve bu kusur ve eksiklerin sevildiği bir derinliğe ulaşırlar. Hepimiz sevme-

yi zor yoldan öğreniriz, ama bunun ne kadar zor olduğunu daha sonra daha iyi anlarız. Bol zamanı olan gençlik sabırsızdır. İnsan yaşlanıp sabırlı olmak için yeterince olgunlaştığında, artık fazla zamanı kalmamıştır.

Burada anlatılan sevginin kaçınılmaz sonu değildir, bu yalnızca aşkın sonudur. Bu tanımlamada dikkate alınmasa da, tutkulu aşka dönüşümler de vardır. Aşkın akıbeti ille de bu olmak zorunda değildir; onu, geriye kalan hoş bir duygu izleyebilir. Gelişme, tamamen tersine dönmek zorunda değildir. Aşk serüveninden farklı, ama ondan daha değersiz olmayan, huzur ve uyum yönünden yeni tarz bir beraberlik ortaya çıkabilir. İdealleştirme durmuş, tutku gitmiş olsa da, atmosfer temiz ve sakindir. Âşık bir dosta dönüşmüştür. Artık aşkın şiddeti yerine şefkatle bağlanmanın sakinliği vardır. Aşkın pastırma yazları tatlı ve yumuşaktır. İki kişiyi romantik aşkın yapabileceğinden çok daha yakından bağlayan karşılıklı bir özdeşim, ortak deneyimler, neşe ve hüznün vardır. Evet, düşmanlık uçurumunun üstünde bile bazen yeni bir ilişkiye giden küçük bir köprü bulunur. Aşkın en ciddi hasmı düşmanlık değil, kişinin ötekine karşı duyduğu kayıtsızlıktır. Yaşamlarına sessizlik ve kayıtsızlık giren âşık bir çiftin kendilerine aşkın nereye gittiğini sorması, parasını bir kasa-ya koyup kasanın şifresini unutmuş bir adamın durumuna benzer.

İlkbahar, mucizeleriyle birlikte sonsuza dek sürmez. Aşkla sevgi aynı şey değildir. Sevgi ve şefkat, aşkın dışında var olabilir ve yürüyebilir. Sevgi, tutkudan uzun sürebilir. Onun ölmesi gerekmez. Sevgi ancak, niteliğini değiştirir ya da daha doğrusu gerçek niteliğini kazanırsa, yaşayabilir. Kişiyi idealize etmek gerekli değildir. Onu mutlaka yüceltmek gerekmez. Aşk yok olabilir ve buharlaşacaktır, ama geriye başka bir şey kalabilir. Geçen gün bir dergide küçük bir resim gördüm: kalabalık bir plajda birçok âşık çift. Resimde herkesten ayrı oturan iki kızdan biri arkadaşına düşünceli dü-

şünceli, “Aslında bir adamı ne kadar sevdiğinin aşktan bile önemli olduğunu anladım,” diyordu. Bu sözler size gülünç gelebilir, ama bilgelik doludur ve beyinden değil yürekten gelir.

III

Genişleyen Çevre

Bir rastlantı sonucu, Watteau ya da Boucher'nin, birbirine aşkla, hayran hayran bakan bir erkek ve bir kadın çobanını gösteren tablolarından ya da gravürlerinden birine baktığınız zaman, kadın çobanın çekiciliğini olduğu gibi kabul etmez ve adamın bir başkası yerine neden onu seçtiğini merak edersiniz. Erkek onda ne görmüştür? Onun bu kızı seçmesinde belirleyici olan nedir? Nazik çoban, nedenini söyle bana.

Sorun oldukça basit gibi görünür. Birbiri için yaratılmış olduklarını hisseden iki insan vardır. Aslında yalnız iki kişi mi vardır? Maddesel gerçeklikte öyle, ama psikolojik olarak değil. Bu durum, uzak gibi görünen ve iki ayrı alanı birbirine bağlayan şu gizemli düşünce kanallarından biri yoluyla akla gelen bir başka durumu anımsatır. Sanırım Watteau ve Boucher'nin çağdaşı Voltaire'di. Voltaire, araya çok fazla kişinin karışmış olduğunu söyleyerek bir beyle tartışmaya girmeyi reddeder. Şaşıran ziyaretçi yalnız ve iki kişi oldukları yanıtını verir. Voltaire şöyle der: "Yanılıyorsunuz bayım. İşin içinde en az altı kişi var. Siz olduğunuzu sandığım adam var, sizin olduğunuzu sandığınız adam var ve sonra aslında olduğunuz adam var ve aynısı, tersi için de geçerlidir."

Birbirini seven çiftin resmedildiğı tabloda aslında yalnızca iki kişi mi vardı? Eğer kişi, ego ideali faktörünün ve idealleştirilmiş nesnenin, en az eşin gerçek kişiliğı kadar seçimi belirlemede etkin olduğunu düşünürse, karşılıklı aşk seçimi sorunu artık o kadar basit görünmez.

Ortada bir sorun var mıdır? Bunu yadsıyan iki grup vardır. Âşıklar ve şairler psikolojinin burada yeri olmadığına inanırlar. Onların dediğine bakılırsa, seçim söz konusu değildir, sadece zorunluluk vardır. Âşıklar birbirlerinin yazgısıdır. Onlar süper bir güç tarafından birbirlerine çekilmişlerdir. Onlar birçok engel arasından kendilerine uyan bütünleyicileri görmüştür. Ortada bir sorun varsa, bu psikoloji yoluyla çö-

zülemez. Bu, metafiziğin alanına girer ve bilimsel araştırma yoluyla çözülemez. Bir insanı diğerine çeken tercihli yakınlıklar açıklanamaz görünüyor. Sorunun varlığı başka bir grup tarafından da yadsınıştır; bu grup aşkın hayalî bir varlığı olduğunu ilan eder. Dr. Johnson âşık olmuş adam fikrine gülmüştür; o bunun "yalnızca romantik bir hayal" olduğunu düşünmüştür. Ona göre: "Dünya da bir erkeğin, en az belirli bir kadınla olduğu kadar mutlu olabileceği elli bin kadın vardır." G. B. Shaw da aynı şekilde düşünür. Ona göre, belirli bir kadına âşık olmak, kadınlar arasındaki farkı abartmak olur. Ama burada ancak iki gerçekçi tarafından temsil edilen ve kuşkusuz milyonlarca erkeğin (ve pek çok sayıda kadının) katıldığı bu düşünce okulu, "yalnızca romantik bir hayal" de olsa, varlığını yadsıyacak kadar ileri gitmez. Bu öge anlaşılmaz ve aldatıcı olabilir, ama varlığı yadsınamaz. Hayal, aşırı değer biçme ya da her ne olursa olsun, bu belirli nesnenin neden seçilmiş olduğunu açıklamak psikologların görevidir.

Aşk seçiminin genel ve bireysel koşullarıyla ilgili kuramlar çok boldur. Goethe, kadınla erkek arasındaki karşılıklı çekimleri belirleyen gönül yakınlıkları olduğunu varsayıyordu. Goethe, kimya yasalarıyla kıyaslanabilir, keşfedilmemiş yasalar ve bir kişiyi ötekini çeken, kimyasal etkenlere benzer güçler olması gerektiğini düşünüyordu. Otto Weininger, eş seçiminin matematiksel bir formüle göre yapıldığını ileri sürmüştür; buna göre, iki bireydeki kadınlık ve erkeklik bölümleri, bir sabit üretmek için birbirlerini tamamlarlar. M. Scheller'in, birçok ince psikolojik gözlem içeren sempati kuramlarının başlangıcı aşırı idealist, hatta mistik varsayımlardır. Schopenhauer ve Freud'un görüşlerinin bu konuda ortak bir yanı vardır; onlar aşkın yalnızca seks itkisinin yüceltilmiş bir uzantısı olduğu görüşündedirler. Bu iki gereksinim her ne kadar birbirine bağımlı duruma gelse de, bunların köken ve nitelik yönünden farklı olduklarını belirtmiştim.

Psikoloji için sorunun yaptığı etki açıktır. Nasıl bir eş seçildiği, arkadaşınızın kim olduğu çok önemlidir. Yapılan seçim, seçimi yapan hakkında çok şey söyler, çünkü seçim onun doğasından kaynaklanır. Bana kimi sevdiğini söyle, senin kim olduğunu, özellikle kim olmak istediğini söyleyeyim. Bu seçimin ilkeleri kişiliğinizi oluşturan en içten ve gizli değerleri açığa vurur. Montaigne'in dostlukla ilgili bir cümlesi sorunun özünü açıklar. Etienne de la Boetie'yle ömür boyu süren dostluğu üzerine düşünen Montaigne, yaşlılığında, biri ona de la Boetie'yi neden sevmiş olduğunu sorarsa, bunu ancak şöyle yanıtlayabileceğini yazar: "Onu sevdim, çünkü o oydu, çünkü ben de bendim" ("Je l'aimais parce que c'était lui, parce que c'était moi."). Bu formülün eserin ilk baskısında bulunmaması ilginçtir. Montaigne önce yalnızca, "çünkü o oydu," yazmıştır. Cümlelerin ikinci bölümü sonradan eklenmiştir ve bu şekliyle 1588 yılında basılmıştır. Doğal olarak, yapılan ekleme, cümledeki asıl önemli kısmı gösterir. Dikkati, seçilmiş nesneden seçimi yapmış olana çevirir.

Aşk seçimiyle ilgili, sıradan insanların bilgeliklerinin bulunduğu genel içgörüyle yetinemeyiz. Ne yazık ki, bu bilgeliğin birden çok anlamı vardır. Bu bilgelik örneğin, karşıtların buluştuğunu ileri sürer, ama aynı zamanda benzerlerin birbirlerini çektiğini ya da aynı türden kuşların bir araya toplandıklarını söyler. Her iki söylem de günlük deneyimlerimiz tarafından doğrulanabilir. Özdeyişlerin, söylemlerin ve folklorun bilgeliği sorunun akıl karıştırıcı karmaşıklığını yansıtıyor gibidir. Sorunun şairlere özgü ele alınış tarzına bakarsanız, nesnenin seçiminde bol miktarda şiir, ama az mantık olduğuna karar verirsiniz. Bu, en çelişkili görüşler hakkında genel bir anlaşmaya varılmış olan konulardan biridir. Eğer bilinenin, benzer ya da aynı özelliğe sahip olanın seçildiğini varsayıyorsanız, o zaman neden çoğunlukla yabancı, değişik, karşıt olan yeğlenir? Desdemona Rodrigo'yu ya da başka bir Venedikli soyluyu değil Faslıyı seçer. Diğer yandan, in-

sanların kendi ulusal, ırksal ya da toplumsal çevrelerinden birini seçmek gibi genel bir eğilimleri de vardır. Aşk, yalnızca karşıtların çekimi olmadığı gibi, benzerlerin çekimi de değildir. Farklılıklar olmazsa aşk da olmaz. Farklılıklar çok büyük olursa da, aşk gelişemez. Farklılıklar ve belirli türde benzerlikler, henüz tanımlanamamış gizli tamamlayıcılar olmalıdır.

Sorunu yeni bir açıdan ele alıyoruz: Başlangıç noktası, ego yetersizliği duygusu ve ego bütünleşmesi ya da iyileşmesi gereksinimidir. Ego idealimizi tamamlamak için bilinçdışı, ama güçlü bir çabalama vardır. Eş seçilmiştir, çünkü bu amaç için o gereklidir, çünkü o idealimizin imajına uyar. Ama iş bu kadar basit olsaydı, hiçbir sorun kalmazdı. Aşk seçimi tahmin edilebilir olurdu. Herhangi bir bireysel durumda önceden bilinebilirdi. O zaman, eşin nasıl biri olacağını söylemek için, bir erkeğe ya da kadına bir eşte hangi nitelikleri arzulanır saydığını sormak, ondan idealini tam olarak tanımlamasını istemek yeterli olurdu. Ama böyle bir deney birçok sürprizler üretti. Size nazik, kibar ve basit bir kız istediğini söyleyen bir adam, şımarık bir sosyete hanımına âşık olur. Bakireleri çekici bulduğunu hisseden başka bir adam, tehlikeli bir dilbere tutsak olur. Kendisine derin bir şefkat gösteren, ciddi ve hırslı bir adamın hayalet-imajını yaratan bir kız, kendisini, ona hiç aldırış etmeyen bir çapkına âşık olmuş bulur. Bu gibi vakalarda cinsel faktörün etkili olduğu öne sürülebilir, ancak çoğu vakada seçici faktörün gerçek aşk olduğuna kuşku yoktur. Bu şekilde sunulan tablo son derece kafa karıştırıcıdır. Bazen, seçilen nesnenin gerçekliğinin az ya da çok bundan önceki fanteziyle uyuştuğunu görürüz; ama hayret verici çoklukta farklılıklar da buluruz ve çoğu zaman seçilen nesnenin tanımlanmış imajın tam karşıtı olduğunu gözlemliyoruz. Bazen de, gerçeğin imaja hiç uymadığını görür şaşırırız. Aşkın gözü bu kadar kör müdür? Nesnenin idealleştirilmesi, kişiyi, karşıt tipi seçmiş olduğumuz gerçeğini göremeyecek denli başkalaştırır, onun görünümünü değiştirir mi? Kuşku-

suz böyle vakalar vardır, ama sıkça görülmezler. Erkeklerden daha gerçekçi olan kadınlarda bu daha da az sıklıkta görülür. Erkekler, gerçek “idealistler” (ideal anlamında) ve iflah olmaz romantiklerdir. *Bir Yaz Gecesi Rüyası*’nda Titania’nın bir eşeğe âşık olabileceğinden hiçbir zaman kuşku duymadım; ama Shakespeare’in, Titania’nın seçtiği nesnenin bir eşek olduğunu anlamasına izin vermemesinin psikoloji konusunda yaptığı az sayıda hatadan biri olduğunu düşünürüm. Aşkın büyüü altında bile kadınlar, gerçeklerle yüzleşmekten kaçınmazlar.

Eğer, nesnenin ideal imaja benzemekte sıklıkla başarısız olduğunu kabul etmek gerekiyorsa, bu, görüşümüzün bu bölümünün, ideal tamamlayıcı kuramının yanlış olduğunu kanıtlamaz mı? Bu, onun yanlış olduğunu kanıtlamaz, ama eksik olduğunu ya da yeterince açık formüle edilmediğini kanıtlar. Aradığımız bu ideal imajlar ancak belirli bir dereceye kadar bilinçlidirler. Onlardan bazıları ve onların bazı bölümleri uyanık haldeyken, düşüncelerimizin eşiğinden hiç geçmemiştir. Maddesel gerçekliğin arasındaki bu fantezi adalarının ancak parçacıkları suyun üzerindedir. Büyük bölümlerinin üstü örtülüdür ve gözle görülmezler. Bazen bir kadının şöyle dediğini duyarsınız: “Onun gibi birini sevebileceğimi hiç düşünmemiştim.” Kadın sevmiş olduğuna şaşırmıştır. Biz neyin çektiğinin ve neyin ittiğinin ancak bir bölümünü biliriz. Bazen, kısa süre önce iğrenç bulduğumuz bir kişiye karşı garip bir biçim çekim duyarız. Pek çok erkek bir tip kıza adanmış olduklarını düşünürken, farkında olmadan, oldukça değişik bir kızı arzularlar. Bu imajların birden bilinçli olarak iğrendiğimiz ve reddettiğimiz imajlarla yer değiştirmesi mümkün olabilir. Seçimi yapan yalnızca içimizdeki Dr. Jekyll değil, biraz da Mr. Hyde’dır.

Bu gibi karşıtlar için zihnimizde yeterince yer vardır. Ego idealimizin değişmelerine karşılık gelen değişiklikler için de yeterince yer vardır. Küçükken, tren makinisti, daha sonra da Kral Arthur’un Yuvarlak Masası’ndaki şövalyelerden biri ol-

mayı tutkuyla istemiştir. Erkeklik çağına geldiğimizde artık böyle şeyler istemeyiz. Geliştikçe idealleştirdiğimiz nesneler de bizimle birlikte değişir. Böyle olmakla birlikte, erken dönemlerdeki yarı unutulmuş ya da vazgeçilmiş idealleştirilmiş nesnelerin sonradan geri dönebilmeleri ve şaşırtıcı bir biçimde bugünkülerin yanında yerlerini alabilmeleri ilginçtir. Hayran olduğumuz nesnelerin imajları, bitirilmesine birçok yüzyılın katkıda bulunduğu ve sonunda farklı tarzları olan kuşakların tipik özelliklerini gösteren büyük kiliselerle kıyaslanabilir. Ayrıca, egolarımızda her zaman bir birlik olmadığını, kişiliğimizin bölünmelerine ve çelişen özelliklerine uyan nesne seçimimizin de çoğu zaman güçleştiğini dikkate almayız. Bir kişiliğin bir bölümüne imrenip hayran olurken, bir başka bölümüne kayıtsız kalabilir, hatta onu beğenmeyebiliriz; ve bu diğer özellikler yüzünden bir başka kişiye imrenebilir ya da hayranlık duyabiliriz. Burada, belirsizlik ve birkaç nesne arasında kararsız kalmayla tanımlanan bir durumun başlangıcı vardır. Bunlardan biri bizdeki bir gereksinimi tatmin ederken, diğeri bir başka isteğimizi karşılar. Bunlar, egomuzun değişik yetersizliklerini dengeler.

Bazen, nitelikleri birbirini tamamlayan iki nesne vardır ve siz doğanın ikisini tek bir kişi yapmamış olduğuna üzülsünüz; ikisi birlikte karşılaşmayı umduğunuz idealmiş gibi görünür.* Çoğu zaman, bir kadının veya erkeğin aşkta düş kırıklığına uğradıktan ya da mutsuz bir ilişkiden sonra, beğendikleri tip ya da imajdan oldukça değişik bir kişiye âşık olduğunu görürsünüz. Sanki psikolojik bir olasılık tükenmiş ve yerini –genellikle- karşıt bir olasılığa bırakmak zorunda kalmıştır. İki kişi karşılaşır; bu, iki geçmişin karşılaşmasıdır ve arzulanan eşin imajları, geçmişlerinin önemli bir parçasıdır. Erkekler ve kadınlar yalnızca birlikte oldukları kişiye göre değil, birlikte olmayı istedikleri kişiye göre de yargılanmalıdır.

* Öyle görünüyor ki, Thomas Mann'ın "Değişen Kafalar" da (1941) anlattığı gizemli Hint destanının altında yatan derin anlam da budur.

Bir kişinin kendinde bulamadığı nitelikleri ve doğuştan gelen yetenekleri sevilende bulması görüşü yalnızca genel anlamda doğru olabilir. Daha dikkatli bir gözlem, aynı niteliklerin, başka niteliklerle birlikte farklı oranda ya da karışım- da, bazen de gizlenmiş bir halde, âşıkta da bulunduğunu gösterir. Baskı altında tutulmuşlar ya da sahiplenilmemişlerdir, gelişmelerinin önüne set çekilmiştir. Bunlar kişiliğin yeraltı bölümüne aittir ve derin bir kuyuya gömülmüş madencilerin darbeleri gibi ancak belli belirsiz duyulabilirler. Öteki kişi, aşk nesnesi, bu nitelikleri açık, belirgin bir biçimde gösterir ya da aynı eğilimler değişik bir amaca yöneltilmiştir. Aşk nesnesinde bazı niteliklere imrenilmiş ya da onlara hayran olunmuş değildir, daha çok, radyo dalgalarının radyo alıcısı tarafından alınması gibi, bilinçdişi bir eğilimler kümesi farklı yoğunluklarda ve amaçlarda bilinçsiz olarak alınmıştır. Bir kadın tanırırsınız, onun üstün niteliklerini takdir edersiniz ve çekiciliğinin etkisi altında kalırsınız. Neden ona âşık değilsinizdir? Onu başka kadınlarla kıyaslamanızdan o bir şey kaybetmez. İşin püf noktası işte buradadır. Aşkta kıyaslama yoktur. Nesne yalnız başına ve ayrı durur. Âşık, başka insanların değişik tanrılarına tapındıklarını bilen, ama kendisi, başka tanrı- lar olabileceğini aklından geçirmeyen bir tektanrıcıdır.

Ego, kişiyi çevreleyen ruhsal atmosfer için uygun olan ruhsal bütünleyiciyi arar. Bundan ötürü, aşk nesnesi iki bireyin dürtü kümeleri tarafından belirlenir. Başka bir deyişle, aşk nesnesi iki kişinin duygusal potansiyellerine bağlıdır. Görünüşe göre kadınların erkeklere oranla daha keskin bir kişilik ayırt edebilme duyusu vardır. Örneğin, kadın bir adamın işinin niteliği ya da değeri hakkında bir şey bilmiyordur -diyelim bu adam kadının ilgi duyduğu bir mühendis olsun- ama onu işinde gözlemlediği zaman, genellikle adamın birlikte çalıştığı kişilerden daha doğru olarak onun nasıl bir insan olduğunu anlar. Ama burada sular derindir ve gemimizin bizi buradan sağ salım geçirip geçirmeyeceğini bilemeyiz.

Aşk seçimimizde anlaşılmaz güçlerin etkili olduğu görüşü doğru değildir. Bizler, melodimize katılarak onunla bir bütün oluşturacak ezgiyi, tamamlayıcı kişiliği, sevilenin kişiliğinde somutlaşan eski bir imajı ararız. En derin anlamıyla, kendi kusursuzluğumuzu, kendimizden talep ettiğimiz şeyleri karşılayan kişiyi ararız. Bu kişi tarafından, ideal kişiymiş gibi sevilme istiyoruz. Aşk seçimimiz rastlantısal değildir. Onu kendimize karşı tutumumuz belirler. Seçimimizde küçük hesaplar yoktur. Farkında olsak da olmasak da, tüm gerçekleştirmemiş kişiliğimizin seçimde rolü vardır. Nesne yalnızca arzuladığımız şey değildir, o aynı zamanda kendimizle barışma arzumuzu da yatıştıracak olandır. Seçimin bizim tarafımızdan mı yoksa bilinçdışı güdüler tarafından mı yapıldığı bile kuşkuludur.

Evet, doğru seçime deneme yanılma yoluyla varırız; ama bunun nedeni, kişiliğimiz konusunda kendimizi sürekli aldatmamız, içsel taleplerimiz ve doğamızın gizli gereksinimleri konusunda kendimizi durmadan yanıltmamızdır. Bilge bir adamın şu sözcüklerinde derin bir anlam vardır: Yalnızca “doğru eş seçmek değil, doğru eş olmak” da önemlidir.

Kişi, aşk nesnesine kıyasla kendisini aşağı bir konumda hissettiğine göre, ona sevmeye gücü ve cesareti veren nedir? Her kim çok alçakgönüllüyse ve kendisini tümüyle değersiz hissediyorsa sevmeye cesaret edemez ya da sevgisini gösteremez. Bir aşk seçiminin yapılabilmesi için önce, görünmez bir uçurumun üstüne köprü kurmak, kendini olduğu gibi kabul etmeyi öğrenmek gerekir. İki insan arasındaki farklılık gerçekten bu kadar derin midir ki, güzellikle, sevimlilikle ve diğer meziyetlerle karşılaştığımızda kendimizi önemsiz hissediyoruz, cesaretimiz kırılıyor? Taparcasına beğendiğimiz üstün varlıklar da çaresiz, ağlaşan bebekler olarak doğmadılar mı? Onlar da sonradan bizler gibi aynı acılara, güçsüzlüklere ve kısıtlamalara uğramadılar mı ve hepimiz gibi sefil bir halde, tek başlarına ölmeyecekler mi? Görünüştaki bu büyük

farklılıklar aslında ne kadar küçüktür, *sub specie mortis*!* Bir hiçlikten diğere geçerken burada harcadığımız kısa zamanda bunlar bu kadar önemli midir?

Lessing'in "ikinci Spinoza" dediğı, ünlü Alman asıllı Yahudi filozof Moses Mendelssohn'un kur yapma öyküsünü severim. Bu öykü yalnızca insanın güçsüzlüğünü değil, sevgiyi de anlatır. Öykü, aşkın ölüm kadar büyük bir eşitleyici olduğunu kanıtlar. Bundan neredeyse iki yüzyıl önce genç filozof Mendelssohn Hamburg'u ziyaret eder. Orada soylu bankacı Guggenheim ve ailesiyle tanışır. Kısa boylu ve kambur olan Mendelssohn, Guggenheim'm güzel kızı Frumtje'ye âşık olur.

Mendelssohn kentte birkaç hafta kaldıktan sonra bankeri yazıhanesinde ziyarete gider ve ona kızının kendisi hakkında ne düşündüğünü sorar. Guggenheim duraksar, ama genç filozof ona doğruyu söylemesinde ısrar eder. Bunun üzerine kızın babası şöyle der: "Siz bir filozofsunuz, bilge bir adam-sınız, yanlış anlamayacaksınız. Çocuk sizi gördüğü zaman korktuğunu söyledi, nedeni..." bankacı sözünü tamamlamak istemez. "Çünkü ben bir kamburum, öyle mi?" diye sorar Mendelssohn. Guggenheim başıyla onaylar. Filozof, bu kadarını tahmin etmiş olduğunu ve yalnızca kıza veda etmek istediğini söyler. Üst kata çıkar ve kızı nakış işlerken bulur. Konuşma sırasında kız bakışlarını ondan kaçıır. Mendelssohn, ustalıkla kıza aklındakileri söyler. Kız ona, evliliklerin cennette kararlaştırıldığına siz de inanıyor musunuz diye sorar. "Kesinlikle," der filozof. "Başıma garip bir şey geldi. Biliyorsunuz, bir çocuk doğduğu zaman cennette seslenirler, 'Bu ve şu eş olarak bu kızı ve şu kızı alacaktır.' Ben doğduğum zaman gelecekteki eşim aynen bu şekilde belli olmuştu, sonra ilave edildi: 'Ne yazık ki kızın korkunç bir kamburu olacak.' Ben bağırdım: 'Yüce Tanrım, kamburu olan bir kız kolaylıkla acımasız ve sert huylu birine dönüşebilir. Bir kız

* Ölüm görüşündeki tüm farklılıkları ortadan kaldırır anlamında. (Ed. n.)

güzel olmalıdır. İyi Tanrım, kamburu bana ver, onu güzel ve iyi şekillenmiş yap.” Derinden duygulanan kız elini Mendelsshon’a uzatır. Onun sadık ve müşfik eşi olur.

2

Sevme ve sevilme durumlarının psikolojik yönden farklı oldukları açıktır. Kendi kendini gözlemlene, duyguların, sevdiğimizi hissettiğimiz ve sevildiğimizi bildiğimiz o talihli durumda bile ayırt edilebileceğine bizi inandırır. İki durum arasında duygusal bir bağın olduğu da açıktır. Seven kişi sevilmeyi istemez mi? Öteki kişi bu isteğe tepki göstermez mi? Bu iki durumun doğası her ne olursa olsun, başlangıçta karışıklıktan kaçınmak için her ikisini ayrı ayrı ele almak daha yararlı olacaktır. Böyle açık bir ayırım, her iki gereksinimin bireylerde eşit olarak gelişmediğinin gözlemlenmesiyle de haklılık kazanır.

Arzuları sevilme olan ve bu isteği diğerinden çok daha güçlü olan çok sayıda insan tanırırsınız. Sevgi nesnesi olmak için olağanüstü duygusal enerji harcayan ve sevgi vermenin mutluluğunu bilmeyen tipler vardır. Sevme duygusundan daha çok doyum alan ve nesnenin tepkisini uyandırma tutkusundan etkilenmeyen kişiler de vardır. Goethe’nin karakterlerinden biri, “Sizi seviyorsam, bu sizi ne ilgilendirir?” diye sorar.* Duygusal zenginleşmenin, sevmenin getirdiği içsel değişikliğin kendileri için sevilme duygusundan çok daha önemli olduğunu açıkça söyleyen bazı insanlar da vardır. La Rochefoucauld Dükü bunlardan biri olmalıdır, çünkü *Maximes*’de (Özdeyişler) “Aşkın zevki sevmektedir ve kişi, bir başkasında uyandırdığı tutkulardansa kendi hissettiği tutkudan mutluluk duyar,” der.

* *Wilhelm Meisters Lehrjahre*, IV.

Bu karşıt tipler, aşkın tepki istediği ve istenilen bu tepkiyi uyandırdığı kuralını kanıtlayan istisnalar mıdır? Böyle bir psikolojik kuralın gerçekten var olduğuna kendimizi inandırmadığımız sürece buna karar vermek güç olacaktır. Yalnızca, iki gereksinim arasında işlevsel bir ilişki varmış gibi görüldüğünü biliyoruz ya da en azında deneyim bize bunu söylüyor, ama nasıl bir işlev? Sevginin sevgi uyandırdığı doğru mudur? Kesinlikle her zaman doğru değildir, çünkü karşılıksız ve ötekinden herhangi bir duygusal ilgi görmeyen sevgiler de vardır. Bazen, sanki bir gereksinim karşılandığı zaman diğeri azalıyormuş gibi gelir. Sevilen bir kişi, aynı ölçüde ivedi bir sevme arzusu hissetmez.

“Sevilmek için, sev,” diyen eski bir söz vardır.* Bu, işe yarar bir öğüte benziyor. Kuşkusuz reçete iyidir, ama her zaman etkili değildir. Bu ancak başka psikolojik varsayımlar olması durumunda üretilebilir. Sevgi gösterisinin hiçbir etkisinin olmayabileceğini, hatta ters etki yapabileceğini biliyoruz. Burada, hiçbir kuralın geçerli olmadığı, duygusal neden - sonuç yasalarının işlemediği bir alanda hareket ediyor gibiyiz.

Bana göre, konu hakkında bazı psikolojik bilgiler elde etmenin en iyi yolu, bazı basit sorulardan başlamaktır. Aşk istenilen etkiyi yarattığında, kur yapılan kişi bir çekim ve sonunda sevgi hissettiğinde ne olur? Bu soruya tatmin edici bir yanıt alırsak, bana göre diğer sorunu çözmek artık o kadar güç olmayacaktır; yani, neden başka vakalarda aynı tepki görülmez, neden tepki yoktur ya da farklıdır? Benim düşüncesime göre, istenilen sonucun bu kadar sık ortaya çıkması biraz şaşırtıcıdır.

Eğer tezim doğruysa -yani, aşk aynı duygusal örüntüyü izliyorsa- o zaman başka birinin sevgisine karşılık veren kişi

* Bu psikolojik reçetenin eski Yunanlılar tarafından bilindiğine kuşku yoktur. Seneca, bunun, Panaetius'un (M. Ö. II. Yüzyıl) bir öğrencisi olan Stoacı filozof Hecato'dan kaynaklandığını söyler: “Sana içinde ilaç, ot ya da büyücü tılsımı olmayan bir aşk iksiri göstereceğim; eğer sevilmek istiyorsan, sev.”

sevenle aynı süreçlerden geçmektedir. Kadın –diyelim ki bu bir kadındır- hayranlık ve imrenmeden etkilenmiştir, kur yapan kişi gibi olmak ve onun yerini almak ister, düşüncelerinin onunla dolu olmasından kaçmaya çalışır, onu reddetmeye, aşağılamaya çalışır ve sonunda güçlü duygusal karşı dalgaya boyun eğer. Buraya kadar iyi, ama kadının kendiliğinden “âşık olmasıyla”, sevgisinin erkeğin kur yapmasına bir tepki olduğu iki durum arasında önemli bir fark vardır. Bu ayrılığı duygusal tepkilerin farklılaşmasında yansımaları bulur. Bu ayrılığı belirginleştirmek için kıyaslanabilir durumlar aramamız gerekmez. Elimizde bunlardan yeterli sayıda vardır. Bir besteci ve dinleyicilerin psikolojisini ele alalım. Bir senfoninin dinleyicisi onun yaratıcısıyla aynı duygulara sahip olabilir mi? Başlangıçta, konser salonuna girmeden önce kesinlikle olamaz. Konsere gitmeden önce onun belki hüznü, belki neşeli, kendi ruh halleri, duyguları ve düşünceleri vardır. Müzisyenler aletlerini akort ederken ve yerine yerleştiği sırada hâlâ kafasını meşgul eden iç sıkıcı bir iş toplantısından gelmiş olabilir. Johann Strauss’un *Yarasa* operetinden büyük valsi dinler ve birkaç dakika içinde kendini bu melodinin *yaşama sevinci* dalgalarına kapılmış hisseder. Yaşam kolay ve büyüleyici görünür. Havada bir mutluluk esintisi vardır. Kendisini Viyana dolaylarındaki tepelerde yetişmiş üzümlerden yapılmış tatlı bir şarabı yudumlar gibi hisseder. Ya da, bir kızla flört ettiği, arkadaşlarıyla beraberliğinin tadını çıkardığı ve yaşamın ona gülümsediği bir kokteylden gelmiştir. Çaykovski’nin *Patetik Senfoni*’sinin adacio bölümünü dinler ve derinden duygulanır. Her şey umutsuzluk ve pişmanlık seli içinde silinip gider. Mutluluk artık mümkün değildir. Her çaba sanki boşunadır. Ölüm yakındır ve kaçış yoktur. Kendisini bir Rus semaverinden acı bir çay içmiş gibi hisseder.

Burada bizi ilgilendiren estetik değil, psikolojik sorundur. Besteci, yaratmış olduğu müzikte duygularını, düşüncelerini ve dürtülerini ifade etmiştir. Dinleyici aynı şeyleri hisseder

mi? Ondaki ruhsal süreç nedir? Dinleyicinin duygularının, sanatçının eserini yaratmadan önceki ve yarattığı sıradaki duygularının aynısı ya da benzeri olduğunu varsayabiliriz. Müzik bu duyguları canlandırmıştır; peki bu, dinleyicinin müziğin yaratıcısıyla aynı ya da benzer deneyimleri olduğunu göstermez mi? Bestecinin ve dinleyicinin duygusal durumları temelde farklı yönlerdedir. Sanatçının durumunda ruhsal deneyim kendisini müzikal ifadeye dönüştürmüştür; bu, dinleyiciye bu tür bir müziğe uygun düşen ruhsal deneyimi yaşatır. Müzik deneyimi yaratmaz, onu yeniler. Eser, duygulara neden olmamıştır. O, duyguları dışarı çıkarmış, onları uyuklarından uyandırmıştır. Eğer dinleyiciler arasındaki kişinin akli başka düşüncelere takılıysa, dinleyici başka duygular hissediyorsa, bestecinin çabaları başarısız olacak, sesleniş boşa gidecek ve büyüğü bir sonuç vermeyecektir. Genel olarak dinleme, müzikte ifade edilen gizli dürtülerin ve duyguların uyandırılması görevini görecek. Bestecinin duyguları dinleyiciye yalnızca melodiler, ses uyumları ve uyumsuzlukları yoluyla iletilmekle kalmaz, bu duygular kendilerini dinleyiciye bilinçdışı olarak iletirler. Herhangi bir ciddi müzik dinleyicisinde, Nietzsche'nin *Carmen*'i dinlerken tanımladığı duygusal süreçlere benzer bir şey bilinçsizce oluşur. "Müziğin gizli etkisini yakalamak için kulağımı yere dayarım. Nedenlerini dinlerim... ve ne gariptir, aslında onu düşünmem ya da onu ne kadar düşündüğümü bilmem."*

Genel olarak, bu durumlarla âşıkın nesnesiyle yaşadığı durum arasında bir benzerlik vardır. Âşık, bir tür tümevarım yoluyla nesnede, hissettiği duyguları uyandırır. Besteci ve dinleyici arasında olduğu gibi, duygusal akımın yönü terstir. Birindeki bilinçli ya da bilinçsiz sevgi belirtileri ve ifadeleri, ötekinde karşılık niteliğinde bir aşk uyandırır. Ama bu yalnızca karşılıklı etkinin genel niteliğini açıklar. Âşık ortaya çıkmadan önceki durumu dikkate alırsak, özel durumlar da-

* *Wagner Vakası*, 1888.

ha iyi anlaşılır. Besteci dinleyicide duygular yaratmadığı gibi, âşık da öteki kişide sevgi duyguları yaratmamıştır. O duygular potansiyel olarak oradadırlar. Egonun onlar için gizli bir hazırlığı vardır. Ego, sevmeyi beklemektedir, uzun zamandan beri bilinçsiz olarak aşkı beklemektedir. Ama kişinin sevildiğini keşfetmesi bir sürpriz değil midir? Sevilen kişiye bazen bir mucize, bir vahiy gibi gelmez mi? Evet, ama bir mucize de bilinçsizce beklenebilir.

Eğer kendimize karşı çok dürüst olsaydık, yaşamın içinde, dünyanın birden bizim kusursuz yeteneklerimizi, iyi niyetlerimizi ve eylemlerimizi keşfedeceği gizli beklentisiyle yürüdüğümüzü kabul ederdik. Katolik destanında, İskenderiye'deki kalabalığın sokaklarda yürüyen sıradan bir adamın kalbinin parıldadığını keşfetmesi ve bu mucizeyle orada bir azizin olduğunu anlaması gibi, içimizin derinliklerinde insanların erdemlerimizi fark edeceklerine inanırız. Bunun gibi bir mucize beklentisinin psikolojik öncülü bellidir. Hepimiz takdir ve hayranlık özlemi çekeriz. Her birimiz er ya da geç tanınacağımızı umarız. Herkes beğenilmekten hoşlanır.

Bilinçdışı beklentinin yanı sıra içimizde temel bir güvensizlik vardır. Kendimizden hoşnut olmama ve egomuzun taleplerinin karşılanmamasıyla ortaya çıkan tatminsizlik konularını konuşurken bunu tartışmıştık. Sevilmenin kesinleşmesiyle bu güvensizlik ortadan kalkar. Sevgiden emin olan kişi daha yüksek bir özsaygı ve özgüven kazanır. Bu güven ona cesaret verir ve bu nedenle âşık olmaktan korkmayabilir. Sevebilmek için kişinin kendisine güveni olması gerekir. Sevilme kişiye değerli ve sevilebilir olduğu konusunda güven verir. Bu anlamda, sevilme duygusunun bir mucizeyle aynı anlama geldiğini söyleyebiliriz.

Kadınlar sevmeye erkeklerden daha çok gereksinim duyar görünmektedir. Psikanalistlerin düşündüğü gibi, bunun "narsistik" bir tutumla ilişkisi yoktur; kadınlar güvensizliklerini erkeklerden çok daha iyi gizlemelerine karşın, genel olarak erkeklerden daha güvensizdirler. Kadınlar gereksinil-

meye ihtiyaç duyarlar. Onlara gerek duyulduğundan emin olmak isterler. Erkeklerden çok daha iyi gizlenmiş üvensizliklerinin insafına kalmış kadınlar, sevildiklerini duyma istemenin yanı sıra nasıl ve neden sevildiklerini de tekrar tekrar duymak isterler. Sanki eski bir kuşkunun dağıtılması gerekmektedir. Onlar, aslında ne olduklarından çok, erkeklerin onlar hakkında ne düşündüklerinin önemli olduğunu erkeklerden çok daha iyi bilirler. Erkeklerin yarattığı imajlara göre sık sık kendilerini şekillendirirler. Gizliden gizliye, sevdikleri erkeğin, ne kadar ėüsüz ve savunmasız olduklarını anlama-sından korkarlar.

Onlar melek olmadıklarını iyi bilirler, ama bu dar görüşlü erkekler için öyle görünmek gerektiğini de bilirler. Ama sevgisinde dengesiz olan kadın değil erkektir, çünkü onun ego ideali çok daha yüksektir. Kadınların eşlerini idealleştirme dürtüsü bu nedenle erkeklerinki kadar ėülü değildir. Onlar erkeklerin kusurlarını ve eksikliklerini bilmelerine karşın, erkekleri sevebilirler. Bu, erkekler için çok daha ėütür. Genellikle hatalarının ve insana özėü zaaflarının farkında olmalarına karşın, kadınların bunları kabul etmek konusunda bu kadar isteksiz olmalarının nedeni budur. Onlar, erkeklerin sevdikleri kadını idealleştirmek konusunda duyduğu psikolojik zorunluluğu hissederler. Kadınlar gururlarıyla kendilerini korurlar, çünkü derinde yatan üvensizlikleri ve savunmasızlıkları böyle bir korumayı zorunlu kılar. Kendileri sevmeden önce, sevildiklerinden emin olmaya erkeklerden daha sık gereksinim duyarlar. En küçük bir dikkatsizlik eylemine, aldırış etmezliğe ve takdir edilmemeye duyarlıdırlar ve erkeklerin kur yapmalarına kolayca teslim olmaktan çekinirler. Çoğu zaman haklı çıkan bu korku, onları bekletir ve kuşkulandırır, direnmelerini artırır ve yapılan kura karşı tepkilerini erteler.

Eğer sevimleye karşı ėösterilen tepki, dinleyicinin bir melodide ifade edilen duygulara tepkisi gibi bir seslenişe yanıt-sa, kişi sevildiğini anladığında yeniden uyandırılan duygu-

lardan önce benzer deneyimleri olması gerekir. Sevilen biri severek karşılık verir demek kolaydır. O, aldığını geri vermektedir. Sevilme duygusunun bize çocukken annelerimizden aldığımız sevgiyi anımsattığını ve bizde eski duygular uyandırdığını söylemek çok kolay olurdu. Böyle bir psikolojik açıklama gerçeklerle doludur, ama gerçeğin tamamı değildir. Soru işaretleri doğurur. Bir zamanlar sevildiğimize dair bir anımız -büyük ölçüde bilinçdışı bir anımız- olmasaydı sevmeyeceğimiz doğrudur. Ama sevilmiş olma duygusuna kuşku karışmamış olsa, bundan her zaman emin olmuş olsak da sevmeyizdik. Başka bir deyişle, sevilmeden ve sonra sevilmediğinden kuşku duymadan aşk mümkün olmazdı. Hiçbir zaman sevilmemiş bir kişi sevmeyiz. Ama herkes tarafından her zaman sevilmiş bir kişi de sevmeyiz. İlk varsayım kolaylıkla kabul edilebilir, ama ikincisi daha şaşırtıcıdır ve geniş kapsamlı psikolojik sonuçları vardır.

Sevilmek temel bir gereksinim değildir. Bu gereksinim kesinlikle geç çocukluk döneminde deneyimle edinilmiştir. Çok sayıda deneyimin ya da benzer deneyimlerin tekrarlanması yoluyla demek daha doğru olur. Bu deneyimlerin olumsuz türde olduklarına inanıyorum. Çocuk sevilmediğini ya da annesinin sevgisinin koşulsuz olmadığını fark eder. Bebek, annesinin ondan hoşnut olmayabileceğini, istediği gibi davranmadığı takdirde annesinin sevgisini onun üzerinden çekebileceğini, annesinin kızabileceğini ya da küsebileceğini öğrenir. Bu deneyimin bebekte kaygı duyguları uyandırdığına inanıyorum. Annesinin sevgisini yitirme olasılığı çocuğu, bir depresyon yaşamışçasına sarsar.

Çocuğun, annesi tarafından sevilmenin koşulsuz bir durum olmadığını anlaması, kesinlikle korkunç bir deneyimdir. Deneyimin, yetişkin bir kişinin aşkta düş kırıklığı yaşamıyla kıyaslanabileceğini sanmıyorum, çünkü çocuğun egosu çok daha güçsüzdür ve annesine bağlıdır. Sevildiğinden emin olan ve sonra sevdiği tarafından ansızın terk edilen yetişkinde de belki benzer bir duygusal tepkinin belli belirsiz

yankıları vardır. Artık sevilmediği deneyimi çocuk için öyle bir şoktur ki, ancak birçok kez tekrarlandığında anlaşılır. O zaman çocuk, böyle korkunç bir durumun annesinin isteklerine uymadığı, yaramazlık yaptığı ve söz dinlemediği zaman ortaya çıkabileceğini anlamaya başlar. Bu ürkütücü sonucun kendi davranışıyla bağlantısını gördükten sonra ondan kaçınmaya çalışır, elbette başlangıçta bunu anlayamaz. Her yasaklanmış dürtüye teslim olma arzusu çok geçmeden sevgiyi yitirme kaygısıyla birleşir. Çocuk belki de bu başarısızlığı ve annesinin görünüşte sevgisini geri çekmesinden sonraki kaygıyı yaşamasaydı sevilme gereksinimini hiçbir zaman hissetmeyecekti.

Bu kaygı başlangıçta cezalandırılma korkusuyla aynı değildir. Yaramazlık yaptıktan sonra cezalandırılmayı isteyen küçük bir kız çocuğu tanıyorum, çünkü o zaman annesi onu yeniden sevecekti. Çocuğun kaygısının çekirdeğinin ne olduğu kolayca tahmin edilebilir: Yalnız bırakılma korkusu. Gözdağının bir yankısı olan bu korku şudur: "Eğer yaramazlık yaparsan giderim." Bu da yaşamda daha sonra bizim için değerli olan bir kişinin bizi terk etmesi düşüncesinde çoğu zaman hissedilir. Bu duygu yaşam boyu bizi terk etmeyecektir. Seksen yaşında "*Anne!*" diyerek ölen yalnızca Anatole France değildir. Savaş alanlarında binlerce asker bu şekilde yardım için seslenir. Yaşlılıkta yalnız kalma korkusu, erken çocukluk dönemindeki kadar güçlüdür. Bu, sevilme arzumuzun köklerinde kalır.

Saçlarıma kır düşerse

Gelip de der misin?

"Seni Mayısta sevdiğim gibi seviyorum."

Bizi her zaman takdir edilmeye ve istenilmeye yönelten bu deneyim ve bu kaygıdır. En derin anlamda, bir zamanlar annemizin bizi sevdiğ i gibi sevilme k isteriz. Bu istek mantıksız ve gerçekleştirilemez olduğu kadar inatçıdır da. Artık bu

şekilde sevilemeyiz ve annenin sevgisinin yerine bir başkasının konulamaz. Bir keresinde bir adam metresine, eğer birden yoksullaşırsa onu sevip sevmeyeceğini sormuş. Kadın, "Elbette seveceğim," demiş. Sonra adam, bir kaza sonucunda sakat kalırsa onu sevip sevmeyeceğini sormuş. Bu soru da olumlu yanıtlanmış. Ama adam yine de tatmin olmamış. Adam bir kez daha denemiş ve metresine bu engellere ek olarak sağır ve kör olur, üstelik bir de çıldırırsa sevgisinin aynı kalıp kalmayacağını sormuş. Kadının sonunda sabrı taşmış ve "Yoksul, sakat, kör ve sağır bir deliyi ne diye seveyim?" demiş. Aynen öyle! Neden sevsin ki? Yalnızca bir ane her şeye rağmen çocuğunu sevebilir.

Bu kaygının daha sonra toplumsal bir nitelik kazandığını; anneden, görüşlerine değer verdiğimiz başka kişilere aktarılacağını anlıyoruz. Ne zaman toplum tarafından reddedilme tehlikesi içine girsek suçluluk duygusu şeklinde belirir, çünkü onun taleplerine göre davranmayız. Bu toplumsal kaygının özünde dışlanmak, tek başına bırakılmak korkusu yatar.

Çocuğun sevildiğinden kuşku duymayışı, çoğu zaman annenin ya da dadının sevgisini geri çekebilmesi olasılığıyla sarsılır. Öyle görünüyor ki, çocukluk dönemimizin oldukça büyük bir bölümü bu korkuyla gölgelenir. Yirmi yıl önce tanıdığım bir olayı kolay kolay unutamayacağım. Bir tanıdığımın küçük kızı, annesi tarafından dünyaya getirilmeyip, büyük bir mağazadan satın alınmış olduğu düşüncesiyle baş başa bırakılmıştı. Kız yaramazlık yapmıştı ve annesi onu daha iyi bir kızla değiştirmek üzere mağazaya iade etmekle tehdit etmişti. Kalbi kırılan küçük kız hıçkırarak hıçkırarak bağırmıştı: "Değiştirme! Hilda çok iyidir." Öyle görünüyor ki, örnek bir çocuk olma güçlüğü, daha sonra eğitim yönünden kusursuz bir ideal ego hayaleti yaratmakta önemli bir etmen olmaktadır. Bu sebeple, ego ideali yaratılmasını sevilme arzusunun bağlarız. Kusursuzluk için çabalamanın yerini sevgi gereksinimi almıştır. Şimdi, yeniden, bu araştırmamızın baş-

langıç noktası olan, kişinin kendisinden hoşnutsuzluğuyla karşılaşma noktasına geldik.

Önceki sevilmiş olma deneyimi ve -belki de daha önemli- artık sevilmemekle ilgili diğer deneyim olmadan sevmek olanaksız olurdu. Cennete yeniden sahip olma arzusu, bir zamanlar insanların ona sahip oldukları ve yitirdikleri anısından kaynaklanır. Yukarıda sözü geçen tartışmayla, hangi gereksinimin önce geldiği sorusu da yanıtlanmıştır. Sevmek mi, sevilme mi? Doğal olarak, sevilme isteği çocuğun gelişiminde daha önce gelmekle kalmaz, bu, aynı zamanda en güçlü istektir ve öyle kalacaktır. Eğer bu doğruysa, o zaman yeni bir soru ortaya çıkar: Bununla diğer yoğun dürtü, sevmek, arasındaki bağlantı nedir? Görünüşe göre, soru uzun zaman önce yanıtlanmıştır, ama bu tür psikolojik sorunlar son derece uzun ömürlüdür.

Aşkın nereden kaynaklandığını; imrenme, sahiplenme ve düşmanlık dürtülerine karşı bir ters tepkiyi temsil ettiğini göstermeye çalıştım. Bu yeni içgörü, sevmek gereksiniminin sevilmemeye deneyiminden sonra edinildiği, bu kavrama nasıl uyar? Bu kavramla çelişmediği kesindir. Yalnızca onu tamamlar. Bu erken deneyim, gereksinimin başlangıcından önce gelir ve ayrıca insan ruhunda böyle bir sevgi özleminin neden ortaya çıktığı sorusunu da yanıtlar. Yeni içgörü, sevmenin, başlangıçta, sevilmenin mutlu kesinliğini yeniden kazanma çabası olduğunu anlamamızı sağlar. Bu çaba, kişinin kendisinden duyduğu hoşnutsuzluktan ve kişinin başa bela egosunu daha iyi bir egoyla, model bir egoyla, değiştirmedeki başarısızlığından kaynaklanır.

Öyle görünüyor ki, âşıkla âşık olunan kişinin durumları arasındaki ilişkiyle ilgili bir tartışma daha başka ve derin içgörülerine açığa vuracaktır. Bu, duygusal süreci, özellikle de henüz çözülememiş olan tepki oluşumu sorununu anlamamıza yardımcı olur. Genel hatlarıyla açıktır. Başlangıçta kişi, sevillecek biri olmaktan çok imrenilecek biri olarak görünür. Erkek önceleri kıskançlık, sahiplenme dürtüleriyle saldırgan-

ca dürtülerin nesnesidir. Sonra, anlaşılan, bu eğilimlerin hedeflerine ulaşmadaki başarısızlığının ardından, bizim sevgi dediğimiz güçlü ve gizemli ters dalga, şefkat ortaya çıkar. Şimdi süreci yeni bir gözle görürüz. Bu yeni bakış açısına göre sürecin amacı sevmektir.

Annesinin hoşnutsuzluğunu ve açık bir şekilde sevgisini çekişini deneyimleyen yaşayan çocuk, başlangıçta bu soruna korkuyla tepki gösterir. Düşmanlık ve saldırganlık gösterecek, görünüşte yitirilmiş olanı yeniden kazanmaya çalışır. Çocuksu karakterinin tüm şiddetiyle en değerli varlığı olan anne sevgisini yeniden elde etmek ister. Sevgiyi umutsuzca yeniden kazanma girişimi ilkel bir sahiplenme duygusu niteliğindedir. Neredeyse refleksi benzer özellikleri vardır. Çocuk nesneyi tutmak, kucaklamak ve ona sımsıkı sarılmak ister. Bu çabada sevecenlikten çok düşmanlık ve sahiplenme vardır. Çabanın karakterindeki değişiklik ancak başarısızlıktan sonra, çocuk çabanın başarısız olduğunu anladığı zaman gerçekleşir. Bundan sonra çok tuhaf bir şey olur; bilinçli düşüncemize yabancı, ama çocuksu davranışa çok yakın bir şey. Nesneyi doğrudan yakalamak ve ona saldırgan bir biçimde sahip olmak yerine, çocuk, eskiden olduğu gibi, kendisini nesneyle özdeşleştirir. Çocuk, geçmişteki o mutlu dönemde annesinin ona yaptığı gibi aynısını yapar. Süreç çok aydınlatıcıdır, çünkü bu, genel olarak sevginin şablonunu oluşturur. Böylelikle, küçük çocuk kendi davranışıyla annesinden ona ne yapmasını istediğini, ona karşı nasıl davranması gerektiğini gösterir. Bu isteğini, ona daha önce şefkat ve sevgi vermiş olan annesine bunları sergileyerek bildirir. Bu, anne rolünü devralarak umutsuzluk ve yitirme duygusunun üstesinden gelme girişimidir. Çocuk, ne istediğini, bunu kendisi yaparak göstermeye çalışır: Bak, bana böyle davranmanı, böyle şefkat ve sevgi göstermeni istiyorum. Doğal olarak, bu tutum düşünme ya da mantıklı planlama sonucu ortaya çıkmaz. Bu tutum, özdeşim yoluyla ortaya çıkan duygusal bir süreç; isteğini karşılaması için anneyi kandırmak amacıyla

bilinçdışı bir biçimde başvurulmuş bir rol değişimidir. Küçük çocuk, eylemleriyle nasıl seilmek istediğini gösterir. Bu, tersine çevirme yoluyla sergilenen ilkel bir gösteri; annesinin yapmasını istediği şeylerin nasıl yapılacağını bir örneğidir. Bu gösteride, bir zamanlar anneden ya da seven kişiden alınan ilginin, şefkatin ve sevgi sözcüklerinin anısı yaşamaktadır. Sürecin ruhsal dinamikleri yeterince ilkindir, ama bu, o denli çocuksu tutuma özgüdür ki, anlamını kavramak için özel bir çaba gerekir, çünkü biz yetişkinler kendi tutumumuzu bu kadar kolayca bir başkasınıninkiyle değiştirme yeteneğimizi yitiririz. Mekanizmanın özünde, başka bir insandan istenilen tutumun kendimiz tarafından sergilenmesi vardır. Annesine karşı sevgi dolu davranışlar sergileyen çocuk, annesine kendisine nasıl davranması gerektiğini gösterir. Çocuk kendisine şefkat gösterilmesini ister ve durumun ivediliğini anlatabilmek için bunu eyleme dökmekten, aktif bir biçimde sergilemekten başka çaresi yoktur. Bu nedenle, tutkusunu kendi arzularından çok, öteki kişide uyandırmak istediği arzulara karşılık gelir.

Bu eylemden önce ise bilinçdışı bir fantezi gelir: Nesneden istenen davranış biçimi. Sabırsız ego öteki kişinin rolünü taklit eder, nesneden istenilen davranışı ortaya çıkarıp o kişiye sunar. Kişiye özgü elde etmeye çalışma ve kendini beğendirme tarzı, kişinin görmeyi istediği sevgi dolu davranışı açığa vurur. Aşk, bilinçdışı bir sevilme fantezisi olarak başlar.

Bu sunuş aktif bir biçimdir; tersine çevirme yoluyla yapılan bu sergileme, nesneden istenilen tutumunun beklentisidir. Bu daha sonra, genel olarak sevmenin niteliğini belirleyecektir. Hepimiz, âşık olduğumuz zaman bilinçsiz bir biçimde bu şekilde davranırız. Nesneye karşı ilgimiz ve şefkatimizle, neyi almayı, pasif olarak neyi yaşamak istediğimizi gösteririz. Yani, hepimiz bu zevkli oyunda iki rolü birden oynarız. Sevgi gösterimiz öteki kişiden istediğimiz sevginin beklentisidir. Bununla sanki şunu gösteririz: Benim için böyle çıldırmanı istiyorum. Bu iki rollü oyunda bir fanteziyi ortaya koy-

duğumuz açıktır. Hem aşkının özlemini çektiğimiz öteki kişiyizdir, hem de olmayı istediğimiz sevgili. Aşkımız, nasıl sevmeyi istediğimizin bilinçdışı reklamıdır. Bu, başkasının adına yapılan bir gösteridir. Öteki kişiye, onun bize davranmasını istediğimiz gibi davranırız. Bu yolla, bilinçsiz olarak neyi yitirdiğimizi ve neyin özlemini çektiğimizi ilan ederiz.

Böylelikle, aşkın en derin anlamını bulma noktasına geldik. Aşkın amacı sevmektir. Başlangıçta bu amaca saldırı-gança bir fetih yoluyla ulaşılmaya çalışılmıştır. Ona iki rollü performansla ulaşılabacaktır; bu performans önce fantezidedir, sonra, nesneye gösterdiğimiz hareketlerle, yakınlıkla, sevecenlikle, yaptığımız açıklamalarla ve sarf ettiğimiz yumuşak sözlerle ortaya koyulur.

3

Çocukluk döneminde sevgi ancak birkaç kişiyle sınırlıdır: Ebeveynler, dadı, bir oyun arkadaşı. Çocuk, onun tüm dünyasını temsil eden bu küçük çevre tarafından takdir edilme-yi, kendisine hayran olunmasını ister. Bir dünya onun mad-desel anlamdaki genişliği ve yayılışıyla değil, birëyin onun ölçüsünü düşünebilme yeteneğiyle belirlenir. İki yaşındaki torunum için öteki insanların da babalarının olması çok şaşırtıcı bir keşifti. O, yalnızca bir babanın var olduğunu düşünmüştü.

Çocuğun sevmek, takdir edilmek ve onaylanmak istediği çevre yavaş yavaş genişler, buna öğretmenler, arkadaşlar, tanıdıklar, çocuk parkındaki arkadaş grubu dahil olur. Daha sonra çevre daha da geniş grupları içine alır. Bir adam, hır-sının niteliği ve derecesine göre, yalnızca ailesi ve dostları tarafından değil, onların ötesinde içinde yaşadığı topluluk, ülkesi, bulunduğu kıta, hatta tüm dünya tarafından takdir edilmek ister. Bir kadın tarafından sevmek aynı gereksini-

min yalnızca bir türüdür; o yalnızca bir kadınla kısıtlarımıştır. Aynı zamanda, toplum tarafından takdir edilme gereksiniminin, başlangıçta bir kişiden görölen hayranlık ve takdirin genişlemiş hali olduğunu söyleyebilirsiniz. Bu gereksinim, şu ya da bu şekilde hepimizde yaşar. Hepimiz toplum tarafından takdir edilme özlemi duyarız. şair ya da besteci çalışmasını bir çekmeceye koyup onu hiçbir zaman yayınlamamaya karar verebilir, ama çalışmasını tasarlarken ve yaratırken bilinçli ya da bilinçsiz çok sayıda okuyucu ya da dinleyici ya da yalnızca birini hayal etmiştir - bu yeterlidir. Yalnızlığının içinde yaratmanın mutluluğunu hissetmiş olabilir, ama farkında olmasa da yalnız değildir. Görünmez bir izleyici grubu vardır. Bu durumda gerçeklik psikolojik anlamdan daha az önemlidir. Hiç kimse yalnızca kendisi için yaratmaz, çünkü aşk gibi başarının da toplumsal bir doğası vardır. Toplum tarafından takdir edilme tanınma işteği, kişisel sevilme ihtiyacının en genel şeklidir. Bu, belirli bir kişi ya da birçok kişi tarafından sevilme gereksiniminin yerini alacak kadar güçlenebilir; sanki toplum bu bireylerin yerini almıştır. Bazen bir grubun ya da çok sayıda insanın, başlangıçta takdirine özlem duyulan tekil bir kişinin arzulanan hayranlığının ve değer veriişinin yerine geçebilmesi ilginç bir gelişmedir.

Bu alanda çok sayıdaki sorundan biriyle, beklenmedik bir anda toplumdaki takdir görmenin yarattığı duygusal etkiler sorunuyla ilgilenmiştim. Bir anda bir sürprizle karşılaşıp kendisini toplumsal hayranlığın ve takdirin nesnesi olarak bulan bir kişi acaba ne tür duygular içindedir? Bu küçük psikolojik soruna ilgi duymuştum, çünkü değişik kişilerin duygusal tepkilerinin hemen hemen aynı olduğunu gözlemlemiştim. Bireysel farklılıklar önemsizdir.

Burada belirtilenler rasgele alınmış olaylardır. İlki yakın zamanda meydana geldi. Küçük kızım Miriam, beşinci doğum gününü geçen gün kutladı. Yaz tatilimizi geçirdiğimiz

küçük dağ otelinde, küçük kız kısa bir süre içinde konukların sevgilisi oldu. Hiç de utangaç olmayan, toplumsal yaratılışlı kızım herkesle dostça konuştu; onun bu rahat ve cana yakın tavrı herkesin kalbini fethetti. Bir rastlantı sonucu, oteldeki kadın konuklardan bazıları Miriam'ın doğum günü olduğunu öğrenmişler. O da müdüre, garson kadına ve konuklara, "Eminim bugünün ne günü olduğunu bilmiyorsunuzdur," diyerek bunu öğrenmelerine katkıda bulundu. Bazı konuklar onu sabah kahvaltısı sırasında masada kutladıkları ve ufak tefek armağanlar verdikleri zaman da utangaç değildi. Öğle yemeğinde -sayıları yüzü geçmeyen- konukların küçük aile masalarında yemeklerini yedikleri yemek salonunda ufak bir olay oldu. Tatlı servisinden önce otel müdürü ellerini çırpı, herkesin dikkatini rica etti ve bugünün özel bir gün, otelin herkes tarafından sevilen en genç konğunun doğum günü olduğunu söyledi ve orada bulunan herkesten onu kutlamalarını istedi. Müdür küçük kızın elini sıktı, Miriam gülümsedi, gururu okşanmış göründü ve müdüre kibarca teşekkür etti. Sonra kapı açıldı ve bir garson, üzerinde beş mum bulunan güzel bir doğum günü pastasını içeri getirdi ve masanın üstüne koydu. Konuklar, büyük bir aileymiş gibi pastadan aldılar ve şarkı söylemeye başladılar: "İyi ki doğdun Miriam..." O ana kadar mutlu görünen ve aldığı armağanlarla gururu okşanan küçük Miriam birden garip bir tepki gösterdi. Herkesin ona gülümseyerek baktığını ve şarkı söylediğini fark edince gözleri doldu. Yüzünü annesinin kucağına gizlemeye çalıştı, sonra birden masanın altına kaçtı, orada ağlamasını sürdürdü, masa örtüsü onu tüm gözlerden korumuştı.

Aslında son derece kaygısız ve cesur olan bu küçük kızın sarsıldığı, oldukça heyecanlandığı ve ağlayacak kadar utandığı açıkça belli oluyordu. Aynı akşam annesi neden böyle davrandığını sorunca, "Bu kadarı fazlaydı. Herkes bana bakıp benim için şarkı söylüyordu," dedi.

Onun ruhsal durumunu, ondan yetmiş beş yaş daha büyük bir adamınkiyle kıyaslamak istiyorum. Anatole France çok alçakgönüllüydü ve kendisine iltifat edilmesinden hoşlanmazdı, oysa Kuzey Afrika'ya yaptığı yolculukta göklere çıkarılmış ve ona bir tanrı gibi tapılmıştı. Fas ve Tunus'un eski eserlerini görmek için bu iki ülke arasında yaptığı yolculuk uzun bir alkış yağmuru olmuştu. Öğretmenle öğrencilerin yaşlı adama bir demet kır çiçeği sunmak için beklediği küçük köyden, davet edildiği ziyafetlerde entelektüel seçkinlerin resmi giysiler içinde çevresinde toplandıkları büyük kentlere kadar, bu, onun binlerce hayranının bitmek bilmeyen, coşkun bir sevgi gösterisine dönüşmüştü. Tüm kentler onu ağırlamak için yarışmıştı. Yolculukta ona refakat eden dostu Michel Corday, Tebessa'da son derecede iyi muhafaza edilmiş bir Roma harabesi olan Minerva mabedindeki ağırlamayı anlatır. Merdivenin her iki yanında genç kızlar basamaklara dizilmişlerdi. Kızlar eski tarzda beyaz giysiler giymişlerdi, ellerinde büyük yeşil palmiye yaprakları vardı. Göğüsleri üzerinde, leylak rengi satenden çapraz inen kuşaklar vardı ve bunların üzerinde kabartma altın işlemeli harflerle Anatole France'ın kitaplarının adları yazılmıştı. Yaşlı yazar bu iki büyüleyici grubun arasından merdivenleri çıkmak zorunda kalmış ve ağlamış.*

Büyük yazarla küçük çocuğun hissettikleri ortak duygunun özelliği nedir? Her ikisi de o anda boğazlarında bir şeylerin düğümlendiğini hissetmiş ve sonra ağlamışlardır. Onlara yöneltilen bu beklenmedik onurdan ötürü heyecanlandıkları açıktır. Ama gözyaşları niye? Aniden gelen mutluluğun insanları ağlattığını ileri sürebilirsiniz, ama biz bu psikolojik süreçle ilgili daha çok şey bilmek istiyoruz. Bir kutlama yapılması beklendiği zaman yaşananlardan daha farklı bir durum olsa gerek. Bunun bir sürpriz olarak ortaya çıkması

* Michel Corday, *Anatole France – D'après ses confidences et ses souvenirs*, Flammarion, Editeur, Paris, 1927, s. 67.

önemli bir faktör olmalıdır. Yıllar önce yayımlanan bir kitapta*, artık bilinçdışı olmuş eski bir beklenti gerçekleştiğinde şaşkınlık hissi yaşandığını ileri sürmüştüm. Örneğin, bir zamanlar engellenmiş güçlü bir istek vardır ve -uzun zaman- dan beri bilinçli düşüncelerden uzakta gömülü duruyordur- sonra o istek hiç beklenmedik bir biçimde gerçekleşir. Buradaki duygu, bilinçdışı bir isteğin (ya da korkunun) gerçekleşmesiyle ortaya çıkan bir şaşkınlık duygusudur. Bu vaka, eski bir sevilme, herkes tarafından tanınma ve takdir edilme hayalinin beklenmedik bir anda gerçekleşmesi olmalıdır. Ama her iki vakada da kişiler buna biraz hazırlıklıydılar, çünkü kendilerinin biraz olsun onurlandırılacaklarını biliyorlardı. Ünlü yazar, zafer gezisi sırasında her durakta kutlanacağını tahmin etmişti. Küçük çocuk da bazı konukların ona dostça sözler söyleyeceğini ve ona şekerlemeler, vs. vereceğini bekliyordu. Bu nedenle, yukarıda sözü edilen beklenmedik durumun burada olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, Anatole France'ın ve küçük Miriam'ın onurlandırılmayı beklemelerine karşın, bunun gibi sıra dışı bir kutlamaya hazırlıklı olmamalarından kaynaklanmaktadır. Şaşkınlık ögesi kesinlikle her iki vakada da vardır. Onları etkileyen ve şoka uğratarak duygulandıran kutlamanın görkemidir. Ruhsal hazırlık yapılmıştır, ama duygularının yoğunluğu ancak eski hayallerinin bir yankısı olarak açıklanabilir; yaşlı büyük adam ve küçük kız bir zamanlar, çok sevillecekleri hayalini kurmuşlardı.

Şaşırtma faktörünün duygusal tepkiyi yoğunlaştırdığını ele aldıktan sonra, şimdi onların neden gözyaşı döktükleri sorusunu yanıtlamamız gerekir. Zafer kahkahası gibi mutluluk ifadeleri ya da derin bir doyum belirten başka yüz mimikleri beklememiz gerekmez miydi? Yoğun sevincin de kendisini gözyaşlarıyla ifade ettiği doğrudur, ama bunun tüm büyük mutluluklar için geçerli olmadığını söylemeliyiz. Bu bizi, bu özel duyguyu açıklama zorunluluğundan kurtarmaz.

* Theodor Reik, *Der Schrecken*, Viyana, 1926.

Birkaç duygusal faktör burada bir araya gelmiştir: şaşkınlık, gurur ve utanma. Sonuç, taşkın bir mutluluk hissinin aniden yükselmesinin yanı sıra duygulanmadır. Bu karmaşık duygusal durumla ilgili yaptığım psikolojik analiz kesinlikle yeterli değildir. Bunu sunuyorum, çünkü bildiğim tek analiz bu. Psikoloji literatüründe yaptığım taramalardan, bu garip karmaşık duyguyu hiç kimsenin açıklamaya çalışmadığını anladım. Şaşırma faktörünün sonuçta etkin olduğu, ancak bunun yalnızca sonucun yoğunluğuna katkıda bulunduğu açıktır. Eski bir istek birden yerine gelmiş, unutulmuş bir hayal gerçekleşmiştir. Bir zamanlar, gerçekleşmenin beklenmesi ve sonra ondan vazgeçilmesi mutlaka önemlidir, ama bu vazgeçmenin bilinçdışı motivasyonu psikolojik değerlendirme için daha önemlidir. Sanırım, çoğumuz vazgeçmeyi yalnızca kişinin değerlerini ve doğuştan gelen yeteneklerini tanımayı reddeden dış dünyanın başarısızlığından ötürü değil, onların yokluğuna karşı bir tepki olarak zorunlu görürüz. Sanki çevremizdeki insanlar bizi tanımak ve takdir etmek istemiyorlardır, çünkü buna layık değilizdir. Ölçülü olmaları yalnızca bizim hakkımızdaki olumsuz yargılarının bir ifadesidir. Biz kendi değerimizin farkında olmayı sürdürürken - bu ancak bilinçli olarak olur- onların bizi takdir etmemelerini aldırış etmezliğin ya da kayıtsızlığın bir ifadesi olarak değil, onların hükümleri olarak kabul ederiz. Onlar, tutumlarıyla, kararlarını, beklediğimiz genel takdiri hak etmediğimizi bildirirler. Bu olumsuz tepkinin ya da çabalarımız karşısında toplumun tepki vermeyişinin veya yetersiz tepki verişinin bilinçdışı yorumlaması, beraberimizde taşıdığımız gizli değersizlik duygularına kadar uzanır.

Şaşırtıcı, büyük bir toplumsal takdirle karşılaştığımızda mutluluk duymamızın nedeni yalnızca eski bir bilinçdışı isteğin gerçekleşmesi değildir. Bunun çok daha başka nedenleri vardır. Duygulanırız, çünkü değersizlik ve suçluluk duygusu üzerimizden alınır. Birden, küçük ya da büyük, toplumun düşünce suçlarımızı bağışladığının, bizi azat ettiğinin

yanlış anlaşılabilir ve inandırıcı işaretlerini alırız. Bundan da öte, toplum, değerlerimizi ve çabalarımızı tanımaya hazırdır ve bundan hoşnuttur. Yeniden haklılık kazanırız ve gölgeden güneşe çıkarız. Ötekiler tarafından yalnızca hoş karşılanmakla kalmaz, aynı zamanda takdir edilir, tanınır, beğeniliriz ve bu, onlar tarafından seviliyoruz demektir. Bu, bir günahkârın tanrının inayetiyle günahlarının bağışlanmasıyla kıyaslanabilir.

Bu ani bağışlanma duygusu kişide o derin doyumunu yaratır, kişiye mutluluk duygusu verir. Böyle bir kurtuluş mucizesi ancak sevgiyle gerçekleştirilebilir; toplumun takdirini kazanma, genelleştirilmiş bir sevgiden başka nedir ki? Bu, din tarafından sağlanabilir ve din Tanrı'nın insanları sevdiğinin bilincinde olmaktan başka ne olabilir? Mutluluk dalgaları, seviliyor olma inancı, bilinçdışı suçluluk duygularını alıp götürmüştür. O sırada, bu gurur dolu heyecanın ortasında, bizi değersiz olduğumuza, takdir edilmeyi ve sevmeyi hak etmediğimize inandırmış olan geçmişteki duygunun bir anısı, bir yankısı gelir. Bu anı bir duygu karışımı yaratır. Sanki kişi şöyle demek ister: "Ama ben bu kadar mutluluğu ve sevgiyi hak etmiyorum!" Aslında kişiyi duygulandıran, bugünün derin doyumuyla geçmişin gizli acısı arasındaki zıtlıktır. Ona göre, böyle büyük bir onur buna layık olduğu için değil, layık olmadığı halde ona bahşedilmiştir. Durum, bir günahkârın Tanrı'nın inayetine kavuştuğunda kendisini içinde bulunduğu durumla kıyaslanabilir. Bir mucize tarafından kurtarılmış olmanın kesinliği içinde, lanetlendiği ve ağır bir cezaya layık olduğu düşüncesi geri gelir. Kurtarılmaya layık değilken azizlerin kurtarıcılığını paylaşma duygusu içinde, gururla tevazu birbirine karışmıştır. Duruma yarı acı yarı tatlı bir tat veren, bu yüksek ve alçak duyguların karışımıdır. Bazen âşıkların ilk görkemli birleşmesinde, sevinç duygusunun içinde bir tür kendini hor görme, böyle bir mutluluğun hak edilip edilmediğine dair ince bir kuşku hissedilir. Orada olduğu gibi burada da yükselen zafer şarkısının sesi eski ezginin yankısını bastırır.

4

Aşkın doğduğu başlangıç evresinin tanımında, içsel hoşnutsuzluğun ve huzursuzluğun etkisi belirleyici öge olarak görünüyordu. Doğasını anladıkça bunun yalnızca ön evrelerde değil, aşkın duygusal oluşumunda da ne kadar önemli olduğunu görüyoruz. Diğer görüşlerin aksine, bizimki, kişinin kendinden kaçışının seçilen nesne tarafından uygulanan çekişten daha önemli olduğu gerçeğini vurguluyor. Erkekteki bir güç onu kaçmaya ve kendisinden kurtulmaya zorlar. Onu, kendi varlığından kaçmayı istemeye iter. Kendi içsel tatminsizliğinden ya da kendini beğenmemekten kaçıp kurtulmanın birçok yolu vardır. Kişi sarhoş olabilir ve böylelikle kendisini değişmiş hisseder. Başka bir yol, siyasi ya da dini bir davaya heves etmek, böylelikle de kendini unutmaktır. Ya da kişi, romanı yazanın çöküntü ya da tatminsizlik içindeki Bay Smith değil, bir başkası olduğunu hissettiği yaratıcı bir ruh hali içine girebilir.

Aşkta bu bezginlik verici ego erir gider ve bir başka kişinin parçası haline gelir. Aşk konusuyla uğraşan çoğu psikolog duygusal gidişle ilgili bu temel noktayı ihmal eder ya da onu görmez. Onlar, nesneye doğru yönelen ruhsal hareketi gözlemlerler, ama başlangıçtan, kişinin kendisinden vazgeçtiği andan itibaren bu yönün işaret edildiği gerçeğini gözden kaçırmazlar. Bir kişinin içsel uyumsuzluğunun üstesinden gelme çabasının sonucunu iki faktörün belirlediği açıktır: Yani, kişinin başlangıçta kendinden duyduğu tatminsizliğin yoğunluğu ve bu hoş olmayan durumun içinden çıkmak için kişinin toparlayabileceği enerji miktarı. Eğer burada sunulan tez doğruysa, sevemeyecek iki tip insan vardır: Kendi durumundan hoşnut olan, kendi kendine yetenler ve kendilerine karşı derin bir hoşnutsuzluk içinde olanlar.

Kendi durumlarından çok hoşnut olup kendi kendilerine yetmelerinden ötürü sevemeyen ya da daha iyisi, sevmeye gereksinim duymayan insanlar var mıdır? Kuşkusuz vardır,

örneğin, kendilerini işlerine vermiş dahi kişiler, araştırmacılar, besteciler, yazarlar, filozoflar ve büyük dini düşünürler. Onlar kendilerinden kaçmak için başka bir yolu seçmişlerdir, çünkü zaman zaman onlar da, geride kalan bizler gibi, egoları tarafından rahatsız edilmişlerdir. Onların sevme yetenekleri egolarının kendilerini işlerine adanmış olmasından ötürü kısıtlanmıştır. Peki ama bu şekilde yaratıcı olmayan, ruhsal enerjilerini harcamak için böylesine güçlü ilgi alanları olmayan milyonlarca insan ne olacak?

Başka bir noktaya dönerek bu soruya daha kolay yaklaşabiliriz. Seven kişinin başlangıçta bilinçdışı olarak nesneyi kıskanmış ya da imrenmiş olması gerektiğini söyledik. Nesneye hayranlık duymuş ve kıyaslama yoluyla kendisini ondan aşağı bir konumda hissetmiş olmalıdır. Bu noktada şu psikolojik sonuca varırız: İmrenmeyen sevemez. Bu garip bir söylemdir, ama, bilinçdışı duygularla ilgili olarak inkâr edilemez olduğunu düşünüyorum. Yukarıda sözü edilen yaratıcı insanların imrenme yeteneği yok değildir, ama onlar kendilerini işlerine öylesine vermişlerdir ki, ya imrenmeleri kısa ömürlü olur ya da kendi doğuştan yeteneklerine ve üstün niteliklerine dönerek kıskançlıklarını çarçabuk bastırırlar. Burada, bir önceki ifademizi genişletebilir ve sevebilmek için kişinin bir süre imrenebilmesi ve öteki kişinin başarılarını değil de kendisini kıskanmayı sürdürmesi gerekir diyebiliriz.

Çok kısa bir süre dışında imrenemeyen ya da kıskanamayan insanlar var mıdır? Hiçbir zaman haset ya da kıskanç olmayan ölümlüler var mıdır? Sanmam. Aslında, Robinson Crusoe ve olası benzer istisnalar dışında olmadığı görüşüneyim. İnsanlar başka insanlarla birlikte yaşadığı sürece imrenmeden ve kıskançlıktan kaçınabilecekleri şüphelidir. Ama şu anda, kesinlikle imrenmeyen ve kıskançlık duymayan, kendi kendine yeter, kendinden emin ve hoşnut görünen pek çok kadın ve erkek vardır. Öyleyse bu kişiler sevme yeteneğinden yoksun mudur? Böyle olması gerekmez. Onların tat-

minsiz olmamaları ve özgüvenleri belki de âşık olmalarının ya da âşık olmuş olmalarının sonucudur. Önemli bir şey başarmış ya da kendilerini tümüyle dini ya da siyasi bir davaya vermiş olabilirler. Ama bu, onların hiçbir zaman imrenmediği ya da kıskanmadığı anlamına gelmez.

Yine de, imrenme ve kıskançlığın saldırısından korunan insanlar vardır. İki yüzyıl önce şairlerin söyledikleri gibi, onlar aşk tanrısının oklarına karşı dayanıklıdır. Onların sırrı nedir? Onlar başkalarının doğuştan gelen yeteneklerine ve çekiciliğine karşı kayıtsız gibidirler. Ama öyle midirler? Belirli bir noktanın ötesine kadar duygusal olarak ulaşılmaz kalır, ama ötekinin tadını çıkarırlar. Onlar duygusuz değildir. Onlar yalnızca sevgisizdir. Bu tip insanları özellikle psikiyatrlar tarafından histerik karakterler ve paranoid kişilikler olarak adlandırılan grubun içinde bulursunuz. Ama patolojik olmayan gruplar içinde de onlardan çok sayıda mevcuttur. Bunlardan birçoğu kendisindeki bu eksikliğin farkında değildir. Engellenmeleri için nesnelerin kusurlarını ya da dış koşulları suçlarlar.

Psikanaliz bu kişilerin başkalarına karşı üstünlüğünün ve görünüşte hiçbir imrenme ve kıskançlık duygularının olmasının yalnızca kendilerini inandırdıkları bir şey olduğunu kanıtlayabilir. Güçlü sevgi duygularına karşı bir tılsım görevi gören bilinçdışı bir savunma mekanizmasının göstergesidir. Duygusal soğuklukları, kibirleri, kendini beğenmişlikleri ve özgüvenleri yalnızca kandırmacadır, ikamedir. Onların ki yalnızca ikame bir özgüvendir. Kendilerini savunmasız ve güçsüz hissettikleri için kendilerini korurlar. Güvensizlik içindeki egolarını yapay olarak desteklerler. Kendini yüceltme ve ben senden daha iyiyim tutumu, kendi kendine yeterlik zırhı çatladığı zaman hissettikleri yalnızlığın üzerini örtme çabasıdır. Fransızların *cache-misère** sözü bu tutumun psikolojik yapısını anlatır. Bu kişilerin bir yöndeki mesafelilikle-

* Yırtık pırtık iç çamaşırlarını gizlemek için giyilen güzel görünümlü giysi.
(Ed. n.)

ri genellikle çevrelerine sergilemek istedikleri bazı nitelikleri şişirme hevesiyle ilişkilidir. Onlar ikinci el bir yaşam sürer, daima insanları etkilemek ve hoşnut etmek isterler. Başkalarına karşı şirin gözükmek çoğunlukla gerçek sevgi duygusunun yokluğunu örtmek için kullanılır. Bu insanlar, üstünlüklerini bariz bir biçimde sergiledikten sonra, sanki bunun bir ikame olduğunu bilir gibi, çoğu zaman kendilerini kınar ya da suçluk duygusu hissederler.

Engellenmiş bir yaşamdan yakınan içlerindeki kararlı gözlem istasyonunun sesini boş yere bastırmaya çalışırlar. Sanki, içlerinin derinlerinde bir yerlerde, kibirlerinin göz boyama, özgüvenlerinin sahte, gururlarının güçsüzlüklerini gizleme yolu olduğunu farkındadırlar. Bir zamanlar Viyana'da tanıdığım bir hanım bu insanları anladığını şöyle anlatmıştı: "Kibirli olmamam için tanrı bana yeterli özgüveni versin."

Temkinli bir kişi imrenme ve kıskançlık gibi zorunlu psikolojik duygulardan kendisini sakınır ama kendisini mutluluk ve doyumdan da yoksun bırakır. Kendi kendine yeterliği onu üzüntüden korur, ama camdan bir fanusun altında, gevşeme ya da duygusal yönden hazırlıksız olma şansı bulunmadan yaşamaya mahkûm eder. Sonunda kendinden usanır. Bu, güçlü bir içsel gereksinime karşı bir oturma eylemidir. Bu temkinli katılık kendini her şeyden yoksun bırakmaya, kısıtlamaya, dünya nimetlerinden kendini çekmeye varır. Bu bazen egoizm izlenimi verir ve insanlar bu kişilerin sevemeyecek kadar bencil olduklarını söylerler. Ama onları doyumdan ve neşeden yoksun bırakan bencillik midir? Onları sevgiden uzak tutan daha çok, bağımsızlıklarını yitirme ve yetersiz bulunma korkusudur. Yazgılarını bir başkasınıkiyle birleştirme isteğine izin vermezler. Gizil eşlik gereksinimine boyun eğmek istemezler, kendilerini genişletmeyi ve yüceltmeyi yeğlerler. Onlar kendilerini yalnızca bağımsız değil, önemli hissetmek, sahnenin merkezinde olmak isterler. Sevmek, bir başkasını merkeze koymak demektir.

Başarırlar, ama bu arada yaşam onlardan kaçır. Bilinçli olarak herhangi bir sevgi yoksunluğu hissetmezler, ama bazen kendilerini canlı cenaze gibi hissederler. Gururları ve mesafeli olmaktan ve kendi kendilerine yetmelerinden ötürü elde ettikleri küçük ödüller sonunda bir kazanç getirmez. Bazen yarı gerçeklerle süsledikleri bu yalana yarı yarıya inanırlar, ama bir yerde onun rol yapma olduğunu bilirler. Bazen âşık olmaya çalışırlar, ama sonunda yalnızca bunun aşk olmadığını anlamayı başarırlar. Kendi kendilerine saklambaç oynarken bile korkuları çok derindir. Bu yalnızca sahte bir aşktır, ucuz taklit bir eşyadır, çünkü bu kadar korkan bir insan sevebilir.

Çoğu durumda üstünlük duyguları bilinçdışı bir suçluluk duygusunu ya da yetersizliği örter. Kendilerini bırakmaktan ya da teslim olmaktan korkarlar, çünkü sevmeye layık olmadıklarını düşünürler. Kendinden emin görünüşlerinin arkasında korkunç bir özgüvensizlik vardır. Psikanalizde, bu insanların çevrelerine ördükleri bilinçdışı koruyucu duvarı yıkmak için büyük bir sabır ve psikolojik anlayış gerekir. Psikanaliste karşı da aynı gönül rahatlığını ve özgüveni sergileyecekler, başkalarına gösterdikleri duygusal savunmayı ve mesafeliliği ona da göstereceklerdir. Yapay özgüvenlerini ve görünüşteki kibirlerini kaldırıp, derinlerdeki güvensizlik ve aşağılık duygusu düzeyine inmek gerekir. Yahudi deyimlerinden biri, bu tedavi edici yöntemi çok iyi açıklar. Bu deyim **bu tür bir insana şunu öğretir: "Kendini bu kadar büyütme, o kadar küçük değilsin."**

Psikanalist, yalnızca yüzeydeki kibiri yok etmek değil, **üstünlük** taslama tutumunu zorunlu kılan duygusal güdülerini **de** ortadan kaldırmak zorundadır. Psikanalist, yok etmek **zoru**nda olduğu özgüvenin ve hatta kendini haklı görmenin **yerine** gerçek ve haklı bir güvenlik duygusu yerleştirmelidir. **Ne** gariptir ki, aşırı güvenli ve kendini beğenmiş görünenler **yüreklendirilmelidir**. Bu, zor, kolaylıkla başarıya ulaşılamayan, bazen de hiç başarı elde edilemeyen bir görevdir. Bu in-

sanlar konumlarını inanılmaz bir inatçılıkla korurlar, yapay niteliklerle kolayca değiş tokuş ettikleri kişiliklerinin gerçek değerini takdir etmiyor görünürler. Bu, bir kadının değerli yemek takımını dolapta kilit altında tutup bu arada konuklarını yeni, ucuz, parlak bir yemek takımıyla etkilemeye çalışması gibidir. Vurgulamak istediğim psikolojik gerçek, bu insanların çoğunun tutumunun kendini kandırmak olduğudur. Kendi kendine yeterlik ve halinden memnuniyet görüntüsünün hemen birkaç santim altında derin bir aşağılık duygusu ve yetersizlik hissi vardır.

Sevgi veremeyen diğer grup, kendilerini sevmeye layık bulmayan insanlardır. Elbette, bu duygu çoğu zaman bilinçli değildir. Çoğu vakada bu insanlar, onlara uygun bir aşk nesnesi bulma izni vermeyen gizemli bir yazgının kurbanı olduklarını düşünürler. Aslında son derece güvensizdirler, herhangi birinin onları sevebileceğinden kuşkuludurlar. Risk almazlar, çünkü özgüvenleri çok zayıftır. Sanki yaşam tarafından çöküntüye uğratılmış gibi, çoğunlukla egoları ezilmiş ya da sakatlanmıştır ve kendilerine güvenmezler. Dışarıya yansıyan görünümün aksine, kendilerini yetersiz hissederler ve reddedilmeyi beklerler. Belirli bir özgüven ve özsaygı olmadan sevmek olanaksızdır. Kendi kendisiyle dost olamayan kimseyle dost olmaz. Başkalarıyla iyi geçinmek istiyorsanız, kendinizle az da olsa iyi geçinmelisiniz. Bu ürkek insanlar reddedilmeyi kabul etmekle kalmaz, hatta bazen bunu kışkırtırlar. Kendilerini beğenmediklerinden bilinçdışı olarak başkaları tarafından beğenilmemeye hazırdırlar. En büyük korkuları insanların, onların ne kadar kötü niyetli, aptal ya da sığ olduklarını öğrenip onlara aldirış etmemeleridir. Verebilecekleri çok az şey olduğunu düşündüklerinden başkalarından çok az şey isterler. Geçen gün, iyi yetiştirilmiş bir kız, bir grup kolejli kız ve delikanlıyla eğlenmek için gezmeye gittiğinde yaşadığı bir deneyimi bana anlattı. Zaman ilerledikçe hastamın güvensizliği daha da artmış. Bana şöyle dedi: "Sarhoş olmak istiyordum, çünkü on beş dakika sonra il-

gi çekici olmayacaktım.” Bu insanların çoğu içsel güvensizliklerinden gönül serüvenlerine girmek yoluyla kaçmaya çalışırlar, ama seks çok yetersiz bir sığınaktır. Sevme yeteneksizliği kişiyi izler ve cinsel yaşamını da doyumsuz yapar.

Aşkın oluşumu için birincil koşulun insanın kendinden hoşnutsuzluk duyması, hatta biraz da kendisini beğenmemesi, olduğunu biliyoruz. Ama bu yalnızca bir harekete geçiricidir. Sevmek, bu içsel uyumsuzluğun üstesinden gelmek demektir. Kişi bir engelin varlığını hisseder, ama aynı zamanda onu ortadan kaldırmak için bir enerji de hisseder. Bu, bir ırmağın yolu kesmesine karşın, ırmağın üzerinde bir köprü oluşturmak için gücün bulunabilmesine benzer. Âşık olmak isteyen kişi için belli bir miktar cesaretin yeniden elde edilmesi ruhsal bir önkoşuldur. Belirli bir özgüven gereklidir. Kendisini tümüyle değersiz hisseden kişi, başkaları tarafından da beğenilmeyecektir. Kendisini tümüyle ezik hissedenden, özsaygısı olmayan kişi, bir hayranlık ve imrenme nesnesi olamaz. Ona ancak acınabilir. Bu kişi, sevilmeyeceği gibi, kendisi de gerçekten sevemez. Demek istediğim en iyi, bir kıyaslama yoluyla anlatılabilir. İki yaz önce Pennsylvania’da bir çiftlikteydik. Yakında başka bir çiftlik daha vardı. Genelde kapımın önündeki sundurmadan işten dönen sahibini karşılamak için koşan komşunun köpeğini seyrederdim. Hayvan çiftçinin üstüne atlar, yüzünü yalar, kuyruğunu sallar, neşe ve sevginin her türlü kanıtını gösterirdi. Bir gün, çiftçi eve döndüğünde köpek onu karşılamaya gelmedi. Köpek bir köşede yere uzanmış bir yarayı yalamaktaydı. Daha sonra, yaraya hayvanı taşıyan kötü niyetli köy çocuklarının neden olduğunu öğrendim. Kendi yaralarını saran biri, başkalarına sevgi gösteremez.

Kendisinde sevillebilir hiçbir şey olmadığına inanan kişi, sevemez. Kişi başka bir insanı sevmeye kalkışmadan önce, aşktan önceki kendini beğenmeme ve depresyon bir dereceye kadar aşılmalıdır. Bu noktada ana temaya döneriz: Önemli olan kişinin kendisine karşı tutumudur, sevmeye çalışabil-

mesi için en azından hoşnutsuzluğunu yenecek kadar cesaret toparlayabilmelidir. Bilinçdışı hissedilen bu güvensizliğin ya da aşağılık duygusunun özünde gizli bir suçluluk duygusu olduğunu eklememe izin veriniz; bu öz, yalnızca başkalarına karşı bastırılmış düşmanlık ve hıstan kaynaklanmakla kalmaz, bu duyguyu garip bir kısırdöngü olarak yeniden yaratır. Kötülüğü yapan kötü niyetli düşüncelerimiz değil, kötü vicdandır. Her kim sevmek istiyorsa, düşmanca ve saldırganca düşüncelerine ve dürtülerine karşı hoşgörölü olmalıdır. Bir başkasına karşı sevecen olabilmek için kişi önce kendi kendisini bağışlamalıdır. Ancak yetişkin bir insan kendini bağışlayabilir. Ama burada suçluluk duygusu sorunları âlemine gireriz. Bu duyguların sevgiyle olan ilişkilerini başka bir bölümde tartışacağız.

Bir bireyin sevmeye yeteneğini belirleyen temelde onun cesareti ve korkusudur. Analiz görüşmelerimden iki genç kadının söylemlerini karşılaştırmama izin veriniz. Bu sözler bir hafta arayla söylenmişti ve her iki kadın da o sırada öylesine çelişkili görünmüştü ki, onlarla ilgili not aldım. İlki, zeki bir genç kız tarafından söylendi: "Sevemem, çünkü güzel değilim." Bu sözler şaşırtıcı gelebilir, ama psikolojik olarak gayet iyi anlaşılabilir. Bu genç kız fiziksel çekiciliğin değerini gözünde fazlasıyla büyüttmüş; görünüşe göre, zaman zaman, bunun genç erkeklerin değer verdiği tek şey olduğunu düşünmüştü. Demek istediği şuydu: Güzel olmadığımı biliyorum. Âşık olmaya heves ettiğim zaman, daha başlangıçta erkeklerin beni çekici bulmayacaklarını hissediyorum. Bu nedenle, yalnızca mutsuzluk ve düş kırıklığı bulacağım. Âşık olma riskini göze alamam, çünkü duygularıma karşılık verilmeyeceğini şimdiden acıyla görüyorum. İkincisi, birkaç gün sonra, kocasıyla ilişkisini anlatan genç bir kadın tarafından söylenmişti: "Güzel olmadığımı çok iyi biliyorum, ama yine de John'u seviyorum." Bu da ilki gibi son derece çelişkili bir ifadeydi. Güzel olmamasının, bağlılığıyla ne ilişkisi vardı? Bu şekilde konuşma yalnızca kadınsı bir akıl yürütme tarzı

değil, aynı zamanda bilinçdışı bir sürecin mantığıdır ve şu anlama gelir: Güzel olmamama karşın kocamı sevmeye cesaretim var, çünkü onun bana bir gün karşılık vereceğinden umutlu olduğum başka iyi niteliklerim var. Bu iki olay arasındaki farkı oluşturan nedir? Gerçekten, bu iki genç kadının arasındaki çekicilik farkı mıdır? Bu olamaz, çünkü nesnel olarak konuşulursa, kız evli kadından hem daha genç hem de daha güzeldi. Hatta genç kız çoğu arkadaşına ve tanıdığına göre, son derece çekiciydi. Ama içindeki bir şey bir soğukluk havası yayıyor, onu sıradan, mesafeli hatta bazen kendini beğenmiş gösteriyordu. Çok az talibi vardı. Genç erkeklerin onu beğenmemesiyle ilgili yakınması, anlaşılan, neredeyse doğruydı. Bilinçdışı olarak genç kız onları kaçırtıyordu. Analiz yoluyla bilinçdışı suçluluk duygularından kurtulunca, genç kızın duygusal yaşamı da özgürleşti ve birçok talibi oldu. Öyleyse, iki vaka arasındaki fark çekiciliğin miktarı değil, kişinin cesaretidir. Vakaların birinde cesaret yoktu. Ötekinde vardı ve işe yarıyordu. Başkalarından daha az çekici olduğu veya şu ya da bu fiziksel özellikten yoksun olduğu bilincinden ötürü özgüveni sarsılmış pek çok kadın vardır. Sonra, psikolojik gözlemcinin dikkat edeceği gibi, bir avunma mekanizması çalışmaya başlar ve "Bayan X'te olup da bende olmayan nedir," sorusunu "daha güzel bir beden," ya da "kendiliğinden dalgalı saçlar," yanıtı izler, onun da arkasından, "evet, ama gözlerimin güzel olduğunu söylerler ve benim sohbetim onunkinden daha iyidir," avutucu düşüncesi gelir. Avunma mekanizmasının başarıyla çalışması bazı niteliklere sahip olmaya ya da olmamaya değil -çünkü ne de olsa her kadının bazı çekicilikleri vardır-cesarete bağlıdır. Önemli olan, kişinin özsaygısını yeniden kazanıp korkuyu alt etmesidir, özellikle bilinçdışı suçluluk duygusu olarak adlandırdığımız toplumsal korkuyu.

Bu görüşü Freud'un izleyicilerinin sunduğu fikirlerle karşılaştırıyorum. Onlar, bireyin sevme yeteneğinin narsizmle, kişinin kendisini sevmesiyle kısıtlandığını ve kendisini aşırı

seven bir kişinin başkalarını sevemeyeceğini ileri sürerler. Biz, gerçek ve özgün bir sevgi olmadığını ve kişinin sevme yeteneğinin özgüvensizlikten, kendini beğenmemekten, kendinden nefret etmekten ya da “kendini çok az sevmekten” kaynaklandığını, başkalarıyla olan duygusal güçlüklerimizin çoğunun kendimizdeki çatışmaların yalnızca yansımaları ve tezahürleri olduğunu söyleriz.

5

Sevememe sorunuyla çoğunlukla mutsuz aşk olarak nitelendirilen sorun arasında yakın bir ilişki vardır. Bu, engellenme ve başarısızlık arasındaki ilişkinin aynısıdır. Mutsuz aşk ifadesi yalnızca sevgiye karşılık bulunamadığı durumlar için değil, kişinin kendi içindeki bir çatışmadan ötürü başarısız olduğu durumlar için de geçerlidir. Kişi görevden kaçınmaktan çok, üstüne aldığı işi tamamlayamaz. Mutsuz aşk kişinin seslenişi duyması, ama varılacak yere ulaşamaması demektir. Bu, bir görevin başarısızlığını gösterir.

Her kim yıllar içerisinde mutsuz âşıkları ve bahtsız aşkı izlemişse, başarısızlığa dış koşulların değil, âşıkların kendilerindeki bir ya da birkaç bilinçdışı faktörün neden olduğu güçlü izlenimini edinir. Elbette, kötü ve olumsuz dışsal durumlarla da sık sık karşılaşılır. Bazen bunlar hedefe ulaşma olanağını ortadan kaldırır. “Hiçbir şekilde zaman, zemin ve sevgili bir arada olamaz.” Ama genellikle başarısızlığa neden olan, bu gibi dış engellerin bilinçdışı olarak kullanılmasıdır. Bir çift âşık engellerin kolaylıkla üstesinden gelirken, öteki çiftin bunu hiçbir şekilde başaramadığını görmek insanda kuşku uyandırır. İnsan ister istemez, belirli bir amacı gerçekleştirmeye karşı bilinçdışı eğilimler olduğuna ve değişik partnerlerle aynı deneyimi tekrar tekrar yaşayan bir kişinin, bu başarısızlığı bilinçdışı olarak kendisinin sahneye koyduğuna inanmaya zorlanmaktadır.

Bu gibi gizli karşı eğilimler bazen partnerin seçiminde başlar -seçim baştan yanlıştır- ve başlangıçtan sonucu belirleyebilir. Bu karşı eğilimler yaşam boyu sürececek izlenimini veren bağları koparabilir. Bazı kişiler kendileri için en uygun eşin kim olduğunu önceden biliyormuş gibidir ve tam da o kişiyi seçerler. Burada geçici tutulmalar ve gönül serüvenlerinden değil, gerçek sevgiden söz ediyorum. Aşkın sınırındaki alana yapılan gezilere değil, ülkenin içine yapılan yolculuklara değiniyorum. Başlangıçtaki güçlü çekim baş edilemez huy ve kişilik farklılıklarını gizleyebilir. Kötü bir partner seçiminde kendi kendini yenilgiye uğraticı ve yıkıcı eğilimlerin çoğu zaman perde arkasında işbaşında oldukları kuşkusuzdur. Duygu patlaması şeklinde başlayan aşkın arkasından başarısızlığın ve mutsuzluğun geldiği durumlar görülmüştür. Her seferinde, arayış içindeki kadın ya da erkek, başlangıçta nihayet gerçek eşini bulduğundan emindir, kısa süre sonra bunun başka bir başarısızlık olduğunu anladığında umutsuzluğa kapılır.

Kadınların ve erkeklerin önce kendilerinden, sonra partnerlerinden kuşkulandıkları başka vakalar da vardır; bu insanlar âşık oldukları zaman içsel güvensizliklerinden kurtulurlar, sonra aşktan kopunca yeniden onun kurbanı durumuna gelirler. Karamsarlığın derinliklerinden çıkarlar, sonra yeniden daha karanlık ve derin bir umutsuzluğun içine fırlatılırlar. Hedefe ulaşmak için çok büyük çaba harcayan ve sonra tüm kazandığından vazgeçen insanlar vardır. Bunların çoğu çılgın gibi, bir aşk nesnesi arar, sonra son anda elinden kaçırılmayı başarır. Bir de hasımlarıyla rekabet etmeye cesaret edemeyenler vardır. Onlar bulundukları yeri koruyacakları yerde kenara çekilirler ve başkalarına yolu açarlar. Sevilmek isteyen, ama uzun bir yol aldıktan sonra sunulan şefkati kabul edemeyen, hatta kendisini onu yok etmek zorunda hissedenden kişiler görürüz.

Nesneler arasında hangisinin doğru, gerçek olduğu konusunda kuşku içinde kalan tipler vardır. Psikanalistler, bir

adamın, sanki duygusal anlamda belirsizlik ve kuşku gereksinimi hissediyormuş gibi, üç ya da dört kız arasında bilinçsizce gidip gelmek zorunda kaldığı vakalardan söz edebilirler. Adamın kızlardan hiçbirini istemediği açıktır. Henüz sevebilecek durumda değildir. Seksle aşkı, cinsel çekimle kalıcı sevgiyi birbirine karıştıran çok sayıda insan vardır; bunlar iş işten geçtikten sonra bu farkı anlarlar.

Engellenme ve başarısızlık için o kadar çok olasılık vardır ki, bunlara neden olan gizli güdüler hakkında başka bir kitap yazılabilir ve yazılmalıdır. Çoğu zaman başlangıçta bu sonuçsuz aşk türleri ötekilerden ayırt edilemez. Bunun hangi tür olduğunu çiftin duygusal ilişkisi belirleyecektir. Kuşku, çoğunlukla nesnenin değeriyle değil, kişinin sevme kapasitesiyle ilgilidir. Bir nesne için gerçek bir sevgi besleyen kişi, birkaç nesne arasında gidip gelemez, çünkü aşk bir nesneyi kesin olarak seçmek demektir -en azından belirli bir süre için. Sevme yeteneğinden kuşkulanan kişi, Mozart için çaldıktan sonra ustaya şu soruyu soran küçük çocuğa benzer: "Benim harika çocuk olmamı öğütler misiniz?" Mozart ona hayır der, kesinlikle hayır. Şaşıran çocuk, "Ama Bay Mozart, siz kendiniz bir harika çocuktunuz," der. Bunun üzerine Mozart yanıtlar: "Ama ben kimseye sormadım." Bu örnek, özgüvenle kuşku arasındaki zıtlığı aydınlatır. Başınıza gelen bir mucizeden kuşkulaniyorsanız, onun bir mucize olmadığından emin olabilirsiniz.

Ne zaman aşkın görevi başarısızlığa uğrasa, psikolojik gözlemci onun neden başarısızlığa uğradığını bilir. Aşk parçalara ayrıştırıldığı zaman, onu oluşturan parçalar açıkça tanımlanabilir. Aşkın parçalara ayrılması, onu derli toplu bir bütün durumuna getirmekte başarılı olamamış parçaların niteliğini ortaya koyar. Taraf tutmayan bir kişi, aşkın parçalara ayrılmasındaki ayrışmanın burada ileri sürülen kuramı kanıtlayacağını, yani, aşkın başlangıçtaki imrenmeye, açgözlülüğe, düşmanlığa, sahiplenici şehvete ve egemen olma itkisine karşı bir tepki olduğunu kabul edecektir. Bir binanın yıkıntı-

larını inceleyerek yapımında hangi malzemelerin kullanıldığını anlarız. Psikolog, düşlerin de duygusal bir çabayla kurulduklarını bilir. Hiçbir şeyden ancak hiçbir şey gelir, hatta bir hayalet, bir gölge bile.

Burada, insana dair her şeyde zıtlık olduğu ortaya çıkar. Bir yapı inşa edildiği sırada onun alacağı son şekil tahmin edilemez. Acaba kalıcı bir ev mi, yoksa sıradan geçici bir barınak mı olacaktır? İnşaatçıların uzun vadede kendilerini zengin edip etmeyecekleri de önceden söylenemez. Yoksullaşabilirler de.

İnsanları bu başarısızlıklardan korumaya yardım edecek bir yol, engellenmeyi başarıya dönüştürecek bir çare var mıdır? Çok sayıda olduğundan eminim, ama hiçbirini başarıyı tam anlamıyla garantilemez. Psikanaliz kuşkusuz yardımcı olur ve çoğu zaman görevinde başarıya ulaşır. Ama o evrensel bir çare değildir. Psikanalizde insan girişimlerine özgü tüm eksiklikler ve yetersizlikler vardır. Freud bunu seve seve kabul etmiş ve bu durumu şu küçük öyküye benzetmiştir: Bir adam kadınların kusurlarından, eksiklerinden, gururundan, tutarsızlığından, flört etmelerinden, vs. yakını. Arkadaşı onu sabırla dinler ve sonra, "Evet, çok haklısın, ama senin de bildiğin gibi, piyasada bulunanların en iyileri onlar," der.

6

Aşkın yaklaştığı kişi onu bir konuk gibi hoş karşılamaz, davetsiz bir misafirmiş gibi kovalamaya çalışır. Aşk önce kişinin korktuğu bir duyguymuş gibi görünür, bilinçli zihne ne kadar arzulanın gelse de. Burada bazı bilinmeyen etkenlerin işlediğini hissederiz. Belki de bunları en iyi şekilde patolojik vakalardan öğrenebiliriz. Bu vakalar çarpıtılmış ve abartılmış durumlarda neyin olup bittiğini gösterirler. Genç bir kızın analizinde onun beni şaşırtan bir deneyimi tekrarladığını

gördüm. Bir adama doğru çekildiğini hissediyordu, adam ona kur yaptıkça ona karşı ilgisi arttı ve adama âşık olacağı hissine kapıldı. Sonra her zaman olduğu gibi aynı sahne tekrarlandı. Genç kız birden kendisini çekti. Önemsiz bir konuda tartışma çıkardı ya da adamı bir daha görmemek için bir günah keçisi kullandı veyahut da görünüşte bir neden yokken ilişkiyi birden kesti. Genç kıza daha önce tedavi etmiş olan bir analist onun bu garip davranışını basit bir biçimde açıkladı. Kız seksten korkuyordu. Ama onun duygusal tutumunda böyle bir görüşü haklı çıkaracak herhangi bir şey yoktu. Genç kız daha çok aşktan; yani, sevmekten korkuyordu.

Başka birçok vakaya örnek olabilecek böyle bir vaka, aşka yol açan ruhsal gelişimin bozuk olabileceğini ve yalnızca düşmanlık tarafından değil, başka eğilimlerce de engellenebileceğini gösterdiğinden psikologların ilgisini hak eder. Sanki ego bir tehlikeden, bir şeyleri kaybetmekten korkmaktadır. Bir Fransız yazar, aşkı “korkunun yokluğu” olarak tanımlamıştı. Bu söylem çok şaşırtıcıdır. Şaşıır, buna karşı çıkmak istersiniz. Elbette, bir fikri bir olumsuzlamayla geçerli sayamazsınız. Korkunun olmayışının her zaman aşk anlamına gelmek zorunda olmadığını savunabilirsiniz. Beğenmediğiniz birçok insan vardır, ama onlardan korkmazsınız. Ama sonra, bu görüşün içinde yine de bir gerçeklik payı olduğunu anlarsınız. Bu tür özdeyiş niteliğindeki düşüncelerde, etkileyici bir şey vardır. Nedir o? Bir kişiden aynı zamanda hem korkup hem de onu sevmeyiz. Öyle görünüyor ki, bu iki duygu birbiriyle uyuşmamaktadır. Kaygı, yoğun utanç duygusu, belirgin bir güvensizlik sevgiyi dışlar. Ama hepimiz, bir dereceye kadar, başkalarına karşı güvensizlik ve korku duymaz mıyız? Evet, bunu kabul etmemiz gerekir; böylelikle aşkın bu genel korkuyu yenmek demek olduğu anlamını çıkarırız. Fransız yazar, aşkın temel bir özelliğini, onun kriterlerinden birini, sevilen kişiye karşı korku olmadığını söz konusu etmektedir. O, aşkı tanımlamak istememiş, özelliklerinden birine değinmiştir.

Birey aşkın gelişini hissettiği zaman, sanki bu duygu bir düşmanmış gibi, birçok durumda bilinçdışı bir korkunun artması gariptir. Bu vakada kızın korktuğu şey nedir? Aşkın onun için ne anlama geleceğiyle ilgili belirsiz, ama yoğun bir korku vardır. Bu, kendisini tümüyle teslim etmek, savunmasız ve zırhsız kalmak, yeni duygunun insafında kalmak anlamına gelecektir. Buna boyun eğerseniz kendinizden vazgeçersiniz. Kız, duygusal anlamda kendini sakınmakla aşkın bir arada olamayacağını hissetti. Ama onu tehdit eden nedir? Sanki ego, yaralanacağını ve kayıtsız şartsız bir teslimiyetten acı çekeceğini önceden biliyor gibidir. Ebeveynlerinin mutsuz evliliği tarafında uyarılan kız, tutku değişikliğine uğrayacağını, adamın zulmüne ve kabalığına maruz kalacağını, terk edilme ve yalnız kalma riskini göze alacağını düşünmektedir. Ego kendisini savunmasız hisseder ve güçsüzlüğünü bilir.

Birçok durumda, sevmek korkusu dıştan tehlikelere karşı duyulan korkularla benzer tepkiler doğurur. İçinden kendisini tehlikede hisseden kişi uzaklaşmaya, kaçmaya çalışır. Sözü ettiğim kız sık sık yolculuğa çıkmak için bir bahane buluyor ya da hemen çevresini değiştirmek istiyordu. Bağımsızlığına yaşamın kendisine tutunur gibi sıkı sıkıya tutunuyordu, ama tepkileri aynı zamanda bağımsızlığını kaybetmeyi, kendini sevgi duygularına bırakmayı gittikçe daha fazla istediğini gösteriyordu. Kendisini adama tümüyle vereceğinden ve adamın ona kendisinin gösterdiği kadar şefkat göstermeyeceğinden kaygılanıyordu. Gelecekteki bir reddedilmekten korkuyordu. Bir erkeği seven, ama uzun vadede onun kendilerini sevmeyeceğini düşünen birçok kadın gibi, kız da kaçmak istiyordu. Hiçbir vakada adamı sevmeye başladığını ya da adamın sevgi ve gerçek bir çekim belirtileri gösterdiğini inkâr etmiyordu. Yine de her seferinde, giderek artan bir kaygı onu ilişkiyi bitirmeye zorluyordu.

Burada iki nokta dikkatimizi çeker: Kaçması ne anlama geliyordu ve korkusunun arkasında yatan neydi? Hangi gü-

düler onun aşktan bu kadar korkmasına neden oluyordu? Yüzeysel olarak düşünüldüğünde, kaçma nedeni, bir erkeği sevmekten korkmasıydı. En azından, garip davranışı için yaptığı bilinçli açıklama buydu. Daha derine bakıldığında, kızın adamdan birdenbire ayrılmasının nedeni, zamanla onu çok sevebileceğini ve sonra adamın onu terk edeceğini düşünüp paniğe kapılmasıydı. Adamın kendisine yapabileceği şeyi ona yaparak kendisini bu şoktan, gelecekte yaşayabileceği üzüntüden korumuş oluyordu. Kızın davranışı ileriye doğru bir kaçışın tüm işaretlerini gösteriyordu; bu, ilk olarak mazoşizmin psikolojisinde* açıkladığım bir tür savunma mekanizmasıdır. Kız o kadar çok korkuyordu ki, âşık olma tehlikesinin arttığını hisseder hissetmez durumu birden lehine çeviriyordu. Ne zaman hizmetçisi sinirli ya da hoşnutsuz görünse, onu kovan tanıdığım başka bir kadın gibi davranıyordu. Kadın, hizmetçinin haber vermeden ayrılmasından o kadar korkuyordu ki, bu belirsizlik durumuna katlanmamayı yeğliyor ve böylelikle ileri doğru bir kaçış yapıyordu.

Ama gerçekte kızın korktuğu şey neydi? Neden gelecekte korkmadan risk alıp sevgiyi kabul etmiyor ve sevgi vermiyordu? Bu, genel güvensizlikten daha derin bir güvensizliktir. Kızın içinde pusuya yatmış bir tehlike vardır ve ona karşı bir nöbetçi gereklidir. Erkek tarafından ezilme, reddedilme ve terk edilme korkusunun altında kendine olan güvensizliği yatar. Kendi cinsinden pek çokları (ve karşı cinsten azımsanamayacak sayıda kişi) gibi, kısıtlamalarından vazgeçtiği takdirde eksikliklerinin, zaaflarının, evet, hatta değersizliğinin, erkek tarafından anlaşılmasından korkar. Bu kişiler kendilerini yalnızca savunmasız değil, güvensiz ve kararsız da hissederler. Onlar aşkı reddederler, çünkü sevebilir olmadıklarından korkarlar. Eğer duygularını özgür bırakırlarsa erkek onları kabul etmeyecek, evet, reddedecektir. Bir erkeğin onu sevdiğini anladığında çoğu kadının kaygısı ar-

---

* *Masochism in Modern Man* (Çağdaş İnsanda Mazoşizm), Farrar, Straus and Company, New York, 1949.

tar, çünkü o zaman şu soru ortaya çıkar: Acaba beni gerçekten tanıdığında da beni sevecek mi? Bir keresinde hamileliğinin ilk aylarında onu seven kocasından kaçmak fikri bir saplantı durumuna gelmiş bir kadını muayene ettim. Kadın bilinçdışı olarak, ilerleyen hamileliğinden ötürü kocasının onu çok çirkin bulacağından ve terk edeceğinden korkuyor ve bu gerilime dayanamıyordu.

Çoğu kadın bilinçdışı olarak, vereceklerinin çok az olduğu hissine kapılır ve herkesin çevresine ördüğü kabuktan dışarı çıkması gerektiği zaman ürker. Bu kişiler sevdikleri erkeğe güvenmezler; onun değerinden kuşku duyarlar, ama daha derine bakıldığında aslında onların kendilerine güvenmedikleri ve kendi değerlerinden kuşku duydukları anlaşılır.

Utanma, yalnızca cinsel bölgeyle ve boşaltım bölgesiyle kısıtlı değildir. Ego da bir güçsüzlük anında yakalanmaktan korkar ve birçok şeyi gizlemesi gerekir. Psikanalistler burada hemen bir cinsel utanma sezinleyeceklerdir, ama buradaki sevme korkusu cinsellikle ilgili bir çekingenlik ya da kaygıdan kaynaklanmaz. Bu sorunların kaynağı egonun derin katmanlarındadır. Psikanalistler bu konuya son derece saf bir şekilde yaklaşır, ormanda ağaç görecekları yerde fallik simgeler görürler.

Eşin tepkisinin bilinmemesinden kaynaklı sevme korkusunun her vakada bulunduğunu, ama egonun güveni tazelendiğinde genellikle bunun üstesinden gelindiğini anlıyoruz. Belki de böyle bir güven tazeleme bazen kaçma girişimlerinde bile bir etkidir. Bir gözlemci, kaçmanın çoğu zaman bir talibi elde etmek için kullanılan bir yol olduğu, kaçmanın amacının yakalanmak olduğu izlenimini edinebilir.

Yine de, gerçek bir aşk korkusu vardır. Egonun tüm korktuğu, onu tüm korkutan bu mudur? Hayır, onun ötesinde bir şey, şimdi sahip olduğumuz bilgiyle zar zor ulaşılabilecek bir şey vardır. Burada sorun, psikolojinin henüz tam olarak keşfedilmemiş son kıtasına, gizemli ego sınırları alanına girer. Birey olarak kendimizin ve başkalarından farklı olduğumu-

zun bilincindeyiz. Belki de yoksuluz ve ruhlarımızdan başka sahip olduğumuz her şeyi satmaya hazırız. Kendimiz olmaksızın gurur duyuyoruz ve başka birisi olmak ya da başka birine ait olmak fikrine karşı en güçlü direnişi gösteriyoruz. En derin sevmeye korkumuzun kendimizi yitirme korkusuyla ilintili olduğunu anlıyoruz.

Balta girmemiş ormanlar vardır. Önü tıkalı olduğundan yolumuza devam etmek için ormanın etrafından dolaşmamız gerekir. Kişisel bir benlik ayırmsamasını neyin oluşturduğunu bilmediğimiz takdirde soruna doğrudan yaklaşamayız. Bu anlaşılmasız aşk korkusunun yapısından başlamak yerine, tehlike geçmiş gibi görünen noktadan başlamak daha iyidir. Başka bir deyişle, âşık olma noktasından. Âşıklardan kendilerini artık iki kişi gibi değil, ayrılamayacak bir birlik gibi hissettiklerini öğreniyoruz. Yalnızca bireyselliklerini yitirmiş olduklarını kabul etmekle kalmıyorlar, sanki bireysel benlik bir yükümüş gibi ondan kurtuldukları için mutluluk duyuyorlar. Sanki aşkın büyümesi benliğin sınırlarının ötesine geçmiş, tekilliğin ve yalnızlığın sınırlarının atlayıp öteye geçmiştir. Bir kıyaslama yapacak olursak: Bu, sanki ayrı yaşamaları olan iki sağlıklı çocuğun bir sabah uyandıklarında coşku içinde kendilerini bir gecede yapışık ikizlere dönüşmüş bulmaları gibidir. Bizim gibi akli başında izleyicilere bu katışıksız bir zevk ve mutluluk durumu gibi görünmemektedir.

Birbirine âşık iki kişinin duygusal durumu ve anlayamadığımız, gizemli sevmeye korkusunun üstesinden gelmenin sonucu böyledir. Ama eğer bu korkuya karşı kazanılan zaferin etkisi buysa, hangi nedenlerden ötürü korkulduğunu tahmin edemez miyiz? Derinlik psikolojisinin evrensel bir ilkesine göre, gelecekteki âşığın korktuğu, kişinin bireyselliğinden vazgeçme koşulu olmalıdır. Ama bu ne anlama gelir? Âşık olma durumu için araştırmamızı tek ipucuyla kısıtlamaz, genel olarak ona benzeyen başkalarına da yaygınlaştırırsak, bunu daha iyi anlama şansımız olur. Bireysellik sınırlarının kalkmış görüldüğü, benliğin artık toprağa bağlı olmadığı ve

aşktaki gibi havada uçuştuğu diğer duygusal durumları biliyorsunuz. Bu durumlarda ego yalnızca kendinden geçmiş görünmekle kalmaz, kendisinin ötesinde, gevşemiş değil de daha geniş bir alanda kaybolmuş gibi görünür. Ne gariptir ki, bu durumlar da kişiye mutluluk sözü ve mutluluk verir.

Uyuşturucu bağımlısı benliğini yitirmenin sonsuz mutluluğunu bilir. Bazı psikotiklerle hayalperestler de bunu bilirler. Belli bir dereceye kadar, en yaratıcı anlarında sanatçı da, kendisini tümüyle bir davaya adayan ve onunla özdeşleşen kişi de aynı şeyleri hisseder. Psikolojik açıdan aşka benzerliği açık olan tüm bu durumlarda, benlik, sınırlarının genişleşmesi içinde kaybolmuş gibi görünür. Tüm bu koşullarda kişi kendini yalnızca zenginleşmiş ve güçlenmiş hissetmez, benlik sanki sınırlarını yıkmış, onu bağlayan zincirleri koparmıştır.

Ne gariptir ki, bunun gibi derin ve çok güçlü deneyimleri olan insanlardan bazılarına -örneğin, bir sanatçıya- imrensek de, yine de onlarla yer değiştirmek istemeyiz. Kendimizi, eşsiz benliğimizi kaybetme korkusu duyarız. Dünya dan kopmayı istemeyiz ve bir Hint fakirinin ya da afyon bağımlısının mutluluğuna karşılık bireyselliğimizi kaybetmek gibi yüksek bir bedel ödemeye hazır değilizdir. Bu gibi deneyimlerin bizi uğratacağı köklü değişiklikten çekiniriz. Bir deliliğin ya da kendimizi teslim edeceğimiz anlaşılmaz bir tutkunun kurbanı olmak istemeyiz. Tutku mu dedim? Yalnız bu, çoğu zaman şiddetli aşk için kullandığımız bir terimdir.

Bizi orada ve burada ürkütenin aynı korku olması gerektiğini, bunun kendimizden vazgeçme ve kendimizi teslim etme korkusu olduğunu yavaş yavaş kavrarız. Aynı zamanda kendimizi kaybetme ve şu yorucu egodan kurtulma düşüncesinde bir çekicilik olduğunu da anlarız. Âşık olacak kişinin kendinden hoşnut olmadığını, kendisinden kaçıp başka biri olmak istediğini, her türlü eksikten ve kusurdan kurtulmuş biri olmak istediğini söylememiş miydik? Aşkın başlangıcında kişi, hayatını kurtaracak bir ameliyattan ölesiye korkan

bir hastanın durumuna benzer bir durum içindedir. Bu kişi hem ameliyatı umutla bekler ve hem de ondan korkar. Yeni bir yaşam sözü vardır, ama yok olma tehdidi de vardır.

Egomuzdan şikayetçi olabilir, farklı olmayı isteyebiliriz, ama o bütünlüklüdür, yerli yerine oturmuştur, onu yakından tanırız ve bilinmeyen bir şey için ondan vazgeçmekten çekiniriz. Onu teslim edeceğimiz anda kendimizi tehlikede hissediyoruz ve küçümsenen bireyselliğimiz için özlem duyarız. Sevme korkusu bazen bir panik halini alır, bazen de ölüm korkusuna benzer. Bir biçimden ötekine giden bağlar vardır. Eski bir O'Neill oyunu kahramanı kadın, "Ölmek ve sen olmak istedim," der. Pek çok insan âşık olduğu zaman aynı şeyleri hisseder. Ötekinin hissettiklerini hissetmek, onun gibi davranmak, o olmak, ama aynı zamanda kendilerini korumak isterler. İçlerinde öldürücü bir teslim olma korkusu vardır.

Bu gizemli korkunun köklerinde ne olduğunu bilmediğimizi açık yüreklilikle söyleyelim. Onun hakkında söylenebilecekler varsayımın ötesine geçemez. Sorun şimdiki bilgimizle çözülemez. Çocukluk dönemimizde bu değerli benliğe sahip olmadığımız, ayrı kişilikler olarak kendimizi ayırmadığımız, 'ben'siz bir zaman vardı. 'Ben benim ve başka biri değilim' bilgisi, kişinin bedelini bir miktar mutluluk kaybıyla ödediği yeni bir edinimdir. Bireyselliğin sınırlarının henüz belirlenmediği ya da hissedilmediği egosuz zamandan geçiş derin bir deneyim olmalıdır. Bu deneyimi ya unutmuşuzdur ya da bir yere saklamışızdır, ve şimdi bu eski egosuz duruma geri dönme olasılığından bilinçsiz olarak korkarız. Değişimin varlığımızı derinden sarsacağını ve bunun delirmek ya da anestezi altına yatmak gibi, kişiliğimizin temel bir parçasından vazgeçmek anlamına geldiğini hissederiz. Benliğin sınırları yeniden belirsiz ve akışkan olacaktır. Eski ego-dan ne kadar sıkılmış olursak olalım, yenisinden korkarız. Kendin olmak ya da olmamak, işte mesele bu. Alternatifi soylu Danimarkalının kuşkusuna benzer: bilmediğimiz kö-

t l klere düşmektense içine d şt klerimize tahammül etmek. Kişinin korktuğu hareket özgürlüğünü kaybetmek değil - yleyse bile bu yalnızca daha derindeki bir korkunun yansımasıdır- bireyselliğini kaybetmektir. Kişi hem  zg r olmak ister, hem de bırakılsın istemez; sevilen hem dost, hem de düşmandır. Bir erkeğe  şık olmak üzere olan kadınlar çoğu zaman ondan kaçmak isterler, çünkü onu i huzurları bozulacak kadar çok sevebileceklerinden korkarlar. Nesneden korkarlar, ama kendilerinden daha çok korkarlar.

Bu korku, çoğunlukla şiddete yatkın kişilerde daha belirgin olmasına karşın, genelde, kişinin  şık olmadan önceki duygusal durumunu yansıtır. Bu korku, sessiz bir biçimde onun duygularının derinliğini, kurtarılmayı reddedişini ve çektiği özlemi gösterir. Bu, sanki bir atın kendi gölgesinden  rkmesi gibidir. Ama bu benlik nedir, bu kimlik duygusu neden oluşur? Ne anlama gelir? Biz kendimizden başka hiç kimse değilizdir. Bu 'ben'in kim olduğundan o kadar emin olmadığımız zamanları anımsıyor muyuz? Hiç kimse, kendisinde ilk kez bir ego duygusu hissetme mucizesini; çocuğun kendisini bir parça olarak değil de, bir bütün olarak bulduğu ve yeni bir varlık duyusunu kazandığı bu yeni çağın doğuşunu tanımlamamıştır. Çocuğun zihninin bu berraklık için nasıl çabaladığını, bir benlik bilincinin başlangıcında, şafağın karanlığın delip nasıl s kt ğ n  bilmiyoruz. Psikologların ileri sürdükleri gibi, bu gerçekten egoyu oluşturan parçaların bir araya gelmesi süreci midir? Bu aslında egonun, bundan önceki dünyası gibi görünen şeyden ayrıldığının ve ona zıt olduğunun farkına varılması değil midir?

Burada, hâlâ analizimizden kaçan, psikolojik araştırmamızın terimleriyle kavrayamadığımız bir şey vardır. Ne zaman psikolojinin başarısızlığı kabul ettiği bu gibi noktalara gelsek, şairlerin somut  lemin ötesine gitmiş olmalarına şaşırırız. Derinlik psikolojisinin öncüleri psikiyatrlar ve hekimler değil, onlardır. şairlerin, onlara insan doğasının en değerli sırlarının nerede olduklarını söyleyen sihirli değnekleri var-

dır. Hiçbir psikolog aşkın içinde benliğin yitimini bu kadar doğrulukla şu yakınma dizesi kadar güzel tanımlayamazdı:

Senin gelişinden önce,
Ben bendim.

Zamanımızdan yaklaşık 700 yıl önce (1207-1273) yaşamış, İranlı şairlerin ve düşünürlerin en büyüklerinden biri olan Celalettin Rûmi'nin dizeleri, sevme korkusunun doğasına benim yetersiz ve beceriksizce sözcüklerimin yararsız açıklama girişiminden daha açık ve daha yakındır:

Böyle ürker aşktan narin gönül
Sanki öldürölmek tehdidinden ürkercesine,
Çünkü gerçek Aşk uyandığı zaman, ölü
Benlik, o kötü ve mağrur Zorba.
Öyleyse bırak ölsün o gecenin kara vaktinde
Ve yeniden özgürce soluk al şafakta!

Evet, aşk uyandığı zaman, benlik, o kötü ve mağrur zorba ölü. Bu dizelerde bu tezin özüne değinilmiştir. Ama benlik, değeri artmış ve yücelmiş bir halde yeniden doğuşunu sevilen insanda kutlar.

7

Aşkın içinden doğduğu duygusal durumu tanımlayan egodaki memnuniyetsizliğin öztü, bilinçdışı suçluluk duygusudur. Yalnızca düşüncelerimizde bir suç işlediğimiz zaman değil, kendimizden istediklerimizi gerçekleştiremediğimiz zaman da suçluluk hissederiz. Suçluluk duygusu yalnızca bilinçdışı nefret ve düşmanlık dürtülerine karşı bir tepki değil, yetersizliğimizin ayırmsanmasına karşı da bir tepkidir.

Aşk, bu tatminsizliğin üstesinden gelir. Engelleri beraberrinde alıp götürerek okyanusun derinliklerine gömen güçlü bir dalga gibi, aşk da bilinçdışı suçluluk duygularını silip süpürür. Aşkın karşı konulamaz büyüğü iyinin ve kötünün ötesindedir. Aşk, toplumsal kaygının - suçluluk duygusu temelinde budur- kendisiyle birlikte var olmasına izin vermez. Seks suçluluk duygusuyla birlikte var olabilir ama, aşk bunu hoş görmez. Aşk tüm vicdan sızlamalarını susturur. Tüm günahların kefareтини öder. Kişiyi korkusuz kılar, pişmanlık duygularından arındırır. Aşk, yalnızca geçmişten gelen suçluluk duygularını dağıtmakla kalmaz, yenilerinin gelişmesini de önler. Bağışlanır günahlardan arınırız. Aşk kurtuluştur. Aşkta ve aşktan ötürü yapılan, yanlış olamaz. Yalnızca bu güdü bile tüm araçları ve aşkın amaçlarını haklı kılar. Aşkta ve savaşıta her şey mubahtır.

Aşk adına işlenen suçlar haklı görülür; başka koşullarda insana korkunç bir vicdan azabı çektirecek suçlar. Böyle olağanüstü bir durumu akla uygun yapanın ne olduğu bellidir: Aşk nesnesi ideal egonun kişileştirmesidir. İnancılı biri için İsa nasıl bir kurtarıcıysa, aşk nesnesi de kişiyi tüm günahlardan arındıran kurtarıcıdır. Sevilen için yapılan her şey en yüksek yetkiden kaynaklanır ve en yüksek onayı almıştır. Ancak benzer duygusal yapıda olan fanatizm insanları bu şekilde etkiler. Aşk dinsel kurtuluşla aynı ince duygu farklılığına sahiptir. Kurtarılmış olanlar suç işleyemezler. Aşk insanı başkalarından öteye yükseltir, insana yeni bir saygınlık ve kararlılık katarak onu yüceltir. Kral yanlış yapamaz. Bu duygu, vicdan azabı tarafından üretilmiş baskı ve depresyonun tam tersidir. Vicdan azabı kişiyi aşağı çeker. Aşk insanı havalara uçurur. Suçlu olduğunu düşünen kişi kendisini yalnız, insan topluluğundan tecrit ve aforoz edilmiş hisseder. Aşık olan kendisini hiçbir zaman yalnız hissetmez. O, soluk alan her şeyle yakından bağlıdır. Suçluluk duygularının yok olmasıyla birlikte özgüvende ve cesaretle inanılmaz bir artış olur. Âşıklar tehlikeye, kendi güvenliklerine hiç aldırış et-

mezler, onlarda ölüm korkusu yoktur. İki eli kanda olsa âşık sevgilisine giden yolu bulacaktır.

Vicdan azabı bizi çekingen ve korkak yapar. Aşk kaygıyı yok eder. Vicdan bizi korkak yaparken, aşk hepimizi birer kahraman yapar.

Aşkın suçluluk duygularını yıktığı içgörüsüne farklı iki yoldan da ulaşabilirdik. İlk olarak, sevememe kuşkusunun, bilsek de bilmesek de, bizde bir suçluluk duygusu yarattığı gerçeğinden başlayabilirdik. Aşkın yokluğunun bilinçdışı tanınmasının suçluluk duygusu yarattığı konusunda sizi ikna eden vakalar incelediğinizde, bunun neden böyle olduğunu önce anlamazsınız. Sonra yavaş yavaş, aşkın yokluğunun bilinçdışı olarak düşmanlıkla eşit kabul edildiğini kavramaya başlarsınız. Duygusal tepki bakımından sevememe duygusu nefret etme duygusuyla aynıdır. Bu, bilinçdışının yadsıma bilmediği, hayır diyemediğini söyleyen Freudcu görüşe karşılık düşer.

Bize sevgi ve dostluk gösterildiği ve buna karşılık veremediğimiz zaman kendimizi huzursuz, biraz da suçlu hissediyoruz. Neden? Bir duygunun azlığından ötürü mazeret göstermek gerekmediği düşünülebilir. Sevgiye karşılık veremiyoruz diye kendimizi neden suçlu hissedelim? Ama yine de, bize güvenen birini düş kırıklığına uğrattığımızı hisseder duygusal tepki göstermedeki başarısızlığımızdan ötürü kendimizi suçlu buluruz. Sanki sevgi yoksunluğumuz yalnızca kayıtsızlık ve ilgisizlik değil, kesin bir beğenmeyiş, tikslenme, hatta düşmanlık ifade ediyordur. Karşımızdaki bizi aldatmadığı ya da kırmadığı ve sevgimize layık olmayı sürdürdüğü halde onun üzerinden sevgimizi çektiğimiz zaman da aynı duyguyu hissederiz. Bu geri çekilmeden kendimizi neden hem sorumlu hem de suçlu hissedelim? Sevgiye karşılık vermek zorunda mıyız? Sırf bizi sevmesinden ötürü öteki kişinin üstümüzde bir hakkı var mıdır? Bunun savunulur bir yanı yoktur, ama biz yine de sanki onun böyle bir hakkı varmış gibi davranırız.

İçten bir aşk ilanını reddetmek zorunda kalan iyi yetiştirilmiş bir kız bu durumdan rahatsız olur ve durumu yumuşatmaya çalışır. Böyle bir durumda talibe istenmediğinin açıkça ve soğuk bir dille söylendiğİ, sonra başka konulara geçildiğİ nadiren görülür. Gözlemleme fırsatı bulduğum, sevmediğİ bir adamdan gördüğÜ beklenmedik ve kesin aşk belirtileri karşısında şaşıran ve ağlayarak kaçan bir kızın vakasıdır. Daha sonra kız, adamı hiçbir zaman cesaretlendirmemiş olmasına karşın, kendisini “çok korkunç biri gibi” hissettiğİni söyledi. Onu seven suçsuz bir kişiyi derinden yaraladığİ ve kırdığİ için kendisini suçlu hissediyordu. Daha sonra adama verdiğİ üzüntüyü abartmış olduğunu anlamasına karşın, bu duygu geçmedi. Sevmediğİ, ama “oldukça hoşlandığİ” bir adamla evli bir başka genç kadınsa, eşinin ateşli sevişmesine karşılık veremediğİ için kendisini “aşağılık” hissettiğİni itiraf emişti. Genç kadın kendisini suçlu hissettikçe, adamın sevgisine verebildiğİ karşılık o kadar azalır. Sonunda, suçluluk hissettiğİ için de kendisini suçlu hisseder. Sık sık şu şekilde yakınır: “Ona istediğİ şeyi vermeye hazırım, ama sonuna kadar dayanamıyorum.” Buna benzer vakalarda, karşılık verme isteğİ, yerine getirilemeyince ahlaki bir nitelik kazanır. Kişi sanki içten bir tehlike tarafından tehdit edilmiş gibi korku duyar.

Bizim için değeri biri öldüğünde, ona sevgimizi yeterince gösterememiş olduğumuzu düşünüyorsak, kendimizi benzer biçimde suçlu hissederiz. Herkes geri dönüşü olmayan bu korkunç “artık çok geç” duygusunu bilir. Bazı durumlarda, ölüye karşı, bu sessiz suçluluk duygusuyla artan özlemimiz umutsuzluk ve derin bir depresyon derecesine varır. Geçmişe dönmede temel duygunun pişmanlık olduğU söylenir. Pişmanlığın tekrarlanması, ölmüşlere yeterince sevgi göstermemiş olmamızdandır.

Seviyor görüldüğümüz zaman da bir suçluluk nedenimiz yok mudur? Bu, acıma ya da minnet havası takındığımız zamankine benzemez. Daha farklı bir duygusal niteliğİ var-

dır. Başka yapay duygular bağışlanabilir suçlar olabilir, ama seviyor havası takınmak Kutsal Ruh'a karşı işlenmiş bir günahtır. Bu, aldatmaya, yerine getiremeyeceğimiz bir sözü vermeye benzer. Âşık taklidi yapmak, sevgi yerine ucuz ve kötü kaliteli bir ikame sunmak, madde yerine bir gölge vermektir. Uzun bir süre için aşk havası takınmak mümkün değildir. Samimiyetsizlik çarçabuk hissedilir. Tüm bilinçli yanlış anlamalara ve hatalara karşın, bir kişinin bilinçaltı bir diğerininkini sanki telgraf çekilmiş gibi, anlar. Sevmek için kişi tümüyle kendisi olmalıdır. Bazen, bu bilinçdışı suçluluk duygusunu sevgiyle karıştırdığımız olur. İçsel karşılık verme talebi o denli ısrarcı olur ki, yüzeyde ona boyun eğeriz, ama aslında sevgiye karşılık vermiyoruzdur. Kadınlar bazen kendilerini bu garip duygusal durum içinde bulurlar. Karşılık bulamadıkları bir aşktan ötürü acı çeken erkeğe üzülmüş, ona acıdıkları için onunla cinsel ilişkiye girmeyi kabul ederler. Bundan sonra gelen ruhsal ve fiziksel tepkiler onların kendilerini aldatmış olduğunu kanıtlar. Onlara boyun eğdiren aşk değil suçluluk duygusu olmuştur, çünkü bir erkeğin sevgisine karşılık verememişlerdir. Bazıları bu farkı anlayacak kadar içgözlem yapabilir. Bir kadın, kendisine uzun süre kur yapan bir adamı incitmiş olduğu duygusuyla onunla yatmış, ama sonra hiçbir şey hissetmediğini görmüştü. Sonra, kendisini teslim etmenin adama haksızlık etmenin bir tür bedeli olduğunu anladı. Kadının sandığı gibi, bu aşk değildi. Ağır bir borcun altına girip onu ödeyememek gibi, karşılık vermeden sevgi kabul etmek de bizi suçlu hissettirir. Sevmek suçluluk duygusunu hafifletir, hatta yok eder. Sevmeden sevmekse suçluluk duygusu yaratır ya da bu duyguyu şiddetlendirir.

Belki de bu nokta, utangaçlıkla ilgili bazı görüşleri sunmak için uygundur. Bu, iki yönden bakılabilecek bir duygudur. Bu duygu, bir tür başkalarıyla yüzleşme korkusu ya da kaygısı olarak görülebilir ve anlaşılabilir veya özellikle başka insanlarla tanışma fırsatı çıktığı zaman beliren bir güvensiz-

lik ifadesi olarak kabul edilebilir. Görünüşe bakılırsa, güvensizlik hissi birincil bir duygudur. Bu, kişinin başkalarına karşı serbestçe akan duygularının olmadığı, sanki utanıyormuş ya da korkuyormuş gibi, başkalarıyla kendisini rahat hissetmediğinin bilinçdışı ayımsamasından kaynaklanıyor görünmektedir. Utangaçlık başkalarından eleştirici bir tutum beklentisi olmadan gelişmez. Bilinçli ya da bilinçsiz hayal edilsin, böyle bir eleştirel ya da olumsuz tepki, kişide düşmanlık ya da güçlü sıkıntı duyguları uyandırır. Öyleyse, utangaçlık bu bilinçdışı duyguya karşı olan duygusal tepkidir. Utangaçlığın bulaşıcı olduğu iyi bilinir. Bir grubun içine giren utangaç bir kişi ötekileri de utangaç yapar; sanki gizli düşmanlığı, onlarda aynı duyguyla birlikte aynı tepkiyi uyandırmıştır. Utangaçlık duygusunun, utangaç kişinin açıkça, "ben çok utangacım," demesiyle azaldığı da -en azından bir süreliğine- psikolojik bir gerçektir. Kişinin gizli düşmanca dürtülerini kendiliğinden itirafı sanki, kişinin kendi düşmanca duygularına karşı toplumsal bir tepki olan utangaçlık duygusunu dağıtmıştır.

Utangaç insanların psikolojisinin tartışılmasıyla birlikte başka sorunların alanına, suçluluk duygusunun sevginin gelişmesini engellemesi ya da bodurlaştırması alanına girmiş bulunuyoruz. Bu konuyu önceki bir bölümde zaten ele almıştık. Burada eklenmesi gereken, sevgide büyük bir engel olan güvensizlik duygusunun en temel bölümünün vicdan azabı olduğu gerçeğidir. Büyük ölçüde bunun üstesinden gelemeyen bir kişi sevmek için gerekli olan içsel özgürlüğe ulaşamaz. Bu kişinin sevmeye cesaret edemeyeceğini de söyleyebilirsiniz. Bu açıklama cinsler arasındaki ilişkiyle sınırlı değildir. Genel olarak toplumsal ilişkiler için de geçerli ve değerlidir. Aşırı suçluluk duygusu içinde olan kişiler hem cinsleri için sevgi geliştiremezler. Başka bir deyişle, başkalarına karşı kötü niyetli, gaddarca ve düşmanca eğilimlerinden ötürü kendisini suçlu hisseden, kendisine aşırı titiz ahlak kuralları koyan, dostça olmayan düşüncelerine ve dürtülerine

karşı az da olsa hoşgörölü olamayan bir kişinin sevemeyeceğini söyleyebiliriz.

8

İlkokullardaki zooloji öğretmenleri konularına bir hayvanın hangi aileye ait olduğunu belirterek başlamayı severler. Kaplanın nasıl bir hayvan olduğunu, onun kedi türünden olduğunu duyduğunuz zaman; köpeğin nasıl bir hayvan olduğunu onun kurt soyundan geldiğini duyduğunuzda anlarsınız. Neden psikologlar aşkın hangi sınıf duygulara ait olduğunu saptayamazlar? Örneğin, psikanalistler neden aşkı seks dürtüsünün amaç ketlemesine uğramış özel bir türü olarak sınıflandırmak gibi büyük bir gaf yaparlar? Bu, bir zoologun bülbülün uçan balıklar ailesine ait olduğunu söylemesi gibidir. Aşk heyecana, coşkuya, esinlenmeye, ateşli arzuya benzer. O, rüyaların yapıldığı malzemeden yapılmıştır. Üyelerinin sanatsal esinlenmeyi ve dinsel arzuyu benimsediğı aileye aittir o. Fanatizmin de netameli, tecrit edilmiş bir akraba, ailenin kara koyunu olarak, aynı duygular grubuna atanması gerektiğini eklemek isterim. Grubun tüm üyelerinde aynı tek amaçlılık, yakıcı tutku, alev vardır. Esinlenme ve delicesine tutulma temelde aynı kıvılcımdan alev alır.

Sevmek, bir şey başarmak, sanatçıları ve din adamlarını esinleyen bir ruhla dolmak demektir. Şairin ya da peygamberin çalışması gibi, o bir yaratıdır. Bugünlerde küçük erkek ve kız çocukları aynen şiir yazdıklarını sandıkları gibi, sevebileceklerini de düşünüyorlar. Ama her iki durumda da, pek çoğı davet edilmesine karşın, ancak birkaçı seçilir. Doğru şekilde sevmek yalnızca dehalara mahsustur. Browning'lerin* aş-

---

* Şair Elizabeth Barret Browning (1806-1861) ve Robert Browning (1812-1889) çifti. (Ed. n.)

kı zengin bir hovardanın geçici delice tutkusuyla kıyaslanamayacağı gibi, kötü bir şairin acınacak dizeleri de onların en iyi şiirlerinden biriyle kıyaslanamaz. Bir işin amatörce yapılmasında aşağılanacak hiçbir şey yoktur. Bu, dürüstçe bir yaratı girişimi bile olabilir; ama niyetler ne kadar iyi olursa olsun, yaratıcı güç yoktur. Durumun birinde derin kuyudan çıkan, ötekisinde sığ sulardan gelir.

Her ahlaksız, herkes kadar sevme yeteneğinin olduğuna inanmıştır. O, sevmenin yaratmak, fantezi ve istem gücünün yüksek ve yoğunlaşmış bir aktivitesi, serbest akımla ve deneyimin bileşimi demek olduğunu bilmez. Aşkın bir başarı, sevmenin bir şeyi başarmak demek olduğunu bilmez ve sevme şeklinin âşğın kişiliğinin içinde derinlerde kökleşmiş olduğu hakkında hiçbir fikri yoktur. Burada, her yaratıcı işte olduğu gibi, bireyin kişiliği belirleyici etkindir; bu etken sonucun meyve vermek mi başarısızlık mı, tomurcuklanma mı çürüme mi olacağını belirler. Sanatsal yaratıcılıkta da yalnızca sanatçının yetenekleri değil, daha çok onun gizli kişiliği çalışmasının değerini belirler. Goethe bu gizli etkeni fark etmişti: "Bir şey üretmek için birisi olmanız gerekir." Sevmek için bir kişilik olmalısınız.

Sevmek yaratmak ve onun başarısı gibi, aynı duygusal türde kişisel bir başarıdır, derim; yani, içindeki bilinçdışı karşı eğilimlere egemen olmak ve kendini benliğin dışında ya da ötesinde bir şeyde ya da birinde bulmak. Her iki duygusal üretimde aynı kusursuzluk arayışı vardır. İbsen, 'Yazmak kendi kendini yargılamaktır' der. Ona şunu eklemeliydi: Ve kendini bağışlamak, yaratma yoluyla ve yaratımın içinde huzur ve uyum bulmak. Aşkın oluşumdaki bilinçdışı süreci, kişinin kendisinden hoşnutsuzluğunu, ideal bir ego arayışını ve sevilen kişide kendini gerçekleştirmeyi düşününüz. Bu, aynı değerleri taşıyan benzer bir yaratımdır.

Bu değerler aşka dışarıdan katılmamıştır. Onlar kaçınılmazdır, yaratının doğasında ve başarısındadır. Belirleyici etken, âşğın ya da sanatçının seçtiği nesne değil, onu nasıl ele

aldığı, ondan ne yaptığıdır. Büyük Alman ressam Liebermann şöyle der: "Ahlaksız olan bir fahişeyi çizen değil, onu kötü çizendir." Emile Zola'nın "İyi yazılmış bir cümle iyi bir eylemdir" ("Une phrase bien faite est une bonne action") görüşünü tanımlayan da, ahlaki değerlerin aynı şekilde nesneden üretime aktarılmasıdır. Yukarıdan bir bakışla, yaratının başarılı mı yoksa başarısız mı olacağını belirleyen, seçilen aşk nesnesinin değeri değil, onun sevilme şeklidir. Sanattaki gibi, aşkta da nesnenin kendisinin soylu olması gerekmez. Yaratımdaki başarı onu soylulaştırır, hatta başkalaştırır.

Daha önce söylediğim gibi, aşkta yaratıcı olan duygu, coşku ile aynı türdendir. Yunanca coşku, Tanrı'nın içinde yaşadığı kişinin durumu anlamına gelir. Tanrı'yla birleşme anlamını taşır. Böyle bir paye verilmiş olan kişi, tüm dünyevi kaygıların üstüne yükselir. Yunanlılara göre mistik de, kehanet çılgınlığı içindeki kâhin de, içinde Apollon'un yaşadığı şair de coşkundur. Sonraları, güçlü esin, tanrısal olanın doğrudan sezilenmesi anlamına gelmeye başladı, ama aslında coşkuyla sonuçlanan tanrıyla birleşme çok kaba bir biçimde temsil edilmişti. İçki içmeyle meydana geliyordu, çünkü Dionysos* şarapta vücut buluyordu. (Aşk sarhoşu demez miyiz?) Tanrıyı yemeyle de meydana gelebiliyordu. (Âşık, sevgilisini yiyebileceğini söyler.) Başlangıçta, coşkuyla ilgili tüm deyimler tanrıya maddesel anlamda sahip olma anlamına geldi. Coşkunun tutuşturduğu aydınlanmanın birdenbire oluşu, gerçeğin bir garantisi olarak düşünülür. İlk bakışta aşkta durum daha mı farklıdır?

Bu iki duygu arasındaki benzerlik, onların genel nitelikleriyle kısıtlı değildir. Coşkunun psikolojisi, yetersizlik ve hoşnutsuzluk duygularıyla birlikte bir depresyon evresinin -ki bu bir dereceye kadar bilinçli bile olabilir- çılgınlıktan önce geldiğini ortaya koyar. Burada da içsel bir çatışma sürmektedir. Kişiliği ele geçirecek bir fikri ya da gerçeği reddetme gi-

* Eski Yunan'da şarap tanrısı.

rişimi vardır. Gittikçe artan bir direniş ve sonra birden bir karşı darbe söz konusudur; bu, sonunda egonun tamamen boyun eğmesiyle ve onu alaşağı eden duyguya karışmasıyla sona erer. Sınırsız şiddet ve taşkınlık, nesneyi ilk kovma çabasının direnişine karşı gösterilen aşırı duygusal tepkinin bir sonucudur.

Ani ve şiddetli din değiştirme vakaları, bu türden bir sevdaya en iyi örnektir. Dinsel fanatiğin coşkusuyla âşışın kendinden geçişi, tepkisel bir duygu selinin tüm kuşkuları ve direnişi silip süpürmesi tarafından koşullanmıştır. Karşı konulamaz bir dış güç alıcıyı yönetiyor ve onun içinde yüzerek onu kendinden öteye taşıyor gibidir. Peygamber, sanatçı, âşık -tümü yazgının kendisini çektiğini hissederek, meydana gelen psikolojik bir süreç değil, iradeleri dışında bir şeydir. Bir fırtına onları nereye isterse oraya fırlatıp atar. Dinsel dâhinin esinlenmesiyle âşışın hissettiği duygu köken ve nitelik yönünden ilişkilidir. Biri, Tanrı'nın onun aracılığıyla konuştuğunu ileri sürerken diğeri anlayamadığı doğaüstü bir gücün kutsanmış aracı olduğu kanısındadır. Onlara ve onların aracılığıyla bir mucize olmuştur. Böyle inandıklarından, özgüvenleri şaşırtıcı derecede artar. Tüm tatminsizlikler yok olmuştur ve egonun sınırları o denli genişlemiştir ki, sınırlar sanki sonsuzlaşmıştır. Değişen kişi tek bir duyguyla öylesine dolup taşar ki, başka bir duyguya yer yoktur. Coşkunun ve âşışın bildiği Tanrı tektir. Her ikisi de, başkalarının nasıl olup da onların ideallerine tapınmadıklarını anlayamaz.

Aşk bir başarıdır diyebilirsiniz, çünkü aşk, iradenin bilinçdışı çabasıyla büyük karşı eğilimlerin üstünde egemenlik kurmak demektir. Sanatsal ve dinsel yaratımda olduğu gibi, aşkta da insan ruhundaki engellerin üstesinden gelen hayal gücü ve iradenin üstünlüğünü küçümseme eğilimindeyizdir. Sanatçı gibi, âşık da, eseri için bir parça gerçeklik alır, onun içine üfler ve ona yaşam verir. Bu yaratıcı güç amacına, kararlılıkta görünmeyen bir düşmanla, insanın kendi içindeki

şeytanla boğuşarak ulaşır. Sanatçı gibi, âşık da, Tanrı'nın me-
leğiyle mücadele eden Hazreti Eyüp gibi, "Beni kutsamadan
seni bırakmayacağım," diyebilir. Sevmek ve yaratmak, ken-
dine egemen olmakla kazanılmış tüm zaferler gibi, ruhu haz-
la doldurur. Hem sanatçı hem de âşık için bu yüce duruma
ulaşmanın duygusal etkisi mutluluktur. Suçluluktan ve ek-
siklikten kurtulduğundan, başarısı onun kendisiyle ve baş-
kalarıyla uyum içinde olmasını sağlar.

Ama bu mutluluk yalnızca başarı mucizesi gerçekleştiği
zaman vardır. Bundan önce veya âşığın, sanatçının ya da
peygamberin kendisinden hoşnut olmadığı, kendisini gü-
vensiz hissettiği ya da görevinden kuşku duyduğu dönem-
lerde yoktur. Coşku da romantik aşk gibi ancak kısa bir süre
için korunabilir. Beklemek zorunda kaldığında, kaybolur.
Aşk da, sanat da bir oyun, bir düşünce olarak başlar, ama oyun
gerçeğe dönüşür ve yaratıcısını ele geçirir. Her yaratı gibi,
aşk da, sanat da, duygusal bir iyileşme sürecidir. Bazen kut-
sal bir delilik gibi görünürler, ama aslında kişinin delirmesi-
ni önlerler. Kişi gerçekten sevdiği ya da coşku duyduğu sü-
rece mutsuz olamaz. Koruyucuları sağlamdır.

Âşık, sanatçının işinde, azizin duasında olduğu kadar
"bencildir". Hepsi de kendilerini, kendi özel kurtuluşlarına
adarlar. Bu konu tüm ötekileri dışlar. Bu üçü de nesnelerinin
yanıtına gereksinim duyar. Âşık, sevgisine karşılık verilece-
ğini, sanatçı çalışmasının takdir edileceğini ve aziz duasının
kabul göreceğini umar. Aynı zamanda, yaratma ve sevmeye is-
temi dışsal tepkiden bağımsızdır. Onlar kendi başlarına var-
dırlar. Sanatta, dinde ve aşkta kusursuzluk itkisi bensiz olma
arayışıdır.

Aşk nesnesinin idealleştirilmesi dinsel tapınmayla ilişkili-
dir. İlk karşılaşmalarında Romeo "iki utangaç hacı"ya ben-
zettği dudaklarıyla, Juliet'in "kutsal mabet"e benzettiği du-
daklarından öper. Aşk tüm günahları bağışlatır. "Böylece
dudakların benimkilerden günahımı temizler." Dinin inana
vaat ettiği kurtuluş, âşığa da bağışlanmıştır.

Geçen yüzyılın şairleri ve yazarları sıklıkla aşk ve merhametin yakından ilişkili olduğunu gösterir durumlar resmetmişlerdir. Bir kadın bir erkeğe âşık olur, çünkü ona acır; ya da bir adam bir kıza tutulur, çünkü kız çok mutsuz ve perişan durumdadır. Aşk, anlayış ve merhamet burada birbirine karışıyor gibidir. Shakespeare bu romantiklerden daha başarılıdır. O, aşk ve merhamet duygusu arasına keskin bir çizgi çizer. *On İkinci Gece*'de Viola, bir talibe gösterdiği anlayışın "bir miktar aşk" anlamına geldiği umudunu yıkar. Şöyle der:

... herkes bilir ki,

Acıdığımız çoğu kez düşmanlarımızdır.*

Aşkın ve acımanın birbirleriyle uyuşmadığını savunuyorum; bu, onların bir arada var olamayacağı anlamına gelir. Eğer bu iki duygudan biri çok belirginse, ötekinin boyun eğmesi gerekir. Öyle görünüyor ki, derin bir acıma duygusu aşkla uzlaşamaz. Bu, tüm geleneksel fikirlerimize aykırıymış gibi görünür, ama psikolojik gerçekler geleneksel görüşleri dikkate almaz. Söylemim, birebir insan ilişkileri alanının dışında da geçerlidir. Bu, bir kişinin toplumsal ya da dinsel bir grupta ilişkisini de içerir. Ezilen bir etnik ya da dini azınlığın üyelerini sevmeden de acıma duygusu hissedebileceğimiz açıktır. Yoksullar için üzülebileceğiniz, tutkulu bir biçimde sosyalist ya da komünist olabileceğiniz gibi aynı zamanda muhtaçlar ve sefillere karşı sevgi beslemeyebileceğiniz de aynı derecede açıktır. Hakları ellerinden alınmış işçiler için üzülen bir adam tanıyorum. Güçlü duygularla harekete geçerek onlar için mücadele ettiğini görmüşümdür, ama birçok gözlemim de aslında onları sevmediğini bana kanıtlamıştır.

* W. Shakespeare, *On İkinci Gece*, III. Bölüm I. Sahne, Remzi K., Nisan 2006, Çev.: Özdemir Nutku. (Ed. n.)

Son derece belirgin karakterde bu iki duygunun, sevgi ve acımanın farklı duygular olduklarını kanıtlamaya gerek yoktur. Bu iki duygunun birbiriyle uyuşmadığını kanıtlamak ise biraz güçtür. Acaba bu, aynı sahnede iki prima donnaya yer olmadığından mıdır? Acaba her iki duygu da çok güçlü olduğundan mı, insan ruhunda, belli bir dereceden sonra birbirlerine tahammül edemezler?

Acıma ve aşkın uyuşmazlığını aşkla ilgili tezimde sunulan görüşlerle kanıtlamaya çalışacağım. Bir insanın âşık olacağı kişiye bilinçsizce imrendiğini ve onu kışkandığını varsaymıştık. Üstün görülen nesneye karşı isteksiz bir hayranlık duyulduğunu söylemiştik. Nesnede, âşıkta olmayan nitelikler vardır; âşığın başarısız olduğu yerde o başarılıdır; âşığın kendisini engellenmiş, güçsüz, kuşkulu, çelişkilerle dolu, hoşnutsuz hissettiği yerde, o başarılı, güçlü ve kendinden emindir.

Bu ruhsal durumu hasta, mutsuz ya da yoksul birinin durumuna üzülmekle karşılaştırınız. Kendisi için üzüldüğümüz bir kişiyi bizden üstün saymayız. Genellikle kendimizi ondan üstün görürüz. Bu noktayı kabul etmeyebilir, kendini-zi acıdığınız kişiden hiçbir şekilde üstün görmediğinizi, ayır-dında olduğunuz tek duygunun anlayış olduğunu ileri sürebilirsiniz. Ama bu durumda üstünlük duygusu bilinçdışıdır. Eğer biraz içgözlemciyseniz, kendinizi dikkatli bir biçimde gözlemliyorsanız (ve içinizdeki hoş olmayan gerçeklerden korkmuyorsanız) bu üstünlük duygusunun varlığını keşfedersiniz. O zaman, görüşümü düzeltebilirsiniz, ama ancak bu noktada: üstünlük duygusunun bilinçdışı olduğu noktasında. Başka türlü nasıl olabilir ki? Kendi koşullarımızı ve mutlu yazgımızı acı çeken kişinin durumuyla kıyasladığımız zaman bilinçdışı olarak kendimizi ayrıcalıklı hissederiz. Eğer biz aynı ya da daha kötü bir açmazda olsaydık üzülmeydik.

Âşığı merhamet duyan bir kişiyle kıyaslarken çoğunlukla birbirine karşıt özelliklerle karşılaşırız. Acımada, duygumuzun nesnesine sanki biz daha yüksek ve daha avantajlı bir

yerdeymişiz gibi, bilinçdışı olarak yüksekte bakarız. Ama aşkın bakışı yukarı doğrudur. Acıdığımız kişiye karşı imrenme ya da kıskançlık hissetmemizi gerektirecek bir şey yoktur, ama sevilene karşı durum böyle değildir. Hayırsever kişinin nesnesiyle olan ilişkisi bir sevecenlik ilişkisi olabilir, ama bu sevecenlik âşığınsıyla aynı değildir. Bilinçdışı davranış yönünden, bu ilişki zenginlerin yoksullarla olan ilişkisidir. Başka bir deyişle, âşığın durumunun tersidir. Yavaş yavaş aşk ve acımanın psikolojik olarak birbirlerini dışladığını anlamaya başlarız. Herhangi bir zaman süreci içinde bir aşağı bir yukarı bakmak, kendini bir aşağı, bir üstün konumda hissetmek, kalıcı olarak değişmek mümkün değildir. İçsel bir karar zorunlu hale gelir.

Bu noktada öne sürülecek karşı delilleri yanıtlamaya hazırım: gündelik yaşamda, insanda aşırı sempati uyandıran bir kişiye âşık olunan durumlar. Ben de herkes gibi, nesneye karşı duyulan acımanın hayranlıkla hatta nesnenin üstün cesareti, sabrı ya da saygınlığından ötürü imrenmeyle bir arada görüldüğü sanılan vakalar gördüm. Ama her derinlemesine psikolojik analiz, aşk ve acıma duygusunun bir arada var olmasının yalnızca, bir geçiş dönemine işaret ettiğini ve sonunda bir duygunun diğerini yenilgiye uğrattığı bilinçdışı bir çatışmaya yol açtığını kanıtlar.

Gözlemlediğim vakalardan birinde, bir adam veremli bir kıza âşık olmuştu. Adamın kıza acıması, her türlü yardımı sağlamak için gösterdiği ilgi ve çaba, hastalık sırasındaki ihmamı gerçekten dokunaklıydı. Adamın onu gözetmekle kalmayıp onu sevdiğine de ilişkin hiçbir kuşku yoktu. Bu, kızın yavaş yavaş iyileşmesi, eskisinden daha az yardıma gereksinim duyması ve bir miktar bağımsızlığa kavuşmasıyla daha iyi anlaşıldı. Kız ona minnetini ve iyi duygularını ifade etti ve yaşaması için ona büyük cesaret vermiş olduğunu söyledi. Böyle bir vaka benim tezime karşı güçlü bir kanıt teşkil etmez mi? Hayır etmez, çünkü ne acıma aşka dönmüş, ne de merhamet tutkuya dönüşmüştür. Sevgi acımanın için-

den yeni bir şey olarak büyümüş ve sonunda başlangıçtaki tutumu bir kenara itecek kadar yoğunlaşmıştır. Hastalığı sırasında adam kızın üstün niteliklerinin, dayanıklılığının ve nezaketinin, sessiz saygınlığının farkına varmıştır. Kızın doğuştan gelen özellikleri adamı hayran bırakmıştır; böyle bir hayranlığın bilinç dışında sürmesi bizce imrenme olarak bilinir. Aşkın doğması için en önemli varsayım böylelikle oluşmuştur. Acıma ve sevgi bir arada var olmamıştır. Acıma yerini aşka bırakmıştır.

Tüm benzer vakalarda aynı gelişme görülebilir. Yeni duygunun, aşkın doğumu eski acıma duygusuna bağımlı değildir. Bazı psikologların hayallerinde canlandırdıkları gibi, merhamet aşk doğurmaz. Aşk, acımaya karşın doğar ve sonunda onunla yer değiştirir. Aşk aynı toprakta büyüyen yeni bir bitkidir ve yakın zamanda acıma bitkisinin üzerini kaplayacaktır. Hayırseverlik nesnesi olan kişi aynı kalmaz, aşk nesnesine dönüşür. Az önce sözü edilen vakada acınan durumundaki kız, imrenilen durumuna geçmiştir. O zaman, adam kendisini gerçekten ondan aşağı bir konumda hissetmiştir. Bir süre sonra kızın hastalığı ciddi olarak tekrarladı ve adamın sevgisi yavaş yavaş yeniden merhamet şeklini almaya başladı. Adam buna engel olamadı. İstememesine karşın, aşkın geri çekildiğini hissediyordu. Bilinçli isteklerinin aksine, sevgisi acımaya dönüştü. Kıza olan saplantısı uzun bir süre daha devam etti, ama kızın iyileşmesiyle birlikte ilişki yavaş yavaş koptu.

İnceleme fırsatı bulduğum bu tür vakaların hepsinde psikolojik olarak aynı şeyin oluştuğunu gördüm. Aşk ne zaman acıma duygusundan doğmuş görünse, bunun aslında acıma ya rağmen ortaya çıkan yeni ve bağımsız bir gelişme olduğu anlaşılır; aşkın kökeni acımada değil, nesneye duyulan hayranlıktadır. Nesnenin acı çekmesinin bu yeni aşk duygusuyla bir bağlantısı yoktur. Bir adamın bir kıza, ona acıdığı için değil, bu gerçeğe rağmen âşık olduğunu söyleyebilirsiniz. Adamın kızı çekici bulma nedeni, kızın acı çekmesi ve onun

dertleri değildi; kız acı çektiği sırada adamın onda gözlemlediği üstün nitelikler, cazibe ve kızın kişiliğiydi. Bu konunun psikolojik yönden soruşturulması için burada elimizde çok önemli bir fark olduğu açıktır. Karşı kanıt olarak not edilmiş vakalar tezimizi geçersiz kılmaz. Bu vakalar daha çok acıma ve aşkın uzun süre bir arada var olamayacağı savını kanıtlar. Bu vakalarda bir duygu diğerinin yerini alır. Bu gibi vakaların öne sürdüğüm tezle çelişkili görüldüğü fikri psikolojik yanılığa ve yanlış gözleme dayalıdır. Acıma duygusunun aşka dönüştüğünü düşünmek hayale dayalı muhakeme yürütmektir.

Aşk ve acıma arasındaki zıtlığı biraz daha ileri götürüp, önümüzdeki şaşırtıcı olasılığı yeniden incelemenin çekiciliğine kapılabiliriz. Bazen üzüntü ifadeleri aşk tezahürleriyle karıştırılabilir, ama bunlar belirgindir ve öyle hissedilirler. Bize acıyan bir kişiyle bizi seven bir kişi arasındaki farkı gayet iyi anlarız. Gururumuz acınmaktan hoşlanmaz. Acıma ince bir hakaret gibi görünür ve sergilenirse gururumuza dokunur. Böyle bir tepki, bize acıyanın, izin vermek istemediğimiz bilinçdışı bir üstünlük takındığını da ortaya koymaz mı? Aşktan kim alınır? Herkes sevmekten hoşlanır. Hiç kimse acınmak istemez.

Şimdi alışılmış terimlerle ifade edilen bu iki duygunun resmi yan yana konulup kıyaslanılabilir. Aşk nesnesi ego idealimizin gerçekleşmesidir. Sevilen kişide olan bir şeyden yoksunuzdur. Acımada, öteki kişi bizim sunmamız gereken bir şeyden yoksunmuş görünümündedir. Aşkta biz öteki kişiye gereksinim duyarız. Acımada öteki kişinin bizden sessiz bir isteği bize gereksinimi vardır. Birinci durumda nesneden çok şey alabileceğimizi hissederiz, ötekisinde onun için çok önemli olan bir şeyi ona verebileceğimizi hissederiz. Aşkta nesneyle bir olmayı isteriz. Acımada biz bir yerdeyizdir, nesne bir başka yerde. İlk durumda eğilim birliğe doğrudur. İkincisinde, farklılığa doğru. Seven kişi nesnenin hissettiği gibi hisseder. Acıyan kişi ötekinin hissettiği gibi hissetmeye

çalışır. Bir anne çocuğuna acımaz, onunla birlikte acı çekmez, çocuk onun bir parçası olduğundan çocuğun çektiği acıyı çeker. Âşık için verme bilinçdışı olarak bir ayrıcalık şeklinde hissedilir, ama hayırsever kişi için bu bir armağandır. Dini anlamda aşk tanrıdan gelen bir lütuftur. Acıma bir tür kefarettir. Hiç kimse, aşkı birçoklarının hayırseverlik için düşündüğü anlamda, bir sevap olarak düşünmez; hayırseverliğin “tatlılığı” kendini yüceltme ve kendini üstün görmeden gelir. Merhamet duyduğumuzda kendimizi ateşli, şiddet dolu ya da kendinden geçmiş hissetmeyiz. Yalnızca bizi insanları sevmemeye teşvik eden, insan sever sırtlanlar olarak adlandırdıklarımız kutsal arzular içinde yanarlar. Bunun nedenini ve onların ne kadar çok şey gizlemek ve bunun bedelini ödemek zorunda olduklarını biliriz.

Acıma çoğu zaman, aşka yabancı olan bir tür duygusallıkla iç içe dokunmuştur. Duygusallık gerçek duygunun ifadesi değil, onun ikamesidir; daha ucuz bir malzemedен yapılmıştır, gerçek duygu yoksunluğunun kanıtı ve telafisidir. Aşka ve acımaya yatkın bir başka kişiyle özdeşleşme, yalnızca kapsam olara değil, nitelik olarak da farklıdır. Âşık şöyle hisseder: Keşke senin gibi olabilsem! Acıyan kişi ise şöyle hisseder: Yalnızca sevap işlemek için oraya gidiyorum. Durumun birinde görülen mutluluk vaadidir, ötekinde ise her an olabilecek bir felaket tehdididir.

Bu psikolojik içgörüden acıma ve aşkın uyuşamaz olduklarını anlıyoruz. Birinin artması diğerinin azalması ya da çoğunlukla ortadan kaybolması demektir. Genellikle, acımanın, aşkın kaybettiği kadar yer kazandığını, bazen de bunun tersinin gerçekleştiğini görürüz. Bir alandan diğerine köprü yoktur. Bu iki duygu aynı psikolojik mahallede yaşayabilir, ama ayrı ayrı evlerde ve farklı atmosferlerde yaşarlar. Aralarında bir çit vardır. Merhametin egemen olduğu yerde tutku ya yer yoktur.

Burası duygularla ilgili bir başka çatışma hakkında birkaç söz ekleme yeri olabilir. Aşk yalnızca acımayla değil, görev

duygusuyla da uyuşmaz. Beşikten mezara bu kısa yolculuk sırasında bize refakat eden yolculara çok şey borçluyuzdur; ama onlara aşk borcumuz yoktur. Aşk zorla alınamaz. O ancak istenir. Görev, aşkın zorunlu koşullarından biri olan kendiliğindenlikle ters düşer. Görev fikri tüm bilinçdışı direnme ve antipati güçlerimizi uyandırır. Eğer koşulları sıralarsanız, orada aşk yoktur.

“Seni sevmeye hazırım, eğer...” demek mümkün değildir. Aşkın özü zorunluluk altında değil, gönülden vermektir. Görev gereği aşk, çelişkili bir ifadedir, çünkü sevgi rahatlatma ve korku duymama demektir. Aşkın ruhu görev ve zorunluluğun ruhundan farklıdır; bu ruh kişiyi egemenlik altına almaya çalışır. Aşk için ahlaki bir zorunluluk, bir kural ya da yasal bir zorunluluk yoktur. Aynı anda ve aynı ölçüde aşkınıza ve görevinize kendinizi adayamazsınız. Ebeveynlerinin sözünü dinlemeye ve her tür evlatlık görevini yapmaya hazır iyi huylu Juliet, bir gecede komplocu, yalancı, düzenbaz kadındır. Tanrı’nın sesinin o katı kızı bizi çağırdığı zaman, onun sesi kulağımıza hoş gelmez. Ama Juliet ona seslenince Romeo’ya kendi ruhu “onu çağırıyor” gibi gelir:

Geceleri ne de gümüşsü bir ses verir sevenlerin dilleri,
En yumuşak müziktir dinleyen kulaklara.*

10

Şimdiye dek tartışmamızın hiçbir yerinde aşk türleri arasında ayırım yapma zorunluluğu belirmedi. Aşkın psikolojik hazırlıklarını, aşkın yapısını ve anlamını belirttim, bilinçdışı gelişmesini ve dinamiklerini çizmeye çalıştım. Aşk burada, psikolojik anlamda, sınırları iyi belirtilmiş ve kesin nitelikle-

* W. Shakespeare, *Romeo ve Juliet*, II. Perde, II. Sahne, Remzi K., Şub. 2006, Çev.: Özdemir Nutku. (Ed. n.)

riyle bir birlik olarak görünür. Aşka benzer ve çoğu zaman onunla karıştırılan başka duygular da vardır; ama onlar gerekli psikolojik koşullara uymazlar ve onlara aşk denilmemesi gerekir.

Bir kişiden hoşlanmak ve ona âşık olmak iki ayrı şeydir. İnsanlar arasında çok sayıda bağ vardır, ama yalnızca özel bir ilişkiye aşk denilmelidir. Öteki ve ilişkili duygular, aynı ailenin değişik adlardaki bireyleri gibi kabul edilmelidir, örneğin James ve John Smith gibi. Göreceğimiz gibi, insanlar aşkla bağdaştırılamaz duyguları bile aşkla karıştırırlar. Biz psikologlar bu karışıklığın olmaması için boşu boşuna uğraşırız. Güçlük, tümüyle sözcüklerden kaynaklanır ve dilimizin biçareliğinden ötürüdür. Özgürlük âşığı bizler, bazı sözcüklerin sarsılmaz inadına ve dayanılmaz zorbalığına neden nadiren başkaldırırız?

Bu sözler için en yakın neden, sevginin en ünlü halinin, bir annenin çocuğuna duyduğu sevginin tartışılması zorunluluğudur. Acaba anne sevgisinin de bu tezle bir uyum içine sokulması mümkün müdür? Sevginin bu ana yolu üzerinde bile kendinden hoşnutsuzluk, imrenme, açgözlülük ve düşmanlık gibi kuşkulu figürlere rastlamamız mümkün müdür? Bu, bundan önceki ve şimdiki fikirlerimize uymamaktadır.

Bir annenin çocuğu için hissettiği duygunun niteliğinden söz ederken, başka bir sözcük olması isteğini ifade eden kesinlikle ne ilk ne de son kişiyim. Dilin yoksulluğu resmi bozar ve bizi yanıltır. Aynılığın olmadığı yerde bizi aynılığa inandırır. Sorunu kısaca ele alacağım ve bunun konumuzun dışında kaldığını göstereceğim. Başlangıçta, aşkın ancak iki farklı insan olduklarını ayımsayan iki kişi arasında var olabileceğini açıklamıştım. Analizimiz aşkın, iki kişinin arasındaki uçuruma bir köprü kurma, ayrı olmanın üstesinden gelme ve onu bir kimliğe dönüştürme girişimi olduğunu ekleyebilir.

Annenin çocuğuna olan “sevgisi” ya da adına her ne derseniz, aslında bu türden değildir ve bu psikolojik sınıflan-

dırmaya girmez. Bir anne çocuğunu tümüyle ayrı bir insan olarak görmez. Göbek bağı yalnızca maddesel gerçeklikte kesilmiştir, psikolojik olarak, çocuk annenin organik yaşamının vazgeçilmez bir parçası olarak kalır. Burada devrede olan güçler aşktan daha yaşamsaldır, içgüdüsel gereksinimlerin sonuçları tutkunun geçici doğasını aşar.

Çocukla anne arasındaki bağın büyük ölçüde biyolojik nitelikli olduğunu, çocuğun annenin içinde büyümesi ve annenin canlı bir parçası olması gerçeğine dayandığını kastediyorum. Bu bağ elbette, romantik aşk olarak adlandırdığımızdan daha sağlam, yakın ve kalıcıdır. Bu bağ ne romantik aşk gibi kırılğandır, ne de zamanla bu bağın yok olma tehlikesi vardır. Bu ilişki diğer insan ilişkileri gibi başarısız olmaya mahkûm değildir. Bu bağ çok nadiren, ancak patolojik vakalarda ve olağanüstü koşullar altında kopar. Kişi kendi elini ya da ayağını da kesip atabilir, ama bu kesinlikle olağandışı bir olaydır. Neredeyse bilinçdışı olan bu duyguyu nasıl adlandırmamız gerektiğini bilmiyorum, ama anlayışımızın ışığı altında sevgi sözcüğü kesinlikle yanlış bir addır; bu, psikolojik ayrılığı bir önkoşul durumuna getirir. Çocuk ve annenin ilişkisi iki kişinin olması koşulunu, bir Ben ve bir Sen olması koşulunu karşılamaz. Aşk bir olma duygusundan başlamaz. Bir olma duygusuna varır.

Annenin "sevgisinin" hepsi bu kadar mıdır? Kesinlikle hayır. Üzerinde uzun süre çalışılmış bu dokunun içine çok şey örülmüştür. Bize aşkı tekil bir kuklaymış gibi gösteren yalnızca resmi basitleştirme gereksinimimizdir. Örneğin, annenin fantezi yaşamına bağlı olan ve her zaman ihmal ettiğimiz bir özellik vardır. Bebeğin doğumundan önce ve annenin bebeğe baktığı, bebeğin büyüdüğü ve bağımsız bir varlık olduğu uzun dönemde gelişen fantezileri ve hayalleri kastediyorum. Ama bu hayallerin arkası ne zaman kesilecektir?

Anne olmadan önce bir kadın hepimiz gibi kendisinden hoşnutsuzdur. Sonra bir mucize olur. Yaşamına, psikolojik olarak onu söylentilerin hazırladığının çok ötesinde değişti-

ren bir şey gelir. Annenin içinde yalnızca maddesel olmakla kalmayıp aynı zamanda hayal gücünün kalıcı bir nesnesi, bazı zamanlarda tek nesnesi olan yeni bir yaşam gelişir. Büyük sanatçıların düşünceleri ve hayalleri dışında benzeri olmayan bir fantezi yaşamı başlar. Bebek doğmadan çok önce onun çevresinde dönen bu hayallerde, aşkın ön evrelerinin soruşturulmasından iyi bildiğimiz özellikler ortaya çıkar.

Burada ego idealinin bebeğe aktarılmasıyla karşılaşırız. Bebek, annesinden esirgenen yaşamı gerçekleştirecektir. O güzel, mutlu ve başarılı olacak ve dünyayı fethedecektir. Annenin yaşamında dışsal etmenler ve içsel koşullar tarafından engellenmiş olan her şey gerçekleşecektir. O, insanlığın kumsursuzluğunu temsil edecektir; çünkü anne bebeğinin doğumundan sonra yorgun ve gülümser vaziyette yatağında yatdığı sırada, iyi periler bebeğin beşiğinin üstüne eğilecekler ve annenin tüm isteklerini gerçekleştireceklerdir. Bebeğin gelmesi anneye ikinci bir şans, büyük bir bölümü çoktan tükenmiş bir yaşamı yeniden yaşama olasılığı verir. Anne, gelecek beklentisi içinde yeniden mutludur. Aşk süreci için çok önemli olan ego ideali aktarımı, en iyi biçimde, hamile bir kadının hayallerinde incelenebilir.

Tek sorun, bu olguya bir aktarım deyip diyemeyeceğimizdir. Şimdi annenin rahmindeki çocuk yine annenin kendisi, daha iyi, daha güzel, daha akıllı bir ikinci ego olmayacak mıdır? Bu gerçekten ego-hayaletinin başka bir kişiye aktarımıyla kıyaslanabilir mi? Çocuk, ego-idealinin bir devamı, uzantısı, ete kemiğe bürünmüş hali değil midir? Bu hayallerdeki derin tatmin ve annenin bebeğine baktığı zaman değişen yüzünde görülen mutluluk, aşkın ilk rüyasının gerçekleşmesinden doğan mutluluğu anımsatır. Böyle olmakla birlikte, onun resme uymayan başka özellikleri de vardır.

Bebeğin, gelecekteki oğul ya kızın yalnızca daha iyi bir ikinci ego değil, bir sevgi nesnesi olduğunu unuttuk. Fantezilerin (ki bebek onların merkezidir) oluşumunda baba da oldukça büyük bir rol oynar. Bebek ondan bazı özellikleri ala-

caktır -daha az hoş olan özellikler alınmayacaktır- ve bu özellikler iyileştirilecek, bebeğin doğuştan zenginlikleri babasından daha büyük olacaktır. Genç bir anneden duyduklarım bana psikolojik yönden çok aydınlatıcı geldi. Bebeği baba askerdeyken doğmuştu. Anne, babanın dönüşünde onu karşıladıktan sonra ona dikkatle bakmış ve "Yüzün ne kadar büyük!" demiş. Babayı önce şaşırtan bu garip ifade kısa süre sonra anlaşıldı. Genç anne bebeğin yüzüne saatlerce dikkatle bakmış ve bebekte, uzaktaki kocasının imajını görmüştü, sonra babanın yüzü bebeğinkine benzerliğiyle kıyaslanınca büyük görünmüştü.

Annenin hayallerinde, ego-idealinin kişileşmiş halinin arayışının olmadığını, onun bulunmuş olduğunu anlıyoruz. Bu ideal ve rüya gerçekleşmiştir. Annenin bu uzantısında, bir zamanlar onun kendisi için istediği tüm psikolojik ve fiziksel olasılıklar potansiyel gerçekler haline gelmiştir. Şimdilik, bir aşk nesnesi bulmadaki bilinçdışı süreçle olan benzerlik yeterince çarpıcıdır. Orada olduğu gibi burada da ego ideali bir nesnede gerçekleştirilir, bulunur. Ama psikolojik yönden çocuk anne için bağımsız bir nesne midir?

Aslında bu, ideal ego isteklerinin kişinin kendisinde karşılanmasıdır ve bu ideal egoyu başka bir kişide bulduğumuz aşk sürecinden çok farklıdır. Şimdi yeni bir içgörü kazanıyoruz. Anne çocuğuna bir âşığın sevgilisine baktığı gözlerle bakmaz; ona bir sanatçının şaheserine, yaratıcı rüyasının kusursuz gerçekleşmesine baktığı gözlerle bakar. Bir annenin, doğum sancıları sonrası, hastabakıcı çocuğunu ona ilk kez gösterdiği zamanki bakışına dikkat ediniz. Gördüğü gerçek ve kusursuz bir bebektir ve ona aittir. Burada, hayal gücünün ötesinde bir şey yaratmış olan sanatçının gururu ve alçakgönüllülüğü vardır. Bu, Tanrı'nın son gün, bitirdiği eserine bakıp onun iyi olduğunu gördüğü zaman hissettiklerine benzer bir şey olmalıdır. Hayır, Tanrı gibi olamaz, çünkü O uludur ve her şeyi bilir, oysa bir anne ancak umar ve tahmin eder. Onun bakışında daha çok gururlu bir hayret vardır. Bir mu-

cize gerçekleşmiştir ve mucizeler yalnızca ölümlüler içindir, Tanrı için değil.

Çocuk annenin yaratacısıdır, onun ürettiği bir şeydir, aylarca onun içinde büyümüştür, onun bedeninden beslenmiştir ve şimdi üzerinde düşünölmek üzere dışarıdadır. Bu anne için inanılmaz bir şeydir. Nasıl olur da o, önemsiz, zavallı, güçsüz ölümlü bu harikayı yaratmıştır? Evet bu, en gururlu zafer ve kendini gerçekleştirme anında, en iyi çalışmasını seyreden sanatçıdır. O çalışmasına, kendisinde en iyi ve en zengin olanın gerçekleşmiş hali olarak ve aynı zamanda kendisinin ötesinde bir şey olarak bakar. Haydn "Yaratılış"ını dinlediğinde, yanaklarından yaşlar süzölerek, "Bunu ben yapmış olamam. Bunu üreten ben değilim," diye bağırır. Anne çocuğunu, bir başarı, gururlu bir rüyasının gerçekleşmesi olarak hisseder ve en iyi başarısını seyreden bir erkeğin duygularıyla doludur. O, kendi imajında bir şey yaratmıştır ve Tanrı'dan farklı olarak bunu nasıl yapmış olduğunu bilmez. Şimdi bizim için, yalnızca annenin çocuğu için hissettikleriyle aşk arasındaki benzerlik değil, iki duygu arasındaki fark da anlaşılır olmuştur. Ego idealinin isteklerini karşılamak için iki yolumuz vardır. Onun gerçekleşmesine bir aşk nesnesi seçme yoluyla ulaşılabilir ya da istekleri başarılarımız tarafından karşılanır. Annenin çocuğu için hissettiği kesinlikle bu iki sürecin bir karışımıdır, ama duygunun büyük bölümü, en güzel rüyalarını gerçekleştirmiş olan kişinin duygusudur.

Elbette, çocukla annenin ilişkisinde, sevgiden anladığımız anlamda bir sevgi olduğunu yadsımıyorum, ama bu duygu daha sonra ve çok daha kalıcı olan ilkinin yanı sıra gelişir. İçimizde değişik, ilişkili ve çelişkili duygular için ne kadar çok yer olduğunu defalarca gösteren Arthur Schnitzler, "Ruh büyük bir ülkedir," der. Daha sonra anne istemeyerek de olsa, çocuğunun her şeye rağmen ondan ayrılmış, bağımsız bir varlık olduğunu farkına varır. Ancak ve ancak o zaman belirtmiş olduğumuz çizgiler doğrultusunda sevgi gelişir.

Bir anne aynı zamanda bilinçdışı olarak çocuğunu, onun sahip olduğu daha iyi fırsatları, gelecek yaşamında karşısına çıkacak şanslarını ve doğuştan gelen yeteneklerini kıskanır, ona imrenir. Gerçekten de bu, çocuğun o anki mutlu ve dertsiz halinin bir anlamda bilinçdışı olarak kıskanılmasıdır; bu duygu Brahms'ın şarkısında dile getirilmiştir: "Ah, keşke geri dönüş yolunu, çocukluk ülkesine giden o güzel yolu bilseydim!" ("*O, wüsst ich doch den Weg zurück, den lieben Weg ins Kinderland!*") Bu bilinçdışı imrenme, çocuğa karşı hissedilen derin sevgiyle güçlü bir biçimde çelişen bir çeşit kin ya da düşmanlığa yol açar. Tepki yerleşir ve olumsuz eğilimlerin tümüyle reddedilmesi, öteki vakalarda olduğu gibi, yoğun bir sevecenlikle sonuçlanır. Ama bir annenin duygularında sevgi olarak adlandırılabilir olan, daha önce dokunan duyguya bir ektir; bu biyolojik bağ için bir ad bilmiyorum.

Babanın çocuğuyla duygusal ilişkisi konusunda, kendimi annenin psikolojisini ele aldığım zamanki kadar sağlam bir zeminde hissetmiyorum. İnsan bunun, biyolojik faktör hariç, aynı karışımın sulandırılmış ya da daha zayıf bir solüsyonu olması gerektiğini düşünüyor. Ayrıca, ego idealinin gereksinimlerinden kaynaklanan umutların, beklentilerin, fantezilerin yoğunlaşması, kişinin kendisinin bir devamıymış gibi algılanan küçük varlıkta kendini gerçekleştirme benzer şekilde hissedilir. Bir dereceye kadar, kişinin -neredeyse kendi sanat eserinden ya da başarısından diyebileceğim- kendi ürününden duyduğu aynı gurur ve doyum hissedilir. Bu ön tasarılar bir yana, sevgi başka yerlerdeki aynı arzulardan ve öteki ilişkilerdeki gibi gelişir.

Ya çocuklar? Onların ebeveynlerine olan sevgisinden söz etmemeli miyiz? Annede bu denli güçlü olan biyolojik bağ çocukta yoktur; çocuğun tek bağı, çocuksu gereksinimlerinden kaynaklanan bağımlılık ve tutunmadır. Bebek annesinin ayrı ve bağımsız bir varlık olduğunu algılamaz; sevgi, tanımamamıza göre, ancak bu koşul karşılandığı takdirde mümkün olabilir. Daha sonra bile küçük çocukta annesi için her-

hangi bir sevgi işareti görmeyiz; ancak duygusal bağımlılık ve minnet ifadeleri görürüz. (Bir kişiyi sevmeden ona minnet duyabilirsiniz.) Buna çocuğun çaresizliğinden ve annenin bakımından kaynaklanan bağıllık diyebilirsiniz, ama sevgi diyemezsiniz.

İlerideki aylarda gözlemlediğimiz sevgi işaretleri, taklit niteliğindedir. Çocuk annesinin ilgisine tepki gösterir. O aldığı anneye ilkel bir özdeşim kurarak geri verir. Anne tarafından gösterilen sevgi tezahürlerini yansıtır. Böyle bir olguya, sevginin başlangıcı diyebilir misiniz? Geriye, bebeğin annesini, annesinin onu sevdiği gibi sevmeyi öğrenmesi olasılığı kalır. Bu, bebeğin başka birçok şeyde olduğu gibi, annesiyle yer değiştirdiği anlamına gelir. Örneğin bebek oyununda annesiyle yer değiştirir, biri öteki olur. Böylelikle sevgi çocuğun yaşamına girer. Böyle bir tersine çevirmede anne rolündeki bebek başka bir kişide kendisini sever.

Eğer böyle bir düşünceyi, yani bir yer değiştirme olasılığını kabul edersek, bu, ana hatlarını çizdiğimiz duygusal gelişmeye bir istisna oluşturur. Ama olgunun bütünü, gerçek ve doğal duygulardan kaynaklanan sevgi adını hak eder mi? Kaynağını dikkate alırsak, buna daha çok yanıt niteliğinde sevgi dememiz gerekir. Bebek, uzun süre kur yapılmış, ihtimam ve iltifatlara boğulmuş bir yetişkin gibi, almış olduğu sevgiye kendi sevgisiyle yanıt verecektir. Öyleyse, bebeğin bu sevgi işaretlerini kaçırdığı zaman annenin rolünü kendisine doğru oynaması hiç de beklenmedik bir durum değildir. Bebek, annesinin yerini alarak, annesinin ona karşı oynamasını istediği rolü benimser. Bebek, bir aktör gibi, davranışıyla, yeniden sevilme arzusu sergiler ve annesini severek durumu tersten gösterir.

Daha sonra çocuğun, annesini ve babasını gerçek sevginin tüm nitelikleriyle sevdiğine kuşku yoktur. Ama bu sevgi geç ve başlangıçtaki tepki doğrultusunda gelişir. Aynı evrelerden geçer: kendinden hoşnutsuz olma ve bilinçdışı imrenmeyle başlar ve sevecenlik tepkisiyle sonuçlanır. Fantezilerdeki hazırlığı, gördüğümüz tüm öteki vakalarla aynıdır.

Annenin kendisini arka planda tutan tüm sevgisinin, ilgisinin, bakımının, üzüntüsünün burada açıklanandan başka hiçbir duygusal etkisi yok mudur? Çocuğun, aldığı şeyi yansıtan yanıt niteliğindeki sevgisinden başka hiçbir sonuç yok mudur? Çocuk büyüdükten sonra, ebeveyn sevgisinin kalıcı, derin etkisine ne olur? Bunca yıllık sevginin ruhsal etkilerinin yalnızca yüzeysel olabilmesi olanaksızdır. Yıllar boyunca gösterilen ebeveyn sevgisinin çocuğun, erginin ve yetişkinin kişiliğini etkilemesi gerekir. Çocukların aldıkları sevgiden nasıl sessizce, derinden etkilendiklerini tahmin edebiliriz. Bu, daha sonra çocuğun kendisine gösterdiği bakım ve ilgide görülür; adına "özsevgi" denir -ki bu da ona sevecenlikle bakmış ebeveynle bilinçdışı özdeşimin sonucundan başka bir şey değildir. Bizi sevmiş olanları içimize katmışız ve onlar içimizdeki varlıklarını sürdürüyorlar gibi, bize verilen sevgiyle daha sonra kendimizi bilinçdışı olarak severiz.

Hepsi bu kadar mıdır? Daha derin etkiler, yaşamımızla yakından bağlantılı olanlar, ebeveynlerimizin bize verdiği sevginin görünmez yankıları yok mudur? Bu soruyu ben yanıtlamayacağım. Bundan üç yüzyıl önce yaşamış birinin bu konuda ne söylenecekse söylemesine olanak vereceğim. Almanya'da İbranice yazılmış bir el yazması bulunmuş ve otuz yıl kadar önce yayıma hazırlanmıştı*. Bu, bir tüccarın dul karısı ve on dört çocuk annesi olan yaşlı bir Yahudi kadının kendi yazdığı yaşam öyküsüydü. Kadın dertleriyle, sevinçleriyle yaşamının nasıl olduğunu çocuklarının bilmesini istemişti. Elbette, kitap yayımlanmak için değil, bir sonraki kuşağın kullanması ve faydalanması için yazılmıştı. Kadının adı Glueckel van Hameln'di. 1646 yılında Almanya'da doğmuştu, tüm yaşamını orada geçirmişti, Pepys'le çağdaşı. Anılarının çoğu yerinde, sofuca görüşler, çocuklarına öğütler ve dindarca düşünceler yer alıyordu. Bunlar bazen Yahudi geleneğinden alınmış basit masallarla açıklanıyordu. Aşağı-

* *The memoirs of Glueckel van Hameln* (Glueckel van Hameln'in Anıları)'nın İngilizce çevirisi 1932 yılında New York'ta yayımlanmıştır.

da bunlardan birinin kısaltılmış şeklini bulacaksınız. Bu, sorumuzu tam olarak yanıtlıyor: “Bir kuş, üç yavrusuyla birlikte rüzgârlı bir denizin üstünden uçmaya hazırlanıyormuş. Deniz o kadar engin, rüzgâr o kadar sertmiş ki, baba kuş, yavrularını tek tek güçlü pençelerinde taşımak zorunda kalmış. Baba kuş ilk yavrusuyla birlikte denizi yarıladığında rüzgâr fırtınaya çevirmiş. Baba kuş bunun üzerine şöyle demiş: “Evladım, bak nasıl çabalıyorum ve senin için yaşamımı tehlikeye atıyorum. Büyüdüğün zaman sen de aynısını yapacak ve yaşlılığında bana bakacak mısın?” Yavru kuş şöyle yanıtlamış: “Sen beni güvenliğe taşı, yaşlandığın zaman ben den istediğin her şeyi yapacağım.” Bunun üzerine baba kuş yavrusunu denize bırakmış, küçük kuş boğulurken baba kuş şöyle demiş: “Senin gibi bir yalancının sonu budur işte.” Sonra baba kuş kıyıya dönmüş ve ikinci yavrusuyla yola koyulmuş. Denizin üzerinde yine aynı soruyu sormuş ve aynı yanıt almış. O zaman ikinci yavrusunu da şu sözlerle boğulmaya bırakmış: “Sen de yalancısın.” Sonunda, üçüncü yavruyla yola çıkmış ve aynı soruyu sormuş. Üçüncü ve sonuncu yavru şöyle yanıtlamış: “Sevgili babacığım, çok çalıştığın ve benim için yaşamını tehlikeye attığın doğrudur ve yaşlandığında sana olan borcumu ödemezsem yanlış yapmış olurum, ama bağlayıcı sözler veremem. Sana yalnız şu sözü verebilirim: Büyüdüğüm ve kendi yavrularım olduğu zaman, bana ne yaptıysan ben de aynısını onlara yapacağım.” Bunun üzerine baba, “Güzel ve akılcıca konuştun evladım. Senin yaşamını bağışlayacağım ve güven içinde seni karşı kıyıya taşıyacağım,” demiş.

Yaşlı, eğitimsiz bir kadının anlattığı bu küçük masalda, halkının bilgeliği, psikolojik içgörüsü yatar. Bu içgörüyü şu atasözlerinde de görürüz: “Ebeveynlerin sevgisi çocuklarına gider; bu çocukların sevgisi kendi çocuklarına gider.” Ebeveynlerimizin sevgisinin yaşamımız üstündeki derin etkisinin ne olduğu sorusunun yanıtı işte budur. Böylelikle, uzun zaman önce ölmüş ve belki de hiçbir zaman büyük pedago-

lar olmayan anne ve babalarımız eğitimci olurlar. Onlarca yıl önce yok olmuş yıldızların ışığının bize ulaşması gibi, bize bir zamanlar verilen sevgi yaşamımızda ve gelecek kuşakların yaşamında parıldar. Aşk ve dostluk bizi terk eder, öteki-lerden daha az debdebeli olan ebeveyn-ocuk ilişkisi, yery-znn en güçlü ilişkisidir, silinmez ve yok edilemez olarak kalır. Yaşayanlardan gelen hiçbir sesleniş, ebeveynlerimizin ller ülkesinden gelen sessiz çağrısı gibi ısrarlı, kalıcı ve etkili değildir.

11

Başka koşullar altında son derece seçici ve ayırt edici olan insan dilinin, çoğu zaman yetersiz bir ifade aracı olduğu görülmüştür. Dostunuzu seviyor musunuz? "Evet," deme isteğine kapıldığınızı hissedersiniz. Aynı zamanda, sevgi sözcü-ğnn duygunuzu doğru biçimde ifade etmediğini düşünürsünüz. Bu kesinlikle bir erkeğin bir kadına duyduğu duygunun aynısı değildir. Evet, aynısı değildir, ama yine de ona benzer bir duygudur. İki duygu arasında bir ayırım yapmaya çalışırsınız. Onu sevdiğinizi söylersiniz, ama dostunuzdan çok hoşlanırsınız. Onu çok beğenirsiniz, vs. Nesnenin karşı cinsten olması, elbette durumu değiştirir. Ama tek etmen bu mudur? Sevdiğiniz kızla dostunuzla konuştuğunuzdan farklı konular konuşursunuz, hatta onunla aynı şeyleri konuşsanız bile bunu değişik bir biçimde, başka bir hava içinde yaparsınız. Acaba neden karşı cinsten biriyle arkadaş olmak daha zordur? Acaba cinsel öğe bu tür bir ilişkinin gelişmesini engeller mi? Cinsel arzunun aşkı dostluktan ayırdığı kesinlikle doğru değildir. Aşk ve cinsellik arasına kesin bir çizgi çizip ve birinin ekinden farklı olabileceğini belirtmedik mi? Aynı cinsten kişiler arasında bile aşkla dostluk arasındaki farkları bulmanın g olduğu görülüyor. Elbette, aynı

cinsten bir kişiyi sevmek de mümkündür. Örneğin, bir adam babasını, bir kız annesini ya da bir öğretmenini sever, ama bu, nesnenin bir dost olduğu anlamına gelmez. Dostlukta aşkta olandan daha fazla sevgi olduğunu söyleyen bir cümleyi nasıl anlamamız gerekir? Kavranılması güç duygusal nüanslar ve ince ayrımlar olduğunu hissederiz.

Farklılıkları ne zaman anladığınızı sansanız, bazı benzerlikler olduğunu görürsünüz. O kadar aklınız karışır ki, bir an için aşkla dostluk arasında belirgin farklılıklar olduğunu düşünürsünüz, ama sonra bir duygunun diğerinden neredeyse birbirinin aynısı gibi görünecek kadar az farklılaştığı izlenimine kapılırsınız. O zaman, karşılaştığınız birçok güçlüğün dilimizin yetersizliğinden kaynaklandığını düşünürsünüz. Bunlar sözcüklerle ilgili güçlüklerdir. Yine de, bu etmene ek olarak, iki duygunun ruhsal yapısından kaynaklanan ve ikisini birbirinden farklılaştıran bazı dikkat gerektiren noktalar vardır.

Önce, dostluğun aşkta yokmuş ya da en azından belirgin değilmiş gibi görünen, bazı tipik özelliklerini bir araya getirmemizi öneririm. Eğer daha önce keşfedilmemiş bazı özellikleri bulmayı başarırırsak, belki de onların altta yatan farklılıkları ve anlamlarıyla ilgili bir fikir edinebiliriz. Böyle bir dolaylı izleyiş belki de bizi dostluğun kökenine bile götürebilir. Bu psikolojik verileri elverdiğince sistemli bir biçimde bir araya getirmemizi öneririm. Bunu yaparken kendi izlenimlerimiz ve başkalarından derlediklerimiz tarafından yönlendirileceğiz.

Dostluğun aşk kadar yoğun bir duygu olmadığı izlenimiyle mi başlamalıyız? Erkekler arasındaki dostluğun, örneğin, bir kadına duyulan sevgiden daha güçlü olduğu ya da dostluğun aşk ilişkisinden daha uzun sürdüğü birçok durumu hemen göreceğiz. Dostluğun genellikle aşk gibi başımıza bela açmadığını ya da bizi perişanlığa sürüklediğini söyledığımız zaman, birçok kişinin felaket nedeni olan dostluk örnekleri görürüz. Yine de, dostluğun aşk kadar ivedi, ısrar-

cı ve şiddetli olmadığı kesin izlenimimizdir. Bir dostu özleyebilir ve onun yokluğunu çekebilirsiniz, ama bu duygunun duygusal ısısı aşkın bizde uyandırdığı acı verici özlemden farklıdır.

“Tutkulu dostluk”tan söz edebilir miyiz? Bu biraz kuru, abartılmış ya da gülünç gelebilir. Bir adamın dostunu sevdiğini söylemesi bile bize biraz garip gelebilir. Bugünlerde bunun abartı olduğu kanısındayız. Yüzyıllar içinde dostluk dilinin değişmiş olduğunun farkındayız. Bugünün dostluk tezahürlerini geçmişin söylemleriyle kıyasladığımız zaman, dostluk dilinin eski coşkunluğunun kalmadığı gözden kaçmaz. Bu dil isteklilik ve coşku ifadesini yitirmiştir. Shakespeare’in zamanında bir dostu tutkuyla sevdiğinizi hiç duraksamadan söyleyebilirdiniz. Günümüzde bu sıfat bu ada yakışmamaktadır. Emerson’unki gibi dostluk üzerine bir deneme bile dostluktan taşkın bir dille söz eder; bu, kulaklarımıza böyle geliyor demektir, oysa Emerson’un çağdaşlarının kulaklarına böyle gelmemekteydi. Bundan yüzyıl önce yazılmış bir romanı okuduğumuz zaman, insanların dostluktan bugün bizim yüzümüzü kızartacak bir dille söz ettiklerini düşünürüz. Bizler artık bu duyguyla dolup taşmıyoruz. Ondan hiç söz etmemeyi yeğliyoruz. Tutkulu bir niteliği olan dostluk ifadelerini sevmeyiz. Dostluklarından Emerson’un diliyle söz eden erkekleri dinlemek, bize yumuşak çalınması gereken bir müzik parçasının güçlü bir tarzda çalınması gibi gelir. Bugün, dostluk kendisiyle ilgili söylemlerinde eli açık değildir. Bu, geçmiştekilere benzer, David’le Jonathan’ın, Orestes’le Pylades’in ilişkileri gibi yakın dostluklar artık kalmadı, bunlar düşünülemez mi demek? Kesinlikle hayır, günümüzde de yalnızca savaş alanında değil, sivil yaşamın zorlukları altında da gerçek dostluğun kanıtlarını çoğu zaman duyuyoruz. Yine de, en son izlenimimiz, dostluğun aşktan derece bakımından da farklı olduğudur. Dostlukta aynı tutkulu hava yoktur. Dostluk daha az ateşlidir. Aşkta çoğu zaman ortaya çıkan ateşli arzu burada yoktur. Kendini unut-

ma, tamamen teslim olma, duyguların aşırılığı yoktur. Dostluk daha sağlam ve sağlıklıdır. O, sarhoş olmakla kıyaslanamaz ve ruh halleri çılgınlık ya da delilik olarak adlandırılmaz. Dostluk sizi bir felaket ya da deprem gibi vurmaz. Dostlar bir arada olmaktan çok hoşlanabilirler, ama bazen âşıkların olduğu gibi çılgınca mutlu, büyülenmiş değillerdir. Dostluk sıcaklık veren bir şöminedir, oysa aşk tutuşmuş bir evdir.

Eğer izleniminiz doğruysa, bu iki duyguda yoğunluk ya da derece farkı var demektir. Bu, sonunda nitel farklılıklarla sonuçlanır. Bir aşk nesnesini ya da bir dostu özlediğimiz zamanki duygularımız arasındaki zıtlıktan söz etmiştim. Dostluk, âşıkların sevdikleri kişi orada olmadığı zaman hissettikleri o kalıcı, güçlü arzuları geliştirmez. Dostların birbirlerine ait olmak için birbirlerine yapışması gerekmez.

Ayrıca, âşıklar için o denli tipik olan idealleştirme özelliğinin de dostlukta gerekli olmadığı görülür. Dostunuzun üstün niteliklerini takdir edersiniz, ama onun hatalarını ve eksikliklerini de bilirsiniz. Dostluğun gözünün aşkıncı gibi kör olması gerekmez. Dostluk eleştirici, ama hoşgörülüdür, oysa aşk nadiren böyledir. Dostunuz sevdiğiniz kişi gibi ego idealinizi temsil etmez. O en fazla ego modelinizin bir parçasıdır. Aşkın, “serün gibi olmak istiyorum,” dileğiyle başladığını ya da insanın kişiliğini sevilen kişinininkiyle değiştirme arzusu duyduğunu söylemiştik. Dostlukta bunun gibi sahiplenici bir niteliğe rastlanmaz. Anlaşılan, isteğimiz dostumuz gibi olmak değil, dostumuzun bizde olmayan bazı niteliklerine sahip olmaktır. Dostunuz olmayı ya da onun gibi olmayı gerçekten istiyor musunuz? Bu daha çok onun bazı özelliklerine ve yeteneklerine sahip olma isteği değil midir? O olmayı ya da ona benzemeyi yalnızca bazı yönlerden istersiniz, ama onun tüm niteliklerine sahip olmayı istemezsiniz ve kendiniz olmaktan oldukça memnunsunuzdur. Stoacı filozof Zeno’ya “Dost nedir?” diye sorulduğu zaman, “Başka bir ben,” diye yanıtlar. Bu yanıt aşk nesnesi için daha uygundur,

oysa bir dost “başka bir ben”in yalnızca belirli bir parçasıdır. Aşkın kökeninin nesneye karşı bilinçdışı imrenmeye, kıskançlığa ve açgözlülüğe uzandığı tezimiz kişinin tümünü ilgilendiriyordu. Aşkta nesne son damlasına kadar isteniyordu. Dostlukta kişinin yalnızca bazı zihinsel, duygusal, entelektüel ya da fiziksel nitelikleri arzulanır görünmektedir. Bilinçdışı imrenmemizi kişinin tümü ve doğası değil yalnızca bunlar ilgilendirir.

Bana göre burada çok önemli bir farklılık daha vardır. Âşık olduğunuz zaman nesnenizin sizden üstün olduğunu hissedersiniz. Erkek için sevilen, sözün gelişi, yüce bir varlık, bir melektir. Böyle bir aşağılık duygusu, nesneye karşı böyle bir alçakgönüllülük dostlukta kesinlikle yoktur. Dostunuzun bir yöndeki üstünlüğünü tanır ve bunu takdir edersiniz, ama onun her yönden sizden üstün olduğunu düşünmezsiniz. Böyle bir tutum dostlukta yoktur, zaten bunun varlığı dostluğu olanaksız kılardı. Görünüşe göre dostluk ancak eşitlik düzeyinde gelişebilir. Kişinin kendisinin ya da nesnenin bilinçli bir biçimde üstün ya da aşağı görülmesi ve bunun telaffuz edilmesi gerçek dostluğun gelişmesinde ciddi bir engeldir. Goethe, Eckermann’a dostum derdi, ama Eckermann Goethe’ye dostum demeye cesaret edemezdi. O, ötekinin üstünlüğünün fazlasıyla bilincindeydi. Sizden aşırı üstün olan bir kişi size dostça davranabilir, ama o dostunuz değildir. Onun tarafından size böyle bir ad verilmesi kesinlikle gurur duyulacak bir şeydir, ama bunun gibi bir paye ona bir dost gibi davranmakta kullanılamaz. Bu tek yanlıdır. Bu, gurur uyandıracak, sevgiyi, saygıyı ve hayranlığı kolaylaştıracaktır, ama dostluğu değil. Kendinizi sıradan olanın biraz üstünde hissediyorsanız bir dahinin dostu olamazsınız. Dostluğu olgunlaştırmak için eşit değerde olma duygusu zorunlu bir koşuldur. Dostun üstünlüğü vurgulanırsa, karşılıklı dostluk olanaksızlaşır. İnsan mesafesi kapatılamayacak kadar büyüktür.

Şimdi aşkı ve dostluğu başka bir yönden kıyaslayalım. Bir kıza âşıksınız. Bu, aynı zamanda başka bir kıza daha âşık olmayı engeller mi? Eğer aşırı derecede nevrotik değilseniz, kesinlikle evet. Romeo'nun Rosalind'e olan tutkusu Juliet'i gördüğü anda hemen geçer. Tristan Isolde için kaçınılmaz bir aşk duyarken başka bir kadına yer yoktur. Aşk, nesnenin tekil olması demektir. Aşk, Tevrat'ın Tanrı'sının buyurduğu gibi, "Benden başka Tanrınız olmayacak" buyurur. Aynı özelik dostluk için de geçerli midir? Hayır. Dostluğun seri imalat olmadığı doğrudur. Herkesin dostu olan bir kişi kimsenin dostu değildir, ama aynı zamanda birçok dostumuz, hem de iyi dostlarımız olabilir. İki duygunun bu yönde ortaya koyduğu fark, taleplerinin farklı olmasından kaynaklanır. Aşk çok daha iddialıdır, onun istekleri daha büyüktür. Kurbanını bir girdap gibi yutar. Dostluk sizi sıcak bir ırmak gibi taşır. Aşk tüm kalbinizi zapt eder, oysa dostluk onun yalnızca bir parçasını ister. O sizi bir tutku gibi tüketmez, tüm zamanınızı ve dikkatinizi almaz, sizi sonuna kadar zorlamaz. Aşırı taleplerde bulunmaz; daha demokratik bir kişiliği vardır. Size sahip olmak istemez; o yalnızca yaşamınızda bir yeri olmasını ister.

Aşk ve dostluğun psikolojik analizinde çoğu kez ihmal edilmiş bu farklılıklar sorunumuza bir çözüm getirmek için yeterince açıklandı mı? Bu izlenimlerden kazandığımız içgörü temel farklılıklar hakkında bir tahminde bulunmak için yeterli midir? Aşk imrenmeye, kıskançlığa ve açgözlülüğe karşı bir tepki oluşumudur. Dostluk, nesnenin bazı niteliklerinin bilinçdışı takdir edilmesinden doğan başlangıçtaki çekişme ve rekabetçilik duygularına bir tepkidir. Dostunuzun bazı özellikleri ve nitelikleri, onları kendiniz için isteme derecesinde çekici görünür. O sizin bir tamamlayıcınızdır, ama yalnızca belli bir şekilde. Kişiliğinin ya da doğasının bazı özellikleri imrendiricidir. Başlangıçta onun varlığının ya da eylemlerinin gözlemlenmesinin uyandırdığı duygu onu geçme, şu ya da bu yönde onu yenme duygusudur. O sizde re-

kabet duyguları uyandırır. Onunla kendinizi kıyaslamak ve ondan daha iyi olmak istersiniz. O zaman duygusal tepki başlar. Başlangıçtaki bu dürtüler reddedilir, onunla dövüşme ve onu geçme eğilimi, ona yardım etme, çabalarınızı onunla birleştirme, ona katılma ve enerjilerinizi onunkilere katma isteğine dönüşür. Başlangıçtaki dövüşme eğilimini izleyen tepki ilk dürtüleri bir yana iter ve yerini bunlara zıt çabalamalara bırakır. Çekişme ve rekabet duygusal yüzeyden yok olur. Bunlar, dostluk bozulduğu zaman yeniden ortaya çıkmak üzere bilinçdışına çekilirler. Eski eğilimler köşe başında bekler, bazı durumlarda çabucak köşeyi dönüverirler. Dostlukta imrenme ve kıskançlığın bilinçdışı etkisi yadsınamaz, ama bu etki aşktaki kadar yoğun değildir.

Dostluğun malzemeleri biraz daha farklıdır, daha az tutkulu yapısının gösterdiği gibi, bilinçdışı kökleri imrenme ve kıskançlıktan çok, çekişme için bir uyarıcıyı açığa çıkarır. Dostluğun ancak başarıları ve benzer özellikleri aşağı yukarı eşit iki kişi arasında mümkün oluşu ilişkiyi aşktan ayırır.

Dostluk alanındaki bilinçdışı yarışma, düşmanca olma tehdidi oluşturduğu bir noktaya da gelir. Eğer o zaman görülen tepki daha az şiddetliyse bu, dostluk oluşmadan önceki gerilimin aşktan önceki gerilimden daha az güçlü olmasından ötürüdür. Dostluk oluşmadan önce de havada düşmanlık vardır, ama bu daha az etkilidir; bir düello öncesinden çok bir güreş karşılaşması öncesini andırır. Kimin hayatta kalacağına değil, kimin başarılı olacağına karar verilecektir. Örneğin, aşkta rakipler, son anda ölümüne dövüşmek yerine kucaklaşıp öpüşmeye karar verirler. Müstakbel dostlar da darbe indirmek için kollarını kaldırırılar, ama boğuşmak yerine el sıkışırlar ve birlikte içki içmeye giderler. Dostluğu bilinçdışı olarak neyin hazırladığı tüm kişiliği ilgilendirmez. Bu, ölüm kalım meselesi değildir. Sular aşk başlamadan önceki kadar yükselmez. Eğer öyle olsaydı, bunu izleyen tepki dostluk değil tapma ya da aşk olurdu. Aslında aşkın sonu, insanın kendi kişiliğinden vazgeçmesi, iki insanın birbiri içinde eriyip kaynaşmasıdır. Dostlukta bu olmaz.

Tam anlamıyla gelişmiş bir dostlukta duygusal tepkinin sonuçları yüzeyde belirir; düşmanlığın yerini iyilik, dosta zarar verme dürtüsünün yerini onu destekleme ve koruma eğilimi, onu engelleme arzusunun yerini onun hedefine ulaşması ve başarması için ona yardım etme alır.

Şimdi bilinçdışına atılan eski yarışma ve rekabet havasından izler kalmaz mı? Elbette kalır. Dostunuzu övmeye hazırsınızdır, ama başkalarının onu övmesi sizi o kadar mutlu etmez; bu, âşğın tutumuna oldukça zıttır. Başlangıçtaki rekabet, dostlar arasındaki barışçı öykünme şeklinde varlığını sürdürür. Hatta bu, herkesin Hazreti İsa'nın sevgisi için bir-biriyle yarıştığı ve dostların birbirini dini vecibeleri yerine getirmek konusunda teşvik ettiği Hristiyan kardeşlik dostluğuna bile sızar. Dostluğun en yüksek şekline, rekabetin yerini daha kibar bir öykünme aldığı zaman ulaşılır. Yine de, gizli düşmanlık aktivitesi bir yerde canlı tutulmuştur. Dostunuzun yaptığı bir hatayı nadiren göz ardı edersiniz. Dostunuz herkesin iyiliğini isteyen bir insan mıdır? Bilinçli düşüncelerinin ulaştığı yere kadar, kesinlikle; ama psikanaliz en yakın dostlar arasında bile ikircikli duygular olduğunu keşfetmeden dört yüzyıl önce La Rochefoucauld, dostlarımızın felaketinde bizi üzmeyen bir şey olduğunu söylemiştir.

Kadınların dostluğu biraz daha farklıdır. Bu ilişkide küçük rekabet ya da kıskançlıklar erkek dostlar arasındakinden daha belirgin görülür. Dostluk, erkekler arasındaki dostluk kadar gerçek olabilir, ama bazen başlangıçtaki rekabeti bir parça -bazen de daha yoğun biçimde- açığa vurur. Rivarol kadınlar arasındaki dostluğa "düşmanlığın askıya alınması" der. Kadınlar arasındaki dostluğun genellikle, erkekler arasındaki dostluktan daha sürekli ve kalıcı nitelikte olmadığı doğru olabilir, ama erkeklerinki de bir tür ateşkes değil midir? Fields, kadınlar arasında dostluk oluşumunda güzelliğin bir kadını nadiren ötekine doğru çektiğini söyler. Elbette, hepimiz karşı kanıt olacak bazı olaylar anlatabiliriz. Kadınların kendilerinden daha güzel kızlarla dost oldukları, dostla-

rının başarılarının ve zaferlerinin tadını sanki kendilerinin-miş gibi çıkardıkları pek çok vaka vardır. Ama "sanki" sözcüğü bu şaşırtıcı cömertliğin psikolojik açıklamasının bir ipucudur. Kız, kendisini daha güzel olanla özdeşleştirir ve bu yolla onun başarılarının tadını vekaleten çıkarır.

Aslında, erkekler için durum çok mu farklıdır? Bilinçdışı olarak rekabet havası uyandıran nesneler farklı olabilir, ama dostluk perdesinin arkasında yine yarışma havası gizlenmiştir. Hedefler belki daha az maddesel ve ivedi olmayan niteliktedir; bunlar belki giysiler, tanınma, cinsel çekicilik ya da boş nitelikte şeyler değildir, ama onların yerine bu hedefler hırslar ya da arzular olabilir. Bu, iki cinste tepki oluşumuna farklı bir renk katar, ama onun doğasını değiştirmez. Erkeklerde de rekabetten kaçınma yolu bir dostun başarısının tadını vekaleten çıkarmak, onu kendisinin başarısıymış gibi hissetmektir. Bana Arthur Schnitzler'in *"The Lonely Road"* (İssız Yol) adlı oyununda bir adamın ötekine söylediklerini anımsattı: "Birbirimize ipuçlarını çok akıllıca veririz, öyle değil mi? Bu tür bir ilişkiye dostluk diyen kendini beğenmiş insanlar var." Öyle olmakla birlikte, bu ilişki, iki kişiden daha akıllı, esprili ve toplumda daha başarılı olanla başlangıçtaki rekabetin üstesinden gelmenin sonucu olarak başlamamış mıydı? Ötekine ipucu vermek, önceki replik çalma eğilimine karşı bir tepki değil midir? Dostunu şimdi gururla sergileyen ve onu projektör altına getiren, bilinçdışı olarak onu gölgede bırakmak istememiş midir? Onlar şimdi düşman değil dosttur-lar, ama yine de dost olmadan önce düşmandılar. Daha çok bilinçdışında- bu tür bir geçmişi olmayan gerçek bir dostluk yoktur. "Beni dostlarımdan koru, ben kendimi düşmanlarımdan koruyabilirim." Böyle bir söylem, dosta kötü sürprizler yapmaya hazır bilinçdışı dürtülerin varlığını ve etkinliğini açığa vurmuyor mu?

Dostluğun psikolojisini ve doğuşunu kavramak, dostluğu yalnızca kendisini bilinçli düşünceye sunduğu şekliyle ele aldığımızda bize şaşırtıcı gelen ve açıklanamayan iki olguyu

anlamamıza yardımcı olabilir. Bunlarla, ortak düşmanlar karşısında bağların sağlamlaştırılmasını ve erkeklerle kadınlar arasındaki dostluğun azlığını kastediyorum. Elbette, her ikisi için de yeterince açıklama vardır, ama bunların hiçbirisi yeterli değildir. Olgular tartışılabilir nitelikte değildir.

Bir düşman ortaya çıktığı zaman gönülsüz bir arkadaşlığın bile güçlenmesi ilginçtir. Her iki arkadaş tarafından nefret edilen bir düşmanın, arkadaşlığı ortak bir çıkardan ya da ortak bir davadan daha çok pekiştirdiği görülür. Düşmanlık duyduğumuz bir yabancı, dostluğumuzun bağlarını neden güçlendirsin? Ona karşı birlikte hareket etmemizin nedeni, yalnızca samimiyetimize karşı tehlike teşkil etmesi midir? Bu gibi olaylarda kuşkusuz bu etmen harekete geçer, ama suskun olmasına karşın daha güçlü başka bir neden daha vardır. Her dostluğun dibinde gizli bir rekabet ve düşmanlık, iyi duygular tarafından üstü örtülmüş bir tür çekemezlik olduğunu söyledim. Bir düşman belirttiğinde, dostumuzun aleyhine dönme isteği, düşmanın ona karşı sergilediği duygular tarafından uyandırılır. Bu şiddetli isteği üçüncü şahsın harekete geçirdiği ve reddedilmiş olan eski tepki oluşumu izler. Bu şekilde harekete geçen düşmanlık bir sapmaya uğrayacaktır. Düşmanlık, dostumuza yönelecek yerde, dostumuza karşı düşmanlık besleyen yabancıya karşı ifade edilecektir. Bu sapma mekanizmasından ötürü düşmanlığımız onu bir nesne olarak kullanacaktır, çünkü o, benim reddedilmiş bir psikolojik olasılığımı temsil eder. Onun aleyhine dönerim, çünkü onda kişileşen şiddetli isteği -dostuma saldırmak- etkin bir biçimde reddederim. Böyle bir sapma mekanizması yoluyla dostlar arasındaki gizli çekişme, ilişkinin içinde bir çıkış noktası yerine, düşman yabancıya karşı bir çıkış noktası bulur. Duruma göre, ortak bir düşman, nefret edilen siyasal bir parti ya da sosyal durum dostluğu pekiştirir. Bu yalnızca mükemmel bir koruyucu öge yaratmakla kalmaz, zamanla her dostluğun içinde biriken düşmanlığı temizleyerek sevgi duygularını yoğunlaştırır. Böylelikle, dıştan gelen düş-

man, dostluk üzerinde koruyucu bir etki yapar. Ona minnettar olmalıyız. Psikolojik açıklamamız dostu düşman, düşmanı dost yapmanın ne kadar kolay olduğunu ortaya koymuştur.

Öteki sorun, kadınlarla erkekler arasında dostluğa az rastlanmasının nedeni, cinsel arzunun dostluğun gelişmesinde rahatsızlık verici bir öge olduğu şeklindeki açıklamayla hızla ve kolayca çözülmüştü. Bu kuram olaylarla desteklenebilir, ama bunların çoğu saptırılmış ve adilce seçilmemiş kuramlardır. Yaş farklılıklarından, vs. ötürü öteki kişiye karşı cinsel arzunun olmaması ya da çok az olması nedeniyle haklı olarak göz ardı edilebilecek vakalar vardır. Ortak ilgi alanlarının dostluğun gelişmesine yardımcı olduğu sanılan, ama yine de onun oluşmadığı vakalar vardır. Bu vakalarda bir sevgi bağı ne engeller? Bu, cinsiyet farklılığından ötürü olmalıdır; cinsiyet farklılığı, bilinçdışı ya da bilinçli cinsel arzunun tek engel olması savıyla kesinlikle aynı değildir. Burada sunduğum görüş doğruysa, böyle bir ilişkinin engeli daha çok karşı cinsten iki kişinin arasında güçlü bir çekişme ya da rekabet duygularının olmayışıdır. Çok genel olanın dışında, yalnızca cinsler arasındaki zıtlık, bu gibi rekabet duygularının gelişmesine el vermez. Bir kadınla bir erkek arasında gerçek çekişmenin olduğu yerde, bunun üstesinden dostluk tepkisiyle kolayca gelinilemez. Bu, kendisini acımasız düşmanlıkla gösterir ve sonunda kayıtsızlıkla sonuçlanır -ya da nadiren- aşkın içinde erir.

Özel bir tür çekişmenin arkasından geldiği zaman, kadınla erkek arasında, aşka dostluktan daha kolay ulaşılır görülmektedir. Böyle bir durumun sonucu kuşkusuz birçok psikolojik etkene bağlıdır, ama görünüşe göre, aşkın gelişme şansı dostluğunkinden daha fazladır. Çekişmenin zorlu olduğu çoğu vakada nefret ve öfke dolu düşmanlık duyguları hüküm sürecek ve dostluk nadiren bunu izleyen bir tepki olacaktır. Öte yandan, kadınlarla erkekler arasında derinden rahatsız olan ve içlerinden birindeki çekişme duygularından

ötürü çarçabuk yıkılan dostluklara tanık oldum. Bu olayda cinsler arasındaki zıtlık, bu çekişmenin üstesinden gelmeye ve onun yerine dostluk tepkisini oluşturmaya yardımcı olmaz. Çekişme cinsiyet farkından titreşim alınca bu zıtlığın rekabetçiliği artırması daha olasıdır. Burada sanki en eski düşmanlığa, cinslerin savaşına dönülmektedir. Biri ötekinin bazı ayrıcalıklar talep etmesinin ve üzerine çok şey almasının, onun kişisel başarıları nedeniyle değil de cinsiyetinden ötürü olmasını adil bulmaz. Kadın ya da erkek üstün olduğunu ileri sürer ya da cinsiyet farklılığı nedeniyle aşağı konumda olmayı reddeder. Böyle bir tutum dostluğun gelişmesi için çok elverişsizdir ve görmüş olduğumuz gibi, dostluk en iyi, eşitlik düzeyinde gelişir. Bana göre, erkek ve kadın arasındaki dostluğa az rastlanmasının en derin psikolojik nedeni, cinsiyetleri farklı olan kişiler arasında çekişmenin olmayışdır. Elbette, bilinçdışı çekişme bir kişiyi ötekine çeken etkenlerden yalnızca biridir. Cinsler arasında değişik ilişkilerle sonuçlanan başka çekimler de vardır.

12

Kişiyi düşmanlarını sevmesini söyleyen Hıristiyan öğüdü ya da idealinin, insanın en yüksek emelinin en soylu ifadesi olduğu söylenmiştir. Tanrı'nın böyle düşünmemizi istemediğinden hiç kuşku yok. Bu, Hazreti İsa'nın Hıristiyanlık tarafından yanlış anlaşılmış çelişkili söylemlerinden biridir. Onun çelişkili niteliğini anlamak için, onu yüksek sesle kendi kendinize tekrarlamanız gerekir: "Düşmanlarınızı sevin, sizden nefret edenlere iyilik yapın, size lanet okuyanları kutsayın ve sizi kötü niyetle kullananlar için dua edin." Uzaktaki, yabancı bir kültürde doğmuş ve yetişmiş, Hıristiyanlıkla ilişkisi olmayan, zeki, önyargısız bir adamın bu davranış kuralını ilk kez duyduğunu düşünün. İlk izlenimi ne

olurdu? Sanırım şaşırdı, aklı karıştırdı ve anlamını tam olarak kavradıktan sonra şöyle derdi: “Ama bu imkânsız! İnsan doğasına aykırı. Hiç kimse bu şekilde hissedemez.” O kişi haklı olurdu. Bu söylem insan doğasına ters düşer: böyle olması gerekiyordu. Kulağa bilinçdışı bir alay gibi gelir ve bilinçdışı bir alaydır da. Bu, onun acı veren bir şeyi mutluluk veren bir şeye dönüştüren mazoşist bir düzen olduğunu gösterir. Bu, dünya nimetlerinden kendini çekme, kendine işkence etme programının bir parçasıdır ve günlerce çivili yataкта yatan Hint fakirinin durumuna benzer.

Bu gerçekten insan doğasına aykırı mıdır? Hayır, çünkü insanın doğası mazoşist dürtüler de içerir. Başka bir kitapta* acı çekmekten, utanç duymaktan ve kendini aşağılamaktan zevk almayı sağlayan bu garip duygusal tutumun psikolojik kökenini ve gizli amaçlarını bulmaya çalıştım. Bu kitapta, toplumsal mazoşizmin nihai hedef olarak işkence ve utanç aramadığını, bunların bireysel suçluluk duygularını giderme yolu üzerinde yalnızca zorunlu duraklar olduğunu gösterdim. Bu durumda, yasaklanmış zevklerin tadını çıkarmadan önce cezaya katlanılmalıdır, böylelikle kendi kendini kınama olamaz. Acı çekme, herhangi bir zevk vermesinden ötürü değil, başka türlü önü tümüyle kapalı olan tatmin duygusunun yolunu açtığı için arzulanır. İsteklerimizin ve gereksinimlerimizin tatmin edilmesi de mazoşist eğilimlerin gizli bir hedefidir. Tatmin olmanın bedeli önce zorunlu tatsızlıkları, aşağılanmayı, utancı kabullenilmekle, hatta bunlardan zevk almakla ödenir. Hedefler eski hedeflerdir. Şimdi onlara yenilginin acısı çekildikten sonra ulaşılmıştır. Düşmanımızı sevmeme emrinin gizli ve bilinçdışı hedefi, kendimizi aşağılayarak ve yenilgiye uğratarak, düşmanımızı aşağılamak, yenilgiye uğratmak ve yok etmektir. Nihai doyumun fantezide olduğu umulur. Her kim kendisini aşağılar, gözden düşürür ve utanırsa, başkaları için istediği cezayı önce kendisi çeker: düş-

* *Masochism in Modern Man* (Çağdaş İnsanda Mazoşizm), Farrar, Straus and Company, New York, 1949.

manı küçük düşürmek ve cezalandırmak. Bu nedenle, kişinin düşmanlarını sevmesi emri aslında, gelecekteki hayalî doyumları bilinçdışı olarak bekleyerek, hiç hoş olmayan bir şeyden nasıl zevk alınacağını gösteren bir öğüttür. Bu, Hazreti İsa'nın, "Kendini küçülten yükselecektir," ya da "Sonuncu birinci olacaktır," gibi diğer çelişkili söylemleriyle aynı duygusal modelini izler. Kişinin düşmanlarını sevmesi buyruğunun gizli anlamı, onları utanacakları, yok olacakları yere kadar sevmektir. Burada açıklanan tutumun bilinçdışı anlamı şudur: "Nefret edilmeye layıksın, ama ben senden nefret etmiyorum, seni zavallı hayvan. Tam tersine, seni seviyorum. Böyle yaparak senden ne kadar üstün olduğumu kanıtliyorum." Ama bu anlam, Kutsal Kitaptaki eski peygamberlerin dilinden farklı olmayan, çelişkili, bilinçdışı bir alay ve kinayeyle tersinden ifade edilmiştir. Düşmanını sevmek mümkün müdür? Evet, onları utandırarak, bu tiksindirici yolla onları sevmek mümkündür. Kişi kendini aşağılayarak, hor görerek onları sevebilir ve böylelikle kendisinin ne kadar üstün olduğunu kanıtlar. Hazreti İsa'nın öğüdünde, kişinin kendi alçak gönüllülüğünden gurur duyacağı, sevgi yoluyla öç alacağı, kendini küçülterek başkalarını aşağılayacağı ve kendisini tümüyle teslim ederek onları fethedeceği dahiyane bir yol vardır. Hazreti İsa'nın buyruğunu boş yere tartışan tüm ilâhiyat ve ahlak safsataları, şu cümlelerin başlangıçtaki bilinçdışı anlamını değiştiremez: Sonunda onları fethetmek için onları sev. Başka bir yerde anlaşılmadıysa bile burada, aşk ve nefretin nasıl ince bir farkla birbirinden ayrıldığı, birinin diğerini nasıl harekete geçirebileceği ve sahiplenmeyle açgözlülüğün nasıl bir anda sevgiye dönüşebileceği anlaşılır.

Düşmanlarınızı ancak onlardan yeterince derinden ve tutkuyla nefret ettikten sonra sevebilirsiniz. Hayalinizde düşmanlığın ve kinin doyumunun keyfini tam olarak çıkardıktan sonra düşmanlarınızı bağışlama eğilimini gösterebilirsiniz, hatta bu bağışlama onlara karşı bir miktar anlayış duyma noktasına kadar bile varabilir. Bir süre sonra düşmanla-

rından hoşlanmaya başladığından içtenlikle yakın bir has-
tam olmuştu. Nefret duygusunu yıllar boyunca değışmeden
ve azalmadan beraberinde taşıma becerisine sahip değıildi.
şaka yollu, Tanrı'nın insanlara karşı adil olmayan bir avanta-
jı olduğunu söylüyordu, çünkü O öcünü üçüncü ve dördün-
cü kuşaklardan alabiliyordu. O kesinlikle bizler gibi değıildi.
Bu adam, düşmanlığının ve öç alma hırsının bilinçdışı fante-
zilerde tükendiğinin; nefretinin, düşmanlarına karşı garip
eğilimini fark etmeden önce harcandığının ayırında değıildi.
Gerçekten de, düşmanını fantezide -hatta Hıristiyan anla-
mında severek- cezalandırdıktan sonra sevmek olasıdır.

Birkaç hafta önce radyoda üniversite profesörlerinin
"Düşmanlarımızdan nefret etmek zorunlu mu?" konulu bir
tartışmasını dinledim. Elbette, bu kuramsal bir tartışma de-
ğıildi. Bu tartışma karada, denizde ve havada savaş alanların-
da düşmanla savaşan askerlerin ve denizcilerin tutumuyla il-
giliydi. Soru yeterince ciddi bir biçimde sorulmuştu; ama sa-
nırım pek çok dinleyici benim kadar eğlenmemiştir. Nefret
duymadan nasıl savaşabilirsiniz? Bir savaş ahlaki cümlelerle
kazanılmaz. Ya savaşırsınız -ki bu yalnızca nefretle yapılabi-
lir- ya da savaşmazsınız, böylelikle de özgürlüğünüzden
vazgeçersiniz ve o bile ancak nefretle yapılabilir. Ama zorun-
lu ve yararlı olduğu için, mantıklı ve duygusal olmayan bir
biçimde savaşmak insanlar için imkânsızdır. Soğukkanlılıkla,
duygusal bir kayıtsızlıkla düşmanlarını öldürmek, onların
kentlerini bombalamak, kadınlarını, çocuklarını, mallarını ve
mülklerini yok etmek canavarlık olurdu. Kendinizi Nazilere
saldıran bir asker olarak düşünün. Hayırsever bir ilgisizlik
haliyle bir insanın bedenine süngü saplamak mümkün mü-
dür? İyi olduğu düşünölen bir nedenden ötürü öldürmek ne
kadar iğrenç bir şey olurdu! Yalnızca yararlı bir iş olması ne-
deniyle tutkusuz, nefretsiz ya da öç alma duygusu olmadan
yaşamları yok etmek gaddarlık olurdu.

Soyut anlamda zulüm ve barbarlıktan nefret etmemiz,
ama zalim hemcinslerimizden nefret etmememiz, kötüyü kı-

namamız, ama kötülük yapanı hor görmememiz gerektiğini söyleyen filozoflar vardır. Soyut bir fikri ne sevebilir, ne de ondan nefret edebilirsiniz. Her iki duyguda yaşayan insanlarla ilgilidir. Savaşta ki düşmanınız zulüm ya da barbarlık değildir. O kanlı canlı bir Nazi'dir. Ona ateş ettiğinizde bir zulüm ya da terör doktrinine ateş ettiğinize ve adamı değil de zorbalığı ve dayanılmaz bir kibri vurduğunuza kendinizi inandırmanız tam bir saçmalaktır. Profesörlerden bazıları, düşmanlarımızdan şimdi nefret edersek, gelecek kuşakların zihnini düşmanlık ruhuyla zehirleriz dediler. Bu, duygularımızın kalıcılığını gözümüzde büyütme tir. O kadar uzun süre nefret edemeyiz.

Bana göre, sorun çok ciddi değildir. İnsanlara sevmeyi ya da nefret etmemeyi emretmek imkânsızdır. Bazı duygulara sahip çıkıp bazılarını yasaklamak gücümüzün dışında kalır. Duyguların mazerete gereksinimi yoktur. "Öldürmeyeceksin," emrini vermek mümkündür, ama "Canın öldürmek istemeyecek," emrini vermek olanaksızdır. Duygular emir tanımaz. Burada, Hristiyanlığın düşmanlarını sevmek ideali üzerine yaptığımız psikolojik incelememizle bağlantılı olarak sunulan konu, başlangıçta ki olumsuz duygular olmadan aşkın mümkün olmadığını yeniden ortaya koymuştur. Eğer düşmanlarınızdan hiçbir zaman nefret etmediyseniz, onları hiçbir zaman sevemezsiniz. Dostlarınıza ve düşmanlarınıza karşı mesafeli, ne sevebilen, ne de nefret edebilen bir kişi olursunuz. Hazreti İsa aşk ve nefret konusunda tutkuluydu.

Dikkate alınması daha kolay gibi görünen bir başka Hristiyan öğüdü daha vardır: komşunu kendin gibi sevmek. Bu buyruğun da, imrenme, kıskançlık ve açgözlülük duygularını alt etmenizden sonra gerçekleşme olasılığı vardır; savımıza göre bu duygular aşk için zorunlu bilinç dışı önermelerdir. Başlangıçta, kişinin komşusuna karşı birincil duyguları düşmanlık ve kindir, çünkü o, kişinin komşusudur. Kişi en iyi durumda kayıtsızlık hisseder. Ama bu durumda Hazreti İsa'nın buyruğunu gerçekleştirme olasılığı çok az olacaktır.

Kayıtsızlıktan ve duygusal kopmadan aşka giden yol yoktur. Aşka ancak bilinçdışı düşmanlık ya da imrenme yoluyla ulaşılabilir. Hristiyanlığın koşulu kişinin komşusuna saygı ya da dostluk göstermesi değil, komşusunu sevmesidir. Bu, onun bilinçdışı nefret ve kini dikkate aldığı ve Hazreti İsa'nın birçok çelişkili söylemi gibi aşırı uçta bir tepki oluşumuna gittiği anlamına gelir. Gizli düşmanlık diğer aşırı uca yönettirilmiş: komşunu, kendinin daha iyi bir parçası olarak ya da bizim değişimimizle, kendinin ego ideali olarak sevmek. Bu istekteki gizli düşmanlık yalnızca uyumakta olan değil, aynı zamanda aktif partnerdir. Kişinin komşusunu sevmesini mümkün kılan rekabet ve kin duygularının olmaması değil, bu duyguların zaferidir.

Bu iki buyruğun psikolojik analizinden sevginin hazır bir mal olmadığı sonucuna dönüyoruz. Önceki karmaşık duygusal süreç olmadan sevginin varlığı mümkün değildir. Düşmanını sev buyruğunu şimdi yeni bir gözle görürüz. Kişi çelişkili olarak şöyle diyebilir: Ancak potansiyel düşmanlarınızı, bir zamanlar bilinçdışı olarak düşman gözüyle gördüklerinizi sevebilirsiniz, çünkü sevgi, o nefret dolu eğilimlere karşı kazanılan bir zaferden başka bir şey değildir. O eğilimler olmadan bu dünya da sevgi olamazdı.

Hazreti İsa'nın iletisinin yumuşak ve tatlı ezgisinde, dinleyicilerin çok azının duyabildiği gizli bir ironi ve ustaca bir alay yakalarız. Sevgi nağmesi bazen kulağımıza gürültülü üflemeli çalgılar ve çingirtılı büyük zillerle çalınıyor gibi gelir.

13

Kucakladığı grup büyüdükçe sevgi sanki inceler, güçsüzleşir ve kansızlaşır. Kişinin arkadaşını, kızını ya da babasını sevmesi, ulusunu ya da insanlığı sevmesinden daha kolay-

dır. Kardeşlik ruhu, gerçek bir kardeş için bir topluluk ruhundan daha fazla hissedilir. Kişinin bir ulusu ya da bir din tarikatını bağrına basması biraz güçtür. “İnsanlık sevgisi” sözünü ancak bir benzetme olarak, mecazi anlamda kullanabiliriz. Bu duygudan, sanki gerçek bir şeyin tüm içeriğine sahipmiş gibi söz ederiz, ama aslında sahip değildir. Ailelerimizi severiz; bu, bizim için bütünü temsil eden üyeleri severiz demektir. Ulusumuzu severiz; bu, ondaki en iyiyi kişileştiren erkek ve kadınlar demektir.

Onlara karşı tutumumuza göre, bu iki grubu kolaylıkla kıyaslayabiliriz. Aile üyelerimiz ve yurttaşlarımız için duyduğumuz sevgi, bildiğimiz bir ortak paydaya indirgenebilir. Bu, aslında sevgi duygularımız korku duymamamıza bağlı demektir. Ailemizin ya da ulusumuzun düşmanca ya da kötü niyetli olmasından korkmayız; ya da daha doğrusu, onlardan bu çevrelerin dışında kalanların kötü niyetlerinden korktuğumuz kadar korkmayız. Başlangıçta, yabancı olmak düşman olmakla eş değerdi. *İnsan insanın kurdudur*, dürüst kurt toplumuna bir tür iftiradır.

Bu korku yokluğu ve görece güven duygusu çoğu zaman sevgiyle karıştırılır. Ama kişinin ailesine ve ulusuna karşı olan sevgisi, onlara karşı olan çekemezliğini ve düşmanlığını yenmesinden kaynaklanır. Kişi ailesinin ya da ulusunun bir üyesi olmaktan gururlu duymaz mı? Belki bazen, ama bu duygu ikincil bir duygudur, başlangıçtaki gerçek sevginin bir sonucu değildir. Kendimize karşı dürüst davranırsak, Arthur Schnitzler’in, başlangıçta her ırkın ve ulusun sevimsiz görüldüğü ve ancak bireylerin bu konuda fikrimizi değiştirebileceği gözlemini kabul ederiz. Bunun anlamı, elbette kendimizinki de dahil her ırkın ya da ulusun kendine has gariplikleri ve ayırt edici özellikleri var ve bunlar aşırı belirginleşirse, hoş olmayan bir izlenim bırakır demektir. Öyle görünüyor ki, burada, ulusal ve ırksal grupların daha geniş alanında bile, sevgi duyguları başlangıçtaki düşmanlığa karşı duygusal bir tepki olarak oluşur.

Ulusla aile arasındaki kıyaslama daha da ileri gider. Gözlemci, kişinin ailesi ve ulusuna duyduğu sevginin, başka aile ve uluslara karşı kin ve düşmanlığının şiddetlenmesiyle birlikte arttığını görünce şaşırır. Bu böyle olmak zorunda mıdır? Kendimizi ailemize ve yurttaşlarımıza adarken, aynı zamanda başkalarına da bağlanmayı aklımızdan geçiremez miyiz? Doğal olarak belirli bir dereceye kadar bu mümkündür, ama günlük yaşam, genellikle birine karşı sevgiyle ötekine karşı düşmanlık arasında karşılıklı ilişki olduğunu gösterir. Sanki bir yöne doğru olan güçlü, olumsuz duygular diğer yöndeki olumlu duyguları artırır. Aynı şey dinsel gruplar için de geçerlidir. Başka dinlere karşı duyulan düşmanlık kişinin kendi dinine bağlılığını arttırır. Dıştan gelen bağnazca saldırı, tehdit altındaki topluluğun dindarlığı ve karşılıklı bağlılığı üstünde güçlendirici bir etki yapar.

Bu görüşün doğruluğu, belirli bir ulusal ya da dini grup içindeki sevgi duygularının dış tehlikenin ya da düşmanların yokluğuna oranla azaldığı gerçeğiyle kanıtlanmıştır. O zaman, bireyler arasındaki mesafeli duygular, grup içinde içsel çatışmalar yaratan eski çekişme, imrenme ve güç hırsı eğilimlerine yol açar. Bu nedenle, yabancılara karşı nefretin çok yararlı bir fonksiyonu vardır. Bu, topluluk üyeleri arasındaki bağlılığı korur ve artırır. Ortak bir nefret bireyleri birbirine bağlar. Her gruptaki yeraltı akıntıları, imrenme ve saldırganlık akımları, grubun dışında kalanlara doğru boşalır. Yüzeysel davranış her ne olursa olsun, birbirine karşı dostluk ve nezaket istisnadır, kural değildir. Her grubun üyeleri, Samuel Johnson'un İrlandalıları gördüğü gibi davranırlar. Samuel Johnson, ürkek Dr. Barnard'ı şu sözlerle yatıştırır: "Bayım, benden korkmanıza gerek yok. İrlandalılar yurttaşlarını yanlış tanıtarak dünyayı aldatma komplosu kurmuyor. Hayır, bayım, İrlandalılar dürüst insanlardır. Birbirleri hakkında hiçbir zaman iyi konuşmazlar."

Her kim insanların birbirleriyle ilgili gerçek duyguları hakkında iyi bir fikir edinmek isterse, ana okulundaki çocuk-

ları gözlemlemelidir, çünkü herhangi bir topluluk, örtülü bir çocuk topluluğu gibidir. Bir çocuk yuvasında ya da oyun alanında olup bitenleri izleyen bir kişi imrenmenin, kıskançlığın ve sahiplenmenin güçlü ve kalıcı duygular olduğundan artık kuşku duymaz. “Ben de” tutumu tüm çocuklarda vardır. Bir Danimarka atasözü şöyle der: “Eğer imrenme ateşli bir hastalık olsaydı, tüm insanlık hasta olurdu.” Bay Jones’la -ve özellikle Bayan Jones’la- aşık atmak, yalnızca genel eğilimin bir göstergesidir. Eğer üç oyuncağı olan küçük kızdan, oyuncaklarından birini hiç oyuncağı olmayan yoksul Jane’e vermesini isterseniz, küçük kız size: “Ama Jane onu kırar,” ya da “Jane’in annesi ona bir tane versin,” diyecektir. Benzer mazeretleri ve kaçınmaları yetişkinlerden de duyarsınız. Çocuklar paylaşımcı değildir, bir oyuncağı başka bir çocuğa vermektense onu parçalamayı yeğlerler. Bir çocuk hem sahip olduğu şeyleri kendisinde tutmayı, hem de öteki çocuğun sahip olduğu bir şeyi almayı ister. Toplumsal sorunun kökeni yüksek endüstrileşmiş toplumda değil, ilkel çocuk toplumundadır. Uygarlığın başlangıcında *benimki* ve *seninki* vardı. Bunlar, tüm ilerlememiz boyunca bize eşlik etmeyi sürdürmüştür. Sekste değil, yalnızca aşıkta benimkiyle seninki arasındaki sınır çizgisi kaybolur. İnsan doğasını bilen, imrenmenin nefretten daha uzlaşmaz olduğunu bilir.

Eğer çocuk yuvasındaki izlenimlerimize güvenebilirsek, imrenmenin ilk şekli yiyeceğe imrenmektir. Başkalarının sahip olduklarını kıskanma sonradan gelir. Toplumumuzu kapsıp kavuran paraya imrenme, bu en eski tezahürün yerini alır. Çocuğa o anda ihtiyacı olandan daha fazlasını isteten çocuk yuvasındaki yiyeceğe imrenme, bu duygunun yapısını zaten gösterir. İmrenme, bir çocukta, bir başkasının değişik ya da daha fazla yiyeceği olduğunu görmeye uyanabilir. Kişi aynı zamanda, o yaştaki bir çocuğun kendisinin istemediği bir yemeği oyun arkadaşından esirgediğini de gözlemleyebilir -tıpkı ebeveynleri gibi. Örneğin, çocuğun annesi git-

meyi hiç istemediği bir toplantıya davet edilmemiş olabilir. Böyle de olsa, bu kişi, Bayan Brown'un çağrıldığını öğrendiği zaman, bunu çekemediğine ve kıskandığına şaşırır.

Sevginin, çocuk yuvasındaki, insanlık mirasımızmış gibi görünen başlangıçtaki bu açgözlülük ve kıskançlık eğilimlerinin üstesinden gelebileceğini çok iyi biliyorum. Bazen, bir çocuğun kekinin ya da şekerlemesinin bir parçasını annesine ya da oyun arkadaşına verdiğini görürsünüz. Benzer biçimde, daha sonra, kişinin kendisine saklamak istediği bir şeyi armağan etmesi de kesinlikle sevginin işaretidir.

İnsan doğasındaki temel öğeler dikkate alındığı zaman, evrensel kardeşlik ideali göz alıcı bir görüntüdür. "Kimseye karşı kötülükle yaklaşmamak; herkese iyilikle yaklaşmak" bir idealdir ve tüm idealler gibi o da kaynaklandığı duygusal durumu belirtir. İftiraya uğrayan kurt topluluğu insanların vahşilik ve hoyrathlık derecesine ulaşıyor olabilir. Ama kurtlar kendilerine kardeş süsü vermezler. Tüm insanlığı sevmek tek bir kişiyi bile sevemeyecekler için mükemmel bir özür olabilir.

İnsancıl bir program, gerçek bir başarının yerini kolaylıkla alabilir. Havada şatolar inşa etmek kişiyi evsizlere bir dam sağlamaktan alıkoyabilir. Kurtarıcı ruhu insanlardan nefret etmeye karşı bildiğimiz en güçlü tepkidir. Bu aynı zamanda kendini beğenmiş ve kendini üstün gören birine dönüşmek için en tehlikeli ayartıcıdır. İnsanlığı kurtarmayı istemek için kişinin olağanüstü kibirli olması gerekir. İnsanlık, arkadaşlık ve kardeşlik ideallerinde içten olmayan yüzeysel bir sevgi ve saygıyla birlikte, genellikle gizli bir nefret ve öfke vardır. Kardeşlik sevgisi, insanları komşularının felaketine sevinmekten alıkoyamaz. Evet, birbirimize güveniriz, ama riske girmeyiz. İnsanlar arasındaki yaşam böyledir.

Son kırk yıl içinde insanlar arasındaki kardeşlikle ilgili tüm şatafatlı cümlelerin yalnızca sözden ibaret olduklarını

gördük. Programın tümü iskambil kağıtlarından yapılmış bir ev gibi çöktü. Su testisi kırıldıktan sonra, insanlığın iyiliğinin ardından gözyaşı dökmenin yararı yoktur, ama dökülen kanlar için ağlamamız gerektiği gerçeğinden kısmen düşüncesiz iyimserliğimiz sorumludur. Başlangıcında nefret olmayan insanlık sevgisi yoktur. Hatta, insanlığın en az bir yanından nefret etmeden insanlığı sevmek güç görünüyor. Sevgi ve şiddetli düşmanlık duyguları gibi garip karışımlar vardır ve bunların hepsi insanlığı kurtarmak için bir program sunar.

Tanrı ve erdem için savaş, Şeytan'dan nefretin öteki yüzünden başka bir şey değildir; Tanrı Şeytan'a bu dünya da çok büyük kudret vermiştir. İnsanlık sevgisi aksi düşüncede olanlara karşı öfke olmadan tamamlanmamış sayılırdı. Kili- senin koyu dindar prenslerinin sevgileri, binlerce kâfiri, Müslümanı, Yahudiyi ve Hristiyanı diri diri yakmalarını engellemedi. Bağnazlar böylelikle Tanrı'nın lütfuna kavuşacaklarını umuyorlardı. Ruhların cennete gönderilebilmesi için bedenler yakılmalıydı. Öyle görünüyor ki yüksek idealler aşırı zulme ve hoşgörüsüzlüğe engel değil. Komşunu sevmenin tamamlayıcısı, komşunun komşusundan nefret etmektir. Alman vatani sevgisine ve erkeksi, savaşçı niteliklere verilen yüksek değere, Ari olmadığı söylenenlerden ve korkunç günahlar olarak görülen farklı erdemlerden nefret etme ve onları küçümseme eşlik ediyordu.

Yüksek ideallere ve insanların nasıl olması gerektiğiyle ilgili yüce bir düşünceye sahip olmak, bu niteliklere uymayanları yok etmek için karşı konulamaz bir istek doğurur. Zorbarların, bağnazların ve diktatörlerin çoğu insan doğasını aşırı beğenen idealistler olmuşlardır. Bu nedenle, milyonlarca insanı öldürmeleri, yakmaları ve yok etmeleri gerekmiştir. Yaşlı bilge Anatole France haklıydı: Ancak insan doğasıyla ilgili son derece mütevazı düşünceleri olan bir kişi hemcinslerine ve kendisine karşı sevecen ve hoşgörülü olabilir. İnsan doğa-

sını aşırı beğenen kişi, baştan hoşgörüsüz ve zalim olmaya mahkûmdur. İnsanlıktan aşırı beklentileri olan kişi, sonunda ondan nefret edecektir. Ancak insanlıktan az şey bekleyen onu sevebilir.

Burada ilginç bir tezat vardır. Bireyi sevmek, onun doğuştan gelen yeteneklerini gözümüzde büyütmeden mümkün değildir. İnsanlık sevgisi ise onun değeriyle ilgili ılımlı görüşlere sahip olmakla mümkündür. Bugün birçokları hemcinsleri için sevgiyle yanıp tutuştuklarını ileri sürer; bu kişiler insanlık için yüksek övgülerde bulunurlar, kendilerini insanlığa adanmışlardır. Ama ben bunun gerçek bir sevgi olduğuna inanmıyorum. Bu, olsa olsa, genç kuşaktan bekleyeceğimiz gibi, insanlığa karşı duyulan geçici bir tutkudur; bazen bu, oldukça zararsız bir flörttür.

Neden bilmiyorum ama insanlık sevgisi üzerine boş, yağcı nutuklar, şatafatlı sözler ve çocuksu kùltür idealizmi bana kasvet verirken, insan doğasına gerçekçi bir bakış bana iyimserlik ve umut aşılıyor. İnsan birinci sınıf bir aziz değildir, ama birinci sınıf bir alçak da değildir, çünkü o hiçbir konuda birinci sınıf değildir. İnsanlardan az şey bekleyen kişiyi, çoğu zaman hemcinslerinin iyiliği ve dostluğu hoş bir şekilde şaşırtacaktır. Hatta bazen ilgi ve sevgileri onu duygulandıracaktır. Kişi yüksek ahlak standartlarını düşürerek iyi sonuçlar elde etme şansına sahip olur. Bir az daha az idealleştirme, uygulamada çok büyük fark yaratırdı.

Politik nutuklarda ve dini vaazlarda sıklıkla sözü edilen kardeşlik ruhunun ortaya çıkması zaman alır. O ancak insanlığın zihniyeti kökten değiştiğinde, hemcinslerimize karşı iyilik "ahlaki" bir görev olmaktan çıkıp, doğal ve kendiliğinden bir tepki olarak algılanmaya başladığı zaman gelir. Kendinden küçük bir çocuğu yokuş yukarı sırtında taşıyan çocuğun öyküsünü anımsıyor musunuz? Oradan geçen bir adam şöyle der: "Ne kadar büyük bir yük." Çocuk onu şöyle yanıtlar: "Bu bir yük değil, efendim. Bu benim küçük kardeşim."

14

Artık konumuzun sonuna geliyoruz. Aşkı değerlendirmek girişimi, bilimsel araştırmanın alanı değildir. Aşk hakkında bir yargıda bulunamazsınız. Yapabileceğiniz en iyi şey bir fikir sahibi olmaktır ve sizin fikriniz de benimki kadar iyidir. Önceden yapılan bu âdil uyarıyla birlikte, şu soruyu sormayı göze alıyorum: İnsanlar için aşkın değeri nedir? “Sormayı göze alıyorum,” diyorum, çünkü birisi çıkıp: “Bak kardeş, Noel Baba diye bir şey yok,” diyebilir. Bunu zaten biliyorduk. Oysa kuşkucumuz (aslında ona olgucu demeliyiz) kendisine Noel Baba süsü veren birinin olduğunu ve çocukların onun gösterisinden ve armağanlarından hoşlandıklarını kabul etmek zorundadır. Aynı şekilde, aşk denilen bir duygunun, her ne ise, olduğunu ve bu duygunun yaşamlarımızda bir rol oynadığını da yadsıyamaz. Radikal gerçekçi olan biri buna saçmalık ya da delilik diyebilir, ama aşkın dünyamızdaki varlığını yadsıyamaz.

Hiç kimse böyle bir konuda genel bir anlaşma beklemez. Yine de, aşka Tanrı’nın insanlara sunduğu en güzel armağan ve şeytanın en kötü laneti denmesi şaşırtıcı değil midir? Eski düşmanların işbirliği yapmaları söz konusu olmayacağına göre, her ikisinin de bunun içinde bir payı bulunması mümkündür. Birkaç basit sorunun yanıtını bilseydik tüm sorun daha kolay çözülebilirdi. Örneğin, sevgi neden zorunludur, onsuz yaşam nasıl olurdu ya da aşk nasıl bir ihtiyacı karşılar? Ama hangi tür sevgiyi kastettiğimizi belirtmeden, onun bir değerlendirmesini yapmak da mümkün değildir. Doğal olarak, cinsler arasındaki sevgi kişinin annesine ya da komşusuna duyduğu sevgiden farklı olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca, bir değer standardı da saptanmalıdır. Bireye verdiği mutluluğa göre mi, yoksa toplum için önemine göre mi değerlendirilecektir? Bu ikisi oldukça farklı olabilir. Aşk kişiyi mutlu ederken, onun üzerinde yaptığı etki toplumun çıkarlarına ters düşebilir. Aynı soru burada da karşımıza çıkar:

Hangi tür aşk kastediliyor -çılğınca âşık olmak mı, romantik aşk mı, bir yetişkinin aşkı ya da olgun aşk mı (bunun yaşla ilişkili olması gerekmez), geçici bir çekim mi ya da kalıcı bir sevgi mi?

Yalnızca cinsler arasındaki aşkın değerini tartışalım. Bazıları, aşkın gerçek olup olmadığının bireydeki sonuçlara bakılarak anlaşılabilceğini söyleyecektir: onları ancak meyvelerine bakarak anlarsın. Ama yanıt olarak başkaları bunun bir yanıt olmadığını söyleyecektir. Meyvenin değerinin ne olduğuna kim karar verecek? O zaman yanıt şu olacaktır: Meyve birey için mutluluğun doğasıdır. Aşk, bizden her zaman kaçıp kurtulan kusursuz ego hayaletinin yanılmasıyla neredeyse erişir. Evet, aşk şişirilmiş bir egodur ve aşk nesnesinin katılmasıyla buna erişilmiştir. Belki de bu yapay bir mutluluktur, ama sürdüğü müddetçe âşığı mutlu kılar. Bu noktada birisi şunu sorabilir: "Bu gerçekten kalıcı bir mutluluk mudur? Bu kadar çok arzu, tutku ve ruhsal enerji daha iyi bir davaya harcansa daha iyi olmaz mı?" Ama âşık sabırsızca araya girecektir. "Daha iyi bir dava var mı?" Mantıklı olmak ve kendisini gülünç duruma düşürmeme konusunda yapılan hiçbir uyarının yararı olmayacaktır. Mantıklı olmak iyi bir şeydir, ama genç insanları mutlu etmez. En iyi halde, insanların mutsuz olmalarını önler. En kötü halde ise insanların mutlu olmasını engeller. Bir zamanlar Henry James'in söylediği gibi, mantık genellikle "şiltesi alınmış bir yatak gibi" düzdür. Kendini gülünç duruma düşürmek, bazı acil duygusal durumlarda kişinin yapabileceği en iyi şeydir ve kendisini gülünç duruma düşüren birinin ille de budala biri olması gerekmez. Ayrıca, geçici mutluluk da mutluluktur. Aşkta kendini gülünç duruma düşürmek politikada, bilimde ya da yazında budalalık etmekten daha iyi değil midir? Elbette, düşünecek başka bir şeyi olmadığından her an "sevişmeyi" düşünen gerçek aptallar da vardır. Onlar başka her şeyin bir şarkıyla, bir aşk şarkısıyla elde edilebileceğini söylerler. Kokain ya da eroin bağımlıları olduğu gibi, aşk bağımlıları da

vardır. Yaşamı yalnızca aşkla dolu olan adama adam denmez, ama yaşamına hiç aşk girmemiş adam da adam denilmeye layık değildir. Aşkta kendisini hiç gülünç duruma düşürmemiş biri, aşkta hiçbir zaman akıllı olamayacaktır.

Her tür sevgi kişinin kendisinden hoşnutsuz olmasına dayalıdır. Daha iyi, ideal bir benlik arayışıyla kişinin kendinden kaçma girişimidir. Âşık bunu nesnesinde bulduğunu hayal eder. Öyleyse, aşk bir yanılsama mıdır? Elbette bir yanılsamadır, ama onunla ilgili en önemli şey bu değildir. Yanılsamalar da ruhsal gerçeklerdir. Freud dinin bir yanılsama olduğunu söyler, ama onun insanlık tarihinde büyük bir eğitici unsur olduğunu da yadsımaz. Bir tiyatro gösterisine gideriz ve kendimizi gönüllü olarak bir yanılsamaya bırakırız. Gösteri sürdüğü müddetçe yanılsamadan yoksun bırakılmayı ya da Lady Macbeth'in aslında Peggy Smith, Kral Duncan'm da Harry Brown olduğunun anımsatılmasını istemeyiz. Yanılsamanın tadını çıkarırız ve sanki "gerçek yaşamdaymışız" gibi sahneleri gerçek bir ilgiyle ve güçlü duygularla izleriz. Aşk, hayal âleminin bir parçasını gerçeğe dönüştürme girişimidir. Aşkla ilgili her çalışma, fantezinin gerçekle olan ilişkisini ve aralarındaki uzlaşmayı bulma göreviyle karşı karşıyadır.

"Romantik aşk" kökeni, yoğunluğu ve şiddeti dışında ötekilerden farklı değildir. Şiddeti -hatta neredeyse vahşeti denilebilir- baş belası benlikten kurtulma ve kişiliğini değiştirme sabırsızlığının yüksek bir dereceye vardığını ortaya koyar. "Âşık olmanın" anılığı bir duygu derinliğini değil, onun ivediliğini, âşğın durumunun aciliyetini gösterir. Bu sanki, boğulma tehlikesi geçiren bir yüzücünün son bir gayretle kıyıya ulaşması gibidir. Dolayısıyla, Romeo korkunç ıstırapından kaçmak için âşık olur. Juliet tam zamanında belirmiştir. Romantik aşktaki büyük mutlulukta ve coşkuda, mutsuz kişinin beklenmedik bir biçimde, kendisini yok etmeye zorlayan gizemli güçlerden kurtarılmasının payı da az değildir. Zihindeki ve kandaki yakıcı ateş, ruhsal organizmadaki kar-

şı güçlerin savaşmak ve yenmek zorunda olduğu hastalığın ne kadar tehlikeli olduğunu kanıtlar. Romantik aşk, tehlike altındaki egoyu umutsuz bir kurtarma girişimidir.

Belki de romantik aşkın kısa süreli olması bu nitelikte ilişkilidir. Doğal olarak, “şarap, ekmek ve sen” evresi, varlığını uzun müddet sürdürmez. Uzun yıllar süren aşk yalnızca Ütopya’da hayal edilebilir. Sarhoşluğun ardından, akşamdan kalmalık gelir. Aşkın abartılmış niteliği kaçınılmaz olarak bir tepkiyi davet eder. Hiç kimse uzun süre garip bir büyülenmenin etkisinde kalamaz. Hiçbir ruhsal ekonomi, ego enflasyonuna zarar görmeden dayanamaz. Romantik aşk geçici bir hevestir. Azalmadan uzun yıllar süren aşk, Kutsal Kitaptakilerden daha büyük bir mucize olurdu.

Romantik aşkta sevilen kişinin idealleştirilmesi, bir idole tapmaya, tanrılaştırmaya dönüşür. Bu ateşli özellik, üstesinden gelinmesi gereken karşı yöndeki düşmanlık ve imrenme çabasının ne kadar yoğun olduğunu gösterir. Âşık sanki güneşe tapan bir kişiye dönüşmüştür, sevgisini sürdürebilmek için onu çılgınlık derecesine yükseltmiştir. Tanrısına böylesine bağınaz bir aşkla tapan kişi, içindeki bilinçdışı kuşku ve başkaldırı eğilimlerini yenmeye çalışıyor demektir. Onun bir kâfire ya da tanrıtanımaza dönüşme tehlikesi diğer dindarlardan daha fazladır. Bu abartıda insan, bilinçdışı rol yapma niteliğinde gerçek olmayan bir şeyler sezinliyor. Bu özellik, bir duygunun şiddetini abartan histerik kişilikle kıyaslanabilir. Romantik aşkta gerçek sevginin olmadığını ileri sürecektir değilim –gençliğin yaşadığı aşk biçimleri Hollywood’daki kadar mide bulandırıcı tatlılıkta değildir- ama bu abartı öğesi nadiren yoktur. Dolayısıyla romantik aşk, değerli bir madenle daha az saf bir madenin alaşımıdır. Romantik aşk yarı aşk, yarı yalan, yarı inanç, yarı kendini inandırmadır. Eğer sevginin içtenliğinin göstergesi kısıtlamaysa, samimiyetsizliğin göstergesi de taşkınlıktır. Ama gerçek duyguların niteliğini kim ölçebilir? Samimiyet miktarını gösteren bir aygıtımız, bir “içtenlik ölçerimiz” yoktur. Romantik aşk gerçek sevgiye bir tür hazırlık, yetişkinler gibi konuşma öncesi bir

tür çocuksu konuşma olarak değerlendirilebilir. Ama çocuksu konuşma ne kadar da hoştur! Romantik aşkın ardında bir sıgılık ve yapaylık faktörü vardır, ama bu ne kadar da büyüleyicidir!

Romantik aşkın değerinin ne olduğu, olgunlaştığı zaman, çılgınlıktan sevgiye dönüştüğü zaman anlaşılacaktır. Juliet aşkını ve cömertliğini uçsuz bucaksız denizlere benzetir. "Sana ne kadar verirsem, o kadar çoğalıyor bende kalan, sonsuz çünkü ikisi de."* Juliet, birkaç yıllık evlilikten sonra -en azından kendisine- aşkının bir sınırı olduğunu itiraf etmek zorunda kalırdı. Romeo belki o zaman onun en değerli arkadaşı olacaktı, ama kesinlikle "tanrı bilip tapındığı o sevimli varlık" olmayacaktı. Olgun sevginin böylesi bir ruhsal hovardalığa gereksinimi yoktur. Onda, kişinin kendinden kaçışındaki umutsuzluk niteliği yoktur. Ego sevmeden önce kendisini yenik hisseder, ama bir bozgunun eşiğinde değildir. Sevgi kişiyi mutlu kılar, ama romantik aşk mutluluk anlardır; coşku değil, delice bir kendinden geçmedir. Histeri vakalarındaki iyileşme süreçlerinde olduğu gibi, romantik aşktan sevgiye geçiş, idealleştirmenin, aşk nesnesinin iyi niteliklerinin daha gerçekçi bir biçimde değerlendirilmesine dönüşmesiyle ve gürültülülüğünü ve çılgınlığını yitiren sevginin derinleşmesiyle belli olur. Yalan yavaş yavaş gerçeğe dönüşür. Aşırılık yerini ölçülülüğe ve ılımlılığa bırakır. "Sonsuza dek mutlu yaşadılar," bir peri masalıdır, ama bazen, bir çiftin gerçeğin kaçınılmaz taleplerine karşın ortak yanılsamalarının değerli bir bölümünü koruyabildikleri olur.

Belki de aşk bir Fransızın dediği gibi "*l'ombre d'une ombre*," bir gölgenin gölgesidir. Ama ego hayaletimizin bu gölgesi zamanla bir cisim ve gerçeklik kazanır. Romantik aşk bazen bir tür prova gibidir. Asıl gösteri çok sonra gelir. Olgunlaşmayla birlikte, aşkta aşırı sahiplenme yerine, sevilenin gerçek refahı için daha çok özen gösterme vardır. Gençlik acı-

* W. Shakespeare, *Romeo ve Juliet*, II. Perde II. Sahne, Remzi K., Şubat 2006, Çev.: Özdemir Nutku. (Ed. n.)

masızdır ve aşk nesnesinin hataları ve eksiklikleri onu çabucak kendine getirir. Olgunluk bu kusurları açıkça görmesine rağmen şefkat duyar -hatta bazen o kusurları sever. (Belki de aşkın en bulunmaz türlerinden biri.) Coşkunluk ya da sarhoşluk olmayabilir, ama iki kişi arasındaki bağı sağlamlaştıran ve aynı sevinç ve üzüntüleri birlikte yaşadıkça bir yakınlık yaratan duygusal bir arkadaşlık vardır.

Aşkın toplumsal değeri tartışılmaz. Aşk sınıflar, ırklar ve insanlar arasındaki farkı yok eder. Büyük bir eşitleyici ve birleştirici görevi görür. Aşkın imrenme ve düşmanlığı tamamen ortadan kaldıramadığı bir gerçek ama, ortadan kaldırılabilecek bir kısmı varsa bunu ancak aşk başarabilir. Aşk insanlığın en büyük eğitimcilerinden biridir. "Aşk ve sevecen kalp tektir, aynı şeydir," der Dante. Aşkın insanları yumuşatma, vahşi güçleri azaltma ve dinginleştirme, içimizdeki iktidar ve yıkım hırsını yatıştırma işlevi kuşkusuz gelecekte de devam edecektir.

Birey için aşkın değeri tartışılabilir, ama tümüyle yadsınmaz. Tüm duyguların en ikna edicisi bu duygunun olmadığı, onun sağladığı ve müthiş bir gereksinim duyduğumuz güvenin olmadığı, bahsettiği ego tatmininin bulunmadığı bir dünya düşünün. Yeryüzü yalnız bir yer olurdu: "Parlak akıl, seninle kış güneşi gibi alay edecek... soğuk rüzgârlar estiğinde... seni gülüşlere karşı çıplak bırakacak."* Aşksız yaşam, yaşanmayan, yalnızca katlanılan, büyük umutlar ve doyumlar olmadan içinde ağır ağır ve zahmetle yürünen bir şey olurdu. Mutluluk ve yalnızlık bir arada var olamaz. Yalnızlıktan ancak kısa bir süre için büyük bir zevk alırız. Kısa süre sonra bunu bir başkasıyla paylaşmak isteriz, en azından bilinçdışı hayallerimizde var olduğunu sandığımız biriyle.

Yalnızca kendin için yaşamak, yarım bir hayat yaşamaktır. Başkaları için yaşayan, pek çok yaşamı paylaşır. Ama hepimiz şu değerli benliğimizi bir yana bırakmakta isteksiz de-

* Percy Bysshe Shelley (1792 - 1822); İngiliz yazınının ve Romantik Dönem'in en önemli şairlerinden biri. (Ed. n.)

ğil miyiz? Onu başkalarına bırakmaya; başkalarını kendimizden daha çok düşünmeye isteksiz değil miyiz? Argoda kendimizden “Bir Numara” diye söz etmiyor muyuz? Evet, ediyoruz, ama belki de ancak bir numara iki ya da üç numara dönüşüğünde mutluluk vardır. İnsan yaşlandıkça tümüyle bencil olmanın mutsuzluk ve doyumsuzluk demek olduğunu daha iyi anlıyor. Turgenev, “Bana öyle geliyor ki, yaşamın tüm anlamı kendini ikinci planda tutmaktır,” der. İnsan mutluluğuna benzeyen şeye giden yalnızca iki yol vardır. Onları gösteren sözcükler: aşk ve başarıdır. Bunların her ikisi de toplumsal niteliklidir, kişinin mutluluk arayışına başkalarını dahil eder. Aklıma yaşlı ve eğitimsiz bir kadının, Turgenev’in sözleriyle aynı bilgelige sahip bir sözü geliyor. Bencilce, sevmeden ve sevilmeden yaşamaya çalışan nevrotik bir hasta, annesine kendisini sürekli yalnız hissettiğinden yakınır. Bir süre sessiz kaldıktan sonra yaşlı kadın, “Yaşamında kimi mutlu ettin ki, Howard? Kendini bile değil,” der. İnsanın mutlu olması için en azından bir kişiyi mutlu etmesi gereklidir. Eğer bu bir koşulsa, o zaman insanların tamamen bencil oldukları doğru mudur? İnsan mutluluğunun sırrı bencillikte değil, kendi çıkarını düşünmemektedir.

Sanırım, aşk yalnızlığımızdan ve soyutlanmışlığımızdan en başarılı kaçma girişimidir. İnsan kusursuzluğu adına diğer tüm arayışlar gibi, aşk da bir yanılısamadır, ama zorunlu bir yanılısamadır. Egoyu bir kenara atabilmek için hepimizin ihtiyacı olan ego tatminine en çok yaklaşan şey aşktır. Hayatı yaşamaya değer kılmanın tek yolu insanın yaşamını düşünceler ve eylemlerle başkalarına bağlamasıdır.

Bilge kişiler bize tekrar tekrar, aşktan kalıcı ve dingin bir mutluluk beklemememizi söyler; aşkın perişanlık getirdiğini, insanı bir nesneye bağımlı kıldığını ve insan yapısı her şey gibi onun da inişleri ve çıkışları olduğunu unutmamamız gerektiği konusunda bizi uyarırlar. Tüm yumurtalarımızı tek sepete koymamız, aşktan çok şey beklememiz aşkın suçu değildir. Dünya da cennetin olmadığını bilmeliyiz. Cennette bile cennetin olduğu şüphelidir.

II. BÖLÜM

Çağdaş İnsanda Mazoşizm

Giriş

“Nasıl oldu da filozoflar insanın zevk peşinde koşan ve acıdan kaçan bir hayvan olduğunu düşündüler?” Bu soru, soyut felsefi bir denemenin giriş bölümünden alınmamıştır; İsviçre’de bir kayak yolculuğu sırasında bir beyefendinin arkadaşına yönelttiği bir sorudur. Kayakçının *New Statesman** (Londra, 15 Ocak 1936) yazdığı mektupta anlattığı koşullar altında, bu sorunun nasıl ortaya çıktığını insan kolaylıkla anlayabilir. Şu şekilde bir açıklama yapılmıştı: “Başımızdan eksik olmayan şeytanın iğneleyici sözleriyle çaresizlik içinde, karmakarışık bir halde yeniden aşağıya kaymak için dondurucu bir rüzgârda, buzla kaplı dağın tepesine yengeç gibi yan yan, güç bela tırmandık.” Bu koşullarda insan, zevk peşinde koşmanın ve acıdan kaçmanın insanlığın evrensel özelliği olduğundan kuşkuluyor. Kayakçı soruyor: Kayak yapmaktan daha cefalı, acı çekmeye bu denli tehlikeli biçimde yakın bir başka zevk olabilir mi? “Eğer bileğinizi burkmazsanız,” diye konuşmasını sürdürüyor, “bacağınızı kırabilirsiniz; kollarınızı ve bacaklarınızı tek parça halinde koruyabilseniz bile, hafta sonunu kilimin üzerine kıvrılmış yatan bir kediyle sıcak bir ateşin başında okuyarak ya da uyuyarak geçirebileceğiniz yerde, rahatsızlık verici durumlarda küçük düşürücü ve acı verici çabalarla dolu saatler harcarsınız...” Bu esprili anlatım şu nükteli sözlerle sonlanır: “İnsan mazoşist bir hayvandır!”

İyi eğitim gördüğü belli olan bu yazar, herhalde Herbert Spencer’den Bertrand Russell’a kadar İngiliz filozofların, insanın öteki hayvanlar gibi zevk peşinde koştuğu ve acıdan kaçtığı kanısında olduğunu biliyordu. Her ne kadar ayrıntılar üzerinde anlaşılamasalar da, hepsi insanın rahatsızlıktan kaçınmaya çalıştığına inanıyordu. Russell, *Analysis of Mind*

* *The New Statesman*, Londra’da haftalık olarak çıkan, ortanın solunda, İngiliz siyasi dergisi. (Ed. n.)

(Zihnin Analizi) adlı kitabında, ilkel dürtünün zevk peşinde koşmaktan çok, acıdan kurtulma yönünde olduğunu ve bunun “bir çekiş değil, itiş” olduğunu vurgular. Ama mazoşizm gibi içgüdüsel bir olgu böyle bir düzenlemeye nasıl uyar? Normal olarak kaçınılan acı, mazoşizmde hedefin ta kendisidir. Mazoşizm yalnızca “acıdan ve rahatsızlıktan kaçış” değil, tam tersine, bunları arzulama ve bunlara doğru bir “çekiş”tir.

Elbette, kayakçı, filozoflardan kuşku duyduğunu ima ederken yalnızca şaka yapıyordu. Günlük yaşamdaki deneyimlerimiz insanın her zaman zevki aradığı ve acıdan kaçındığı kuramını doğrular. “İnsan mazoşist bir hayvandır” demek, kulağa gerçeği tersine döndürmek gibi; ciddiye alınmayacak bir sözmüş gibi geliyor. Yoksa, yazarın söylediğine inancı tam mıdır? Alaycılığı ciddi olmasını engellemez. Belki de insan binlerce yıllık çevresel değişiklikler, ruhsal yapısındaki değişimler sonucunda mazoşist bir hayvana dönüşmüştür. Bu noktayı ileride irdeleyeceğim.

Mektuptaki “mazoşist” sözcüğüne itiraz etmememiz dikkate alınmalıdır. Kırk yıl önce kimse bu sözcüğü bu bağlamda anlamazdı. Mazoşizm o zamanlar yalnızca cinsel sapkınlık anlamına geliyordu; kayakçının sözcüğü bu anlamda kullanılmadığı açıktır. Sözcük anlamını aşmıştır. Başlangıçtaki kısıtlı anlamı, partnerle pasif ilişkiden elde edilen doyum anlamı korunmuştu. Ama mazoşizm, yaşamla ilgili belirli bir tutum ya da belirli bir toplumsal davranış anlamına gelmeye başlamıştı: kişinin acı çekmekten ya da çaresiz duruma düşmekten zevk alması. Sözcük, daha dar olan cinsel anlamının ötesine geçmiş ve cinsellikle ilgili anlamını yitirmiştir.

Psikoloji alanındaki gelişmeler, bu anlam sapmasına katkıda bulunmuştur. Krafft-Ebing’in çalışmalarında ve Freud’un ilk yazılarında mazoşizm aşk yaşamında doyumun fiziksel ve zihinsel acıyla ilişkili olduğu bir tür eğilim anlamına gelir. Ama Krafft-Ebing, zevk deneyiminde temel öge olarak bedensel ilişkiyi değil de, boyun eğme ve bağımlılık fik-

rini belirten *ideeller Masochismus* (zihinsel mazoşizm) deyimini zaten kullanmıştır.

Sonraki psikolojik ve psikopatolojik araştırmalar bu gibi zevk nitelikli fikirlerin ilkel cinsellikle çok az ilişkili olduğunu açıkça ortaya koydu. Sorunun daha derinine inen psikanaliz bu tür fikirlerin mutlaka bilinçli olmadığını gösterdi. Çoğu insan acıdan bilinçli olarak kaçınır ve aynı zamanda bilinçsizce onu arzular. Bugün mazoşizmden, cinsel sapkınlığı düşünmeden, birçok kişiye özgü bir davranış biçimi olarak söz edişimiz psikanaliz sayesinde.

Bu kitapta “mazoşizm” sözcüğünü, genel anlamıyla, yaşama karşı garip bir tutum anlamıyla kullanıyorum. İnsanların bilinçdışı olarak fiziksel ve ruhsal acı arama, isteyerek yokluklara boyun eğme, bile bile özverileri, utancı, aşağılanmayı ve onursuzluğu kabul etme nedenleri uzun yıllar boyunca ilgimi çekmiş olan bir sorundur. Gönüllü acı çekme ve bundan zevk alma çelişkisini ilk çözme girişimim *Flaubert ve Aziz Anthony'nin Baştan Çıkışı* Adlı Eseri'yle olmuştur. Bu kitap, dünya nimetlerinden elini çekmiş yazarın bir azizin ruhsal bunalımını konu eden çalışmasını anlatır. Bu kitabın yayımlanmasının üzerinden yirmi dokuz yıl geçmiş olmasına karşın, soruna karşı duyduğum ilgi azalmadı. Ne zaman nevrotik ve mazoşist kişileri inceleysem, sorun beni yeniden sardı ve ilgili okumalar yaptım. Sorunun bazı yönleri sonraki yayınlarda ele alındı, ama tüm mazoşizm sorununu şimdiki gibi sunmak ve onu çözüme yakınlaştırmak girişimi yoktu. Bu kitapta otuz yıl süreyle belirginleşen sonuçları ve kanıtları yazmaya çalıştım.

Seksologların, psikologların ve sosyologların çabalarına karşın mazoşizm sorununun bugüne dek çözülmemiş olarak kaldığı kuşkusuzdur. Freud'un çalışmaları bir çözüm getirmez. Ona yalnızca mazoşizm konusunu bugüne kadar en iyi aydınlatan kişi olduğu için değil, bu içgüdüsel eğilimin amaçları ve güdülerıyla ilgili daha derin bir anlayış kazanmanın tek yolu olan yöntemi için de çok şey borçluyuz.

Onun psikolojik derinlik yönünden şimdiye dek ulaşılmamış ve hatalarıyla bile verimli katkıları, bizleri gerçekten soruna yeni bir yaklaşım yöntemi geliştirmeye itti. Kendisi bu yoldan yürümese de bize yolu göstermiştir. Pek çok öğrencisi yeni görüşler ileri sürmüş ancak sorunun özüne ışık tutamamıştır. Mazoşizmle konusu çözümsüz kalmıştır.

Eski çözüm girişimlerini yetersiz bulmakla birlikte, analitik vakalardan kazandığım anlayışı formüle etmekte uzun süre başarılı olamadım. Doğruluğu tekrar tekrar kanıtlanan bu anlayış için, pek çok deneyimin özü denebilir; bu öz yavaş yavaş son kanılarımın biçimini almıştır. Buna ek olarak, bu sonuçlar için yeni bir yaklaşım bulmak zorunda kaldım, çünkü çıkmaza giren önceki araştırmamla bu sonuçları bağdaştırmanın olanaksız olduğu anlaşıyordu. Ancak mazoşizmin şimdiye dek gözden kaçırılmış niteliklerini sunmak için yeni bir yol bulduktan sonra sorunu yeniden ele alabilirdim. Yetersiz olması nedeniyle birçok kuramın terk edilmesi gerekiyordu. Eğer yeni gerçekler kabul edilmiş olan kuramlarla çelişiyorsa, gerçekler alıkonulmalı ve kuramlar onlara göre şekillendirilmeliydi.

Başkalarının mazoşizm hakkında söylediklerini tekrarlamayacağım; bu, onların çalışmalarını önemsiz saydığımdan değil, bu çalışmaların zaten bilinmesinden ötürüdür. Amacım temel mazoşizm sorununa yeni bir anlayış getirmektir. Zaten bol miktarda mevcut olan malzemeye yenisini eklemektense, sorunu çözmek için yeni malzeme kullanmayı denedim. Bu, basit gerçekleri belirtme meselesi değil, gerçeklerin ardındaki gerçekleri kavrama, bu ilginç olguların arkasında nelerin yattığını, amaçlarını nelerin belirlediğini ve bunları nelerin koşullandırıldığını araştırıp bulma meselesidir.

Bu sorunun etkileri bireylerin cinsel eğilimlerinin çok ötesine uzanır ve kültür gelişmesi alanının içine girer. "Bir insan rezil edilmekten ve aşağılanmaktan nasıl zevk alabilir?" sorusu, cinsel sapkınlığın psikologa sunduğu ilk sorudur. İçgü-

düsel mazoşist eğilimin yaygın olduğu kuşkusuzdur. Binlerce kişi bu türden bir cinsel zevke aşına olduğunu itiraf etmiştir. Ayrıca bunların çoğu, bunun bildikleri tek cinsel zevk olduğunu açıklamıştır. Kim bilir aynı şekilde düşünen, ama sessiz kalan daha kaç kişi vardır! Freud mazoşizm için “en sık görülen ve en ilginç sapkınlık” demiştir. Bilgisizlik ve toplumun ikiyüzlülüğü, en ilkel fiziksel şekillerinden en katıksız ruhsal yönlerine kadar, aşk yaşamındaki bu eğilimin artan kültürel önemini keşfetmemizi engellemiştir.

Ama cinsel alanın ötesinde, bireylerin ve toplumsal grupların tüm yaşamına egemen olabilecek toplumsal bir mazoşizm türü ortaya çıkar. Cinsel sapkınlıktan bir uçurumla ayrılan, bireysel başarısızlıktan, kötü talihten ya da hayatın gizemli cilvelerinden, tüm insanları etkileyen felaketlere kadar, esrarlı bir acı çekme arzusu tarafından yön verilen çok sayıda acıklı olay vardır.

Yaşama karşı kasvetli, anormal bir tutumdan ziyade, tipik tutumlar sorunuyla ilgiliyim. Burada tüm kültürümüzü giderek daha fazla tehlikeye atan bir sorun söz konusu. Günümüz insanının bu yönünü göstermek istiyorum.

Bu itki, psikanalizin onun kaçınılmazlığını ortaya koymasıyla ancak şimdi anlaşılabilir ve tanımlanabilir olmuştur. Mazoşizm sorununun enine boyuna anlaşılması, bizi kayakçının alaycı sözlerine tüm ciddiyetimizle katılmaya götürür: İnsan mazoşist bir hayvandır!

Bilim insanı için bir sorunu çözmek, soru işaretini bir adım daha ileri götürmek demektir. Ancak ve ancak bu anlamda, bu kitabın mazoşizmle ilgili bazı soruları çözdüğünü söyleyebilirim.

I

Olgular

Araştırmacının ilk görevi şu soruyu yanıtlamaktır: Ne olmaktadır? İkinci görevi ise şu soruya yanıt vermektir: Bu, nasıl olmaktadır? İlk soruyu yanıtlamak için vakamıza mazoşizmin fenomenolojik dünyasından başlamamız gerekir. Bu içgüdüsel eğilimin kesin hatlarını ve özelliklerini, ifade türlerinde nelerin ortak olduğunu ve onu öteki içgüdüsel olgulardan neyin ayırt ettiğini aramalıyız. Bu ayırma ve sınıflandırma görevinden önce durmak ve mazoşizm olgusunun gözlemcinin üzerinde bıraktığı ilk genel izlenimi saptamak yerinde olur. Elbette kişi kesinlikle bu ilk izlenimlere teslim olmamalıdır, ama onları hafife de almamalıdır. Onlar aynı zamanda hem aldatıcı, hem de gerçek olabilirler. Anlaşılması güç olmakla birlikte son derece belirgin olan bu geçici izlenimlerin akılda tutulması gerekir. Bunlar yüzeyde dururlar, ama yüzey -doğru biçimde görüldüğü takdirde- onun dışa dönük kısmıdır. İnsanın sakladığı her sır kendisini yüze ye vurur, kendisini dışarıda tezahür ettirir.

Önyargısız bir gözlemcinin mazoşizm olgusuyla ilgili ilk izlenimi çelişkilidir. Çelişkili sözcüğünün tam anlamı: tutarsız, inanılmaz, genel kanıya ters düşendir. Bu, olgulara uygulandığında ancak şu anlama gelebilir: Mantıksal olarak var olması mümkün olmayan, ama yine de olan. Bir ırmağın gözden kaybolması, sonra kilometrelerce uzakta yeryüzüne çıkması garip bir olgudur. Ama bu gibi örnekler bilinir ve açıklanabilir. Oysa, bir ırmağın birden yön değiştirmesi ve geriye, kaynağına doğru akmaya başlaması çelişkili bir izlenim yarattırdı. Elbette tutarsızlık anlamsızlıkla karıştırılmamalıdır. Karşıtlık ve kasıtlı olduğu anlaşılan çelişki unsuru, bu tutarsızlıkta bir anlam olduğunu kanıtlar. Tutarsız olan anlamsız değildir; yalnızca çelişkilidir. Genel inancın dışında kalmaz. Ona karşı tavır alır. Bu ilk genel izlenimin mazoşizmin tüm türleri için geçerli olduğu kolayca görülür. Toplum-

sal mazoşizmde egonun alçaltılmasının, yenilgisinin, reddedilmesinin ve onurunun kırılmasının amaçlanması da eşit derecede inanılmaz ve çelişkilidir.

Çelişkili izlenim, yalnızca içgüdüsel doyumun anormalliliğinden ve acayıplığından kaynaklanmaz. Bu gibi unsurlar tüm sapkınlıklarda görülür, ama mazoşizm bizi daha değişik bir biçimde etkiler. Bu izlenim başlangıçta anlayamadığımız özelliklerden, sapmanın genel yapısına ek öğelerden kaynaklanıyor olmalıdır. Bu içgüdüsel ifadeyi diğerlerinden ayıran izlenim bir kıyaslamayla daha iyi anlaşılır. Diğer sapkınlıklar, yürüyüş yapan bir grupta, ana yoldan ayrılıp yanlış yola sapan tekil katılımcılarla kıyaslanabilir. Mazoşist, dolambaçlı bir yoldan gizli hedefine ulaşmak amacıyla yoldan “bile bile” çıkan bir kişiye benzetilebilir.

Bu, olguyu ayrıntıyla incelemeden önce edinilen ilk genel izlenimdir. Böyle bir izlenim dikkate alınmayabilir -şimdiye dek dikkate alınmamıştır- ama yadsınamaz.

Bu çelişki izleniminin psikolojik bir gerekçesi de olmalıdır.

Tüm değişik mazoşizm türlerinde değişmez bir biçimde ortak olan başka karakteristik öğeler var mıdır? Seksoloji ve psikoloji literatürü mazoşizm olgusunu tanımlamayı kolaylaştıracak yeterli miktarda gözleme dayalı malzeme sunar. Hatta gereğinden çok malzeme olmasın karşın, şimdiye dek mazoşizm olgusunun yeterince incelenmiş olduğunu söyleyemem. Tüm mazoşizm biçimlerinde ortak olan özelliklerin bir tanımı hâlâ yapılmamıştır.

Aydınlatıcı malzeme olarak bazı örnekler vermek yerinde olacaktır. Örnekleri seçerken birincil önem, bunların mazoşizm özelliği taşıdıklarına dair hiçbir kuşkunun olmamasına verilmelidir. Bu seçimde ne cinsiyet farklılıkları, ne de gerçek bir mazoşizm tablosuyla mı, yoksa hayalî bir sapkınlıkla mı uğraştığımız dikkate alınmamıştır. Bu bakış açısından, aşağıda belirtilen örneklerin, temel öğelerin temsilcisi oldukları ileri sürülebilir.

Genç bir kızın, küçük değişikliklerle yıllar boyunca tutunduğu bir fanteziden söz edeceğim. Akşamın geç saatleri ya da gecedir. Kız hayalinde, sokak aralarından geçerek uzun süre önce kepeklerini indirmiş bir kasap dükkânına gelir. Kapının tokmağını vurur ve kasap kapıyı açtığında, “Beni kesmenizi istiyorum,” der. Kasap, bu sanki normal bir istekmiş gibi, hiç düşünmeden kızın isteğini kabul eder ve onu içeri alır. Kız, büyük dükkânın arka tarafında soyunur ve kasabın tezgâhlarından birinin üstüne çıplak olarak yatar. Kız orada uzun süre yatarak bekler. Kasap dana etlerini parçalamakla meşguldür. Arada bir kasabın çalışanlarından biri gelir, kızın bedenine dokunur ve kesilecek bir hayvanı inceleyen bir uzman gibi etini eller. Sonunda kasabın kendisi gelir. Kasap da kızın bedenini eller ve sanki ölü bir danaymış gibi onu bir sağa bir sola döndürür. Sonunda kasap bıçağı alır, ama kesmeden önce parmağını kızın vajinasına sokar. O anda kız orgazm olur.

Bu, mazoşist olduğu su götürmez fantezinin ardından, bir başka fanteziye, bir erkeğin fantezisine geçelim. Otuz yedi yaşında, üç çocuk babası bir adam, ancak çeşitli ve farklı fanteziler yardımıyla cinsel iktidara ulaşmaktadır. Bu fantezilerden birini rasgele seçiyorum: Birkaç güçlü kuvvetli delikanlı, çok sık olmayan aralıklarla, Fenikelilerin Molok’u* gibi eski bir barbar idolüne kurban edilecektir. Giysileri çıkarıldıktan sonra bunlar sunağın üstüne tek tek yatırılırlar. Davulların gümbürtüsü yaklaşan mabet korolarının şarkılarına karışır. Baş rahip maiyetiyle birlikte sunağa yaklaşır ve kurbanları dikkatle inceler. Kurbanların, bedensel güzellik ve atletik görünüş bakımından bazı koşullara uygun olması gerekmektedir. Baş rahip müstakbel kurbanların cinsel organlarını sırayla eline alır, dikkatle bunların ağırlıklarını ve şekillerini inceler. Eğer cinsel organları onaylamazsa, genç adam ilah için çirkin bulunduğu ve kurban edilmeye layık görülmedi-

* Molok (Moloch): Tarihsel olarak Fenikelilerle ilişkilendirilen bir tanrının ya da özel bir kurban etme biçiminin adı. (Ed. n.)

ğinden reddedilecektir. Baş rahip emrini verir ve tören devam eder. Sert bir vuruşla genç adamın cinsel organları kesilir.

Hayal gücü gelişmiş biri olan hasta, sahnenin akışını çok canlı bir biçimde gözünün önüne getirir. Kendisi bir katılımcı değil, yalnızca bir izleyicidir. Burada, böyle bir fantezinin mazoşist nitelikte mi yoksa sadist nitelikte mi olduğu sorusu sorulabilir. Fantezi önce mastürbasyonda, sonra hastanın karısıyla olan cinsel ilişkisinde kullanılmıştı. Fantezinin birincil olarak mazoşist nitelikte mi yoksa sadist nitelikte mi olduğu kararı, hastanın kendisini özdeşleştirdiği kişiyle ilgili bilgiye bağlı kalmalıdır. Vakamızda, hayal görenin kendisini kurbanlardan biriyle özdeşleştirdiği kesindir; bu kişi iğdiş edilmekte olan değil, arkadaşının iğdiş edilmesini izlemek zorunda bırakılan sıradaki kişidir. Hasta kurbanın hissettiği yoğun duyguların tümünü paylaşır, tüm fiziksel duygularıyla onun dehşetini ve kaygısını hisseder, çünkü çok kısa bir süre sonra kendisinin de aynı yazgıyı paylaşacağını hayal eder.

Fantezi alanında üçüncü bir örnek vermektense, gerçek bir mazoşist sapkınlık örneği vereceğim. Orta yaşlı evli bir adam ara sıra bir fahişeyi ziyaret eder ve şu sahneyi oynar: Adam içeri girdiği zaman fahişeye "Rusça dersi" verip vermediğini sorar. Bu ifade, adamın ülkesindeki bazı gazeteler tarafından mazoşist uygulamaların reklamını yapmak için kullanılmaktadır. Hastanın hayalinde bu terim soykırım dehşetini ve Rus cezaevlerinde yaşanan sahneleri çağrıştırmaktadır, çünkü hasta bunlarla ilgili yazılar okumuştur. Eğer kız "evet" derse, adam kıza ne yapması gerektiğini açıkça söyler. Kız adamı sanki yaramazlık yapmış küçük bir çocukmuş gibi azarlamalıdır. Kız ona iyi bir pataklanmayı hak ettin gibi şeyler söylemelidir. Adam uysalca pantolonunu indirir ve kız adamın kaba etlerine bir şaplak indirir. Bazen şaplağa gerek bile kalmaz, çünkü boşalma zaten gerçekleşmiştir. Hasta cinsel ilişkide iktidarsızdır.

Bu üç örneğin bir sapkınlık olarak mazoşizmi temsil ettiğinden kuşku duyulmamalıdır. Bu örneklerin hiçbirinde acı

duyusunun vurgulanmaması ya da acının algılanmasının hiçbir öneminin olmaması belki de rastlantısaldır. Genç erkeklerin öldürülmesi fantezisinde bile acı çekmenin zevki vurgulanmamıştır; vurgu daha çok, kaygı ve dehşet fikrinden zevk almaktadır. Zevk veren heyecanın kişinin kendisinden önceki kurbanın iğdiş edilmesini seyrederken duyduğu korkuda yattığını anımsıyoruz. İğdiş edilmenin kendisi fantezide yalnızca bir ameliyat olarak görünmüştür. Acı duygusuna hiçbir vurgu yapılmamıştır.

Eğer, bu yolla, acıdaki zevki vazgeçilmez bir öge olarak dışlamışsak, o zaman ortak payda olarak geriye ne kalır? Tabii ki, bugüne kadar mazoşizme özgü olarak bilinen ve kabul edilen her şey: Pasif doğa, iktidarsızlık duygusu ve başka bir kişiye boyun eğme, bu kişinin zorbaca, aşağılayıcı ve utanç verici davranışı ve bunu izleyen cinsel heyecan. Karakteristik olarak henüz açığa vurulmuş yeni bir şey yoktur ya da en azından yeterince değerlendirilmiş bir şey yoktur. Bu yeni vurgulanmış niteliklerin yalnızca temel nitelikler olması yetmez. Bunlar mazoşizmin vazgeçilmez öğeleri olarak kabul görmelidir. Doğal olarak, her zaman aynı türde ya da aynı yoğunlukta ortaya çıkmazlar, ama her zaman vardırılar. Onların olmadığı yerde mazoşizmden söz edemeyiz.

2

İlerleyen sayfalarda, hem sapkınlık olarak mazoşizmde hem de mazoşizmin cinsellikten arındırılmış hallerinde görülebilecek üç temel öğeyi tanımlayacağım. Bunlar: *fantezinin özel önemi*, *belirsizlik faktörü* (yani, belirli bir heyecan gereksinimi) ve *gösterişçilik özelliği*dir. Bu üç faktörün birbiriyle yakından ilişkili olduğu ve daha derin bir temelin ifadeleri olduğu ileride gösterilecektir.

Bu üç faktörden *fantezi* en önemli olanıdır. Bu anormalliğin özünün ve kökeninin bugüne kadar anlaşılamamasının nedeni, mazoşizmin analitik incelemesinde bu faktörün ihmal edilmesidir. Bu fantezilerin psikolojik değeri anlaşılmadan mazoşizm açıklanamaz. Fantezi mazoşizmin kaynağıdır ve başlangıçta mazoşist fanteziden başka bir şey yoktur. Bu faktörün önemi, hayal gücü iyi gelişmemiş bireylerin mazoşist olma eğilimi gösteremedikleri gerçeğiyle kanıtlanmıştır. Öyleyse, mazoşizmi tanımlarken işe bu özellikten başlamamız yerinde bir karardır.

Cinsel heyecanın başlangıcı olarak fantezinin önemi, yukarıda belirtilen üç örneğin tüm özelliklerinde açıkça görülür. Kasap dükkânındaki kız, kasap diğer işlerini bitirene kadar uzun bir süre beklemek zorundadır. Kasap geri döndüğü zaman eti eller, inceler ve bedeni evirip çevirir. Erkeğin fantezisindeki tutsak önce tüm dinsel törenlere katılmalı, rahibin ağır ağır yaklaşmasına, ölüm hazırlıklarına ve arkadaşının iğdiş edilmesine tanık olmalıdır. O, kurbanın ıstırap çığlıklarını dinlemeli, iniltisini ve kıvranışını paylaşmalıdır. Mazoşistin fahişeye sahnesinde başlangıçtaki hazırlık kaba etlere indirilen şaplaktan daha önemlidir. Adamın gelişi, aradaki konuşma, soru ve yanıt, azarlanma, zorlanılan ama arzu-lanılan çıplaklık, darbeyi bekleyiş hasta tarafından önemli ve heyecan verici faktörler olarak tanımlanmıştır.

Mazoşist heyecanda fantezinin özel önemi yalnızca mazoşizmin iyi bilinen türlerinde görülmez. Bu, sapkınlığa neden olan başlangıçtaki sahnelerde de gözlemlenebilir. Örneğin, genç kız vakasındaki temel sahneyi ele alınız. Genç kız çocukluk döneminde bir kasap dükkânının yakınlarında oturuyordu; aslında, kasap onun amcasıydı. Ama mesleğinden ötürü ebeveynleri onunla ilişkiyi kesmişti. Bu durum, çocuğun ve ondan biraz daha büyük olan ağabeyinin gözünde, amcanın işlerine gizemli ve karanlık bir anlam kazandırmış olabilir. Her iki çocuk da kasap amcanın ve adamlarının çalışmalarını izleme fırsatı bulmuş, hayvanların kesilmesini ya-

kından izlemişti. Daha sonra bahçelerinde *slagertje* (Felemenkçe “küçük kasap”) oyunu oynamışlardı. Küçük kız bahçedeki bir sıranın üstüne uzanmış ve ağabeyi kasap taklidi yapmıştı. Ağabey önce başka bir yerde başka bir şey yapar, sonra beklemekte olan kız kardeşinin yanına gelir ve amcasından gördüğü “kesme” oyununu oynar. Elinin iç kısmıyla hafifçe dokunarak kız kardeşinin giyinik bedenini parçalara ayırır. Bu işlemin hazırlıkları ve işlemin kendisi, daha o zamandan küçük kız için belli belirsiz bir biçimde zevk verici nitelikteydi. Bekleme ve bedene hafifçe vurma klitoriste bazı hisler uyandırıyor. Bu örnek, mazoşizmin doğuşunu belirleyen ilk olaylarda bile cinsel uyarım için fantezinin önemini ortaya koyar.

Genç kız dokunulmayı ve kesilmeyi beklediği sırada cinsel heyecan duyar, Molok sahnesinde korkunç şeyler olmasını bekleyen diğer hastamda olduğu gibi. Hayal gücü burada da aynı görevi yapar. Bu son fantezideki malzemenin de çocuksu fikirlerin yeniden şekillenmesi olduğu kolayca görülebilir. Dinsel maskeleme daha sonra ortaya çıkmıştır ve çeşitli okumaların sonucunu gösterir. Hasta küçük bir çocukken ağabeyi fimozis* ameliyatı olmuş ve yeni iyileşen yarayı kardeşine göstermiştir. Küçük çocuğun sonraki fantezileri bu izlenime dayalıdır. Bu fanteziler, çocuğun hem sevdiği hem de korktuğu, iyi yürekli, ama katı bir insan olan babasına yöneltilmişti. O sırada küçük çocuk, ağabeyi gibi, babası ya da onun temsilcisi olan doktor tarafından penisinden ameliyat edileceğini sanmış olmalıydı. Bu fikirde, eşcinsel kırıltılar erken dönemdeki mastürbasyondan kaynaklı cezalandırılma isteğinden doğan başka kırırdanmalarla birleşmiştir. Molok fantezisinde sunağın önündeki delikanlılar kardeşlerini temsil eder ve o da onların aralarında. Kendisini ameliyatı seyreden ve bir sonraki kurbanın tüm kaygısını yaşayan kişiyle özdeşleştirmesi ilginçtir.

* Sünnet derisinin doğuştan ya da hastalık sonucu aşırı dar olması nedeniyle penis başının dışarı çıkamaması. (Çev. n.)

Üçüncü hastanın fahişeyle yaşadıklarının kaynağı olan çocukluk dönemi sahnesi de fantezi aracılığıyla önem kazanır. Evde şımartılan küçük çocuk yaramaz ve başa çıkılmaz olmuştur. Onun önünde teyzelerinden biri çocuğa uygulanan eğitim yöntemlerini beğenmediğini belirtmiştir. Eğer o benim oğlum olsaydı, pantolonunu indirip ona birkaç “şap, şap” atardım demiştir. Yansıma sözcüklerden oluşan bu tehdit, hastanın bu tür bir sahneyi gözünün önünde canlandırmasının başlangıcı olmuştur.

Ama cinsel uyarım için imgesel hazırlık yalnızca mazoşizmde mi bu denli önemlidir? Bunun önemi normal cinsel yaşamda da kesinlikle yadsınamaz. Mazoşizm burada öteki sapkınlıklardan bir ayrılık gösterir mi? Ötekilerde de arzulanan durum çoğu zaman beklenir. Cinsel organ yoluyla doyuma geçecek yerde, fantezilerin hazırlayıcı aktivitelerde kalması gerçekten de sapmanın özüdür. Öyleyse, sadizmde ya da röntgencilikte cinsel uyarım için fantezinin önemini dikkate alabiliriz. Mutlaka röntgenci ve sadist de fantezide istenilen durumu bekler ve böylelikle heyecanlanır. O zaman, fark artı ya da eksi bir uyarılabilmeye indirgenebilir görünmektedir.

Ama durum böyle değildir. Bu bir nicelik sorunu değildir. Fark daha çok, mazoşistin fanteziden vazgeçemeyecek oluşunda, bunun atlanamaz bir başlangıcı temsil etmesinde, kesin bir koşul olması durumundadır. Sadist ya da röntgenci de bu tür bir hazırlık olmadan doyuma ulaşabilir. Koruda dolaşan bir röntgenci çıplak bir kadın görme fırsatı bulursa, cinsel bir uyarım olması için hazırlayıcı bir fanteziye gerek duymaz. Bu durumu mazoşistin durumuyla karşılaştırınız. Uyarım için belirli koşulların, mazoşistin alımlı bir kadından kuлаğına bir yumruk yemesi ve ondan kaba sözler işitmesi olduğunu varsayalım. Ayrıca, böyle bir durumun umulmadık bir şekilde, alışılmış hazırlayıcı fanteziler olmadan geliştiğini kabul edelim. Söz konusu edilen adam kendi halinde sokakta yürüyordur, dev gibi bir kadın ona yaklaşır, kaba sözcük-

lerle onu aşağılar ve kulağına bir yumruk indirir. Olayın gerçeği biraz andırması için, zavallı adamın başka bir kimliğin kurbanı olduğunu varsaymak gerekir. Vurmaya bu kadar istekli olan kadın, adamı ona yanlış yapmış bir adama benzetmiştir. Bu ani saldırı nedeniyle mazoşist cinsel bir heyecan duyar mı? Bu hemen hemen imkânsızdır. Doğal olarak, cinsel uyarım yaratması için bu olayın daha sonra bir fantezide kullanılması mümkündür, ama olay istenilen bir durumu tümüyle yeniden yaratsa da, onun o sıradaki etkisi istenilen türde olmayacaktır. Hazırlayıcı fanteziden başka hiçbir eksiklik yoktur. Bu varsayımsal durum, mazoşist doyum için fantezinin vazgeçilmezliğini açıklamak amacıyla tasarlanmıştır. Buradaki sav, öteki sapmalarda fantezinin bir hazırlık olarak önemsiz ya da gereksiz olmadığı değil, mazoşizm için onun kesinlikle vazgeçilemez olduğudur.

Ama böyle bir fikre iki itiraz vardır. Bunlardan ilki, teşhircilikte hazırlık niteliğindeki fantezinin özel bir önemi olduğunu anımsatır. Analitik deneyim bunun gerçekten böyle olduğunu gösterir. Bu nedenle, şöyle bir düzeltme yapmamız gerekir: Pasif içgüdüsel amacı olan sapmalarda cinsel uyarıma ulaşılabilmesi için hazırlık niteliğindeki bir fanteziye gereksinim vardır. Psikolojik yönden bu oldukça anlaşılabilir; dikkat çekici olan, bunun şimdiye dek tanınmamış olması gerçeğidir. Bu sapmalar yalnızca sapkının istemine bağlı değildir. Bu aynı zamanda partnerin bağımsız tepkisiyle de koşulludur. Eğer onun tepkisi arzulanan tepki değilse, o zaman cinsel etki yaratılamaz ya da yalnızca azalmış bir etki yaratılır.

Bu tepki mazoşist ya da teşhirci için sadist ve röntgenci için olduğundan çok daha önemlidir; sadist ve röntgenci partnerlerinin davranışına daha az bağımlıdır. Bir kış akşamı Paris'te, Bois'nın ıssız bir yerinde, bir teşhircinin ansızın ortaya çıkarak bir İngiliz leydisine cinsel organını gösterdiği bildirilmiştir. Çok akıllı başında bir insan olan kadın, teşhirci adama gitmiş ve "Beyefendi, üşüteceksiniz," demiş. Bu ince-liğin çok yatıştırıcı bir etkisi olduğu düşünülebilir. Ama fan-

tezi, teşhirci için mazoşist için olduğu kadar önemli değildir. Tesadüfen oradan geçen bir grup genç kız, teşhircinin bir anda kendisini teşhir etme kararı vermesine neden olabilir.

Başka bir itiraz, bazı durumlarda bir ayrıntının birden ortaya çıkmasının mazoşistik bir uyarımı yaratmaya yeterli olduğu yolundadır. Bir meslektaşım, onun tarafından bakılan bir vakada, bir tavuğun öldürülmesinin mazoşist bir fantezinin odak noktası olduğunu bana anlattı. Daha sonra, yalnızca bir tavuk budunun görüntüsü hastada cinsel uyarım yaratmaya yeterli oluyordu. Ama böyle bir örnek başlangıçtaki yaratıcı hazırlığa gereksinim olmadığı konusunda bizi gerçekten ikna eder mi? Bu daha çok benim görüşümün onaylanması olarak kabul edilmelidir. Aslında, bu gibi vakalarda hazırlık çok yoğundur ve uzun bir geçmişi vardır. Malzemenin o kadar çok üzerinden geçilmiştir ki, her şey hazır durumdadır. Tavuk buduna şöyle bir bakış, hazırlanmış olan bu ruhsal malzemeyi dışarı vuran bir faktördür. Bu tümüyle piyanoda hafifçe çalman eski ve bilinen bir melodinin ilk notalarını duymak gibidir.

Bana gelen vakalardan birinde, hastanın okuldaki bir dövüş sahnesiyle ilgili, zevk ağırlıklı bir anısı vardı; hastanın cinsel uyarım duyması için dar kısa pantolon görmesi yeterli oluyordu. Başka bir vakada “vuruş” gibi sözcükler, tüm duyumlarıyla birlikte mazoşist bir durumu anımsatıyordu. Molok fantezisi olan adam, genç ve güçlü erkekleri bazı pozlarda gördüğü zaman bir tür heyecan duyuyordu; bazen fotoğraflarda, Molok fantezisindeki kurbanların duruş şekillerine benzeyen pozlara baktığı zaman da heyecanlanıyordu. Böylelikle, kolları açık olarak divanın üzerine yatmış genç bir adam, ilişkili cinsel heyecanla birlikte, ona gaddar ilahın sunağı üzerindeki kurbanları anımsatıyordu.

Öyleyse, itiraz görüldüğü kadar güçlü değildir. Bu vakalarda hazırlayıcı fantezinin derecesi küçük değil büyüktür. Burada etkin olan ruhsal mekanizma, bir ayrıntının, tümün bir temsilcisi olan ve onun bir ikamesi durumuna gelen tekil bir

özelliğın üzerine iyi bilinen bir yer değıştirmedir. Bir adamın kaba sesi bir kadının mazoşistik fantezisini harekete geçirebilir. İki demirin birbirine çarpmasından çıkan ses, bir kişide zevk aldığı bir zincirlenme fantezisini uyandırabilir. Burada, herhangi bir sapkınlıkta uyarılabilirlikle ilgili bir gariplik yoktur. Bunun gibi bir başkasının yerine konulabilen ayrıntıların aynı etkileri normal cinsellik alanında da gözlemlenebilir. Bir dergide gördüğüm önemsiz bir çizim, jartiyerini düzeltmek için تنها bir sokağın köşesinde duran bir kadını resmediyordu. Kadın eteğini kaldırmak zorunda kalmıştı. Oradan tesadüfen geçen iki adamdan biri bu manzarayı görünce şöyle der: "Fazla bir şey değil, ama insanın iini hoplatıyor."

Öyleyse, dikkate aldığımız itirazlar bizi fikrimizi gözden geçirmeye zorlamaz. Mazoşizm için hazırlayıcı fantezinin özel bir önemi olduğu fikri hâlâ geçerlidir. Fantezi tarihsel yönden de birincil bir faktördür. Mazoşist uygulamalar önceki fantezilerin eyleme geçirilmesinden, gerçekliği aktarılmış hayallerden başka bir şey değildir. Eksiksiz yapılmış bir analiz, mazoşist sapkınlığın bireyin uzun zamandır bildiği eskiden hayal edilmiş durumların tekrarlaması olduğunu gösterir. Mazoşizm yönünden başlangıçta eylem yoktur, yalnızca fantezi vardır.

Bu nedenle, gerçek sahne, oyunun sahneye konmasına benzer ve bu, gösterinin dramaturgun anlayışına bağlı olması gibi, fantezilere de bağlıdır. Bunlar aynı kazalarla, olaylarla ve eldeki zorunlu uyarlamaların araçlarıyla karşı karşıyadırlar ve aktörlerin ruh haline ve işbirliğine bağlıdırlar. Ancak gösteri nadiren yazarın fikirlerini aşar. Bu, çoğu zaman, mazoşistik sahnede olduğu gibi, düşünöldüğü gibi gerçekleşmez. Gerçek sahnede kişinin doyumsuz kaldığı ya da yalnızca hafif bir heyecan duyduğu vakalar varken, anımsama orgazma yol açabilir. Böyle bir sahnedeki kurallar, bir sahne yöneticisinin komutlarıyla kıyaslanabilir. Mazoşizmin sadizmde olduğu gibi nadiren "ölümüne ciddi" olması, onun tiyatroyla ilgili öğesinden ötürüdür.

Mazoşizmin tiyatroyla ilgili yönünü vurgulamak belki de yanlıştır. Sapkınlık sahneleri ritüelindeki özelliklerin analizi, bunların her birinde bir anlam olduğunu ortaya koyar. “Ritüel” terimini bilhassa kullanıyorum, çünkü mazoşistik sahneye egemen olan, garip bir biçimde katı kural ve düzen, dinsel ve büyü türenlerin sergilenmesindeki bilinçlilikle kıyaslanmalıdır. Bu mazoşistik törendeki bir değişiklik ya da bozukluk onun şehvet değerini düşürür. Hatta, bu onu yok edebilir. Kilise törenlerinde olduğu gibi, uyulması gereken bir tür gelenek gelişecektir. Önce bunun yapılması, sonra sözcüklerin belirli bir tarzda telaffuz edilmesi, vs. gerekir. Tüm bu özellikler gelişigüzel ve önceden tasarlanmamış gibi görünebilir, ama törenin geçmişini incelemiş olan psikolog, anlamı ve bağlantıyı görür. Başka hiçbir sapmada ritüel bu kadar önemli bir rol oynamaz. Başka yönlerde de olduğu gibi, mazoşizmin davranış biçimleri burada saplantı nevrozunun davranış biçimlerine yaklaşır.

Mazoşistik törenin fanteziyle ilişkisi nedir? Temsil edici nitelikteki bir olayı anlatarak bu noktayı açıklayacağım. Mazoşist bir genç adam yıllardır bir tür üniformalı tören yapmaktadır. Çok dar bir ceket giyer, onun üzerine sonuna kadar sıkıldığı bir kemer bağlar ve buna bir de içinde başını ancak döndürebildiği deriden yüksek bir yaka ekler. Pantolon, arkası ön tarafa gelecek şekilde giyilmiştir. Delikanlı bu şekilde giyindikten sonra aynanın önüne geçer, aşırı dar giysisinin olanak verdiğince bazı dönüşler ve hareketler yapar ve kendisine hayran olur ya da daha doğrusu, başkalarının ona nasıl hayranlık duyacaklarını hayal eder. Hemen hemen her akşam tekrarladığı bu tören sırasında cinsel heyecan duyar, sonunda kendisini yatağın üstüne atar ve cinsel organlarına ulaşılmasını zorlaştıran tüm engellere karşın masturbasyon yapar.

Çılgınca olduğu görülen bu eylemlerin anlamı nedir? Bunlarda mantık ve anlam yokmuş izlenimi uyanır. Bu sorunu daha sonra açıklayacağım, ama önce onun tarihsel öncüllerine değineceğim. Babası çok erken yaşta ölen hastanın an-

nesi, ergenlik dönemi öncesi yıllarda bu afacan çocukla başa çıkmakta güçlük çekmişti. Çoğu zaman onu bir askeri okula göndermekle tehdit etmiş ve ona bu askeri okullarda uygulanan sert disiplini anlatmıştı. Aynanın önündeki sahne tarihsel yönden bu şekilde açıklanır. Çocuğun askeri okulla ilgili fantezileri olmuştu; üniformanın ne kadar dar, talimlerin ne kadar sıkıcı ve cezaların ne kadar sert olacağını hayal etmişti. Aynı zamanda üniformanın içinde çok erkeksi görüneceğini de aklından geçirmişti. Ergenlik döneminde başlayan ayna önündeki sahne bu fantezilerin sahneye koyulmasını gösterir. Bu bir prova niteliğindedir. Delikanlı onlara, durumun nasıl olacağıyla ilgili olarak “zihinsel öngösterim” demektedir. Bu tabloda mastürbasyonun nasıl bir yeri olduğunu tahmin etmek kolaydır. Bu noktada fantezinin mazoşistik sahneden önce geldiği, cinsel heyecanın onun sahneyi oynamayı planlamasıyla ve sahne için hazırlıklar yapmasıyla, giysinin parçalarını çıkarıp tek tek yaymasıyla, vs. birlikte başladığını vurgulamak istiyorum.

Böylelikle, mazoşistik tören, fantezilerin uygulanması olarak görülür; Çoğu zaman bunlar sahneye koyulmadan kişiyi uyarmaya yeterlidir. Uzun vadede düşünce aşamasındaki gösteri doyum verici olmaz. Kişinin başlangıçta hayal ettiği ayna sahnelerinde ve çoğunlukla daha sonra bir partnerle, sapkın sahnelerde eyleme geçirilmelidir.

Mazoşist fantezilerin özellikleriyle ilgili bazı ilgisiz görüşler buraya eklenebilir. Dikkate değer bir özellik “senkronizasyon” eğilimidir; bu takdire değer deyim, Molok fantezileri olan hastamdan aldım. Onun kendisinde sıklıkla gözlemlediği olgu, cinsel heyecanın fantezi evresindeki olayların akışına tümüyle uyan geçici bir tutum izlediğiydi. Hayali kuran, olayların akışında fantezi kurbanının duyduğu duyguların aynısını yaşar. Kurbanın yapmış olduğu hareketlerin aynılarını yapar, aynı sesler çıkarılır. Bu nedenle boşalma her zaman aynı anda, yani, baş rahibin bıçağı sapladığı anda gerçekleşir.

Fantezinin tutuculuğu ya da inatçılığı çarpıcıdır ve kesinlikle mazoşizmin özüne uygundur. Mazoşist durumlar yıllar boyunca hiç değişmeden ya da çok az bir değişimle korunurlar, ama yine de heyecan vericidirler. Genellikle değişiklikler önemsiz yer değiştirmelerle ve insanların, tarihlerin ve yerlerin yerine başkalarının konmasıyla sınırlanmıştır, ama ana temaya -eğer ona ana tema denilebilirse- bağlı kalınmıştır. Böyle olmakla birlikte, uzun aralardan sonra, tümüyle yeni bir tema getiren büyük ve yaygın değişikliklerin yapıldığı olmuştur; bu süreç belki de köklü bir kurumda reform yapılmasıyla kıyaslanabilir. Artık mazoşist durum tümüyle değişmiş görünür. Yeni içerik, hemen hemen hiçbir değişikliğe uğramadan, uzun süre korunacaktır. Ara sıra eskimiş, "tükenmiş" fanteziler kendilerini yeniden gösterirler, kısa bir süre için eski güçlerini kazanırlar, ama sonra gözden kaybolurlar.

Bu nedenle, bireyin egemenliği altına girdiği şu ya da bu fantezinin içeriği kesin hatlarla belirlenmiş evrelerini birbirinden ayırt etmek mümkündür. Hasta, yukarıda sözü edilen bu fantezi gruplarını "evreler" olarak tanımlıyordu. Analiz sırasında, birbirini ima yoluyla anlayan insanlara özgü bir tür argo dilinin varlığı ortaya çıktı. Hasta, "Aztek Evresi" dediği zaman onun ne demek istediğini biliyordum. Bu, onun Aztek Krallığı'nda tutsakların kurban edilmesi fikrinden cinsel heyecan duyduğu bir evreydi. "Kraliçe Evresi", bir Amazon kraliçesinin âşıklarına korkunç işkenceler uyguladığı bir grup fanteziydi. "Laokoon* Evresi", kökenini Vatikan'daki heykelinden alan çeşitli fantezilerdi. "Marsyas** Evresi" Apollon miti merkezinde toplanıyordu, ama yalnızca bu iki figürle sınırlanmamıştı.

İnsan, uzun zaman sonra mazoşist fantezinin heyecan verici niteliğini yitirdiği ve bu nedenle onun yerini başka bir

* Tahtadan atın içeri alınmasına karşı çıkan Troyalı kahraman. (Çev. n.)

** Yunan mitolojisine göre, Frigyalı Marsyas, iki borulu kavalın mucidi sayılır. Bir müzik yarışmasında Apollon'a meydan okuduğu için Apollon tarafından diri diri derisi yüzülerek cezalandırılmıştır. (Çev. n.)

fantezinin aldığı izlenimine kapılıyor. Analiz deneyimlerim, fantezi doyurucuysa, ancak sayısız tekrarlamaların fanteziyi zayıflattığını gösterir. Bu fantezilerin ve eylemlerin görsel alanla kısıtlı olmayışı kayda değerdir. İzlenimlerime göre, konuşmanın da rolü vardır. Aşağılandıklarını ya da hakarete uğradıklarını hayal ettiklerinde cinsel heyecan duyan sözel mazoşistler vardır. Bu fantezilerin canlandırılmasında mazoşist aşağılayıcı ya da küçük düşürücü sözcükler duymayı bekler ve cinsel heyecan için bir tür seçimin, birbirini izlemenin ya da vurgunun önemli olduğu görünmektedir. Bir mazoşistik sahnede kadının hastaya “Du!” (Almanca’da senli benli hitap şekli) demesi bekleniyordu, çünkü bu ona, onu mutlu eden bir yakınlık duygusu veriyordu. Hasta sahneyi hayal ettiği zaman sözcüğü kendisi söyledi. Burada da, fantezi tekrar edilerek, karşılıklı söyleşinin bazı küçük hataları düzeltilmiştir; daha yaratıcı bir söylem amaçlanmıştır, ama öz aynı kalmıştır.

Mazoşistik fantezi sırasında diyaloglara oldukça sık rastlanır. Bazı vurgular ya da deyimler çok önemli sayılır; bazı tümcelerin ses dalgalanmasından şehvet yüklü bir zevk alınır. Bu ayrıntıların önemi, zihinsel vurgunun yer değiştirmesinden ötürüdür. Bir vakada hastanın babası tarafından kullanılmış, “Dikkat et, bir daha yapma” tümcesi böyle bir fantezi sahnesinin içeriği olmuş ve belirli bir melodiyle sürekli olarak tekrarlanması gerekmiştir. Dizleri üzerine çökmüş olan oğul, korkuyla sorar: “Ayağa kalkabilir miyim?”

Yaratıcı malzeme, genişletilmeye ve ayrıntılandırılmaya öteki sapkınlıklardan çok daha elverişlidir. Bu bir öykü şeklini alabilir, fantezi sahnesine, rol alacak ve acı çekecek birçok insan getirilebilir. Bu malzeme çoğunlukla hastanın okuduklarından ya da onun günlük deneyiminden destek alır; filmlerin, oyunların, bir konuşmanın ya da bir başkasının imbikten geçmiş anıları tanınabilir. Son olarak sözü edilen vakada, Apollon’un kırbaçladığı Marsyas öyküsündeki mazoşistik bir sahnede erkek öğrencinin hayal gücü uyarılmıştır. Bu çe-

kirdek o denli güçlü ve kalıcı çıkmıştır ki, hasta yirmi yıl sonra Brüksel’de David’in yargıcın kırbaçlanması resmini gördüğü zaman, değişik bir biçimde, aynı heyecanı uyandırmıştır.

Mazoşistik fantezinin ayrıntılara saplanması, ayrıntıları dikkatle seçmesi ve severek denemesi mazoşizmin başka bir özelliğiyle ilişkilidir: Belirsizlik faktörü. Bunu daha sonra tartışacağız. Değişik resimler cinsel uyarım yaratma yeteneklerine göre seçilirler ve eğer yetersiz bulunurlarsa atılırlar.

Ayrıntıların birine ya da ötekine karşı zihinsel itirazlar fantezinin dağılması ya da canlılığını yitirmesiyle sonuçlanabilir. Resim yeterince ışıklandırılmamıştır. Bir hastanın kısa ve özlü ifadesine göre, bazen “odaklamak” güçtür. Kadın hastam, bu deyimi bir ırza geçme fantezisini anlatırken kullanmıştır; bu fantezi başarısızlıkla sonuçlanmıştı, çünkü sokak serserisinin iğrenç koktuğu fikri işe karışmıştı. Mazoşistik fanteziler bazen kopukluk gösterir. Genç bir kadın loğusalığında öleceğini hayal ediyordu. Bu fikrin ona verdiği doyuma şaşırıyordu. Kocasının yas tuttuğunu, hatta başka bir kadınla evlendiğini hayal ettiği sürece bu duygu daha kalıcı oluyordu. Bu bağlantıyla ilişkili olarak, tanıdığı şu ya da bu kızı düşünebiliyordu. Ama kendisinden sonra gelenin bebeğe baktığını düşündüğü zaman fanteziye ara vermek zorunda kalıyordu. Fikir artık katlanılamayacak kadar acı verici oluyordu. Başka bir hasta sık sık bir “şehitlik evresinden” söz ediyordu; bunun merkezinde büyük acı çekerek ölen şehit Hristiyanlar bulunuyordu. O sırada hasta, bir kitapta Aziz Laurentius’u ocak ızgarası üstünde gösteren ortaçağdan kalma bir resim bulmuştu. Hayalinde resmi canlandırma ve mazoşist uyarım için kullanma girişimi kısa süreli olmuştu. Tarif edilmez acılarına karşın, azizin resimdeki yüzü dingin ve hareketsizdi. Resim fantezi için uygun değildi, çünkü hastanın yerinde ifadesine göre, “inandırıcı değildi.”

Kural olarak, tekil resimler bir kaleydoskoptaki gibi, gelirler ve kısa ya da uzun dönemler için kalıcı olurlar. Doğal

olarak, bir fantezinin uzun süre etkili olmuş bazı özellikleri, onun cinsel uyarıcı niteliğinin azalmasından ötürü sonradan reddedilirler. Dolayısıyla, değişiklik gereksinimi mazoşistik fantezinin tutuculuğuna baskın çıkar, hayal gören kişideki ruhsal değişiklikleri açığa çıkarır.

Fantezinin “başarılı” olup olmaması, doğal olarak, bazen önceden belirlenebilen çeşitli faktörlere bağlıdır. Başarılı bir fantezi, doğal olarak, doyurucu bir orgazmı sonuçlanır. Aksi takdirde, orgazm gerçekleşmez ya da olsa olsa yavan bir orgazm gerçekleşir.

Düş kuran kişinin kendisini kiminle özdeşleştirdiği her zaman belli değildir. Kesinlikle, kendisini sahnedeki pasif kişi olan kurbanla özdeşleştirir, ama aktif olan zalim bir figürle de özdeşleştirebilir. Hasta çoğu zaman kendisini katılımcı olmayan bir izleyiciyle özdeşleştirir, ama bu kişi sahnenin aktif ya da pasif kişinin düşüncelerini ve duygularını gizemli bir biçimde bilir. Mazoşist şair Charles Baudelaire’in sık alıntılanan dört mısralık şiiri bu anlamda noksandır:

*Hem yarayım hem bıçak!
Hem şamarım hem yanak!
Hem gerilenim hem geren,
Hem kurbanım hem cellat!*

Mazoşist, fantezilerinde aynı zamanda idamın seyircisidir, seyretmenin zevkini çıkarmaktadır; bu zevk ılımlı hale getirilmiş, hafifletilmiş sadistik bir doyum görünümündedir.

Yukarıda sözü edilen imajların ve sahnelerin seçilmesiyle ilgili en önemli faktör, bunların cinsel uyarım yaratma eğilimidir; ama bu, tek belirleyici faktör değildir. Gerçek durumlara uygunluk gibi başka faktörler de etkilidir. Çoğu zaman, hayal gücü ayrıntılar gerçeğe uygun görüne dek onların üzerinde durur. Hayal gücü, başka ayrıntılarla ciddi çelişkiler göstermeyene dek durumu düzenler ve değiştirir. Başka zamanlar mazoşist bu gibi düşünceleri hiçbir şekilde dikkate

almadığından, bu daha da çarpıcıdır. Örneğin, Molok fantezisi olan hasta, eski bir putperestliğin kurbanlarının üzerine yatırıldığı kızgın ızgara fikri üzerinde sık sık dururken, tüm teknik ayrıntıları doğru olarak toplamaya çalışıyordu. Kurbanlar yeterince kızardığı anda, ocak ızgarasının onları aşağıdaki alevlerin içine atmak için otomatik olarak açılması gerektiğinden, bu o kadar basit değildi.*

Öte yünden, hasta, fantezisinde büyük tarihi hatalar yapmaktan çekinmemiştir. Maddesel ya da yerel koşullarla ilgili olanaksızlıkları çok iyi bilmesine rağmen buna aldırış etmemiştir. Bu tutum, belirli noktalarda eserini en küçük tarihsel gerçeklere göre düzeltirken, başka noktalarda sanatçı özgürlüğünü kullanan bir şairin tutumuyla kıyaslanabilir. Bu hasta, Meksika ve Peru'nun eski tarihini tümüyle ve ayrıntılı bir biçimde incelemişti. Yalnızca bu ülkelerin tarihleriyle ilgili temel çalışmaları değil, eski kurban törenleri üzerindeki özel araştırmaları da biliyordu. Sık sık bu kültürlerin kalıntılarını ziyaret etmiş, yapıları, sunakları vs. incelemişti. Demek ki, iğdiş etmenin Aztek kurban törenlerinde yer olmadığını gayet iyi biliyordu, ama yine de fantezisinde ısrarla bunun üzerinde duruyordu. Birçok çarpıcı özelliğiyle ruhsal koşulları aydınlattığından, tarihle çelişen bu fantezilere örnek olarak aşağıdaki vakayı seçtim.

Bir İngiliz subayı, düzenli aralıklarla tutsaklarını törenle iğdiş ederek tanrılarına kurban eden eski bir Aztek kabilesi tarafından yakalanır. İnfaza kadar tutsak, onu yakalayanın evinde konuktur; kurban etme niteliğindeki ameliyatı ev sahibi gerçekleştirecektir. Bir gün, ev sahibi, diğer taraftan kendisine son derece nazik davranılan subayı, daha önce iğdiş edilmiş erkeklerin cinsel organlarını ona göstermek için bir odaya götürür. Fantezinin bu noktasında karakteristik bir duraksama ve düşünme vardır. Ortaya şu soru çıkar: Cinsel

---

* Bu fantezinin bir yorumu için İncil, Korintlilere I. Mektup, 7:9'a bakılması yeterli olacaktır. "Ama eğer kendilerini tutamıyorlarsa, bırakın evlensinler: Çünkü evlenmek yanmaktan evladr."

organlar nerede ve nasıl korunmuştur? Başlangıçta hasta onların güzel oymalı bir sandıkta korunmuş olduğunu hayal etmiştir, ama bu fikir fantezinin akışı içinde reddedilmiştir, çünkü bu şekilde et çürüyecek ve büzülecektir. Cinsel organların doldurularak ölü kuşlar gibi sergilenmesi olasılığı da kabul edilmemiştir. Sonunda hayal eden, onların alkol dolu şişelerde saklandığına karar vermiştir. Burada, çocukluk döneminden bir deneyimle, fantezinin doğduğu bir gerçeklikle, bilinçdışı bir bağlantı görülür. Yukarıda belirtildiği gibi, hasta dört yaşındayken ağabeyi fimozis nedeniyle ameliyat edilmiştir. Küçük çocuk daha sonra ağabeyinin penisini incelediğinde, yaralı olmasına karşın, penisinin kesilmemiş olduğunu görmüş olmasına rağmen, bu ameliyatı iğdiş edilmekle özdeşleştirmiştir. Bu güvence önceki izlenim kadar güçlü değildir ve küçük çocuk hayalinde gerçek olma niteliği kazanmış bu izlenime ısrarla sarılmıştır. Bu izlenim birkaç yıl sonra ağabeyi bir apandisit ameliyatı geçirdiği zaman yeniden canlanmış gibi görünmektedir; bunun bir nedeni de kesilmiş ve bir şişe alkol içinde saklanan apandisit hastaya gösterilmesidir. Demek ki, burada tarihsel bir gerçek sonraki uydurma bir fanteziye dolaylı yoldan aktarılmıştır.

Tüm fanteziyi oluşturan malzemenin bir bölümü açıkça tanınabilir. Korunma yolları hakkındaki ayrıntıyla ilgili kuşku, küçük çocuğun olduğu kadar yetişkinin de bilinçdışı kuşkusunu temsil eder: Babalar oğullarını iğdiş eder mi? İğdiş edilecek miyim? Hastanın fantezilerine karşı tutumu çift yönlüydü. Hasta, bir yandan onların ayrıntılarına inmek için büyük bir zihinsel enerji ve anlayış gücü harcıyor, öte yandan onları çılgınca ve gülünç buluyor, onlardan utanıyor, bu çocukça ve garip malzemenin onu nasıl bu denli meşgul edip heyecanlandırabildiğini anlayamıyordu.

Mazoşistlerin canlandırdıkları sahnelerin, tabiri caizse, sahneye konmuş fanteziler oldukları ve zevkin doruğuna ulaşabilmek amacıyla bu fantezilerin eski özelliklerini değiştirip onlara yeni özellikler ekledikleri vurgulanmıştır. Anali-

tik gözlemlerden elde edilmiş çok sayıda izlenime göre, heyecan verici bir fantezi başlangıçta kendiliğinden ortaya çıkar ve sonra uyarılma amacıyla kasıtlı olarak üretilir. Bazen de fantezi zorla ortaya çıkartılabilir. Goethe şiire “komuta” edebiliyordu. Bu nedenle, genetik açıdan da mazoşizm fanteziyle başlar görünmektedir. Sonraki mazoşistik durumlarda fantezilerin önemi azalmaz, hatta artar bile. Eğer cinsel uyarılma başlangıçta bir fanteziyle birlikte gerçekleşiyorsa, daha sonra cinsel uyarılmanın, hareketsiz haldeki fanteziyi uyardırması mümkündür.

Mazoşizmin cinsel nitelikten arındırılmış biçimlerinde, yaşama karşı bir tutum olarak mazoşizmde fantezinin oynadığı rol kendine özgüdür ve şimdiye dek kabul görmemiştir. İlk bakışta burada fantezinin bir rolü olmadığı ya da önemsiz bir rolü olduğu düşünülebilir. Bu ancak, kişinin yaşamına egemen olan ve mazoşistik doyumuna açıkça katkıda bulunan kalıcı bireysel fantezilerin yaratılmasının ender olması durumunda doğrudur. Bireysel fikirlerin üretilmesi burada gereksizdir, çünkü herkes din ve gelenek yoluyla kendisine ulaşan toplumsallaştırılmış kitle fantezilerine başvurabilir. Bireysel olarak fantezi görünüşte yok olmuştur ve bu şekilde hemen hemen hiç seçilemez. Oysa fantezi ilgili kişinin tüm yaşamı ve yazgısı üzerine yayılmıştır ve ona belirli bir rol yüklemiştir. Kişinin tüm yaşam anlayışı bilinçdışı bir mazoşistik fantezi tarafından yönetilir ve onun filizlerinin bilinçli duruma gelmesi nadiren olasıdır. Cinsel partnerin yeri daha yüksek güçler tarafından işgal edilmiştir; erotik nitelikli işkencenin yerini yazgının darbeleri almıştır ve bunlar gizli bir doyum sağlar. Tüm bunları daha ileride açık bir biçimde irdedeleyeceğim.

Burada yalnızca, mazoşizmin özü olarak fantezinin öneminin şimdiye dek takdir edilmediğini ve onun vazgeçilemezliğinin hâlâ kabul edilmemiş olduğunu vurgulamak istedim. Yine de, bu şekilde ihmal edilmiş olan hayal gücü öcünü almıştır. O, bazı analistlerin kuramlarına sızmış ve onları bu denli hayalci yapmıştır.

3

Mazoşizmin ikinci özelliği, garip bir cinsel doyum elde etme sürecinin olmasıdır; bu şimdiye dek tüm yönleriyle ele alınmamıştır. Değinilen süreç, gerilimin gelişmesidir. Bu garip gerilim ögesinin iki özelliği normal cinsellikteki her şeyden çok farklıdır: Kaygı faktörünün ağır basması ve belirsizlik durumunu uzatma eğilimi. Mazoşistik gerilim, zevk verici ve kaygı verici olma arasında herhangi bir cinsel gerilimden daha çok bocalar ve bu durumu sürdürme eğilimindedir. Bu, boşalma doğru olan doğal dürtüyle uyuşmaz. Görünüşe göre bu iki özellik arasında araştırmak zorunda olduğumuz, yaratılıştan bir bağ vardır.

Her şeyden önce, bu bocalamanın genel bir zihinsel belirsizlik işareti olduğunu varsaymak isteriz. Ama bu belirsizlik cinsel alanla sınırlanmış olduğundan, bu varsayımı reddetmek durumunda kalırız.

Mazoşistin duyduğu cinsel zevk, normal cinsel deneyimde olmayan ya da yok denecek kadar az olan bir kaygıyla lekelenmiştir. Burada gerilimin akışı tümüyle farklıdır.

Normal cinsel gerilim eğrisi için "gerilim" sözcüğü son derece uygundur. Mazoşistik gerilim eğrisi olsa olsa "belirsizlik" olarak nitelendirilebilir. Bu ikisini karşılaştırdığımız zaman, gerilimin orgazma ve boşalma ulaşmak için kendiliğinden var olan bir eğilimle birlikte basit bir uyarılma durumunu anlattığını görürüz. Tam aksine, belirsizlik durumu, belirsizlik ögesini "askıya almış olmayı", ağırdan almayı içerir; aynı zamanda bu durumun kesin bir bitiş fikri de yoktur. Belirsizlik durumunun şiddetli ıstırabından söz edebilirsiniz, böylelikle onun içindeki acı dolu, hatta dayanılmaz ögeyi tanımlarsınız. Ama aynı deyim, Noel zamanı coşkulu bir heyecanla Noel Baba'yı bekleyen çocukların sevinçli beklentisi için de kullanılabilir. Tıpkı bir polis romanı okuyucusu gibi, jürinin kararını bekleyen suçlu da "belirsizlik" içindedir. Goethe'nin "*Hangen und Bängen in schwebender Pein*"ı (Hangen

ve Bangen belirsizlik acısı içinde), böyle bir belirsizlik durumundaki zevkli ve kaygılı ortamı anlatır. Garip görünüşlü bir aygıttan aşağıya asılı olmak ya da askıya alınmış olmak gözde mazoşistik uygulamalar arasındadır. Muhtemelen bu, belirsizlik duygusuna işlevsel bir nesnellik vermektedir.

Mazoşistik gerilim eğrisinin ikinci özelliği gerilimi uzatma eğilimidir; oysa normal cinsel yaşamda bunun tam tersi bir istekle, gerilimi yok etme arzusuyla karşılaşırız. İhtiyatla konuşacağız: Mazoşizmde böyle bir eğilim var *görünmektedir*. Yüzeysel olarak bakıldığında bu, mazoşistin, zevki yalnızca Nietzsche'nin şu sözünü aktardığı anlamda sürdürmeyi istediği anlamına gelir: "Çünkü tüm sevinçler sonsuzluğu ister."* Ama bu görünüşte böyledir; herhangi bir eleştirel inceleme, mazoşistin ön hazzı uzatmaya ya da daha önemlisi, nihai hazdan kaçınmaya çalıştığını gösterir. Burada mazoşizm, ön hazzı sıkı sıkıya tutunan diğer tüm sapkınlıklardan ayrılır: Mazoşizmde nihai hazdan kaçınılır, çünkü bu, kaygı içerir.

Nihai hazzın ertelenmesi ve ondan tümüyle vazgeçilmesi bir benzeşimle kolayca açıklanabilir: En sevdiği yiyeceği en sona saklayan çocukları hepimiz biliriz. Bu eğilim bir eğitime yararlı bir alışkanlık gibi, ilerideki öz denetim için temel bir eğitim gibi görünebilir. Ama eğitimci, bu alışkanlığın içerdiği aşırılık tehlikesinin de farkına varmalıdır: Çocuk sonunda bu değerli son lokmadan tümüyle vazgeçmeyi de öğrenebilir. Saklama, vazgeçmeye dönüşmüştür, öz denetim eğitimi perhizcilik şeklini almıştır. Çok sevdiği İsviçre usulü bir pastayı bir çekmeceye koyan ve onu yeme arzusuyla karşı direnen bir delikanlı tanıyorum. Birkaç gün sonra çekmeceyi açtığı zaman pastanın küflenmiş olduğunu gördü.

Buna benzer cinsel davranışlar ergenlik çağında oldukça yaygındır: Mastürbasyonun tipik bir şekli, elle yapılan hareketi durdurmak ve düşünceleri başka yöne yönlendirmek

* F. Nietzsche, *Thus Spake Zarathustra* (Böyle Buyurdu Zerdüş), Modern Man Library baskısı, s. 321.

yoluyla boşalmaktan kaçınmaktır. Bir süre sonra mastürbasyona yeniden başlanır ve tam boşalma öncesi mastürbasyon yeniden durdurulur. Bu tür mastürbasyon yapanlar genellikle cinsel zevki uzatma amacıyla bunu yaptıklarını ileri sürerler. Ama sonuç çoğunlukla boşalmanın erken gerçekleşmesi ya da bunun zevksiz olması ya da hiç olmamasıdır. Bunların hepsi orgazmın nihai hazzından vazgeçmekle eş değerdedir.

Görünüşe göre, bu erteleme ya da nihai hazdan kaçınma, belirsizlik duygusunun doğasıyla uyuşur. Bir yandan nihai haz çok arzulanır, diğer yandan, bizim için henüz karanlıkta olan nedenlerden ötürü bundan kaçınılır. Tüm mazoşistik saplantı vakalarında bu iki çabalamadaki çatışma ruhsal bir durum yaratır; bu, gerilim eğrisine zevkli olanla zevkli olmayan arasındaki karakteristik bocalamasını verir. Paradoksal bir anlatımla: Zevkli bir hoşnutsuzluk. Mazoşist sanki hem gerilimden kurtulmayı, hem de ona tutunmayı istemiştir, “hem pastasını yemek hem de ona sahip olmak.” Sonuçta, mazoşist gerilimden kurtulur ya da gerilim onu yüzüstü bırakır. Zevk alma çabası gittikçe azalarak hoşnutsuzlukla, zevk alınmayan bir boşalmayla ya da boşalmasız bir gerilim dağıtımıyla son bulur.

Belirsizlik faktöründe mazoşizmin cinselliğe vurduğu damga görülebilir. Bu, hem zevk almak, hem de kendi kendine eziyet etmek için çelişkili bir çabalamadan oluşan bir alışımı temsil eder. Mazoşizmde cinsel heyecanın tipik akışı gerilimi kısıtlama eğilimindedir; böylelikle, cinsel heyecan gerilimi doyurucu bir orgazmıla dindirmekten çok, onu “belirsizlik durumunda” bırakır.

Belirsizlik durumu, ya fantezilerde ya da mazoşistik sahnede heyecanlanma sırasında ifade bulur. Daha önce değindiğim Molok sahnelerinin birinde bu etkilerin bir örneği vardır. Fantezinin içeriği şöyledir: Birkaç genç adam yakılarak Molok’a kurban edilecektir. Kurbanlar teker teker, altında Molok’un ağzının parıldadığı hareketli ızgaranın üstüne asılır; bedenlerinin ızgaraya temas eden kısımları hafifçe kav-

rulmuştur. Ama fantezinin en önemli sorusu şudur: Gençler asılı kalıp yavaş yavaş yanacaklar mıdır, yoksa hızlı ve acısız bir ölümü isteyerek kendilerini alevlere mi atacaklardır? Ya da, kendilerini büyük ateşin içine “bırakmadan” önce daha ne kadar süre bu işkenceye dayanacaklardır? Hastanın genellikle bir sonraki kurbanla özdeşleştiği, böylelikle kendisinden önceki kurbanın “belirsizlik acısını” çektiği ve aynı zamanda kendi yazgısını beklediği dikkate alınırsa, belirsizlik durumunun uzaması anlaşılır. Fantezi bazen ateşin iki ateşçi tarafından hazırlanışının ayrıntılı bir tasviriyle başladı; kendileri de tutsak olan ateşçiler, sonunda yanarak öleceklerini bilmektedir. Eğer fantezide “senkronizasyon” başarılıysa, boşalma kurbanın sonunda kendisini “bıraktığı” zaman gerçekleşir.

Aynı hastanın başka bir fantezisi, Diaz del Castillo’nun* kitabındaki bir olay çerçevesinde gelişmiştir. Azteklerin Portekizli tutsaklarından biri, on sekiz gün boyunca arkadaşlarının öldürülmesini seyretmeye zorlanır; mahkûmların sonuncusu olarak o da sonunda işkenceyle öldürülecektir. Bu fantezideki belirsizlik faktörü, canlı insan bedeninin önce hangi kısmının derisinin yüzüleceği, bunu hangi kısmın izleyeceği, kurbanın hangi tepkileri göstereceği ve bayılmadan önce bu büyük acıya ne kadar süre dayanacağıyla ilgili spekülasyonlar tarafından sağlanmıştı. Fantezilerin bu evresi Marsyas mitini çağırıştırır. Molok ateşi üzerindeki ızgaranın teknik ayrıntıları, cinsel heyecan dinerken ya da azalırken hayal kurma sırasında düşünülmüştü.

Mazoşist bir kadın hakkında bilgi vermek amacıyla, dar bir kalıp ya da sıkı bir korse takılmasıyla ilgili bir fanteziyi sunuyorum. Hastanın her zaman üstünde taşımaktan hoşlandığı bu araç onda yoğun bir cinsel heyecan yaratır ve o bunu belirli bir düzeyde uzun bir süre devam ettirebilir. Fan-

* İspanyol sömürgeci ve tarihçi. Cortés ile Meksika’nın fethine katılmış, gözlemlerini *Historia Verdadera de la Conquista de la nueva Espana* (Yeni İspanya Fethinin Gerçek Tarihi) adlı kitabında yazmıştır. (Ed. n.)

tezi genellikle aracın satın alınması fikriyle, tezgâhtar kadının onun hakkında ne düşüneceğiyle ilgili kuşkuyla ve satın almanın ertelenmesiyle başlar. Fantezinin kökeni geçmişteki bir olayda yatar. Kötü bir duruş biçimi olan küçük kıza annesi tarafından bir süre için ortopedik bir kalıp takması emredilmişti. Küçük kızın omuzlarındaki baskının erotik anlamı bir sonraki tarihsel dönemde artmıştı. Birkaç yıl sonra biraz büyümüş olan kız, ağabeyiyle güreşmeyi âdet edinmişti. Oyunun kurallarına göre yenilenin yere yapıştırılması ve bu pozisyonda belirli bir süre tutulması gerekiyordu. Kız kendisini umutsuzca savunurdu, ama her zaman sözcüğün hem mecazi hem de gerçek anlamında “pes etmek” zorunda kalırdı. Buradaki belirsizlik hissi, güreş karşılaşmasının sürmesindeki belirsizliğe ve orada yatmanın süresine bağlıydı. Ne de olsa ağabeyinin her zaman, onu yere yapıştırmama olasılığı ya da yerde olmasına rağmen omuzlarını kaldırabilmesi olasılığı vardı.

Mazoşizmi değişmez bir birlik olarak düşünmek yanlıştır. Yanlış yorumlamalar ve fikirler hiçbir evreyi, gelişimi ve dönüşümü kabul etmeyen bu hatalı anlayıştan kaynaklanır. Başlangıcından bu yana, bu eğilimin uzatmalı bir ruhsal gelişmenin sabit ve sürekli bir sonucu olduğunu varsaymak, çıkmaz bir sokağa girmektir. Örneğin Wilhelm Reich gibi, bazı analistler mazoşizmin uyarılmayı artırma yeteneğinin olmadığı ilan ederlerse, bu, çözümün önüne aşılabilir bir engel koymak olur. Mazoşistin gerilimi orgazm noktasına kadar artırmaktan kaçınmadığını belirtmiştim. Bunun açıklaması, mazoşistin yeteneksizliği değil, kaygıyla ilişkisinden ötürü nihai hazdan kaçınılmasıdır.

Gelişmenin sonraki aşamasında, ayrıca kaygının yer değiştirmesi yoluyla, sonunda orgazma yol açacak olan gerilimden kaçınılır. Mazoşistlerde çoğu zaman rastlanan iktidarsızlık, bu sürecin yalnızca nihai sonucunu temsil eder. W. Reich’in, nihai hoşnutsuzluğun, nihai hazzın yerini alması için yoğun zevkin artırılmasının hemen engellendiği ve hoş-

nutsuzluğa dönüştürüldüğü varsayımı doğru değildir. Bu, mazoşistik gelişmenin bir sonucu olabilir ama mutlaka böyle olmak zorunda değildir. Başlangıçta, orgazma yol açmadığı sürece heyecan artışı çok arzulanmıştır. Ancak nihai haz korkusu -ya da tam anlamıyla, nihai hazzın *sonuçlarından* duyulan korku- ezici olduğu zaman heyecan artışından kaçınılmıştır. Belirsizlik faktörünün önemine derinlemesine bir bakış, bununla ilgili başka bir kuşkuya yer vermez. Ama cinsel heyecanın artması, kaygının da yükselmesine neden olur ve artan gerilimin her belirtisine daha ivedi bir "tehlike işaretiyle" tepki gösterilir.

En nihayetinde iktidarsızlıkla sonuçlanana dek, kaygının uzaması ve yer değiştirmesi, heyecan artışının istenmediğini düşündürür. Bu sonuç Hristiyanlığın erken dönemindeki perhizcilerin ulaştığı sonuca benzer; onlar, ahlaki irade güçlerinin şiddetli arzu deneyinden geçmesine izin vermemişler ve bu gibi olaylardan dikkatle kaçınmışlardı. Orgazmdan ve cinsel doyumdan kaçınılma nedeni bunların gizemli cezalara yol açmasıydı.

Şimdi belirsizlik faktörünü daha iyi anlıyoruz. Bu, deyim yerindeyse, gerilim içinde bir gerilimi temsil eder. Onun zevkle kaygı arasında bölünmüş doğası, orgazma ulaşıp ulaşılmaması kuşkusuyla ya da duraksamasıyla ilgili görülebilir. Yasaklanmış olan eşikten öteye geçme arzusu yeterince ivedidir, ama bunun sonuçlarından duyulan korku da o derecede güçlüdür ve sonunda en güçlü duruma gelir. Bu nedenle, belirsizlik duygusu cinsel gerilimle değil, kaygı tarafından dönüştürülmüş cinsel gerilimle aynıdır. Başlangıçta bu, hiç de zevk verici değildir ve zevk verici hale gelmesinin tek nedeni, hiç yoktan iyi olması -orgazmın yerini almasıdır.

Mazoşizmde değişik evrelerin gelişiminin ve çeşitli olasılıkların önemini tekrar vurgulamalıyım. Belirsizlik faktörünün konumu, bu çeşitli yolların yönünü gösteren bir pusulayla kıyaslanabilir. Bu gelişmelerden biri şu şekilde açıklanabilir: Kaygının eşlik ettiği zevkin yerini, zevk veren kaygı

alır; bu bir zevk ve kaygı osmozuyla sonuçlanır. Mazoşizm yerleştiği zaman, ruhsal stresin yön değiştirmesiyle, bu kaygı arzulanır ve zevk alınır olabilir. Belirsizlik duygusunun yeri, kaygının arzuyla beklenmesine yol açacak derecede değişebilir. Bunun gibi garip bir karışım gelişmiş mazoşizmle tümüyle bağdaşacaktır. “Ne kadar hoş işkence yapıyor,” mazoşistik algıyı tanımlayan bir hastanın söylemidir.

Başka sapkınlıklarda heyecan akışıyla karşılaştırırken, belirsizliğin mazoşizmin öne çıkan özelliklerinden biri olduğunu görürüz. Ancak, belirsizlik faktörünün öneminin yalnızca mazoşizm alanına özgü olmadığı burada belirtilmelidir. Belirsizlik faktörü, duygu tonunun -bugüne dek çok az anlaşılabilmiş- kendine özgü ince bir ayrıntısıdır, çok daha geniş ruhsal durumları kapsar birçok değişik ruhsal olayda rol oynar.

Gerilim eğrisindeki rahatsızlığın, nihai hazzı yavanlaştırarak ona izin vermediğini ya da nihai hazzın karakterini tersine, nihai hoşnutsuzluğa, dönüştürdüğünü belirttik. Eğer zevk kaygıya sızarsa, belirsizlik zevki olumlu anlamda yoğunlaştırır, böylelikle zevk için çabalamadaki baskıyı artırır. Zevk güçlü rakibe boyun eğer- gönülsüzce ama memnuniyetle. Hiçbir anlatım, bu gönülsüzce-gönüllü boyun eğmenin doğasını, Milton’un müziğin gücünü anlattığı dizeleri kadar iyi betimleyemez:

Müzikte öyle tatlı bir zorlama vardır ki,
Zorunluluğun kızlarını yatıştırır
Ve dengesiz Doğayı yasasına uydurur.

Bu noktaya kadar belirsizlik faktörünü, onun mazoşistik uygulamalarla ilişkisini dikkate almadan, mazoşistik fantezi-lerdeki etkinliği yönünden inceledik. Mazoşistik uygulamaların başlatılmasıyla birlikte durum değişir. Belirsizlik duygusunun araya girmesi mazoşistin cezalandırılmadan, aşağılanmadan ya da rahatsızlık çekmeden nihai hazzı ulaşması-

nı engelleyecektir. Dikkate alınması gereken ve belirgin bir biçimde göze çarpan bir seçenek vardır: Cezalandırılma, aşağılanma, rahatsızlık- orgazm; ya da rahatsızlığın olmaması, cezalandırılmanın olmaması- belirsizlik ve doyurucu orgazmın olmaması ve bunun sonucunda nihai rahatsızlık. Başka bir deyişle, eğer mazoşist (yalnızca hayalinde bile olsa) acı ya da rahatsızlık çekmişse orgazma ulaşabilir ve yoğun zevk alabilir. Bu durumda, gerilimin artması neredeyse normaldir. Böyle olmakla birlikte, mazoşist daha önce şiddetli rahatsızlık çekmemişse, belirsizlik artan gerilimin yerini alır, bu, daha sonra iktidar sorunlarına ve en sonunda iktidarsızlığa yol açar. Bu olasılıklar arasında bazı geçişler vardır, ama seçenekler tablosu bir bütün olarak kuşku duyulmayacak kadar doğrudur. Bu, mazoşistik tutum sergileyen herhangi bir tekil vakada gösterilebilir.

Bir düzeltme ancak, belirsizlik anının mazoşistik uygulamaların cinsel doyumdan önce geldiği vakalarda da -bir yer değiştirmede, beklenmedik bir yerde olsa bile- gösterilebileceği kadarıyla gereklidir. Mazoşistik bir sahnenin tanımlanmasını izleyelim: Yukarıda sözü edilen hasta düzenli olarak bir fahişeye gider, kendisini ona aşağılattırır, ona soyunması söylenir ve kalçalarına vurulur. Bundan sonra boşalma gerçekleşir. Sahnede olanlar kabaca bunlardır. Ayrıntıların daha yakından ve dikkatle incelenmesi, sahnenin iki belirgin bölüme ayrılabilceği konusunda bizi ikna etmelidir: vuruşun beklenmesi ve mazoşistik eylemin gerçekleşmesi. Başlangıcın tümü ilk bölümde geçer: Sahnenin hayal edilmesi, merdivenleri çıkarkenki beklenti ve ağız dalaşı. Aşağılanma, manalı hareketler, sözlü tehditler ve son olarak darbenin umutla beklendiği dakikalar. Bu bekleyiş darbenin kendisinden daha etkili bir uyarandır. Bazı durumlarda azarlanmak ya da tehdit edilmekle ulaşılan gerilim nihai hazzı yaratmaya yeterlidir.

Bu beklentinin ruhsal niteliği kesinlikle belirsizliğe teka-bül eder. Bu, zevk dolu ve kaygılı duygular arasında gidip

gelir. Daha doğru bir deyişle, bu beklentinin cezalandırılma ve aşağılanma korkusundan zevk aldığını söyleyebiliriz. Bu nedenle, bu sapkın uygulamada da belirsizlik duygusunun yaşandığını ve dikkati çektiğini söyleyerek, bir önceki varsayımımızı doğrulayabiliriz. Bu duygunun rolü azalmış, zevk verici-kaygılı rahatsızlık beklentisi yön değiştirmiştir.*

Başlangıçtaki fanteziyle belirsizlik faktörünün psikolojik olarak birbirlerine ait olduğunu şimdi görebiliriz. Ayrıntıların, ertelemelerin, engellerin, kuşkuların ve şüphelerin hayal edilmesi, belirsizlik anıyla aynı amaca hizmet eder. Bunlar, belirsizliği yaratan eğilimlerin entelektüelleştirilmiş filizlerinden başka bir şey değildir.

Mazoşistik sahnede belirsizlik durumunu fanteziyle kıyaslarsak şu yöne geliriz: Birinci vakada zevk ve kaygı arasında gidip gelen gerilim beklenen cezaya, aşağılanmaya ve onursuzluğa yöneltilmiştir. İkinci vakada gerilim nihai hazzıya yöneltilmiştir. Buradan, nihai hazdan aşağılanma ve ceza nedeniyle kaçıldığı sonucunu çıkarmaya yalnızca bir adım vardır. Bu kaygının sonucunun, cinsel ilişkide nihai hazzıya ulaşmamak ya da nihai hazzı nihai rahatsızlığa dönüştürmek olduğu dikkate alınabilir.

Fantezideki gerilim başlangıçta zevk vericidir ve karakteri, fikre eşlik eden kaygının etkisiyle değişmiştir. Başka bir deyişle, belirsizlik faktörü şimdi, bilinçdışı kaygının etkisiyle değişmiş, eski, tanıdık cinsel gerilim olarak ortaya çıkmıştır. Mazoşistik sahnede -gelişmenin yeni bir evresi- kaygı zevk alınabilir olmuştur. Kaygı yüklü bir zevk, yavaş yavaş zevk alınabilir bir kaygı durumuna gelmiş ve belirsizlik duygusunun niteliğini saptamıştır. Bu gelişmenin psikolojisinin anlaşılması, bu sapkınlığın farklı algılanmasına yol açmalıdır: yalnızca bu gelişmenin tamamlanması bile gerçek mazo-

* Bu tür bir duyguyu gözlemleyen S. Nacht acının korkuyla beklenişinden söz eder. Stresin kaygıdan zevke dönüşmesi gibi, belirsizliğin ikili doğası da bu tanımlamada atlanmıştır. *Attante voluptueuse de la douleur* (Acının şehvetli beklenişi)nden söz etmek daha doğru olur.

şizmi oluşturur. Bu anlayış şudur: Mazoşizm, bugüne dek sanıldığı gibi, rahatsızlık çekmekten zevk almak değil, rahatsızlık *beklentisinden* zevk almaktır. Başlangıçta, zirveye ulaşmakta ve orgazmda yatan zevk vurgusu kaygılı bir beklentiyeye yönlendirilmiştir. Bu yer değiştirme, kaygıyı bilinen niteliğinden yoksun bırakmıştır. Kaygının kendisi bir zevk ögesi durumuna gelmiştir. Belirsizlik duygusuyla ön haz arasındaki ilişkiye gelince, ön haz nihai hazzı küçük dozlar halinde bekler. Bu, bir anlamda orgazmın tadına bakmaktır. Belirsizlik duygusu da aynı türdendir, ama o aynı zamanda cezadan geleceği umulan bir rahatsızlık beklentisidir; bu, yasaklanmış, ama arzulanan bir yemeğin tadına bakmakla kıyaslanılabilir. Bu nedenle bu, ön haz artı ön rahatsızlıktır ve sonunda giderek ön rahatsızlığa dönüşür.*

Ama nasıl oluyor da mazoşizmde bu ön rahatsızlığın peşinden koşuluyor? Hepimiz ne zaman bir rahatsızlık ya da acı geleceğini bekleysek, bu korkulan duyguyu geri itmeye çalışırız ve onu davet etmeyiz. Kesinlikle gelecek acıdan bir avans almayı istemeyiz. Ciddi bir ameliyatla karşı karşıya olan bir kişi gelecekteki acıyla ilgili bir önsezi elde etmek amacıyla parmağını kesmez. Ama yine de herkes bazı koşullar altında buna benzer bir şey yapmıştır.

Örneğin, bir diş ağrısının, birden gelen ve duran, ani ve keskin sancısını hisseder ve zamanım olur olmaz dişçiye gitmeye karar veririm. Yarım saat sonra diş ağrısı geçer. Bunun tekrarlayacağını ve en kısa zamanda dişçiye gitmem gerektiğini bilirim. Dilimi oynatırım ve duyarlı dişe ihtiyatla yaklaşıyorum. Dişime dokunmak acı verir. Acıyacağını bilmeme rağmen birkaç dakika sonra bunu tekrarlarım. Bunu yapmakta-

* Doğal olarak bu dönüşümler sapkınların mazoşistik uygulamalarıyla kısıtlı değildir. Belirsizlik duygusu bu niteliği başka yerde de yüklenebilir. Bu anlayış Josh Billings'in gülünç küçümseyici ifadesinin genel olarak uygulanabilirliğini kuşkulu bir duruma sokar: "Kamçılanmayı beklemek çocukluğun en yavan dönemidir." Mazoşistlerin çocukluk dönemi anıları, belirsizlikle dolu bu gibi beklentilerden de zevk alınabileceğini kanıtlar.

ki amacım, kesinlikle yalnızca dişin hâlâ ağrıdığına kendimi inandırmak değildir. Bunda başka bir güdü de olmalıdır. Ağrının yeniden bir anda başlayacağından korkuyorumdur. Bu olasılığa kendimi hazırlamak ya da alıştırmak için dişe dilimle dokunurum. Ya da bir başka şekilde söylemek gerekirse, kaygıdan kaçınmak ya da ağrının şiddetlenmesini önlemek amacıyla dişime dokunurum. Böylelikle -kaygımdan ötürü korktuğum bir şeyi ararım. Ağrıyla birden karşılaşmamak ve ona hazırlıksız yakalanmamak için gönüllü olarak bir miktar acıya katlanırım. Bu, kasıtlı bir ön hoşnutsuzluk arayışı, minyatür bir mazoşistik eylemdir.

İşte akla daha yakın görünen bir başka örnek daha: Belirgin mazoşistik özellikleri olan bir kadın hasta, henüz küçük bir kızken kendisinde bir tür mazoşizm fark etmiş olduğunu söyledi. Küçük kız küvete konulduğunda ve dadı onu -belki de bir havlu getirmek için- yalnız bıraktığında kız soğuk su musluğunu açıp koluna birkaç damla su damlatıyor; böylelikle, hoş olmayan zevkli bir duygu yaşıyormuş.

Küçük kızın soğuk duştan nefret ettiğini ve ondan çok korktuğunu vurgulamaya gerek yok. Küçük kız soğuk suyla ıslatılmış süngerle silineceğini biliyor ve koluna birkaç damla soğuk su akıtarak bunu bekliyordu. Hiç duraksamadan, küçük kızın böyle davranmasının nedeninin çok korkmuş olması olduğunu varsayabiliriz. O, daha büyük bir rahatsızlığa karşı hazırlanmak ya da büyük bir kaygı yaşamak zorunda kalmamak amacıyla ön rahatsızlığı aramıştır.

Mazoşizmde olduğu gibi burada da beklenen ön rahatsızlık, sanki bir şoka karşı koruma ya da kaygının artmasını önleme görevi yapacaktır. Kaygıdan kaçınmak amacıyla hoş olmayan şey gönüllü olarak yapılmıştır. Küçük kız kolunun üstüne birkaç damla su akıtarak korku ya da telaş verici olayın minyatürünü yaratmış ve korkuyu hafifletmiştir. Korktuğu şeyin bir başkası tarafından ona yapılmaması önemlidir. O, korktuğu şeyi kendisi yapar. Korktuğu şeyi kendisi yapmıştır, pasif değildir, kendi yazgısının efendisidir. Pasiften

aktife bir dönüşüm içeren bu beklentinin yanında, geçici bir başka faktör de önemlidir: Gerilim daha uzun bir döneme yayılmış ve ona hazırlık yapılmıştır. Dadı soğuk su musluğu-nu açtığı zaman bir şok beklenenecekti. Çocuk musluğu açtığı-nda, gerilimi birçok zaman birimine bölerek onu azaltmış-tır. Küçük kız zihinsel olarak kendisini hazırlamış ve gerilimin birden artmasından kaçmıştır. İzlenimlerini dizginlemek için daha uzun bir süreye sahip olmakla, güçlü bir gerilimi ılımlı gerilime dönüştürmüştür.

Burada söz edilen faktörler her mazoşizm vakasında görülebilir. Ön rahatsızlık mazoşiste bir sürpriz olarak değil, onun kasıtlı buyruklarıyla gelir. Mazoşist yapılacak hoşnutsuzluğu teşvik eder, hatta bunun için komutlar verir. Hoşnutsuzluk, istememesine rağmen yapılan bir şey değildir. Ona ne yapılacağı ya da hangi cezayı veya aşağılamayı çekeceği kendisi tarafından seçilmiş bir anda, ritimle ve sırayla meydana gelir. Gerilim belirli bir zamana yayılmıştır ve bu nedenle kaygı hafiflemiş ya da yok olmuştur. Bu faktörleri gözden geçirdiğimizde, mazoşistin (çoğu zaman belirtildiği gibi) neden herhangi bir kaygı semptomu göstermediğini tahmin etmeye başlarız. Kaygı gelişmez, çünkü mazoşist kaygıdan kaçınma amacına ulaşmıştır. Kaygı çekmek yerine kendisini acı çekmeye bırakmıştır. Aşağılanmadan, utançtan ve cezadan korkmak yerine, bunları kendisi oluşturmuş, böylelikle zor bir yazgının efendisi olmuştur. Tüm bu durumları bekleyerek, onları korkudan arındırır. Yönü bakımından, mazoşistik mekanizma geleceğe doğru bir kaçıştır.

Belirsizlik duygusu kendisini kaygının son kalıntısı olarak ortaya koymuştur. Yalnızca bu faktörün incelenmesi, mazoşistin, sapkınlığıyla, kaygının gelişmesinden nasıl kaçındığını anlamamıza olanak sağlar. Mazoşist ceza ve aşağılanma korkusundan kaçmak amacıyla bunları kendisi düzenler. Belirsizlik faktörünün değerlendirilmesi bizi daha ileriye, mazoşizmde önemli bir faktör olarak rahatsızlık için zihinsel hazırlığın açığa vurulmasına götürür. Mazoşistik zevkin rahat-

sızlığın kendisinden daha çok bu rahatsızlık beklentisine bağlı olduğu ileri sürülebilir.

Diğer yönden, belirsizlik faktörünün işlevine bir bakış mazoşistik gelişmenin ikinci olasılığını açıklar. Eğer kaygıdan kaçınma mazoşistik gelişmenin en önemli özelliklerinden biriye, zevkin sonradan nasıl rahatsızlığa dönüştüğü, nihai hazzın nasıl ertelendiği ve sonunda ondan nasıl vazgeçildiği anlaşılır. Bir karşılaştırma burada işe yarayabilir: Bir kişinin geçmişte, yüksek atlama yaptığı sırada kendisini kötü yaraladığını varsayalım. Uzun bir zaman sonra bu kişinin karşısına yeniden bir atlama yapma fırsatı çıkar. Adam koşar, sıçrama noktasına ulaşır, hatta yüksek atlama hareketine başlar, ama son anda nedense atlayamaz. Kuşkusuz, engel, adamın geçmiş deneyiminden kaynaklanan bilinçdışı bir kaygıdır. Daha sonra adam yine sıçrama noktasına koşar, ama bu kez kaygı atlamaya başlamadan önce ortaya çıkar. Adam bundan sonra yalnızca koşar ve başarısız olacağından emin olduğundan sonunda atlamaktan tümüyle vazgeçer.

Ama böyle bir karşılaştırma yapmaya hakkımız var mıdır? Sapkın ve mazoşist karakterlerle gerçekleştirilen çok sayıda analitik deneyim, hastaların anılarının ve semptomlarının bize zorla kabul ettirdiği kurgulamalar bunu destekler. Eğer analitik tedavi sırasında yolu tersinden incelemekte başarılı olursak, bu kurgulamalar bir bakıma dolaylı olarak doğrulanmış olurlar. Bu yolla, mazoşistik fantezileri olan iktidarsız bir adamın iyileşme yolunda geri dönerken, yukarıda belirtilen tüm istasyonlardan geçtiğini görürüz. Bazı tipik vakalarda, kaygının gelişmesinden değil, şiddetli bir korku duygusu patlamasından kaçınmanın hedeflendiği gösterilebilir.

Musluğu açarak şiddetli bir kaygı krizinden kendisini koruyan küçük kıza mazoşist denilebilir mi? Kesinlikle hayır. Bu uygulamadan elde edeceği bir zevk faktörü yoktur. Bu, mazoşizmin önkoşullarından ancak birine uyar: Kaygıdan korunma. Mazoşizmin diğer işlevi dürtülerin doyuma ulaş-

tırılmasıdır ve bu işlev daha ilkel ve daha önemlidir. Kaygı, hiç beklenmedik bir biçimde köşe başında beliren bir polisin neşeli bir kutlamayı bozması gibi, sonradan ortaya çıkar ve zevk dürtüsünü bozar. Önceki gibi serbestçe eğlenmeye başlamak için davetsiz misafir ya susturulmalı ya da yok edilmelidir. Bu nedenle, kaygıyı yenmek ya da ondan kurtulmak bir görev durumuna gelir. Ancak içgüdüsel amaçlara ulaşma, temel unsur olarak kalır.

Bir sapkınlık olarak mazoşizm boyun eğme ve kaygıdan kaçınmada, normal cinsel ilişkide görülen mazoşistik fantezilerden daha başarılıdır. Sapkınlık, davetsiz misafiri bir an önce göndermek ve onun yarattığı tehditten kurtularak zevke yönelmek amacıyla cezaya ya da rahatsızlığa razı olur. Bunun gibi beklenen bir rahatsızlık tepkisel olarak sonunda artmış, doyum getiren yoğunlaşmış zevke bile yol açabilir, üstesinden gelebildiğimiz her korku gibi.

Zevk ve kaygı veren duyular arasında gidip gelen belirsizlik duygusu, zevke ulaşma ve acıdan kaçınma girişiminin ifadesi olarak açığa vurulmuştur. Bu nedenle mazoşizm, iki zıt görevden doğan garip bir girişimdir. Belirsizlik faktörü, mazoşizmin gelişmesinin ve özünün hem işareti hem de kanıtıdır. Bu, sapkınlığın doğuşunu belirleyen durumlarda ortaya çıkar. Mazoşizm gerçek bir sapkınlığa dönüştüğü zaman, belirsizlik mazoşistik fantezilere eşlik eder ve kalıntı olarak kalır. Cinsel olmayan, toplumsal mazoşizmde daha farklı şekillerde ifade edilse de karakteri değişmez.

4

Tüm mazoşizm vakalarında görülen belirgin özellikleri tanımlamaya söz vermiştim. Bu özelliklerden fantezi bize, her şeyden üstün ve birincil önemde, belirsizlik faktörü ise ikincil önemde görünmektedir. Üçüncü belirgin özellik, gös-

terişçilik olarak adlandırılacaktır; bu adın verilme nedeni ile-ride açıklanacaktır. Bununla, acı çekmenin, rahatsızlığın, aş-ğılanmanın ve rezil edilmenin sergilenmediği hiçbir mazo-şizm vakası olmadığının gözden kaçırılmayacağı vurgulan-mak istenmiştir. Bazı vakalarda bu özelliğin apaçık olduğu dikkate alınırsa, bu kadar uzun zamandan beri bunun neden önemsenmediğine hayret edilmelidir. K. Horney, J. Lampl ve K. Menninger gibi bazı analitik gözlemciler bu görüşe yak-laşmalarına karşın, mazoşizmin yalnızca narsistik ve teşhir-cilik niteliklerini belirterek, gösterişçiliğin öneminin farkına varmamışlardır. İleride, bu adlandırmaların yanıltıcı olduk-larını göstereceğim. Adlandırmaların çok önemli olmadığı görüşünde olmama karşın -bir ismin ne önemi var?- bu ad-landırma aslında yanlış bir görüşü ifade eder.

Mazoşistlerin uygulamalarında soyunmanın ve gösteriş yapmanın tüm ruhsal ve doğal sonuçlarıyla ilgili olaylar o denli büyük bir rol oynar ki, bu, kişinin mazoşizmle teşhirci-lik arasında sabit bir bağ olduğunu varsaymasına neden olur. Eğer bu özelliği teşhircilikten çok gösterişçilik olarak adlandırmayı yeğliyorsam, bunu iki nedenden ötürü yapıyo-rum. Her şeyden önce, teşhirciliği yalnızca güzel ya da çeki-ci olduğuna inanılanın belirginleştirilmesiyle bağdaştıran yanlış kurgulamadan kaçınılmalıdır. Ayrıca, "gösterişçi" söz-cüğüyle bu gibi sergilemelerin saklı anlamına değinmek isti-yorum; bunlar daha sonra kesin bir şekil alacaklardır. Bura-da Jean-Jacques Rousseau örneğini anmak yeterlidir. Jean-Jacques Rousseau, tüm utanma duygusuna karşın, gelip ge-çen hanımlara çıplak kalçalarını gösterme zorunluluğu his-setmişti; böylelikle o, mazoşizmin yalnızca teşhirci doğasını değil, bir başka çok önemli özelliğini de göstermişti: ben bu-nu "kışkırtıcılık" olarak nitelendireceğim. Gösterme ya da görülmeyi isteme, aslında cinsel olarak doyurucu olan ceza-yı davet etmenin bir yoludur.

Ara sıra fantezideki ya da daha seyrek olarak gerçeklikte-ki gösteri, mazoşistik doyuma ulaşmak için yeterlidir. Kasap

fantezisi olan kıza atıfta bulunacağım. Kızın son derece aşağılayıcı ve onur kırıcı bulduğu çıplak yatma aynı zamanda onun için en zevk verici anlardan biriydi, özellikle kasapların ona aldırmadıklarını hayal ettiği an. Bir fahişeye giderek “kötü” olduğundan ötürü kendisini dövdürten adam örneğinde, soyunma ve sırtını açma, bunu izleyen gelen darbe kadar önemliydi. Burada, böyle bir gösteriyi narsizmden ayıranın ne olduğuna dikkat etmeliyiz. İlk bakışta, başkalarının gördüklerinin çirkin ya da güzel olarak nitelendirilmesinin bir önemi yokmuş gibi görünmektedir. Bir vakada, mazoşist kendi bedenini çekici bulabilir, dışkısını ise cinsel yönden uyarıcı olarak görebilir; bir başka vakadaysa bunlar iğrenç ve itici bulunabilir. Oysa, daha yakından bir inceleme daha karmaşık bir durumu açığa vurur. Kişinin bilinçli olarak kendi bedeniyle gurur duyduğu ya da bedeninden özel bir zevk aldığı vakalarda, arkadan gelen ceza ya da rahatsızlık daha şiddetlenir ve aşağılanma derinleşir. Beden bilinçli olarak çirkin fantezi ya da sergileme ise iğrendirici bulunduğu anda, bu duygunun kendisi mazoşistik zevkin bir özelliği haline gelir ve bu, temelde cinsel heyecana katkıda bulunur. Genç erkeklerin Molok’a ya da bir Aztek tanrısına sunulduğunu hayal etme yoluyla doyuma erişen adamın kurban fantezilerini anımsıyoruz. Bu korkunç ölüm için kabilenin yalnızca en yakışıklı gençleri seçilirdi. Bu kişiler herkese gösterilirdi. Tüm bu gençlerin -bu gençlerin tümü hayal görenin “dublörleridir”- “gülümseyerek, çırılçıplak bir vaziyette” idolün önünde durmaları fikrinden narsistik bir kibir anlamı çıkarabiliriz. Bu gençlerin güzel bedenleri herkesin hayranlığını uyandırırdı. Oysa, kurban edilecekler alevler içinde ölmek için seçilmeyi bir ayrıcalık olarak kabul ederler. Bu fantezide gururla çekilen işkence, idrarını ya da dışkısını yaparken izlendiğini hayal eden genç kızın fantezisindeki çaresiz aşağılanma ve utançtan doğan derin duyguyla karşılaştırılabilir; bu fantezi genç kıza belirgin bir mazoşistik zevk vermiştir. Fantezide heyecan verici bir etkisi olan ruhsal ya da zihinsel bozuk-

lukların aşağılayıcı ya da küçültücü bir biçimde sergilenmesi, sıklıkla ruhsal rahatsızlık ya da acının yerini almıştır. Bedensel ceza gibi, “utanç verici durumdan” da aynı kaygı-zevk duygusuyla zevk alınır.

Burada, mazoşizmin cinsellikten arındırılmış şekillerine giden yolun başındayız. Sözcüğün geniş anlamıyla, mazoşizmin yaşama karşı bir tutum anlamına geldiği, sapkınlığın söz konusu olmadığı vakalarda bile, bu gösterişçilik özelliği belirgin olarak görülür. W. Reich mazoşizm ve “ketlenmiş teşhircilik” arasında yakın bir ilişki bulduğunda, olayların dış yönlerinin onu aldatmasına izin vermiştir. Teşhirciliğin bilinçli olarak ketlenmesi, ters yönlerdeki gizli bir eğilimle çatışmaz. Bunun gibi çatışan güçlerin sonucu genellikle gösterişçi bir gizleme ya da ters işaretli bir teşhirciliktir. Küçükken pek çok mazoşistik fantezileri olmuş genç bir kadın, artık bunların belirtilerini göstermiyordu. Ama yine de, hiçbir şeyi başaramadığı, öne çıkan bir kişiliği olmadığı, güzellik ve cana yakınlık bakımından öteki kadınlardan aşağı konumda olduğu gerçeğine dikkati çekmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Sanki tüm dünyaya hiçbir önemi olmadığını göstermek istiyordu. Sanki iticiliğiyle gurur duyuyormuş gibi, bunu sürekli olarak konu etmesi çarpıcıydı. Burada da başka mazoşizm vakalarında olduğu gibi, izleyici ya da dinleyici için olmazsa olmaz koşulu vardır. Kişinin kusurlarının bu türlü sergilenmesi ya da büyütülmesi teşhirciliğin ketlenmesiyle hemen hemen hiç uyuşmaz. Bu “aşağı konumda” olan insanların, onlardan bekleneceği gibi neden suskun olmaya çalışmadıkları anlaşılamaz.* Reich’in son derece çarpıcı bulunduğu kendi kendini aşağılama ve küçültmeyle ilgili hiçbir

* Görüşlerimin çağdaş psikanalistlerinkinden ne derece farklı olduğuna, K. Horney’in görüşleriyle yapılan bir kıyaslamayla karar verilebilir; K. Horney için mazoşizm, “siliklik ve bağımlılık yoluyla yaşamda güven ve doyum elde etmek için” yapılan bir girişimdir (*New Ways of Psychoanalysis*). Yazar mazoşizmdeki yüzeysel ego kazançları izlenimi tarafından yanılgıya düşürülmüş görünmektedir.

kuşku yoktur, ama bu semptomların temel özelliği *gösterişçiliktir*. Onlar oradadır, ama daha da önemlisi, onlar son derece göze batıcıdır.

Örneğin, az önce sözünü ettiğim genç kadına bir gün daktilo kullanıp kullanmadığı sorulmuş. Kadın, “Çok iyi değil,” demiş, “aslında hiç kullanamıyorum.” Ertesi gün, sanki laf arasında söylüyormuş gibi, daktilo kursundan diploması olduğunu söylemiş. Çoğu zaman bölünmüş ya da çift anlamlı bir tutum görülür. “Gurur, kırıldıktan *sonra* ortaya çıkar,” denebilir. Acı çekme bağımlıları arasındaki gösterişçiliğin evrenselliği, düşmanca eğilimler kılık değiştirmiş bir melezi ya da tepkisel bir oluşumu zorlanarak yaratmış olsa bile kanıtlanabilir. Yukarıda sözü edildiği gibi, en sık rastlanan sonuç sergileme ve gizleme arasındaki uzlaşmadır. Bu, kulağa olduğundan daha çelişkili gelir. Bu garip ikirciklik toplumun her kesiminde görülür. Sık rastlanan bir örnek seçelim: Bir beyefendi, bir hanımefendinin bacak bacak üstüne atmış, rahat ve özgürce oturduğu bir odaya girer. Hanımefendi mutlaka oturuş şeklini hemen değiştirecek ve dağılmış olan eteğini düzeltecektir. Bazıları bunu edepliliğini gösterecek ya da vurgulayacak şekilde yapacaktır. Hanımefendinin hareketi, hem gösterme hem de saklama isteğini açığa vurabilir.* Mazozizmde, en incesinden en kabasına kadar, bu gibi uzlaşmalarla karşılaşırız. Aşağıda belirtilen örnek beni oldukça etkilemiştir: Bir kadın hastam ünlü bir orkestra şefinin gala konserine gidecekti. Yeni gece elbisesini giymek ve yakın zaman önce ona armağan edilen inci gerdanlığı takmak istemişti. Ama böyle harika bir giyim kuşamla bu küçük kentte dikkati üzerine çekmekten korktuğundan bunu yapmak istemiyordu. Bu nedenle, biraz kararsızlıktan sonra -burjuvaları şa-

* Bu denli çarpıcı bir saklamanın özü -psikanalizden on altı yüzyıl önce- Aziz Jerome’un Roma kadınlarına yazdığı bir mektupta keşfedilmişti: “Pelerin kazara beyaz omuzlardan aşağı kayarak onları meydana çıkarır ve sonra hemen hızla yukarı çekilir, sanki insanın seve seve görülmesini istediğini saklamakta acelesi varmış gibi.”

şırtmak için- konsere giderken gündelik giysilerinden birini giymiş. Sonuçta, doğal olarak, gece elbisesi giymemiş tek kadın o olmuş ve herkesin eleştirici bakışlarını üstüne çekmiş. Böylece gerçekten de göze çarpmıştı; aslında bu, kaçınmayı istediği durumun ta kendisiydi. Utanmış, ama kendisini üstün hissetmişti. Amaç yerinde duruyordu: dikkati çekmek; sonuç: ona bakılmış olması. Başlangıçtaki arzu, düşmanca eğilimle mücadele, ortaya mazoşistik bir uzlaşma çıkarmıştı: negatif bir gösteri ya da ters işaretli bir tür teşhircilik.

Bir avukat, tartışmalara tek kelime katkıda bulunmadan, yıllardır bir meslek kulübünün toplantılarına katılmaktaydı. Ama söyleyecek önemli şeyleri olduğunu bildiğinden, tartışmalara katılmayı içtenlikle istiyordu. Yine de konuşmaktan alıkonulmuştu, çünkü kendi kendine suskunluğunun nasıl karşılandığını sormuştu. Aslında o, hiçbir şey söylemeyerek dikkati çekiyordu. Burada, alçakgönüllülük görünümünün arkasında, belirgin bir dikkat merkezi olma eğilimi görülür. Bir kıyaslama yapacak olursak, bir menekşe gölgelikte geliştiğini herkese ilan eder. Mazoşistik psikolojinin daha yakından incelenmesi baskın bir teşhircilik ketlemesi söz konusu olmadığını gösterir. Olsa olsa işareti tersine çevrilmiş bir teşhircilik vardır. Kendini önemsiz gösterme, aşırı alçakgönüllülük sergileme vakalarında; sahte zafiyet ve aptal numarası yapılan vakalarda bile kendi kusurlarını ve eksikliklerini sergileme ve onlardan ötürü böbürlenme arzusu açıkça görülebilir. Çok sayıda mazoşistin güçsüzlüklerinden ve kötü niteliklerinden utanç duymaması ve onlardan ötürü böbürlenmeleri gerçekten çarpıcıdır. Niteliklerini en alt düzeye indirmekten, kusurlarını ve kabahatlerini sergilemekten mutluluk duyan mazoşistler içe dönük ikiyüzlü kişilerdir. Aslında bu kişiler kendileriyle gurur duyarlar, hatta kendilerini küçümsemekten ve aşağılamaktan gurur duyarlar. İyi nitelikleri ve yetenekleri sonradan daha parlak görünecektir. Alçakgönüllülükleri uydurmadır. Onlar belki de bizden çok daha büyük bir hırsla şan, şeref ve çekicilik isterler. Gölgede kalma eğili-

mi, parıldama arzusundan türemiş bir tepkidir. Bu, aynı zamanda, bu sürekli arzusunun bir göstergesidir.

Çektiği acıları sergileyen insanları herkes bilir. Mazoşizmde acı çekmenin belirgin bir biçimde çevreyle yüzleşme amacını güden bir dış yönü, dış dünya için tasarlanmış yapay bir görünümü vardır. Çevrenin dikkati olmazsa, acı çekme zevkli olma özelliğini büyük oranda yitirir. Mazoşistlerin verdikleri bilgileri dikkatle izlemiş olan herkes, bir *Mörike** şarkısından alınan "bu, yarı zevk, yarı yakınmadır" sözlerinin bu duruma çok uygun olduğu görüşüne katılacaktır. Acı çekmeye yönelmiş olan dikkatin azalması öfke ve huysuzluk yaratabilir. Genellikle ailesi, sık gelen nöbetlerinden ötürü büyük üzüntü duyan bir kadın hastam, bir gün uzun süre sızlana sızlana sofanın üstünde yatmış. Ağlayıp sızlanmasına şefkatli bir tepki alamayınca hasta ayağa kalkmış ve sancılarına aldırmış etmeden giyinmiş. Her zaman büyük ilgi gösterdiği hasta kadına bu kez ilgi göstermemiş olan bir aile üyesi, hastanın kendi kendine, "Eh, yapacak bir şey yok," dediğini duymuş.

Mazoşistin sessizce katlandığı gösteride, çoğu zaman saklama ve gösterme arzusunun bir karışımını görürüz. Kişiye haksızlık yapılmış olan bazı tipik vakalarda, bu gösteri sanki şu anlama gelir: "Kalbim kırılrsa bile, gazez beslemiyorum." Bu dikkat çekici, sessiz acı çekmenin görülmesi istenmektedir. Acı çekmekten doğan ağırbaşlılığa hayranlık duyulmalıdır. Burada bir itiraz doğabilir: Gösterişçilik niyeti olmayan bir acı çekme yok mudur? Tabi vardır, ama o zaman bu mazoşistik bir acı çekme değildir. Gösterişçilik mazoşizme özgüdür ve ondan ayrılamaz. Bu gösterişçilik özelliği vurgulanınca, bu çoğu zaman sahte ya da ikiye bölünmüş gelir. O zaman mazoşist, toplumsal anlamda çektiği acıyı öven ve bunu ilan eden, kendi mutsuzluğunun aktörü olan bir kişi gibi görünür. Bu özelliğin Hazreti Eyüp'ün talihsizliğini dostlarına

* Eduard Friedrich Mörike (1804-1875), Alman romantik şair. (Ed. n.)

göstermesindeki gösterişçi tarzda bile etkili olduğu kanısındayım.

Bu gösterişçilik özelliği fiziksel alanla da kısıtlanmış değildir. Örneğin, zayıflıklarını tüm dünyaya teşhir etme düşkünlüğü gösteren epik Rus yazarları Dostoyevski ve Tolstoy'u ele alınız. Aynı özellik burada da görülebilir. Mazoşist kişiliklerde olduğu gibi, mazoşist sapkınlık vakalarında da gösterişçilik özelliği vardır. Rousseau'nun *İtiraflar*'ı ve *Correspondence*'ı (Mektuplar), Baudelaire'in kendisini mazoşist fan-tezilere kaptırması ve bunu (*açık yüreklilikle*) itiraf etmekte zorlanması, akla gelen ilk örneklerdir. Dinler tarihi bu nitelik karışması örnekleriyle doludur. Hristiyanlığın ilk şehitleri, *İsa'nın büyük zaferi için* acı çekmelerinin görülmesine büyük önem veriyorlardı. İmanın bu tanıkları, şehitliklerinin tanıkları olsun istiyorlardı. Yaralarını ve kırılmış onurlarını göstermekten çok hoşlanıyorlardı. Tüm dünyanın tutkulu arzu-larını bilmesini istiyorlardı. Anatole France'ın etkileyici bir biçimde anlattığı Aziz Simeon Stylite gibi bir sütunun üzerinde yaşayan, çileciliklerini, sıkıntılarını ve tövbekârlıklarını herkesin göreceği şekilde Pazar yerlerinin tepesinde sergileyenler vardı.

Şehitlerin çektikleri acıları anlatan, on beşinci yüzyıldan kalma bir Fransız kitabı, mazoşistik zevk alma ve gösterişçilik özelliğiyle ilgili saf bir itirafı içerir. İtalya'nın Perugia şehrinde başkalarıyla birlikte tutuklanmış bir azizin idam edilmek için beklediği bildirilmiştir. Onunla birlikte bekleyenler hüznüldür; o ise neşelidir. "Sevinçliyim, çünkü dünya beni bir aziz olarak onurlandıracak!" der. Bu davranışla Hint fakirlerinin gösterileri ve Müslüman dervişlerin kendilerine işkence etmeleri arasında doğrudan bir bağ vardır. Kişinin acı çekmesi ve işkence çekerek ölmesi çok sayıda ünlü seyirci tarafından izlenmektedir. Yalnız çileciler ya da şehitlerle ilgili karşıt örnekler yalnızca görünüşte çelişkilidir. Tek başına yaşayan keşişlerin, çöldeki kutsal Yeremya'nın, Thebai'deki Aziz Anthony'nin ve kendilerine en korkunç cezaları uygu-

layan tüm münzevilerin tek ve çok önemli bir tanığı vardı: Tanrı. Ona, Onun için nasıl acı çektiklerini göstermek, günahları için kendilerini nasıl cezalandırdıklarını Ona kanıtlamak istiyorlardı.

Tövbekârlık ne kadar gerçek olursa olsun, acı çekmek ne kadar gönüllü olursa olsun, izleyiciler olmadan olmaz. Çoğu vakada bu bir gösteri niteliğindedir ve çoğu zaman teatral havasından vazgeçmez. Gösterişçilik özelliği mazoşist bireylere özgü değildir. Bu özellik, geçmişinde ve bugününde acılar olan grupların ya da kişilerin tutumunda da görülebilir. Bu insanların yaşamlarında sevilme ve cezalandırılma fikirleri arasındaki bağ daha yüksek ve genellikle dinsel bir düzeyde yeniden ortaya çıkar. İnsanların acı çekmesi bir görevin kesin işareti, onların insanlık tarihinin çok önemli bir bölümüyle görevlendirildiklerinin bir belirtisi olarak algılanır. Tanrı bu insanlara özel acılar ve ağır eziyetler yükleyerek onları ötekilerden ayırmıştır. Bireylerin ruhsal yaşamlarında olduğu gibi, cezanın cinselleştirilmesi, grupların yaşamlarında da görülür. "Tanrı uslandırdığını sever."

Bu nedenle, özellikle trajik yazgısı olan bir soy, kendilerini seçilmiş insanlar, Tanrı'nın en sevgili kulları olarak görür. Bu düşünce, çocuksu fikrin etno-psikolojik paralelidir: Baba beni döver ve beni sever. Acı çekmekten duyulan gizli gurur burada açığa vurulmuştur. Bu, bir farklılık ya da daha yüksek bir şahadetname olarak sergilenir. Nihai zafer umudu bir esrimeye, bir acı çekme cümbüşüne yol açabilir. Yoklukların ve acının artması kurtuluş gününün yakınlığının ve düşmana karşı zaferin belirtisidir. Bu nedenle, sapkınların uygulamalarında acının artması eli kulağındaki orgazmın bir işareti olabilir. Orgazm yalnızca hayalî olarak zevk-acı şeklinde memnuniyetle karşılanır. Aslında, acıya zevkten önce gelen evre olarak değer verilir. Fark, cinsel faktörün sapkınların ruhsal yaşamlarında, toplumsal olanın ise insanların ve kitlelerin yaşamında etkili olmasındadır. Mazoşizm ya da daha çok dinsel ve etnik kitlelerin mazoşistik tutumları da bu gösterişçi davranışı sergiler.

Bireysel ruhsal yaşama dönecek olursak, sapkın mazoşizmden cinsellikten arındırılmış mazoşizme geçiş durumunda da aynı özelliğin var olduğunu eklememiz gerekir. Bu, başkalarının önünde kendini aşağılama ve kendi kendisiyle alay etmede yeniden belirir. Tek başlarına olsalar bile bu mazoşistlerden bazıları peri masalındaki kraliçenin tam tersi davranış gösterirler: "Ayna, ayna, söyle bana var mı benden aptalı, çirkini, vs.?" Başkalarının dikkati sakarlık, kötü davranış, hatta suç işleme yoluyla egoya çekilmedir. Böyle bir geçiş vakasını yakından izleme fırsatı buldum: Uzun yıllardır mazoşistik cinsel doyum yaşayan orta yaşlı bir adam, analiz sırasında sapkınlığını bırakarak normal bir cinsel yaşam kazandı. Ancak karakteri yavaş yavaş tuhaf bir gelişme göstermeye başladı. Sık sık toplum arasına karışıyor, arkadaşlarını ve tanıdıklarını, kendisini şanssız ya da kandırılmış bir kişi olarak gösteren fıkralar anlatarak eğlendiriyordu. Aptallığını, ölçüsüzlüğünü ya da bencilliğini alay konusu eden -çoğu da yerinde- espriler üretiyordu. Başka bir deyişle, başkalarını güldürmek için palyaçoluk yapıyordu.

Cinsel sapkınlığı, tabiri caizse, sosyal bir sapkınlığa dönüşmüştü. Kendi kendisiyle alay eden bir cinasçı, bir Debu-reau* rolü üstlenmiş, böylelikle mazoşizmi varlığını sürdürmüştü. Kendi kendini aşağılaması toplumsal bir maske takmıştı. Utanmazlığını teşhir edişinde, egosuna yöneltilmiş alaycılığında, aynı zamanda açık bir öz gösteriş de sergilemişti. Bundan önceki dayak sahnelerinde kalçalarını teşhir ettiği gibi, şimdide de ruhsal çıplaklığını teşhir ediyordu.

Burada, bunun gibi bir ruhsal gelişme araştırmasının, nükteli insanların -özellikle egoyu hırpalamak isteyen tiplerin- ve aynı zamanda bilerek gülünç olanların yaradılışının psikolojisi içine giden değerli içgörülere yol açtığını vurgulamak istiyorum. Başkalarını güldürmek için herkesin içinde kusurlarını itiraf etmek bir tür mazoşistik gösteridir. Falstaff

* Jean-Gaspard Debureau (1796-1846): Fransız oyuncu, komedyen, mim sanatçısı. (Ed. n.)

ya da Don Kişot figürlerinde olduğu gibi, kişinin kendi güçsüzlüğünü ve çılgınlığını bu şekilde bilerek sergilemesi bazen bunun mazoşist niteliğini açığa vurur, ama bu kesinlikle bir çelişki değildir. Palyaçolar bile bazen bu garip hem gösterme ve hem de saklama isteği karışımını yaratırlar. “Gül, Pagliacci, maskaralık et...” diye şarkı söyler Leoncavallo’nun kahramanı. Ama bu kahkahanın amacı yalnızca çekilen acıyı gizlemek değildir. Kahkaha aynı zamanda çekilen acıyı dışa vurmalıdır. Gülünç insan için kahkaha üretimi mazoşistik doyumun özel bir yoludur. Onun kendisini maskara etmesi demek, onun bir maskara olduğu anlamına gelmez.

Bazı sapkınlar tarafından tek başına mazoşistik uygulamalar gösterisine dayalı bir itirazın önü kolaylıkla kesilmiştir. Genç erkekler sık sık -nadiren de kadınlar- aynanın önünde kendilerini kırbaçlarlar. Bir vakada, bu yolla orgazma ulaşan erkek bir hasta, önce aynada vurma sonucu kalçalarında meydana getirdiği kanlı kabarıklıkları görmek istiyordu. Böyle bir yalnızlık maddesel bir yalnızlıktır, psikolojik bir yalnızlık değildir. Mazoşist, bazen rolünü kendisinin oynadığı bir seyirciyi hayal eder. Hayal edilen bu tanık, teşhiri ve dayığı seyretmeye ve bunun tadını çıkarmaya katılır. Bu ikinci kişi fantezide yok olmaz, çünkü zevk verici eylemi getiren odur. Tek başına yapılan mazoşistik uygulamalarda ikinci kişi, kendi kendine acımada, bilinçdışı olarak başka bir kişi (baba, anne) varmış ve derdimize anlayış gösteriyormuş gibi hayal edildiği zamanki kadar önemlidir.

Ayna önündeki bu dayak sahnelerinin nasıl yapıldığı kolaylıkla tahmin edilebilir. Bunlar, bir kişinin iki rolü birden tek başına üstlendiği fantezileri gerçekleştirme girişimleridir. Bu girişimler, eninde sonunda gerçek yaşamda aranacak bir partnerle fanteziden gerçek mazoşistik sahnelere atılan bir adım niteliği taşır. Bu nokta, bundan önce mazoşizmde fantezinin önemi ve birincil rolü hakkında söylenenleri anımsadığımız noktadır.

Belki de bu, aynı zamanda, açıklanan özellik için “gösterişçi” tanımını doğrulamak ve onu benzer tanımlardan ayırt etme anıdır. Bundan önce “teşhir meraklısı olan” sözcüğünün uygun olmadığı belirtilmişti, çünkü bu, göstericinin sergilediğinden gurur duyduğunu ya da onu güzel veya övgüye değer bulduğunu varsayacaktı. Oysa durum, ne sapkınla ne de ahlaki mazoşistle böyledir. Onların birçoğu aşağılanmalarının utanç verici ve küçük düşürücü olduğunun bilincindedir. Sonuç olarak, kişi ancak tersine çevrilmiş işaretli bir teşhircilikten söz edebilir, Gueux’lerde olduğu gibi. Gueux’ler Hollandalı soylulardandı, *sonradan* hakaret edici olması amaçlanan (“*gueux-dilenciler*”) tanımını benimsediler, bunu bir onur deyimi yaptılar ve kardeşlik rozeti olarak şapkaları ya da kemerleri üzerine küçük gümüş ya da bakır dilenci düğmeleri taktılar. Hawthorne’un romanında, Hester Prynne’in Kızıl Damga’yı üstünde taşıması ve yargıçların verdiği bu cezayla gurur duyması gibi, Gueux’ler onur kırıcı işareti bir tür dehşet verici zafere dönüştürdüler. Bu önemli kısıtlamalarla, kişi bu tipik özelliği teşhircilik olarak tanımlasa bile, bazı gözlemcilerin yaptığı gibi (Lampl, Menninger) bunu narsizmle aynı doğrultuya getirmek oldukça yanlış olurdu. Teşhire karşı mazoşizmin tutumunu bir dikkat çekme yolu olarak tanımladım. Şimdilik, bunun ceza almaya mı, yoksa başkalarından sevgi kanıtları elde etmeye mi yönelik olduğu ya da başka bir içgüdüsel amacın mı arzulandığı sorusunu bir yana bırakacağız. Bu davranışı narsistik olarak adlandırma fikrinin nereden geldiğini anlamıyorum.

Bu tanımları, kendi kendini sevme tutumu şeklinde kısıtlıyoruz. Kendi kendini tatmin etme özelliği onun en kesin kanıtıdır ve en gözle görünür ifadesidir. Yunan mitolojisinde, sudaki aksine âşık olan güzel delikanlı, kesinlikle başkalarının ilgisini düşünmüyordu. O, kendisini kendi güzelliğine vermişti ve çevresine aldırış etmiyordu. Mazoşistin bizde bıraktığı izlenim nasıl da değişiktir! Onun kendisini sergilemesinde ve göstermesinde kur yapmanın, kendisini fark ettire-

bilmenin tüm nitelikleri vardır. Onun davranışı narsistik davranışın ikinci kopyasıdır. Bu mazoşistik kişilerin narsizminin, başkalarının dikkatini çekmek için gösterdikleri çılgınca çabalar oranında derinden bozulmuş olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Bu nedenle mazoşizm hiçbir zaman narsizmin bir işareti değil, onun hasar görmüş olduğunun ve onu onarmak için yapılan bir girişimin ifadesidir. Yukarıda açıklandığı şekilde mazoşizmin tipik tutumu için “narsistik” denilmesi, ağzının tadını bilen bir kişinin tek başına nefis bir yemeğin tadını çıkarırken, bir adamın kıskırtıcı pankartlar taşıyarak aç oldukları için gösteri yapanların başında yürümesiyle kıyaslamasının yapılması kadar haklı görülebilir. Analitik terminolojinin kötü ve yanlış kullanımı, bu gibi tanımlamalarda ve yanlış nitelendirmelerde ortaya çıkar.*

Tanımlanan özellik için “gösterişçi” adının seçilme nedeni, bunun olası adlar içinde, yukarıda açıklanan tipik davranış fikrini en uygun biçimde iletebilmesidir. Ayrıca bu bana en tarafsız terim gibi geliyor, çünkü bu ad, mazoşistik sergileme yoluyla amaçlanan hedefle ilgili olarak herhangi bir şey iletmez. Yalnızca bu nedenden ötürü onu tek bir anlama gelen “teşhir meraklısı”na yeğlerim.

Mazoşizmin niteliklerini incelerken fantezinin üstünlüğüyle belirsizlik faktörü arasındaki yakın ilişkiyi belirttim. Psikolojik olarak bunlar bir çift oluştururlar. Mazoşizmin gösterişçilik özelliği tecrit edilir ve bir yanda kalır. Eğer öteki ikisiyle bağlar varsa, henüz onları tanımak durumunda değiliz.

Gösterinin amacı önceden tahmin edilemez. Olumsuz yönden, çoğu analistin ona yüklediğinin, şunlar olmadığı

* K. Horney: “Belirgin narsistik trendleri olan bir kişinin, sevme yeteneği olmasa da, yine de hayranlık ve destek kaynağı için insanlara gereksinimi vardır,” der (*New Ways in Psychoanalysis*). Gizemin çözümü zor değildir. Bu, ileri sürüşün doğru olmasına dayanır. Israrla başkalarının hayranlığına gereksinimi olan belirgin bir narsist, kesinlikle narsist değildir.

söylenebilir: Narsistik ya da teşhir meraklısı olan. Eğer böyle savlar reddedilebilir ya da dışlanırsa, yine de bir şey kazanılmıştır. Belki de gösterişçilik özelliğinin gizli eğilimine, onun neyi göstermeye ya da sunmaya çalıştığını gözlemleyerek yaklaşılabılır. Seyircinin ya da tanığın mazoşistin rahatsızlığını, acı çekmesini, aşağılanması ya da utancını görmesi tasarlanmıştır. Toplumsal mazoşizm alanında seyirciye ya da tanığa kişinin kendi başarısızlığı, eksiklikleri, aptallığı ya da aşağılık konumu sunulmuştur. Bu yanıt gösterinin gizli amacına doyurucu bir açıklama getirir mi? Görebildiğim kadarıyla getirmez. Bu, önce neyin gösterildiği sorusunu yanıtlar. Böyle bir sergilemede neyin gizlenmiş olduğuyula ilgili noktayı açıklığa kavuşturamaz. Eğer bir odada oturan bir adam durmadan ve göze batacak bir biçimde odanın sağ köşesine bakarsa, bu pekâlâ onun orada göze batıcı bir şey gördüğü anlamına gelebilir. Öte yandan bu, orada bulunan kişilerin dikkatini sol köşeden uzak tutma yolu da olabilir. Belki de adam oraya bir şey saklamıştır. Yine de, kişinin utancının ve cezasının bu kadar açık gösterilmesi göze batıcıdır.

Tüm ruhsal olayların kendini açık etme eğilimi vardır, hatta mazoşizmin bile. Gösterişçilik özelliği bir şeyi göstermek ya da kanıtlamak için tasarlanmıştır. Bu, su götürmez. Bu, onun gerçek özüdür. Ama apaçık bir şekilde bir şeyi göstermek başka bir şeyi gizler. Kendisi bir bilmece olan gösterişçilik özelliğinin varlığı, mazoşizmde gizli bir paradoks olduğu izlenimini güçlendirir.

5

Daha önce fark edilmemiş ve mazoşizmin tüm türlerinde var olan özelliklere nesnel bir tanımlama sağlamaya çalıştım. **Bu** içgüdüsel eğilimin yaratılışı ve özünü ilgili olarak bu niteliklerin anlamını açıklamak için hiçbir girişimde bulunul-

mamıştır. Yukarıda vurgulanan üç nitelik herhangi bir analist tarafından gözlemlenebilir ve bunlar her gelişmiş mazoşistik eğilim vakasında görülür.

Doğal olarak, düzenli bir biçimde ortaya çıkmayan başka özellikler de vardır, ama bunlar kesinlikle mazoşizmle ilişkilidirler ve psikologun dikkatini gerektirirler. Bunlar bazı vakalarda açıkça görülürken başkalarında neredeyse fark edilmezler. Sık meydana gelen bir olayı mazoşizme özgü olarak görmenin çekiciliği büyüktür. Bu özelliklerin "arı" mazoşizme mi ait olduğuna, yoksa başka içgüdüsel kaynaklardan doğan ilgili semptomları mı temsil ettiklerine dikkatli bir inceleme karar vermelidir.

Başlangıçta ben de genellikle mazoşistik olaylarla bağdaştırılan böyle bir özelliği üç nitelikle birlikte göz önüne almayı düşünmüştüm. Ona *kışkırtıcı faktör* adını verdim; önce onun doğasının ana hatlarını belirteceğim, sonra da mazoşizmle olan ilişkisini yorumlayacağım. Bu özellik en iyi şu şekilde açıklanır: Mazoşist her çareye başvurarak zevkine ulaşmak amacıyla ona gereken türdeki rahatsızlığı vermesi için partnerini kışkırtır. Onu zorlaması için o başka bir insanı zorlar. Böyle bir formül bulmak garip gelebilir, ama bu benim biçimimin eksikliklerinden çok mazoşizmin doğasından ötürüdür.

En genel şekliyle kışkırtıcı faktör gerçek sahnede kolaylıkla tanınır. Bir fahişeye kendisine en kötü ve utanç verici şekilde nasıl davranacağını anlatan bir adam, bunun en basit ve kaba örneğidir. Kişinin başka bir insandan kendisine acı vermesini ya da onu utandırmasını istemesinde doğal olmayan bir şey vardır; erkeklerin çoğu böyle bir şeyden nefret eder. Edebiyatta bu konuyla ilgili çağrılar ya da komutların, mazoşist ön hazzın bir bölümü olarak kabul edilip edilmediğini bilmiyorum. Sanmam. Kişi fahişelere komut verirken zorlanmaz. Öteki partnerler için daha zarif yöntemlere başvurulması, içgüdüsel amaca yaklaşım için gizli yolların bulunması, heyecan ve doyum için kişisel önkoşulların belirtilmesi

gerekir. Genellikle mazoşist bu pasif amaç için çok aktif biçimde çaba harcar. Mazoşist, birçok vakada, bu çabalamasında ruhsal enerji harcaması, zeka kullanılması ve zihinsel başarı göstermesi açısından zorlanım nevrozu yaşayan kişilerle kıyaslanabilir. Kendisi zevk verici olan arzulanmış hoşnutsuzluğa gelmek için gösterilen çaba, mazoşistik ön haz duyularının bir bölümüdür. Bu eğilimin ifadesi, yumuşak başlı bir çağrı olan "Haydi, tekrar korkut beni sevgilim" den edepsizce kışkırtmalara kadar uzar.

Ama hedefe ulaşılmamışsa, o zaman çabalar sadistik içgüdü ifadelerine çok benzer bir yöne ve niteliğe yönelir. Mazoşistik amacı gerçekleştirmenin yolu üzerine çıkan engeller kişiyi sanki sabırsızlaştırmış ve ondaki sadistik eğilimleri harekete geçirmiştir. Dürtünün doğrudan ve hemen doyurulması görünürde olmadığı zaman, mazoşist kışkırtıcı olur ve partnerden uygun davranışı elde etmeye çalışır. Nesneleri istenilen ceza ya da öd almakla karşılık verene dek, onlara işkence eden çok sayıda "sabrı tükenmiş" mazoşist vardır. O zaman gelene dek baskı artacaktır. Mazoşist, bilincinde olmadan bu manevrayla birlikte nesneyi gizlice gözetleyecek ve seyredecektir. Bu davranışıyla mazoşist, cezalandırılana dek annesinin ya da dadısının başına bela kesilen yaramaz bir çocuğa çok benzer. Böyle bir çocuğun haşarılığı sürekli artar, gizlice gözetleme ve seyretme de eksik değildir. Sabırlı davranan annesinin karşısında çocuk kendi kendisine sorar: "Acaba şimdi öfkelenecek mi? Henüz değil, değil mi? Şimdi bile kızmıyor, değil mi?" Bir keresinde, annesi tarafından azarlanmış küçük bir kızın buna benzer bir sahnede şunu söylediğini duydum: "Ama eğer bunu yapmayı sürdürürsem, o zaman ne yapacaksın?"

Yukarıda anlatılan davranışta mazoşistik ve sadistik tutumlar arasındaki sınırlar kısa bir süre için silinmiştir. Ceza, azarlanma ve aşağılanma bulmak amacıyla saldırganca ve güçlü yollara başvurulur. Acı bağımlısı, işkenceci olur. Bu dönem için roller değişmiş görünmektedir. Mazoşist, bir sa-

dist gibi davranır ve kendisinden acı ve aşağılanma beklediği kişinin nesnesi, bir sadistin kurbanı gibi davranır. İstenilen mazoşistik doyumunu vermesi amacıyla bu meydan okuma, baştan çıkarma ve kışkırtma sadistik bir şekilde sürer. Bildiğim kadarıyla, bu kışkırtıcı özellik herhangi bir psikolojik tanıma kazanmadı. Freud, gerçek mazoşistin bir tokat yeme olasılığı olduğu zaman yanağını uzattığını söylediğinde, onun aklında mutlaka aynı faktör vardı ve kendi deyişiyle bu faktör daha yumuşak bir çağrı şeklini almıştı. Bu mazoşistik davranışın çocuksu prototipi de kolayca anlaşılır, ama çocuk çoğu zaman tokat yemek için bedeninin başka bir yerini sunar. Bu çocuksu prototip kışkırtıcı ifadeyi koşullandırır. Böyle olmakla birlikte bu, ahlaki ve dinsel gelişmede görülecek olan mazoşistlik duygusunun en yüce ve yüceltilmiş şekillerine kadar uzanır. Dövülmekten alınan cinsel zevkten, İsa'nın sol yanağına vurulduğu zaman sağ yanağını uzat doktrinine oradan da Gandi'nin Şiddet Karşısı programına giden uzun, ama dolambaçlı olmayan bir hat vardır.

Ayrıca, mazoşistik kışkırtmanın fantezide gerçeklikte olduğundan daha az önemli olması ilginçtir. Bu belki de mazoşistik doyumun fantezide daha az direnme göstermesi gerçeğinden ötürüdür. Özellikle mazoşistik tiplerin yaşamında, içgüdüsel amacın daha hafif ya da ağır bir ceza içermesine bağlı olarak kışkırtma, kolaylıkla alaya alma, kızdırma, tartışma ya da işkence etme şeklini alır. Eğer doyum gelmiyorsa, bu davranış hafifçe alaya almadan, nesneye edepsizce meydan okumaya, görünüşteki zararsız kızdırmadan, kaba sözlerle hakaret etmeye kadar gidebilir. Homeros'un tanımladığına göre, kötü niyetli bir küfürbaz ve yaygaracı bir kişi olan Thersites, iyi bir dayak yiyene dek Yunan tanrılarıyla alay eden ve onları kızdıran bir dedikoducuydu. Thersites, bu tür işkenceci bir mazoşist için iyi bir örnek olabilir.

Kışkırtmanın sürekliliği ve acımasızlığı dikkate alındığında, kişi bu şekilde davranan mazoşiste bir zorbanın kişiliğini yükleme eğilimi gösterir. Bu kışkırtmada geri itilmeyi redde-

nuşu hissetmiyorlardı. Ama bir keresinde, gezinen güzellerden biri bu okşayışı bir saygı gösterisi olarak kabul etmek istememiş; belki de bu defa biraz kabaca yapılmıştı. Kadın hızla arkasına dönmüş ve gizli hayranının kulağına bir yumruk indirmiş. Bunun üzerine hasta gerçek bir öfkeyle bağırarak: "Hey, ne oluyorsun, kaltak? Ben de sadistin tekiyim!"

Aşağıda söz edilecek olan, toplumsal alanda meydana gelen bir kışkırtma örneğidir; kendisi bir avukat olan ve ara sıra mahkemede hırsızları ve dolandırıcıları savunmak zorunda kalmış bir hastanın vakasından alınmıştır. Adam bunu yaparken yargıca karşı davranışı garipti. Başlangıçta, müşterisine ağır bir ceza verileceğinden korktuğu için çok saygılı, hatta alçakgönüllüydü. Ama müşterisinin hafif bir cezayla kurtulacağını, hatta beraat edeceğini görünce, avukat tutumunu çarpıcı bir biçimde değiştirdi. Yargıca karşı hakaret edici davranışlarda bulundu, bağırıp çağırdı ve küstahça davrandı. Onun bilinçdışı niyeti yargıcın sabrını taşımak ve sert bir kınamaya neden olmakmış gibi görünüyordu. Analizde avukatın suçluyla özdeşleştiğini ve ağır bir cezayı kışkırtmak istediğini anlamak kolaydı. Çok sayıda sanığın, hatta suçsuz olanların, mahkemede mazoşist türde benzer kışkırtıcı bir davranış sergilediğini vurgulamak gerekebilir.

Eğer bir mazoşist kurbanını, onu yaralamaya kışkırtmakta başarılı olmuşsa, çoğu zaman o da kendisini incinmiş ve kırılmış hisseder. Doğal olarak, bu tepki bilinçlilikle kısıtlanmıştır. Ama bu bilinçdışı bir doyumunu dışlamaz. Sürekli olarak hor görüldüğünü ya da darıltıldığını hisseden bir kişi mazoşistler arasında sayılmalıdır; bu kişiler partnerleri en sonunda bir hakaret üretene ya da küçük düşürücü bir davranışta bulunana dek partnerlerini kışkırtırlar. Yazgıları yüzlerine gülmeyen çok sayıda mazoşist arasında, kendilerine haksız davranıldığını ileri süren çok sayıda mazoşistin olduğuna inanıyorum. Mazoşistin inatçılığı ve tek amaçlılığı hemen hemen her zaman onu gizli emeline ulaştırmakta başa-

rılı olur. Tersine çevrilmiş bir Shylock* olarak, mazoşist tüm gücüyle direnmesine karşın, yaralanmakta ısrar eder. Doğal olarak, onun aralıksız ve yorulmak bilmez çabaları, zalimliğini başıboş bırakmaya hevesli partnerinin tüm saldırgan ve kin dolu eğilimlerini harekete geçirir. Mazoşist, bilinçdışı arayışında, sadistik partnerini mutlaka bulur.

Kışkırtıcı faktör karakter yapısında her zaman kolaylıkla seçilmez. Bazen şehitliğin ruhsal tutumu arkasına gizlenir. Aşağılanmış ve hakarete uğramış olanlar arasından pek çok kişi, onlara eziyet etmeleri için çevrelerindeki baştan çıkarırlar. Kışkırtmanın, onlara kötü davranılmasını, onların sömürülmelerini ve kurban edilmelerini garantiye alma işlevi vardır. Kendisini feda etmeye hevesli olan bu ruhsal şehitlik, sevilen ve nefret edilen kurbana, kişinin karısına, çocuklarına, bir dosta yöneltilmiştir. Olumsuz bir yazgı kişileşmiştir. Bu yazgıyı mazoşistin üstüne, dırdır eden bir patron, sürekli hasta ve hoşnut olmayan bir eş, müşkülpesent akrabalar ve inançsız arkadaşlar yüklemiştir. Oysa, onun tepkisi karakteristiktir; acı çekmekle zevk almak eşdeğerdir. Ayrıca, “düşman kazanma sanatı” kusursuz bir kışkırtma şekli olarak kabul edilmelidir. Başkalarında nefret ve öfke, imrenme ve kıskançlık uyandırmaya yönelik gizli dürtü, kendine bir sürü düşman edinmek toplumsal mazoşizmin kışkırtıcı tekniğinin bir parçasıdır.

Acı çekme bağımlısının içgüdüsel amacı paylanmak, suçlanmak ve cezalandırılmaksa ve eğer bu içgüdüsel amaç bilinçdışı cinsel nitelikteyse, o zaman kışkırtmayı mazoşistik kur yapma olarak değerlendirmek doğaldır. W. Reich gibi birçok analist, mazoşistik meydan okumaların anlaşılması kolay açıklamasını yeğlemiştir. Aşkta erken bir çocuksu düş kırıklığı kolaylıkla benimsenmiştir. Mazoşistik nitelikteki artmış sevgi gereksinimini kanıtlamak zor değildir. Direnme olmadan gelişen kuram, şu denklemin peşinde sürüklenir:

* Shakespeare'in *Venedik Taciri* adlı oyunundaki ikinci Musevi tefeci. (Çev. n.)

Cezalandırılmak = Sevilmek. Geriye yalnızca, suçlanmanın aslında mazoşistin birincil içgüdüsel amacı olup olmadığı kalmıştı. Biz burada kışkırtıcı özelliğin psikolojik yorumlamasıyla değil, yalnızca onun tanımlanması ve sınıflandırılmasıyla ilgileniyoruz.

Mazoşistik olayların bütünlüğü içinde kışkırtıcı özellik nereye konulabilir? Bu konuda herhangi bir kuşkunun bulunmadığı kanısındayım. Kışkırtıcı özellik mazoşizmin tekniğine aittir. Onun amacı nesnede belli bir davranış, belli bir eylem yaratmaktır. Mazoşizmin bu tekniğinin onun aktif, hatta saldırgan bir niteliği olması gariptir. Yine de bu garip tekniğin ilkesini algılayabilmeyi ve açıklamayı umuyoruz. Onun kesin önemi yalnızca aşk yaşamında geçerli değildir, onun ötesine de taşar ve bir Alman özdeyişinin bir çeşitlemesi olarak algılanabilir: Sana yapılmasını istediğini, sen de karşındakine yap.*

Mazoşistik tekniğin bir niteliği dediğimiz kışkırtıcı faktörle daha önce mazoşizmin gösterişçilik özelliği olarak adlandırılanın arasındaki ilişki nedir? Kışkırtma, anlaşılması güç mazoşistik içgüdüsel amaca ulaşma yoludur. Oysa gösteriş, mazoşizmin yapısında kendiliğinden vardır. İki özellik farklı düzeylerde yatar. Belirli bir durum yaratma teknikleri, bu durumun doğasıyla kesin bir ilişki içindedirler, ama bu koşulun devredilemez niteliklerine ait değildirler. Bir kutuya bir kibrit çakmak bir ısı üretme yoludur demekle ısının doğasıyla ilgili herhangi bir katkıda bulunmuş olmam. Gösterişçilik özelliğini belirleyen, zevk veren acı çekme durumuna bir tanım olması mazoşistik gereksinimdir. Kışkırtıcı faktör bu koşulu yaratmaya uğraşır.

Bu görüşe ek olarak, kışkırtmanın mazoşizmin nitelikleri arasında sayılmasını öğütlemeyen iki neden vardır. Kışkırtma, içgüdüsel eğilimin bu tablosunda düzenli olarak ortaya çıkmaz ve ancak doyuma izin verilmediği ya da uzun süre

---

* *Was du willst, dass man dir tu, das füge einem Andern zu.*

ertelendiği zaman belirginleşir. Onun yerine başka özellikler konabilir ya da gizlenebilir. Onu karakteristik özellikleri dışında tutmanın ikinci nedeni, doğasının mazoşizme biraz yabancı olmasıdır. Bu eğilimin açıklanması onun aktif ve saldırgan niteliğini gösterir. Başka bir deyişle, kışkırtma, sadistik içgüdüsel kaynaktan doğar. Bir bakıma kışkırtma, sadizmin mazoşizmdeki çekinik ortağı olarak, içgüdüsel eğilime sadistik katkıyı temsil eder; arı mazoşizmin özüne ait değildir. Belirlenmiş müziğe ait iki ya da daha çok sesli melodi onun içinde duyulur duruma gelir. Kışkırtıcı özellik mazoşistik varlığın temel noktası değil, bir bütünü oluşturan ezginin temsilcisidir.

Bu nedenle, bu katkının varlığını ve etkinliğini psikolojik olarak ilginç buluyor, ama değerlendirmesini sadizm ve mazoşizm arasındaki ilişkiler hakkında daha iyi bir anlayışa sahip olana dek erteliyoruz. Mazoşizm anlayışının ve özelliklerinin tanımlanması, psikolojik merakımızı uyandıran gizemin çözümüne bizi daha çok yaklaştırabilir umuduyla, şimdi yeni sorunlara yöneliyoruz.

II

Dinamikler

Mazoşizm sorununa yeni bir yaklaşım bulduğumuza inanıyoruz. Tüm mazoşizm vakalarında görülen, şimdiye dek değerlendirilmemiş birçok niteliğin tanımlanması, yeni durumlarda tekrar tekrar denenmiş, uzun süreli gözlemler sonucunda billurlaşmıştır. Bu üç karakteristik niteliğin anlaşılması ve tanımlanması deneysel yöntemin bir ürünü ve tarafsız incelemenin bir sonucudur. Bu başarı, mazoşizmin doğasıyla ilgili önceki analitik görüşlerden bağımsızdır. Herhangi bir psikolojik gözlemci -psikanalitik olmayanlar da dahil- olayların ayrıntılarını dikkatle inceleyerek ve eleştirel bir biçimde sınayarak bunların varlığına kendisini inandırabilir.

Mazoşizmde bulduğumuz üç niteliğin başlangıçta herhangi bir psikolojik bağı olmadığı görülür. Onlar bir sıraya dizilmişlerdir, tecrit edilmişlerdir ve birbirleriyle ilişkili değildirler. Fantezinin o garip anlamının bir köprüyle belirsizlik faktörüne bağlı olduğunu düşünmemizi gerektiren nedenlerimiz var. Ama şimdiye dek, gösterişçilik özelliğiyle öteki ikisi arasında fark edilebilecek bir ilişki görülmemiştir. Her kim şık ve zekice bir çözümü dürüst bir çözüme yeğlerse, mazoşizmin üç niteliğinin başlangıçta bağdaşık bir anlayışa direndiği gerçeğinde bir yanlış bulacaktır. Bu içgüdüsel gariplikle ilgili herhangi tekil bir faktörün anlamı bile şimdiye kadar var olan anlayışımızın ötesinde kalır. Fantezinin anlamının temel faktör olduğu, belirsizlik faktörünün normalden sapmada önemli olduğu ve gösterişçilik özelliğinin gizlenmiş bir şeyi açığa vurmak için tasarlandığı tahmin edilebilir. Herhangi kesin bir sav zamansız olacaktır; kendi spekülasyonlarımız da dahil, psikolojik deneyime açık bir alandaki tüm spekülasyonlara inanmıyoruz.

Mazoşizmin üç niteliğinin bulunması ve değerlendirilmesi kuramsal ilgi uyandırabilir. Ama sapkınlık ve tutumla ilgi-

li yeni bir anlayış, ancak onun doğası ve başlangıcıyla ilgili önemli oluşlarını anlamaktan çıkarılabilir. Onların her mazoşizm vakasında neden bulunmaları gerektiği ve varlıklarının hangi yolla cinsel ve toplumsal mazoşizmin başlangıcının ve gelişmesinin nedeni olduğu kanıtlanmalıdır. Görevimiz, yeni bir maddeyi analiz etmek ve onun üç temel özelliğini bulmak zorunda olan bir kimyagerin göreviyle kıyaslanabilir. Kimyager, bu maddeyi bildiğimiz maddelerin arasında sınıflandırmak amacıyla, onun doğasının ve sentez için bu özelliklerinin önemini saptamalıdır. İlerleyen sayfalarda göreceğiniz, bu sorunu çözme girişimidir. Bu, belirsizlikler ve tekrarlar olmadan yapılamaz.

Başlangıç noktası olarak belirsizlik faktörünü seçiyoruz. Onu seçmemizin nedeni, olağan ruhsal süreçten çarpıcı bir biçimde sapmasıdır. Belirsizlik faktörünün tezahüründe görünüşte iki zıt eğilim tanınabilir. İlki, boşalma kadar gerilimin artmasını hedefler; diğeri, gerilimin artmasına karşı çıkar ve gevşemeden kaçınır. Gerilim bu eğilimlerin birbirlerini karşılıklı etkilemelerinin, çatışmalarının sonucudur. Bunun, belirli bir düzeyde uyarıcı gerilimi koruma ve boşalmı ertelemeye yönelik bir çaba olduğunu anlıyoruz. Belirsizlik durumunun gerilimi, özel önemini zevk ve kaygı verici öğelerin karışımından alır. Her iki duygunun da gerilimi artırmayı amaçladığı ya da daha doğrusu, boşalmaya, nihai haza yol açan noktaya kadar gerilimi çoğaltmak olduğu açıktır. Bu nedenle nihai haz, keyif alınan ve kaygı duyulan beklentinin hedefidir. Gerilimin normal seyrinden sapma, bu artışın bilerek ertelenmesinden ve kaygının varlığından oluşur. Buradan, artıştan kaygı nedeniyle kaçınıldığı varsayımına yalnızca tek adım kalmıştır. Bu yalnızca tek adımdır, ama bu, öyle güvenilmez ve psikolojik açıdan önemli bir adımdır ki, çok büyük bir dikkatle atılmalıdır.

Genellikle gerilimin tatsız ve boşalmanın zevk verici olduğunu varsayarız. Açlık diye adlandırdığımız gerilim hepimizce tatsız olarak hissedilir ve bu gerilimin artışından ka-

çınmaya çalışırız. Elbette, zevk verici gerilimler de vardır. Cinsel heyecan bunlardan biridir. Ama bunun gibi zevk verici bir heyecanın da kendi doğal sınırları vardır. Eğer çok uzun sürerse niteliğini değiştirir, zevk verici olmaktan çıkar ve bitişi –boşalma- arzulanır ve hedeflenir. Mazoşistin, işlerin bu normal akışına zıt bir örnek sağlamak istediği anlaşıyor. O, gerilimi mümkün olduğu kadar uzun süre korumayı ve boşalmadan mümkün olduğu kadar uzun süre kaçınmayı ya da onu ertelemeyi ister.

Bu davranıştan -bazı analistlerin düşündüğü gibi- mazoşizmde, uzun süren bir gerilimin arzulandığı ve boşalmanın zevk verici olmadığı sonucunu mu çıkarmak gerekir? Böyle bir varsayımda mantıklı bir düşünce, hatta psikolojik bir düşünce yokmuş gibi gelmektedir. Bir köpek bir sosise yaklaştığı her seferde kamçıyla tehdit edilir ve sonunda sosisten kaçınırsa, bu sosise karşı iştahı kalmadığı anlamına mı gelir? Sosisin çevresinden kaçınmak, köpeğin sosise karşı garip bir tutumu olması semptomundan çok uzaktır. Bu yalnızca onun kamçı korkusunun bir işaretidir.

Belirsizlik durumundaki kaygı faktörü heyecanın artmasından ve boşalmadan -örneğinizde, sosise yaklaşmakla ve onu yemekle kıyaslanabilir- bunlardan korkulduğu için kaçınıldığını göstermektedir. Her ölümlü gibi mazoşist de orgazmu, zevk verici boşalmayı ister, ama mazoşist ondan korkar ya da daha doğrusu onunla bağdaşık bir şeyden korkar. Mazoşist heyecanın artışından bu nedenle kaçınmaz; boşalmayla sonuçlanabileceği, yani onu çok korktuğu şeye yaklaştıracakla sonuçlanabileceği için kaçınır. Orgazmın yaklaşmasını bir tehlike işareti gibi görür ve ona karşı acil bir uyarıya tepki gösteriyormuş gibi davranır. Bu, demiryolunun yanına yaklaşan bir adamın, ekspres trenin geldiğini ve hattı aşmamaya dikkat etmesini haber veren çan sesini duymasına benzer.

Doğal olarak ikinci soru şudur: Mazoşist neden korkmaktadır? Bunu öğrenmenin en kolay yolu herhalde bunu ona sormaktır. Ama yanıtı mutlaka, böyle bir korkudan haberi ol-

madığı, hiçbir şeyden korkmadığı ve cinsel boşalmayı uzatmasının nedeninin ertelemenin ona zevk verdiği olurdu. Bunda haklı da olurdu. Aslında o bilinçli olarak herhangi bir şeyden korkmaz, yalnızca belirsizlik durumundaki bilinçdışı bir kaygının etkisini dışa vurur. Ertelemenin zevk verici olduğu savından da kuşku duyamayız. Ertelemenin ancak daha sonra, ikincil olarak zevk verici olduğuna inanıyoruz. Görüşümüz hâlâ geçerlidir. Başlangıçta erteleme önlem niteliğinde bir adımdı. Bu, boşalmayı engellemek için tasarlanmıştır, çünkü mazoşist ondan ya da ona bağlı bir şeyden korkar.

Mazoşistin korktuğu şey nedir? Bu en temel soruyu doğrudan yanıtlamanın yolu yoktur. Bu nedenle bir sapma yapar ve yandan yaklaşımaya çalışırız. Belirsizlik durumunun doğasından, mazoşistik kişilikte şaşırtıcı bir şekilde kaygının var olduğu anlamını çıkarırız. Bir açıdan bakıldığında, belirsizlik bize kaygıyı azaltma ya da dışlama girişimi olarak görünür. Kaygı niteliğinin bunu açığa vurduğunu, girişimin tam anlamıyla başarılı olmadığını biliyoruz. Ulaşılabilecek tek sonuç bu mudur? Mazoşistik alanda daha başarılı bir sonuç vardır; sorunun kalbine bunu psikolojik olarak inceleyerek yaklaşıyoruz. Belirsizlik durumu, gerilimi tüm mazoşistik eğilim vakalarında gösterilebilmesine karşın, onun tüm tezahürlerinde aynı derecede görülmez. Mazoşistik fantezilerle birlikteki cinsel ilişkide çok belirgindir. Sapkın eylemde en ılımlı şeklindedir. Cezalandırma ve aşağılama sahnelerinde belirsizlik duygusu kısıtlanmıştır. Bu, bulduğumuz kaygı faktörünün burada daha az algılanabilir olması demektir. Orgazma ulaşmak için karısına kendisini dövdüren adam törendeki ve hazırlıklardaki belirsizlik durumundan kaygılı bir zevk alır. Böyle olmakla birlikte, bu duygunun süresi ve yoğunluğu, beraberinde uzatmalı mazoşistik fantezileri getiren, aynı partnerle yaşanan cinsel eylemle karşılaştırılmamalıdır. Kuşkusuz, aynı kaygı sahnede vardır, ama, deyim yerindeyse, değersizleşmiştir.

Bu yalnızca bir rastlantı olamaz. Bir ipucu yakaladık. Neden kaygının değersizleşmesi gerçekleşen sapkınlığı beraberrinde getirdi? Çünkü cezalandırılma, aşağılanma ya da onun kırılması gerçekleşmiştir. Bir an için belirsizlik durumundaki kaygının dövülmek gibi bir cezayla ilgili olduğunu varsayalım. Bu mutlaka çok kaba hatlı, kesinlikle yetersiz bir varsayımdır, ama şimdilik inceleme amacıyla gerçekleri basitleştirmektedir. Bunun böyle olduğu kabul edilirse, doğal olarak sapkınlık uygulamasının kaygıyı azalttığını anlamak kolaylaşır. Mazoşist dövülmektedir. O, gelecekteki tehditten artık korkmayabilir. Şimdiki zaman yaşanmaktadır. Artık ceza gelmeyecektir; mazoşist cezasını çekmiştir. Yukarıda sözünü ettiğimi akla getirebilir miyim? Mazoşizmde önemli olan ceza değil, ceza korkusudur. Eğer cezanın beklenilmesi gerekirse ya da ceza gelmezse, ceza korkusu artar.

Bir an için, acıkmış köpek karşılaştırmasına geri dönelim. Artan açlığın baskısı altında, köpeğin, kamçıdan çok korkmasına karşın, sosisi kapabileceğini kolaylıkla anlayabiliriz. Ama hiçbir köpek bir kamçı darbesini, dövülmeyi istemez. Eğer sosisi alabilecekse kamçı darbesini kabul edebilir, ama acı veren darbeyi kesinlikle zevk nesnesi haline getirmez. Burada karşılaştırmının yetersizliğini görüyoruz. Karşılaştırma, arka bacakları üzerine bir darbe yemiş köpek gibi aksamaktadır. Her neyse, karşılaştırma ancak insanın mazoşistik bir hayvan olduğu görüşünü onaylamaya yeter.

Belirsizlik faktöründe gerilimi belirli bir düzeyin ötesine arttırmaktan kaçınarak orgazma bağlı kaygıyı dışlayan bir eğilimin işlediğini gördük. Kaygının nedeni ortadan kalkmıştır. Sapkınların uygulamalarında kaygı nedeni olan cezalandırılmadan kaçınılmamış, tam tersine o aranmış ve bulunmuştur. Ama her iki zıt davranış biçiminin aynı ya da benzer etkiye yöneldiğine inanıyoruz: Kaygıyı azaltmak ya da dışlamak. Bir çelişki var mıdır ve bu nasıl çözülecektir?

Bir önceki örneğe, küçük kızın banyo küveti içinde oturup dadısının onun bedenine soğuk su dökceği andan kork-

masına dönüyorum. Kız korkmaktadır, ama yine de musluğu açar ve soğuk suyu çıplak koluna damlatır. Küçük kıza mazoşist denilemeyeceğini söylemiştim. Burada temel bir öge, hoşnutsuzluktan hoşnut olma yoktur, ama yine de bu, çocuğun dadıyı atlatmasıyla bir tür doyum şeklinde kendisini usulca göstermektedir. Belki de bu, hoş olmayan soğuk hissiyle karışan hoş bir hissin göstergesidir. Ama yine de küçük kız mazoşist değildir. Temiz ruhlar için bunun gibi erken bir ahlak bozukluğundan telaşa düşmeye gerek yoktur. Ama küçük kızın daha sonra mazoşistik eğilimler geliştirme potansiyeli vardır. Onun görünüşteki aptalca davranışını mazoşistin, yetişkin sakının davranışıyla ilişkili kılan nedir? Yalnızca şudur: Kişinin korktuğu bir şeyin bilerek yapılması ve bu eylemin onun korkusunu azaltması.

Bu varsayım doğru mudur? Kişi kendi varsayımlarını deneme fırsatını kaçırmayı düşünemez. Küçük kız vakasında meydana gelen, korkulan olayın kendisi değildir. Küçük kız, soğuk suyun bedeninin üzerine birden akmasına izin vermiyor, yalnızca birkaç damlanın dikkatle kolundan aşağı kaymasını sağlıyordu. Böylelikle korktuğu şeyin yalnızca çok küçük bir bölümünün, bir belirtisinin, çok küçük bir dozunun meydana gelmesine izin veriyordu. Çocuk, kuşkusuz, soğuk sudan korkuyordu, ama korktuğu şeyi kendisi üretiyordu; ne var ki tümüyle değil, onun yalnızca küçük bir bölümünü, deyim yerindeyse, bir örneğini. Çelişkili gelebilir ama, küçük kız onu üretiyordu, *çünkü* ondan korkuyordu.

Burada, mazoşizmin özü için fantezinin garip önemine geri dönmek kaçınılmazdır. Bu olguyla her zaman karşılaşacağız. Çocuk çok korkuyordu, çünkü yaklaşan tehdit edici olayı canlı fantezi içinde bekliyordu. Soğuk duş korkusu bize abartılmış gelebilir. Ama bu çocuksu korkunun şiddetinin kıyamet günü dehşetlerinden aşağı konumda olduğunu kim iddia edebilir? Beklediği süre içinde küçük kız kaygısı arttıkça, artık bu artışa dayanamaz ve bu nedenle en azından kısmen, hayal edilen kaçınılmaz belayı gerçekleştirmeyi yeğler.

Ama bu eylemle küçük kız kaygısını azaltır ve neredeyse onun üstesinden gelir. Aşırı kaygı yüzünden bir tür kahraman olur. Gülünç gelebilir, ama musluğun açılması Beethoven'ın "... ellerini yazgının çeneleri arasına sokma" kararlılığından daha az kahramanca değildir.

Kaygı iki yolla hafifletilmiş ve denetim altına alınmıştır: Önce, pasif tutum aktif eyleme dönüştürülmüş, sonra bekleme yoluyla gelecekteki bir tehdit şimdi var olan bir şey durumuna getirilmiştir. Fantezideki bekleyiş kaygıyı sonsuza dek artırır. Eylem yoluyla bekleyiş kaygının gittikçe hafifletilerek yok olmasını sağlar. Bir deneme olayı, bir deneme eylemine dönüşür; çünkü fantezinin yaptığı budur. Aynı zamana denk gelen iki değişiklik kaygıyı azaltmakta işbirliği yapar. İlk değişiklik, aktiflik ve pasiflikle ilgili olarak egonun durumuyla, diğeri egonun zamanla olan ilişkisiyle ilgilidir.

İlk değişiklikle ego pasif rolden aktif role geçer. İkinci değişiklikle gelecekteki bir olay şimdiki bir olay olur. İlkiyle ego kendisini dünyanın olaylarının efendisi, ikincisiyle olayların geçmesi gereken zamanın efendisi yapmıştır. Üçüncü bir değişiklik bu ikisine uyumlu bir duruma getirilmiştir. Deneme eylemi yalnızca fantezide beklenen olayların bir bölümüyle ilgilidir. Korkulan tehlike durumu tümüyle değil, yalnızca bir bölümüyle ve oyun oynayarak meydana getirilmiştir. Sonucu özetleyeceğim: Banyo küvetinin içindeki küçük kişinin kaygısının üstesinden geldiği üç değişiklik, egonun aktif ya da pasif tutumunu, bir olayın maddesel seyrini ve korkulan bu olayın büyüklüğünü ilgilendirir. Bu üç değişikliğin kaygının azalmasına ya da hatta sapkın mazoşizm vakalarında yok olmasına neden olduğunu ileri sürerek, gelecekteki bazı anlayışları tahmin ediyorum.

Bu üç değişikliktен zamanla ilişkili olan, bana en ilginç ve en geniş psikolojik açıklama sağlayacak olanı gibi görünmektedir. Bunun aynı zamanda başlangıçta ele aldığımız sorunla çok yakın bir ilişkisi vardır: Mazoşistin zevk yaşantısında gerilimin artması sorunu. Genel olarak, ruhsal gerilim-

de her artışın rahatsızlık, her azalmanın zevk demek olduğunu anımsayalım. Oysa, cinsel heyecan örneği, bu önermeyi evrensel olarak geçerli kabul etmeye karşı bizi uyarır. Çünkü bu son vakada gerilimin artışı, en azından belirli bir dönem için zevk yaratır. Bu örnek ile ilgili olarak Freud zevkin ve hoşnutsuzluğun gerilimin azalması ya da çoğalmasıyla orantılı olamayacağını vurgulamıştır, “ama kuşkusuz onlar bu faktörle yakından ilişkilidirler.” Freud, onların nicelik faktörüne değil de nitelik ile ilgili olan faktöre bağlı olduğunu düşünür. “Bu faktörün hangisi olduğunu bulmuş olsaydık,” diye sürdürür Freud, “psikolojide çok yol almış olurduk.” Freud ritmin, “değişiklikler içinde tam zamanında oluşan sürecin, baştan çıkarıcı nicelikleri artırıyor ya da sona erdiriyor” olabileceğini öne sürer ama, “bilmiyoruz,” der.

Freud’un tanımlamış olduğu gibi, burada “ruhsal yaşamın en karanlık ve en ulaşılamaz alanına” gireriz. Sonuç için yalnızca artış ve azalış (zevk ve rahatsızlık) önemli değil, bu değişikliklerin zamanı da önemlidir. Freud, zamana göre artışın ya da azalışın muhtemelen “karar için belirleyici faktör” olduğuna inanıyordu. Bunun deneysel incelemeye açık bir alan olduğu kanısındaydı. Bu konuda kesin gözlemlerimiz ve deneylerimiz olmadığı sürece Freud’un uyarısını paylaşmalıyız.

Yine de, onun söylediğinin bir adım ötesine gitmeyi göze alıyoruz, yalnızca bir adım. Ama bu bizim amaçlarımız için gizemli sınır alanının karanlığı içine atılan önemli bir adımdır. Zaman faktörüne göre gerilimde belirli bir artışın ya da azalışın kesinlikle zevk verici olmadığına inanıyorum. Daha basit bir deyişle, gerilimdeki ani bir değişiklik, gerilimdeki ani bir artış ya da azalış olup olmamasına bakmaksızın yoğun rahatsızlıkla ilişkilidir. Zaman faktörüne göre ilişki burada belirleyici bir nitelik taşır. Hoşnutsuzluğun niteliği, ruhsal tersine çevirme gerektiren gerilimdeki niceliğin değişimi tarafından koşullanmıştır ve bu hemen gerçekleştirilemez. Eğer ani bir ışık parıltısı çevremizdeki karanlığı değiştirirse, karanlık olmasını istememize karşın, hoş olmayan bir duyu

hissederiz. Başka alanlarda, tam olarak hazırlıklı olmadığımız iyi haber şiddetli bir direnmeye yol açar.

Böyle ani bir gerilim değişikliğine uğramış bir ruhsal sistemin yapısı burada dikkate alınmalıdır. Çocuk organizmasının ve çocuksu ruhsal yaşamın, gerilimin birden artışına ve azalışına katlanmaya yetişkinlerinkinden daha az dayanıklı olduğu açıktır. Çocuklar gerilimin birden değişmesine daha şiddetli savunma eylemleriyle tepki gösterirler. Bu, birincil korku duygusuna değinilecek noktadır; onun değersizleşmiş tekrarını ve devamını biz kaygı olarak algılarız.*

Öte yandan, çocuğun ruhsal sistemini en üst düzeyde zorlayacak olan zaman bölümündeki gerilimin bir miktar artmasına ve azalmasına yetişkin kolaylıkla karşı koyabilir.

Bu nedenle zevk ya da rahatsızlık yalnızca gerilimin artmasına ya da azalmasına değil, gerilimdeki değişikliklerin geçiciliği koşuluna da bağlıdır. Bu değişiklik ancak düzenli geçişlere izin veren belirli aralıklarda meydana gelirse zevk verici olabilir. Bu, hazırlıksız olana nöbetler ve ani irkilmelerle gelirse, genellikle kötü bir duygu olarak yaşanacaktır. Bunun, belirli, ama henüz bizce fark edilmeyen bir ritim izlemesi durumunda tatsız olduğunu söylemek kesinlikle daha iyi olurdu. Ritimle olan ilişki vurgulanmalıdır, çünkü zevk verici olarak yaşadığımız gerilimin ani değişimleri vardır. Yalnızca düşünce gücündeki zevk örneğine değineceğim; bunun büyük bir bölümü ruhsal gerilimin birden azalmasına bağlıdır.**

* Korku ve kaygının zaman ögesiyle olan ilişkileri birçok görüş noktasından *Der Schrecken* ve *Surprise and the Psychoanalyst* adlı kitaplarımda ve Anna Freud'un *The Ego and the Defense Mechanisms* adlı kitabının bir eleştirisinde ele alınmıştır.

** Bu ani gerilim değişikliğinin maddesel güçlerle ilgili olarak oluşmadığı, daha çok estetik bir ortamda olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle tehlike ögesi güçsüzleşmiştir. Gerilimin azalması Freud tarafından *Wit* (Düşünce Gücü) ile ilgili kitabında açıklanmıştır. Onun gözden kaçırdığı ani oluş faktörü, düşünce gücü hakkındaki kitabımda sunulmuş ve değerlendirilmiştir.

Görünüşe göre mazoşistik zevk sorunlarından çok uzaklaştık. Aslında yalnızca bir yol değiştirdik ve onlara geri döndük. Bu psikolojik düşüncelere bizi sürükleyen banyo küvetindeki küçük kız örneği değil miydi? O, ani ısı değişikliğinden o kadar çok korkuyordu ki, ona karşı kendisini korumak yolunu musluğu çok az açarak arıyordu. Korktuğu şeyin hayal edilen beklentisi içinde gerilimin artmasına dayanamamıştı. Bu, gerilimin birden içeri akışı belirli bir dayanıksızlığa tekabül edecekti.

Benzer şekilde, mazoşistin egosu onu önce ruhsal bir şoka, bir gerilim saldırısına maruz kalmaya karşı korur; bunu yaparken gelen olayı onun ezici niteliğinden arındırır. Hazırlık, gerilimin dağıtımını değiştirmekten oluşur. Banyo küvetindeki küçük kız, nasıl olsa kaçınılamayacak olan tatsızlıktan kaçmamış ve onu karşılamaya gitmiştir. Ayrıca hazırlık, olayların sırasında bir değişiklik yapmaktan da oluşuyordu. Küçük kız musluğu açmakla olayın kendisinden çok, olayın ritmini değiştirmiştir. Bu yolla, başka türlü olamayacak bir geçiş gerçekleştirmiştir. Belki kendisini bir sürprize karşı koruyamazdı, ama ezilmeye karşı koruyabilirdi. Bunun hafifletilmiş bir şekilde yapılmasına izin vererek, kaygının gerilimini azaltmış, hatta onu yok etmiştir.

Öyleyse, yukarıda anlatılan davranışa bu denli zıt olan ve belirsizlik durumunda gözlemlediğimiz gerilimin uzatılması nasıl açıklanır? Mazoşistik tutumun gelişmesinin değişik evreleri için iki tipik tepki gösterme yolu vardır. Erteleme, belirsizlik ve karar vermekten kaçınma eski tepki şeklidir ve bu uzun bir süre korunacaktır. Kişi daha çok sabırsızlaştığı ve içgüdüsel dürtüye artık karşı koyamadığı zaman korkulan olayın meydana gelişini hızlandırmak için çaba harcar. İçindeki eğitimsel güçlerin etkisinin doğal gereksinimlerin zorlayıcı gücüne karşı mücadele etmek zorunda kaldığı eski davranış biçimi, tipik bir çocukluk dönemi durumuna iner.

Banyo küvetindeki küçük kızın, bundan birkaç yıl önce, başka koşullar altında sık sık bu gibi durumları yaşadığını

varsayıyoruz. O, belki de o zaman, çocuk yuvasında tek ba-
şınayken, hiç beklemeden bağırsaklarını boşaltma gereksini-
mi duymuştur. Doğal olarak ilk dürtü, ona teslim olmaktır.
Ama bellek, dürtüye bu şekilde teslim olmanın annesini ya
da dadısını kızdıracaklarını ona söyler. Annenin kızacağı fikri,
kendini bırakma ya da olayın olmasına izin verme doğal
dürtüsünü ketlemeye eğilimliydi. Bu engellenme, sonucunu
daha sonra kendisini dürtüye karşı direnmede, fizyolojik
olarak büzgen kasların kasılmasında ifade etti. Çocuk şimdi
iki güç arasındaydı: aslında gereksinime teslim olmak isti-
yordu, ama aynı zamanda korkuyordu da. Annesinin öfkesi-
ni, sevgi kaybını tahmin etmişti. Sonunda kendisini dışkı bo-
şaltma dürtüsüne bırakacak ve altını kirletecektir, ama bu,
daha önce ertelemede ifade edilmiş olan kaygıyla birlikte
olacaktır. Gerilimin içeri akmasıyla teslim olma arasındaki
süre belirsizlik işareti altında durur ve belirsizliğin tüm özel-
liklerini gösterir: Boşalmanın ertelenmesi ve zevk alınan-
kaygı özelliği. Küçük kız buyurucu dürtüyü denetim altına
almayı başaracak mıdır? İçgüdüsel dürtüye teslim olmak,
tehdit edici sonuçların kaygılı beklentisi altında boşalma, da-
ha sonra belirsizlik duygusunun tam olarak geliştiği temel
durumdur. Bu nedenle, azarlayıcı annenin kaygı verici fikri
uzatılmış bir erteleme yaratabilir. Erteleme uzayacaktır, de-
netleme değişik bir ruhsal nitelik kazanacaktır. Kaygı ve
 zevk arasındaki bu bocalamanın nihai sonucu her ikisinin bir
karışımıdır.

İki davranış biçimi olan, belirsizlik duyulan ve korkulan
olayın akılsızca hızlandırılması, aynı duruma değil, benzer
bir duruma iki farklı tepkidir. Zevk dürtüsünün artan sabır-
sızlığıyla durum sonradan değişmiştir. Bir inceleme her şeyi
daha iyi aydınlatacaktır: İçgüdüsel gereksinimin uyandırdığı
bir gerilim, ürkütücü bir fikrin engellenmesiyle doğal akışın-
dan saptırılmıştır. İki eğilimin çatışmasından bir tikanıklık
doğar. Gerilim, onun doğal sonucu olan zevk verici niteliği-
le bağdaşık bir kaygı niteliği kazanır. Bu kaygıyı hafifletme-

nin ya da yok etmenin iki yolu vardır. İlki, sonuçlarından ötürü korkulan nihai hazzın ertelenmesidir; başka bir deyişle, nihai hazzı belirli bir düzeyde korumak amacıyla, gerilimin belli bir derecenin ötesine yükselmesini önleme çabası. Bu, korkulan olaydan bir kaçışa eşdeğerde olacaktır: Cezalandırılma, paylanma ya da her ne ise o.

Doğal olarak, “kaçış” sözcüğü burada ancak sınırlayıcı bir koşulla kullanılabilir; çünkü davranış, kaçış ve yaklaşım arasında bir bocalama olarak daha iyi tanımlanmıştı. Ayrıca, kaygının belirlemiş olduğu ertelemeyen, zevk eğilimi tarafından yararlanıldığı açıktır. Sanki, “eziyeti kendisine bir zevk edinmek istiyormuş gibi,” mazoşist zorlanımı bir zevke dönüştürür. Kaygıyla baş etmenin diğer yolu, olayın ortaya çıkmasına neden olarak onu beklemektir. Bu işlemi diğerinden ayırt etmek amacıyla, onu ileriye doğru kaçış olarak tanımlıyorum. Ayrıca, bu tepki yalnızca kaygıyı uzak tutmak için tasarlanmıştır. Onun görevi aynı zamanda, acı ya da rahatsızlık pahasına bile olsa, sabırsız arzusunun zafere ulaşmasında ona yardım etmektir. Burada görülebilir duruma gelen ilginç psikolojik sorular sonraki tartışma için bir kenara konulmalıdır.

Şimdilik başlangıçtaki sorumuza dönüyoruz. Belirsizlik faktörünün tartışılmasından başlayarak birçok zevk ve rahatsızlık koşullarının incelenmesine geldik. Kaygısıyla zevki için çabalaması arasında bocalayan mazoşistin gerilimi “belirsizlik durumunda” tutmaya çalıştığını anladık. Kaygıya karşın zevk elde etmek isteyen, bu girişimden önce birçok başkası olmuştur. Ne var ki bu amaç, bilinçdışı kaygının etkisi altında gittikçe geri çekilmiştir. Bu ruhsal durum, öncekileri tanrılarla dost olan sonra, ceza olarak yeraltına sürgün edilen, efsanevi Tantalos’un* ruhsal durumuyla kıyaslanabilir. Tantalos yeraltında, çenesine kadar gelen suyun içinde ayak-

* Yunan mitolojisinden bir kahraman. Batı Anadolu’da bir Frigya kralıdır. Zeus ile Pluton’un oğlu sayılır. Tantalos, tanrıların hoşgörüsünü kötüye kullandığı için müthiş bir azapla cezalandırılır. (Ed. n.)

ta durur, en güzel meyveler elini uzatsa dokunabileceği mesafededir. Ama o, sonsuza dek açlık ve susuzluk çeker, ne zaman uzansa su ve meyveler geri çekilir. Bu etkileyici tablo ef-sanenin başka bir anlatımında belirsizlik durumuyla daha iyi kıyaslanabilir bir şekil alır: Bir kaya parçası sürekli olarak talihsiz kralı, üstüne düşme ve onu ezme tehlikesi yaratır.

Bu incelemenin şimdiye kadarki akışı, mazoşistin, kaygının gerilimine karşı olağandışı bir dayanıksızlığı olduğuna bizi inandırmıştır. Vardığımız yargılarda belirleyici olanın ister belirsizlik durumu ister korkulan durumun üretilmesi olduğunu düşünelim, sonuç aynıdır. Mazoşist ister heyecanı belirsizlik durumunda tutarak kaygının gerilimini artırmak yoluna gitsin ister korktuğunu kendisi yaratsın, o kaygının artmasına dayanamaz. Son zamanlardaki görüşün aksine, hemcinslerinin çoğunluğuyla karşılaştırıldığında, izlenimimiz mazoşistin görülmemiş derecede sabırsız olduğudur. O beklemekten hoşlanmaz ve sabrı, ruhsal bir tepki oluşumudur.

2

Her insanın doğal olarak zevk için çabalaması ve rahatsızlıktan kaçınması eğilimi, mazoşizmde bir kenara konulmuş gibi görünmektedir. Bu, Freud'un zevk ilkesi olarak formüle ettiği kurala bir istisna mı oluşturmaktadır? Çünkü mazoşist, tam tersine, zevkten kaçınıp acı arıyor ya da daha doğrusu, acıdan zevk alıyor gibi görünmektedir. Böyle olmakla birlikte, bundan önceki düşüncelerimiz bu formülasyonun doğruluğuyla ve mazoşistin hepimiz gibi, garip bir şekilde, acıyı azaltmayı ve zevke ulaşmayı aradığıyla ilgili kuşkular uyandırmıştır. Bir hedefe dolambaçlı yoldan yaklaşmak her zaman mümkündür.

İşe, zevk dürtüsünün baskınlığından değil de onun karşısından başlasaydık, belki de bu, ilerlememize yardımcı olur-

du. Eğitimin, içgüdüsel doyumdan kaynaklanan zevki erteleylebilmemizi ve böyle bir zamanın daha sonra güvenlik içinde tadını çıkarabilmemizi sağlamakla ilgili önemli bir görevi vardır. Çocuğa beklemek, istediklerini gerçekleştirmeyi ertelemek duygusu öğretilmelidir. İçgüdüsel gereksinimlerin ertelenmesi bir kültür gereğidir. Bu yalnızca çocuğun güvenliğini artırmakla kalmaz, onun dış dünyaya ve toplumsal yaşamın kurallarına uyması için zorunludur da. Sonuç olarak, bazı durumlarda içgüdüsel doyumunu başka bir tür kazançla değiş tokuş etmek zorunlu olabilir.

Kolaylıkla ulaşılan içgüdüsel doyumlari başka çıkarlar için bırakmamız öğretiliyor ve biz de bu konuda kendimizi eğitiyoruz. Hepimiz, en az direnme olan yoldan kaçınmayı ve en avantajlı olan yolda yolculuk yapmayı öğreniyoruz. Freud kültürün istemini gerçeklik ilkesi olarak adlandırdı. Bu, zevk için temel çabalamanın ortadan kaldırılması anlamına gelmez; yaşamın zorunlulukları yoluyla onun kısıtlanması ve çevreye uyulması anlamını taşır. Bu, zevk ilkesini geçersiz kılmaz, yalnızca onun totaliter isteklerini kısıtlar. Hepimiz az ya da çok, bir dereceye kadar isteklerimizin doyumunu ertelemeyi öğreniriz. Ama bu, böyle bir gecikmeyle bağdaşık olan tatsız gerilime katlanmayı öğreniriz demektir.

Ama eğer bir gerilime katlanma, gerçeklik ilkesi tarafından araya sokulmuş koşullardan biriye, o zaman belirsizlik faktörü ne olacaktır? Mazoşizmde gerilim isteyerek, hatta seve seve doğmuyor mu? Gerilim yaygınlaştırılmıştır, uzatılmıştır; hatta bunun da ötesinde, bir zevk durumuna gelmiştir. İlk bakışta, mazoşist tatsız gerilime katlanmak için özel bir donanımına sahipmiş ve onun gerilime karşı özel bir sabrı varmış gibi görünür. Ama mazoşistin gerilimi yalnızca kabul etmek yerine onu araması ve zevkinin nesnesi durumuna getirmesi, aslında onun ne kadar sabırsız olduğunu gösterir. Mazoşist gerçekliğin taleplerini kabul ediyor gibidir.

Mazoşist buları gerçekten kabul eder mi? Hayır, onları abartır. Bu abartmanın sonuçları bir yönden, gerçek gerilim-

de sağlanılmamış, oldukça büyük çaptaki gereksiz kaygı ve rahatsızlıklardır. Öte yandan mazoşist, bu uzatmadan, gerçeklik ilkesinin baskınlığını ortadan kaldıran bir miktar zevk elde eder. Aslında mazoşistik belirsizlik, gerçekliğin isteğini izleme çabasıdır- ama bu, başarısızlığa uğramış bir çabadır. Aynı zamanda o, abartma yoluyla bu isteğin bir sabotajıdır. Mazoşist gecikmeyi abartır ve onu bir zevke dönüştürür. Ayrıca o zorunlu gerilime katlanmaz, gerilimi buraya koyar, bir başka yerde ondan vazgeçer, onu istediği gibi dağıtır. Mazoşist kişi isteğe boyun eğer, ama bunu öyle bir uysal meydan okumayla yapar ki, anlamını tersine döndürür. Bu davranışın eski Avusturya'da greve giden bazı demiryolu işçilerinin davranışıyla karşılaştırılması kolayca anlaşılır. Bu çalışanlar ücretlerinden ya da çalışma saatlerinden memnun olmadıkları zaman çalışmalarını durdurmamışlardır. Tam tersine, işlerini artan bir titizlik ve dikkatle yapmış, demiryolları yönetiminin en önemsiz kurallarına bile harfi harfine uymuşlardır. Bu kuralları özenle ve uygulamadaki sonuçlarına bakmaksızın ayrıntısıyla uygulayınca trafiği felç etmişlerdir. Trenlerin geliş gidişi durmuştur. Bu türden, abartılmış itaat yoluyla sabotaja pasif direniş denilir. Gerçekliğin istekleriyle ilgili olarak, mazoşist pasif bir direniş durumundadır.

Mazoşist hoş gerilimleri reddeder ve hoş olmayanların tadını çıkarır görünmektedir demiştik. Bunun yapmacık olduğunu ve nasıl kaynaklandığını biliyoruz: Gerçekleşecek olanla ilgili hayal edilen beklentiye dikkate almamak yoluyla. Burada da, daha önce ele aldığımız, mazoşizm için fantezinin ağır basmasının önemi konusuyla karşılaşıyoruz. Tantalos efsanesi belirsizlik durumunu açıklamakta bize iyi hizmet etmiştir. Mazoşizmde fantezinin gerçeklik ilkesine uymakla olan ilişkisi, daha az önemli başka bir efsanevi figürle aydınlatılabilir. Alman folklorunda çılgın, ama uyanık delikanlı, Till Eulenspiegel'in acayip davranışlarıyla ilgili birçok öykü anlatılır. Bu maskara, başboş gezintilerinde yokuş aşağı kolayca yürürken kendisini kederli hissedirdi, ama yokuş yukarı

gayretle tırmandığı zaman çok neşeli görünürdü. Onun bu davranışıyla ilgili açıklaması, yokuş aşağı inerken bir sonrakitepeyi tırmanmaktaki çaba ve zahmeti düşünmeden edememesiydi. Tırmanma zahmetine girdiği sırada, hayalinde yokuş aşağı yürümenin gelişini bekler ve bunun tadını çıkarırdı. Kişi, bu garip davranışta mazoşizmi andıran bir çelişki, bir dünyevi bilgelik ifadesi bulmak ister. Bu, insanı zor zamanlarda ve kaygılı dönemlerde cesaretini yitirmemek, kolay ve rahat zamanlarda haddini bilmez olmamak konusunda uyarıyor gibi görünmektedir.

Neşeli-hüzünlü kişi mazoşistin bir akrabası ve komşusu gibi görünmüyor mu? O, zevke katlanamaz, her şey yolunda gittiği zaman hüzünlenir ve güçlülere göğüs germesi gerektiğinde neşelenir. O, bir bakıma, duyguların doğal sırasını, duruma uygun gelecek şekilde tersine çevirmiştir. Başkaları hoşnut değilken o kendisini rahat hisseder; başkaları yaşamın tadını çıkarırken onun keyfi kaçır. Bu ruh halleri onun mevcut durumu tarafından değil, gelecek beklentileri tarafından belirlenir. İleride hoş olmayan bir olay olduğu zaman, hayal edilen beklenti zevk almayı yok eder ve nihai beklenti zevk olduğu zaman çekilen zahmetten hoşlanır. Özellikle ikinci süreç efsanevi maskarayla mazoşist arasındaki benzerliği ortaya koyar. Till Eulenspiegel, Mölln'deki mezarından çıksaydı, mazoşizmin psikolojisiyle ilgili çok yararlı bilgiler verebilirdi. Bu gülünç adam yalnızca bir vaizi değil, mazoşistik deneyim için fantezideki beklentinin önemini anlamamış olan bir psikanalisti de eğitebilirdi.

Yakında gelecek olan felaket düşüncesini, belirsizlik faktöründeki kaygının niteliğinden sorumlu tuttuk. Orgazmın gelişinden korkulur ve kaçılır. Mazoşist bu gelişeye bağlı kaygının artmasına dayanamaz. Bu nedenle o, belirsizlik durumunda kalmalıdır. Oysa, zevk eğilimi egemen olduğu zaman, mazoşist sabırsızlanır, ileri doğru atılır ve o zaman mazoşist gelecekteki tehlikenin gelmesini bekleyemeyebilir; mazoşist onu karşılamaya koşar ve onu hızlandırır. O yalnız-

ca kaygının gerilimiyle ilgili olarak değil, zevkin gerilimiyle ilgili olarak da sabırsızdır. Onun başka insanlardan daha hareketli bir biçimde ve daha çabuk uyarılabilen hayal gücü yalnızca tehlikeyi değil, zevk almayı ve doyumunu da bekler. Artan yalnızca kaygı değildir, zevk dürtüsü de artar. Zevk duygusu başıboş kalır ve acımasızlaşır, kaygıyı alt eder ve o ana kadar dikkatle saygı gösterilmiş olan sınırı aşar.

Burada, bu özel sabırsızlığın, gerilim artışına karşı dayanıksızlığın, çocukluk dönemindeki bir deneyime dayandırılabilir mi sorusu doğar. Acaba mazoşist, bir zamanlar çocukluk döneminde, kaygının derecesini haklı çıkaran ve acı duyduğu, onurunun kırıldığı ve aşağılandığı bir sahne yaşamış mıdır? Analitik deneyim bu varsayımı dışlamaz, ama onu onaylamaz da. Doğal olarak, mazoşistlerin geçmişlerinde, çocukken azarlandıkları ve aşağılandıkları pek çok olay olduğu görülecektir. Yaşam öykülerinde özel bir kötü davranıştan, eğitimcilerin kaba ya da korkutucu davranışından söz edilemeyecek mazoşistler de olduğu aynı derecede kesin bir gerçektir. Daha çok, çocuğun özellikle sevgi dolu ve nazik bir davranışla karşılaşmış olduğu izlenimini ediniriz. Çocukluk dönemindeki ağır azarlanmaların ve şiddetli cezalandırılmaların anıları istisnadır ve bu azarlanmaların derecesi kural olarak herhangi bir çocuğun ruhen kolayca kaldırabileceği sınırı nadiren aşar. Bu gibi cezalandırılmaların neden olduğu abartılmış izlenim, bazı vakalarda cezanın derecesine ya da ağırlığına değil, henüz bilinmeyen bir faktöre ve çocuğun yapısındaki artmış duyarlılığa bağlıdır; bunların her ikisi de önde gelen bir rol oynuyor gibi görünmektedir.

Vakaların çoğunluğunda eğitimin çok yumuşak ve hoşgörülü olduğunu, böylelikle de çocuğu şımarttığını varsayabiliriz. Eğer bu çocuklar ara sıra azarlanır ya da cezalandırılırlarsa, her zamanki davranışa tezat olanın ruhsal değeri çok büyük olacaktır. Eğer eğitim düzensiz ve ikileme düşürücü özellikteyse, bir yandan hoşgörülü, içgüdülere özgürlük tanıyan nitelikte, bir yandan da ağır ve birden yasaklayıcıysa

benzer bir tepki ortaya çıkar. Ani olma faktörü daha önce vurgulanmıştı. Çocukluk dönemindeki bazı vakalarda tehditlerin cezanın ve aşağıılanmanın yerini almasının bir önemi vardır. Böyle olası bir ceza ya da aşağıılanma çocuğun zihnini uzun bir zaman meşgul eder, bu ceza fantezide beklenir ve olası ayrıntılarla tanımlanır.

Mazoşistik fantezilerin ve onlarla birlikte görülen cinsel hislerin doğuşunda tehditlerin önemi şimdiye dek fark edilmemiştir. Küçük kız vakasında bu tür fanteziler doğrudan doğruya bu gibi tehditlerden kaynaklanmıştır. Ne zaman yaramazlık yapsa ya da söz dinlemese, annesi onu tehdit ediyor, babası da akşam eve döndüğünde onu dövüyordu. Kız cezalandırılmayı beklerken, kaygılı belirsizlik durumunda birçok saat geçirmek zorunda kalıyor ve cezayı hayal ediyordu. Cezayı düşünürken cinsel heyecan duyması onu şaşırtmıştı. Bu vaka, annesi tarafından askeri okulun sert disiplini altına verilmekle tehdit edilen erkek çocukla ilgili vakaya benzer. Çocuğun askeri okulda onu bekleyen talimlerin ve cezaların ayrıntılarını hayal etmesiyle birlikte cinsel heyecan başlar. Tehdidin içeriğinin, daha sonra cinsel uyarımın koşulu haline geldiği açıktır.

Birçok mazoşistin kendilerine olağanüstü cezalar uygulanmadığını, bunların erkek ya da kız kardeşlerine uygulandığını anımsamaları çarpıcıdır; bunlar sonradan mazoşistlerin fantezilerinin çekirdeğini oluştururlar. Birçok analitik vakadan elde edilen daha da garip bir yön vardır. Bu, akılda kalan olağandışı bir cezanın ya da aşağıılanmanın anımsanması ve hâlâ canlı duygular uyandırmasıyla ilgilidir. Bu ender vakalarda, cezanın zaten bilinçdışı olarak istendiğini, bunun için uğraşıldığını ve yaramazlık yapılarak bunun zorlandığını tahmin etmekte haklı nedenlerim var. Başka bir deyişle, ceza, çocuk tarafından istenmiştir, mazoşistik içgüdüsel gelişmenin nedeni değil, onun sonucudur. Ceza çocuğu mazoşistik yapmamıştır, ama ceza daha o zamandan çocuğun içgüdüsel amaçlarının bir ürünü olmuştur. Bu varsayımın ter-

si, yanlış bir psikolojik perspektife ve çocuğun ruhsal gelişiminin değişik evreleri ve gecikmiş büyüme dönemleriyle ilişki kurmamız gerçeğine dayanır.

O zaman, mazoşistik eğilimin çok sert bir eğitimden kaynaklandığı doğru değilse, çocuğun bünyesinde onu gerilimlere karşı başkalarından daha az dayanıklı yapan fark edilebilir bir eğilim olabilir mi? Bazı analistler (Sadger, W. Reich), bu tür bünyesel faktörlerden biri olarak, şiddetlenmiş bir kas ve mukoza zarı erotizmini sayıyorlar. Bu varsayım bana herhangi bir varsayımdan daha gerekli görünmemektedir ve bunun sağlıklı bir biçimde kanıtlanması mümkün değildir. Doğal olarak, bedenin bazı alanlarının mazoşistik duyular için yeğlenen bölgeler durumuna geldiğini her gözlemci düşünmüştür. Böyle olmakla birlikte, bu bünyesel bir hiper duyarlılığa eşdeğer değildir. Dadı ya da anne bu bölgelere özel dikkat göstermişlerdir. Anal kasların gerilimleri çocuğun dayanmayı öğrenmesi gerektiği ilk kaslardır. Bu, eğitimin ilk başarısı olmalıdır. Oysa, onun yerine eğitimin ilk yenilgisi olur.

Mazoşistik eğilimlerin yapısal "kökeni" sorununa kesin bir çözüm yoktur. Belirleyici bir anal-sadistik eğilim en olası teşvik edici faktör olabilir. O zaman mazoşist bu içgüdüsel yatkınlığın sonraki değişikliklerinin psikolojik bileşkesi olur.

Çocuğun dayanmayı öğrenmesi gerektiği ilk gerilimler, onun gereksinimleriyle, temizlik ve dakiklik eğitiminde katlanması gereken değişikliklerle ilgilidir. Dışkı boşaltımı kontrolü, beden ısısı değişiklikleri, vb. ile ilgili olarak ondan, rahatsızlığa geçici bir süre katlanması istenir. Çoğu zaman eğitim çocuğun içgüdüsel arzularını çok çabuk ya da fazlasıyla istekli olarak gidermiş ve onu şımartmıştır; eğitim, ara sıra bir karşı hata içine de düşerek çocuğun ihtiyaçlarını mantıksız ve şaşırtıcı bir şekilde reddetmiştir.

İlk basit gerilimlerden sonraki dönemlerde ve daha sonrasında büyük ruhsal görevlere giden yolu izleyebiliyoruz. Erken çocukluk dönemi eğitiminde, kasların kontrolü istenilmişti.

Bu dönemde çocuğun kaygısı, sevgi kaybına uğramak ve eğer eğilimlerine kendisini kaptıracak olursa ceza görmek ve aşağılanmaktır. Bu kaygının yerini daha sonra mastürbasyon, hatta cinsel uyarımın sonuçlarıyla ilgili bir kaygı alır. Ebeveynler yerine vicdandan, süper egodan korkulur. Dışa yönelik istekler yerine, egonun ahlaki ya da estetik istekleri ortaya çıkar. İçgüdüsel gereksinimlerin engellenmesiyle doğan saldırganlığın hem egonun güçsüzlüğünden, hem de nezalet eğitiminden ötürü yeterli bir ifade yolu yoktur. Bu nedenle saldırganlık baskı altına alınmalıdır. Oysa, ifadesi engellenmiş bu saldırganlık, bireyin suçluluk duygularını, yani onun toplumsal kaygısını derinleştirir.

Bu toplumsal kaygı çocuğun çevresindeki büyük insanlardan duyduğu korkunun, ebeveynlerinin öfkesinin ve onların sevgisinin yitirilmesinin yerini alacaktır. Bir zamanlar dış dünyayı tehdit eden tehlike şimdi içe dönmüştür. Mazoşistlerin analizi, başlangıçta bu kaygının çocuğun en yakın çevresindeki kişiler tarafından azarlanma ya da cezalandırma ile ilgili olduğunu açıkça ortaya koyar. Sapkın mazoşizm nesneyle daha yakın kişisel ilişkilerini korurken, toplumsal mazoşizmde bu ilişkilerin geniş ölçüde gevşemesi olasıdır.

Mazoşizmin gerçeklik ve zevk ilkelerine karşı tutumu başlangıç noktamızdı. Onlara dönüldüğünde, şimdi iki ilkenin farklı bir ritim izlediğini görüyoruz. Açlıkta ve toklukta, besin almakta ve vermekte, uykuda ya da uyanık durumda, küçük yaratık tüm yaratıklar için doğal olan ritme ayak uydurur; ben bunu içgüdüsel ritim olarak tanımlayacağım. Çocuk, varlığını tehdit eden tehlikelere karşı kendisini korumayı ve kendisini toplumsal yaşamın taleplerine uydurmaya öğrendiği zaman, bu davranış değişikliklere uğramak zorundadır. Çocuk artık belirli zamanlarda uyumalı ve yemek yemelidir, içgüdüsel gereksinimlerinin karşılanmasını zamana ve yere göre kısıtlamayı öğrenmelidir. Eskiden yalnızca dürtülerinin zorladığı ritme uyardı. Ama şimdi dışarıdan zorlanan bir ritme önem vermeli ve ilk ritmini değiştirmelidir.

Tüm yapacaklarını ve yapmayacaklarını kültürün bu yeni ritmine uydurmak her çocuğun görevi olur. Çocuk yalnızca doğuştan var olan yasalara göre değil, ayrıca onu dışarıdan kuşatmış olanlara göre de yaşamalıdır. Yeni ritme uyum, eğitimin yardımı ve toplumsal zorunluluğun baskısı altında gerçekleştirilir. Eski içgüdüsel ritmi değiştiren, onu yavaşlatan ya da hafifleten dış etki sonradan içsel bir varlık durumuna gelecektir. Çocuk, grup içinde bağımsız bir yaşama hazırlıklı olmak için, onun kendi dürtüsü olduğunu hissedene dek dış etkiyi kendisine mal etmelidir. Aralıklar ve gecikmeler ortaya çıkaran ritmin yavaşlaması, içten ve dıştan gelen gerilimlere dayanılmasına yardımcı olur.

Mazoşistlerin içgüdüsel ritmin yerine kültürel ritmi koymakta aşırı başarılı oldukları görülmektedir. Belirsizlik uzun bir süre için içgüdüsel doyumu ertelemekte ve rahatsızlığa dayanabilmekte özel bir düzenleme olarak ortaya çıkar. Oysa, bu aşırı başarı bir başarısızlıktır. Mazoşistin bu denli dikkatli davranma nedeni gerilimin artmasından korkması ve rahatsızlığa dayanamamasıdır. O, kendisini kültürel ritme uyduramamıştır; ritmi abartmış ve böylelikle onun niteliğini değiştirmiştir. Eğitim hedefine ulaşamamıştır. Ulaşılan, bu hedefin bir çarpıtması ya da karikatürüdür.

Mazoşist, hepimizin yaşamını yöneten bu ritme inatla karşı çıkar. O, sapkın eylemde olduğu gibi, belirsizlik durumunda bir (ya da birkaç) ölçü ileride ya da geridedir. Bu yolda, maskara Till Eulenspiegel ve başıboş gezintileri sırasındaki acayip davranışlarıyla yeniden karşılaşırız. Yokuş aşağı rahatlıkla yürürken kederlidir. Yokuş yukarı zorla ilerlerken mutludur. Rahatsızlığa severek teslim olur, ondan hoşlanır, hatta onu zevke dönüştürür. İşte bu, mazoşizmin tam özünü oluşturur. Mazoşist ve Till Eulenspiegel başka bir ritme ayak uydururlar: Kendilerinininkine. Onlar bizimle uygun adım yürümezler. Belki de bu, onların başka bir davulcuyu dinlemelerinden kaynaklanır.

3

Freud, mazoşizm olgusunu açıklamaya çalışan her kuramın, koşul olarak bu içgüdüsel eğilimin eşdeğeri olan sadizmle ilişkisi hakkında doyurucu bilgi vermesi gerektiğini ileri sürmüştü. Analitik psikologların bu talebe karşı tutumları ilginçtir. Bir grup bu önermeyi hiç dikkate almaz. Bu grubun üyeleri psikolojik bağlamdan, narsizm, mukoza zarı erotizmi ya da sevgi gereksinimi gibi bir faktörü seçer ve sadizm-mazoşizm ilişkisine neredeyse hiç değinmezler. Diğer bir grup, kuramlarını bu ilişkiye dayandırır. Bu kuramın savunucuları işe bu ilişkiyle başlarlar, ama bunun ötesine gitmezler. Konuya dikkatle odaklanırlar, ama gözlerini onun üstünden başka bir yere çevirmezler.

Doğal olarak tutulacak tek doğru yol, mazoşizm olayları incelemesini kendisinden başka bir şeye dayandırmamak ve olayları önyargılı fikirler olmadan irdelemektir. Mazoşizmin sadizmle olan değişmez ilişkisinin açıklaması, mazoşistik eğilimin incelenmesinde amaç haline getirilemez. Ama o, sonuç olmalıdır. Bu olasılık hiçbir zaman başlangıç noktası olamaz. Ama o, elde edilen sonuç olmalıdır. Konuya böyle yaklaşmayan kuramları, tatmin edici olmamaları nedeniyle reddetmek hakkımızdır.

Buraya kadarki tartışmamızda, sadizmin etkileşimiyle ancak bir noktada karşılaştık: Kışkırtıcı faktörün ortaya çıktığı yerde. O noktada arı mazoşizmin sınırlarını aştığımızı, farkında olmadan yabancı bir alana girdiğimizi anladık ve bu nedenle hemen kendi sorunlarımıza döndük.

Ama bu faktörle uğraşırken, kaygının çok önemli bir anına rastladık. Hiçbir şekilde buna hazırlıklı değildik. Analitik literatür mazoşizm ve kaygı arasındaki ilişkiye hiç önem vermez.* Freud bile mazoşizmde kaygıya özel bir önem vermez.

* Yukarıdaki sav, S. Nacht'ın kitabı (*Le Masochism*, 1938) yayımlanana dek haklı bulunmuştu. Bu yazar, kaygının rolünü başka bir bakış açısıyla kabul eder, ama mazoşizmi yalnızca kaygıdan türetmekte hatalıdır.

Mazoşizmdeki bu kaygı faktörünün bundan önce gözden kaçmış olmasına şaşıyorum. Bu dikkatsizliği ancak onun arka planda, gölgelerde yatması gerçeğiyle açıklayabilirim. İlk bakışta kaygının mazoşizm filminde bir rolü yokmuş gibi görünür. Acı çekme ve aşağılanma beklentisi, kaygı yaratmakla kalmaz, tam tersine zevk uyandırır. Kaygının yokluğu, bunun, analitik mazoşizm kuramında düşünülmemiş olduğu gerçeğini açıklayabilir, ama bu, bu konudaki merak yokluğunu açıklamaz. Bu yokluk, psikologa şu soruyu sordurmalıdır: Bu olguda olması beklenen kaygıya ne olacak? Kaygı görünmez midir? Bu, onun orada olmadığı anlamına gelebilir. Ama aynı zamanda, kaygının gizlenmiş olduğu anlamına da gelebilir.

Gerçekten de kaygı saklanmıştır, ama belirsizlik durumunda olduğu gibi, küçük ve önemsiz işaretlerle kendisini ele verir. Ama kendisini özgürce ifade etmek için saklandığı yerden çıktığı zamanlar da vardır. Nasıl olur da psikanalistlerin bu noktada onun üstüne atlamadıklarını ve dikkatin onun üstüne odaklanmadığını anlamakta güçlük çekiyorum.

Mazoşizmin gerilediği ve iyileşmenin bir evresi olarak -eğer kişi onu böyle adlandırmak isterse- normal tutuma teslim olduğu zamandan söz ediyorum. Bu noktada sapkınlığın ya da mazoşistik fantezilerin yerini kaygı almıştır. Bunun gibi kaygı belirtileri, mazoşistik eğilimin yavaş yavaş gücünün azaldığının ve fantezilerin zevk değerlerini yitirdiğinin kanıtları olarak yorumlanabilir. Ama eğer kaygı, sapkınlıkta ya da fantezilerde hemen hemen hiç belirmiyorsa, artık özgür bırakılmışsa ve tam olarak geliyorsa, kaçınılmaz sonuç nedir? Yalnızca şudur: Fanteziler kaygıyı sımsıkı bağlamışlardır. Sapkınlık, etkisini yitirir yitirmez o ana kadar gizlenmiş olan kaygı görünür olur.

Aynı mekanizmaya çoğu zaman nevrozların psikopatolojisinde rastlarız. Kaygının patlak vermesinden kaçınmak amacıyla, onlar da genellikle acı çekmeye dayanırlar. Böyle bir ruhsal enerjinin boşa harcanması için gerekli olan zorun-

lu nevrotik savunma önlemlerine, birçok tövbe-kârlık eylemlerine ve çok sayıda yapılan törenlerin kurallarına titizlikle ve harfiyen uyma konusunu okuyucuya anımsatırım. Güç zorlanım nevrozu vakalarında bu hastalıklı yasaklamalara ve emirlere, tükenişe yol açan bir ciddiyetle uyulur. Hastalar kendilerini müthiş bir acı çekmeye ve yokluğa verirler. Her mazoşistik eğilimin güçsüzleşmesinde de görüldüğü gibi, bu zorlu dinsel törene karşı herhangi bir kayıtsızlık, kaygının belirmesiyle kendisini gösterir. Kaygının buradaki tecrit edilmiş etkisi başka bir tür etkidir: bu, çoğu zaman şiddetli sadistik arzulara karşı yöneltilmiş bir savunma semptomudur, bazen de kendisini zorunlu kuruntular olarak ortaya koyar. Bir sapkınlık vakasında, artık özgürleşen kaygı egoda saklı ruhsal kişilik güçlerinin garip bir terörü olarak görünüyordu. Hakkında sözü edilenlerden biri olan erkek hasta, bazı deneyimlerin izlenimi altında mazoşistik sapkınlığından vazgeçmişti. Güçlü bir dürtü onu, ego güçlerinin yapmasına izin vermediği şeyi yapmaya itiyor gibiydi. Ancak, şehvet düşkünü bir katil fikri aklına geldiği zaman, kendisini Karın Deşen Jack'la karşılaştırdığında, neler olup bittiğini anlamaya başladı. Cinsel olarak onu heyecanlandıran şiddet ve cinayet fantezileri, kadınların onu dövdüğü eski mazoşistik aşk sahnelerinin yerini almıştı.

Ayrıca, çoğu zaman analizde, sapkın eğilimin nevrotik semptomlarla kaynaşmış olduğu vakalarda da mazoşizmin azalmasıyla birlikte kaygının arttığını görürüz. Eğer bu dürtü kendisini, örneğin, kazalara neden olma, kendi kendini yaralama ve cezalandırma eylemleriyle ortaya koymuşsa, o zaman bu dürtünün yerini toplumsal kaygı, yani, suçluluk duyguları alır. Eğer analiz kendi kendini aşağılayıcı eğilimleri hafifletmekte başarılı olursa, hasta, daha önce olmayan bilinçli suçluluk duygularının baskısını hisseder. Bu gibi vakalarda hiçbir zaman bilinçdışı kendi kendini cezalandırma ve bilinçdışı suçluluk duyguları aynı anda ve aynı yoğunlukta bulunmaz. Analizde, ağır biçimde zarar verici kendi kendini

cezalandırma yerini toplumsal kaygıya bıraktığı zaman, bunun önemli bir terapatik ilerleme olduğunu düşünürüz. Bu semptomu üstün çıkmak kendi kendini cezalandırmaya yönelik niyetlerin üstesinden gelmekten daha kolaydır; bunlarla baş etmek, Napolyon'un ordusu Rusya'dan geri çekildiği sırasında ona karşı düzenledikleri ardı arkası kesilmeyen baskınlarda birden ortaya çıkan ve hemen kaybolan Kazak gruplarıyla baş etmek kadar güçtür.

Mazoşizmde kesinlikle kaygı vardır, ama rahatsızlığın ve aşağılanmanın arkasına saklanmış ve böylelikle üstü örtülmüştür. Bulmaca meraklılarının resim bulmacasının parçaları içinde saklı evleri, ağaçları ve hayvanları bulması gerektiği gibi, psikologun kaygıyı yeniden bulması gerekir. Kaygının gizli varlığını önce belirsizlik düzeyinde keşfettik. Mazoşistik zevkin özelliklerini incelediğimizde, kaygı, varlığını bir elementin kimyagerin deney tüpünde kendisini açığa vurması gibi, kuşkuyla yer bırakmayacak bir biçimde ortaya koymuştur. Bu kaygı zevkin en üst dereceye yükselmesiyle ilişkilidir, çünkü bu belanın (ceza, azarlanma, aşağılanma) beklenmesine bağlıdır. Belirsizlik durumu, korkulan olaydan kaçınmak ya da en azından onu ertelemek için devreye sokulmuştur. Bu bağlamda tek çelişkili özellik, bu korkulan olaya yaklaşmak için şiddetli bir arzunun olması, aynı zamanda kaygı yüzünden bu arzunun reddedilmesidir. Bu nedenle, bu hem bir yaklaşmayı hem de bir kaçıışı temsil eder. Bu, olduğundan daha karışık gibi görünür. Aslında bu, zevk verici olana bir yaklaşma girişimiyle korkudan ötürü bu istekten kaçış arasında bir bocalamadır. Yaklaşma dürtüsüyle kaçma dürtüsü arasında bir bocalama. Mazoşist amacından vazgeçemez, çünkü zevk alma dürtüsü çok yoğundur. Ama ona ulaşamaz da, çünkü kaygısı çok büyüktür. İşte, belirsiz olan durum budur.

Bu durumdaki kaygının kalıntısı, mazoşistik sapkınlıkta eyleme geçildiği takdirde bunun çoğalması ve sapkın aktivitenin azalmasıyla birlikte aynı anda kaygının artması, yalnız-

ca bir açıklamaya olanak verir: Mazoşizm kaygıyı durdurur. Bu, daha dikkatle ve kesinlikle şöyle ifade edilebilir: Mazoşizm kaygıyı bağlama girişimini temsil eder. Eğer bu, sapkın eğilimlerin bir sonucuysa, mazoşizmin amaçlarından birinin kaygıya egemen olma olduğu varsayımı kesinleşir.

Belirsizlik durumu, korkulana aşırı yaklaşımdan kaçınarak kaygıyı savuşturma girişimidir. Bu, bir kaçışın ve aynı zamanda bir yaklaşmanın ifadesidir. Garip bir şekilde iki şeyin ortasıdır, ama daha çok bir tür kaçıştır. Zevk dürtüsü daha ivedi olduğunda ve bunu kaygıdaki bir artış izlediğinde, *ileri doğru kaçış* olarak tanımladığım başka bir çıkış noktası bulunur.

Zevki yaşama eğilimi o denli yoğunlaşmıştır ki, tehlikeye karşın bir yarma hareketi gerçekleştirir. Böyle bir durumda kişinin riske aldirmaksızın zevkinin arkasından gitmesini bekleriz. Mazoşistte gözlemlediğimiz oldukça değişik bir şeydir. Mazoşist acı çekme, paylanma ve aşağılanma sahneleri yaratarak korktuğunu hayal eder. Bundan önce korktuğu şimdi aranmakta ve onunla yüz yüze gelinmektedir. Ego, artan kaygıya artık dayanamamıştır. O, ileri doğru gitmeli ve korkulan olayı karşılamalıdır. Bununla birlikte, zevk eğiliminin artışı belirleyici kalır. Ego, rahatsızlığın ve aşağılanmanın yüksek bedelini ödemeye hevesli değildir, hatta onlara sahip çıkar, acı çekmeyi ve aşağılanmayı özler, zevke daha çabuk ulaşmak amacıyla onları arzularının merkezi yapar.

Daha önce, belirsizlik evresi sırasında içgüdüsel amaca yaklaşımdan kaçınılmıştı, çünkü kaygı aynı anda artıyordu. Şimdi, içgüdüsel amaca ulaşmak ve zevkin daha çabuk artmasını sağlamak amacıyla, aksi takdirde kaçınılan olay aranmaktadır. Eskiden kaygının gerilimi zevki engelliyordu. Şimdi aynı gerilim zevki çeker ve yavaş yavaş onun önkoşulu olur. Gerilim ve korkulan olayla karşılaşma iki çelişkili ruhsal durumun konusu değildir, ama burada ilki değişik gelişme düzeyindeki aynı durumla karşı karşıyayız. Belirsizlik durumunda zevk dürtüsü ve kaygıya karşı mücadele denge-

lenmiştir. Mazoşistik sapkınlıkta zevk dürtüsü o denli güçlenmiştir ki, korkulanı zevk alınana dönüştürür. Deyim yerindeyse, durum, kendi ekseninde dönmüştür.

Eskiden herhangi büyük bir zevki engelleyen kaygı, şimdi zevk için bir önkoşul oluşturmıştır ve onu yakınına getirir. Bir vakada, iskelet görüntüsü cinsel heyecan uyandırıyor. Hasta, küçük bir kızken cinsel heyecanı, bir ölüm fantezileri kurarak mücadele ediyor, ölümü bir iskelet olarak düşünüyordu. O sırada mastürbasyonu tehdit edici iskelet fantezisiyle uzak tutmuştu. Şimdi bu fikir onu cinsel olarak heyecanlandırıyordu.

Zevk hedefine daha çok yaklaşmanın kaygının artışı hızlandırdığı kuşkusuzdur. Ama ileri doğru kaçıışı belirleyen artan kaygı değil, yoğunlaşan zevk eğilimidir. Sırlı bir köylü kızın öyküsü şöyledir: Kıza, kocaların geç saatte rakı içip eve sarhoş geldikleri zaman karılarını dövmelerinin âdet olduğu, gelecekteki kocasının da onu kesinlikle döveceği söylenmişti. Kız, "Keşke beni şimdiden dövse!" demişti. Kız, dövmek için sabırsızlanıyor muydu? Kesinlikle hayır. O evlenmek için sabırsızlanıyordu. Evlilik konusunda, birlikte gelecek darbeleri arzulayacak kadar sabırsızdı.

Eğer zevk dürtüsünün artan sabırsızlığı hareketin yönünü bildiriyorsa, o zaman ileri doğru kaçış niteliğini sağlayan gizli kaygıdır. Kaygı olmadan mazoşizm olmazdı, yalnızca dış engellerden ötürü acımasız ve sabırsızlaşan zevk amacı için bir çabalama olurdu.

İleri doğru kaçışın kendisi bir sabırsızlık göstergesidir. Zevkin arkasında bir tehdit olarak yatan cezaya, kaygının gerilimine artık dayanma gücü kalmadığından, bile bile katlanılır. Araba atların önüne konmuştur. Böyle olmakla birlikte, zorlayıcı faktör, zevk dürtüsünün sabırsızlığı olarak kalır. Emin olmak için araba atların önüne konmuştur, ama atlar arabayı ileri doğru iter. Erteleme birkaç dakika için bile olsa, sabırsızlık mazoşist için bunun gibi bir oyalamaya katlanmasının ne denli zor olduğunun bir göstergesidir. Mazoşist, ca-

nı sıkıldığı zaman XIV. Louis gibi davranır; XIV. Louis bir keresinde bir saray adamına bir şenliğe giderken ona refakat etmesi emrini verir. Saray adamı güzüktüğünde kral hazretleri hazırdır ve belirlenen an gelmiştir. Kral, kibirli, buz gibi bir sesle: “Az kalsın bekleyecektim,” der. Mazoşist de, eğer beklemek zorunda bırakılırsa, bunu bir hakaret kabul eder.

İlgili literatür incelendiğinde, mazoşizmin değişmez psikolojik bir birlik olarak yanlış anlaşılmasına insan şaşırır. Aslında her şey bireysel mazoşistin ulaştığı gelişim evresine bağlıdır. Az önce sözü edilen tanımlama, mazoşistik yaşantıyı belirsizlik durumunun doğuşundan, gelişmiş mazoşistik sapkınlık hissine kadar gözden geçirmemize olanak sağlar. Her şeyden önce yaşantı, egonun zevkle ve kaygıyla olan ilişkisiyle ve bunların etkilerine karşı tepkileriyle belirlenmiştir. Bu ilişkileri aydınlatmamıza olanak vermeyen herhangi bir açıklama girişimi başarısız olarak kabul edilmelidir.

İlk durumun biraz şöyle görünmesi gerekir: Fantezi yeteneği olan bir bireyde içgüdüsel doyum için bir dürtü uyanır. Zevk alma fikri bir bela (ebeveynlerin sevgisini yitirme, ceza) fikriyle bağdaşık duruma gelmesinden ötürü, kaygının engellenmesi yoluyla, bu dürtü bir gecikmeye, bir durdurmaya katlanmalıdır. Ego kaygıya egemen olmak için bir girişimde bulunur. Kaygıdaki artışa karşın içgüdüsel amaca ulaşılıp ulaşılamayacağı ya da bundan vazgeçilip geçilmeyeceğiyle ilgili bir bocalama baş gösterir. Kaygıya karşın kişi buna sarılır. Belirsizlik duygusu artık kaygı belirtisi olan, hoşlanılan bir gerilimdir. Bela tehdidinin çok yakına gelmesiyle birlikte, içgüdüsel doyumun yaklaşmasında kaygının artışı anlaşılabilir. Belirsizlik durumu, zevk fikrini onunla birlikte olan ve rahatsızlık verici kaygı fikrinden ayırma çabasının bir ifadesi olarak başlar. Kaygıyı özümsemek eğilimi, onu zevki uzatmakta ya da derinleştirmekte kullanmanın bir ifadesi olarak ortaya çıkar.

Belirsizlik birincil olarak egonun kaygıdan kaçınmak ve yan yola saparak zevk elde etmek istediğini gösterir. Bu, ile-

ri bir evrede, birbirlerine perçinlenmiş olan zevk dürtüsüyle kaygı fikrinin birbirinden ayrılamaz birleşiminin kanıtı olur. Egonun kaygıyı da hoşla gidici olarak yaşaması bu gelişmeden ötürüdür. Başlangıçtaki mazoşistik durumda kaygı zevk dürtüsünün ağır bir rahatsızlığını oluşturur. Bu bir seçenek olarak sunulmuştur: ya birin ya da öteki. Bir çözüme girişim, kaygıyı bekleyerek ona egemen olma yönüne doğru gider. Bu, başlangıçta şu demek olabilir: Şimdi biri, sonra öteki. Nihai sonuç, kaygının zevkin önkoşulları arasına alınmasıdır: Biri ve öteki, bir ve aynı olmuştur.

Gelişmiş mazoşizmde, ileriye doğru kaçış bu gelişmenin antitezini değil, onun gerçeklikteki devamını gösterir. Bu, belirsizlik sürecini sarmalın başka bir dönüşünde tekrarlar. İleriye doğru kaçışta da kaygıyı tecrit etme, zevke özgürce ulaşma amacıyla korkulan olayı yarı yolda karşılama girişimiyle başlar. Bu başarısız olunca, korkulan olayın kendisi zevkin önkoşulu olur ve sonunda zevkin kendisi durumuna gelir. Her şeyden önce, belirsizlik durumundan ileriye doğru kaçış, giderek ısrarcı olan zevk itkisinin ve benzer şekilde artan kaygı geriliminin sonucudur. Bu sonuç için, "belirsizlik gerçeklikten daha kötüdür" sözcükleriyle ifade edilmiş olan içsel deneyim ortak belirleyicidir. Ama bu, yalnızca kaygıya doğru kararlı bir adım atma riski değil, aynı zamanda fanteziden gerçekliğe, sapkın sahneye geçiş de demektir. Normal içgüdüsel bir amaca ulaşmak için bize içgüdülerden sapma gibi görünen şey, çok pahalıya gelmesine karşın, yalnızca başka bir yoldan dolaşmaktır.

Bir zamanlar tehdit olarak hissedilen felaket şimdi zevki artırır. Kaygı tehdidi bir vaade dönüşmüştür. Acı çekme ve rahatsızlık doruk noktasına ulaştığı zaman, zevk ve doyum yakında demektir. Başlangıçtaki duygu şuydu: Zevkin belirli bir noktaya kadar artmış olduğu yerde, cezanın yakında olması kaçınılmazdır. Bu bir tehdit, dehşet verici bir olasılıktı. İleriye doğru kaçış bu olasılığı tersine döndürme anlamına gelir. Cezanın bu kadar ağır, acının bu kadar şiddetli olduğu

yerde, zevk yakında olmalıdır. En sonunda bilinçli sınırlar belirsizleşir: Rahatsızlığın, acının ve aşağılanmanın kendileri zevk olur.

Bir savunma mekanizması olarak ileriye doğru kaçış mazoşizmle sınırlı değildir. İleriye doğru kaçış, mazoşizmden bağımsızdır ve bu sapmayla ilişkisi olmayan durumlarda gözlemlenebilir; bu durumlardaki tek ezici itki, dayanılmaz kaygı geriliminden kurtulmaktır. Bu yolla üstesinden geline- nin yalnızca kaygı olması gerekmez, ağır acı çekme beklenti- sinden ya da yazgının kaçınılmaz darbesinden de bu yolla kaçılır. Sonsuz bir dehşete, dehşetli bir son yeğlendiği zaman çoğunlukla bu yol seçilecektir.

Eğer ileriye doğru kaçış içgüdüsel bir doyum elde etmek amacına hizmet ediyorsa, onun doğasının mazoşistik olduğu sonucuna varabiliriz. Doğal olarak, sorunun kaygı tarafın- dan mı, yoksa zevk dürtüsü tarafından mı belirlendiğine ka- rar vermenin kolay olmadığı vakalar vardır. Ama temel ay- rım geçerli kalır. Bir bardak suyu sakarlıkla masanın üzerine deviren ve böylelikle masa örtüsünü ıslatan küçük bir kızı gözlemledim. Annenin odaya her an girmesi beklenmektey- di. Küçük kızın azarlanma ve cezalandırılma korkusunun arttığı belliydi; anne odaya girmeden çocuk bir köşeye gitti ve yüzü duvara dönük, orada durdu. Bu kesinlikle bir ileri- ye doğru kaçış vakasıdır. Ama aynı zamanda kesinlikle ma- zoşizmin herhangi bir ögesini de, yani, acı çekmekten zevk almayı içermemişti. Burada kaygıyı denetim altına alma giri- şimi bellidir, ama zevk ögesi en düşük düzeyde tutulmuştur.

İleriye doğru kaçış birincil olarak rahatsızlık ya da acı çek- me arayışına girmez. Daha çok, doyum engelleyen bir en- gelin ortadan kalkmasını oluşturur. Korkulan cezayı tahmin ederek içgüdüsel olarak zevk almanın yolu açılmıştır. Mazo- şist, darbelere ve aşağılanmaya hevesli değildir. Darbeleri ve aşağılanmayı, onlarla ilgili düşüncenin amacı uğruna çaba- larken, onu rahatsız etmesini engellemek için arzular. Ruhsal

vurgunun yer değiştirmesiyle, yaklaşan orgazmın işareti olan rahatsızlık, ancak ikinci derecede bir zevk durumuna gelir.

Bu nedenle mazoşistik sahne ya da fantezi iki bölüme ayrılır; bunlar psikolojik yönden kesinlikle birbirlerinden ayırt edilmelidir; bunlar ancak son evrede bir birlik durumuna gelirler. Önce rahatsızlık, aşağılanma, ceza; sonra zevk ve içgüdüsel doyum. Tanrıbilimsel olarak: Önce kefarete, sonra günah. Rahatsızlık aslında arzulanmaz, ama o zevkin bedelini oluşturur. Sonunda zevk rahatsızlığın içine sokulur. Kefarete günaha dönüşmüştür. Başlangıçta, eski Hristiyan keşişlerinin ve dünya nimetlerinden elini çekmiş kişilerin kendi kendilerini cezalandırmalarına yarayan kırbaçlanma, sonradan cinsel heyecan duyma yolu olmuştur. Acının artması aşırı coşkunluklar yaratır. Sonunda kilise çok ağır olan kefarete uygulamalarını yasaklamak zorunda kalmıştır, çünkü bunlar çoğu zaman cinsel doyuma yol açıyordu.

Anlatılan ruhsal yol her günkü mazoşistik sahneden yüceltilmiş ve çok derin duygular uyandıran fantezilere kadar izlenebilir. Bu, bir kadın tarafından dövölmekle sonuçlanan orgazmdan, aslanlar tarafından parçalanmakta olduğu sırada son nefesini veren inanç kurbanının mutluluk duygusuna kadar her evreyi kapsar. Bir vakada cinsel doyumları artıran, diğerinde cenneti ve tanrının krallığının sonsuz zenginliğini daha çok yakınlaştırır. Mazoşist, bir fahişeden yediği kamçı darbelerini bir inanç kurbanının ona eziyet edenlerin nihai ve özgürlüğe kavuşturucu kötü davranışı kadar hoşnutlukla kabul eder. Zevkin ve rahatsızlığın art arda gelmesi eş zamanlılık içinde birbirlerine sıkıca birleştirilmiştir. Bir zamanlar karşıt olanlar birbirlerinin içine akar ve birbirlerinin aynı olurlar. Mefisto zavallı Gretchen için, "lanetli," der. Ama yukarıdan bir ses yanıtlar: "Kurtarıldı." Mazoşizmde de en ağır ceza mutluluğa ve kurtuluğa geçiş noktası durumuna gelir.

4

Ama bu durumda, daha önce bir kenara koyduğumuz nokta önem kazanır. Mazoşistin aslında korktuğu şey nedir? Gelin, banyo küvetinin içindeki küçük kızı anımsayalım. O, suyun tüm gücüyle bedeninin üstüne dökülmesine izin vermez, yalnızca birkaç damlanın düşmesine izin verir; bu damlalar birer temsilcidir, simgeseldirler ya da bir şeyin belirtisidirler. Erişkin mazoşistin korktuğu şey nedir? Doğal olarak, açıkça kabul edilmeyen yanıt şudur: Mazoşist ileriye doğru kaçışının belirttiği şeyden, kendisinin sahneye koyduğundan korkar.

Bu yanıt doğru olamaz. Yetişkin bir adam ne kalçalar üstüne hafif bir darbeden, ne de bir kadın tarafından ağır bir biçimde azarlanmaktan kesinlikle korkmaz. Mazoşistlerin çoğunun yaptıkları küçük eylemler genellikle acayip özellikler gösterir. Örneğin, bir adam dört ayak üstünde odanın içinde dolaşmak zorunda kaldığı sırada, kadın partneri onun sırtına biner ve hızı ve yönü belirler. Bundan başka, kadının mazoşiste kötü davranma, ev ödevini iyi yapmasını yoksa iyice pataklanacağını söyleme görevi vardır. Başka bir adam kayışlarla bağlanır ve kamçılanır. Yine bir başkası bir köşeye konur, yaramazlığından ve benzeri davranışlarından ötürü azarlanır. Bu cezalandırmaların hiçbirinin, anlamını çıkardığımız şiddetli kaygıyı haklı gösterebilmesi mümkün değildir. Ayrıca, sahneye konan bu sapkın sahnelerin içeriklerinden kaygının kiminle ilişkili olduğunu çıkarsamak da güçtür. Bunlar, doğal olarak, eski fantezilerin yeniden sahnelenmesini temsil ederler.

Ama eğer bu fantezilere, örneğin Molok fikirlerine ya da katil ruhlu kraliçenin evresine geri dönersek, o zaman alışılmış olandan daha büyük bir gizemle karşılaşırız. Her yanı bağlanmış yatan ve orgazm olana dek güzel bakireler tarafından tahrik edilen tutsak fantezisine ne diyebiliriz? Bir hasta için çok heyecan verici olan, yılanlar tarafından boğulan

Laokoon fantezisine ya da Apollon tarafından zalimane bir biçimde kırbaçlanan Marsyas fantezisine ne demeli? Mazoşistin tüm bu çarpıtmaların arkasında korktuğu şeyin doğasını keşfetmeyi umabilir miyiz? Bireysel olarak farklı olan bu fanteziler ortak bir paydaya indirgenebilir mi? Aslında tüm bu biçimsizleştirmeleri ayıklamanın ve bu kavramların çekirdeğine inmenin bir yolu vardır. Analitik yorumlama tekniği, örtüleri dikkatle kaldırmak ve en içteki gizli bölümlere ulaşmak için anatomik olarak parçalara ayırmak kadar kesin bir yöntem önerir.

Genel olarak, mazoşistin boyun eğdiği, aslında yakardığı cezalar ve aşağılamalar onun gerçekten korktukları olmadığı ve onun bu korkulan şeyin ve doğasının bilincinde olmadığı söylenebilir. Onun korktuğu şey gibi görünen, gizlenmiş olanın yerini almış ya da onunla yer değiştirmiştir. Bu, olsa olsa bir bağışlanmayla ya da işlenmiş günahın cezasından kurtulmayla kıyaslanabilir. Çok iyi bilindiği gibi, işlenmiş günahın cezasından kurtulma, imanlı kişinin kıyamet gününde günahlarının ona getireceği cezadan kaçınmak için seve seve verdiği dinsel bir para cezası ya da vergidir. Mazoşisti tehdit eden dehşet karşısında, her tür haz, hatta üzücü olanı bile, önemsizdi.

Analiz, sapkının felaketin bağışlanması için katlandığı bunca rahatsızlığın ve aşağılanmanın birçok vakada erkeklik organının kesilmesi, başka bir deyişle, iğdiş edilme olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Mazoşistin aktif olan kişiden yediği darbe birçok vakada bilinçdışı olarak bu korkunç cezanın simgesel yer değiştirmesi şeklinde yorumlanmıştır. Uzun süre gözlemlediğim bir vakada, bir adamın heyecan verici fantezisi bir kadının, arka tarafına vurmasıydı. Fantezinin kaynaklandığı sahne, küçük anı parçalarını bir araya getirerek ve bazı önemli boşlukları doldurarak yeniden sergilenebilirdi. Hasta küçük çocukken annesi, bazı küçük yaramazlıkları için ansızın cezalandırılacağını söyleyerek onun gözünü korkutmuştu. Annesinin o sı-

rada şakacı bir tonla söylediği sözler daha sonra fantezilerde annesini temsil eden kişi tarafından kullanılmış ve heyecan verici bulunmuştur: "Seni kötü bir iş yaparken yakalayacağım!" (Hasta İngiliz'dir.) Bu olayın arkasındaki, mazoşistik hayalin gerçek özünü içeren bir başka olayı ortaya çıkarabilirim.

Olay, diğerinden birkaç yıl önce meydana gelmişti. Olay, hastanın belleğinde cinsel yönden heyecan uyandırmıyordu, ama diğer yönden etkileyiciydi. O zamanlar Dünya Savaşı'nda aktif görev yapan bir subay olan hastanın babası izinli olarak eve gelmişti. Baba sık sık onunla ve kardeşiyle oyun oynuyordu. Bazen baba Kral Arthur, oğullarsa Yuvarlak Masa şövalyeleri oluyordu. Bir seferinde çocuklar şövalye ilan edileceklerdi. Hastam olan küçük oğlun, zamana uymayan üniforması içinde tahtında oturan Arthur'un önünde diz çökmesi gerekiyordu. Baba konuşmasını yaptı, kılıcıyla oğlunun omzuna hafifçe dokundu ve huşu veren bir sesle: "Bu, öcünü almayacağın son darbe olacaktır," dedi. Bu sahneden çok kısa bir süre sonra baba cepheye döndü ve öldü. Bu erken dönemdeki şövalye ilan edilme sahnesi sonradan annesinin çocuğu tehdit ettiği olayla yer değiştirdi ve annesiyle mazoşistik bir fanteziye dönüştürüldü.

Tümüyle değişik bir bağlamda anımsanan ilkinin farkına daha sonra bu sahnede varılmıştı. Anımsanacağı gibi, ortaçağda bir dokunuşla şövalye olma töreni, eski törenlerin değişmiş halidir; bunlar eski çağlarda ve ilkel kavimler arasında gencin ergenliğe kabul edilmesi olarak kutlanırdı. Bu törenlerin merkez noktası, her ne kadar iğdiş değilse de, onun hafifletilmiş ikamesi olan sünnetti. Bu, tarih öncesi devirlerden bugüne yansıyan, insan belleğinin erişimi olmayan, geçmişe ait ruhsal yaşamdan bir parçadır.

Erkek mazoşizmde iğdiş önemli bir bilinçdışı ceza fikri olabilir, ama o hiçbir şekilde birçok kez analistlerce varsayılmış tek bilinçdışı fikir değildir. İğdiş fikriyle ayrı ya da bağdaşık olarak, bir erkek tarafından bir kadın gibi kullanılmak,

tecavüze uğramak gibi daha başka doğal olmayan fikirleri de akla getirir. Avustralya yerlilerinin ergenlik törenlerinde acemilerin sünnetten sonra erkekler tarafından pasif eşcinsel amaçlar için kullanılması kesinlikle kayda değerdir. Ayrıca, sünnetin ve gençlere yapılan mazoşistik uygulamalarla kıyaslanabilecek çeşitli işkencelerin, özgür cinsel ilişkide erkeklığe girişi simgelemesi de mutlaka kayda değerdir. Burada da cezanın zevkten önce geldiğine ve bunun aynen mazoşizmde olduğu gibi bir içgüdüsel doyum ruhsatını temsil ettiğine dikkat edilmelidir. Acımasız ergenlik törenlerine seve seve boyun eğen bu genç Avustralyalı yerlileri mazoşist olarak adlandırmak isteriz. Ama daha yakından incelediğimizde, onları kültürel alandaki mazoşistlerle kıyaslamamız daha doğru olacaktır. Kabilenin dinsel ya da sosyal sistemi içinde yaklaşık gerçeklik olan, bireysel fantezilerin konusu duruma gelir ya da şekil değiştirmiş şakacı bir simge olur.

İğdişin arkasında ve ona ek olarak başka belli belirsiz korkular görülür; bunlar yalnızca erkek üyeye özgü değildir. Bu şaşırtıcı gelmez. İğdiş kaygısı cinsel yaşamdaki cinsel organların baskınlığını bilen bir yaş için uygundur. İğdiş edilme yasaklanmış ensest arzular için bir ceza anlamına gelir, tıpkı ilkel kabilelerde sünnetin anlamı gibi. Bu, eski misilleme yasasına göre ensest şehvetine karşı beklenen cezadır. Oysa mazoşizm daha eskidir, bu gibi arzuların bilinmediği çocuksu bir evrede gelişebilir. Dışkı maddesiyle kirletilmenin ya da yemek olarak yenmenin hoş bir fikir olarak görüldüğü tuhaf fantezilerin ve sahnelerin cinsel heyecan uyandırıcı etkisi vardır ve bunlar ancak başlangıçtaki çocuksu dönemin kavramlarından türetilir.

Daha önce rahatsızlığı ya da acıyı bir tür bağışlanma, beklenen bir kefarete tanımladım; bu, daha ağır ya da daha korkunç bir kefaretin ikamesi olmalı ya da ondan kurtulmaya yaramalıdır. Mazoşist, tümü elde etmek amacıyla bir bölümden vazgeçer, bir parçayı feda eder demiştim. Bu *pars-*

pro-toto* anlayışla, S. Nacht ve diğer analistlerin zekice argümanlarına iyice yaklaşıyorum. W. Reich'in da ikame ceza konusunda biraz benzer bir anlayışı vardır.

Ama daha derin bir anlayış böyle ekonomik bir anlayışın önemini olduğundan fazla göstermez; buna göre, mazoşist, tümü kurtarmak için bir bölümü feda eder. Bu kesinlikle ikincil bir aşamadır. İkame ceza birincisinin güçlü duygularını üstlenmiştir. Tüm kaygı artık ona aktarılmıştır. Örneğin, onun duygusal değeri, zorlanım sorunu olan nevrotiğin önemsiz bir zorlanım yasağına uymamasıyla aynıdır. Böyle bir vakada ekonomik düşünce tarzı haklı olmasına karşın, onun önemi dinamik olana göre çok azdır. Aslında, konu pek o kadar tüm için bir bölümden vazgeçmek değil, bir bölüm için tümü feda etmektir. Bu nedenle, bağışlanmakla karşılaştırmayı geri çekiyorum. Bu yanlış değildir, yalnızca yetersizdir. Mazoşizmdeki korkulan olayla ilgili acıyı ya da rahatsızlığı gerçek cezaya simgesel bir ikame olarak tanımlayarak ifade etmek daha uygun olacaktı.

S. Nacht, kendi kuramından başlayarak, değer sorunuyla ilgili ilginç bir görüşe varır gelir; bu kurama göre mazoşist, tümü kurtarmak için bir bölümü feda eder. S. Nacht, bu hesabı şık bir ifadeyle şöyle tanımlar: *Ahmak hesabı*. Bu, ileride göreceğimiz gibi, daha çok hesapların kapatılması gibi görünmektedir. S. Nacht, bu tanımlamayı mazoşistin çektiği acıların gerçek, kaçtığı tehlikenin ise -biz, bu arada, artık bunun mazoşistin sığındığı tehlike olduğunu söyleyebiliriz- bilinçdışının kurgusundan başka bir şey olmadığını söyleyerek haklı çıkarır. Böyle bir değerlendirme birçok vakada mantık yönünden doğru çıkmıştır. Bu değerlendirmenin psikolojik değeri önemsizdir. Birçok vaka da mantığa uygundur, ama aşırı akılcıdır. Ayrıca hesaplama -eğer bu bir hesaplama olarak düşünülürse-tek yanlı olarak tehlikeye atılmış olanla ilgilenemez. Kazanç da hesaba katılmalıdır.

* Latince, bütünü, parçalarından ya da özelliklerinden birinin adını alması. (Ed. n.)

Başka bir deyişle, mazoşizmdeki acı çekme ve özveri zevki dengeler mi? Nacht, bunun harcanan emeğe değmeyeceği kanısında gibi görünmektedir. Bu yargı, seyircinin bakış açısından doğru olabilir, ama kuşkusuz önemli olan oyuncunun bakış açısıdır. Öyle görünüyor ki mazoşist, zevki çekilen acıya değer bulmaktadır. O, başka hiçbir sapkınlıkta görülmeyen bir inatçılık, azim ve bağlılık gösterir. Değer sorunu, yalnızca serinkanlı nesnel bir bakış açısıyla yanıtlanamaz. Napolyon'un üzerinde savaşlarını planladığı yazı masası bu nedenle bazıları için yüksek bir değer ifade eder, oysa başkaları için bu yalnızca bir İmparatorluk dönemi mobilyası olarak kalacaktır. Bilen bir kişi için sapkın zevkin de mutlaka bir değeri vardır. Mazoşistik eylem ve fantezide henüz keşfedilmemiş zevk değerleri olduğu görüşündeyim. Oyunun yalnız açıkça ileri sürülen bahisler için değil, gizlenmiş olanlar için de oynandığını söyleyebiliriz. Nacht'm, mazoşistik denge, acı çekmenin ve içgüdüsel doyumun bir *ahmak hesabı* olduğunu görüşünde yanıldığına inanıyorum. Sanıyorum o bu hesabı, zevk faktörünü dikkate almadan yaptı. Ayrıca, Nacht'ın mazoşizm olgusunun çevresinde döndüğü eksenin yalnızca kaygının üstüne oturduğu görüşünü de sorguluyorum.

Bu tehlikenin doğasıyla ilgili olarak, bu tehlikelerin kurgusal olduklarını kabul etmek konusunda onunla tümüyle hem fikirim; ama acaba bunlar mazoşist için daha az mı gerçektir? Kaygı, bir yetişkinin kaygısı değildir, ama sabitleşmiş çocuksu bir kaygıya tekabül eder. Gulliver, Lilliput ülkesinde şaka yollu, eliyle tehdit eder bir hareket yaptığı zaman çevresindeki kalabalığın paniğe kapılmasına neden olur, oysa bu hareket, kendi vatandaşları arasında zararsız bir kol sallama olarak görünürdü. Mazoşist ne korktuğunu, ne de neden korktuğunu bilir; bu tekrar tekrar vurgulanmalıdır. Bu nedenle o, sapkınlığını eyleme geçirerek ileriye doğru bir kaçış yaptığı gerçeği hakkında hiçbir şey bilmez. Mazoşistin bir analizin akışı içinde kaçındığı tehlikelerle ilgili olarak söyledikleri o denli önemsiz ve saçma niteliktedir ki, o, bu derin,

köklü kaygıdan sorumlu olamaz. Ama bu söylemler başlangıçta onun korkularının temsilcileridir, ikameleridir; korkulan şey çocukluk döneminde ortaya çıkmıştır ve bilinçdışı olan her şey gibi ölümsüzdür.

Mazoşistlerin uygulamalarında ve fantezilerinde olağandışı ya da acayip görünenin bir anlamı vardır ve bu ancak analitik yorumlamayla aydınlatılabilir. Kişinin seçtiği gözlem noktası psikolojik yargı için önemlidir. Mazoşizmin özellikleri ya da törensel kuralları bu şekilde ele alındığında, çoğu zaman saçma ve boş görünür. Ama kişi onları gizli bir anlamın belirtileri olarak görmeye çalışırsa, bunlar anlam ve önem kazanırlar. Bir tiyatronun ilk sırasında oturan kişi sahnedeki manzaraya dikkatle bakarsa, ancak boyalı çadır bezi ve taşınabilir panoları görür ve yanılsamanın yapay ve taklit yanını görür. Oysa en üst balkondaki seyirci baktığı zaman ormanın karanlık derinliğini ya da içinden birçok odaya gidilen geniş koridoru algılar. Ön planla sınırlı bir görüntüden, mazoşizm gelip geçici, küçük bir zevk için büyük özverilere ve rahatsızlıklara katlandığını varsaymak gerekir. Olaylara daha uzak bir noktadan bakabilenler, onlarda eski, baskıcı çocukluk dönemi kaygılarına egemen olma girişimini bulacak ve buradaki sorunun “olmak ya da olmamak” olduğunu anlayacaktır.

Mazoşizmle ilgili herhangi bir psikolojik açıklama iki soruya yanıt vermelidir: Korkulan nedir? Şiddetle arzulanan nedir? Bu sorular, mazoşistik belirsizlik durumunda kaygı ve zevk arasındaki karakteristik bocalamayı gören herkesten yanıt bekler. Korkulan tehlike nedir, hangi zevk aranmaktadır? Ceza hangisidir ve hangi ödül bu kadar çok acı çekmeyi, bu kadar özveriyi hak eder? İleriye doğru kaçışta etkili olan tehdidi oluşturan nedir ve rahatsızlığı ve aşağılanmayı kucaklayanları kendine çeken söz hangisidir, bunun bedeli nedir? Bu iki temel soruyu yanıtlanmamış bırakarak bir mazoşizm kuramı öneren, psikolojik merakımızı tatmin etmeyi başaramaz.

Mazoşizmde kaygının doğasına ilişkin artık yeterince bilgimiz oldu. Peki, zevk ne olacak? Kaygının bilinçdışı olduğundan, çocukluk yıllarını tekin olmayan ve ifade edilemeyen bir tehditle gölgeleyen bir tehlikeyle ilişkisinden söz ettik. Zevk, bilinçliliğin çok uzağında olamaz; zevk, sapkın mazoşizmde özgürce buyur edilmiştir. Aslında o, sapkının belirleyici güdüsüdür. Zevki sosyal mazoşizmde bulmak daha güç olsa da, o yine de mevcut olmalıdır. Çok büyük bir doyum, bunun gibi ağır ve uzun süren özverileri ve meşak katleri haklı çıkarmalıdır.

Aslında, mazoşizmdeki zevk, yalnızca kökeni ve henüz açıklanmamış olan rahatsızlık, acı çekme ve aşağılanmaktan kaynaklanması gerçeğiyle ilgili olarak değil, aynı zamanda şiddetiyle de ilgili olarak kaygıdan daha fazla akıl karıştırıcıdır. Bu, bundan önce mazoşizm sorununu ele alan ve mazoşistik zevkin çeşitli türde ve şiddette olduğu varsayımına inanmak istemeyen psikologlara karşı olan bir savdır. Sapkınların analizi sırasında çoğu zaman bu zevkin daha derin, daha renkli ve normal cinsel ilişkiden daha doyurucu olduğunu duyarız. Bu gibi söylemler kabul edilmiştir, ama psikologlar ve hekimler her sapkının kendi zevkini alışlagelmiş doyum şeklinden daha yüksek tuttuğunu söyleyeceklerdir.

Mazoşizm vakası biraz farklıdır. Mazoşizme zevk deneyimini yoğunlaştıran bir şey eklenmiştir ve bu, ona özel ince bir fark verir. Sapkın ve mazoşist kişiliklerin analizinde bu bilinmez şeyin, başka koşullar altında zevkin gelişmesini engelleyen korkuya bağlı olduğunu inanıyorum. Kaygıya ve zevke egemen olmanın bir kanalın içinden aktığını söylememiş miydik? Başlangıçta kaygının, zevkin gelişmesini nasıl engellediğini, ama sonradan ileriye doğru kaçışla bunun dizginlendiğini ve sonunda zevkin yoğunlaşmasına katkıda bulunduğunu izlememiş miydik? Acıdan ve utançtan kaynaklanan zevkin daha derinden hissedilmesinin mutlaka bir anlamı olması gerekir. Zevkin yoğunluğu en sonunda azalmaz, tam tersine acı ya da rahatsızlıkla artar. Böylesine garip bir

etkiyi yaratanın kaygı değil, kaygının denetim altına alınmaması olduğundan kuşkulandırmaktayız.

Ruhsal durum, manide görülen duruma benzer olmalıdır. Derin bir depresyonun üstesinden gelen ego, bir güven ve cesaret duygusu değil, fethedilemez bir özgüven ve kibirlilik duygusu kazanır. Daha yüksek bir düzeyde varlığını sürdüren depresif ruh halinin arka planı, manik evreye bir şiddetlilik, abartılmışlık ve aşırı duygululuk niteliği katar. Mazoşizmde de doyumdan önce gelen acı ve rahatsızlık miktarı zevkin yoğunlaşmasından sorumlu olmalıdır. Bu kadar acı çeken daha derin bir zevki yaşayabilir. Bu kadar uzun zamandan beri önüne set çekilmiş olan daha güçlü bir boşalmayı bilir. Mazoşistik zevkin inatçı doğası ona özel bir nitelik kazandırır; bunu tartışmamız gerekecektir. Acının arka planında, normal ya da burjuva olanından daha yoğun ve şehvetle yaşanan bir duyu belirir. Burada, başka tür bir cinsel deneyimde ortaya çıkmayan gizli zevk değerleri vardır. Cinselliğin içgüdüsel doyumunun yanı sıra, yalnızca cinsel olmayan, başka faktörler de burada asıl sahiplerini bulurlar.

Beklentisel fantezinin baskın anlamı tam olarak algılanmamışsa, mazoşistik zevkin kendine özgü doğası ve onun rahatsızlık, acı çekme ve aşağılanmayla yakın ilişkisi anlaşılmayacaktır. Bunu mazoşizmin en önemli ve en önde gelen niteliği olarak belirttim ve belirsizlik durumuyla olan ilişkisini gösterdim. Kaygının rolünü incelediğimiz zaman bununla yeniden karşılaştık ve mazoşistik kaygının herhangi bir artışına dayanmadığını anladık. Mazoşistin düşüncelerinde, yaklaşan tehlike o denli kaçınılmaz olur ki, mazoşist kaygıyı ancak onu karşılamaya acele etmekle denetim altına alabilir. Mazoşist, büyük tehlike nedeniyle cesaretlenir, ceza için artık bekleyemez ve ona meydan okumalıdır. İleriye doğru kaçış ancak bu gibi beklentisel fantezilere dayalı olmalıdır.

Mazoşizm, bir yanı kaygıdan çarpıklaşmış, öbürü zevkten kendinden geçmiş, bir Janus yüzü sergiler. Zevk eğrisinin beklentisel fantezinin gücünden etkilendiği kesindir. Burada,

daha önce yayımlanmış bir kitapta* hafifçe değindiğim, psikolojik anlamı henüz tam olarak takdir edilmemiş bir konuya geri dönüyorum: Beklenti konusu. Bu beklenti mekanizması, en gelişmiş şekillerinde, mazoşistik zevk deneyiminin doğasını belirler. Belirsizlik gerilimini de koruyan aynı faktördür. Belirsizlik mekanizması gerilimin belirli bir düzeyin üstüne çıkmasına izin vermediği gibi altına düşmesine de izin vermez.

Zevk dürtüsünün artan baskısı altında bu engel kırılırsa, hayal edilen beklenti, gerilimi artıracak ve onu orgazma ulaştıracaktır. Acı ve rahatsızlık duyulmaya devam ederken, zevk amacı fantezide beklenir. Hayal edilen beklenti, acıya ve aşağılanmaya katlanmakta yardımcı olur. Bu yalnızca onlara katlanılmakta mı yardımcı olur? Hayır, fantezi rahatsızlığı ve rahatsızlığın artışı hoş karşılar, çünkü rahatsızlığın doruğu, yaklaşan zevkin işaretidir. Darbe en belirgin biçimde hissedildiğinde, utanç en şiddetli olarak duyulduğunda, orgazmın doruk noktasına ulaşılmıştır. Böylelikle, acı daha da güçlenerek, zevkin yaklaşan doruğunun bir işareti, bir göstergesi bir *mutluluk vaadi* olur.

Burada, “mazoşistik testler” olarak adlandırdığım bir olgudan söz edilebileceği kanısındayım. Kişinin, meşakkate, acıya ve aşağılanmaya katlanabileceğini kendisine kanıtlamak için kendi üzerinde uyguladığı testler vardır. Bu kendi üzerinde uygulanan testlerde rahatsızlığın artmasının, artmış cinsel heyecanla birlikte gittiğini biliyoruz. Okur, kendisini askeri lisede hayal ettiği sırada kemerini ve yakasını git tikçe daraltan hastayı düşünecektir. Rahatsızlıkla birlikte cinsel heyecan da aynı oranda artmaktaydı. Molok fantezileri olan adam, hayalinde özdeşleştiği kurbanlara, onların artan acılara dayanma yeteneklerini gösteren çeşitli mazoşistik testler uyguluyordu. Orgazma ulaşana dek bu testleri sürdürüyordu.

* *Surprise and the Psychoanalyst*, Dutton, 1937.

Başlangıçta testler şu anlama geliyordu: Şu veya bu sına-va dayanabilecek miyim? İkinci bir dikkatli gözlem başka bir anlamı ortaya koyar: Eğer bu rahatsızlığa ya da artmış olan bu acıya dayanırsam, o zaman cinsel doyuma izin verebilir miyim?

Fantezinin beklentisel fonksiyonunun içgüdüsel yaşamın niteliğiyle bazı ilişkileri vardır. Dürtü için öznel olarak yalnızca bir zaman süresi vardır: Gelecek. Bu, dürtünün geçmiş ve şimdiki zamana öznel ilişkisi yalnızca olumsuz demektir. İçgüdüsel bir dürtünün anısı onu bir dereceye kadar geri getirir, onu canlandırır ve bir gereksinim şeklinde onu yeniden güncelleştirir. Amacı şimdiki zamanda olan bir dürtü olamaz, çünkü böyle olsaydı o, bir itki olarak doğasını yitirirdi. İçgüdüsel amaç gelecekte yatar. Dürtünün zamanla yalnızca olumlu bir ilişkisi vardır; bu, gelecekle olan bir ilişkidir, doyum ve böylelikle geçici durma sözü verir.

Tüm içgüdüsel yaşam için ortak olan bu geleceğe değinme mazoşizmde yoğunlaşmıştır, çünkü ilerlemesinde önce engellerle karşılaşmıştır. Belirsizlik böyle bir engeli, fanteziye kafası takılı olma bir başkasını oluşturur. Doyuma giden yol bulunur bulunmaz, gerçeklikte bu engeller şiddetle parçalanmıştır. Doyumu uzun süre ertelemeye alışık olan mazoşist, onu bir parça bekleme yoluyla şimdi bile elde eder. Acı tam doruğunda olduğu sırada, beklemekten sabırsızlaştığından, zevk ortaya çıkar. Acıya ve aşağılanmaya ilgisiz olan, hatta onlar tarafından uyarılan ve kışkırtılan cinsel dürtü şimdi amacına doğru hızlanır.

Psikolojik ön varsayımlarımız açısından, beklenti mekanizmasının bu ortamda tam etkili bir duruma geldiğini anlamak kolaydır. İleriye doğru kaçış mazoşiste en korkulan cezayı sunar ve onu bilinçdışı kaygıdan kurtarır. Zevk eğilimi rahatsızlığın ortasında kendisini gösterebilir, aslında bunu ona karşın ve onu alevlendirmek için yapar. Sapkın, darbele-
rin acı veren etkisini hissettiği sırada, hayal gücü ona çok pahalıya mal olan hedefe doğru hızlanmıştır. Artan acı ya da ra-

hatsızlık, gerçekte umulan zevkin müjdecileri oldukları için arzulanmıştır. Yalnızca yüzeysel bir psikolojik gözlem, mazoşistin acı çekmeyi acı çekmek için arzuladığını, bunun asıl içgüdüsel amaç olduğunu varsayabilir. Acı yalnızca efendinin, zevkin yaklaştığını ilan eden bir habercidir.

Toplumsal mazoşizmin neredeyse anlaşılmaz kalmasından özellikle, fantezide beklenti mekanizmasını ihmal etme sorumludur. Kişi, egoyu mümkün olduğunca yaralamaya çalışan, ona haksızlık eden, onu utanca ve yenilgiye sürükleyen gizli ruhsal eğilimlerin işleyişini nasıl anlayacaktır? Anlaşılması bu denli zor bir olguyu açıklama girişimi, gizlice neden korkulduğundan, neyin arzulandığından, hangi cezadan kaçınıldığından ve hangi zevk için çabalandığından başlamamıştır. Bu noktada yalnızca, sapkın mazoşizmde olduğu gibi, ruhsal rotayı belirleyen beklenti mekanizması olduğunu söylemek istiyorum. Fantezi orada da gerçeğin bir ya da birkaç adım ilerisindedir.

5

Belirsizlik faktörü, mazoşistik kaygı ve zevkin kesin anlamını araştırmakta kılavuzumuz oldu. Ulaşılan noktadan yolumuza devam etmek istediğimizden, yeni bir kılavuz aramalıyız.

Tarafımızdan gösterişçilik özelliği olarak tanımlanan diğer nitelik, yönü gösterir. Onun açıklamasından, mazoşistin çektiği acıya ve aşağılanmaya tanıklar istediğini anımsıyoruz. İçgüdüsel eğilim onsuz var olamaz. Sadizm ya da röntgencilik gibi eğilimlerle yapılan karşılaştırma, bu sapmaların tanıklar olmadan da doyuma ulaştırılabileceğini gösterir. Mazoşist, davranışında neden onlardan ayrılır? Kişilerin onun aşağılanmasını görmelerinde ve perişanlığını bilmelerinde neden ısrar eder? Zevkine ve acısına tek başına sahip

olmaktan neden mutlu değildir? Durum bana göre böyle göründüğü yerde, mazoşist, en azından hayalinde, bir izleyiciyi, isterse bu yalnızca aynadaki bir görüntü olsun, onun acı çekmesine gerçekten bakan ve mazoşistin ona utancını gösterdiği bir izleyiciyi çağırır.

Gösterişçilik özelliği, zevk deneyimine özel bir katkı sağlaması için tasarlanmıştır. İzleyiciye gösterilende, belirgin bir biçimde gizlenmiş olmasına karşın, önemli bir şey açığa vurulmalıdır. Bu araştırmanın önceki bölümünün girişine, sözün gelişi, bizi kapıda karşılayan ve izlenecek olana bizi hazırlayan efsanevi Till Eulenspiegel'i yerleştirdik. Folklor ve mitolojiden benzer figürler, temel özellikleri cisimlendirmede bize yardımcı oldular. Thersites bize şiddetle cezalandırmayı davet eden o kışkırtıcılığın kişilikleştirilmesi gibi geldi. Tantalos'un durumu bize kendisini belirsizlik durumuyla karşılaştırma yapmak için sundu. Till Eulenspiegel'in maskaralıkları, ahmaklıkla bilgelik arasında bir gitti bir geldi ve acı çeken hastanın kendisine özgü sabırsızlığını anlamamıza yardımcı oldu.

Burada, başka kayda değer bir figür, bir açıklama getirecektir: Eyüp, Eski Ahit'in Babil sürgünü sonrası anlayışından doğma figür. Uz'dan gelen bu kusursuz ve dürüst adamın mazoşizmin şimdi ele alınacak olan karakteristik özelliğiyle ilişkisi ilk bakışta anlaşılmayabilir. Ama İncilin o bölümünü anımsarsak, ağlayıp sızlayan ve suçlayan, kuşkucu ve umutsuzca acı çeken kişinin resmi gözlerimizin önüne gelir. Onu, başı kazınmış, bir kül yığınının üstüne oturmuş, yırtık pırtık giysiler ve yara bere içinde, kırık bir çanak çömlek parçasıyla sedef hastalığı yaralarını kaşırken ve çevresini almış üç dostuna yakınırken görebiliriz. Ağlayıp sızlayan Eyüp'ün bu hali gösterişçilik özelliğini kişileştirebilirdi. O yalnızca yaşamını ve sefaletini sergilemekle kalmaz, umutsuzluk içinde şöyle der: "Bu nedenle ağzıma geleni söyleyeceğim; ruhumun kederiyle konuşacağım; ruhumun umutsuzluğu içinde yakınacağım." (Eyüp 7, 11.) Aslında onun dinleyicileri dost-

ları değildir; o, Tanrı'ya yakındır, kederini O'na anlatır, O'na suçsuz olduğunu iletir. Bu, ahlaki mazoşizmde, mazoşistin ona zulmeden bir yazgıyı suçladığı zamanki karakteristik tutumuna benzer: Suçsuz bir kurban.

Gösterişçilik özelliği için, mazoşizmin dış yanının temsilcisi denilebilir; bu arada diğer iki özellik, hazırlayıcı fantezi ve belirsizlik durumu, içsel yanı temsil ederler. Çevredeki dünyaya kişinin çektiği acıyı, utancını ve cezasını sergilemesinin bir anlamı var mıdır? Mazoşizmin birçok diğer özelliği gibi bu da çelişkilidir. Çoğumuz mutlaka utancı ya da cezayı gizlemeyi yeğleriz. Eğer mazoşist çevresinin dikkatini bilinçsiz olarak mutsuzluğuna yönlendiriyorsa, eğer ona verilen cezayı ya da yapılan aşağılayıcı davranışı bu denli göze batıcı bir biçimde sergiliyorsa, bunun bir ya da birçok anlamı olması gerekir. Acaba o bir şey mi göstermek istiyordur? Ya da böyle davranarak bir şey mi gizlemek istiyordur?

Burada, daha önce kullanılmış olan bir karşılaştırmayı tekrarlayacağım: Eğer bir adam birçok kişinin olduğu bir salonda oturmuş, sürekli olarak salonun sol köşesine bakıyorsa, kişi, orada çok göze batan bir şeyin olduğunu ve adamın başkalarının dikkatini ona çekmek istediğini varsayabilir. Ama adamın sol köşeye kasten bakmasının nedeni, çevresinde oturanların sağ köşeye bakmalarını istememesi de olabilir. Bir yöne göze çarpan bir biçimde bakış, diğer yanda gizlenmiş bir şey olduğu anlamına gelebilir. Eğer bir köşede kayda değer bir şey varsa ve ters köşede gizlenmesi istenen daha önemli bir şeyse, sonunda her iki "görüş noktası" birleştirilebilir.

Görünüşe göre -gösterişçilik özelliğini ele almak için bundan daha iyi bir başlangıç olabilir mi?- kişi farklı kuramlarla hareket eden birçok analistin geldiği aynı noktaya gelir. Onlar, gösterişçilik özelliğini dikkate almadan, mazoşistin sempatii toplamak istediği sonucuna varmıştır. Mazoşist gönül kazanmak ister. Sevilmek ister, çünkü acı çekmektedir. Bu, çocukluk dönemi deneyimlerinin anımsanmasıyla uyuşacak-

tır. Hasta ya da yaralı çocuğun daha çok dikkat ve şefkat göreceği kesindir. Mazoşist ancak çevresindekilerin onun acılarını ve yokluklarını gördükleri zaman anlayışla karşılaşır. Bu anlayıştır, sevgi değildir. Genel kanının aksine analiz, acımayı davet ederseniz sevgiyi artırmadığınızı, onu azalttığınızı gösterir. Birçok durumda anlayış sevginin yerini alır. Bunun tersi olası değildir. Üstelik, acıma yalnızca toplumsal mazoşizmle uyandırılır, asla cinsel mazoşizmle değil. Eyüp gibi haksız yere yazgının kurbanı olmuş, kötü bir rüzgâr tarafından tekrar tekrar yanlış yere sürüklenmiş mutsuz, talihsiz kişilere anlayış gösteririz. Bu gibi durumlarda sempati toplamak mazoşistik amaçlardan biri olabilir.

Peki, cinsel sapkınlıktaki sempati istemi ne olacaktır? Partner, hoşnutsuzluğun ya da utancın tanığıdır. Ama bu aşağılanma görüntüsü sempati toplama amacını gütmaz. Mazoşistlerin anlattıkları, böyle bir varsayımın aksini ileri sürer. Tam tersine, görüntü aktif partnerin dövmeye ya da şiddetli cezalandırmaya katkıda bulunmakta iştahını kabartır. Bazı vakalarda, partnerdeki insaf dürtüsüne karşın, mazoşist şiddetli cezalandırılmanın sürdürülmesinde ısrar eder.

Böyle olmakla birlikte, bazı analistlerin inandığı gibi, toplumsal mazoşizm alanında bile bilinçdışı anlayış ve sevgi uyandırmanın güçlü ve tek bir güdü olduğu kabul edilemez. Bunun gibi gizli bir amacın ruhsal olarak gerçekleştirilmesi, bunun varlığını kabul eder, ama böyle bir fikrin aksini ileri sürer. Bu kadar açık bir biçimde yazgının zulmüne uğramış ve sürekli yakman bir adama anlayış göstersek bile, bu uzun sürmez. Mazoşistin mutsuzluğunun belli ki yapay ve ciddi olmayan öğeler içerdiği ortaya çıktığında ve yazgının onu kurbanı olarak seçtiğinde ısrar ettiği zaman, tepki derinlemesine değişir. Yakınmaların inatçılığı ve bolluğu acımayı sabırsızlığa dönüştürür.

Böyle olmakla birlikte, bundan çirkin ve göze batıcı olana, sonra da saldırganlığa karşı savunmaya yalnızca tek adım kalmıştır. Bu nedenle, sonunda gösteri mazoşiste kötü davran-

nıldığı, hakaret edildiği, suç yüklenildiği bir noktaya gelir. Eyüp'ün dostları onun bahtsızlığına, kederlenmelerine ve ona anlayış göstermelerine karşın, o bile dostları arasında aşırı sabırlı dinleyiciler bulamaz. Sonunda onların ağır kınamasına hedef olur. Bu, sanki onların bir isyan soluğu, onun Tanrı'nın ona haksızlık etmiş olmasındaki ısrarında bir kendini beğenmişlik izi bulmuş olmaları gibidir. Gerçekten de, onun yakınmaları aslında suçlamalar, serzenişler ve saldırılar gibi gelir. Onlar, sanki bir karşı tepki yaratmayı amaçlıyormuş gibi daha ısrarcı olurlar.

Şimdiye dek, analitik gözlemciler her zaman mazoşizmde bir sevgi gereksinimini işaret ettiler, mazoşistin kışkırtıcı davranışını bilinçsizce sevginin peşinde koşmak olarak yorumladılar. K. Horney, W. Reich ve diğerleri bu görüş noktasını yorulmak bilmeden vurgularlar. Ama kendisini açığa çıkaran kesinlikle sevgi gereksinimi değildir. Bu daha çok, bir öncekiyle kolaylıkla karıştırılan bağışlanma gereksinimidir.

Artmış şekliyle "sevgi gereksinimi", bilinçdışı suçluluk duygusu tarafından egonun güvenliğinin azaltılmış olmasının işaretidir. Sevgiye bu denli gereksinim duyan kişi, sevilmeye layık olup olmadığından kuşku duyar. Her şeye karşın sevildiğinin kanıtını arzular. Egonun güvenliği içsel algı tarafından koşullanmıştır; içsel algı bastırılmış düşmanca ve saldırgan dürtüleri tanımıştır. Analiz sırasında kişi çoğu zaman bunun gibi artan sevgi gereksinimine tanık olur.

Örneğin, kadın hastalarımın biri uzun zamandır nişanlısından mektup alamadığı için sabırsızlık içindeydi ve incinmişliğin ve ihmal edilmişliğin tüm belirtilerini gösteriyordu. Ama onun artan sevgi gereksinimi, mektuplarında sevgilisini bilmeden ya da istemeyerek kırmış olabileceği korkusuyla, işkence eden bir kaygı içinde kısa zamanda kaynağını açığa vurdu. Hastanın yazılarının şefkat dolu özü böyle bir varsayımın gerçeğe aykırı olduğunu gösteriyordu, ama kendini kınamasının psikolojik yönden haklı gerekçeleri vardı. Onun bilinçdışı düşmanca dürtüleri, kaygısını artırmıştı. O, bilinç-

dışı suçluluk duyguları için avunma ve yatıştırma istiyordu. Bu, düşmanca dürtüleri yüzünden ona karşı kin beslemediğine dair bir tür güvence olarak nişanlısından sevgi kanıtları isteme şeklinde kendini gösterdi. Hastanın artan sevgi gereksinimi, nişanlısının onu bağışlamasından emin olma gereksinimini karşılıyordu.

Kışkırtıcı davranış, bilinçdışı bir itiraf olarak anlaşılmalıdır: “Bak, ben ne kadar kötüyüm,” ama bu şöyle devam etmiştir: “Ama tüm bunlar için beni bağışlamalısın!” Bu oynama, itiraf etme rolü, mazoşistin ceza için duyduğu gereksinimi gideren kötü davranmayla sonuçlanır. Böylelikle, mazoşizm olayları arasında sık sık gördüğümüz “kısırdöngü” gelişir.

Bu dairesel hareket tarzının anlamını tartışmayı erteliyor ve şimdilik yalnızca gösterinin amaçlarını soruşturuyoruz. Hem yeni bir cezayı kışkırtma eğiliminin, hem de bağışlanma isteyen karşıtının var olduğu kuşkusuzdur. Bunlar birbirlerinin içine öylesine girerler ki, sonunda şu görüntü ortaya çıkar: Cezalandırılma sevilmenin aynısıdır. Böyle olmakla birlikte, bu, mazoşizmin başlangıç evresinde değil, onun tam ve bütünleşmiş gelişimi için geçerlidir. Başlangıç evresi için bundan daha tarafsız ve amacı belirsiz bir başka gösteri olduğunu varsayıyoruz: Mazoşist acısına, cezasına, aşağılanmasına dikkat çekmeyi ister. Bunun bilinçlilik dilindeki adı şudur: “Bana, çektiğim acılara, utancıma bakın! Bakın bana nasıl kötü davranıyorlar ve beni nasıl cezalandırıyorlar!”

Bundan iki anlam çıkarılabilir. Birisi: “Haklı olarak cezalandırıldım” dır; bu, ağlayıp sızlanmak ve kederlenmek demektir. Diğeri: “Haksız yere cezalandırıldım” dır; bu, suçlamaya eşittir. Bu aynı zamanda tümüyle değişik bir şey de ifade edebilir; bunda haklı ya da haksız olma sorunu başlangıçta hiçbir rol oynamaz. Bu, şu anlama gelebilir: “Cezalandırıldım; kefaretimi ödedim; şimdi içgüdülerimin doyumuna izin verilecektir.” Böylelikle, ceza suçtan önce gelecek ve deyim yerindeyse onu yasallaştıracaktır. Bunun gibi bir tersine

döndürme ve beklenti ileriye doğru kaçış mekanizmasına kesinlikle uyacaktır.

Mazoşistik gösterinin bazı örnekleri bizi bunun ötesine götürür. Bunlar toplumsal mazoşizm sınıfına aittir ve tipik fantezileri temsil ederler. Parasal olarak kardeşinin eli açıklığına bağımlı bir adam, bir gün kardeşinin evine yırtık pırtık giysilerle, eskimiş ayakkabılarıyla geleceği ve evden artık ayrılmayacağı hayaline kendisini kaptırır. Bu, hayal gücünde tadı çıkarılan mutsuzluğun oldukça belirgin bir temsilcisidir. Gündüyü tanımak kolaydır: Kardeşinin önünde yalnızca yoksulluğunu sergilemeyecek, aynı zamanda azarlanacaktır. Mazoşist, kardeşini cezalandırmaktan çok, onda sevgi ve sempati uyandırmak ister. Psikolojik bağlam içinde daha derinlere inince, bu cezanın karakteristik şekli ortaya çıkar: Kişinin kendi mutsuzluğunu sergilemesi. Bu, mazoşizme özgü abartma şeklidir.

Kardeşi, hastayı sık sık ayakkabılara ve giysilere çok para harcamakla suçluyordu. Fantezi, suçlamaları karikatürleştirir ve onları haksız olduklarından ötürü reddederken bir bakıma şöyle der: “Demek aşırı iyi giyiniyorum, aşırı para harcıyorum? Şu yırtık pırtık giysilerime, ayakkabılarıma bak. İşte böyle görünüyorum. Evinde kalmam gerekiyor, çünkü sokaklarda böyle dolaşamam.” Kuşkusuz, bu gösteri analistlerin tek amaç olarak kabul ettikleri, acıma ve sevgi uyandırma dışında başka bir amaca da hizmet etmektedir.

Başka bir vakada küçük bir kız babasının, çıktığı yolculuktan dönmeyeceğini ve yabancı bir ülkede öleceğini hayal eder. Küçük kız çok çalışmaya, öğretmen olmaya ve annesiyle kız kardeşlerinin bakımını üstlenmeye karar verir. Büyük bir zevkle fantezinin, bunun gibi yaşam standartlarının zorluğunun, yapması geren özverilerin, çekeceği yoksullukların üzerinde düşünür. Fantezisinden özel bir bölüm, dostların ve akrabaların onun perişanlığını ve yorulmak bilmez çalışmasını takdir etmeleridir. Sık sık tekrarlanan bu fantezinin güdüsü yalnızca sevgi ve sempati kazanmak değildir. Tahmin

etmesi kolay, başka bilinçdışı güdüler de vardır: anneye, babanın dışlandığı yakın bir birlik kurma; hırs; kız kardeşlerine olan üstünlüğü gibi.

Başka bir olay: Akrabalarının yardımıyla geçinen bir adam analiz sırasında bir süre için çalışma yeteneksizliğinden kurtulur ve biraz para kazanacağı bir iş bulmayı başarır. Adam bir dükkân açar, ama garip talihsizlikler, şaşırtıcı unutkanlık nöbetleri, anlaşılmaz ihmaller sanki onun peşini bırakmaz. Birkaç bin kişiye mallarının tanıtımını yapan bir prospektüs göndermek ister. Zarfların üstüne adresleri yazar, ama daha ivedi konulara dönmek için sık sık işine ara verir. Mektupları postaya vermek için çıktığında onları evde unuttur ve mektupları ancak postaneye giderken hatırlar. Mektupları almak için geri döner, onları alır, ama postaneye zarflarını yanına almadan gider. Aldığı siparişleri yerine getiremez, önemli toplantılara geç kalır, edilecek telefonları unuttur, vesaire. Sanki talihsizliklerin meydana gelmesinde kendisinin hiç rolü yokmuş gibi ve sanki düşman güçler ona karşı komplo hazırlamışlar gibi, başına gelen aksiliklerden dokunaklı sözlerle yakınır. Ailesine, siparişi verilen malların teslim edilmesini ters olayların engellediğini söyler. Ustaca beceriksizliğinin ve unutkanlığının çeşitli tekil belirleyici etkenlerine ek olarak, değişmez bilinçdışı bir amaç vardır: Akrabalarına bunun böyle yürümediğini kanıtlamak.

Bu mazoşistik sabotaj şunu demek istiyordu: "Eğer bana bir büro ayarlamazsanız, mektuplarımı yazmama ve postalamama, siparişleri not etmeme yardım etmezseniz, dükkânımı işletmeye devam edemem. Malları teslim etmek için arabam olmadığı sürece bu gibi bıkırtıcı ve zarar verici aksiliklerin meydana gelmesi kaçınılmazdır." Bu vakada amacı sevgi ya da acıma uyandırmak olan tek ayrıntı göremedim. Birçok ağlayıp sızlamayla üstü kabaca örtülmüş gösterinin yalnızca tek anlamı vardı: "Ben size söylemiştim!" İşin, akrabalarının onun yapmasını istediği şekilde yapılamayacağını kanıtlamalıydı.

Sevgi ve acıma uyandırma arzusunun mazoşistik gösterinin güdülerinde olmadığı tartışmayacağım, ama sorunun önemli bir yönünü oluşturduğunu ya da bunun keşfedilmesi güç bir yön olduğunu kabul edemem. Tam tersine, bu, en deneyimsiz gözlemciye bile kendisini hemen gösteren bir öğedir. Mazoşist bunu dikkat çekici bir biçimde yapar. Mazoşist, orada bulunan herkes onu izlesin diye sürekli olarak salonun bir köşesine bakan, sıkça söz ettiğimiz adam gibi davranır. Yukarıda belirtilen örneklerden birçoğu, aldırış edilmeyen öteki köşede bulunacak birçok kayda değer ve önemli konunun habercisidir.

Daha önce söylediğim gibi, gösterişçilik özelliği mazoşist niteliklerin yüzey yönünü temsil eder ve bu içgüdüsel eğilimi dış dünyaya iletir. Gösterişçilik özelliği neyi göstermek ve neyi saklamak ister, bir de saklamak istediğini gizli tutmaya çalıştığını neden sergiler? Bu, cezayı, utancı ve aşağılanmayı gösterir. Çünkü bu kesinlikle bir yasağın çiğnenmesinden, yasaklanmış bir dürtünün doyuma ulaştırılmış olmasından ötürüdür; ama bu içgüdü'nün yasaklanmış doyumunu hemen arkadan gelir. Eğer rahatsızlığın ve çekilen acının sergilenmesi mazoşistin suçluluk duygularının varlığını kanıtlıyorsa, öyleyse hemen arkasından dürtünün doyuma ulaştırılmasıyla ne gösterilmek istenmiştir? Böyle bir sahne zorlanımlı nevrotiklerin anlamı belirsiz ve aldatıcı törenlerine, önce kefaretin ödendiği, sonra yasaklanmış eyleme geçildiği uygulamalara benzemiyor mu?

Birçok mazoşistik olgunun gözlemi ve analitik incelemesi, tarihsel bir gelişmenin varlığı tahmininde bulunmama neden oldu. Başlangıçta, kefaretin, suçluluk duygularının ve cezayı hak etmiş olmanın belgesi olarak uygulanmış bir cezanın, utancın, gecikmiş bir boyun eğmenin sergilenmesi söz konusudur. İleriye doğru kaçışın etkilerinin bize öğrettiğini unutmadık: Cezanın uygulanması içgüdüsel doyumun *olmazsa olmaz*, vazgeçilemez koşulu durumuna gelmiştir. Cezanın uygulanması artık boyun eğerek ve mutsuzlukla sergile-

nir. Böylelikle, korku içindeki güçsüzler haraç verirler. Bunu yalnızca vermekle kalmazlar, onu boyun eğmelerinin ve uysallıklarının bir kanıtı olarak sunarlar. Bu yolla, başkaldıranlar kendilerini suçlu hissettiklerini ve eylemlerinden ötürü cezayı hak ettiklerini gösterirler.

Böyle olmakla birlikte, gelişme ilerlediği sırada gösteri niteliğini değiştirir. Ceza gittikçe daha çok zevk arzusu alanı içine çekilir. Eğer başlangıçta ceza uysallıkla sergilenmişse, artık seyirciye gösterilen cezanın zevke dönüşmüş olanı, başkalaşmıştır. Eğer ilk heyecanın şu sözlerle ifade edilmesi gerekiyorsa: "Bakın nasıl cezalandırıldım ve acı çekiyorum," öyleyse ikincisi şu sözcüklere dökülmelidir: "Bakın bu acının bile tadını çıkarıyorum." İlki, eğitimin ve yasaklayıcı dış dünyanın güçlerine verilen bir ödündür. İkincisi, aynılarına yapılan bir savaş ilanıdır. Gösterinin başlangıcı eğitimsel ve ahlaki düzenlemelerin etkinliğini kanıtlar. Sonu, onların iflasını açığa vurur. Mazoşistik gelişmenin ilk evresinde bu güçlerin başarısı sergilenmiştir. İkinci evre sırasında gösterilen bu başarının nasıl başarısızlığa dönüştüğüdür.

Bu amaç değişikliğiyle ilgili anlayışı uzun analitik gözlemler ve birçok mazoşistik kişilikler yoluyla elde ettim. Acayp bir sahnenin tanığı olarak, bu gelişmenin son şeklinin tipik bir örneğini gördüğüme inanıyorum. Yaşamının başlarında az gelişmişlik ve aşırı yaramazlık belirtileri gösteren altı yaşındaki bir erkek çocuk, genç ve öfkeli burnunda babası tarafından şiddetle pataklanmıştı. Benim işe karışmam reddedilmişti. Çocuk ağır bir dayak yediği sırada bağırmaı sürdürüyordu: "Gülüyorum, gülüyorum!" O, babasına ve bana sert darbelere aldırmadığını, tersine onlardan hoşlandığını kanıtlamaya çalışıyordu. Bu örnek, çocuksu mazoşizm olarak kabul edilmemelidir. Belli ki çocuk gülme havasında değildi. Yalnızca, mazoşistik gelişmenin son evresindeki böyle bir gösteri, bilinçdışı olarak olayın yüzeyini belirler demek istiyorum. Mazoşistler, Amerikalı bir hastanın dediği gibi, kendi "şikâyet şubelerinin" kapılarını açtıkları zaman onla-

rın ağlayıp sızlamalarını ve yakınmalarını dinlediğimde, bu sahneyi sık sık anımsarım. Sapkınlıkta çok göze batan, toplumsal mazoşizmde iyi gizlenmiş olan zevkin, rahatsızlığın içine sızması, çocuğun “gülüyorum” diye bağırdığı zaman çok doğru olarak ifade ettiği eğilimi açığa vurur.

İçgüdülerin yasaklanmış bir doyumunu için ceza gösterisi, cezadaki yasaklanmış içgüdüsel doyumun bir gösterisine dönüşmüştür. Kefaretini ödemekte rahatsızlığın açığa vurulması, iflas duruşmasında kefarete ödemesinin bir zevk sergilemesine dönüşür.

Burada gelişme olarak tanımlanmış olan, geçmişe bakan psikologa mazoşizmi başlangıçtan beri belirleyen ve ona eşlik eden özelliklerin daha iyi anlaşılması olarak görünür. Mazoşist çektiği rahatsızlığa, acıya ve aşağılanmasına bir tanık ister; cezasını ve hatasını gösterebileceği birisi. Böyle olmakla birlikte, mazoşistin aynı tanığa cezasının anlamsız, boşuna olduğunu, hatta zevke dönüştüğünü göstermek için de gereksinimi vardır. Yalnızca cezasını değil, onun başarısızlığını da sergiler. Evet, boyun eğişini gösterir, ama alt edilemez başkaldırışını da gösterir, izin verilmemiş olmasına karşın zevk elde ettiğini gözler önüne serer. Rahatsızlığa direnmekten zevk aldığını kanıtlar. Tüm tehditlere karşın doyum elde etme amacı, tüm tehditleri bilerek alevlendirme yoluyla doyum sağlama eğilimine dönüşür.

Sapkın mazoşizmde sergilemenin bu gelişmesi açıktır. Toplumsal düzende ceza, başarısızlık, utanç her zamankinden daha iğneleyici bir biçimde gösterilmiş ve bundan yakınılmıştır. Eğer tüm şekilleriyle psikolojik bir birim olarak mazoşizm anlayışımız doğruysa, aynı gelişme orada da tanınabilmelidir. Bunun ancak bir yanının fark edildiği zaman bile gösterinin anlamının aynı olması gerekir. Bu, ileride kanıtlanacaktır. Ama burada acı çeken Eyüp'ün yazgısına kısa bir bakış, onun mutsuzluğuna suçunun bir kanıtı gözüyle bakan dostlarının haksız oldukları gerçeğini hemen ortaya çıkarır ve sonunda onlar Eyüp'ün iyileşmesinin ve zaferinin tanıkla-

rı olurlar. Benzer ruhsal sürecin birçok mazoşist karakterde oluştuğunu anlamaya başlıyoruz. Onlar herkesin utanma ya da sıkıntı kaynağı olurlar. Bu insanlar kendilerini küçültürler, ama bu eksi işaretli bir kendi kendini reklam etmedir.

Gösterişçilik özelliği gerçekten de bir şey gösterir; ama o, yüzeysel bakışa bir şey, derine işleyen bakışa başka bir şey gösterir. Bakışlardan birine sevgi için çabalama, suçluluk duyguları, güçsüzlük ve boyun eğme söylemleri, ötekine intikam, başkaldırı ve zafer ifadeleri gösterir. Ağlayıp sızlayan yüzün iki yanı iki farklı duygu ifade eder. Bu kadar açıkça gösterilen, öteki yanı gizlemek içindir. Mazoşizmin çelişkisinin bir bölümü budur. Eğer gizlenmesi gereken bir şey yüze konmuşsa, aynı anda başka bir şeyin saklanması amaçlandığı doğru bir tahmindir. Bir yanın açıkça göze batmasının, öteki yandaki bir gizliliği etkilemesi düşünülmüştür.

Böyle olmakla birlikte, gelişmenin akışı içinde bu gizli şey giderek daha çok içeri girer ve karanlığın içine sızar. Daha önce duyulabilen artık üçüncü kulakla duyulabilir. Rahatsızlık, aşağılanma ve utanç artık ön plana çıkmıştır, ama psikologlar bunun neden oraya itildiğini anlayacaklardır. Böylelikle gösterişçilik özelliği hem bir şeyi gösterecek, hem de bir şeyi gizleyecektir. Sonuçta, rahatsızlığa karşın zevk, bir şeyi kanıtlamak amacını güder. Bunun gizli anlamı artık psikologlarca anlaşılır: “Beni dövsen de, cezalandırsan da, içgüdüsel doyuma ulaşana dek direnirim.” Mazoşizmin bu belirgin özelliğini “gösterişçilik” olarak adlandırma nedenim bunun, böyle bir açığa vurmanın güdüler hakkında çok şey söylemeden sergileme eğilimi göstermesidir. Açıkça neyin gösterilmek istendiğini ve neyin gizli tutulduğunu biliriz. Amacın yalnızca gözükmek olmadığını biliriz. Bir şeyin kanıtlanması gerekmektedir. Bilinçdışı amaç, *gösterişçilik özelliği*dir. “Gösterişçilik özelliği” deyiminin daha önce sahip olmadığı bir anlamı kazandığını anlıyor ve onun tam anlamının ayır-dına varıyoruz.

6

Bazı analitik araştırmacılar mazoşistik sapkınlığın amacının sorumluluk almadan cinsel doyum elde etmek olduğunu vurgularlar. "Sorumluluk almadan zevk" formülü mazoşizme ışık tutması için W. Stekel ve W. Reich tarafından bulunmuştur. Mazoşistler bu nitelendirmeyi beğenir görünürler. Bazen bunu kendileri ileri sürerler. Bu, onların sık sık kendi haklarında söyledikleri şu sözleri doğrular görünmektedir: Mazoşistler tembel ve aşağı konumda insanlardır. Kişi bunu şöyle de ifade edebilir: Böyle bir formül onların olumsuz kibirlerini pohpohlar. Buna ek olarak, böyle bir nitelendirmenin onların gizli bölmelerinin kapısını kapamak gibi bir avantajı da vardır.

Sorumluluk olmadan zevk. Bu, akla yakın gelir ve kesinlikle gerçek bir kıvılcımı içerir. Yine de, böyle bir sorumluluktan kurtulmanın neden dövülme ve bağlanma şekli alması gerektiği sorulmalıdır. Belki de bu görüşü savunan temsilciler bu tür soruların yersiz olduğunu düşünürler. Onların duyarlılığını dikkate alacağız ve fikirlerini onaylar görünen bir örneği seçeceğiz: Bir adamın mazoşistik hayali.

İşin özü şudur: Hayal kuranın patronu odaya girer ve silahını çekerek hayalciye karısıyla -patronun karısıyla- zina yapmasını emreder. Bu, sorumsuz zevk sınıflandırmasının kusursuz bir örneği görünümündedir, özellikle böyledir, çünkü fantezi ne zaman belirse çok heyecan vericidir ve sık sık ortaya çıkar. Tüm işlemin gerçekleşmesinin pek olası olmadığı o kuramcıları rahatsız etmeyebilir. Hatta, formüle uymayan başka özellikler olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz. Örneğin, kişi bu koşullar altında, cinsel ilişkinin çok zevkli olacağından kuşku duyabilir. Elinde tabancayla kocanın yatak odasındaki varlığı âşışın ruh halini mutlaka bozacaktır.

Ama öte yandan, fantezi hayalciyi heyecanlandırmaz mı? Mutlaka heyecanlandırır, ama bu, formülün doğruluğunu kanıtlamaz. Fantezinin uyarıcı etkileri için başka psikolojik

koşullar da önemli rol oynayabilir. Biraz hayal gücüyle başka bir olasılık düşünülebilir. Bu durumun cinsel uyarıcılığının (kocasının zorlamasıyla güzel bir kadınla cinsel ilişki) "sorumluluk olmadan zevk" formülünden türetilmesi gerekemeyebilir. Birçok erkek daha az hayal gücüyle sorumluluk olmadan zevk veren değişik durumlar hayal etmiştir. Örneğin, erkek, yasaklamayla ya da silah tehdidi altında bir emirle birlikte olmayan ve rahatsızlık vermeyen bir zevki hayal edebilir. Bu anlamda zevk, kişinin yapmasına izin verilen şeyden türetilmiştir. Zorlanım tehdidi altında zevk almak zorunda kalmanın herhalde büyük bir doyumunu yoktur. Şu soruyu ekleyebilir miyiz: Bu gerçekten de sorumluluk almadan elde edilen bir zevk midir? Aslında bu, sorumluluğu olan bir zevktir, kişiye başkası tarafından şu tehditle zorlanır: "Eğer bunun zevkine varmazsan seni köpek gibi vururum." Okuyucu, yaşamın sahte mutlulukta gerçekten böyle olup olmadığını merak etmeye başlamıştır.

Bu fantezinin nasıl ortaya çıktığını tahmin edebilirsiniz. Bu, aşağıda belirtilen durumun mazoşistik tersine döndürülmesiyle açıklanabilir. Hayalci, güzel kadına sahip olmayı ister, ama kocasının tabancasından korkar. Hayalci, kadının kocasının öç almasından çekinir. Bu cinsel ilişki arzusu ölüm tehdidi altındadır. Fantezide yasaklama bir emre dönüşmüştür: Hatta hayalci yapmak istediği şeye zorlanmıştır. Şimdi ölüm tehdidi ihmal edilen şeye yönlendirilmiştir. Bu yeni durumda bir değişiklik vardır ve bu, durumun içeriğiyle değil, zamanlamasıyla ilişkilidir. Başlangıçta, hayal edilen sahnenin sonrası şöyleydi: Cinsel ilişki- ölüm tehdidi. Burada sıra şöyledir: Ölüm tehdidi- cinsel ilişki.

Zamanla ilgili tersine çevirme, içeriklerin tersine çevrilmesini gösterir. Bu, ileriye doğru kaçışın özüyle tümüyle uyuşur. Ters yoluyla bir sunuş olduğunu da tahmin edebiliriz. Hayalcinin kendisine şunu söylediği varsayılabilir: "Koca, beni karısıyla cinsel ilişkiye girmeye zorlasa, bu bana mükemmel bir şekilde uymaz mı?" O zaman bu ironik bir fante-

zi olurdu. Aslında hayal bu çerçevenin çok ötesine gider ve şöyle der: "Kocasını ben bunun için vursa bile bu kadına sahip olmak istiyorum." Bu, mazoşizm diliyle ifade edilmiş meydana okuyan, vahşi bir duygudur. Burada "sorumluluk olmadan zevk"ten eser yoktur. Tam tersine, daha çok artmış olan sorumlulukla birlikte zevk vardır.

Bundan önceki, "Bunu yapmamalısın", "Bunu yapmalısın!"a dönüşmüştür. Yasaklama komuta dönüştürülmüştür. Bu türde örnekler mazoşistik fantezilerde oldukça boldur. Rahatsızlık hayal gücünde vurgulanmıştır. Cinsel uyarım bu fanteziyi izler ve rahatsızlığın her zaman gerçekten hissedilmediğini gösterir. Bir erkek hasta Amazonlar tarafından yakalandığını, elleri ve ayakları zincire vurulmuş bir durumda bir bahçede yere yatırılmış olduğunu hayal eder. Güzel bakireler ona saygı gösterirler, heyecanlanana ve orgazma ulaşana dek cinsel organlarını ağır ağır okşarlar. Bu ciddi oyun tutsak bitkin düşene dek sürer. Katı bir kuralcı olarak yetiştirilmiş olan hayalci direnir. Uyarımı engellemeye çalışır, dişlerini sıkar, suratını asar, ama hem tutsak hem de hayalci birkaç kez orgazma ulaşır. "Sorumluluk olmadan zevk" formülü burada da uygulanabilir, ama bu bize ruhsal durumun özünü vermeyecektir. Formül çekici gelir. Ama eğer entelektüel dürüstlüğü amaçlıyorsak, çekiciliğe kanmamamız gerekir.

Aynı hastam, analitik araştırması bizi daha uzağa götürecek olan bir başka fantezi geliştirmişti. Bu fantezide onun yerini alan kişi, Aztek kabilesinin Tanrı'nın bir temsilcisi olarak belirli bir günde kurban edilecek olan bir tutsağıdır. Bu şenlikler için hazırlıklar sırasında kendisine büyük saygı gösterilmiş ve ona atanmış olduğu role uygun şekilde davranılmıştır. Her gece ülkenin en güzel bakirelerinden biri cinsel ilişki için ona götürülmüştür. Burada ilk fantezinin malzemesinden oldukça büyük bir bölüm korunmuştur. Sıra şöyledir: Cinsel ilişki- ölüm tehdidi. Böyle olmakla birlikte, durum, ölüm beklentisi kısıtlanmamış doyuma olanak sağlama şeklinde değiştirilmiştir.

Aynı hastanın, Laokoon'un yılanlar tarafından boğulması ve Marsyas'ın Apollon tarafından derisinin yüzülmesi fantezilerinde cinsel heyecan duyduğunu anımsıyoruz. Ama o, zalimce cezalandırılmayı sıra dışı suça bağlar. Doyum esas olarak suçtan türetilmiş ve ancak sonradan cezaya aktarılmıştır. İskeleti gördüğü zaman kendinden geçen kızı anımsıyoruz. Orada da tersine çevirme yadsınamayacak bir biçimde belliydi. Başlangıçta iskelet, yasaklanmış olan doyum için tehdit edici bir ceza olarak ölümün anımsanmasıydı. Daha sonra bu, doyumun kendisinin heyecan verici anımsatıcısı oldu. Eğer bu zevkin tadına ölümün tehdidi altında varılıyorsa, bunun daha derin ve daha arzulanır olması gerekmez mi? Ama zevk-ceza sırasındaki tersine çevirme mazoşizmin karakteristik olan tek tersine çevirmesi değildir. Nadiren anlaşılan başka bir tersine çevirme daha da önemlidir, çünkü bu, içgüdüsel eğilimin özünü gizleyen bir biçim bozulması olarak belirir.

İlk bakışta kişi mazoşistik sahnelerin çocukluk dönemindeki küçük olayların tekrarı olduğu izlenimine kapılır. Bu, sanki mazoşistin ona yaramaz bir çocukmuş gibi davranılmasını istediği izlenimini uyandırır. Yetişkin bir adamın hakarete uğradığı, şiddetle cezalandırıldığı, bağlandığı örnek sahneler çocukluk döneminden başka nerede vardır? Yetişkin bir adam bir köşede durmalıdır ve dövüleceği değneği eline almalıdır vesaire. Böyle olmakla birlikte, başka özellikler çocukluk dönemi sahnelerinin burada gerçek tekrarlarının canlandırılması varsayımına direnir. İzlenim akıl karıştırıcı olarak kalır, çünkü bunun gibi çocukluk dönemi sahnelerini anımsatan birçok özellik başkalarıyla karışmıştır ve bu, böyle bir türetme işlemine izin vermez. Kişi çocukluk döneminin başlangıçtaki zararsız sahnelerini ve akıl dışı uzatmalarını zenginleştirmeye ve devasa abartıları varsaymaya hazırdır. Ama bu tahminin incelenmesi muğlak olmayan bir sonuç vermez. Neden bir erkek çocuğunun azarlanması ya da cezalandırılması gibi bayağı bir sahne, bir vakada mazoşistik

fantezilerin merkezi olurken, vakaların çoğunluğunda bunun önemsiz bir sonucu vardır?

Örneğin, aşağıda belirtilenlere neden olmuş birincil sahneyi ararız: Bir adam bir randevuevinde dört ayak üstünde süründüğü sırada, sırtına oturmuş olan kadın, "Ağır tırıs!" "Yavaş tırıs!" "Dört nala!" "Dur!" diye emirler verir ve onu küçük bir at kırbacıyla döver. Eğer kişi tersine çevirme mekanizmasını dikkate alırsa, böyle bir sahnenin gizli anlamı anlaşılır. Bir fantezi grubunun asıl anlamının biçimini değiştirmek ve onu bilinçlilikten alıkoymak amacıyla tersine çevirmek çoğu zaman rüyalarda ve sinirsel semptomlarda kullanılır. Bu gibi vakalarda fantezi içeriğini tersine çevirmeye çalışırsak, kesin bir anlam ortaya çıkar. Sırtına kadını bindiren adam kesinlikle bir çocukluk dönemi fantezisine yönelmektedir. Adam, çocukken at biner gibi annesinin ya da dadısının üstüne binmek ve onları dövmek istemiştir. Bu, sadistçe ifade edilmiş duygusal bir istektir. Babasının ya da annesinin sırtına bindiği sıralarda hastada belli belirsiz bir cinsel duygu uyanmış olabilir. Ama durum neden tersine çevrilmektedir?

Bir adamın bir kadını ağzına iştetiği sahne bile fantezinin tersine çevrilmesinin iptal edilmesi yoluyla bir anlam kazanır. Sanki idrarla ıslatma bir sevgi gösterisiymiş gibi, bebeklerin yalnızca sevdiklerinin üstünü ıslattıklarını biliyoruz. Burada da erken çocukluk dönemine bir geri dönüş fantezideki tersine çevirmeyle birleştirilir. Eğer kişi tersine çevirmenin etkisini anımsar ve çocukluk döneminin mazoşistik sahnelerin kaynağı olduğunu kabul ederse, bu sahnelerin birçoğu tuhaflıklarının birazını kesinlikle yitirecektir. Doğal olarak, bu çocukluk dönemi sahneleri ya da fantezileri daha sonraları yeniden canlandırılmıştır.

Çoğu zaman mazoşistin kendisi de bu gibi doğal olmayan ve iğrenç konuların onu neden cinsel olarak heyecanlandırıldığını anlamaz. O bazı şeyleri yapmak ya da onların kendisine yapılması zorlanımı altındadır, ama bunu merak eder. Başka vakalarda bunların onu cinsel olarak heyecanlandırma

gücüyle ilgili bir sürü neden gösterir. Ama bu açıklamaların bizim üstümüzde bıraktığı izlenim, bunların daha sonraki ussallaştırmalar olduğudur. Bu gibi sahnelerin doğal olmayan ya da gerilmiş ögesi, ileri sürülen çocukluk dönemi cennetinin arzulanmasıyla çelişkiye düşen ince bir ayrıntı taşır. Mazoşistik törenlerin ayrıntılı anlatımını dinlemiş olan bir kişi, Brahms'ın bir şarkısında ifade edilmiş olduğu gibi, bir özlemin katışıksız izlenimini edinecektir: *Keşke geri dönüş yolunu bilseydim, çocukluğa sevgili geri dönüş yolunu...* Bu çelişkili özellikler nasıl açıklanabilir? Çelişki, çözülmez değildir. Bazı özelliklerde çocukluk dönemi fantezilerine geri dönüşten kuşku duyulmaması gerekir, ama bu mazoşizmin nedeni değil, onun sonucudur. Bu, şu demek olur: Mazoşizm bu gibi çocukluk dönemi imajlarına gerilemekten hoşlanır, bizim için henüz karanlıkta olan içgüdüsel amaçlarını gerçekleştirmek için o dönemin malzemesini kullanmayı sever. Bazı ayrıntılarda bu geri dönüş anımsamalara ya da anı izlerine bağlanacaktır. Böyle olmakla birlikte, esas olarak tersine çevirmelerle malzemenin niteliğini bozan fantezi çalışmasıdır.

Öyleyse, tersine çevirmenin gizli anlamı nedir? Koca tarafından silahla tehdit edilen adam örneğinde bununla ilgili bir şey tahmin edebilmiştik. Orada tersine çevirme şu anlamı taşıyordu: "Keşke her şeyin tam tersi olsaydı! Keşke korku genç kadınla cinsel ilişkiye girmemi engellemeseydi de aslında bunu yapmaya zorlansaydım!" Bu, tersine çevrilmiş sunuş için tek güdü olmayabilir, ama bunun önemli bir faktör olduğu kesindir. İçgüdüsel dürtüler üstesinden gelinemeyecek dışsal ya da içsel direnişlerle karşılaştığı zaman çoğunlukla bu tür bir arzu ortaya çıkar. Eğer direnişler yasaklayıcı ya da cezalandırıcı kişilerle temsil edilmişlerse, tersine çevirme kolayca bir kin ya da meydan okuma ifadesine dönüşür. Bu öge hemen hemen tüm mazoşistik sapmalarda görülecektir.

İçerikleri değil de kişileri ele alan öteki tür tersine çevirme benzer niteliktedir. Mekanizmayı açıklamak amacıyla rüyaların psikolojisinden bir örnek veriyorum. Yetişkin bir adam,

rüyasında kendisini bir iskemlede oturan annesinin yanında ayakta dururkengörür. Adam bir süngeri suyla ıslatır, sabunlar ve onunla annesinin yüzünü siler; annesi buna direnir. Anne, merhamet uyandıran çığlıklar atar ve tekmeler savurur. Başka faktörlere ek olarak, annesinin temizlik konusundaki acımasız ısrarından ötürü, rüyayı görenin annesinden gecikmiş bir öç aldığı bellidir. Mazoşistik sahnede bu istek pasif tersine çevirmeyle ifade edilir: “İşte sana böyle davranmak istiyorum!” Sırtında bir kadını taşıyan adamın davranışını şimdi anlıyoruz. Ötekine yapılması gereken öyle bir şekilde temsil edilmiştir ki, bu, öteki yoluyla egoya yapılmıştır.

Mazoşizmin diğer temsil edilme şeklini açıklamak daha kolaydır: Bu, çekirdeği abartmanın doğal olmayan bir şekil değiştirmesi olarak tanımlanabilecek bir dış görünüştür. Eğer rüyada doğal olmayan ya da saçma öğeler görülürse, konuyla ilişkili olarak anlam şudur: Bu saçmadır, anlamsızdır. Bu yolla rüyayı görenin bir yargısı, aynı zamanda onun hor görmesi ve aşağılaması ifade edilmiştir. Karikatürlerde de durum aynıdır: Eğer sanatçı büyük burunlu bir adamı çizmek istiyorsa, kendisini doğal oranlarla sınırlamayacak, burun büyüklüğünün biçimini değiştirecektir. Sanatçı bu özelliği abartacaktır. Aynı yolla, mazoşizmde biçimi bozma ve abartma hor görme ifadeleri anlamını taşır. “Bu doğal değil ve saçma,” denilecek yerde, doğal olmayan ya da saçma bir sahne canlandırılır. Abartılmış ve bilerek çarpıtılmış sahnelerden bazıları çoğu zaman bir parodi ya da maskaralık ve eğitim yöntemlerinin ya da sonradan gelen bir disiplinin yenilgisinin alaycı gösterisi gibi görünmektedir.

İşte, bunun gibi doğal olmayan mazoşistik bir fantezi örneği: Bir adam, birkaç kızı öptüğü için babası tarafından bir tartının üstüne oturtulduğunu hayal eder. Bu fanteziyi açıklamam için, bu adamın on üç yaşındayken gerçekten de bir kızı öptüğü için babası tarafından azarlandığını eklemeliyim. Baba, bu kötü davranış tekrarlandığı takdirde onu cezalandırmakla tehdit etmişti. Bu olası cezayla ilişkili düşünce ya

da fantezi daha o zaman hafif bir mazoşizm izi taşımaktaydı ve cinsel uyarım yaratmıştı. Yetişkinin fantezisinden ceza, babanın onu kollarına alarak, tümüyle çaresiz olan delikanlıyı tartının üstüne koyması şeklinde verilmiştir. Esas olarak bu işlemde heyecan verici faktör, delikanlı olarak görünen adamın çaresizlik anlayışı ve böyle bir davranışın verdiği utançtır. Bu vakada zevk ögesi olarak güçlü bir eşcinsel dürtünün varlığını kabul etmek için kesinlikle geçerli nedenler vardır. Hayal edilmiş olan cezanın garip bir ayrıntısı kayda değerdir: Delikanlı tartının üzerindeyken, baba oradan taşan penisi ve testisleri onların da tartılmaları için içeri doğru iter. Ebeveynlerin oturduğu apartman dairesinin tuvaletinde bir tartı aleti bulunduğunu ve hayalci, küçük bir çocukken babanın çocuğun ağırlığının sağlıklı olup olmadığından kaygılanarak, onu kendisini tartmaya zorladığını söylememe izin veriniz.

Bu garip ayrıntının anlamı nedir? Hastam, popüler düşünce tarzı olan: "Tartıda tartıldı ve yetersiz bulundu," dışında herhangi bir bağlantı katkısında bulunamadı. Ayrıntının gizli anlamı, ancak onun düşüncelerinin akışındaki boşlukları doldurarak ve anlatılan belirtiler yoluyla gizli faktörü tahmin ederek anlaşılabilir. Sonra, ayrıntı aşağı yukarı şöyle yorumlanabilir: "Eğer mastürbasyon yapar ve boşalırsam, kilom yetersiz olduğu zamanki kadar gereksiz bir telaşa kapılırsın. Boşalıp boşalmadığımı anlamak için, işi testislerimi tartmaya vardırarak kadar uzatırsın." Öyleyse bu, babayı acı bir biçimde alaya alma, durumu abartma ve şeklini bozma yoluyla onun eğitim yönteminin saçmalığını sergilemektir.

Mazoşistik olguların üstümüzdeki ilk izlenimi olan mantığa aykırılığın yalnızca yüzeysel bir özellik olmadığını, bunun içgüdüsel dürtünün nüvesinde derinden kökleştiğini düşünmeye başlarız. Bu gizli maskaralığın doğasını kavramak için yasaklamanın ya da talebin fantezide aşırılıklara taşındığı anlaşılmalıdır. Bu gerçek kabullenme ve tam söz dinleme, bu meydan okuyan boyun eğme aracılığıyla onun saç-

malığı tanınır ve ortaya konur. Bu kölelere yaraşır gerçekleştirmeye, talep kendi yararsızlığını ve saçmalığını kanıtlar gibidir. Böylelikle yasaklanmış içgüdüsel doyumun yolu açılmıştır. Mazoşistik fantezilerde ve törenlerdeki emirlerin ve yasaklamalarla birlikteki ceza tehditlerinin acı, alaycı bir biçimde kabullenilmesi, bizi zorlanım nevrozunun ifadelerinin yakınlarına götürür.

Başlangıçta, maskaralık sonraki bir aşama gibi ve mazoşistik yapıya ancak sonradan eklenmiş gibi görünür. Ama daha derin deneyim, bunun daha önce, çocukluk döneminde belirginleşmiş olduğunu gösterir. Açıkça algılanabilen mazoşistik eğilimleri olan erkek bir hasta, babasıyla birlikte çıktığı bir yürüyüşü anımsadı; bu yürüyüş sırasında, ergenlik çağındaki hasta, evlerin önündeki merdivenlerden yukarı koşuyor, sonra aşağı atlıyordu. Babası ona çıkışır: "Ne yapıyorsun orada?" Delikanlı yanıtlar: "Yaşıma uygun oyunlar oynuyorum." Gerçekten de, burada ebeveyn otoritesini alaya alma kendiliğinden ortaya çıkmıştır.

Mazoşistik törenlerin ya da fantezilerin tümünün ya da ayrıntılarının yorumlanması için analist, gizlenmeleri ve biçim değiştirmeleri yok edecek bir teknik kullanmalıdır. Bu oluşumlar, aradaki boşluklardan ya da kısaltılmış bir anlamdan ötürü, çoğu zaman anlaşılmaz bir duruma gelmiştir. Daha önce sözü edilen bir hastayla ilgili başka bir fanteziyi örnek olarak göstermeme izin veriniz; bu fantezi de cinsel heyecan uyandırmıştı: Çok yoksul bir balıkçının karısı ve üç oğlundan oluşan bir ailesi vardır. Babanın yeni bir tekneye gereksinimi vardır ve baba bunu satın almak için en büyük oğlunu satmaya karar verir. Ele geçen miktar yeterli olmadığından, ikinci ve son olarak kendisinin güvende olduğuna inanan en küçük oğul da haraç mezat satılır. Oğullar, rahipler tarafından yaklaşan şenlik için kabilenin ilahı onuruna kurban edilmek üzere seçilirler. En küçük oğlun ağabeylerinin işkencelerinin görüntüsü karşısındaki kaygısı hayal edildiği zaman, fantezinin kurbanla ilgili fikrinin cinsel doruğuna ulaşılır. Hayalci, üç kardeşten en küçük olanıdır.

Burada, mazoşistik fantezinin ana hatlarının analitik anlaşılmasını vermek istiyorum. Yoksul balıkçı ailesi tablosu, hastanın ailesinin başka bir toplumsal sınıfa aktarılmasının kopyasıdır. Bu, şu demek olur: “Eğer çok zengin bir adam olan babam yoksul bir balıkçı olsaydı...” Fantezinin gizli anlamı şimdi tahmin edilmiştir: “Böyle bir durumda, eğer babam maddesel çıkarları için kârlı olduğunu düşünseydi, beni ve kardeşlerimi satmakta duraksamazdı.” Hiç kuşkusuz, burada acayip bir biçimde abartılmış ve çarpıtılmış bir düşünce oluşumu karşısındayız.

Burada çarpıtma, abartma ve tersine çevirme, meydan okumayı, kin gütmeyi, ince alayı ve hor görmeyi ifade etme yolu olarak belirir. Çocukların ve ergenlik çağındakilerin, yetişkinlerin üstünlüğünü savuşturmak amacıyla fantezilerinde çoğu zaman bunun gibi çarelere başvurdıklarını tahmin ediyoruz. Biz yetişkinler, alaycı ya da iğneleyici bir biçimde konuştuğumuz zaman umutsuzluğumuzu ya da küçümseyişimizi ifade etmek için aynı yöntemi kullanırız. Bir saldırı silahı olarak tersine çevirmenin etkinliğini bir örnekle açıklamama izin veriniz. Almanya’da, dünyadaki her kötülüğün ve bozukluğun Yahudilere yüklendiği ve Almanların Yahudi hainliğinin masum kurbanları olarak görüldükleri dönem sırasında, aşağıdaki anekdot anlatılmıştı. Yahudi düşmanı bir Alman gazetesi Yahudilerin hainliğini ve kurnazlığını açıklamaya amaçlı bir paragraf yayımladı. Manşet şöyleydi: “Yahudi İşportacı Alman Çoban Köpeğini Isırdı.” Aslında bu hiçbir zaman olmamıştı. Ama tam tersi, yani, bir Alman çoban köpeği -dikkat ediniz, sıfat belirli bir hayvan cinsini işaret ediyor!- bir Yahudi işportacıyı ısırılmıştı. Yahudi karşıtı propagandada Yahudilerin kötülüğü öylesine abartılmış bir biçimde anlatılmıştı ki, şeytani bir Yahudi, Alman kanından kendi halindeki bir çoban köpeğine saldırıyor ve ısırıyor gibi gösterilmişti. Burada tersine çevrilmiş sunuşun güdüsü bellidir: Bu yolla, Yahudi düşmanlığı propagandasının saçmalığı alaya alınmıştır.

Eğer analiz bilinçli davranışların silüetlerinin arkasına bir göz atmamıza olanak sağlamasaydı, o zaman kim, mazoşizmdeki tümü öldürücü bir yergi olan meydan okumayı, hıncı ve ince alayı tanıyabilirdi? Hatta analiz yardımıyla kim tüm bunları keşfetmiştir? Mazoşistin yumuşak huyluluğu ve boyun eğiciliği, onun tüm sadakati ve bağımlılığı her zaman göze çarpan özellikler olarak öne çıkmamış mıdır?

Eğer yalnızca yüzeysel olarak gözlemlenirse, mazoşistik davranış kesinlikle böyle bir yargıyı hak eder. Birçok analist bu yüzeysel özellikler tarafından aldatılmıştır. Dr. Horney'e göre, mazoşistin temel amacı kişiliğinden bütünüyle vazgeçmek ve başkalarında gizlenmektir. Mazoşistin tüm çabasının benliğini kurtarmaya ve egosunu yitirmeye yönelik olduğu söylenmiştir. Bellidir ki, burada temsil edildiği şekliyle fikir, karşıt olan fikirdir: Garip bir dolambaçlı yolla mazoşist egosunu korumaya, istemini zorla uygulatmaya çalışır. Mazoşist, bir isteyerek vazgeçme devrimcisidir. Onun büründüğü kuzu postu bir kurdu saklar. Teslim olması meydan okuma, boyun eğmesi karşı koymayı içerir. Yumuşaklığının altında sertlik vardır; söz dinlemeye hazır olmasının arkasında başkaldırma gizlenmiştir.

Meydan okumayla başkaldırma arasındaki sınırlar belirsiz olmasına ve sessiz başkaldırı fark ettirmeden açıkça alaya almaya dönüşebilmesine karşın, yine de gelişimini tahmin edebiliriz. Mazoşizmin ifade şekillerinde dayanıklılıktan, alaya almaya ilerleme mutlaka kendisini gösterecektir. Olasıdır ki, tersine çevirme kin tutmayı ve direnmeyi, abartma da alaya almayı ve surat asmayı ifade etmekte daha uzadadır. Örneğin, çocuklar için yazılmış resimli bir kitapta, yetişkinlerin bir arabayı çektikleri, sürücü yerinde ise atların bacak bacak üstüne atmış vaziyette oturdukları bir tersine çevirmeyi ele alalım ve bunu sıkça söz edilen hastanın sapkın fantezisiyle karşılaştıralım: Birkaç genç adam esir pazarında sergilenmiş ve çoğu, yaşlı dul kadınlara satılmıştır. Bu tutsaklar sahipleri olan hanımların evlerine getirildiklerinde, onları cinsel olarak doyurmayı reddederlerse iğdiş edilmektedirler.

Alaycı eğilimli olduğunu varsaydığımız birçok abartma örneği, yukarıda söz ettiğim küçük erkek çocuğun davranışındakine benzer bir ayrıntıyla karşılaştırılabilir. Küçük çocuk yemek masasındaki kötü davranışlarından ötürü babası tarafından pek çok kez azarlanmıştı. Çocuk, çorbasını höpürdeterek içtiği zaman babası, “Yemeğini domuz gibi yeme,” diyerek ona rahat vermiyordu. Babası çocuğu yeniden kınadığı zaman höpürdetme kesiliyordu, ama bunun yerine çocuk her yudumdan sonra, duyulur şekilde domuzlar gibi homurdanıyordu. Ondan bunu neden yaptığını anlatması istendiğinde, “Ne olacak, ben bir domuzum,” diyor ve neşeyle tekrarlıyordu: “Elbette, ben bir domuzum ve homurdanmalıyım!” Çocuğun kendisiyle bu şekilde alay etmesi, kesinlikle babaya bir darbe indirme amacı taşıyordu. Mazoşistik düşüncede de, sözlerle değil, davranışlarla ifade edilen benzer bir kendi kendini aşağılama ve utandırmayı bulmak için özel bir bilgelik gerekmez.

Ancak mazoşistik alay daha hain ve kurnazdır. Analitik literatürde, bu meydan okuma ek bir özellik, bir tabloya eklenmiş bir süs gibi yerli yerinde olma eğilimi olarak belirir. Bu, küçümsenmiştir. Ama dış görünüşe karşın, sonunda haklı olmak dar kafalı bir çaba değildir. Mazoşist, görünüşte önemsiz konularda ve ayrıntılarda haklı olmayı istemesine karşın, bu, zorlanım nevrozunda olduğu gibi, yalnızca ruhsal yer değiştirmenin bir sonucudur. Bireyin en önde gelen çıkarları bunun arkasında saklanır. Mazoşistik meydan okuma bireyin tüm yaşamının içine yayılır. Önemli olan sonunda haklı olmak değil, geleneksel hakları yenilgiye uğratmakta, doğuştan var olan zafer hakkına yardımcı olmaktır. Böylelikle bu, Rudolph von Ihering’e göre hak için bir savaş durumuna gelir, ama inatla kendi yönüne doğru savaşılr. Hiçbir mitolojik figür bu mazoşistik meydan okumayı tanrıların en yücesi tarafından bir kayaya zincirlenmiş Titan Prometheus kadar kişileştiremez. Zincire vurulmuş olan kahramanın gazabı, mazoşizmdeki gizli meydan okumaya eşittir.

Ama bu meydan okuma, bu asık yüzlü alay etme nasıl ifade edilmiştir? Mazoşist, ancak bu yolla, boyun eğerken inandından vazgeçmeyerek, aşağılanma sırasında kendini beğenmiş kalarak, hatta teslim olurken kişiliğini koruyarak başarılı olur. Küçük ayrıntılarda pes ederek varlığının ve kendisine özgü zevkinin iddiasını sürdürür. Alay etme, meydan okumanın ötesindeki bir adımı temsil eder. Aşağılanma yoluyla gururu artan, baskı yoluyla daha çok cesaretlenen mazoşist kindar bir alaycı olur. Onun yaptığı sabotaj tam anlamıyla bir uysallık şeklini alır. Onun direnmesi, direnmemektir. Onun körü körüne itaati bir başkaldırıya dönüşür. Buna benzer mazoşistik bir tavırla, kendi ulusal garipliklerine ve zayıflıklarına karşı kötü ve en sert şakaları üreten ülkeler vardır; bu şakalar ki, aldıkları nişanın doğruluğu kendi toplumlarının foyasını ortaya çıkarır. Yahudi şakalarının bu garipliklerini başka bir kitapta ele almıştım. Böyle olmakla birlikte, bunun gibi bir kendi kendini aşağılama ve alay etme, yabancıların bilmediği ve ulaşamadığı ulusal değerlerdeki gizli bir gururu dışlamaz. Şakalar, bir yandan kişinin kendi insanlarının kusurlarıyla alay ederken, diğer yandan bu kusurların erdemlerini gizlice över. Ne var ki bu, burada ele alınmaması gereken bir konuya değinir: Öz utanç içinde gizlenen özsaygı duygusu.

Analitik literatür mazoşizmdeki alaycı ve aşağılayıcı dürtülerin etkilerini neredeyse hiç tanımamış ve meydan okumayla başkaldırma dürtülerini zar zor algılamıştır. Ama meydan okumanın varlığı o kadar bellidir ki, tümüyle gözden kaçırılmaz. Yine de, analistler bu gibi dürtüleri ancak, aslında aktarımda ortaya çıktıklarını söyleyecek ölçüde fark etmişlerdir. W. Reich bunu, sonunda haklı olmanın çocuksu çabası şeklinde açıklar. Bu, analizde meydan okumanın kendiliğinden ortaya çıkması ve çocuksu ögenin çocukluk dönemindeki kaynağına indirgenmesi derecesinde doğrudur. Bu nedenle, meydan okuma, fark edildiği yerde bile, anlaşılmış olmaksızın çok yanlış anlaşılmıştır. Analiz sırasında bu meydan okumanın arada bir beliren bir özellik olduğunu düşünmekten

daha yanlış bir şey olamazdı.* Meydan okuma daha çok mazoşizmin yapısal faktörlerine aittir; meydan okumanın gizli katılımı olmasaydı, mazoşizm hiçbir zaman gelişemezdi.

Ama mazoşizm yalnızca başka bir istenci tam bir boyun eğme yoluyla engellemekle değil, bu başarısızlığı garip bir biçimde sergilemek ve kanıtlamakla ağır ağır ilerler. Bir örnek olarak işte bir fantezi: Bir genç adamın babası, eski ve hasar görmüş otomobilinin yerine yenisini almayı reddetmişti. Oğlu hayallerinden birinde, o kırık dökük otomobilini kullanırken, babasının dükkânının önünde bir otomobil kazasına karışıyordu. Otomobil vitrinden içeri giriyor ve o, kanlar içinde, babasının yazıhanesine taşmıyordu. Bunun yalnızca, mazoşizmdeki “pireye kızıp yorgan yakma” eğiliminin baskın olduğunu gösterdiğini söyleyemeyiz. Bu gibi fantezilerde zarar gören yalnızca kişinin kendisi değildir; başkaları da zarar görür. Çinlilerin dediği gibi “utanır”, prestij kaybeder. Bu fantezide baba, reddetmesinin anlamsız olduğuna ve davranışının saçma olduğuna ikna edilecektir. Burada gizli bir umut vardır: “Bu, benden çok onu incitecek” umudu. Mazoşist kendisine izlemesi söylenen yolu sonuna dek izleyerek, bunun yanlış bir yol olduğunu kanıtlar. Bu, Japonların harakirisi gibidir. Mazoşizmin içe dönük bir sadizm, daha sonra da egoya yönelmiş şiddetli bir içgüdüsel eğilim olduğunu varsaymak doğru değildir. Her şeye karşın ve sonunda, mazoşizmin hedefi öteki kişidir. Buna, baş aşağı edilmiş sadizm diyebiliriz.

Mazoşistik kişiliğin güçsüz, bağımlı, kolaylıkla etkilenen, çaresiz olarak tanımlanması bizi şaşırtmayı sürdürüyor. Tüm bu özellikler en yüksek derecedeki kararlılığı ve inatçılığı

* Yukarıda belirtildiği gibi, W. Reich, en azından psikanaliz sırasında, mazoşizmde meydan okumanın katılımını tanımıştı. Başka birkaç noktada olduğu gibi, burada da görüşüm onunkine yaklaşıyor. Ama böyle bir yaklaşım, bazen hâlâ birbirimizden ne kadar uzakta olduğumuzun anlaşılmasına yardımcı olur. Bazı noktalarda benim görüşümü W. Reich’m görüşünden ayıran bir uçurum değil, ince bir farktır.

gizleme amacına hizmet eder. Mazoşistin var olan egemen güçlere söyleyeceği şeyler, körü körüne boyun eğmek izlenimi yaratır. Oysa bu, baskın duruma gelmiş olan dış görünüş dünyasına küçümseyici bir "hayır" dır. Mazoşist, her zaman teslim olmamak amacıyla boyun eğer. Muhalefette kalır, özellikle kendisini bir köle gibi adanmış olduğu yerde. Dr. Horney, mazoşistik kişiliklerin bağımlılığını, onların sevilen kişiye yapışma eğilimlerini vurguladığı zaman, insanın yapıştığı kişiyi kendisiyle birlikte aşağı çekebileceğı gerçeğini gözden kaçırmaktadır.

Mazoşist, dünyaya Ganymedes* olarak görünmeyi istese bile, Prometheus'un gururu ve meydan okuması tarafından yönlendirilir. Sabit "evet efendim" maskesi altında, o sonsuza dek, yadsımanın ruhu olarak kalır. Tümöyle teslim olma yoluyla bağımsızlığını sürdürür. Binlerce kez aşağılanmıştır, esnek değildir ve yenilmezdir. Tekrar tekrar yenilgiye uğrar, ama haklarından vazgeçmez. İngiliz şairden alıntı yaparak şöyle diyebilir: "Başım kanlar içinde, ama eğik değil."

Mazoşizmin gelişmesinde ve genel ifade şekillerinde güçlü ve kalıcı başkaldırma ve meydan okuma dürtülerinin derinden etkili oldukları da görülebilir. Bu, kendisini zevk ve kaygı arasında bocalamayla ifade eden belirsizlik durumunda, zevk dürtüsünün geçerli nedeniyle ilgili kuşkularla başlar. O zaman mazoşist korkulan olayı karşılamaya koşar, cezayı bekleyeceğı yerde onu tahmin ederek, ileriye doğru kaçışı kabul eder. Ama onun gelişmesinin son evresi, mazoşistin zevkini cezada ve onursuzlukta bulması, en acı verici zevki herhangi bir başkasına yeğlemesidir.

Bu, otoriteye daha çok teslim olmaya, daha derinden boyun eğmeye benzer. Oysa, aslında bu, küçümseyici başkaldırmanın yoğunlaşmasından, dıştan gelen herhangi bir etkinin başarısızlığının gerçeğe dayalı kanıtından başka bir şey değildir; ve bu, cezada açıkça görülen zevk tarafından kanıtlan-

* Yunan mitolojisinde, ölümlülerin en güzeli sayılan Ganymedes'e, Zeus aşık olur ve onu tanrılar sofrasına saki yapar. (Ed. n.)

mıştır. Yasaklanmış zevk için ceza aynı zevki yaratıyorsa, o zaman saçmalık gösterisinden ne hedeflenmiş olabilir? Acı ve aşağılanma, yasak olanın tadına varmak amacıyla aranmıştır. Zevk, ağır ağır cezanın içine girer. Cezanın kendisi zevke dönüşür; doyumunu sekteye uğratması gereken şey doyuma dönüşür. Alaya alma, gizlendiği için daha ez etkin değildir.

Kişi görebilir ve analitik olarak yorumlayabilirse, tam gelişmiş mazoşizmin “her şeye karşın” niteliğinin, onun tüm görünüşlerine ne kadar egemen olduğunu bize gösterir. Sıra-
nın anlamlı olarak tersine çevrilmesi, cezanın zevk yani tersine çevrilmesi, bu işlemin içsel bir işareti olarak kabul edilebilir; işlemin dışsal işareti olarak ceza, yasaklanmış olan içgüdüsel doyumdur. Burada, mazoşistik içgüdüsel eğilimin gizli anlamı kendisini açıkça ortaya koyar. Tersine çevirmenin demek istediği şudur: “Her şeye, acıya, eleme, aşağılanmaya ve utandırılmaya katlanacağım, ama doyumumdan vazgeçmeyeceğim!” Arkasından cinsel zevk gelen cezayı beklemek ancak bir yoruma açıktır: “Beni dövsen de, bağlasan da, aşağılasan da yine de zevkime ulaşacağım!” Cezasının uygulanmasını emrederek, mazoşist kendisini yazgısının efendisi yapmıştır.

Cezanın bu egemen beklentisi zaten bir başkaldırma semptomudur. Ayrıca, cezadan doğan zevk mazoşistin doyumundaki ısrarlılığının tanığı olur. Gelişmiş mazoşizmde gerçekleştirilen bilinçdışı düşünce, koşullu bir tümcede ifade edilebilir: “Cezalandırılısam, bana hakaret edilse ve doyumum için dövülsem bile, doyumuma ulaşacağım!” Olumsuz olarak ifade edilirse: “Dayak atarak beni cezalandırırsan bile, doyumumdan vazgeçmeyeceğim!” Bu koşullu tümce mazoşistik sahne içinde kaybolmuş gibi görünür ve iki bölümden oluşan bir sıralama içinde ifade edilmiştir: Ceza– cinsel zevk. Bu sıralama mazoşizmin, inadına öyle davranma karakterini işaret etmeliydi.

Psikolojik anlamı henüz açıklanmamış ve sıkça sözü edilen bir vakaya değinmek istiyorum? Pantolonunu ters giyen,

paçalarını diken, bedenini dar bir ceketin içine sokuşturan, gömleğinin yakasını ve kemerini aşırı sıkı erkek hastayı anımsıyor musunuz? O, giysisinin içinde sıkışık bir durumda, kendisini yatağın üstüne atıp mastürbasyon yapıyordu. Bu olağandışı davranışların anlamı neydi? Söz dinlemez ve yönetimi zor bir çocukken annesinin onu askeri bir liseye göndermekle tehdit ettiğini biliyoruz. Annesi ve daha sonra başka kişiler, aralarında giysilerini temiz ve düzenli tutma, ceket ilikleme ve benzer zorunlulukların olduğu ağır disiplin kurallarını çocuğa anlatmıştır. Çocuk kafasında üniformayı dar bir giysi olarak canlandırmış ve eğer bir çocuk cezalandırılacaksa, üniformanın daha da acımasızca daraltılacağını düşünmüştü. Ceza olarak üniformanın bazı geceler de giyilmesi gerekeceğini aklından geçirmişti. Gururu, üniformanın içinde ona hayran olunacağı fikriyle bağlantı kurmuştu. Bu ona üniformanın kişiyi ince gösterişini abartan, tam bir yiğit olduğunu kanıtlayan, özellikle erkekçe bir şey olarak görünüyordu.

Ama cinsel heyecanın, hepsi bir tür üniforma karikatürü olan sıkıca iliklenmiş ceket ve pantolon, sıkı yaka ve kemer tarafından uyarılması ne anlama gelmektedir? Onun engellenmiş bir biçimde ve dar giysiler içinde mastürbasyon yaptığı sahnelerin anlamı nedir? Eğer annesinin, onu mastürbasyon yaptığı için azarladığını anımsarsak, bunun anlamı aydınlanır. Sanki tüm tehditlerin gerçekleşmesini bekleyen sahne gözler önüne şunu serecektir: "Askeri liseye gönderilsem de, zar zor soluk alabileceğim ve cinsel organlarıma güçlüklerle ulaşabileceğim en dar giysiyi giymeye zorlansam da, pantolonum dikilse ve ellerim bedenime güçlüklerle erişse bile bana yasakladığın cinsel doyumunu elde edeceğim."

Adamı neredeyse hareketsiz kalmaya mahkûm eden o dar giysilerin giyilmesi ve daha sonra mastürbasyon yapılması sıralamasını düşününüz; o her şeye karşın, inadına doyum elde edecek midir? Çoğu analist böyle bir törenin mazoşistin gurursuzluğunun, güçsüz, bağımlı ve suçlu zihninin

bir ifadesi olduğu görüşündedir. Ama hiç kimse bu tür bir törendeki vahşi isyanın ifadesini görmez mi? Bu, isyankâr ve bağımsız bir zihni açığa vurmaz mı?

Hâlâ, mazoşistlerin acı ve rahatsızlık aradıklarını düşünen psikanalistler olması beni şaşırtıyor. Mazoşizm vakalarının tümü bu varsayımı yadsır. Bütün vakalar mazoşistin başlangıçta hepimiz gibi, acı ve rahatsızlığı hoş olmayan ve istenilmeyen bir şey olarak hissettiğini gösterir. Doğal olarak, bu sonucu bulmak için kişinin geçmişini araştırmak zahmetine katlanmamız gerekir.

Hastamızın mazoşistik töreninin yalnızca bir özelliğini dikkate alalım. Örneğin, pantolonunun paçalarını ayaklarını tümüyle örtecek şekilde dikmesi. Bu ayrıntının kökeni, küçük bir çocukken annesinin ona bir pijama satın aldığını, geceleri onu giymek zorunda olduğunu ve annesinin onun soğuk almasını önlemek için pijamanın paçalarını kapattığını ortaya koymuştur. Küçük çocuk pijamayı giymek istemiyor ve her akşam tekmeler atarak bağıırıyordu. Doğal olarak, sonunda pes etmek zorunda kalıyordu. Kendi töreninde ise özel olarak hazırlanmış pantolonunu hiç düşünmeden giyiyordu.

Bu, onun rahatsızlık hissetmediğini mi gösteriyor? Ona sorarsanız şöyle diyecektir: “Rahatsızlığı tabii hissediyorum, hem de çok şiddetli, ama bu benim cinsel heyecanımı artırıyor.” En kötü olanın kötü kaldığını, ama doyuma ulaşmak için onun zorunlu bir koşul durumuna geldiğini anlıyoruz. Acı, bir şehvet uyarıcısı olarak, aşağılanma bir coşkunkluk önermesi olarak ortaya çıkar.

Açık bir boyun eğme ve gizli isyan sahnesi, mazoşistik tutumun yalnızca cinsel türleriyle kısıtlı değildir ve toplumsal türlerinde de aynı amaçla ifade edilmiştir. Burada mazoşistik eğilimin gizli anlamı yine şudur: “Beni kovsan da, aşağılasan da, öldürsen de yine ne istiyorsam onu yapacağım.” Bu içgüdüsel özelliğin kanıtının ya da sergilenmesinin mazoşistik gösterinin özünü belirlediğini zaten belirtmiştim. Tartaros’a*

* Yunan mitolojisinde, yer altındaki ölümler ülkesinin en derin yeri. (Ed. n.)

sürgün edilerek zincire vurulan Prometheus tanrılarının önünde eğilmeyi yine de reddeder. Böylesine esnek olmayan, ama boyun eğerek ifade edilmiş bir irade gücü karşısında nasıl olur da güçsüzlükten, çaresizlikten ve kişiliğinden vazgeçme çabasından söz edilebilir anlamıyorum. Bu, inancından vazgeçmektense diri diri yakılmayı yeğleyen iman sahibine cesareti ve kararlılığı teslim etmemeye benzer.*

Mazoşist esnektir. Dışarıdan yenilgiye uğratılamaz. Onun bitmez tükenmez bir dayak yeme kapasitesi vardır, ama bilinçdışı olarak yenik düşmediğini bilir.

* Dr. Horney mazoşizmin ortak paydasının kişinin kendi güçsüzlüğüyle ilgili bir duygu olduğuna inanır; bu duygu kendisini kişiye, başkalarına ve yazgıya karşı belli bir tutumla ifade eder. Mazoşist kendisinin her türlü istem ve güçten yoksun olduğunu ve başkasının insafına bırakıldığını düşünür. Bağımlılık onun için bir “yaşam koşuludur.” Her sert ve ani rüzgârda bir saz gibi kolayca sallanacağını hisseder. Ama rüzgâr önünde eğilen sazlar, meşe ağaçlarını kökünden söken fırtınaya direnebilirler. Evet, güçsüzlüğe ve bağımlılığa doğru bir eğilim vardır, ama bu yalnızca bilinçli olanlar için geçerlidir. Dr. Horney kendisine, mazoşistik ağılayıp sızlamaların dış görünüşü tarafından kandırılma izni vermiştir. Güçsüzlük bir dış görünüşten başka bir şey değildir ve bağımlılık aslında koruyucuyu aşağılama ve kişinin bağımlı olduğu kişiye egemen olma amacına hizmet eder. Bilinçlilik ölçüsünde “mazoşist kendisini yazgının elindeki çaresiz bir oyuncak gibi hisseder ya da ona göre onun sonu gelmiştir ve yazgısını kendi ellerine alma şansını aklından geçiremez.” Mazoşist, her ne kadar yazgıdan yakınsa ve onu kendisinin düşmanı gibi görse de, bilinçsiz olarak başarının onun olacağını bilir. Acaba Dr. Horney, dünyadaki en yumuşakların dünyadaki en sertleri fethedeceklerini söyleyen o eski doğu atasözünü hiç duymamış mıdır? Bu bilgeliğin bir yankısını, zamanımından 2.500 yıl önce yaşamış olan Lao-tse’nin deyişlerinde duyarız:

Sonunda küçülecek olan,
Önce gerilmelidir,
Her ne güçsüzleştirilecekse,
Önce güçlendirilmeye başlanmalıdır.
Her ne devrilecekse,
Önce kurulmaya başlanmalıdır.

İşte böyle, yumuşak serte,
Güçsüz güçlüye egemen olur.

Mazoşist kişilikte sertlik ve esnekliğin bir karışımı olduğunu neden sezmedik? İstemine karşın ikna olmuştur, bu da onun hâlâ aynı görüşte olduğunu gösterir. Kişiliğinin bu gizli dövüşçü enerjisi onu bir ton demir cevheri kadar biçimlendirilemez ve başa çıkılamaz yapar.

Yenilgiyi hiçbir zaman kabul etme, diyen bir ilke vardır. Mazoşist karşıt kuralı uygular. O her zaman yenilgiyi kabul eder, ama aslında yenilemez. Onun tam anlamıyla boyun eğmesi başkaldırmaktan çok daha güçlüdür. Direnmediğinden, daha çoğuna dayanır. Söz dinlemesi saldırganlarının komutlarını etkisizleştirir. Otoriteyi utanç verici ve gülünç bir biçimde kabul etmesi, onları iktidarsızlaştırır; otoritenin gücünü tartışmadan kabul etmesi, onun devrilmesini hazırlar.

Sapkın mazoşizmde, bu tür bir meydan okumanın amacının yasaklanmış cinsel doyum olduğu bellidir. Böyle olmakla birlikte, mazoşizme götüren itki gücü yalnızca cinsel nitelikte değildir. Bu güç üstün güçlere karşı kendisini korumak, dış bağımsızlıktan vazgeçmek zorunda kaldığı zaman iç bağımsızlığını savunmak için egonun çabalarından büyük destek alır.

Yaralanmış özsaygıdan çıkan ve onarıma doğru olan bu eğilim, toplumsal mazoşizmde daha da büyük bir anlam kazanacaktır. Orada bu eğilim, kişinin bilinçdışı olarak kendi istemini utanç, başarısızlık ve yoksulluk pahasına uygulaması amacıyla ilgilidir; ve ruhsal olarak, rakibin hâlâ yaşıyor olmasıyla uzun zamandan beri ölü olması arasında hiçbir fark yoktur. Zorlanım nevrozunda olduğu gibi, güçlü bilinçdışı meydan okuma ve başkaldırma duygularının yönlendirildiği kişi uzun zaman önce bu dünyadan ayrılmış bile olsa, bu duygular o kişilere bağlı kalırlar. İçgüdüsel amaca geç ulaşma, cinsel alanda da olduğu gibi, o denli bir doyum veriyor olmalıdır ki, mazoşist tüm acılara seve seve teslim olur.

Papa'nın aforoz ettiği keşiş Basilius'la ilgili bir Hristiyan efsanesi vardır. Keşiş ölümünden sonra, ona en korkunç işkencelerin yapılacağı yeri bulması için, bir meleğe teslim edi-

lir. Ama keşiş cehennemde bile övülecek bir yer bulur ve böylelikle cehennemi cennete çevirir. Cesareti kırılan melek tutsakla birlikte geri döner ve cehennemin en korkunç uçurumunun dibinde bile Basilius'un kendisini kaybetmediğini ve hiçbir ateşin onu yakamadığını bildirir. Efsaneye göre aforoz bağışlanmış ve Basilius cennete kabul edilmiştir. Mazoşist, yumuşak başlılığındaki inatçılığıyla dindar keşişe benzer. Verilen cezaya boyun eğerek cezanın boşuna olduğunu kanıtlamış ve gizli amacına yan yoldan, kibirsizlikle ulaşmıştır.

III

Cinsler

Freud mazoşizmin kadınlıkla yakın bir ilişkisi olduğunu söyler. Erkek mazoşistin davranışı aslında bu söylemi doğrulayan birçok özellik gösterir. Cinsel davranışın içindeki pasiflik en göze batıcı faktördür. Daha önemli olan başka faktörler de vardır. Mazoşistin fantezileri, cinsel olarak baskın çıkılması, döl lenilmesi konusu çevresinde toplanır. Bu garip gelebilir, ama yapılan analizler, mazoşistin fantezisinde anatomik yetersizliğin bir olay durumuna geldiğini göstermiştir.

Ama öteki özellikler, mazoşizmin kadınlıkla ilişkisinin Freud'un inandığı ölçüde yoğun olduğu varsayımında direnir. Bu ilişki hiçbir şekilde pasif eşcinselinki kadar kolay anlaşılır değildir. Pasiflik kadın cinselliğinden kolaylıkla ayırt edilemeyebilir, ama acı çekme, dövülme ya da bağlanma, utanç ve aşağılanmalar normal kadının cinsel amaçları içine girmez. Bu gibi fikirler göze batacak bir biçimde ruhsal düzeyde belirttiği ve cinsel doyumun koşulları olduğu zaman, ilgili kadını mazoşist olarak adlandırmalıyız.

Bu tür özelliklerin şöyle ya da böyle kadının cinselliği tablosuna dahil olduğunu varsaymaya yatkın olursa bile, bunlar mazoşistte olduğu gibi sahneye egemen değildir. Anal bölgenin erojen bir merkez olarak yeğlenmesi de genellikle kadın davranışıyla uyuşmaz. Başka bir deyişle, belli bir açıdan bakıldığı zaman mazoşizm bir erkekteki kadınsı eğilimin ifadesi olabilir, ama kadın davranışı kesinlikle mazoşist duyguların ifadesi değildir.

Çoğunlukla mazoşistik olguların gözlemlenmesinde olduğu gibi, burada da çelişkili izlenimlerle karşılaşırız. Fantezilerinde ve sahnelerinde kadın rolü oynayan mazoşist, çarpıtılmış sunuşuyla bununla alay eder gibidir. Onun çizdiği bir kadınlık tablosundan çok, onun bir parodisi ya da karika-

türüdür. Bu gibi bir alay, ergenlik çağında olanlarda sık görülür ve bilinçli olarak yapılabilir. Bir erkek hasta delikanlılık döneminde benzer bir tutumunu anımsadı. O dönemde, özellikle üç sözcüğü telaffuz etmeyi ve onlarla birlikte bedenini hareket ettirmeyi ve el kol işaretleri yapmayı seviyordu. Romantik bir tümceydi bu: "Sevgili vahşi adam!" Hasta sonradan bu seslenişinin kökenini keşfetti. Yeni yetme kız kardeşinin kitaplarından birinden gelmişti bu. Bu kitaptaki sözcükler, orada olmayan bir adamla ilgili sevecen duygular besleyen genç bir kız tarafından söylenmişti. Kız, bu sözcükleri söylerken yüzü kızararak dönüp gidiyordu. Delikanlı kitabın bu bölümünü okumuş, daha sonra sahneyi aynanın önünde oynamıştı. Tümceyi yüksek sesle yinelemiş ve ilgili el kol işaretlerini yapmıştı. Kız döndüğü zaman eteğinin uçtuğunu hayal etmişti.

İşte bir ayna sahnesi daha! Sonradan bir mazoşist gelişme gösteren bu erkek çocuğunun bu oyunbaz davranışıyla kadınlığa ihanet ettiğini ileri sürebilir miyiz? Kesinlikle hayır. Oynadığı oyunun ardında yatan ilk güdüyü tahmin etmeye çalışırız. Genç ve çekici bir kızın onu düşündüğü sırada bu şekilde hareket etmesini istemiş olmalıdır. Böylelikle, iki kişilik bir oyunda şeklinde hayal edilen bir fantezi görürüz. Sahne ancak ileride, kızlarla ilişkisinde bir şey değiştikten sonra, alay niteliği kazanır. Başlangıçta çocuğun arzuladığı bir şeyi açığa vuran fantezi, daha sonra kız kardeşinin kuşağındaki kızlara karşı alaycı dürtülerin ifadesi durumuna gelmiştir. Onun karşı cinsle ilişki kurmaktaki çekingenliği, sonunda kedinin ulaşamadığı ciğere pis demesi gibi bir tutumu benimseyişinin anlaşılmasını kolaylaştırır.

Mazoşistin davranışı kadınsı bir nitelik gösterir, ama davranış, bu niteliği açık bir biçimde yansıtmaz. Kadınlık o kadar çok biçim değiştirmiş olarak temsil edilmez, o kadar çok çarpıtılmış şekilde karakterize edilmez.

Ayna sahnesinin gizli birincil anlamına bir bakış bizi mazoşizmdeki dişil öğeye daha çok yaklaştırır. Ama henüz ye-

terince yakınına değil. Belki de bir karşılaştırma işimize daha çok yarayacaktır: Bir keresinde oldukça şişman, kıpır kıpır, kel kafalı erkek bir dans öğretmeninin çok sayıdaki genç hanıma ve beye bir ders verdiğini gördüm. Öğretmen, öğrencilerine yeni dansın adımlarını ve figürlerini öğrettikten sonra, onların her biriyle dans etmeye çalıştı. Doğal olarak, dansı o yönetiyordu. Ama ara sıra, kızlardan birisi beceriksizlik yaptığı zaman, dans ederken bir hanımın kendisini taşıyış şeklini göstermek amacıyla, onun kadın rolünü üstlenmesi gerekiyordu. Bu nedenle, kadın partnerinin duruşunu, ilerleyişini taklit ediyordu.

Kısa boylu tombul dans öğretmenin geriye çekilip zarif bir hareketle frakının kuyruklarını sanki uzun etekli bir gece elbisesinin kuyruklarıymış gibi toplaması ve hoş bir tavırla öne doğru hafif ve rahat adımlarla yürümeye başlaması gerçekten garip bir görüntüydü. Adam çok ciddiye. Çok yorgun olduğu belliydi, ama rolünün gerektirdiği kalıplaşmış maskeyi yüzünde taşımaya çalışıyor ve görevini kan ter içinde yapıyordu. Nasıl olmuştu da, isteğinin aksine ve kesinlikle böyle bir niyeti olmamasına karşın, gösterisi seyircilerinin çoğunun üstünde böylesine komik bir izlenim bırakmıştı? Bu etki büyük ölçüde onun görüntüsüyle dans eden bir kızın arasındaki tezattan ötürüydü. Ama öğretmen gösterisini birkaç kez tekrarladıktan sonra ciddileşmeye başlıyor, hatta üzülüyordunuz. Adamı bu trajikomik role gereksinimin zorladığını tahmin ediyordunuz.

Mazoşistik fantezideki süreç aşağı yukarı bunun tersi olmalıdır. Başlangıçta sahne ciddidir. Cinsel gereksinimden doğar, engellemenin ve yoksunluğun tüm işaretlerini taşır ve ancak daha sonra alay ya da parodi niteliğini kazanır. Delikanlının ayna sahnelerinin ve dans öğretmenin dans eden kızları taklit etmesinin ortak bir faktörü vardır; bu, onların mazoşistik fantezilerle ve sahnelerle kıyaslanmasını olası kılar. Bu faktör, eylemlerinin başlangıçtaki amacıdır. Gösteri-

nin doğası, dişi objenin sergilenen eylemleri taklit etmesinin istenmesi tarafından belirlenmiştir. Delikanlı, ona sevgisini utana sıkıla itiraf edecek bir kızın özlemini çeker; dans öğretmeni, adımları ve duruşları gösterdiği kızlardan bunları kop-ya etmelerini ister.

Daha net bir anlatımla: Mazoşist, kadınsı davranışıyla onu hangi durumlarda görmek istediğini kadına belirtir. Yaptıkları bir gösteriyi, bir tür sahne canlandırmasını temsil eder. Sahne, sanki biz dışarıdakiler için, bir parodi havası taşır. "Sanki" diyorum, çünkü şimdiye dek hiçbir psikolog ya da psikanalist bu parodi öğesini hissetmemiştir. Gerçek durum, adamın bir kadının cinsel davranış portresini çizmesidir. Ama önemli olan, sapkın durumda olduğu gibi, fantezi- de de adamın rolünü kadın için oynamasıdır. Çünkü adamın performansını gören genellikle bir kadındır. Roller değiş tokuş edilmiştir. Eğer durumun kadınla ilgili gizli bir anlamı varsa, bu ancak gösteride ya da performansta yatabilir, yani tersine çevirmede. Bana yaptığını sana yapmak istiyorum ya da seni bu pasif ve acı çeken bir rolde görmek istiyorum.

Bildiğim kadarıyla mazoşistik sahnenin ve fantezinin bu anlamı şimdiye dek gerçekleştirilmemiştir. Bu, yukarıda açıklanan tersine çevirme ve gösteri süreciyle tümüyle uy-şur. Böyle olmakla birlikte, onun bir anlamı bunun çok ötesi- ne gider. Tersine çevirmekle ifade edilmiş, tam ters yönde temsil edilen mazoşistik fantezi ve uygulama, sadistik bir fantezi ve uygulamadır. Cinsel mazoşizmle ilgili olarak bunu yeterince açıkladım ve kanıtladım. Ama, cinsel bir olgu ol- madığı ve toplumsal bir nitelik üstlendiği yerlerde bile ma- zoşizmin doğası temelde aynıdır.

Mazoşizmin yalnızca kendi yapay görüntüsünü gösterdi- ği, bunun ancak bir dış görünüş olduğu savını öne sürmek yanlış olurdu. Buna, içeride olup bitenin ters yönde bir yan- sımasıdır denilebilir. Mazoşizmi ancak ruhsal süreçte tekrar- lanan tersine çevirmelere uygun bir psikolojik yöntemle an-

layabiliriz. Goethe'den* bir deyim ödünç alarak, başka bir kitabımda bu işlemi "yinelenen yansıma" olarak adlandırdım. Sosyal mazoşizm olgusuna bu açıdan bakıldığı zaman, kişi orada, tersine çevirmeler yoluyla birincil eğilimlerin etkilerinin sunulduğunu görür. Kısıtlanmamış boyun eğme bilinçdışı başkaldırmayı, teslim olma direngenliği ifade eder. Gurursuzluk meydan okuma, kendi kendini aşağılama ise kibir anlamına gelir.

Ama mazoşistik fantezi ya da uygulamanın gizlice ya da belirgin bir biçimde üstlendiği bu bilinçdışı alay edici ya da gülünçleştirici kişilik nasıl ortaya çıkar? Bu kişilik değişik kaynaklardan doğar. Eğer analitik gözlemci yeterince ve dikkatle incelerse, burada belirtmek istediğim tarihsel yön anlaşılacaktır. Bu yön her şeyi açıklamaz, ama bazı mazoşistik uygulamaların ve fikirlerin doğal olmayan ve alaycı özelliklerini oldukça aydınlatır.

Mazoşistik sahneler ve fanteziler yalnızca sadistik fikirlerin tersine çevrilmeleri değil, çocukların yetişkinlerin cinsel eylemleriyle ilgili hayal ettiklerinin yeniden canlandırılmaları ve kopyalarıdır. İnsanlar bilinçsizce, bir zamanlar çocukken, cinsel ilişkinin izlediği yol olduğunu düşündükleri çocuksu fikirlere gerilerler. Bu çocuksu cinsel kuramlardan doğan doğrunun ve yanlışın olağan olmayan karışımı kuram ve uygulama şeklinde burada yeniden ortaya çıkmaktadır. Yetişkinin bilinçsizce sarıldığı çocuksu kişilik bu gibi fantezilerin ve eylemlerin ayrıntılarında çoğu zaman kendisini açığa vurur. Burada idrar ve dışkının oynadığı önemli rolle birlik-

* Karşılaştırınız: Reik, *Surprise and Psychoanalyst* (Sürpriz ve Psikanalist), Leiden, 1935. (İngiltere ve Amerika baskısı, 1937.) Goethe tanımlamayı entoptik (göz içiyle ilgili) alanından almıştır. Şair, *Faust*'undaki bazı gizli anlamlı bölümlerle ilgili olarak şöyle yazmıştır: "Açıktan ifade edilemeyecek ve iletilemeyecek pek çok deneyimimiz olduğundan, uzun zamandan beri, dikkatli okurlara gizli anlamı, birbiriyle karşı karşıya gelen ve deyim yerindeyse, birbirine yansıyan imajlarla açıklama yöntemini benimsemiştim." Bu karşılıklı açıklama yönteminin psikoloji alanında geniş kapsamlı bir değişim geçirmesi gerektiği çok açıktır.

te, ancak ileri bir tarihte eğitimsel bir engel olarak oluşturulan iğrenme ya da çekinme yokluğu da aynı yönü gösterir. Böylelikle, parodi ögesi uzun zaman önce unutulmuş olan çocuksu fikirlerden doğar; örneğin, erkek tarafından kadına zalimce davranılması, erkeğin kadının üstüne idrarını ya da dışkısını yapması, vb.

Mazoşistik uygulamada tersine çevrilmiş olarak görülse-ler de, tüm bu fikirlerde saldırgan ve şiddetli nitelikte ortak bir titreşim vardır. Kadın bastırılmış, erkeğin iradesine bağımlı, acı çeken bir varlık olarak belirir.

Bu kavramı yalnızca önemli bir örnekle sınamak istiyorum. Örnek, cinsel doyumu belli bir pozisyonda ve siyah bir pantolon giymiş olarak kaba etlerinden dayak yiyerek yaşayan erkek bir hastayla ilgilidir. Küçük bir çocukken, annesi bir sağlık merkezinde çamur banyosu yaptığı sırada çocuk annesinin kabinine dalmıştı. Çocuk annesini bir anlığına bacakları çamurla kaplı, yerden bir şey almak üzere öne doğru eğilmiş vaziyette görmüştü. Çocuk annesinin sırtını gördüğü zaman, annesinin bedeninin ona dönük olan bölümüne vurma isteği duymuştu. Bu, erken bir saldırgan ve cinsel dürtüyü ifade eden sadistik bir eylem olurdu. Çocuk bu düşünce- de kendisini, annesini ya da hizmetçiyi aynı şakacı biçimde okşayan babasıyla özdeşleştirmişti.

Daha sonraki tersine çevrilmiş mazoşistik sahnede tümüyle pasif ve kadınsı bir tutumu benimseyen çocuk buradadır, kesinlikle erkeksi tutum göstermektedir. O şimdi kadın rolü oynayacak ve bedeninin aynı bölümüne dayak attıracaktır. Ama bu, sapkın sahnenin anlamını yeterince basit bir dille anlatır mı? Hayır, anlatmaz. Bu onun ötesine gider. Hasta, arzularına ve fikirlerine göre, kadının oynaması gereken rolü oynayacaktır. O, kadın için bu rolü canlandıracaktır. Kadınlıkla bağlantı işte buradadır; tersine çevirme anlaşılır duruma gelir. Performansın birincil niteliği dansa davettir. Çocukluktan gelen mazoşistik fikrin kökeninden artık kuşku duyulmaz.

Kadının kendisi için arzuladığı rol bu mudur? Yanıt kesin bir "hayır"dır, ama bu ne kadar garip de gelse, bunu utangaç bir "evet" izlemiştir. Yani, çocuğun evdeki kadınların tepkilerinden gözlemleyebildiği, onun kadınların bu gibi davranıştan tümüyle tiksiniyorlar mıydı? Onların gösterdikleri direnme çoğu zaman çok ciddi değildi, kıkırdama ve gülüşme eşliğindeydi. Buna benzer bir okşamanın kadınlara çok kötü gelmediğini kabul etsek bile, çocuğun hayal gücünün aşırı abartılmış olduğunun hakkını teslim etmeliyiz. O, bir giriş bölümünün her şey olduğunu sanıyordu. Onun hayal gücünde darbe, yetişkinler arası gizemli cinsel işlemin temel ve gerçek zevk verici ögesi idi. İleride mazoşist olduktan sonra, kısıtlanmış koşullar altında uygulanan darbenin kendisi orgazm ürettiyordu.

Bu yanlış varsayımda kadınların buna benzer darbelerden hoşlandıkları, hatta tam bir doyum için bunun yeterli olduğuna inanılıyordu. Ne var ki bu fikir çocuksu sadistik anlayışlardan doğar ve kadınınkilerden çok çocuğun kendi şiddetli arzularıyla uyuşur. Kadının cinsel tatmin şekli, birçok ilişki noktasının olabilmesine karşın, dövülmekle aynı değildir. Bu mazoşistik sahnenin sadistik fanteziden dolambaçlı inişi, daha sonra bunun yeri kaba sadistik bir fanteziyle değiştirildiği zaman analiz sırasında kanıtlanmıştır. Tersine çevirme çözülmüştü. Artık, geceleri sokaklarda gezinirken kadın kurbanlarını arayan bir şehvet katili olduğu fantezisini besliyordu. Bir kızla yürüyüşe çıktığı zaman, bazen sevecen bir hareketi yaralayıcı bir harekete dönüştürme dürtüsü hissediyordu. Kollarını kızın boynuna doladığı zaman onu gerçekten boğmayı istemediğinden emin olamıyordu.

Mazoşist bilinçdişi olarak, kadının, ona yaptıklarından hoşlanacağını, hatta bunları arzulayacağını düşünüyordu. Bu fikrin altındaki küçük doğruluk payı, çok aşırı ve doğal olmayan bir biçimde abartılmıştır. Bir kadın cezalandırılmayı, kötüye kullanılmayı, işkence görmeyi ya da kamçılanmayı değil, sevmeyi ister. O, uygun anda bir miktar dikkatsiz-

liği ve pek de ciddi olmayan direnişine aldırış edilmemesini, erkek enerjisinin ve erkeğin ona sahip olma isteminin bir kanıtı olarak beğenebilir. Ama kabul edilebilir miktar sınırlıdır.

Mazoşistin yanlış psikolojik hesabı, eğer böyle adlandırmamıza izin verilirse, kadının cinsel doyumunun temelde acı çekmekten ve utançtan hoşlanma olduğuna inanışıdır. Burada, ortaçağda dinsel inançlarından ötürü işkence görenlerin resimlerinden cinsel heyecan duyan ve fantezilerinde bu insanlarla özdeşleşen erkek hastamdan söz ediyorum. Bu hasta, Aziz Laurentius'un yakılması resminin "inandırıcı olmadığını" düşünmüştü, çünkü azizin yüzünde acının ve yoğun zevkin birbirine karıştığı kendinden geçmiş bir ifade yerine, huzurlu ve yumuşak bir ifade vardı. Eğer mazoşizm, Freud'un inandığı gibi kadınlığın ifadesiyse, bu kesinlikle çarpıtılmış ve karikatürize edilmiş bir ifadedir. Ama bu niteliğiyle onun bir performans anlamı vardır: "Bir kadına yapmak istediğim buydu ve sonra o şu, şu şekilde davranırdı." Mazoşizm, tersine çevrilmiş bir isteğin plastik temsidir. Başlangıçtaki istek hangisidir? Şu tümcede ifade edilenin aynıdır: Onlara sert davran ve onlara bunu sevdirt.

Burada, bireyin bilinçdışı olarak iki rollü bir oyun oynadığı ara gelişim evresinin gelişmiş mazoşizmde de sürdüğüne üstü kapalı olarak değinmek istiyorum. Bilinçdışı fantezi bu içgüdüsel tatmin için o denli önemlidir ki, fantezi tarafından desteklenmediği takdirde, gerçek bu niteliğiyle yetersizdir. Bu nedenle, mazoşistin görünüşteki kadınsı davranışına karşın, fantezisindeki erkeksi niteliğine sarıldığını belirtmek isterim.

Sık oynanan ya da temsil edilen başka bir özellik bu fikrin yandaşıdır- mazoşist bir hayvan olur ve sevgilisinin istemine boyun eğer. Çoğu zaman üstüne bir kadının bindiği saf kan bir at hayal edilir.

Goethe hayranları, "Lilly'nin Parkı" şiirini anımsayacaklardır. Şair, bu şiirde kendisini, sevdiği kadın tarafından yenilgiye uğratılan ve "belirli bir noktaya kadar, tabii," onun ayakları dibinde yatan bir ayıyla kıyaslar. Şiir, onu köleliğin-

den kurtarmak için tanrılara dua ederek, şu sözlerle son bulur: "Bana hiç yardım göndermeseniz bile- yine de kollarımı ve bacaklarımı boşuna germiyorum! İnanın bana, hâlâ gücümün olduğunu hissediyorum!" Fantezide vurgulanan erkeksi güçle mazoşistin bilincinde olduğu coşku arasındaki zıtlığın ve onun açık boyun eğmesinin ve güçsüzlüğünün, aldığı zevke oldukça katkıda bulunduğu inaniyorum.

Sahnedeki kadın figürüyle gizlenen erkekle ilgili bilinçdışı ilişki, kadınlığın başka bir ifadesi olarak anlaşılmalıdır. Daha önce anlatılan bir vakada, bir erkek hasta, bir kadın tarafından arkadan dövülerek cinsel doyuma ulaşıyordu. Sahne birkaç yıl boyunca tam doyum sağladıktan sonra, cinsel heyecanı engelleyen bir sorun çıktı. Hasta, darbeden önce bir nedenle arkaya dönmüş ve ona vurmak üzere elini kaldırmış olan kadını görmüştü. Sahnenin büyüğü birden bozulmuştu. Kadının omuzları üzerinde kürk bir kaşkol vardı. Yanaklarının ve çenesinin çevresindeki kürk hastaya bilinçdışı olarak babasının sakalını anımsatmıştı. Baskı altında tutulmuş olan bir imajın canlanmasıyla cinsel heyecanın gelişmesi engellenmişti. Sapkınlığa son veren, erkekle ilgili düşüncenin, kadının kürk kaşkolunun görülmesiyle bilinç yüzeyine çıkma tehdidine dönüşmesiydi. Baskı altında kaldığı sürece fantezi mazoşistik doyumun koşulları arasında önemlidir. Sacher-Masoch'tan beri sapkın sahnelerin bir simgesi olarak bilinen kürk, uzun çizmeler, kamçı ya da huş ağacından sopa açığa vurucu simgelerdir. Onlar kadına ödünç verilir, ama onlar sapkın sahne sırasında arka planda duran sadistik adamın araç ve gereçlerine aittir. Böyle bakıldığında bu, pasif eşcinsel fantezinin başkalaşması olarak görünür: "Babam tarafından kullanıldım ve dövüldüm." Büyük ölçekten küçük ölçeğe yer değiştirmeye kıyaslanabilecek bu aktarım bilinçlilikten dışlanmıştır.

Eğer bu fikir yeterince şekil değiştirmişse, kişiden bağımsızlaştırılmış ve anlamı anlaşılabilir kılınmışsa, onun girişine izin verilir. Örneğin, bir mazoşist, bir yatılı okulda çıplak kalçaları kadın öğretmenleri tarafından pataklanan kız öğrenci-

leri gösteren resmi aşırı heyecan verici buluyordu. Bu, karşı cinse bir aktarımdır. Birincil fantezi yüz seksen derecelik bir açıyla geri döndürülmüştür. Mazoşist, sapkınlığındaki aktif kişi olarak kadına yapışır ve bir erkek tarafından şiddetle cezalandırıldığı bir fanteziyi kabul etmez.

Ama adam, mazoşistik sahneye neden ve nasıl gelir? Arka planın karanlığında kalmasına karşın, belirmesi ne anlama gelir? Şimdilik analitik görüşü kabul edelim. Başlangıçtaki fantezinin içeriği şuydu: "Babam tarafından seviliyorum ve cezalandırılıyorum." Sonra düşünmeye başlarız, dayak atma sahnesinde neden babanın ya da onun yerini alan kadının sevecenliği ya da sevgisi ortaya çıkmaz da, yalnızca sertliği ve zalimliği görünür? Yanıt şudur: Sahnede olduğu gibi fantezide de eşcinsel erotizm bilinçdışı suçluluk duygularının doyumuyla çakışır.

Bu suçluluk duyguları neyle ilişkilidir? Çocuğun yasak olarak kabul ettiğimiz enstest arzularıyla ve öteki adamla, yani başlangıçta babayla rekabetten doğan düşmanca dürtülerle ilişkilidir. Bu nedenle, mazoşistik sahne cezaya karşı bir tepkidir ve Oidipus durumunun içgüdüsel dürtüleri için kefaret ödenmesi olmalıydı. Böylelikle, "babam tarafından seviliyorum ve cezalandırılıyorum" formülü, bir sözde tersine çevirme daha ekleyecekti. Bu, eski fantezinin son dönüşmüş ikamesi olacaktı: "Kadını elde etmek ve rakibimi öldürmek istiyorum." Değişikliklerin sırası, değişik psikolojik katmanlara uygun olarak tarihsel bir sıradır.

Mazoşistin babaya yönelik sevecen-pasif tutumuna teka-bül eden kadınsı davranışının bu kökeni Freud ve öğrencileri tarafından desteklenmiştir. Bunun psikolojik temeli sorgulanamaz. Böyle olmakla birlikte, başka bir sorun, değişik motivasyonların ruhsal değerlendirilmesi sorunudur. Diğer analistlerle benim ayrıldığım nokta da budur.

Gizli eşcinsel eğilim faktörü bana doyum talep eden suçluluk duygusundan daha az önemli görünür. Başka bir deyişle, ileriye doğru kaçışla gerçekleştirilen ceza ve mazoşisti kaygısından kurtarmak, onun için, sevmekten çok daha

önemlidir. Onu bir erkeğe kendisini eşcinsel nesne olarak bilinçsizce sundurtan sevecenlikten çok, kaygıdır. Doğal olmayan, "babam tarafından bir kadın olarak sevilme istiyorum" fikri, yalnızca kadınsı yatkinlığın bir ifadesi değil, küçümseyici bir savuşturmadır da. Eğer bu bir erkek için aşksa, o zaman aşk kendi kendisiyle alay etmektedir ve kendisiyle ne kadar derinden alay ettiğini bilmemektedir. Bu nedenle bu güçlü direnme, baba tarafından seilmeye ve şiddetle cezalandırılma fikrine karşı çabanın yerini tutar.

İlgili fikir bilinçliliğe yaklaştığı zaman direnme hemen ortaya çıkar; örneğin, fantezi figürleri yerine, eğer kişinin başka bir adamla olan ilişkisi ön plana çıkarsa. Aztek kurban törenleri fantezileriyle ilgili olarak burada sıkça sözü edilen hasta, analiz sırasında son zamanlarda bağlantı kurduğu bazı fikirleri iletme zorunluluğuna bütün gücüyle direndi. Tekrar tekrar ısrar edildiğinde, o sıradaki fantezisinin ne olduğunu açık etmektense benim tarafımdan işkence edilmeyi, hatta öldürülmeyi yeğlediğini söyledi. Ama bu tutumuyla, düşüncelerinin içeriğini sergilemiş olduğunu hemen kabul etmek zorunda kalmıştı. Fantezisinde, analiz sırasında üzerinde yattığı kanepeyi sunakla kıyaslamıştı, kendisini oraya kurban edilmek için konmuş bir tutsak olarak görmüştü ve son olarak da beni infazı gerçekleştirecek olan kel kafalı baş rahiple karşılaştırmıştı. Bu kadar yakına gelen bir fanteziyi gizlemek ne zengin ve ne gereksiz bir duygu zarafetidir!

Mazoşizmde pasif-eşcinsel fikrin varlığı ve etkinliği konusunda herhangi bir kuşku olamaz, ama bunun yaygınlığının önemi oldukça kuşkuludur. Bu, düzenli olarak gözükmediği gibi, önemi her zaman aynı değildir. Az önce söz konusu edilen hasta tarafından üretilen fikirlerden biri şuydu: Güçlü genç erkekler, cinsel hizmet vermek zorunda oldukları yaşlıca kadınlara satılmak üzere pazar yerinde satışa çıkarılmışlardır. Sevgi gereksiniminde olan bu hanımlar köleler için oldukça yüklü paralar öderler ve bu paraların küçük bir miktarı erkeklere ayrılır. Bunlar fantezinin önkoşullarıdır.

Fantezi, yeni kölenin istekli olmadığı, satın alıcının evinde başlar. Eğer ereksiyon cinsel ilişki için yeterli değilse, genç adam, sonuç kadının arzularına uygun olana dek kamçılanır. Böyle bir örnekte tersine çevirmeler ve temel düşüncenin biçimsizleştirilmesi bellidir: Yaşlı kadınlar anne ikameleridir; cinsel ilişki komutu, yasaklamanın tersine çevrilmesidir. Cezanın birincil olarak ereksiyonun başarısızlığını değil, ereksiyonu tehdit ettiği oldukça açıktır. Encest dürtülerine ceza tehditleriyle tepki gösteren babalar kuşağının arka planda olduğu kuşkusuzdur. Buraya kadarki anlayışımız, bu ve benzer örneklerde analistler arasındaki yaygın anlayışla uyumaktadır; babaya karşı kadınsı-eşcinsel tutum yapay görünümün arkasında gizlenebilir, ama bunun belirleyici bir önemi yoktur.

Buraya gelince, bununla birlikte bu faktörün ruhsal değerlendirmesi sorununa geri döneriz. Erkeğe karşı erotik tutum, ondan gelen ceza tehdidinden daha az önemlidir. Bu, babanın ya da babanın yerini alan kişinin tehdit edici görüntüsü, kadına karşı arzuyu engelliyor demektir. Sonuç olarak, bu erkeksi davranışlı garip karma kadın figürü kısmen kabul edilmiş, kısmen reddedilmiştir. Ama gözle görünür olmamasına karşın, bu baba figürü mazoşistik sahnenin alanına girer ve bulmacanın bir parçası olur; bu bulmaca şu soruyu da gizler: Adam nerededir? Sevmesi beklenen baba, yasaklanmış arzu için cezalandırması ve bu ceza yoluyla yasaklanmış arzunun gerçekleşmesinin mümkün olmasının beklentisi nedeniyle, cezalandırması beklenen adamdan daha az önemlidir. Çünkü mazoşistin kaygısı şudur: Arkasından pataklanmaktan hoşlanıyor olmasının gösterdiği gibi, cezanın “arkasında” (geçmişte) kalmasını ister. Yasaklanan zevke ulaşabilmesi için cezalandırılmalıdır. Buna ek olarak, bilinçdışı suçluluk duygusunun doyumuna ikincil ya da zaman bakımından daha yeni olan bir yer ayırdım. Önemli olan ceza değil, içgüdüsel amacın gerçekleştirilmesidir. Ceza, oraya giden tek yoldur.

Psikolojik durum çok karışıktır ve bunu basitleştirmek entelektüel anlamda bir aldatma olur. Yer değiştirmeler ve tersine çevirmelerle neredeyse anlaşılmaz bir duruma sokulmuş ve bizi yolumuzdan alıkoymakla tehdit eden bu karışıklığın içinde, sanki çok uzaktaki bir deniz fenerinin bize yol göstermesi gibi hafif bir ışık vardır. Bu ışık, bir kadının bir erkeği dövdüğü ya da küçük düşürdüğü mazoşistik fantezi ve sahnedeki temel içeriktir. Buna dayanarak bilinçdışı düşüncenin bilinç diline bir tür çevirisi başlayabilir: "Eğer dövülmem, aşağılanmam, cezalandırılmam gerekiyorsa, bu en azından bir kadın tarafından yapılsın." Erkeğin değil, kadının cezayı yerine getirmesi koşulu altında ceza fikri kabul edilmiş, hatta hoş karşılanmıştır. Erkek en azından bilinçli düşüncenin yüzeyinden dışlanmış durumdadır. Erkek ne zaman belirse cinsel heyecan kaybolur.

Sözü sık edilen hastanın, güzel kızların zincire vurulmuş bir tutsağın cinsel organlarını, tutsak zorla boşalana dek okşadıkları bir dizi fantezisi olmuştu. Bu "rağmen" doyuma "eş zamanlı" mastürbasyon fantezisi içinde ulaşılmıştı. Bir keresinde, fantezinin ortasında, şöyle bir fikir çıkagelmişti: "Ya okşayan eller bir erkeğe aitse...!" Düşünce o denli rahatsızlık vericiydi ki, tüm heyecan yok oldu. Kadınla olan ilişkiye sıkı sıkıya yapışılır, eski nesne korunur. Hatta, eski arzulanın amacın arka planda tersine çevrilmiş olarak belirttiğini bile görebiliriz. Döven kadının babanın yerini aldığı bellidir. Kadın yönetim gücünü eline almıştır, ama o yine de, uğruna bu kadar çok acı çekmeye ve aşağılanmaya seve seve katlanılmış ve hatta bundan zevk alınmış arzuların nesnesi olarak kalır. Arzulanın acı çekme değil, ardından gelen cinsel doyumdur. Sondaki ceza yalnızca yasaklanmış bir eyleme karşı beklenen tepkiye neden olmakla kalmaz, zevki de geri getirir.

Kadınlara karşı benzer bir tutum, sapkınlık uygulamaları olmayan mazoşistik karakter tarafından takınılmıştır. Bu kişi, aşırı idealist hatta romantik bir kişidir; görünüşe göre, şimdiye dek bunu hiç kimse anlamamıştır. Onun için acı çek-

me kendi başına değil, bir ödül beklentisi nedeniyle tatlıdır. Don Kişot'un leydisi uğruna yenilgilerinin tadını çıkarması gibi, o da acılarının tadına varır. Mazoşistik kişiliğin en yüceltilmiş şekillerinde soyut bir ideal, arzulanan kadının yerini alır. Aziz Francis bu nedenle sevgili Yoksulluk Ana uğruna seve seve acı çeker.

Esprî yapmayı seven bir Viyanalı bir seferinde şöyle dedi: "Bir kadın bir erkeği mutlu ya da mutsuz edebildiği sürece o erkek gençtir. Eğer bir kadın onu yalnızca mutsuz ediyorsa, o erkek orta yaşlıdır. Eğer kadın onu ne mutlu ne de mutsuz ediyorsa, o erkek yaşlıdır." Şimdi, yaş sorunundan ayrı olarak, mazoşist hangi sınıflandırmaya girer? Mazoşist bir kadın onu mutsuz ettiği sürece mutlu olabilen bir erkektir.

Bütün bunları dikkate aldıktan, sınıadıktan ve dengeledikten sonra, geriye hâlâ bir kuşku kalır. Bu, basitleştirme ve anlaşılabilme için olduğu gibi, daha zevkli ve şık bir sunuş için baskı altına alınabilir. Ama zihinsel dürüstlük analitik soruşturmacının görevi ve zaferidir. Bu bizi bunun gibi entelektüel bir hilenin çekiciliğine direnmeye zorlar. Kuşkunun içeriği şöyledir: Genetik olarak dikkate alındığında, fantezi ve eylem olarak mazoşizmin en eski katmanı tarihsel bir gerçek olarak eninde sonunda anne-oğul ilişkisine gitmez mi? Bu, henüz Oidipus durumuna ulaşmamış ve eğitimin ensest dürtülerine egemen olmaktan başka görevleri olduğu bir yaşa uygun düşer. Bu çocukluk döneminde anne, çocuğa temizlik, dakiklik ve söz dinleme aşıl原因 ve bazen de çocuğu cezayla tehdit eden, astığı astık kestiği kestik bir hükümdardır. Bu nedenle mazoşizm, çocuğa hoş gelmeyen bir gerçekliğe uyum güçlüklerinin son dönem anımsanmasını temsil eder. O zaman, teslim olma ve meydan okuma, ceza ve içgüdüsel doyum sırası, anne tarafından verilen eğitimin çok uzun zamandan beri unutulmuş güçlüklerinin bir yankısı olacaktır. O dönemlerde, ceza ve sevgi kaybı tehdidi gelen bir nesne olarak, anneden mutlaka korkulmuş olunmalıdır.

Zihnimizin gözü önünde eski kültürlerin zalim ana tanrıçalarının geçit töreni belirir: Birçok silahıyla birlikte Hintli

Kali; savaş, avcılık ve fahişelik tanrıçası Babilli Ishtar; Suriyelilerin yok edici Astarte'si; Minos'lu yılanlar kraliçesi ve Güzel ile Korkunç'un kişilikleştirilmiş olan daha pek çokları. Mazoşist için kadın işkenceci bu idollerin dayanılmaz büyüleyiciliğine sahiptir. O kadın, çağdaş zamanların Astarte'sidir.

Belki de burası, Salome, Brunhild, Turandot gibi erkeği öldürmekle ya da kafasını uçurmakla tehdit eden ve mazoşistik fantezideki ilk annenin ikameleri olan zalim, efsanevi kadın figürlerinin yeridir. Bireysel gelişim dolayısıyla, tarihcisi insanlığın bir yansıması olabilir. Erkek hükümdarlığının birincil kadın egemenliğinin yerini alması gibi, mazoşistik sahnenin arka planına hükmeden babanın disiplini ve sertliği, annenin pedagojik gücünün devamından başka bir şey değildir. Tarihsel katmanın plastik temsili olarak sınıflandırdığımız Sfenks aslında bir kadın figürüydü; erkeksi bölümler daha sonra eklenmiştir. Acaba Heine* savında haklı mıdır?: "Gerçek Sfenks'in bedeni bir kadının bedenidir- aslan pençeli bedenin eklenmesi bir maskaralık değil midir"?

Mazoşistik sahnenin daha sonraki bir kaynaktan gelmiş olması ve pek çok şekil değişmesine uğraması bu varsayım- la çelişmez. Sonraki oluşumların eski şekillere gerilemesi her zaman mümkündür. Şöyle bir kıyaslama yapılabilir: Amerikan sosyal ve kültürel yaşamındaki kadınların baskın konumu kesinlikle tarihsel koşullara göre izlenilebilir. Örneğin, hareketli kadınların sık sık erkeklerin görevlerini ve işlerini yapmak zorunda kalması, ilk yerleşimciler döneminin yan etkileri tarafından koşullanmıştı. Bu, ilkel toplumun sosyal örgütlenmesine kısmi bir dönüş olasılığını da dışlamaz.

Eğer bu varsayım doğru olsaydı, mazoşizmde, kadına karşı kesin bir düşmanlık ve meydan okuma olurdu: Çocuğun yaşamının ilk yıllarında böylesine boyun eğdirici bir rol oynamış olan kadına karşı benzer duyguların bir kalıntısı ve

* Christian Johann Heinrich Heine (1797 - 1856), 19. yüzyılın en ünlü Alman şairlerinden biridir. (Ed. n.)

yankısı. Ama varsayımın doğru mu yoksa yanlış mı olduğu sorusunu bir yana bırakırsak, mazoşizmde kadına karşı yöneltmiş küskünlüğü ve alay edici özellikleri de görürüz. Böyle olmakla birlikte, belirleyici izlenim gizli meydan okumanın, bilinçdışı sabotajın, yasaklayıcı otorite olarak temelde erkeğe yöneltilmiş olduğudur.

Bu izlenim, kadına karşı saldırgan ve alaycı dürtülerin fark edilebilir olduğu vakalarda bile onaylanmıştır: Kadına ve erkeğe karşı takınılan farklı tavırlarla. Bu sanki, birinin bir kişiyi parmağıyla, diğerini yumruğuyla tehdit etmesi gibidir.

2

Bir önceki bölümde kadınsı mazoşizm teriminden kaçınılmıştı. Onun yerine erkeğin mazoşizminden konuştuk. Elbette ki kadınsı özellik erkek mazoşizminin niteliklerinden biridir, ama bu onun özelliklerinden yalnızca biridir. Başka ve daha önemli özelliklerini de öğrendik. Freud, “kadınsı mazoşizm” terimini seçmiştir. Eğer kadında, erkeksi ve kadınsı mazoşizm de ayırt edilebilseydi tanımlama kusursuz olurdu. Kadının kadınsı mazoşizmi. Bu, gereksiz bir söz gibi geliyor. Bu, “zencinin teni karadır,” gibi bir ifadeyle kıyaslanabilir. Ten rengi, zenci terimiyle zaten tanımlanmıştır; beyaz bir zenci, zenci değildir. Sonuç olarak karşılaştırma uygun düşmemektedir. Kuşkusuz, beyaz bir zenci ancak bir hilkat garibesi olarak düşünülebilir (ama antropoloji böyle bir grubu bilir). Aslında, birçok kadının erkeksi kişiliğinden söz ederiz.

Görünüşe göre güçlük konuda değil, yalnızca dilde yatmaktadır. Ruhsal cinsiyet farklılığı, anatomik cinsiyet farklılığıyla bağdaşmaz. Şimdilerde genellikle hem biyoloji, hem de psikoloji tarafından kabul edilen, her iki cinsin çift cinselliği gerçeği daha önce yanlış anlaşılmış pek çok olguya açıklama getirir. Bu nedenle, kadınsı mazoşizm teriminden kaçınmalıyız. Eğer bunun kullanılması gerekiyorsa bu, erkeğin

sapkın eğiliminde kullanılmalı ve onu kadının mazoşizmin-den ayırmak için bir yana ayrılmalıdır.

Bu “dille ilgili” kuruntunun bir bölümü yine de haklı görünmektedir vardır. İçimizdeki bir şey erkek mazoşizminin, kadın mazoşizminin karşıtı olduğu kavramına direnir. Sıfat, olgunun ad tarafından tanımlanmış içeriğine uymamaktadır. İçgüdüsel bir sapkınlık ve bir nitelik olarak, mazoşizmin erkeklik fikriyle uyuşmadığı ve kadın fikriyle daha çok uyum içinde olduğu görülmektedir. Freud aynı fikri, mazoşizmin kadınlıkla daha yakın bir ilişkisi olduğunu söyleyerek ifade etti. Doğal olarak bu durumlarda, hatta tek yanlı olan, çok çeşitli ilişkiler vardır. Bu nedenle, mazoşizmin kadınsı bir nitelik içerdiği olasılığı görülür, ama kadınlar mazoşizmin herhangi bir işaretini göstermek zorunda değildirler. Freud’un ihtiyatlı ve özlü görüşüne göre, aslında hiçbir şey kadınların kendilerini mazoşist hissettiklerini işaret etmemektedir.

Freud’un görüşü ortaya garip bir sonuç çıkarmıştır. Bazı analistler ve çoğunlukla kadın analistler, mazoşizmin kadının cinselliğinde ve kadının ruhsal yaşamında doğal olarak var olan bir özellik olduğu sonucuna vardılar. İlk kilise yazarlarından Tertullian ikinci yüzyılın başlarında ilk kez insan ruhunun Hristiyanlığa karşı doğal bir eğilimi olduğunu ilan etmiştir. Benzer biçimde, bazı analitik yayımlarda kadının *doğal bir mazoşist ruhu* olduğu ortaya atıldı. Bu görüşün Kartacalı büyük din adamının ki kadar sağlam bir temele dayanmadığını sanıyorum. Örneğin, bu görüş S. Rado tarafından bilgelik ve anlaşılamayan arasında kararsız kalan bir mantıkla ifade edilmiştir. Kadın analistlerin yayımlarında da, doğa tarafından kadına yüklenen rolün onu mazoşizme yönelttiği fikrinin egemen olduğu görülmektedir. İnsan neredeyse, mazoşizme eğilimi olmayan kadının sapkın olduğu ve bir kadın gibi görünmeyeceği izlenimini ediniyor. Tartışmada, mazoşistik olmak sanki kadının bir ayrıcalığı, sapkınlıktan çok onun özel bir hakkı gibi görünmektedir. Daha duyarlı kulaklar, bu savda meydan okuma gibi bir şey duyarlar. Bu, kulağa kadınsıdan daha az kadınca gelir.

S. Nacht bu anlayışa karşı birçok iyi argüman ileri sürmüştür. Bunun yanı sıra, deyim yerindeyse, bazı güçlü olmayan argümanlar da önerilmiştir: Eğer kadın doğası bakımından mazoşistse, o zaman o mazoşist değildir. Bu, şu demek olur: Bu durumda mazoşizm patolojik bir tepki değil de, ortak bir olgu, bir tür ikincil cinsiyet özelliği olacaktır. Eğer mazoşizm yalnızca patolojik bir olgu olsaydı, bu argüman sınavı geçerdi. Ama bu çok eski ve dar bir kavramdır. Mazoşizm, olasılığı ve gerçekliği tüm insanlar için ortak olan içgüdüsel bir eğilimdir ve bazı sınırları aşmadan patolojik olmaz ve tüm öteki içgüdüsel yönleri neredeyse dışlayan bir doğası vardır.

Kadın mazoşizminin doğasıyla ilgili bu argümanda her iki tarafa bazı doğruları ve yanlışları yüklemek konusunda yeterince eğilimli ve inançlı olmalıyım. Freud'un da irdelediği, mazoşizm ve kadınlık arasındaki ilişki reddedilmemelidir. Soru şudur: Bu ilişkinin doğası nedir? Soruna parmak uçlarıyla dokunulmalıdır, psikiyatrin ya da seksologun parmak uçlarıyla değil, psikologun parmak uçlarıyla.

Nacht, mazoşistik kadının kişiliğinin klinik olarak mazoşistik erkeğinkinden farklı olmadığını söyler. Bu mümkündür, ama çok muhtemel değildir. Bir hekim için fark edilemeyecek olan, bir psikolog için farklılıklar gösterebilir. Mikroskop laboratuvarında çok şey başarır. Ama onun her şeyi başarmasını istemek akıllıca olmayacaktır.

Nacht, mazoşizmi yalnızca cinsel bir sapkınlık olarak sınıflandırarak entelektüel öz savunma sınırının ötesine geçer. Ayrıca o, kültürel medyamızdaki geleneğin ve eğitimin kadında belli belirsiz ve yumuşak bir mazoşizmden yana olduğunu anlamıyor görünmektedir. Psikolojik gelişmeyi sosyolojik faktörlerin ne dereceye kadar etkilediklerine karar veremeyiz. Böyle olmakla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki toplumsal gelişmenin kadında yumuşak –bazen de yumuşak olmayan- bir ruhsal sadizmden yana olması ilginçtir.

Öte yandan, kadın yaşamının biyolojik koşullanmasının (menstrüasyon, bekaretin bozulması, çocuk doğurma) mazo-

şistik bir eğilimin gelişmesini teşvik ediyor görünümünde olduğu kabul edilmelidir. Bu faktörler bunu muhtemel yapar, ama onu zorunlu kılmaz. Kadın, yaşamının pasif ve acı verici olaylarına sabırla katlanır. Onlardan zevk alması gerekmez. Mazoşizm pasif durumdan zevk alınması durumunda etkilidir. Pasiflik, cinsellikle ilgili olarak, mazoşizmin bir koşulunu dışa vurur, ama o tüm bir mazoşizmi oluşturamaz. Tipik mazoşist, rahatsızlık, utanç ya da onurunun kırılmasını arar. Kural olarak kadın bu acı çektiren durumlarla uzlaşır ya da onlar ortaya çıktıkları zaman onlardan hatta biraz da zevk almaya çalışacaktır. Bu durumda, kadın kendisini mazoşist mi hissediyor demektir? Kadın rahatsızlık için çaba harcamaz. Bir sapkınlık olarak mazoşizm kadınlar arasında az görülür olmasına karşın, onun erkekler arasında önde gelen bir sapkınlık olması çok önemlidir. Bu açıdan, Nacht kadının erkekten daha az mazoşistik olduğunu ileri sürmekte haklıdır. Sapkınlığın açıkça ortaya çıkmasının bu yargı için tek ölçü olup olmadığı sorusu yanıt beklemektedir.

Nacht, erkekte sapkınlık kabul edilen bir şeyin kadında normal sayılmasını reddeder. Kadının mazoşizme karşı doğal ya da biyolojik bir eğilimi olduğu varsayımını kabul etmemekte haklıdır, ama sosyolojik faktörleri ihmal ederek yanlışlığa düşer. Erkekler arasında olduğu gibi, kadınlar arasında da öpüşmek bir sevgi ifadesidir, ama hiç kimse böyle bir öpüşmenin yaygın bir eşcinsel eğilimin kanıtı olduğunu kabul etmeyecektir. Bu, erkeklerin yaptığı hareketin aynısıdır, ama kadınlar için bu hareketin anlamı farklıdır. Eğer iki kişi aynı şeyi yapıyorsa, psikolojik olarak bunun aynı anlamı taşıması gerekmez.

Erkekler arasında olan bir şey toplum tarafından mazoşistik olarak değerlendirilirken, aynı şey kadınlar tarafından yapıldığında mazoşistik olarak değerlendirilmeyecektir, oysa bu şey aynı kategoriye dahildir. Hemen göze çarpmayan içgüdü ifadelerinin değerlendirilmesindeki fark, dikkatimizi normal ya da sapkın gibi yaftaların, yalnızca içgüdüsel yaşamın en kaba ve açıkça belli ifadeleri için geçerli olduğu ger-

çeğine çeker, ama bunlar çoğunlukla gelenekseldirler. Örneğin, din ve ahlak kurallarına çok bağlı bir ortamda, bir kızın sapkın olarak nitelendirilen bir dansa gitme arzusunda olduğunu duydum.

Mazoşizme kaba bir içgüdüsel sapkınlık olarak bakarsak, kadının erkekten daha mı az yoksa daha mı çok mazoşistik olduğuna çarçabuk karar verilir. Bu anlamda kadın kesinlikle daha az mazoşisttir. Soruya mazoşizmin içgüdüsel bir eğilim olmasından yaklaşılmaya başladığımız zaman görünüş değişir. Bu durumda soruyu yanıtlamak daha güçleşecektir.

Kuşkusuz biyolojik koşullar kadınlarda mazoşizme karşı bir eğilim yaratabilir. Ama onların bu sonuca yol açmaları gerekmez. Biyolojik koşullar kadının mazoşistik bir biçimde meydana gelebilecek bazı ruhsal durumları kullanmasına katkıda bulunabilir. Ama bununla acı verici durumlardan zevk alma arasında yine de bir fark vardır. Bu nedenle, kadının, doğanın ona verdiği rolde bir fonksiyon olarak, mazoşistik heyecana karşı daha az içsel bir direniş gösterdiği söylenebilir.

Kız çocukların eğitimi iki yönde bir tür yumuşak mazoşizmi teşvik ederken, erkek çocukların eğitiminin buna karşı çıktığı gerçeği de dikkate alınmalıdır. Kızlardan pasif rolü kabul etmesi, acıyı ve haksızlığı sabırla çekmesi istenmiştir. Kızların saldırgan ve şiddetli dürtüleri kararlı bir biçimde bastırılmıştır. Kızların eğitimi bin yıllık kadınca bir geleneğe göre düzenlenmiştir. Mazoşizmi kadınca duygunun doğal bir ifadesi olarak gören birçok kadın analistin yargısı bile hâlâ geçerli olan bu geleneğin gölgesi altında olabilir. Bu nedenle kadın mazoşizmi daha çok, eğitimin bir ürünü olacaktır. Ama erkek mazoşizmi aynı oranda, eğitimin ürünü değildir. Ergenlikte içsel ve dışsal değişimler, pasifliğe hazırlık ve kadınlık rolünün diğer koşulları ruhsal koşullandırıcı faktörler olarak dikkate alınmalıdır. Bir kızın mazoşistik eğiliminin bir kadının yaşamına yerleştirilmesi, bir erkek çocuğu için aynı şeyin yapılmasından daha kolaydır; erkek çocuğu yetişkin davranışıyla yaşamında uyum içinde olmayacaktır. Kadı-

nın toplumsal tutumunun dokusu içinde böyle sessiz bir eğilim hiçbir şekilde göze batmayacaktır, oysa bir erkeğin üstünde bu bir leke gibi görünür.

Kadınların ve erkeklerin mazoşistik davranışı arasında farklar var mıdır? "Klinik olarak" hiçbir farkın saptanmadığını duyduk. Doğal olarak bu, hiçbir fark olmadığı anlamına gelmez. Erkek mazoşizmiyle kıyaslandığında kadınıninkinin güçsüzleşmiş bir nitelikte olduğu görülür. Bu, düşman toprağını istiladan çok, kişinin yine de varlığının farkında olduğu, burjuva sınırının ötesine geçmek gibidir. Kadının mazoşistik fantezisi, erkeğin fantezisi gibi vahşi bir şehvet ve coşkunluk sınırına nadiren ulaşır. Fantezideki çılgınca sefahat âlemi bile böyle bir dik eğriye tırmanmaz. Onun içinde zincire vurulmuş Prometheus'un vahşiliğinden çok Ganymedes'in boyun eğişi vardır. Çoğu zaman erkek mazoşizmiyle bağdaştırılan kasırğa niteliği değil de, kendini yok etmenin kısıtlanmamış kör şehveti hissedilir. Kadının mazoşistik fantezisinin boyun eğme ve teslim olma niteliği vardır, oysa erkeğin fantezisi hızla ileri atılma, taşkınlığın biriktirilmesi ve kendini bırakma özellikleri gösterir.

Bu farkın açıklaması iki varsayımdan türetilebilir: Kadın ve erkeğin libido bölüştürülmesindeki farklılıktan ve her iki cinsin sadistik dürtüsünün şiddetindeki farktan. Libido, cinsel arzu, kadında doğuştan var olsa bile, doğası erildir. Kural olarak, libido her iki cinsten farklı dağılım gösterir: cinsellik, kadının tüm yaşamını kapsayıp belirlemekle birlikte, erkeğin yaşamındaki gibi aktif ve gürültücü bir nitelikte değildir, tıpkı bunun gibi, kadın mazoşizmi de daha farklıdır. Kapladığı alanla ilgili olarak önemi daha büyük olabilir, ama erkek mazoşizminden daha az belirgin ve daha muğlaktır. Mazoşizm kadının ruhsal yaşamının içinde daha fazla yayılmış olabilir, ama bu nedenden ötürü o daha az yoğun bir duruma gelmiştir. Kadın erotizminin dağınık niteliği genel olarak onun mazoşistik eğilimini de belirler.

Mazoşizmin kökeni, onun sadistik fanteziden gelişmiş olduğunu gösterdi. Belirgin ve güçlü sadizmin olmadığı yerde

mazoşistik eğilim gelişemez. Daha önce belirtildiği gibi, kız çocukların eğitimi erkek çocukların eğitiminden daha erken ve daha enerjik bir biçimde sadistik dürtüleri baskı altına alır. Burada, mazoşizmi kolaylaştıran faktörle karşılaşırız.

Ama nasıl oluyor da kadın mazoşizminde erkek mazoşizmindeki gaddarlık, kararlılık, saldırganlık ve enerji yoktur? Ben kişisel olarak, anatomik durumun kadında güçlü bir sadizmin gelişmesine izin vermediğine inanıyorum. Bir saldırganlık taşıyıcısı olarak penis önkoşulu noksandır. Kadında yeterince etkin sadistik dürtülerin varlığını yadsımıyoruz, ama bunlar erkeklerdeki dürtülerin şiddetine ve yoğunluğuna ulaşamazlar. Söylediklerimiz, her iki cinsteki mazoşizm farklılığından fiziksel koşulların sorumlu olduğu sonucuna gidiyor görünmektedir. Eğer saldırganlığın içgüdüsel bir ifadesi olarak sadizm, kadında erkektekiyle eşit derecede bir güç taşımıyorsa, ona karşı tepkinin de belirgin bir biçimde farklı olma olasılığı vardır.

Başka bir cinsiyet farklılığı da şudur, kadın mazoşizminin gelişimi sırasında erkeğinki kadar anaç doğasından sapmadığı inancındayım. Kadın mazoşizmi, en dağınık durumunda bile, cinselliğe erkeğinkinden daha bağlıdır. Kadınlar nadiren şehvete çılgınca düşkündürler ya da erkekler kadar fanatik, anlamsız ve yararsız özveriye nadiren eğilimlidirler. Eğer daha önce mazoşizmin abartma yoluyla gerçeklik ilkesinin saçmalığını gösterdiğini onayladıysak, böyle devrim niteliğinde bir dürtünün kadınlara erkeklerden daha yabancı olduğunu kabul etmeliyiz; bunun sonucunda kadınlar çoğu zaman inatçı, tuhaf, hırçın ve mızımız olurlar.

Kadın mazoşizmi cinsel ve toplumsal şeklinde nadiren erkek mazoşizmine eşdeğerdir. Kadınlar burada da çoğu zaman bizi şaşırtan ve bazen de hayran bırakan pratik bir gerçekçilik gösterirler. Ama toplumsal mazoşizm şeklinde bile, kadın erotik yaşama erkekten daha bağlı kalacaktır. Kadının özveri kapasitesi soyut, ideal, egoya yabancı olan amaçları erkeğinkinden daha az sıklıkta hedefleyecektir. Din tarihinde erkekten daha az sayıda kadın dinsel inanç kurbanı vardır.

Bu da, kadın mazoşizminin doğasındaki karşı koyucu inatçılığın ve meydan okumanın payını küçük olduğunu kanıtlar. Gerçeklikten kopuş neredeyse hiçbir zaman bu denli tutarlılıkla ya da böyle bir eğilimle çılgın mantıksızlık sonucuna ulaştırılmamıştır. Genel olarak erkekler kadınlardan daha romantik ve idealisttirler. Onlar, aktif ya da pasif kahramanlar olma zorunluluğunu hissederler. Bu böyledir, çünkü erkekler hırslıdır, oysa kadınlar genel olarak kibirlidir.

Zevk dürtüsüyle yasaklama arasındaki zıtlık neredeyse hiçbir zaman böyle bir şiddete ulaşmaz. Kadın nadiren çevresine karşı böylesine nefret dolu, dinmek bilmeyen bir düşmanlık hisseder ve bu nedenle fantezilerinde erkek mazoşistin yaptığı kadar çok küçümseme ve meydan okuma geliştirmeyecektir. Erkek mazoşistin Beethoven'inkine benzer bir başkaldırma fantezisi kadında yoktur. Prometheus gibi bir meydan okumanın yerine, acı çekmek için daha yumuşak bir özlem konulmuştur. Erkeğin belirgin biçimlerdeki işkence dürtüsü çok güçlü özellikleri açığa vurur; kadının işkence dürtüsü daha çok katlanmaya eğilimlidir. Kadın, erkek mazoşizmine hükmeden dünyevi ve kutsal güçlere karşı gizli başkaldırıcıyı onaylamaz.

Ayrıca, saldırganlıktan doğan ve ceza için bilinçdışı dürtüye tekabül eden suçluluk duygusunun kadınlarda kural olarak erkeklerinkiyle aynı yoğunluğa ulaşmadığına da inanıyoruz. H. Sachs tarafından yerinde bir biçimde açıklanan, ahlaki taleplerin temsilcisi olan kadın ve erkek süper egolarının farklı gelişmesi burada belirginleşecektir. İleriye doğru kaçış, zevk ve kaygı arasındaki çatışmadan kurtulma da kadında gösterilebilir. Böyle olmakla birlikte, erkekte olduğu gibi onun bir panik niteliği yoktur. Bu, ileriye doğru fırlamaktan çok, ileri doğru eğilmektir. Pasiflikten, boyun eğmekten ve acı çekmekten zevk alma şeklindeki mazoşizmin, kadının normal cinselliğine erkeğin normal cinselliğinden daha çok uyduğu yadsınamaz. Kadının kendini bırakması ve adaması, onun kendi pasifliğiyle partnerinin gücünün ve iktidarının kaynaşmasından aldığı zevk, mazoşistik duygunun

bir parçası olmasa da, onunla yakından ilişkilidir. Ama bu kesinlikle mazoşizmle eşdeğerde değildir.

Bundan önceki psikolojik gözlemcilere katılmadığımız zaman, kadın mazoşizminin hem yoğunluk, hem de dağılım ve nitelik bakımından erkek mazoşizminden farklı olduğunu gördük. Ortak özellikler son derecede göze batıcıdır ve farklılıkların bundan önce gözden kaçmasına neden olmuştur. Ama onlar yine de vardır. Egoya karşı saldırganlığın ifadesi çok farklı, ama sonuç aynı olabilir. İntihar etme şekli olarak kadınlar zehri ya da suda boğulmayı yeğlerken, erkeklerin silahı ya da asılarak ölmeyi seçmeleri kayda değer ve psikolojik yönden önemli değil midir? Freud'un hipotezi açısından bakarsak da, eğer ölüm içgüdüsüyle Eros arasındaki mücadele erkekler ve kadınlar için farklı ifade edilmiş ve onların etkileşimi başka ve değişik bir bileşim oranına tabi tutulmuş olsaydı, bu anlaşılabilirdi. Ölüm içgüdüsünden yeni bir yaşamı söküp alması beklenen kadın, mazoşizmin yıkıcı şehvetiyle erkekten daha az karşı karşıyadır.

Kadınlarda ve erkeklerde mazoşistik içgüdüsel eğilimin gelişmesinde, sözünü ettiğimiz farklılıklardan başka farklılıklar da vardır. Şimdiye dek bunlara yeterince değinilmemiştir, çünkü bunlar her iki cinsin başlıca fantezilerinde ortaya çıkarlar. Bir kadın fantezisini, ona tekabül eden bir erkek fantezisiyle karşılaştırdığımız zaman, bunu daha iyi anlarız. İşte, böyle bir kadın fantezisinden örnek: Doğulu bir başkomutan hayal kuranın doğduğu kenti istila etmiştir. Başkomutan, görkemli çadırında oturmuş, veziriyle satranç oynamaktadır. Oyun sırasında kentin en güzel kadınları, çıtır çıplak, uzun bir sıra halinde başkomutana sunulmaktadır. Her seferinde çıplak kadınlardan biri ona gösterildiğinde, satranç tahtasından bir an için gözlerini kaldırır ve şu ya da bu kadının ona ayrılmasını istiyorsa, sessizce başını sallar. Bir an sonra, ya bir taşı oynar ya da vezirin karşı hamlesini düşünerek dikkatini oyuna verir.

Hayalcinin, bir an için incelenmek üzere sultanın önünden geçen güzellerin arasında olduğu gerçeğini vurgulamak

gereksizdir. Fantezi cinsel olarak heyecan vericidir. Sultanın emriyle kadınlar soyunmuş olarak görüldüklerinden ve sultanın onlara ancak şöyle bir bakmasından ötürü, fantezinin mazoşistik niteliğinden kuşku duyulamaz. Sultan, satranç oyununu, zevkine sunulmuş kadınların güzelliğinden daha önemli saymaktadır. Onun davranışı, Schönbrunn şatosunda Viyanalı kızları yatak odasına getirten, devlet işlerine bir dakika için ara verip kadının beklediği odaya giderek "*Soyun!*" diye bağırان, sonra da hızla önemli dosyalarına geri dönen Napolyon'un davranışından daha aşağılayıcıdır. Fantezideki sultanın davranışı Korsikalı generalin davranışının bir üst abartması gibidir. Hayalci bu fanteziyi üretirken, hem babasının satranç tutkusuyyla ilgili kişisel belleğini, hem de Türk orduları tarafından sürekli olarak istila edilen doğduğu ülkenin tarihinden öğeleri kullanmıştır.

Gerekli değişiklikleri yaparak, aynı fanteziyi bir erkekten kaynaklanmış olarak düşünmeye çalışırız; örneğin: Amazonların bir kraliçesi bir kenti fethetmiştir, en güçlü genç adamları çadırına getirtmiştir vesaire. Hayalcinin cinsiyeti dışında, fantezinin temel özelliklerinden hiçbirini değiştirmeyiz. Hayalcinin mazoşistik kişiliği aynı kalır. Fantezi, mazoşistik erkek için de heyecan verici olacaktır. Erkeklerin de benzer mazoşistik fantezileri olduğunu kanıtlamak için, daha önce sözü edilen, genç tutsakların pazar yerinde cinsel doyum gereksinimi olan yaşlıca hanımlara satıldığı fanteziyi anımsamak yeterlidir. Ama şimdi aynı fanteziye bağlı kalalım. Bu fanteziye karşın, kadınların ve erkeklerin zevk kaynaklarındaki farklılıkları kanıtlayabilecek miyiz?

Belli ki hem kadınlar hem de erkekler aynı fikirlerden, zorla sunulmaktan, kendi pasifliklerinden, küçümseyici davranıştan zevk alıyorlar. Ama yine de zevkin niteliği farklıdır. Eğer ayrıntıları birbiri ardından erkek ve sonra kadın hayalcinin gözleriyle incelersek, bu açık bir biçimde ortaya çıkar. Amazonların kraliçesinin önüne çıkan erkeklerin zorunlu çıplaklığıyla, sultanın önündeki kadınların çıplaklığının ruhsal anlamı ve duygusal değerler farklıdır.

Hayal kuran kadın, erkekten daha yoğun bir zevk alacaktır demek istiyoruz, çünkü bu fikir onun iffetini yaralar. Amazonların kraliçesinin erkekleri yalnızca yüzeysel olarak incelemesi ve sonra hemen kendi oyununa dalması, mazoşistik erkeğe, tekabül eden sahnedeki sultanın onun güzelliğine neredeyse hiç dikkat etmediği kadına verdiği zevkten daha az zevk vericidir. Kadının kendisini sergilemesiyle bıraktığı değersiz izlenim, sultanın küçümseyici davranışı, kadının, birçoklarının arasından biri olması gerçeği sahnede onu kişisel sevginin değil de, cinsel arzusunun bir nesnesi olarak gösterir; erkek için ruhsal önemi büyük olmayan tüm bunlar, kadın için özel mazoşistik zevk kaynakları durumuna gelir. Böyle bir karşılaştırma her iki cinsin duyarlılığının farklarını açıkça yansıtır. Bunun gibi ince farklılıkların klinik gözlemin becerilerinden yakalarını kurtardığı görünümü vardır. En azından, şimdiye dek bu böyle olmuştur.

Bir erkek için de yalnızca cinsel bir varlık olarak kullanılmak, sözün gelişi, onun kişiliğini takdir etmeden seçilmiş olmak, kesinlikle utanç verici olacaktır. Ama kadın için bu kıyaslanamaz derinlikte bir hakarettir. Ötekilerden tecrit edilmiş bu tekil fikrin, kadının mazoşistik fantezilerinin konusu olacağı akla gelebilir. Oysa erkek hayalci vakasında, Amazonlu kraliçenin onun görüntüsüne çok dikkat etmemesi önemsiz olmayacaktır, ama yalnızca bu fikir erkeği cinsel olarak heyecanlandırmaya yetmeyecektir. Kadının fantezisine tekabül eden özellik, mazoşistik heyecanın temel gerilimini taşıyabilir.

O görmüş geçirmiş kadın hastanın hayal gücünde cinsel nesne olarak aşağılanma kesinlikle mazoşistik bir rol oynamıştır, hatta onun kendi benliğiyle olan ilişkisi, bu vakada olduğu gibi, bu kadar belirgin olmadığı zaman bile. Bu nedenle, örneğin, sultan fantezisini ürettiğinin ertesi günü, doğmuş olduğu ülkenin garip geleneklerini bana anlatmaya başladı. Bazı ayrıntıları, onlardan mazoşistik bir zevk aldığından kuşku duyulamaz bir biçimde nakletti. Bir keresinde, savaş oyunları sırasında generalin kurmaylarıyla birlikte kü-

çük bir taşra kentine geldiğini anlattı. General, otelde yıkan-
dıktan ve bir yürüyüş için hazırlandıktan sonra, otelin giri-
şinde çok genç olmayan bir kadına rastlar; kadın onu abartı-
lı bir reveransla karşılar ve “Eğer gönlünüz çekerse, ben ken-
tin fahişesiyim,” der.

Fahişenin hareketlerini ve konuşma tarzını çok canlı bir bi-
çimde taklit eden hasta, bu öyküyle bir gün önce ürettiği fan-
tezi arasındaki ilişkiyi görememişti. Anlatımında kendi ken-
dini aşağılayan, gözle görülebilir mazoşistik bir zevk olduğu-
nu da anlayamamıştı. Hiçbir zaman yanlarına yaklaşılama-
yan gururlu kadınların, zevk verici cinsel aşağılanmalarla do-
lu bu tür fantezilere karşı çoğu zaman eğilimleri vardır.

Analizde bu tür fantezilerin ancak kararlı bir direnmenin
üstesinden gelinmesinden sonra öne çıktığını söylemeliyim.
Analistin sabrı kadın hastanın ahlaki cesaretiyle işbirliği yap-
malıdır; hasta, bu gibi dışavurumları üretme çabası içinde
kendi direnmesini, iffetini ve gururunu alt etmelidir. Bunun
gibi aşağılayıcı fantezileri görel bir rahatlıkla anlatabilen yal-
nızca iki kadın anımsıyorum. Biri hekim olan kadında bu be-
ceri, umulacağı gibi, mesleki açık yürekliliğinin kendi cinsel
gereksinimlerine yansımalarının sonucu değildi. Bu, duygula-
rın engellenmesi, içeriklerinden ve bağdaşık duygulardan
kopma yoluyla koşullanmıştı. Yalnızca bu, bir muhabirin ye-
rel bir olayı anlatması gibi, bu fanteziden söz etmekte ona yar-
dımıcı olmuştu. Kendisini tüm duygulardan uzakta tuttuğun-
dan, anlattıkları neredeyse anlamsızlaşmıştı ve sanki üçüncü
bir şahıs hakkında konuşuyormuş gibi konuşabiliyordu.

Öteki hasta analizde o denli bir ilerleme göstermişti ki, en
kaba cinsel fantezileri bile anlatabiliyordu. Sonra, kızgınlıkla
her zaman kendisine şu soruyu sormak zorunda kalıyordu:
“Bu gibi kişisel konuları neden bir yabancıya anlatmak zo-
rundayım?” Bundan sonra bana ve kendisine öfkeleniyordu.
Analitik durumdan ve her şeyi anlatmanın isteyerek yükle-
nildiği psikolojik zorunluluktan, bunların mazoşistik olarak
ikincil bir biçimde kullanıldıkları ve geniş kapsamlı fantezi-
lerin çekirdeği durumuna gelebildikleri anlamını kolaylıkla
çıkartabiliriz.

Kaba cinsel zevk içeren gaddarca düşünceler hiçbir şekilde eksik olmamasına karşın, hazırlayıcı eylemlerin, yer değiştirmelerin, imaların ve yorumlamaların kadınların fantezilerinde çoğu zaman gerçek cinselliğin yerine konulduğu bellidir. Çünkü erkekten daha çok, önemsiz bir olay ya da küçük bir işaret bir kadın için acı-bağımlı bir fantezinin doğmasına yeterli olur. Bir vakada, kaba bir erkek sesini duymak böyle bir heyecanın başlatılmasına yeterli olmuştu. Başka bir vakada, kadın hayalci, fantezisinde önce gözlerinin önünde yerde yatan, korkmuş, gözleri fal taşı gibi açılmış genç bir kıızı canlandırmıştı. Sonra, kızın saçlarına yapışmış eller ve son olarak da kızın saçlarını yolan belli belirsiz bir kadın figürü görmüştü. Hayalci, ancak mastürbasyon yapmadan önce fantezisindeki genç kızın kendisi olduğunu anlamıştı. Mazoşistik tablonun esaslarının bu duraksamalı kabulünün, tipik bir kadın özelliği olduğunu varsayma eğilimindeyim. Ama bu garipliğin başka bir yandan doğrulaması henüz yapılmamıştır.

Bildiğim kadarıyla, analiz kadın ve erkeğin mazoşistik fantezileri arasında yalnızca bir farklılığı ortaya koymuştur. Bu, nesnenin cinsiyetiyle ilgilidir ve yetişkinlerin değil, mazoşistik çocuklarla ergenlerin fantezi yaşamlarına ilişkindir. Freud, her iki cinsin fikir farklılığını tipik bir fantezinin analitik yorumlanmasında gösterebilmişti; bu fantezinin konusu dövülen bir çocuktur. Fantezi üç aşamada gelişir; bunların sonuncusu, bir ya da birkaç çocuğun şu ya da bu şekilde dövülmelerinden ya da şiddetle cezalandırılmalarından oluşur. Bu fantezide cinsel heyecan da vardır ve bu, kural olarak mastürbasyonla sakinleştirilir. Her iki cinsin fantezilerinde, döven kişi her zaman baba ya da onun ikamesidir. Kızların fantezilerinde bile, dövülen kişiler her zaman erkek çocuklarıdır. Yalnız, son aşamada, dövülen kişinin hayal eden kişinin yerini aldığı kuşkusuzdur. Bunun gibi cinsiyet değişikliklerine küçük kızların fantezilerinde destek verilebilir, çünkü aslında küçük erkek çocuklar çoğunlukla kızlardan daha yaramazdır ve babaları tarafından daha sık pataklanırlar.

Gerçekten de, günah keçisinin her zaman bir erkek çocuk olması ve hiçbir zaman bir kız çocuk olmaması dikkat çekicidir. Bu tipik, çocuksu, dövülen çocuk fantezisi genişletilmeye elverişlidir. Kısa bir aşk romanı niteliği kazandıklarında bile bu fantezinin temel özellikleri aynı kalır. Bunun gibi mazoşistik fantezileri incelerken insan Mozart ya da Beethoven'ın parçalarını, örneğin, "...motifi üzerine çeşitlemeler" adlı olanı anımsar. Tekil bir müzikal tema melodik bir bollukla çeşitlendirilmiştir ve ondaki motif bir bölümde sivrilir, sonra eklentilerin çokluğu içinde kaybolmuş gibi görünür; o sırada eşlik eden sesler onun varlığını hissettirir ve yeni bir değişim içinde birden tekrar belirir.

İşte, ergenlik çağı öncesindeki bir kızın bu tür bir fantezisi: Kız kendisini, görevini iyi yapmamış ya da bir emri yanlış uygulamış bir kamarot olarak görür. Kaptan öfkeli, onun ya da daha doğrusu kamarotun ceza için geminin direğine bağlanmasını emreder. Genç kız birçok saat orada kalmak ve iplerin etini kesmesini hissetmek zorundadır. Bu fantezi sırasında onun cinsel heyecanı artar. Fantezinin analitik açıklanması için, kızın babasının gemi sahibi olduğu, hayalcinin erkek kardeşlerini sık sık beraberinde yolculuklara götürdüğünü, ama küçük kızı hiçbir zaman yanına almadığını ekleyebilirim. Kızın erkek-fantezisi neredeyse mazoşistik adamın kadın rolüne koşut görünmektedir. Ne var ki, farklılıklar bellidir: Kızın fantezisinde cezalandırılan kişi bir erkek çocuğudur; cinsiyet değişmiş gibi görünmektedir. Oysa mazoşistik fantezide erkek çocuğu erkek rolünü korur.

Ne zaman bir kadın bir tür sosyal mazoşizm geliştirse, erotik yaşamının bağlantısından vazgeçme olasılığı erkeğinkinden daha azdır. Kadın mazoşizmi cinsellikten arındırılmaya daha az yatkındır. Hem kadın hem de erkek, bilinçdışı bir niyet ve gizli bir zevkle fantezide ve yaşamda kendisine zarar verme olanağına sahiptir, ama evden, kocadan ve anelikten isteyerek vazgeçme en şiddetle hissedilen zarar olmak zorundadır. Kadının sosyal mazoşizmdeki cinsel köken belirgin kalır ve bunu cinsel yaşama bağlayan bağlar bir-

denbire kopmuş görünmez. Yukarıda belirtildiği gibi, kadının vicdanı nadiren erkeğinkinin aşırı sertliğine erişir ve nadiren onu mazoşistik erkek derecesindeki kadar kendisini ve yaşamını yıkmaya götürür.

Daha önce, bu farkın muhtemelen kadının kendisiyle bu denli haşın ve yoğun bir saldırganlıkla dövüşmesi gerekmesinden kaynaklandığını söylemiştik. Buna karşı savunma yalnızca böylesine geniş kapsamlı tepkilere yol açar. Kesik kesik değil, akıcı olan kadın doğasının gelişmesi, egosuna karşı yöneltilmiş bunun gibi engin düşmanca dürtülere onu av olmaktan korur. Oidipus takımyıldızının batışı, küçük kızda erkek çocukta olduğu gibi yıkıcı bir biçimde olmaz. Bunu uygun olarak, kalıtsal Oidipus durumu tablosuna girmiş olan içsel ahlaki bir mahkeme olarak süper ego, erkek çocuklardaki kadar bir titizlik üstlenmeyecektir.

Kadın mazoşizminin kendi kendini yıkıcı türü bile, cinsel olarak kendi kendini aşağılamakla ifade edilmiştir. Bu türdeki bir vaka beni etkilemişti: Genç bir kadının, birkaç yıl içinde, hepsi de ona aynı saldırganlıkla davranan ve sonunda onu terk eden çok sayıda âşığı olmuştu. Bu yüzeysel nemfomanyak eğilim, kadında güçlü bir anne takıntısı olduğunun anlaşılmasıyla düzeltilmişti. Genç kadının cinsel yaşamını, onu bir zamanlar düş kırıklığına uğratan annesine karşı, acı verici ve meydan okuyucu bir protesto yönlendiriyordu. Anne, zaman zaman, ortada bir neden yokken genç kızın, tanıdığı genç adamlarla ilişkisi olduğundan kuşkulandı. Sonunda, kız, bu sürekli aşağılayıcı kuşkulara ve temelsiz sızlanmalara şu sloganı yürürlüğe sokarak tepki göstermişti: "Madem ki suçlanıyorum, ben de oyunu ona göre oynarım."

Ruhsal inceliği olan kadınlar, kişisel sempatiden kaynaklanmayan, flört öncesi aceleci ve ilkesiz bir teslim olmayı aşağılanma duygusuyla bağlarlar. Haklıdırlar, çünkü deneyim, erkeklerin kolay elde ettikleri kadınları takdir etmediklerini gösterir. Çoğu zaman, böyle bir davranışla aşağılanma ve küçük düşme duygusu yaygın fantezilerin konusu olur. Bazı kadınlar, vicdanlarında çok utanç verici olarak hissettikleri

bu gibi fikirlerin, istemlerine karşın yoğun zevk duyguları yaratma yatkınlığına şaşırırlar. Erkeklerin cinsel mazoşizmi gibi, kadınların mazoşizmi de kesinlikle bir ceza niteliği gösterir, ama bunun aktif bir yanı yoktur.

Gözlemlediğim bir vakada, genç bir kadın, eğer kocası ona sevecen davranırsa cinsel soğukluk yaşıyordu. Ama eğer kocası cinsel ilişki sırasında ona kaba davranır, örneğin onun boğazına sarılarak canını yakarsa, kadın orgazma ulaşıyordu. Burada kesin bir mazoşist eğilim mutlaka araştırılmalıdır, ama kadının pasif ve erkeğin saldırgan rolleri bazen benzer eğilimleri maskeler. Belki de, başlangıçtaki yasaklanmış cinsel doyuma bir ceza olarak, kadının ruhsal yaşamına belirli bir kişisel ölçüde değişen, fark edilemez nitelikte bir mazoşizm girmiştir. Bazen bunu görmek güçtür, çünkü bu, kadınların usta işi nakışlarındaki minik kusurları gibi, onların cinsel yaşamının geri kalanından ayırt edilemez.

Ayrıntılı bir gözlem, kadınların ve erkeklerin mazoşistik eğilimlerinde farklılaşmış başka özellikleri mutlaka bulacaktır. Burada, yeni araştırmaların başlangıcında duruyoruz. Yalnızca bir belirgin benzerliği daha belirtmek istiyorum. Mazoşistik bir kadının fantezilerinde bir erkeğin ona her zaman acı ve ceza vermesini beklediği ilk izlenim kısa zamanda kaybolur. Erkeğin genellikle ön planda durması, ta başlangıçtan beri onun baskın kişi olduğu anlamını taşımaz: Bu rol annesinin ya da onun yerini alan kişinin rolüydü ve sonra bu kişi çoğu zaman arkadaş, izleyici olarak ya da başka bağlantılı bir bölümde ortaya çıkar.

Kadın hastalarımın birinin, Fransız İhtilali sırasında başlıca bazı soylu hanımların kafalarının kesilmesiyle ilgili bir fantezisi olmuştu. Bu fantezi hastanın bu tür bir filmi görmesinden sonra ortaya çıkmıştı. Celladın kadınlara kaba davranışı onu yoğun bir biçimde heyecanlandırmıştı, ama o yalnızca bu fikirle orgazm olamıyordu. Sonunda fantezi, kaba saba celladın önüne idamı izleyen kadın seyircilerden birini, mahkûm kadınları alaya alan ve onlara eziyet eden bir dokuyucuyu, beyaz saçlı bir cadıyı oturttu. Ancak bu fikir doyumu gerçekleştirdi.

Aynı hayalci bir keresinde kendisinin bir randevuevine satıldığını hayal etti. Erkekleri ayartmaya çalışan, kızı erkeklerle teslim olmaya zorlayan, ona eziyet eden ve kötü davranan kadının, onun annesinin ikamesi olduğu anlaşıldı. Başka vakalarda işkenceyi yapan aktif kişi anne ve babanın ikame imajlarının birleşik bir figürüydü. Analiz sırasında bu birleşik figürün iki kişiye ayrılması çok olasıdır. Bir kadının yıllar boyunca erkeklerin ona yalnızca aşağılayıcı davrandıkları fantezileri oldu. Analiz sırasında bu tablo değişti: Ona ya da onun ikamesi olan pasif figüre, aynı anda ya da art arda, bir erkek ve iri göğüslü geçkince bir kadın kötü davranmaktaydı. Sonunda fantezi yalnızca kadını muhafaza etti; kadının, hayalci küçük bir kızken kendi yaşındaki yeğeninde gördüğüne benzer küçük bir penisi vardı. Sonunda, sadistik kişi yalnızca kadındı.

Hayalci, geçiş döneminde bir erkek figürü tarafından maskelenmişti. Örneğin, hasta bir keresinde fantezisinde bir erkeğin büyük elinin cinsel organına doğru gittiğini ve et parçalarını kopardığını gördü. Ama bunun hemen arkasından, küçük bir kızken mutfakta bir tavuğun iç organlarını boşaltırken seyrettiği annesinin imajı belirdi. Belli ki, ilk ve belirleyici katman fantezideki son katman olarak ortaya çıkıyordu.

Aynı vakadan alınan aşağıdaki örnek, mazoşistik fantezinin ne dereceye kadar eski çocuksu figürlere geri gidebileceğini kanıtlayabilir. Hasta, akşam yemeği sırasında annesinin dolu çatalı ağzına götürmesini izler. Bu ona, son zamanlarda okuduğu, insan eti yiyen Avustralyalı bir kabilenin beyaz bir misyoneri yemesini anlatan bir gezi kitabını anımsatır. Hasta, yamyamlar annesini yakalasa, onun bedeninin nerelerini daha çok seveceklerini düşünür: kalçalarını mı, baldırlarını mı yoksa göğüslerini mi? Aslında bu son derecede sadistik bir fanteziyi temsil eder. Böyle olmakla birlikte hasta, annesine, o yaşlanmış yüze, o buruşmuş hatlara bakmayı sürdürür. "Annem gerçekten biraz ruhsuz," diye düşünür. Sonra, uykuya dalmadan önce, mantık çizgisine geri döner: "Evet, annem yalnızca yemek yemeği düşünüyor. Bugün, çatalı koca-

man açtığı ağzına hırsla götürürken bu belli oluyordu. Onda başka hiçbir duygu kalmamış. Ailesine karşı ne sevgi ne de sempati besliyor. O yamyamlar gibi kendi ailesini bile yiyebilir.”

Kişi bu vakada, başlangıçtaki sadistik fantezinin mazoşistlik bir fanteziye, anne tarafından yenilip yutulma fikrine yol açtığını görebilir. Bu fikrin genel ve potansiyel bir şekilde ortaya çıkması kayda değerdir. Fikir: “Annem beni yiyor,” dememekte, “Annem kendi ailesini yemeye hazır,” demektedir. Bu genelleştirilmiş şekil, doğal olarak başlangıçtaki temsilin ruhsal reddinin etkisini kanıtlar. Burada düşünceler zinciri kopmuştur. Bu fantezinin mazoşistik doğasının kuşkuya yer bırakmayan semptomu, beraberindeki cinsel heyecandır.

Fantezi çocuksu kaygılara geri gider, peri masallarında iz bırakanların aynılarıdır. Masallarda da çocuklar sık sık kötü devler, cadılar, büyücüler tarafından yenilip yutulma tehlikesi içindedirler ve bunların ebeveynlerin yerini alan figürler oldukları kolaylıkla anlaşılır. *Hansel ve Gretel*'deki cadı gibi kötü anne figürü iyi olanla karşılaştırılır. Mazoşistik oldukları hissedilen yamyamlık fantezilerinin erkeklerde bazen daha az gizlenmiş bir biçimde belirttiğinden söz etmeye değer. Örneğin, bunlardan biri, deniz kazasına uğramış bazı denizcilerin ve bir kamarot çocuğun, açlıktan işkence çekerek okyanusta günlerce nasıl sürüklendiğini anlatan bir rapor sonrası ortaya çıkmıştır. Fantezide denizciler sonunda çocuğu öldürüp yemeğe karar verirler. Hayalci, kamarot çocukla kendisini özdeş tutar, onun kaygısını yaşar vesaire. Artan heyecan onu mastürbasyon yapmaya itmiştir.

Kadının mazoşistik fantezisi genellikle hangi ilk ruhsal katmandan doğar? Verilen örnekler bunun tam gelişmiş Oidipus durumu olamayacağını gösteriyor. Fantezideki erkek bir kukla görevi görür, onun arkasında annesinin başlangıçtaki figürü gizlenmiştir. Bu bağlantıyı gösteren, bunun gibi iki bölümlü bir fantezi örneği vermek istiyorum. Olgun bir kadın kendisine idrar ya da dışkı çıkarması emrini veren bir erkeğin kucağında oturduğunu hayal eder. Sonra durum de-

gişir. Aktif kişi belirsizleşir: Bu bir kadın mıdır yoksa erkek mi? Ama şimdi bu kişi ona idrarını ya da dışkısını tutmasını emreder. Her iki fikir de zevk vericidir. Birinci durumda kişi alçalmanın zevkini, utancın engellemelerin üstesinden gelme zorunluluğunu düşünebilir. Ama ikinci durum farklıdır. Bu fikrin içerikleri Oidipus durumunun henüz gelişmediği ve küçük kızın fiziksel ve ruhsal güçlüklerinin yalnızca anneye bağlı olduğu bir döneme dayalıdır. Kız çocuğunun birincil mazoşistik fantezilerinin nesnesi annedir. Erkek, sahnede daha sonra belirir. Kişi, mazoşizmin kökeniyle ilgili olarak, erkeğin çok gecikmiş olduğunu söyleyebilir. Erkekle ilgili fantezi, ilk baskının tümüyle gözden geçirilmiş ikinci baskısıdır ve bunun merkez figürü anne olmuştur.

Burada da her iki cinsin fantezilerinde beklenmedik ortak bir özellik vardır. Bu, bebeğin eğitimi, bakımı, temizliği, büzgen kas hâkimiyetiyle ilgili fikirlerden başlar ve aktif figür olarak annenin çevresinde toplanır. Sonraki gelişme her iki cins için farklıdır. Erkek çocuk bilinçli olarak ilk nesnenin cinsiyetine tutunur. Aktif kişi bir kadındır ve öyle kalır. Oidipus durumuna bağlı olarak beklenen değişikliklere uygun olarak, kız çocuğu daha sonra fantezilerindeki aktif kişinin cinsiyetini değiştirir. Önceden annesine ait olan yeri daha sonra erkek alır.

Böyle olmakla birlikte, o erken dönemlerde zevkin, acının, zevk verici rahatsızlığın geldiği baskın anne figürü arka planda kalır ve saydam bir perdenin arkasındaymış gibi göz önünde canlandırılır. Böylelikle, ilk yıllar sırasında onun bakımından, özeninden ve eğitiminden kaynaklanmış olan mazoşizmin gelişmesine yönelik dürtüler etkinliklerini korurlar. Gelişme, daha sonra kendisini çeşitli şekillerde ortaya koysa da, başlangıçta anneden ve onun tarafından iftihar edilme arzusundan doğmuştur.

IV

Yenilgi Yoluyla Zafer

Mazoşistik tutumun gizli anlamı nedir, o neyi gizler ve neyi açığa vurur? Bu anlamı aradık ve onu her yerde bulduğumuza inandık. Çocukken bir oyun oynardık: Erkek çocuklardan biri dışarı çıkardı ve ötekiler küçük bir nesneyi saklardı. O çocuk bunu ararken ötekiler tarafından bazı ipuçlarıyla yönlendirilirdi. Çocuk saklama yerinden uzaklaştığı zaman ötekiler, "Soğuk, soğuk!" diye bağırdılar. Arayan çocuk, nesneye yaklaştığı zaman ötekiler, "Duman!" sonra "Sıcak!" "Daha sıcak!" ve nesneye dokunacağı sırada "Ateş!" diye bağırdılar.

Mazoşistik eğilimin gizli anlamını ararken benzer şekilde hareket ettik. Arayışımıza gözlem gücümüzden ve şansımızın yaver gideceğinden emin olarak başladık. Aradığımız şeyin yakınına geldik. Onların neredeyse, "Duman!" diye bağırdıklarını duyuyoruz. Mazoşizmin külleri tarafından saklanmış, gizlice yanan alevi görmeye hazırız. Çocukken yaptığımız gibi odadaki birçok eşyanın arasında aranmak yerine, bu içgüdüsel eğilimin çeşitli görünüşleriyle karşı karşıya kaldık. Mazoşizmin tüm oluşumlarında ortak olan özellikler, arayışı yönlendiren küçük tehlikeli işaretler olarak bize hizmet ettiler. Onların araştırılarak bulunmasının bize çok yararı dokundu.

Mazoşizmin olguları tarafından iletilen çelişkili izlenimlerden yola çıktık. Bu içgüdü, başka birçok gözlemciye olduğu gibi bize anlamsız değil, çelişkili geldi. Nihai kuramımız bu ilk muğlak izlenimi doğrular. Çelişki, meydan okuma, gizli başkaldırma mazoşizmin aksesuar öğeleri değildir. Onlar yalnızca mazoşizmin yüzeyinde baş göstermezler, onun temelini ve özünü oluştururlar.

Bunu, mazoşizmin doğasıyla ilgili anlayışımızı, var olan kuramlarla karşılaştırdığımız zaman hissetmeye başladık. Bu içgüdüyle onun eşiti olan sadizm arasındaki yakın ilişki

her zaman varsayılmıştı. Bu ilişkinin hem doğası, hem de doğuşu yönünden değişik bir bakışı benimsedik. Sadizm, mazoşizmin içinde yalnızca aktif kişiyle bir özdeşim olarak korunmakla kalmaz. Mazoşizm, yalnızca egonun aleyhine dönmüş sadizm değildir. O hâlâ partnere karşı yöneltilmiş sadizmdir, ama baş aşağı döndürülmüştür. Tersine çevirme yoluyla temsil etme tarafından gizlenmiştir ve en iyi ve en yakındaki ikinci nesne olarak öfkesini egoya yöneltir. Onun doğduğu yer sadistik eylem değil, fantezidir. Nihai ve en çok anlam kazandırılmış evresinde oraya geri döner.

Mazoşizmin en çok dikkat çeken özelliklerinden birinin, tüm zevk değerlerinin tersine çevrilmesinin kurgusal olduğu anlaşılmıştır. Mazoşist hepimizin amaçladığı aynı zevki amaçlar, ama ona başka bir yoldan, dolaylı yoldan ulaşır. Tehdit edici kaygıdan gözü korkmuş, ceza fikriyle ve sonra da bilinçdışı suçluluk duygusuyla kısıtlanmış olarak, mazoşist kendisine özgü olan kaygıdan kaçınma ve zevk elde etme yolunu bulur. O, isteyerek cezaya, acı çekmeye ve aşağılanmalara teslim olur; böylelikle de, daha önce yasaklanan doyumun tadını çıkarma hakkını meydan okurcasına satın alır.

İğdiş kaygısından kaçınma, bugüne dek ona yüklenilmiş olan öneme sahip olamaz. Bu psikolojik durum pasif-kadın-sı kişilik oluşumuna neden olmalıydı, mazoşistik bir kişilik oluşumuna değil. Mazoşistin en sert ve inatçı tutumu, cezadaki ısrarı, gizli başkaldırması, genellikle özdeşleştirildiği alçakgönüllülük ve pasiflikle çok iyi uyuşmaz. Suçluluk duygularının yatıştırılmasının da mazoşizmin en önemli kıstası olduğu kabul edilemez; o yalnızca mazoşistin içgüdüsel amaçlarının gerçekleştirilmesi için vazgeçilmez bir önkoşuldur.

İstediğimiz, tüm bu özelliklerde bulunan ortak paydanın aydınlığa kavuşturulmasıdır. Bu, şehvet ve kaygının işbirliğini, tüm tablodaki meydan okuma ve başkaldırmanın yerinin seçilip ayrılmasını, daha yakındaki amaç olan cinsel ve

saldırganca doyumla, daha uzaktaki amaç olan, kişinin kendi istediğini yaptırmayı amacının ifade edilmesini ve egonun rehabilitasyonunu içermeliydi. Sapkınlıkta cinsel faktörün yaygın olduğuna kuşku yoktur; bu sosyal mazoşizmde de tümüyle yok olmamıştır. Kılık değiştirmiş saldırganlık, buyruculuk ve hırs belirgindir, ama bir örnek ve rakip olarak erkeğe erotik bir çekicilik arka planda hâlâ vardır. Cinsel ve bencilce gereksinimler mazoşizmin her türünde değişen yoğunlukta doyuma ulaştırılmıştır. Dıştan gelecek cezadan korku ya da vicdan azapları her vakada ileriye doğru kaçışla bastırılmıştır.

Hiçbirini ihmal etmeden tüm bu temel özellikleri özetlemek için psikolojik bir formül arıyorum. Bu formülleştirme mazoşizmin hedefini ve bu hedefe giden yolu belirtmelidir. Bu formül, hem cinsel hem de toplumsal gelişme için geçerli olmalı, kaba biçimde cinsel ve manevi değer kazandırılmış tezahürleri içermeli, cinsel sapkınlığın çekirdeğini ve mazoşistik dediğimiz yaşamın genel tutumunu tanımlamalıdır. Doğal olarak, bu oldukça büyük bir iştir; tam bir çözüm bulmak için fazla büyük bir iş. Bu çözüme, mazoşizmin özünü ve hedefini şu üç sözcükle özetleyerek yaklaşmayı umuyorum: *Yenilgi Yoluyla Zafer*.

Mazoşizmde inadına ilkesi, *rağmen* özelliği içgüdüsel bir ifade bulmuştur. Cinsel ve saldırganca dürtüler geçici olarak yasaklayıcı ve cezalandırıcı güçlere teslim olurlar ve bu geçici yolla doyumlarını zorla kabul ettirirler. Onlar, üstün güçler tarafından zevk hedefine giden yoldan dışarı itilirler ve hedeflerine onlara zorlanılan yolla gelirler. Mazoşizm, ceza ve doyum sıralamasında, bu temel psikolojik öğeleri alay edercesine tersine çevirerek, kendi psikolojik yaratılışını sürdürür. Mazoşist, ceza ve aşağılanmayı kabul etmez, mazoşist onları bekler. O, yalnızca bunların yasaklanmış zevke izin vermeme konusundaki iktidarsızlıklarını göstermekle kalmaz, bunu elde etmek için onların kendisine yardım ettiklerini de açıklar ve sergiler.

Yetkinin yerini alarak ve kendisini şiddetle cezalandırarak onu askıya alır. Mazoşist kendisini cezalandırarak ve utandırarak cezayı seks amacıyla çekiciliğe dönüştürür. O yalnızca boyun eğmiş gibi yapar, ama aslında hiçbir zaman ruhen boyun eğmediğinden, rahatsızlığa yapışarak, acı çekme ve aşağılanmakta ısrar ederek, eğitim ve kültürün tüm engelleyici önlemlerinin başarısızlığa mahkûm olduğunu kindarca, gözler önüne serer. Cezayı doyumun koşulu kılarak, onu doyumdan vazgeçmeye zorlayan tüm girişimlerin anlamsızlığını gösterir. Doyuma yalnızca acı çekmesine rağmen değil, acı çekme yoluyla ulaşarak, Via Dolorosa'yı* ustalıklı bir zafer yolu haline getirir. Aynı şekilde, Golgota'ya** giden yol sonsuz bir kurtuluş yolu olmuştur.

Mazoşist de sonuncusunun dışında tüm savaşları kaybeder. En azından beklenti içeren fantezide, tüm yenilgilerini yaşadktan sonra ödülün onu çağırdığını bilir. Mazoşist, rakibi sadizmin o sırada tüm zevki tatmasına izin verir, hatta şölene kendisi de katılır, ama büyük anın kendisine gelmesini sabırla bekler. Kendisine umutla, bunun gibi bir zaferden sonra düşmanın yenilgiye uğratılacağını söyler. Mazoşizm, geri çekilme durumundaki sadizmdir, ama onda içsel bir sonunda ileriye doğru atılma beklentisi vardır. Bu, yenilgideki bilinçdışı meydan okumada ve yaklaşan fethin gizlice önceden sezilmesi ve önceden tadılmasıyla tanımlanmıştır.

Bu gizli üstünlük duygusu gücünü zaman yasalarını yadsıyan ve belirsizlik durumunu sürekli uzatan bir fanteziden alır. Eğer yaşamında yapamazsa, mazoşistik kişilik ölümünden sonra kendisini ileri sürecek ve bu dünyada ona yasaklanan hakları elde edecektir. Gelecek kuşaklar onu daha iyi yargılayacaklar ve düşmanlarından intikam alacaklardır. Cinsel mazoşist geçici zevki rahatsızlıkla, acıyla, işkenceyle, hatta yaşamıyla ödemeye hazırdır. Mazoşistik karakter, acılarını tüm yaşamını kapsayacak şekilde yaygınlaştırmıştır. O,

* Latince, acı yoluyla, anlamına. (Ed. n.)

** Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği tepe. (Ed. n.)

inançla mutsuzluğun, aşağılanmanın, utancın bunlardan sonra gelecek olanla dengeleneceğine inanır. Mazoşist, gelecekteki takdir edilmeyi önceden sezerek ve gelecek kuşakların övgüsünden emin olarak, tanrısal coşkular yaşar. Kesinlikle daha yüksek bir düzeyde, ama ruhun karanlık bir köşesinde kendisine bağlı olarak, din tutkunu, mazoşistik sapkın gibi hisseder: Cennette geçirilmiş bir anın bedeli, ölümle yeterince ödenmiştir. Sonunda her ikisi de zevk hedefi tarafından motive edilmişlerdir. Aralarında suçluluk duygusunun hafifletilmesi de bulunan tüm öteki olgular, kaçınılmaz geçici bir evreden başka bir şey değildir. Şehit hatta aziz, işkencelerinde ve özverilerinde bekledikleri cennete çıkmayı umarken, bu olgulara gelmekte olan sonsuz mutluluğa doğru bir tür hayalî ilerleme olarak bakar.

Bunun gibi gelecekteki bir başarı ya da mutluluk umudu bireyle sınırlanmamıştır. İbraniler, Hristiyanlık onu ele alıp genişletmeden önce, Mesih, Kurtarıcı, ulusal yeniden diriliş kitle rüyasını düşlemişlerdi. Yeniden diriliş fikri ve kurtuluş umudu ortaçağ Hristiyan insanının dünyevi acılara katlanmasını kolaylaştırdı. Kilise karşılık olarak ona sonsuz mutluluk sözü verdi. Hatta Adem'in suçu ve ilk günah, cennete giriş için bir garanti olarak yeniden değerlendirildi. *Felix culpa* (Mutlu günah), der ilahi. Bireyler gibi uluslar da kaba sözlerin ve hakaretin arasında doyumun tadını çıkarır ve tüm acıların sonundaki ödülü umutla bekler. Bu kadar çok acı çeken, daha sonra seçilmişlerin arasında olacaktır; onlar başkalarından üstündür ve onların er ya da geç dünyanın takdir edeceği bir görevi vardır. Bireysel mazoşist tarafından tasarlanan, gelecek olan zafer, bir ulusun beklenen zaferine ya da bir ulusun dini ya da sosyal bir grubun zaferine dönüştürülmüştür.

Sosyal bir faktör olarak dinin öneminin azalmasıyla birlikte bu görüntü yavaş yavaş değişir. Tanrı'nın manevi hükümlerine yerine, çabalamanın amacı insanlık için iyileştirilmiş dünyevi bir gelecektir ve bunun uğruna şimdiki tüm acılara seve seve katlanılır. Kişinin atalarının arasına karışma

ve tanrısal mutluluğu onlarla paylaşma umudu, dünyada bir sonraki kuşak için, ülkemizin çocukları için daha iyi bir gelecek umuduyla yer değiştirmiştir. Kitleseel mazoşizmde belirsizlik faktörü doğasını değil, yalnızca hedefini değiştirmiştir. Belirsizlik faktörü ertelemeyi bir andan bir ömür boyuna, dakikalardan sonsuzluğa uzatmıştır. Faust, "Benim dünyevi izlerim süresiz zaman dilimlerinde yok olamaz, onlar oradadır!" diyerek doyumunu gelecekteki dönemlerde bekler.

Stresin, cinsel ve saldırgan irade gücü enerjisinden acı çekme kapasitesine dönüşmesi, mazoşizmde hâlâ var olan meydan okumaya tanıklık eder. Bu meydan okumanın artması acı çekmenin zevke dönüşmesinde açık bir duruma gelir; bunun kapsamı cinsel orgazmdan din ya da sanat coşkısına kadar uzanır.

Bir genç adamın hayalî, içine ağır ağır girdiği, geciktirici ya da engelleyici öğelerin birikimiyle giderek artan mazoşistik bir nitelik kazanmıştı. Hasta tiyatroya karşı bir tutku geliştirmişti ve aktör olmak istiyordu. Babası buna izin vermedi. Genç adam babasının evi terk ettiğini ve bir aktör olmak için beş parasız bir halde yabancı ülkelere gittiğini hayal etti. Sonunda, başka bir ad altında ünlü olacaktı. Yıllar sonra babası bir tiyatroya gidecek ve onun başarısını görecekti. Daha sonra onun hayalî başarısına giden yolu üzerindeki sefaleti, açlığı ve utancı yeniden gösterilerde vurgulandı ve yol uzadıkça uzadı. Bu dönemdeki amansız gereksinim ve yokluklar ayrıntılarıyla ve neredeyse keyifle sahneye konulurken, başarı ertelenmişti. Hayalci sonunda bu aşamaya geldiği zaman, başarı bir zafere dönüşmüştü ve baba daha çok yerin dibine geçmişti.

Benzer bir şekilde uluslar, dinsel ya da ulusal gruplar, temsil ettikleri fikrin zaferini ertelerler ve o sırada çektikleri eziyetin şiddetine karşın, bu nihai zafere olan inançlarını sürdürürler. Cinsel mazoşizmde artan acının zevk verici boşalmanın gelişini haber vermesi gibi, kolektif acıda en derin sıkıntı ve baskı, çok yakında gelecek olan kurtuluşun ve zafe-

rin işaretleri olur. Schopenhauer'in "iradenin odaklanmasında" etkin olan güç, burada ateşli bir hırs ve egonun yüceltilmesini arzulamanın yerine konulmuştur. Bireysel mazoşizmde suçlanmanın utancının derinden hissedilmesi gibi, sosyal mazoşizmde bu bir ulusun ya da dinin aşağılanması ve küçük düşmesidir. Her iki vakada da, hayal gücünün beklentisine göre, sonuncusu birinci olacaktır. Alçaklık ve kötüye kullanma üne ve onura dönüştürülecektir. Yahudilerin, "Yahudileri seçmekle Tanrı'nın yaptığına bak," alaycı ifadesine, Tanrı'nın seçilmiş kulları olma inancıyla karşı çıkmaları, iki bin yıldır acı çekmelerinin ta kendisine dayalıdır.

Hem bireylerin hem de toplulukların yaşamlarında mazoşizm, dizginlenmemiş sadistik içgüdülerin gelişmesinden, onların üstesinden gelinmesine ve kültürün hizmetinde evcilleştirilmelerine kadar, kaçınılmaz geçici bir evreyi temsil eder. Üstün güçlerin karşısında istediklerini dolambaçlı yoldan yaptıran mazoşizm, ilk adımda meydan okuyan ve başkaldıran bir şekilde belirir. Mazoşist, seçme zorunluluğuyla karşı karşıya kaldığında vurmak yerine vurulmayı yeğlediği zaman, mazoşizm kesinlikle ileri doğru bir adım oluşturur. Mazoşizm patolojik çarpıtmalarında ve coşkunluklarında uygarlığın ilerlemesini tehlikeye sokar, çünkü mazoşizm yararsız özverilerle egonun ve toplulukların üzerine aşırı ruhsal yükleri zorla yükler. Acı çekme biyolojik bir zorunluluktan ruhsal bir lükse dönüşür. Zamanın tüm yaraları iyileştirdiği kesindir. Böyle olmakla birlikte, kendimize verdiğimiz yaralar iyileşmesi en zor olanlardır. Mazoşistik içgüdüsel eğilimi, hem kültürü teşvik edici, hem de onu engelleyici fonksiyonuyla inceleyebildik.

Mazoşizmde duyduğumuz tüm farklı ve çoğunlukla uyumsuz melodiler sonunda gür sesli bir uyum içinde birleştiler: Güce karşı kendini savunmak ve savunmanın olanaksız olduğu yerde gücü hiçe sayarak yok olmak.

Bu, çağdaş insanın şehitlik tutumunun ya da en azından onun temel niteliklerinin acıklı bir güldürüsüdür. Bu, insanın

güçsüzlüğünün ve ıstırabının öyküsüdür, ama bu aynı zamanda insanın gücünün ve şehvetinin bir anlatımıdır.

Benim görevim olguların bu yanını anlatmak ve bir de doğru kabul edilen bazı kuramların yanlışlığını göstermektir. Gelecekte yapılacak araştırmaların insandaki şiddetli acı çekme arzusunun karmaşık doğasında başka özellikler de bulacağından eminim. Belki de bu araştırmalar daha da şaşırtıcı psikolojik sonuçlara varacak ve olduğu gibi kabul edilen yanlış görüşleri yıkmaya devam edecektir. Gerçek, bilim kurgudan daha gariptir.

AŞK VE ŞEHVET ÜZERİNE

1. KİTAP

ROMANTİK VE CİNSEL DUYGULARIN PSİKANALİZİ

Theodor Reik'in sevilen eseri "AŞK VE ŞEHVET ÜZERİNE"de çiftlerin aşk hayatı, cinsellik, evlilik, anne babalık ve erkeklik ile kadınlığın gizli doğası tartışılıyor.

Özgün dilinde tek cilt olarak yayımlanan bu değerli eseri iki cilt halinde yayımlamayı uygun bulduk.

Romantik ve Cinsel Duyguların Psikanalizi adlı birinci kitapta, Reik'in Freud'la hesaplaşmasına tanık oluyoruz. Aşk ve şehvet, temel dürtüler ekseninde masaya yatırılıyor; mazoşizmin sosyal, dinsel ve kültürel yönleri anlatılıyor.

Cinslerin Duygusal Farklılıkları adlı ikinci kitapta ise bekârlık, erkeğin evlilikten kaçması, kadın ve erkeğin evlilik bağıını kabul etmekteki korkuları ile cinslerin duygusal farklılıkları ele alınıyor.

Theodor Reik (1888–1969):

Avusturya kökenli Amerikalı psikolog ve yazar Theodor Reik, Freud'un ilk ve en parlak öğrencilerindendi. Reik, pek çokları tarafından bu büyük psikanalistin mirasçısı sayılır. Başlıca eserleri: *The Compulsion to Confess*, *The Unknown Murderer*, *Masochism in Modern Man*, *Listening with the Third Ear*.

SAY

18 YTL

Online satış:
www.saykitap.com

ISBN 975-468-630-0

9 789754 686302

SAY YAYINLARI